

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

ΑΠΑΝΤΑ
ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ
ΠΑΤΕΡΩΝ

ΜΕΓΑΛΟΥ
ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ
ΑΠΑΝΤΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ

ΜΟΡΦΗ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

«Ἦν δὲ τὸν τύπον τοῦ σώματος ἐπὶ πολὺ μῆκος τοῦ ὀρθίου σχήματος ἀναδραμών· ξηρὸς καὶ λιπόσαρκος, μέλας τὸ χρῶμα, ὠχρότητι τὸ πρόσωπον σύγκρατος, ἐπίρριν, εἰς κύκλον τὰς ὀφρῦς περιηγμένος· τὸ ἐπισκύνιον συνεσπικώς, φροντιστικῶ ἑοικώς, ὀλίγαις τὸ μέτωπον ἀμαρυγαῖς ρυτιδούμενος· ἐπιμήκης τὰς παρειάς, κοῖλος τοὺς κροτάφους, ἡρέμα ἐν χρῶ κουρίας· τὴν ὑπὲρ τὴν ἀρκούντως καθειμένος, μεσαιπόλιος».

(Συναξάριον 1ης Ἰανουαρίου, Μηναῖον, ἔκδ. «Φῶς», Ἀθῆναι 1970, σ. 23α).

Μ Ε Τ Α Φ Ρ Α Σ Ι Σ

*Ἦτο ὡς πρὸς τὸ σωματικόν ἀνάστημα εὐθυτενής καὶ πολὺ ὑψηλός. Ἦτο δὲ ἰσχνός καὶ ἀδύνατος, μελαχροινὸς καὶ ἐκ κράσεως ὠχρὸς εἰς τὸ πρόσωπον, μὲ μακρὰν ρίνα (=μύτην) καὶ κυκλωτέρη φρόδι. Εἶχε συνωφρωμένον τὸ μέτωπον, ὥστε νὰ φαίνεται σκεπτικός, μὲ ὀλίγας ρυτίδας. Εἶχεν ἀκόμη ἐπιμήκεις παρειάς, κοίλωτοὺς κροτάφους, ἐλαφρὰν κόμην καὶ ἐπαρκῶς μεγάλην γενειάδα, λευκὴν εἰς τὸ μέσον.

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

ΜΟΡΦΗ ΤΟΥ Μ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ		4
ΕΙΚΩΝ Μ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ		5
ΓΡΑΜΜΑ Ι. ΣΥΝΟΔΟΥ		6
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ		10
ΕΙΣΑΓΩΓΗ		13
Α'. Ο «ΠΑΤΕΡΙΚΟΣ» ΛΟΓΟΣ		13
Β'. Η «ΠΑΤΕΡΙΚΗ» ΠΡΟΣΕΥΧΗ: «ΔΙ' ΕΥΧΩΝ...»		17
Γ'. Ο «ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ» ΛΟΓΟΣ: Ο Μ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΩΣ ΡΗΤΩΡ ΚΑΙ ΣΥΓΓΡΑΦΕΥΣ		23
1. Ἡ περὶ λόγου καὶ «μορφῆς» ἀποψὶς τοῦ ἰδίου τοῦ Μ. Βασιλείου		23
2. Ὁ Ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος		27
3. Ὁ Ἅγιος Γρηγόριος Νύσσης		27
4. Ὁ Ἅγιος Φώτιος		30
5. Ὁ Ἐρασμος		30
6. Ὁ J. Garnier		31
7. Ὁ Fénelon		32
8. Ὁ Rollin		32
9. Ὁ Παν. Καπλανίδης		32
10. Ὁ Καθηγητὴς Κων. Μπόνης		33
11. Χαρακτηρισμὸς τοῦ Μ. Β. ὑπὸ τοῦ Καθηγητοῦ Κων. Μουρατίδου		34
12. Ἐγκώμιον τοῦ Μ. Β. ὑπὸ τοῦ π. Ἰουστίνου Πόποβιτς		35
Δ'. ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΠΑΡΟΥΣΗΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΚΑΙ ΜΕ- ΤΑΦΡΑΣΕΩΣ		37
1. Ἡ ἔκδοσις τῶν «Ἀπάντων» τοῦ Μ. Βασιλείου		37
2. Ἡ παροῦσα μετάφρασις μετὰ πλήρους σχο- λιασμοῦ		38

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ

Ἐπιστ. 26η:	Πρὸς τὸν Καيسάριον, τὸν ἀδελφὸν τοῦ Γρηγορίου	45	145
» 27η:	Πρὸς τὸν Εὐσέβιον, ἐπίσκοπον Σα- μοσαίων	47	146
» 28η:	Πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Νεοκαισα- ρείας, παρηγορητικὴ	49	146
» 29η:	Πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἀγκύρας, παρηγορητικὴ	60	151

Ἐπιστ. 30ή:	Πρὸς τὸν Εὐσέβιον, ἐπίσκοπον Σα- μοσάτων	63	153
» 31η:	Πρὸς τὸν ἐπίσκοπον Εὐσεβωνᾶν ...	64	154
» 32α:	Πρὸς τὸν μάγιστρον Σωφρόνιον ...	65	155
» 33η:	Πρὸς τὸν Ἀδούργιον	67	157
» 34η:	Πρὸς τὸν Εὐσέβιον, ἐπίσκοπον Σα- μοσάτων	68	157
» 35η:	Ἀνεπίγραφος. Χάριν τοῦ Λεοντίου	69	159
» 36η:	Ἀνεπίγραφος. Χάριν συμπαραστά- σεως	70	160
» 37η:	Ἀνεπίγραφος. Χάριν ἐνὸς συντρόφου	71	160
» 38η:	Πρὸς τὸν ἀδελφὸν Γρηγόριον περὶ τῆς διαφορᾶς «οὐσίας» καὶ «ὑποστά- σεως»	72	162
» 39η:	Ὁ Ἰουλιανὸς πρὸς τὸν Βασίλειον ...	86	174
» 40ή:	Ὁ Ἰουλιανὸς πρὸς τὸν Βασίλειον ...	85	175
» 41η:	Ὁ Βασίλειος πρὸς τὸν Ἰουλιανόν ...	89	177
» 42α:	Πρὸς τὸν μαθητὴν τοῦ Χίλωνα	90	180
» 43η:	Νουθεσία πρὸς νέους Μοναχοὺς	101	189
» 44η:	Πρὸς μοναχὸν ἐκπεσόντα	102	190
» 45η:	Πρὸς μονάζοντα ἐκπεσόντα	105	193
» 46η:	Πρὸς μοναχὴν ἣ ὁποῖα ἐγκατέλειψε τὸ «σχῆμα»	110	196
» 47η:	Πρὸς τὸν φίλον Γρηγόριον	121	207
» 48η:	Πρὸς τὸν Εὐσέβιον, ἐπίσκοπον Σα- μοσάτων	123	208
» 49η:	Πρὸς τὸν ἐπίσκοπον Ἀρκάδιον	124	209
» 50ή:	Πρὸς τὸν ἐπίσκοπον Ἰννοκέντιον ...	125	210
» 51η:	Πρὸς τὸν ἐπίσκοπον Βοσπόριον ...	126	211
» 52α:	Πρὸς τὰς «Κανονικάς»	129	213
» 53η:	Πρὸς τοὺς Χωρεπισκόπους	134	217
» 54η:	Πρὸς τοὺς Χωρεπισκόπους	137	219
» 55η:	Πρὸς τὸν πρεσβύτερον Γρηγόριον	139	221

ΑΙ ΚΥΡΙΩΤΕΡΑΙ ΣΥΝΤΜΗΣΕΙΣ

Πλήν τῶν γνωστῶν, αἱ κάτωθι:

Ἐπιστ. = Ἐπιστολή - αἱ μόνον τοῦ Μ. Βασιλείου.

Ἐπιτάφ. = Ἐπιτάφιος εἰς Μ. Β. τοῦ Ἀγ. Γρηγ. Θεολόγου.

ΘΗΕ = Θρησκευτική καὶ Ἠθικὴ Ἑγκυκλοπαίδεια.

L—S = Λεξικόν Liddell - Scott.

M. B. = Μέγας Βασίλειος.

I MBA = Iος τόμος «Μεγάλου Βασιλείου Ἀπαντα».

P. G. = Patrologiae Graecae... (Migne).

Εἰς τὴν παραπομπήν: Ἐ π ι σ τ. 30, 15, ὁ πρῶτος ἀριθμὸς ἀναφέρεται εἰς τὴν Ἐπιστολήν καὶ ὁ δεύτερος εἰς τὸν στίχον κειμένου - μεταφράσεως. Ἐνῶ εἰς τὴν παραπομπήν: Ἐ π ι σ τ. 38, 2, 11: ὁ πρῶτος εἰς τὴν Ἐπιστολήν, ὁ δεύτερος εἰς τὴν § καὶ ὁ τρίτος εἰς τὸν στίχον τῆς § ἐκείνης.

Ὅπου ἐπίσης ἀναφέρεται ἀπλῶς τὸ ὄνομα Courtonne ἢ Defeigari ἐννοεῖται γνώμη των εἰς τὴν ἀντίστοιχον Ἐπιστολήν τῆς ἐκδόσεώς των (βλ. I MBA, σ. 42, 43).

Ε Ι Σ Α Γ Ω Γ Η

Α'. Ο «ΠΑΤΕΡΙΚΟΣ» ΛΟΓΟΣ

Ἀνεξάντλητον ὄντως, πάντοτε ἀνοικτὸν καὶ ἐπι-
καιρὸν - σύγχρονον εἶναι τὸ θέμα περὶ τοῦ λόγου τῶν
Ἀγίων Πατέρων. Ὁ «πατερικὸς» λόγος κοινωνεῖ καὶ μετέ-
χει τῶν ἰδιοτήτων καὶ χαρακτηριστικῶν τοῦ θεοῦ, ἀποκα-
λυπτικοῦ καὶ αἰωνίου λόγου τῆς Ἁγίας Γραφῆς, ὥστε νὰ
εἶναι ὡς ἐκεῖνος «ζῶν καὶ ἐνεργῆς»² καὶ «αἰώνιος».³ Ὡς ὁ
λόγος τοῦ θεοῦ Λόγου καὶ Θεανθρώπου Σωτῆρος ἡμῶν, ὁ
«πατερικὸς» λόγος περιέχει καὶ μεταδίδει «χάριν καὶ ἀλή-
θειαν»,⁴ «ἀλήθειαν καὶ ζωὴν».⁵ Ὡς ἐτόνισε καὶ ὁ Καθηγη-
τὴς κ. Στυλ. Παπαδόπουλος προλογίζων τὸν προηγούμε-
νον πρῶτον τόμον, ὁ «πατερικὸς» λόγος «περιέχει αὐθεν-
τίαν, ἀποκεκαλυμμένην γνησιότητα».⁶

Ἀλλ' ἐπὶ πλεον ὁ «πατερικὸς» λόγος ἔχει καὶ πρῶ-
τοτυπίαν, μάλιστα ὁ λόγος τοῦ Ἁγίου καὶ Μεγά-
λου Βασιλείου, ὁ ὁποῖον εἶναι ὄντως μεγαλειώδης
καὶ βασιλικός. Καὶ λέγομεν τοῦτο, διότι ἐξ ἀρχῆς
τῆς χριστιανικῆς γραμματείας ἐπεκράτησε μία «συνήθεια»
μᾶλλον συγκρίσεως χριστιανικοῦ καὶ ἐθνικοῦ λό-
γου, χριστιανικῆς καὶ «θύραθεν» λεγομένης σοφίας καὶ παι-
δείας. Ἀλλὰ κατὰ τὴν σύγκρισιν αὐτήν, ἡ ὁποία ἐγένετο
ἐκατέρωθεν δι' ἀπολογητικούς σκοποὺς, ὑπάρχουν πολ-
λαὶ παρανοήσεις. Τόμους ὀλοκλήρους χιλιά-

1. Ὡς ἐγράψαμεν εἰς τὴν Εἰσαγωγὴν τοῦ προηγούμενου τόμου τῶν
Ἀπάντων τοῦ Μ. Βασιλείου (1 MBA, σ. 11), δὲν ἦτο δυνατόν ἐκεῖ νὰ
ἐκταθῶμεν περισσότερον εἰς εἰσαγωγικὰ ζητήματα, τὰ ὅποια ἐν τοῦτοις
εἶναι ἀναγκαῖα καὶ βοηθητικὰ διὰ τὴν καλλιτέραν κατανόησιν τοῦ «πατε-
ρικοῦ» λόγου. Χωρὶς πάλιν νὰ ἐξαντλήται ὁ ἀναγκαῖος καὶ μυστικὸς ρόλος
τῆς εἰσαγωγῆς, ὁμιλοῦμεν ἐνταῦθα περὶ τῆς σημασίας τοῦ «πατερικοῦ» λό-
γου καὶ ἰδίως περὶ τοῦ Μ. Β. ὡς ἐκκλησιαστικοῦ ρήτο-
ρος καὶ συγγραφέως.

2. Ἐβρ. 4, 12.

3. Ἰωάν. 8, 68, 68.

4. Ἰωάν. 1, 17.

5. Ἰωάν. 14, 6.

6. 1 MBA, σ. 8.

δων σελίδων αποτελεί ή σχετική διβλιογραφία περί τό θέμα τουτο, γνωστόν κυρίως ως: σχέσις 'Ελληνισμού και Χριστιανισμού, έλληνοχριστιανικός' πολιτισμός, ελληνική και χριστιανική παιδεία' κλπ.

Δέν πρόκειται θεθαίως ένταυθα ήμεις νά αναπτύξωμεν τό μέγα τουτο είς σημασίαν και έκτασιν θέμα. 'Επειδή όμως προκειμένου περί του Μ. Βασιλείου τονίζεται κατά παράδοσιν πλέον, αλλά και κατ' αλήθειαν τόσον ή σχέσις του λόγου του ως πρός την γλώσσαν και την μορφήν κυρίως πρός την ελληνικήν έθνικήν παιδείαν, δσον και ή ύπεροχή του, πρέπει νά είπωμεν όλίγα σχετικώς. 'Ότι λοιπόν ασφαλώς ό Μ. Β. έννώρισεν δσον όλίγοι τους «έλληνικούς λόγους», ούδεμία ύπάρχει άμφιβολία. 'Αλλ' έπίσης ούδεμία ύπάρχει άμφιβολία, και μάλιστα κατά τόν έμπειρον και έγκυρον λόγον τών ειδικών μελετητών, παλαιότερων και νεωτέρων, ότι του Μ. Βασιλείου ή μεγαλειότης και βασιλικότης του λόγου δέν έγκειται είς την ελληνομάθειάν του, την ελληνικότητα του λόγου του. 'Ως 'Ελλην θεθαίως εξέμαθε την γλώσσαν του δσον έλάχιστοι και την έγραψε κατά τρόπον τέλειον, ώστε νά την δοξάση και νά την άπαθανάτιση έτι πλέον. Διότι τό φαινόμενον του λεγομένου άττικισμού του 4ου ίδίως μ.Χ. αιώνος ύπήρξε διά την ελληνικήν γλώσσαν'α σω-

7. 'Η λ. - έρος άδόκιμος καθ' ήμάς. Πρέπει νά γίνεται κ ε χ ω ρ ι σ μ έ ν η χ ρ ή σ ι ς τών δύο συνθετικών, διότι δέν πρόκειται περί συνθέσεως - κράματος ουσίας, ως νομίζεται, όχι έρθώς, αλλά περί γ λ ω σ σ ι κ ή ς έκφράσεως κυρίως.

8. Βλ. υπό τόν τίτλον «χριστιανική και ελληνική παιδεία» και ήμετέραν μελέτην: Μεγάλου Βασιλείου, «Πρός τους Νέους οικως άν έξ ελληνικών όφελοίντο λόγων», εισαγωγή, κείμενον, μετάφρασις, σχόλια..., υπό Βασ. Γ. Μπιλάλη, έκδ. «Γρηγόρη», 'Αθήνα 1966, Εισαγωγή, σ. λζ' κέξ., καθώς αυτότι και Βιβλιογραφίαν, σ. θ' κέξ. 'Ικανά στοιχεία και σχετικήν άνάπτυξιν βλ. και Βασ. Τατάκη, 'Η συμβολή της Καππαδοκίας στή χριστιανική σκέψη, 'Αθήνα 1960, σ. 27 κ.ά.

9α. Ποία ή τεραστία σημασία του «λόγου» - γλώσσης είς την πνευματικήν και πολιτιστικήν δραστηριότητα του ανθρώπου είναι περιτόν νά τονίσωμεν, άν είπωμεν απλώς ποίαν σημασίαν αποδίδει ό Χριστιανισμός είς τά «ερα λόγια» της 'Αγ. Γραφής και τών 'Αγ. Πατέρων. Τό γεγονός ότι είς τό ζήτημα τουτο της γ λ ω σ σ η ς ό Χριστιανισμός δέν έλαθεν άρνητικήν στάσιν, άλλ' έλας αντιθέτως θετικήν και δημιουργικήν, μαρτυρείται είς τοτο της θέας σοφίας του τό «αφάλης». 'Εν τούτοις, εκπρόσωποι τινες του 'Ελληνισμού, μη νοούντες μήτε άλέγουσι μήτε περί τίνων διαβεβαιώνται» (Α' Τιμ. 1, 7) τόσον υπερβάλλουν και απολυτοποιούν τόν ρόλον της ελληνικής γλώσσης και όρολογίας ως πρός την καθιέρωσιν της

τ ἡ ρ ι ο ν καὶ ἀπαθανατιστικὸν ἔτι πλέον τῆς καθιερώσεώς της ὑπὸ τῆς Ἀγίας Γραφῆς. Ἦδη εἰς τὴν «κοινὴν» χρῆσιν προστίθεται ἡ τ ε λ ε ί α μ ο ρ φ ῆ, ἡ καλλιέπεια, ὁ ποιητικὸς χριστιανικὸς λόγος εἰς ἑλληνικὴν γλῶσσαν, χωρὶς ὅμως νὰ θυσιάζεται ἢ νὰ παραβλάπτεται κἀν ἡ οὐσία, τὸ περιεχόμενον. Καὶ τοῦτο ἀκριβῶς εἶναι τὸ θαυμαστόν. Οἱ Ἅγιοι Πατέρες καὶ μάλιστα οἱ πρωτοπόροι εἰς τοῦτο καὶ τὰ πρότυπα, οἱ Καππαδόκες, ὅχι μόνον δὲν ἐθυσίασαν τὴν οὐσίαν χάριν τῆς μορφῆς, ὅσον-δήποτε ἀναγκαίως, ἀλλ' ἀκριβῶς διὰ τοῦ καινοῦ καὶ οὐσιώδους περιεχομένου τοῦ λόγου των ἀνενέωσαν καὶ ἀνεκαίνισαν καὶ ἐκάλλυναν καὶ τὴν μορφήν τοῦ ἑλληνικοῦ λόγου δημιουργήσαντες τὴν χ � ρ ι σ τ ι α ν ι κ ῆ ν λ ο γ ο τ ε χ ν ῖ α ν καὶ ὡς γραμματειακὰ εἶδη νέας μορφῆς. Ὡς «πη-

νὸς τοῦ Χριστιανισμοῦ, ὅτε σχεδὸν νὰ λέγουν ὅτι θὰ ἔπαυε καὶ νὰ ἐπῆρχεν ὁ Χριστιανισμὸς χωρὶς τὴν ἐπικουρίαν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ καίδιας! Πρόκειται ὄντως περὶ ἐλασφημίας, ἀν' ὁποῦν τις καὶ μόνον ὅτι ἡ θεία Ἀποκάλυψις ἐγένετο εἰς τὴν Ἑβραϊκὴν καὶ Ἀραμαϊκὴν καὶ δὲν ἔπαυσεν οὐδέ θὰ παύσῃ θεθαίως ποτὲ νὰ εἶναι θεία καὶ αἰώνια διὰ τοῦτο. Ὁ Θεάνθρωπος ὠμίλησεν ἀραμαϊστὶ ἐπῆρξε λοιπὸν, κατὰ τοὺς Ἕλληνας, «δάρβανος»; Ἀλλὰ τοιαύτας «μωρίας» ὁ Χριστιανισμὸς ἀντιπαρέρχεται διὰ τῆς «διαίας πνοῆς» τῆς Πεντηκοστῆς (Πράξ. 2, 2). Ἦτο ἀρὰ γε ὁσώσων εἰς τὸν ἐμφανισθέντα διὰ τοῦ χαρίσματος τῆς «γλωσσολαλίας» Χριστιανισμὸν (Πράξ. 2, 4) νὰ δημιουργήσῃ καὶ «γλώσσαν καινὴν» ἀκόμη; (Μάρ. 16, 17). Ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον τὸ ἐμπνεῖσεν τὸ χάρισμα τῆς «γλωσσολαλίας» εἶναι Πνεῦμα «ἐλευθερίας» (Β' Κορ. 3, 17. Πρβλ. καὶ Ἰωάν. 8, 32, 36 καὶ Γαλ. 5, 1) καὶ δὲν «ἐπεδήμησε τῷ κόσμῳ» διὰ ρυπωθείας γλώσσας ἐκ τοῦ ρύπου τῆς ἁμαρτίας καὶ τοῦ ψεύδους καὶ τὰς ρυπωθείας γλώσσας ἐκ τοῦ ρύπου τῆς ἁμαρτίας καὶ τοῦ ψεύδους καὶ τὰς καταστροφῇ «ἀληθινάς». Ὅτε ὁ Χριστιανισμὸς ὡς Ὁρθόδοξία περιέπεσεν εἰς τὴν πλάνην τοῦ διόκληρωτισμοῦ τοῦ Παπισμοῦ, ὅτε νὰ ἐπιβάλλῃ τὴν λατινικὴν γλῶσσαν ὡς ὑποχρεωτικὴν γλῶσσαν λατρείας καὶ ἀναγνώσεως τῆς Ἀγ. Γραφῆς ἐπὶ αἰῶνας καὶ μόλις ἐσχάτως «δειλῶς» καὶ περιωρισμένως νὰ ἐπιτρέπῃ ἐξαίρεσεις. Ἐνδυμα ἀναγκαῖον τοῦ πνεύματος καὶ τοῦ νοητικοῦ στοιχείου τοῦ λόγου εἶναι ἡ γλῶσσα; ἀλλὰ τὸ ἔνδυμα δὲν εἶναι ποτὲ ἀνώτερον τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος, ὡς εἶπεν ὁ Κύριος: «οὐχὶ ἡ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα πλεῖον ἔσσι τοῦ ἐνδύματος;» (Ματθ. 5, 25). Ὁ Χριστιανισμὸς λοιπὸν ἐναντὶ τῆς γυμνῆς «ἀληθείας καὶ χάριτος», σωστικῆς καὶ αἰώνιου τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης εἶναι ἡ ψυχὴ καὶ τὸ πνεῦμα καὶ ἔδωκε πολὺ «πλεόν» ὡς ἔλαβεν. «Ἐ σ ω σ ε ι» καὶ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, ὅπως ἐπίσης καὶ ὅσους κόκκους ἀληθείας ὡς καρπὸν τοῦ «σ π ρ ι α τ ι κ ο ῦ λόγου» παρῆλθεν ἡ ἐθνικὴ παιδεία καὶ σοφία (βλ. Ἰουστίνου Β' Ἀπολογία 8 καὶ 18, εἰς: Μαρ. Βασιλείου, «Πρὸς τοὺς νέους...», ὑπὸ Βασ. Γ. Μπιλάλη, ἔ.δ., σ. λη'). Ἀλλωστε ὁ Θεάνθρωπος Λόγος «οὐκ ἦλθεν ἵνα κρήνῃ τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα σ ῶ σ η τὸν κόσμον» (Ἰωάν. 12, 47), ὅτε «καταλῶσαι τὸν Νόμον ἢ τοὺς Προφῆτας» — καὶ «εἴ τι παρὰ πλοῖο καλῶς εἴρηται» —, «ἀλλὰ πληρῶσαι» (Ματθ. 5, 17 καὶ Ἰουστ. Β' Ἀπολογία, ἔ.δ.).

9. Βλ., πλ. τὸν ἄλλον, ΘΗΕ, 8, λ. Βοζάντιον καὶ ἰδίᾳ 3 Λογοτεχνία - Γνωγραφία, ὑπὸ Ν. Β. Τωμαδάκη, στ. 1115 κέφ. καὶ § Παιδεία,

γῇ ὕδατος ἀλλομένου εἰς ζωὴν αἰώνιον»¹⁰ ὁ χριστιανικὸς νοῦς μετέδωκεν εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν ν ἐ ο ν π λ ο ὕ τ ο ν, τὴν κατέστησεν ὄχι πλέον δυνάμει, ἀλλὰ καὶ ἐνεργείᾳ ἀθάνατον καὶ αἰώνιον.

Καὶ τονίζομεν τοῦτο, κατὰ τὸ φαινόμενον ἴσως εἰς δάρος τοῦ περιεχομένου τοῦ «πατερικοῦ» λόγου, ἐὰν περὶ τούτου κυρίως ὠμιλοῦμεν, διότι ἀκριβῶς ἀποβλέπομεν εἰς τὴν μετάβασιν ἀπὸ τῆς μ ο ρ φ ῆ ς καὶ διὰ τῆς μορφῆς εἰς τὴν οὐσίαν τοῦ «πατερικοῦ» λόγου. Καὶ ἂν ἐν συνεχείᾳ θὰ παραθέσωμεν ἱκανὰς καὶ ἀντιπροσωπευτικὰς γνώμας περὶ τοῦ λόγου τοῦ Μ. Βασιλείου καὶ ἀπὸ ἀπόψεως ἀκόμη μ ο ρ φ ῆ ς, νέας, «βασιλείου», ἰδίᾳ ὅμως ἀπὸ ἀπόψεως πρωτοτύπου εἰς αὐτὸν συνθέσεως μ ο ρ φ ῆ ς καὶ περιεχομένου, πράττομεν τοῦτο, διὰ νὰ τονίσωμεν, ὅσον δυνάμεθα, τὴν ἐξῆς μεγάλην ἀλήθειαν, τὴν ὁποίαν ἐθίζαμεν καὶ εἰς τὴν Εἰσαγωγὴν¹¹ μας τοῦ προηγουμένου πρώτου τόμου: ὅτι ὁ «πατερικὸς» λόγος τῶν Ἁγίων Τριῶν Ἱεραρχῶν καὶ Οἰκουμενικῶν Διδασκάλων καὶ ἐκ τούτων ἰδιαίτατα ὁ «βασιλειανὸς» λόγος πρέπει νὰ τύχη καὶ εὐρείας διαδόσεως καὶ ἐπιμελοῦς μελέτης, ἀλλὰ καὶ νὰ εἰσαχθῇ τὸ συντομώτερον ἐπισήμως καὶ ὀργανικῶς εἰς τὴν Μέσσην καὶ Ἀνωτάτην Παιδείαν.

Δὲν ἐλπίζομεν ἀπλῶς, ἀλλὰ καὶ πιστεύομεν ἀκραδάντως ὅτι ἡ ἐκδοσις, διάδοσις καὶ μελέτη γενικώτερον τοῦ «πατερικοῦ» λόγου καὶ εἰδικώτερον ἡ ὀργανικὴ καὶ ἐπαρκὴς καὶ εἰς ἑκτασιν εἰσαγωγὴ τούτου εἰς τὴν Παιδείαν μας μέλλει νὰ φέρῃ πολλοὺς καὶ ἀπροσδοκίτους διὰ τοὺς πολλοὺς «καρπούς».¹² Ὁ «πατερικὸς λόγος» εἶναι ἡ πρώτη

¹⁰ ὑπὸ Ἀθην. Δ. Κομίνη, σσ. 1134 κἑξ.

¹¹ Ἰωάν. 4, 15.

¹² 1 ΜΒΑ, Εἰσαγωγὴ, σ. 38.

¹³ Ἰωάν. 15, 5. Πρὸς καὶ Γαλ. 5, 22. Ἰπὸ τὸ «ἀπροσδόκητον» τῶν καρπῶν ἐννοοῦμεν τὴν μυστικὴν καὶ θαυματουργικὴν καὶ ἠθοπλαστικὴν καὶ ἀναγεννητικὴν δυνάμιν τοῦ «πατερικοῦ» λόγου, περὶ τῆς ὁποίας ὁ λ. κατωτέρω τὸς λόγους τοῦ Ἁγ. Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου περὶ τῶν λόγων τοῦ Μ. Βασιλείου. Χαρακτηριστικοὶ ἐν προκειμένῳ εἶναι οἱ λόγοι τοῦ Ὁριγένους πρὸς τὸν Ἅγιον Γρηγόριον Νεοκαισαρείας, τῶν θαυματουργῶν. Οἱ ἑλληνικοὶ λόγοι δύνανται ἴσως νὰ κάμουν πολλοὺς, ὅχι δὲ πάντας, «νομικοὺς» καὶ «φιλοσόφους» (P.G. 11, 58. Βλ. Βασ. Τατάκη, μν. ἔργ., σ. 54). Ἀλλὰ δὲν δύνανται νὰ ἀναγεννήσουν, νὰ ἀλλάξουν τὸν δῖον, νὰ φωτίσουν τὸν νοῦν καὶ τὴν ψυχὴν καὶ κυρίως δὲν δύνανται νὰ δώσουν ὅ,τι δὲν ἔχουν, «χάριν καὶ ἀλήθειαν» (Ἰωάν. 1, 17). «Ἡ Ἐπιστήμη δὲν μπορεῖ νὰ θεωρηθῇ ἐπαρκὴς γιὰ τὸν ἄνθρωπον, γιατί ὁ δὲν μπορεῖ νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι ὁ δὲν περὶ ἐχέει λ.χ. τὴν καλλιότητα, τὴν αὐτοαπόληψιν, τὴν ἐθελουσία» (Κ. Μαλιτζός, Ἀκαδημαϊκός. Καθηγητὴς Μῆ-

καὶ μέλλουσα καὶ αἰώνιος δόξα τῆς ἐλληνικῆς μας κληρονομίας ἀξιολογικῶς καὶ πνευματικῶς. Διὰ τοῦτο δὲν εἶναι ἰσως σύμπτωσις τὸ ὅτι ἡ παροῦσα ἔκδοσις τῶν «ΑΠΑΝΤΩΝ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ» ἀνελήφθη ὑπὸ μιᾶς μεγάλης ἐκδοτικῆς προσπάθειας τοῦ προγονικοῦ πνευματικοῦ θησαυροῦ, τοῦ «Ἑλληνικοῦ Ἐκδοτικοῦ Ὁργανισμοῦ», καὶ ὑπὸ τὸν χαρακτηριστικὸν τίτλον: «Βιβλιοθήκη τῶν Ἑλλήνων».¹³

Διότι τοῦτο κυρίως θέλομεν νὰ τονίσωμεν: ὁ «πατερικός» λόγος εἶναι καὶ ἐλληνικὸς λόγος, ὅχι δὲ ἀπλῶς εἰς Ἰσὴν μοῖραν, ἀλλὰ καὶ μεγαλυτέραν ἀκόμη καὶ ἀπὸ τὸν λόγον τῶν λεγομένων «κλασσικῶν» ἀρχαίων Ἑλλήνων συγγραφεῶν. Καὶ ἵνα μὴ φανῇ μόνον ἰδικὸς μας ὁ λόγος οὗτος ἢ ἀπλῶς τῶν θεολογούντων, διὰ τοῦτο παραθέτομεν ἐν συνεχείᾳ καὶ τὰς γνώμας τῶν ἐδικῶν καὶ μάλιστα τῶν κορυφαίων ἐκ τούτων, χωρὶς δεδαίως καὶ νὰ ἐξαντλῶμεν αὐτάς.¹⁴

Β'. Η «ΠΑΤΕΡΙΚΗ» ΠΡΟΣΕΥΧΗ: «ΔΙ' ΕΥΧΩΝ...»

Ἄλλ' ἢ ἐλπίς καὶ ἡ πίστις εἰς τὸν «πατερικόν» λόγον πρέπει νὰ ἔχη καὶ μίαν ἄλλην ὄψιν καὶ πλευράν: τὴν μετ'

χανικῆς καὶ φυσικῆς. Βλ. Βασ. Μπιδάλη, Ἡ Χριστιανικὴ Ἀλήθεια καὶ Ζωή, ἡ δογματικὴ καὶ ἠθικὴ διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας μας, ἐκδ. Γρηγόρη, Ἀθήναι 1966, σ. 11). «Ὁκεανὸς γνώσεων δὲν ἀεῖζει ὅσο μιὰ σταγόνα ἀγάπης!» (Σ. Δ.).

13. Ἡ «Βιβλιοθήκη τῶν Ἑλλήνων» περιλαμβάνει εἰς τρεῖς σειρὰς τὰ «Ἀπαντα» 1) τῶν Ἀρχαίων Ἑλλήνων Συγγραφέων (ἦδη περὶ τοὺς 150 τόμους, εἰς ὧν ἀρκετοὶ διὰ πρώτην φοράν ἐκδιδόμενοι εἰς κεῖμενον καὶ μετὰ φρασίν, πράγμα τὸ ὁποῖον ἱσχύει περισσότερο διὰ τὴν ἐπομένην σειράν), 2) τῶν Βυζαντινῶν Συγγραφέων τῶν θόραθεν ἀφ' ἐνός καὶ τῶν Ἀγίων Πατέρων ἀφ' ἑτέρου, ἵναρ τοὺς 60 τόμους) καὶ 3) τῶν Νεοελληνικῶν Συγγραφέων (ἦδη ἐξεδόθη ἡ μνημειώδης «Νεοελληνικὴ Φιλολογία» τοῦ Κ. Σάθα εἰς 4 τόμους καὶ τοῦ ἰδίου «Ἱστορία τοῦ ζητήματος τῆς Νεοελληνικῆς γλώσσης» (Α'—Β'). Ἄλλ' ἐπάρχουν καὶ μέμονήμεναι ἐκδόσεις τοῦ «Ὁργανισμοῦ». Ἡ καθέρισις ἐκδόσεων εἰς ἀεὶ ἀεὶ καὶ κυκλῶσας ἐνὸς τόμου ἐξ ἐκάστης σειρᾶς καὶ ἡ ἐκδόσις τῆς τιμῆς διευκολύνει πολὺ τὴν διάδοσιν.

14. Εἶναι γνωστὸν ὅτι ὁ θεωρούμενος ὡς ὁ μεγαλύτερος φιλόλογος τοῦ αἵματος μας, ὁ Γερμανὸς Werner Jaeger, ὁ ὁποῖος κατὰ τὸν Β' Παγκόσμιον Πόλεμον ἐφυγεν εἰς Ἀμερικήν, ὅπου καὶ ἀπέθανεν, ἠσχολήθη ιδιαίτέρως μὲ τὴν μελέτην τῶν Ἑλλήνων Πατέρων καὶ μάλιστα τοῦ Ἀγ. Γρηγορίου Νύσσης, μεγάλου μέρους τῶν «Ἀπάντων» τοῦ ὁποῖου ἔκαμε μνημειώδη κριτικὴν ἐκδόσιν. Τὸ σπουδαῖον ἔργον τοῦ P. Celesia, περὶ ἐλληνικῆς καὶ πατερικῆς παιδείας, καὶ ἄλλα ἔργα τοῦ μεταφράσθησαν καὶ ἀγγλιστί. Μάλιστα ὁ W. Jaeger τὸ 1961 ἐξέδωκε τὸ

αὐτῶν ἐπικωνωνίαν. ὄχι μόνον διὰ τῆς μελέτης, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς προσευχῆς. Δὲν ζῆ ἀπλῶς ὁ «πατερικός» λόγος, ἐπειδὴ ὑπάρχει καὶ κεῖται ὡς «κείμενον», ἀλλ' ἐπειδὴ ζοῦν καὶ μάλιστα ἐν χάριτι καὶ μακαρίᾳ ζωῇ τὰ πνεύματα, αἱ ψυχαὶ τῶν Ἀγίων Πατέρων, μετὰ τῶν ὁποίων εἶναι πάντοτε δυνατὴ ἡ ἐν προσευχῇ ἐπικοινωνία. Καὶ εἶναι γνωστὸν ὅτι ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία κατ' ἐφαρμογὴν τοῦ δόγματος τῆς «κοινωνίας τῶν Ἀγίων», ἤτοι τῆς ἐπικλήσεως τῶν πρεσβειῶν Αὐτῶν, ἔχει εἰς καθημερινὴν καὶ συχνοτάτην χρῆσιν τὴν σύντομον, ἀλλ' ὠραίαν «Πατερικὴν» προσευχὴν, τὴν ὁποίαν ὁ αἰδεσιμώτατος π. Ἰωάννης Διώτης θεωρεῖ ὡς τὴν ἀντίστοιχον τῆς «Κυριακῆς Προσευχῆς» (Πάτερ ἡμῶν...) καὶ ὡς τὴν «Προσευχὴν τῆς Ἱ. Παραδόσεως». Πρόκειται διὰ τὴν προσευχὴν:

«Δι' εὐχῶν τῶν Ἀγίων Πατέρων ἡμῶν,
Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, ὁ Θεός,
ἐλέησον καὶ σῶσον ἡμᾶς. Ἀμήν».

Ἡ «Πατερικὴ» αὕτῃ προσευχῇ, ἡ ὁποία εἶναι ἐκτενέστερα καὶ παράλληλος πρὸς τὴν λεγομένην «νοεράν» προσευχὴν τῶν νηπτικῶν Μοναχῶν, τὸ «Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, γιὰ τοῦ Θεοῦ, ἐλέησόν με», εἶναι ἐνδεικτικὴ τῆς τιμῆς τῶν Ἀγίων Πατέρων ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας-μας. Ὡς γνωστὸν δέ, οἱ Μοναχοί, μὴ ὑπάρχοντος ἱερέως, ἀρχίζουν τὴν «Ἀκολουθίαν» των εἰς τὸν ναὸν ἢ τὸ κελλίον των ὄχι διὰ τοῦ «Εὐλογητὸς ὁ Θεός...» ἢ τοῦ «Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρός...», ἀλλὰ διὰ τοῦ «Δι' εὐχῶν τῶν Ἀγίων Πατέρων ἡμῶν», τὸ

διβλίον τοῦ «Πρώτος Χριστιανισμός καὶ ἑλληνικὴ παιδεία», ὅπου ἀρκετῇ ἱστορικῶς τὸ πρόβλημα σχέσεως Χριστιανισμοῦ καὶ Ἑλληνισμοῦ. Διετύπωσε δὲ οὗτος διὰ πολλῶν τὴν θεωρίαν τοῦ τοῦ λεγομένου «Χριστιανικισμοῦ Ἀνθρωπισμοῦ». Ὁ ὁποῖος κατὰ τὸν Jäger ἐδημιουργήθη κατὰ τὰ μέρη τοῦ 4ου αἰῶνος κυρίως ὑπὸ τῶν τριῶν Μεγάλων Καππαδοκῶν (Μ. Βασίλειον καὶ τῶν δύο Γρηγορίων. Βλ. ΘΗΕ, 2, λ. «Ἀνθρωπισμός», ἐκδ. Κ. Α. Γεωργιάδη, στ. 800 κελ.).

Τὰ δνόματα τῶν φιλολόγων ἀπλῶς, Ἑλλήνων καὶ ξένων κυρίως, πλὴν τῶν θεολόγων, οἱ ὅποιοι ἠσυχολογήθησαν μετὰ τὴν μελέτην καὶ ἐκδοσιν τῶν Ἑλλήνων Πατέρων εἶναι πάρα πολλὰ. Ἀλλ' ἐν τούτοις, τὸ Ἰδαφός παραμένει εἰς πολλὰ σημεῖα τοῦ ἀκόμη παρθένου καὶ ἀνεξέρετον τῶν τῶν φιλολογικῶς καὶ θεολογικῶς, ὅσον καὶ πρακτικῶς. Τὸ γεγονός ὅτι δὲν ἔχομεν ἀκόμη εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐκδομένα τὰ «ἑκδομένα» τῶν Ἀγίων Πατέρων εἶναι ἐνδεκτικὸν ὅτι τῆς ἀγασίας περὶ τῶν Ἀγίων Πατέρων εἰς ἑκτασιν καὶ εἰς βάθος, ἀλλὰ καὶ τοῦ χρέους μας ὡς Ἑλλήνων καὶ Ὁρθόδοξων κυρίως.

ὁποῖον χρησιμοποιοῦν ἐπίσης διὰ τὴν «εὐλογία» καὶ «εὐχαριστίαν» τῆς Τράπεζης, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν κρούσιν συνήθως τῆς θύρας τοῦ κελλίου τοῦ Γέροντός των ἢ ἄλλων Πατέρων, οἱ ὁποῖοι καὶ ἀπαντοῦν διὰ τοῦ «Ἀμήν» εἰς τὴν θέσιν τοῦ «ἐμπρός».

Ἡ «πατερικὴ» αὐτὴ προσευχὴ, συνδυαζομένη ἢ καὶ μετατρεπομένη εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἐπίσης σύντομον προσευχὴν (Στίχον) τὴν προτασσομένην τῆς ψαλμωδίας τῶν Κανόνων τῶν Ἀγίων: «Ἄγιε τοῦ Θεοῦ, πρέσβευε ὑπὲρ ἐμοῦ - ἡμῶν», θὰ πρέπη νὰ συνδυάζεται καὶ μετὰ τῆς μελέτης τῶν Ἀγίων Πατέρων, ὥστε ἡ μελέτη αὐτὴ νὰ εἶναι ὄντως ἐποικοδομητικὴ, ὠφέλιμος καὶ καρποφόρος. Ἐὰν διὰ συγκεκριμένον τμήμα ἀναγνώσεως «πατερικοῦ» λόγου γίνεται ἐπίκλησις τοῦ Ἀγίου διὰ τοῦ «Δι' εὐχῶν τοῦ Ἀγίου Πατρὸς ἡμῶν...» ἢ τοῦ «Ἄγιε τοῦ Θεοῦ, πρέσβευε ὑπὲρ ἐμοῦ», ἡ μελέτη τοῦ «πατερικοῦ» λόγου πλέον δὲν θὰ εἶναι μία συνήθης διανοητικὴ μόνον ἐργασία, ἀλλὰ μία μυστικὴ ἐπικοινωνία μετὰ τοῦ Ἀγίου Πατρὸς, μία διωματικὴ μελέτη ἀποβλέπουσα καὶ «ζητοῦσα» τὴν ὀρθὴν κατανόησιν πρῶτον τοῦ «πατερικοῦ» λόγου «τῇ ἐπιστάσει» τοῦ ἰδίου τοῦ Πατρὸς, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀναλογικὴν καὶ ἐπικαίρον βίωσιν καὶ ἐφαρμογὴν τοῦ ζῶντος «πατερικοῦ» λόγου τῇ βοήθειᾳ καὶ πρεσβείᾳ ἐπίσης τοῦ Ἀγίου Πατρὸς. Ὅπως ἀκριδῶς εἰς τὰς ἱεράς Ἀκολουθίας, ὅταν μετὰ προσοχῆς καὶ εὐλαθείας παρακολουθῇ ὁ πιστὸς τὰ ἱερὰ λόγια τῶν «λειτουργικῶν προσευχῶν», τῶν ἱερῶν Ἀναγνωσμάτων ἢ τοῦ θείου κηρύγματος, πραγματοποιεῖται ἐντός του εἰς μυστικὸς διάλογος συνοδευόμενος ὑπὸ ἱερῶν καὶ βαθυτάτων διωμάτων, ὥστε νὰ ἀκολουθῇ κατὰ φυσικὸν καὶ ἀναγκαῖον τρόπον ἡ θεία «ἀλλοίωσις», ὡς θὰ ἴδωμεν νὰ λέγῃ ὁ Ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος, τοιοῦτοτρόπως δύναται νὰ συμβαίῃ καὶ κατὰ τὴν μελέτην τοῦ «πατερικοῦ» λόγου. Νὰ πραγματοποιηθῇ δηλαδὴ εἰς μυστικὸς διάλογος ἀναγνώστου καὶ Ἀγίου Πατρὸς, ὅταν ἀκριδῶς διὰ τῆς πίστεως καὶ προσευχῆς ζητῆται καὶ ἐπιτυγχάνεται ἡ «προσωπικὴ» πνευματικὴ του παρουσία καὶ «ἐπιστάσις».

Διότι πρέπει νὰ σημειωθῇ καὶ τοῦτο ἐπίσης, τὸ ὁποῖον χαρακτηρίζει τὸν «πατερικόν» γενικῶς λόγον. Ὅτι δηλαδὴ οἱ Ἅγιοι Πατέρες ὅταν ὠμίουν καὶ ἔγραφον καὶ ἔδρων, ἔζων εἰς μίαν ἀτμόσφαιραν καὶ κατὰστάσιν ἁγιασμοῦ καὶ αἰσθησεως τῆς παρουσίας τοῦ Ἀγίου

Πνεύματος,¹⁵ ὥστε νὰ μὴ εἶναι ἡ ζωὴ των χωρισμένη ἀπὸ τοῦ λόγου των καὶ ἀντιστρόφως. Δὲν συνεδαινεύειν εἰς τοὺς Ἁγίους Πατέρας τὸ τραγικὸν φαινόμενον τοῦ πνευματικοῦ διχασμοῦ καὶ τῆς ἀντιθέσεως πολλὰκις μεταξὺ τοῦ καὶ λόγου, ὡς παρατηρεῖται εἰς παλαιότερους καὶ συγχρόνους συγγραφεῖς καὶ καταχρηστικῶς ὀνομαζομένους καὶ «πνευματικοὺς ἀνθρώπους».¹⁶ Εἰς τοὺς Ἁγίους Πατέρας ἡ λέξις «πνευματικός» ἐνοεῖτο καὶ ἐχρησιμοποιεῖτο ὡς παραγομένη ἐκ τοῦ (Ἁγίου) Πνεύματος καὶ διὰ τοῦτο ὁ λόγος των εἶναι «ἀγιοπνευματικός» κυρίως καὶ οἱ ἴδιοι «Πνευματοφόροι». Καὶ ἡ λέξις «μόρφωσις» εἰς Αὐτοὺς ἔχει τὴν ἔννοιαν τῆς καλλιέργειας τῆς ψυχῆς καὶ τῆς ἀρτιώσεως τοῦ ἀνθρώπου ὡς «εἰκόνας τοῦ Θεοῦ»¹⁷ καὶ «ναοῦ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος».¹⁸ Εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι διὰ τὴν καλλιέργειαν καὶ ἀρτίωσιν ταύτην εἶναι μὲν χρῆσιμος καὶ ἡ κοινῶς λεγόμενη «μόρφωσις» καὶ παιδεία, ἀλλὰ δὲν εἶναι καὶ ἀπαραίτητος καὶ ἐκ τῶν «ὧν οὐκ ἄνευ», ἐπειδὴ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ ὁ «πατερικός» λόγος εἶναι καὶ μόρφωσις πλήρης καὶ ἐπαρκής, ὥστε νὰ ἰσχύῃ καὶ περὶ τούτου ὁ λόγος τοῦ Ἁγίου Παύλου περὶ τῆς «εὐσεβείας», εἰς τὴν ὁποίαν ὁ «εὐσεβὴς λόγος» εἶναι προέχων: «Ἔστι δὲ πορισμὸς μέγας ἡ εὐσέβεια μετὰ αὐ-

15. Βλ. καὶ ἡμέτερον κεφάλαιον (τον) «Τὸ Ἅγιον Πνεῦμα», § δ', «Ἡ ἀποστολὴ τῆς παρουσίας τοῦ Ἁγίου Πνεύματος» εἰς τὸ διδόνον μας: «Χριστιανικὴ Ἀλήθεια καὶ Ζωή...», ἐκδ. «Γρηγόρη», Ἀθῆναι 1966, σ. 34.

16. Νομίζομεν ὅτι ἡ χρῆσις τῆς λέξεως, ὑπὸ τῆς ἑλληνικῆς τοῦλάχιστον δημοσιογραφίας, περὶ τῶν ἀσχολουμένων εἰς τὸ θέατρον καὶ τὴν μουσικὴν, σχεδὸν κατ' ἀποκλειστικότητα, δὲν εἶναι ἀπλῶς ἀδόκιμος, ἀλλὰ καὶ βέβηλος, ὅταν ἡ παραγωγὴ καὶ ἐργασία τούτων ἀναφέρεται εἰς ἔργα παριστῶντα καὶ διδάσκοντα τὴν ἀνθρωπίνην ἀπανθρωπίαν καὶ βίαν καὶ αἰσχροπνίαν. Ἀλλὰ καὶ ἡ χρῆσις περὶ τούτων τῆς λέξεως «καλλιτέχνης», ὅσοι καὶ κατὰ συνειδήσιν, εἶναι κατάχρησις, ἐπειδὴ, ἂν μὴ τι ἄλλο, οὕτω ἡ ἔννοια τοῦ «καλοῦ» καὶ τῆς «τέχνης» δύναται νὰ συνδυάζεται τόσον «κακοτέχνης», ὥστε νὰ εἶναι «πνευματικὴ» ἀσχημία. Διότι, ἂν ἡ «πνευματικὴ» ζωὴ των ἀνθρώπων τούτων δύναται νὰ ἔχῃ κάποιαν σχέσιν μὲ τὴν «σοφίαν» ὥς ἔστιν καθολικὴν καὶ ταυτιζομένην μὲ τὴν μίαν «ἀλήθειαν», τότε κατὰ τὴν Ἁγίαν Γραφὴν «εἰς κἀκὸς τυχόν ψυχὴν οὐκ εἰσελεύσεται σοφία οὐδὲ κατοικήσει ἐν σώματι καταχρῶμεν ἁμαρτίας» (Σοφ. Σολ. 1, 4). Ἐπομένως δὲν πρέπει, κατὰ τὸν Σοφὸν Σολομῶνα ἐπίσης, νὰ «πλατῇ» ἡμᾶς ἀνθρώπων κακοτέχνης ἐπίνοια οὐδὲ σκιὰ γράφον πόνος ἄκαρπος, εἰδὼς σπῖλ τοῦ ἐν χρώμασι διηλλαγμένου» (Ἐ. δ., 15, 4). Περὶ τῆς λέξεως «Πνευματικός» κατὰ τὸν Μ. Β.

6λ. 1 ΜΒΑ, σ. 114 (Ἐπιστ. 9, 2, 28, σμ. 284).

17. Γεν. 1, 27.

18. Α' Κορ. 6, 19.

τα ρ κ ε ί α ς».¹⁹

Χαρακτηριστικά δέ, αλλά και χαριτωμένα ἐν προκειμένῳ εἶναι δύο περιστατικά ἐκ τοῦ βίου τῶν Μεγάλων Ἀγίων καὶ Ἀδβάδων Ἀντωνίου καὶ Ἀρσενίου. Εἰς τὸν πρῶτον μερικοὶ «φιλόσοφοι» ὑπέβαλον τὴν ἀπορίαν πῶς δύναται νὰ ζῇ χωρὶς βιβλία καὶ μελέτην. Καὶ ὁ Μέγας Ἀντώνιος ἀπήντησε μὲ τὸ γνωστὸν ἐκεῖνο: «τὰ γράμματα εὗρον τὸν νοῦν ἢ ὁ νοῦς τὰ γράμματα;» Καὶ προσέθεσεν ὅτι δι' αὐτὸν μέγα βιβλίον εἶναι τὸ βιβλίον τῆς Δημιουργίας τοῦ Θεοῦ. τὸ ὁποῖον συνεχῶς ἀναγινώσκει καὶ ὕμνει τὸν Θεόν.²⁰ Εἰς δὲ τὸν δεύτερον, ὁ ὁποῖος ἦτο καὶ λίαν πεπαιδευμένος,²¹ ὅταν ἠρώτα «Γέροντά τινα

19. Α' Τμ. 6, 6.

20. Ὡς γνωστὸν ὁ Μέγας Ἀντώνιος ἦτο «ἀγράμματος», ἀλλὰ σοφώτατος. Ἄν ἐγνώριζεν ἀπλῶς ἀνάγνωσιν, εἶναι ζήτημα. Ὅτε ἠμίλει ἐλλήνιστί. Ἐν τούτοις, ἐξ ἀκράσεως ἐγνώριζε τὴν Ἀγ. Γραφήν, εἰς δὲ τὰ «Ἀποφθέγματα» του καὶ τὰς ὑποθήκας του πρὸς τοὺς Μοναχούς μαθητάς του παρουσιάζεται ὡς σοφώτατος καὶ πνευματικώτατος.

Ἐννοεῖται ὅμως σαφῶς ὅτι τὸ «ἀγράμματος» τοῦ Μ. Ἀντωνίου δὲν σημαίνει ὅτι τὰ γράμματα καὶ μάλιστα τὰ ἱερὰ Γράμματα δὲν χροιάζονται. Τὸ ἐξακριβῶν Του παράδειγμα δεικνύει τὴν ἀξιολογικὴν βπεροχήν τῆς θείας σοφίας καὶ τὴν προτερότητα καὶ ἀνωτερότητα τῆς ἀρετῆς καὶ ἀγιότητος ἐναντί τῆς κοινῆς καὶ ξηρᾶς γνώσεως, μάλιστα τῆς «δαμονιάδους» (Ίακ. 3, 15), ὅταν συνοδεύεται μετὰ ἐπάρεσος καὶ περιφρονήσεως τῆς θείας σοφίας. Πρέπει δὲ ἐπ' εὐκαιρίᾳ νὰ λεχθῇ ὅτι εἰς τὴν λεγομένην κλίμακα τῶν «ἀξιών» (βλικά ἀγαθὰ. Γνώσεις - Ἐπιστήμην, Δίκαιον, Τέχνη, Ὁρθοκαίᾳ - Ἄγιον, διὰ τὰ ἀναφέρωμεν τὰς κυριωτέρας) μόνη ἡ συμφωνία καὶ ἁρμονία τούτων ἀποτελεῖ πληρότητα, βλοκλήρωσιν καὶ ἀρίστωσιν, ὥστε ὁ ἄνθρωπος ἢ ὁ Πολιτικὸς ὁποῖος ἀννοεῖ ἢ παραθεωρεῖ μίαν ἢ περισσοτέρας «ἀξίας» νὰ εἶναι «λειψός» ὡς πρὸς, μάλιστα ὅταν ἀγνοοῦνται ἢ περιφρονοῦνται ἀνώτεραι «ἀξίαι». Ἐν τούτοις, ὅσον περισσότερο καλλιτεργεῖ κανεὶς ἢ καὶ ἀφιερῶται εἰς μίαν ἀνωτέραν «ἀξίαν» καὶ ἂν προκειμένην τὴν Ὁρθοκαίᾳ, ὅσο καὶ ἂν δὲν καλλιτεργῇ προσωπικῶς, χωρὶς ὅμως νὰ περιφρονῇ, τὰς ἄλλας, τόσο εἶναι καὶ «ἀνώτερος», ἐπειδὴ ὁ π ἄ ρ χ ε ἰ ὅ ν τ ὡ ς ἱ ε ρ ἄ ρ χ η ς ἰ ς ἀ ξ ι ο λ ο γ ι κ ῆ. Δὲν δύναται, λ.χ. τὸ Δίκαιον νὰ θεωρηθῇ κατώτερον τῆς Γνώσεως - Ἐπιστήμης γενικῶς ὅτε ἡ Ὁρθοκαίᾳ - Ἄγιον ἐπίσης κατωτέρα τοῦ Δικαίου. Ἐπομένως ὁ Μ. Ἀντώνιος ἀφιερῶμενος ἀληθῶς εἰς τὸ «βίσιον Ἀγαθόν» εὐρίσκειτο εἰς τὴν ὁδὸν τῆς τελειότητος καὶ ἦτο πλήρης καὶ «βλοκλήρωμένος» ἄνθρωπος.

Περὶ Μ. Ἀντωνίου βλ. τὴν πρόσφατον ἐκδοσιν τοῦ ὑπὸ τοῦ Μ. Ἀθανασίου συγγραμένου βίου του μετ' ἄλλων τῶν «Ἀποφθεγμάτων» του εἰς καλαίσθητον καὶ καλῶς ἐπιμελημένον τόμον ὑπὸ τοῦ ἐκδότου Βασ. Ρηγοπούλου (ὁ Μέγας Ἀντώνιος, Θεσσαλονίκη 1971), τὸν Α' τόμον τῆς «Φιλοκαλίας τῶν Ἱερῶν Νηπτικῶν» (ἐκδ. «Ἀστέρως») καὶ τὰ «Ἀποφθέγματα» του εἰς τὸ «Γεροντικόν», ἐπιμέλεια ὑπὸ Π. Β. Πάσχου, ἐκδ. «Ἀστέρως», Ἀθῆναι 1961.

21. Ἦτο διδάσκαλος τῶν δοκίμοις τῶν Ὁνωρίου καὶ Ἀρχαδίου, υἱῶν τοῦ Μ. Θεοδοσίου, καὶ ἐζησεν εἰς τὸ καλῆτιον περὶ 40 ἐτη. Ἐνομήσθη

Αιγύπτιον», ἀγράμματον, ἀλλὰ «πνευματικόν», «περὶ ἰδί-
ων λογισμῶν» καὶ ἐξήτει καθοδήγησιν, «ἕτερος ἰδὼν αὐτὸν
εἶπεν· Ἐβδᾶ Ἀρσένιε, π ὥ ς τοσαύτην παιδευσιν Ρω-
μαϊκὴν καὶ ἑλληνικὴν ἐπιστάμενος τ ο ὕ τ ο ν τὸν ἀ-
γροῖκον (= ἀπαιδευτὸν γραμματικῶς) περὶ τῶν σὼν λο-
γισμῶν ἐρωτᾷς; Ὁ δὲ εἶπε πρὸς αὐτόν· τὴν μὲν ρωμαϊκὴν
καὶ ἑλληνικὴν ἐπίσταμαι παιδευσιν, τ ὁ ν δ ἔ ἀ λ φ ᾶ-
θ ῆ τ ο ν τ ο ὕ ἀ γ ρ ο ῖ κ ο υ τ ο ὕ τ ο υ ο ὕ π ω
μ ε μ ᾶ θ ῆ κ α!»²² Ὁ ἴδιος δὲ ὁ Ἐβδᾶς Μέγας Ἀρσένιος
ἐρωτηθεὶς «πῶς ἡμεῖς ἀπὸ τοσαύτης παιδείσεως καὶ σο-
φίας οὐδὲν ἔχομεν, οὔτοι δὲ οἱ ἀγροῖκοι καὶ Αἰ-
γύπτιοι τοσαύτας ἀρετάς κέκτηνται». ἀπήντησεν: «Ἡμεῖς
ἀπὸ τῆς τοῦ κόσμου παιδείσεως οὐδὲν ἔχομεν· οὔτοι δὲ
οἱ ἀγροῖκοι καὶ Αἰγύπτιοι ἀ π ὁ τ ὶ ν ἰ δ ῖ ω ν π ὶ-
ν ω ν ἐ κ τ ῆ σ α ν τ ο τ ᾶ ς ἀ ρ ε τ ᾶ ς».²³

Ἐνώπιον αὐτῆς τῆς σοφίας καὶ ἀρετῆς κατὰ τὴν διетή

ἐπίσης «Μέγας» καὶ ἐθεωρεῖτο ἤδη ζῶν «ισάγγελος»! Βλ. «Γεροντικόν», ἔ.δ. σ. 5 κἑξ., ὅπου περιέχονται αὐτοῦ καὶ περὶ αὐτοῦ μὲν Ἀποσφθέγματα. Βίον του (§§ κ'') συνέγραψεν ὁ Ἅγιος Θεόδωρος ὁ Στουδίτης (P.G., 99, 840—881). Ἡ «ἀντιθέσις» ὡς πρὸς τὴν «θώραθεν» σοφίαν, ἀλλὰ καὶ ἡ συμπαγὴς καὶ ἀριμονία ὡς πρὸς τὴν θείαν τῶν Μαγάλων Ἀγ. Ἀντωνίου καὶ Ἀρσενίου εἶναι χαρακτηριστικαί, ὅπως καὶ ἐκείναι τῶν Ἀγ. Προφη-
τῶν καὶ τῶν Ἀγ. Ἀποστόλων, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἔχομεν ποιμένας καὶ ἀγρότας καὶ ἄλεις, ἀλλὰ καὶ Μωϋσῆν καὶ Βολομῶντα καὶ Παύλον καὶ Λου-
κᾶν καὶ Μ. Βασίλειον καὶ Γρηγορίου καὶ Ἰωάννας καὶ Φώτιον καὶ Μάρ-
κον Ἐφέσου καὶ Γεννάδιον Σχολάριον κλπ.

22. «Γεροντικόν», ἔ.δ., Ἀπόσφθεγμα ζ', σ. 5α.

23. «Ε. δ.», Ἀπόσφθεγμα ε'. — «Ὅ,τι θὰ ἡδυνάτο τις νὰ θεωρήσῃ ὡς τὸ «κρεῖττον» εἰς τὴν ἑλληνικὴν παιδείαν καὶ κληρονομίαν δὲν εἶναι ἰσως ἡ φιλοσοφία ὡς ἐπιστήμη τόσον, ὅσον ἡ ἠθικὴ φιλοσοφία, ὁ περὶ ἀ ρ ε-
τ ῆ ς λόγος, ἡ ἀ ν θ ρ ω π ο λ ο γ ῖ α. Ἀλλ' ἡ ἀρεταλογία καὶ ἡ
θική τῶν ἐθνικῶν καὶ Ἑλλήνων ἦτο δένδρον πολυφύλλον καὶ θαλαρρὸν, ἀλλ'
«ἄγονον» εἰς καρποφορίαν, ὡς ἡ ὑπὸ τοῦ Κυρίου ἐξηραυνεῖται οὐκὴ (Ματθ.
19, 20). Καὶ ὁ Μ. Βασίλειος, ὡς θὰ ἴδωμεν, «πρὸς «φ ὅ λ λ α» δένδρου,
ἀλλ' ὅχι καρπὸν παρομοιάζει τὴν «θώραθεν» παιδείαν («Πρὸς τοὺς νέους...,
3, 8, ἔ. δ., σ. 20). Κανὸς λόγος ἦτο σχεδὸν καὶ ὁ περὶ ἀρετῆς λόγος,
ἐλλώστε μέχρις ἐνὸς βαθμοῦ καὶ σημείου, χωρὶς χάριν καὶ κατὰ χάριν θέ-
ωσιν, καὶ κυρίως μεταξὺ τῶν δόλων, τῶν φιλοσόφων καὶ πεπαιδευμένων.
Ἐξ ἄλλου ἡ «μεταφυσικὴ» τῶν Ἑλλήνων ἦτο μυθολογικὴ καὶ ἀντιφατικὴ,
«σκιά» ὥντος ἐνώπιον τοῦ ἀστράπτοντος φωτὸς τῆς Χριστιανικῆς Ἐσχατο-
λογίας καὶ τοῦ ἀπακλειστικῶς Χριστιανικοῦ δόγματος τῆς Ἀναστάσεως.
Τέλος ἡ περὶ γυναικὸς καὶ δοῦλων ἀντίληψις, ἡ οὐσιαστικὴ διάκρισις τῶν
τάξεων, ἡ ἔναντι τῶν ἑβραίων καὶ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων τοποθέτησις των,
ἀλλὰ καὶ τόσαι μεταξὺ τῶν φιλοσόφων «αἵρέσεις»-σχολαὶ καὶ «ἀναιρέ-
σεις»-ἀντιφάσεις τῆς «μερικῆς» σοφίας των, καθιστοῦν ταύτην ἔναντι τοῦ
Χριστιανισμοῦ ὡς «κάλαμον συντετριμμένον» «καὶ λίνον τυφόμενον», τοῦς
ὁποίους ἐν τοῖς οὗτοις ὅςτος ὡς φιλόφρωνος «οὐ κατέαξε καὶ οὐκ ἐσβεσε»
(Ματθ. 12, 20).

μοναστικήν περιοδείαν του ὁ Μ. Βασίλειος ἔμεινε κατάπληκτος, ἀλλ' ὅχι καὶ ἀνεπηρέαστος. Διότι αὐτὴν τὴν «φιλοσοφίαν», τὴν χριστιανικὴν ἀσκήσιν καὶ μοναχικὴν ζωὴν, ἔκτοτε ἡσπάσθη ὁλοψύχως καὶ διὰ θίου, ὥστε ἡ μετὰ ταῦτα καρποφορία του νὰ ὀφείλεται εἰς αὐτὴν κυρίως καὶ ὅχι εἰς τὴν ἑλληνομαθειάν του, τὸ «ἔνδυμα». Ἀλλὰ καὶ εἰς τοῦτο, τὴν μορφήν τοῦ λόγου του, ὁ Μ. Βασίλειος ὑπῆρξεν, ὡς ἔχομεν τόνισαι, «βασιλικός» καὶ μοναδικός σχεδόν.

Ἀλλὰ περὶ τῆς «βασιλικότητος» καὶ «μοναδικότητος» τοῦ λόγου τοῦ Μ. Βασιλείου ὁ λόγος ἀνήκει περισσότερον εἰς ἄλλους, εἰς τοὺς ὁποίους καὶ παραχωρεῖται.

Γ Ο «ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ» ΛΟΓΟΣ: Ο Μ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΩΣ ΡΗΤΩΡ ΚΑΙ ΣΥΓΓΡΑΦΕΥΣ

1. Ἡ περὶ λόγου καὶ μορφῆς ἀποψὶς τοῦ ἰδίου τοῦ Μ. Β.

Ἐνῷ, ὡς ἔχομεν τόνισαι, ὁ Μ. Β. «ἐγνώρισεν ὅσον ὀλίγοι τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν σοφίαν, ἀλλὰ καὶ ὅσον ὀλίγοι ἀπεμακρύθη ταύτης. Ὅ,τι διατηρεῖ εἶναι τὸ ἔνδυμα. Ἡ οὐσία τῆς σοφίας του εἶναι ἰδία, **Β Α Σ Ι Λ Ε Ι Ο Σ**. Ὁ ἴδιος ἐξαίρει τοῦτο»,²⁴ γράφων «Πρὸς τοὺς Νέους ὅπως ἀνὲξ ἑλληνικῶν ὠφελοῖντο λόγων»:

«... Μὴ θαυμάζετε δὲ εἰ καθ' ἑκάστην ἡμέραν εἰς διδασκάλου (ἐνν. οἶκον = σχολεῖα) φοιτῶσι καὶ τοῖς ἐλλογίμοις τῶν παλαιῶν ἀνδρῶν δι' ὧν καταλελοίπασιν λόγων συγγινομένοις ὑμῖν, αὐτὸς τι παρ' ἐμαυτοῦ λυσιτελέστερον (= ὠφελιμώτερον) ἐξευρηκέναί φημί. Τοῦτο μὲν οὖν αὐτὸ καὶ συμβουλεύσων ἦκω, τὸ μὴ δεῖν εἰσάπαξ τοῖς ἀνδράσι τούτοις ὥσπερ πλοίου τὰ πηδάλια τῆς διανοίας ὑμῶν παραδιδόντας ἡπερ ἂν ἄγωσι, ταύτη συνέπεσθαι, ἀλλ' ὅσον ἐστὶ χρήσιμον αὐτῶν δεχομένους, εἰδέναι τί χρή καὶ παριδεῖν».²⁵

Εἶναι χαρακτηριστικὸν ὅτι ἀπὸ προοιμίου

24. Κων. Γ. Μπόνη, Καθηγητὸς τῆς Πατρολογίας Παν. Ἀθηνῶν, Βασιλείου τοῦ Μεγάλου εἰς τὸ «Πρόσχε ασαυτῶ» λόγος ἐπὶ τῇ ἐορτῇ τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν... (30 Ἰαν. 1953), Ἀθῆναι 1958; σ. 8.

25. Μετ. Βασ., «Πρὸς τοὺς νέους...», ἐκδ. Βασ. Γ. Μπαλάλη, β. ἀ. σ. 4—7 (§ 1, 23—24 καὶ P.G. 31, 565 A).

ὁ Μ. Β. καθιστᾷ προσεκτικούς τοὺς νέους «ὅπως ἂν ἐξ ἑλληνικῶν ὠφελοῖντο λόγων», δηλαδή πῶς θὰ ὠφελοῦνται λαμβάνοντες «ὅσον ἐστὶ χρήσιμον» μόνον, διότι ὑπάρχουν εἰς αὐτοὺς καὶ πολλὰ τὰ β λ α β ε ρ ἄ, διὰ τὰ ὁποῖα λέγει «εἰδέναι τί χρή καὶ παριδεῖν» (= νὰ παραβλέπουν, νὰ περιφρονοῦν). Πρέπει νὰ τονισθῇ πάντως ὅτι εἰς τὴν περίφημον αὐτὴν πραγματείαν του μετ' ἐμφάσεως τονίζει τὴν προσοχὴν καὶ τὴν «ἐκλογὴν» τῶν «οἰκείων», τῶν ὁμοίων καὶ συγγενῶν τῆς «θύραθεν» καὶ τῆς ἱερᾶς σοφίας. Γράφει:

«Εἰ μὲν οὖν ἔστι τις οἰκειότης (= ὁμοιότης) πρὸς ἀλλήλους τοῖς λόγοις, προὔργου (= ὠφέλιμος) ἂν ἡμῖν αὐτῶν ἢ γνώσις γένοιτο. Εἰ δὲ μή, ἀλλὰ τό γε παράλληλα θέντας καταμαθεῖν τὸ διάφορον οὐ μικρὸν εἰς βεβαίωσιν τοῦ βελτίονος. Τίνι μέντοι καὶ παρεικάσας τῶν παιδεύσεων ἑκατέραν τῆς εἰκόνος ἂν τύχοις; Ἦπου καθάπερ φυτοῦ οἰκεία μὲν ἀρετὴ τῷ καρπῷ δρῦειν ὥραϊς (= ὠρίμῳ), φέρει δὲ τινα κόσμον τὰ φύλλα τοῖς κλάδοις περισειόμενα· οὕτω δὲ καὶ ψυχῇ προηγούμενως μὲν καρπὸς ἢ ἀλήθεια, οὐκ ἄχαρί γε μὴν οὐδὲ τὴν θύραθεν σοφίαν περιδεβλῆσθαι, οἷόν τινα φύλλα σκέπην τε τῷ καρπῷ καὶ ὄψιν οὐκ ἄωρον (= ὄχι ἄσχημον) παρεχόμενα», ὅπως ἔπραξαν καὶ ὁ Μωυσῆς καὶ ὁ Δανιήλ, ὅταν εὐρέθησαν μεταξὺ τῶν ἔθνικῶν.²⁶

Μεγάλῃ προσοχῇ ὅμως εἰς τὰ βλαβερά: τὰς κωμωδίας, τὰ ἡδονικὰ συμπόσια, τὰς περὶ πολυθείας μυθολογίας, τὰ περὶ ἐρίδων καὶ αἰσχροτήτων τῶν θεῶν, τὰς ψευδολογίας τῶν ρητόρων καὶ τὰ παρόμοια θὰ ἀποφεύγωμεν ἀπολύτως. Θὰ μιμούμεθα τὴν μέλισσαν καὶ τοὺς ἀνθοκόμους: «ὅσον χρησίμον καρπωσάμενοι· τὸ βλαβερὸν φυλαξώμεθα» (= θὰ ἀποφύγωμεν).²⁷

Ὡς πρὸς δὲ τὴν μορφήν ὁ Μ. Βασίλειος δὲν ἐπετηδεύετο τὸν λόγον. Τὸ κέντρον καὶ ἡ οὐσία ἦτο ἡ ἀλήθεια, ὁ «ἀληθὴς νοῦς». Ἐγραφεν εἰς τὸν Λιβάνιον, ὁ ὁποῖος προηγουμένως εἶχεν ὑπερθαυμάσει ἐπιστολὴν²⁸ τοῦ Μ. Β. καὶ εἶχεν ἀναγνωρίσει «ἦτταν» του ὡς πρὸς τὴν τέχνην τοῦ λόγου:

«Τί οὐκ ἂν εἴποι σοφιστὴς ἀνὴρ, καὶ σοφιστὴς τοιοῦ-

26. *E. d., § 3, 1—19.

27. *E. d., § 4, 1—56.

28. Βλ. 1 ΜΒΑ, Εἰσαγωγή, σ. 33.

τος, ὥ γε ἴδιον εἶναι τῆς τέχνης ὁμολογεῖται καὶ τὰ μεγάλα μικρὰ πειεῖν, ὅποτε δούλεται, καὶ τοῖς μικροῖς περιτιθέναι μέγεθος;» Ἐν συνεχείᾳ ἀποκαλεῖ τὴν ἐπιστολὴν του «ρυπώσαν» (= ἄσχημον) καὶ καταλήγει: «Ἄλλ' ἡμεῖς μὲν, ὦ θαυμάσιε, Μωυσεῖ καὶ Ἡλίᾳ καὶ τοῖς οὕτω μακαρίοις ἀνδράσι σύνεσμεν ἐκ τῆς βαρβάρου φωνῆς διαλεγόμενοις ἡμῖν τὰ ἐαυτῶν καὶ τὰ παρ' ἐκείνων φθεγγόμενα νοῦν μὲν ἀληθῆ, λέξιν δ' ἀμαθῆ (= ἀγροίκον, ἀκαλαίσθητον), ὥς αὐτὰ ταῦτα δηλοῖ. Εἰ γάρ τι καὶ ἤμεν παρ' ὁμῶν διδαχθέντες, ὑπὸ τοῦ χρόνου ἐπελαθόμεθα». ²⁹ Καὶ ὅχι μόνον δὲν ἐπετηδεύετο τὸν λόγον, ἀλλὰ καὶ συνίστα:

«... τὸ τῆς λέξεως ἀπλοῦν καὶ ἀκατασκευον πρέπον ἐδοξέ μοι εἶναι προθέσει Χριστιανοῦ οὐ πρὸς ἐπίδειξιν μᾶλλον ἢ κοινὴν ὠφέλειαν γράφοντος». «... Δεῖ οὖν καὶ ἡμᾶς τοὺς οὐ κατὰ φιλοτιμίαν (= φιλοδοξίαν) ἐρχομένους ἐπὶ τὸ γράφειν, ἀλλ' ὑποθήκας καταλιμπάνειν ὡφελίμων λόγων τῇ ἀδελφότητι προελομένους...». ³⁰

Ἐν τούτοις, συνίστα συγχρόνως τὴν τάξιν καὶ τὴν ἀκρίβειαν, διὰ τῆς ὁποίας ἐπιτυγχάνεται ἡ σαφήνεια: «Οἱ λόγοι τὴν φύσιν ὑπόπτερον ἔχουσι. Διὰ τοῦτο σημειῶν χρῆζουσιν, ἵνα ἵπταμένων αὐτῶν λάβῃ τὸ τάχος ὁ γράφων. Σὺ οὖν, ὦ παῖ, τὰ χαράγματα τέλεια ποιεῖ καὶ τοὺς τόπους ἀκολουθῶς κατὰστιζε. Ἐν γὰρ μικρᾷ πλάνῃ πολὺς ἡμάρτηται λόγος, τῇ δὲ ἐπιμελείᾳ τοῦ γράφοντος κατορθοῦται τὸ λεγόμενον». ³¹

29. Ἐπιστ. 339, 1—5 καὶ 19—24. Ἡ Ἐπιστολὴ θεωρεῖται καὶ εἰς ναι γνησία.

30. Ἐπιστ. 135, 1, 7—9 καὶ 2, 1—8. Εἶναι χαρακτηριστικὸν ὅτι καὶ ἄλλος ἑλληνογραφὸς ἐκκλησιαστικὸς συγγραφεὺς, Συνέσιος ὁ Κυρήνης ἢ Πτολεμαῖδος (+ 413—14), περὶ τῶν συγγραμμάτων καὶ δὴ τῶν Ἐπιστολῶν τοῦ ὁποίου ὁ Μ. Φώτιος γράφει ὅτι «χάριτος καὶ ἡδονῆς ἀποστάζουσι μετὰ τοῖς ἐν τοῖς νοήμασιν ἰσχύος καὶ πυκνότητος» (Μυριόβιβλ., 26) γράφει περὶ τῆς μορφῆς τοῦ χριστιανικοῦ λόγου: «Ὅδδὲν μέλει τῷ Θεῷ τῆς θεοφορήτου λέξεως» Πνεῦμα Θεῖον ὁπερορᾷ μωρολογίαν συγγραφικὴν» (Ὁμιλ. 1, Ρ.Γ. 66, 1561). Ἐννοεῖται ἡ «μωρὰ» καὶ φιλόδοξος ἐπιτηδεύσις.

31. Ἐπιστ. 338, 1—4. Ἡ Ἐπιστολὴ ἐγγραφή «Νοταρίῳ» = πρὸς γραμματεῖα καὶ ἰσως ταχυγράφων. Ἀνέγνωσε, φαίνεται, ὅτι εἶχε γράφει-ταχυγράφε καὶ κάμνει τὰς παρατηρήσεις του, τόσοι σοφάς. Ὡς γνωστὸν, ἐνθ' ὧμίλει, ταχυγράφοι (= στενογράφοι, σήμερον) κατέγραφον τὰς διελίξας του. Ὅχι δὲ πάντα τὸν χρόνον ἔσοι (τόσοι πολλοί) ταχυγράφοι παρῆσαν ἡμοί, ὑπαγορεύοντι τὰ πρὸς τὴν ἀρεσκίαν» (Ἐπιστ. 223, Β, 7—9). Καὶ διὰ τὴν Ἐπιστολογραφίαν του, δίδει δὲν προέφθανεν, ἤθελε νὰ ὑπαγορεύῃ τὰς Ἐπιστολάς του εἰς γραφεῖς-γραμματεῖα.

Χαρακτηριστική, αλλά και χαριτωμένη είναι και ἡ συμβολή του «πρὸς καλλιγράφον»:

«Ὁ ρ θ ἄ γ ρ ἄ φ ε καὶ χρῶ τοῖς στίχοις ὀρθῶς καὶ μῆτε ἐωρεῖσθω πρὸς τὸ ὕψος ἢ χεῖρ μῆτε φερέσθω κατὰ κρημνῶν. Μηδὲ βιάσθω τὸν κάλαμον λοξὰ βαδίζειν ὥσπερ τὸν παρ' Αἰσώπῳ καρκίνον (=κάβουραν), ἀλλ' εὐθὺ χώρει, ὥσπερ ἐπὶ στάθμης βαδίζων τεκτονικῆς, ἢ πανταχοῦ φυλάττει τὸ ἴσον καὶ πᾶν ἀναιρεῖ τὸ ἀνώμαλον.....Γράφε τοίνυν ὀρθῶς καὶ μὴ πλάνα τὸν νοῦν τῷ πλαγίῳ καὶ λοξῷ τῶν γραφομένων».³²

Ἀλλὰ περισσότερο πάντων συνίστα τὴν «χρηστὴν γνῶμην» καὶ τὴν «κεκαθαρμένην γλῶτταν», αἱ ὁποῖαι φυσικῶς ὁδηγοῦν καὶ εἰς ὀρθοέπειαν, ἀλλὰ καὶ καλλιτέπειαν ἀνεπιτήδευτον, ἢ ὁποῖα εὐφραίνει τὸν ἀναγνώστην. Ἐγραφε πρὸς «Φιλάγγριον Ἀρκηνόν»: «...Ἀλλὰ γράφοις (=νὰ γράφῃς) ἡμῖν διὰ πάσης προφάσεως (=μὲ κάθε εὐκαιρίαν), τοιαῦτα γράφων, οὕτω μὲν ἀ π ὁ χ ρ η σ τ ῆ ς γ ν ὡ μ η ς, ο ὕ τ ω δ ἔ ἀ π ὁ γ λ ὡ τ τ η ς κ ε κ α θ α ρ μ ἔ ν η ς. Καὶ γάρ εἰ μὴ φάμεν προσποιεῖσθαι τὸ ἐν τῇ. λ έ ξ ε ι τ ε ρ π ν ὄ ν, ἀλλ' οὖν φυσικῶς πῶς κατακλούμεθα (=εὐχαριστοῦμεθα) παρ' αὐτοῦ καὶ ἄγετε ἡμᾶς οἱ τὸν λόγον χαρίεντες, ὥσπερ οἱ τὰς μελίσσας διὰ τῶν κρουμάτων. Πολλὰς γε οὖν πέμπε τὰς ἐπιστολάς καὶ μακράς ὥς ἐνι μάλιστα· οὐ γὰρ δὴ ἀρετὴ ἐπιστολῆς ἢ βραχύτης, οὐ μᾶλλον γε ἢ ἀνθρώπου».³³

Ὑπῆρχεν εἰς τὸν Μ. Βασιλεῖον ἀναμφισβήτητος ἔμφυτος ἱκανότης τόσοις εἰς τὸν προφορικόν, ὅσον καὶ εἰς τὸν γραπτὸν λόγον. Ὑπῆρχεν ἐπίσης ἔμφυτος ἀγάπη τῆς τάξεως, τῆς ὁργανώσεως, τῆς ὀρθοεπείας, τῆς καλλιγραφίας, τῆς σαφηνείας, τοῦ μέτρου. Ἡ ἐπιμελὴς καὶ μακροχρόνιος σπουδὴ ὠρίμασαν τὰς φυσικάς αὐτὰς ἱκανότητας καὶ ἡ καθαρὰ καρδία, ὁ φωτισμένος ὕπὸ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ νοῦς, ἡ τῶν ἀρετῶν δλων ἐπιμέλεια, ἡ δύθις τοῦ εἰς τὴν μελέτην τῆς Ἀγίας Γραφῆς ἰδίᾳ καὶ τοὺς θίους τῶν Ἀνίων καὶ τὰ συγγράμματα τῶν πρὸ αὐτοῦ Πατέρων, πάντα ταῦτα συντόεξαν ὥστε νὰ ὁλοκληρωθῇ τὸ θαῦμα τοῦ «βασιλειανοῦ» λόγου.

32. Ἐπιστ. 334, 1—6 καὶ 15—17.

33. Ἐπιστ. 323, 6—14. Μακρὰς ἐπιστολάς καὶ πικρὰς ζητεῖ καὶ ἀπὸ τῶν Ἀγ. Μελέτιον Ἀντιοχείας. Ἡ δὲ ἰδωμένη εἰς τὴν Ἐπιστ. 57 (τοῦ παρόντος τόμου).

Ἄλλ' ἰδοὺ πῶς περὶ τοῦ θαύματος τούτου ἐκφράζονται πρῶτοι ὄσοι τὸ ἐξησαν, οἱ δύο Ἁγιοὶ Γρηγόριοι.

2. Ὁ Ἁγ. Γρηγόριος ὁ Θεολόγος.

Καὶ εἰς ἄλλα σημεῖα τοῦ Ἐπιταφίου του εἰς Μ. Β.³⁴ ὁ φίλος του γράφει περὶ τῆς χάριτος καὶ δυνάμεως τοῦ λόγου τοῦ Μ. Β., ἀλλ' ἰδίᾳ εἰς τὰς §§ ΞΕ', ΞΖ' καὶ ΞΖ', τὰς ὁποίας ἐκρίναμεν καλὸν νὰ παραθέσωμεν σχεδὸν αὐτοῦσας λόγῳ ἀκριβῶς τῆς χάριτος καὶ δυνάμεώς των.

Ὅλοι αἱ ἄλλαι ἀρεταὶ του, λέγει ὁ Ἁγ. Γρηγόριος, ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν χάριν καὶ δύναμιν τοῦ λόγου του δύνανται νὰ παρομοιαθοῦν πρὸς περιοδεῖαν, εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους ἔναντι τῆς κορυφῆς καὶ πρὸς διάπλευσιν στενοῦ πορθμοῦ ἔναντι ἀνοικτοῦ καὶ θαθέος πελάγους. Πρὸς σάλπιγγα ἡχηροτάτην καὶ Θεοῦ φωνὴν καλύπτουσιν ὅλον τὸν κόσμον καὶ πρὸς παγκόσμιον σεισμόν δύνανται νὰ παραβληθῶν ἡ φωνὴ καὶ ἡ διάνοιά του....³⁵ Ὅπως ὁ ἡλῖος, τοῦ ὁποίου ὁ Προφητὰναξ Δαβὶδ ἐπαινεῖ τὸ κάλλος, τὸ μέγεθος, τὴν ταχύτητα καὶ τὴν δύναμιν, καθὼς διατρέχει καὶ φωτίζει ἐξ Ἰσου ὅλην τὴν γῆν, παρομοίως καὶ ὁ Μ. Βασίλειος... «Τοῦ δὲ κάλλος μὲν ἡ ἀρετὴ, μέγεθος δὲ ἡ Θεολογία, δρόμος δὲ τὸ ἀεικίνητον καὶ μέχρι Θεοῦ φέρον ταῖς ἀναβάσεσι, δύναμις δὲ ἡ τοῦ λόγου σπορά καὶ διάδοσις. Ὡστε ἐμοί γε οὐδὲ τοῦτο εἰπεῖν ὀκνητέον, τὸ εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξελθεῖν τὸν φθόγγον αὐτοῦ καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης τῶν ρημάτων τὴν δύναμιν, ὃ περὶ τῶν Ἀποστόλων ὁ Παῦλος ἔφησε παρὰ Δαβὶδ ἐκδεξάμενος. Χάρις καὶ ἡδονὴ καὶ τρυφή πάντων ἀνεξαιρέτως μία καὶ διὰ πάντων καὶ ἡ μεγίστη, τὰ ἐκείνου συγγράμματα καὶ πονήματα. Οὐδὲ γραφεῦσιν εὐπορία τις ἄλλη μετ' ἐκείνων ἢ τὰ ἐκείνου συγγράμματα. Σιωπᾶται τὰ παλαιά, ὅσα τινὲς τοῖς θεοῖς λογίοις ἐνίδρωσαν· δοῦναι τὰ νέα, καὶ οὗτος ἄριστος ἡμῖν ἐν λόγοις, ὅς ἂν τὰ ἐκείνου μάλιστα τυγχάνῃ γινώσκων καὶ διὰ γλώσσης φέρων καὶ συνετιζων τὰς ἀκοάς· ἤρκεσε γὰρ εἰς ἀντὶ πάντων τοῖς σπουδαιότεροις εἰς παιδευσιν».³⁶

«Ἐγὼ τοῦτο μόνον αὐτοῦ διηγῆσομαι. — Ὅταν τὴν Ἑ ξ α ἡ μ ε ρ ο ν αὐτοῦ μεταχειρίζωμαι (=παίρνω εἰς

34. Αἱ παραπομπαί, ὡς καὶ εἰς τὸν τόμ. 1 ΜΒΑ, ἐκ τῆς ἐκδόσεως τοῦ Ἐπιταφίου ἐπὶ Γεωργ. Δημ. Μεταλληνοῦ, ἐκδ. «Γρηγόρη», Ἀθήναι 1968.

35. Ἐ. ἀ., ΞΕ'.

36. Ἐ. ἀ., ΞΖ'.

τάς χεῖρας μου) καὶ διὰ γλώσσης φέρω (=ἀπαγγέλλω), μετὰ τοῦ Κτίστου γίνομαι καὶ γινώσκω κτίσεως λόγους (=αἰτίας) καὶ θαυμάζω τὸν Κτίστην πλέον ἢ πρότερον ὀφείδει μόνη διδασκάλῳ χρώμενος. — "Ὅταν τοῖς ἀντιρρητικοῖς ἐντύχω λόγοις, τὸ σοδομιτικὸν ὄρω πῦρ, ὃ τεφροῦνται γλώσσαις πονηραῖς καὶ παράνομοι, ἢ τὸν Χαλάνης πύργον, κακῶς μὲν οἰκοδομοῦμενον, καλῶς δὲ λυόμενον. — "Ὅταν τοῖς περὶ Πνεύματος (ἐνν. ἐντύχω λόγοις), εὐρίσκω Θεόν, ὃν ἔχω, καὶ παρρησιάζομαι τὴν ἀλήθειαν ἐπιβατεύων τῆς ἐκείνου Θεολογίας καὶ θεωρίας. — "Ὅταν ταῖς ἀλλαίς ἐξηγήσειν..., πείθομαι μὴ μέχρι τοῦ γράμματος ἰστασθαι... — "Ὅταν ἀθλητῶν ἐγκωμίους προσομιλήσω, περιφρονῶ τὸ σῶμα καὶ σῶναι τοῖς ἐπαινουμένοις καὶ πρὸς τὴν ἀθλήσιν διεγείρομαι. — "Ὅταν ἡθικοῖς λόγοις καὶ πρακτικοῖς, καθαίρομαι ψυχὴν καὶ σῶμα καὶ ναὸς Θεοῦ γίνομαι δεκτικὸς καὶ ὄργανον κρουόμενον Πνεύματι καὶ θείας ὕμνωδον δόξης τε καὶ δυνάμεως· τούτῳ μεθαρμόζομαι καὶ ρυθμιζομαι καὶ ἄλλος ἐξ ἄλλου γίνομαι τὴν θεῖαν ἀλλοίωσιν ἀλλοιούμενος».³⁷

Οἱ τελευταῖοι οὗτοι λόγοι τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου δεικνύουν ἀκριβῶς ποῖαν θαυμαστήν καὶ ἁγίαν ἐπίδρασιν δύναται νὰ ἔχη ἡ μελέτη τῶν συγγράμμάτων τοῦ Ἁγίου Βασίλειου, ὅταν γίνεται μὲ προσοχὴν καὶ αὐτοκριτικὴν καὶ πνεῦμα μαθητείας.

Εἶναι δὲ χαρακτηριστικὸν ὅτι τόσοι ὁ Ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος, ὅσον καὶ ὁ Ἅγιος Γρηγόριος Νύσσης συγκρίνουν τὸν Μ. Βασίλειον ὡς πρὸς τὴν ἀρετὴν καὶ τὰ εἰδικὰ χαρίσματα πρὸς τοὺς μεγάλους Πατριάρχας καὶ Προφῆτας τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης καὶ τοὺς Ἁγίους Ἀποστόλους τῆς Καινῆς Διαθήκης καὶ τὸν εὐρίσκουν ἐφάμιλλον καὶ μάλιστα «πάντων τῶν Ἁγίων ἀναμάρταντα τὰς ἀρετάς».³⁸ Ἡ σύγκρισις³⁹ ἀρχίζει ἀπὸ τοῦ Ἀδάμ καὶ Ἀβραάμ καὶ Μωϋσέως καὶ Ἡλιοῦ καὶ Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου μέχρι τοῦ Παύλου, μετὰ τὸν ὁποῖον ἔρχεται ὁ Μέγας Βασίλειος!

37. Ἐ. ἀ., 22'.

38. Βλ. σημ. 68.

39. Ὁ Ἅγ. Γρηγόριος ὁ Θεολόγος κάμνει τὴν «σύγκρισιν» εἰς τὰς §§ Ο'—ΟΣ' πρὸς τοὺς ἑξῆς: Ἀδάμ, Ἐνῶς, Ἐνῶχ, Νῶε (Ο'), Ἀβραάμ, Ἰσαάκ, Ἰακώβ (ΟΑ'), Ἰωσήφ, Μωϋσῆν, Ἀαρὼν, Ἰησοῦς Ναυῆ (ΟΒ'), Σαμουὴλ, Δαβὶθ, Σολομῶντα (ΟΓ'), Ἡλιοῦ, Ἐλισαίου, Τρεῖς Παῖδας, Ἰωνᾶν, Δανιὴλ, Ἐπὶ παῖδας Μωκκαβαίους, Ἐλεάζαρον, Σολομῶντα (ΟΔ'),

3. Ὁ Ἅγιος Γρηγόριος Νύσσης γράφει:

«Εἶτα μετὰ τούτους (=τοὺς Ἀποστόλους) φυλάξας τὴν ἑαυτοῦ τάξιν ἐξάρχει τῆς παρούσης ἡμῖν πανηγύρεως ὁ ποιμὴν καὶ διδάσκαλος. Τίς οὗτος; Εἶπω τὸ ὄνομα ἢ ἀρκεῖ ἡ χάρις ἀντὶ τοῦ ὀνόματος δεῖξαι τὸν ἄδρα; Διδάσκαλον γὰρ καὶ ποιμένα μετὰ τοὺς Ἀποστόλους ἀκούσας, ἐνόησας πάντως τὸν μετὰ τοὺς Ἀποστόλους ποιμένα τε καὶ διδάσκαλον τοῦτον λέγω, τὸ σκευὸς τῆς ἐκλογῆς, τὸν ὑψηλὸν τῷ βίῳ τε καὶ λόγῳ Βασίλειον, τὸν ἀστείον τῷ Θεῷ ἐκ γεννήσεως, τὸν τῆς ἡβῆσι πολλὸν ἐκ νεότητος, τὸν παιδευθέντα μὲν κατὰ Μωϋσέα πάσῃ σοφίᾳ τῶν ἔξωθεν λόγων, τοῖς δὲ ἱεροῖς γράμμασιν ἐκ βρέφους καὶ μέχρι τῆς τελειώσεως συντραφέντα καὶ συναυξηθέντα καὶ συνακμάσαντα ὅθεν διδάσκων πάντα ἄνθρωπον ἐν πάσῃ σοφίᾳ τῇ θείᾳ τε καὶ τῇ ἔξωθεν, οἶόν τις ἀριστεύς περιδέξιος δι' ἑκατέρας παιδεύσεως τοῖς ἀντιτεταγμένοις ἑαυτὸν ἀνθοπλίζων, ὑπεραίρει δι' ἀμφοτέρων τοὺς προσπαλαίοντας...».⁴⁰

Καὶ ταῦτα πάντα ὠφείλοντο εἰς τὴν καθαρότητα τοῦ βίου καὶ τῆς διανοίας τοῦ Ἁγίου, χάρις εἰς τὴν ὁποίαν εἶχε γίνεαι Πνευματοφόρος καὶ χαριτωμένος. Ὅπως ὁ Μωϋσῆς, ἔζη εἰς τὸν θεῖον «γνόφον» καὶ ἔβλεπε τὸ θεῖον φῶς. «Πολυλάκις», συνεχίζει ὁ ἀδελφός του, «ἐγνώμεν αὐτὸν καὶ ἐντὸς τοῦ γνόφου γενόμενον, οὗ ἦν ὁ Θεός. Τὸ γὰρ τοῖς ἄλλοις ἀθεώρητον ἐκείνῳ ληπτὸν ἐποίει ἡ μυσταγωγία τοῦ Πνεύματος, ὡς δοκεῖν ἐντὸς τῆς περιοχῆς εἶναι τοῦ γνόφου, ὃ ὁ περὶ τοῦ Θεοῦ λόγος ἐναποκρύπτεται».⁴¹ Κάποτε δέ, «νυκτὸς οὖσης, γίνεται αὐτῷ φωτὸς ἐλλαμψίς κατὰ τὸν οἶκον προσευχομένῳ· αὐτὸν δέ τι τὸ φῶς ἦν ἐκεῖνα, θεῖα δυνάμει καταφωτίζον τὸ οἶκημα, ὑπ' οὐδενὸς πράγματος ὀλικοῦ ἐξαπτόμενον» (=ἀναπτόμενον).⁴²

Ἐπόμενον ἄρα εἶναι διαπὶ τὰ ἱερὰ συγγράμματα τοῦ Ἁγίου ἀποπνέουν θεῖαν χάριν καὶ περιέχουν δύναμιν καρπικὴν καὶ φωτιστικὴν. Διότι ὁ ἱερὸς Συγγραφεὺς τῶν ὑπῆρξε καθαρὸν δοχεῖον τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, λύχνος καὶ

Πρόδρομον Ἰωάννην (ΟΒ'), Ἀποστόλους Πέτρον, Παῦλον, Ἰάκωβον καὶ Ἰωάννην καὶ Πρωτομάρτυρα Στέφανον (ΟΖ').

40. Ἁγ. Γρηγ. Νύσ., Ἐπιστὰς εἰς τὸν ἁγ. ἀδελφόν Μ. Β., Ρ. Γ. 46, 789 B C. Ἡ σύγκρισις ἀρχίζει ἀπὸ: Στέφανον, Πέτρον, Ἰάκωβον, Ἰωάννην, Παῦλον (ἐ. ἀ., 789 A).

41. Ἐ. ἀ., 812 C.

42. Ἐ. ἀ., 808 C.

πυρσός, τὸν ὁποῖον ἤναψε τὸ «αὐλον» καὶ θεῖον φῶς. Διό-
τι, ἐρωτᾷ ὁ φίλος του: «Τίς μὲν ἑαυτὸν ἐκάθηρε μᾶλλον
τῷ Πνεύματι καὶ ἄξιον τοῦ διηγεῖσθαι τὰ
θεῖα παρεσκεύασε; Τίς δὲ μᾶλλον ἐφωτί-
σθη φῶς γνώσεως καὶ διέκυψεν εἰς τὰ βάθη τοῦ
Πνεύματος καὶ μετὰ Θεοῦ τὰ περὶ Θεοῦ
διεσκέφατος;».⁴³

4. Ὁ Ἅγιος Φωτίος.

Ἐρχόμεθα ἔπειτα εἰς τὴν κρίσιν τοῦ Ἁγίου Μ. Φωτίου,
τοῦ ὁποῖου τὴν γνώμην περὶ τῶν Ἐπιστολῶν μόνον ἀνε-
φέραμεν. Ἡ κρίσις τοῦ κριτικωτάτου Πρατριάρχου ἀναφέ-
ρεται εἰς τὴν Ἑξαήμερον ἰδίᾳ, ἀλλὰ καὶ εἰς ὅλα τὰ συγ-
γράμματα τοῦ Ἁγίου. Γράφει:

«Ἀνεγνώσθη Βασιλείου τοῦ θεσπεσίου τὰ εἰς
τὴν Ἑξαήμερον. Ἀριστὸς μὲν ἐν πᾶσι τοῖς αὐτοῦ λόγοις
ὁ Μέγας Βασιλείος· λέξει τε γὰρ καθαρᾷ καὶ εὐσήμῳ καὶ
κυρίᾳ καὶ ὁλῶς πολιτικῇ καὶ πανηγυρικῇ δεινός, εἴ τις ἄλ-
λος, χρήσασθαι, νοημάτων τε τάξει καὶ καθαρότητι πρῶ-
τος, ἀλλ' οὐδενὸς δευτέρου ἄδεται, πιθανότητος δὲ
(=πειστικότητος) καὶ γλυκύτητος καὶ γελαμπρότητος ἐ-
ραστής καὶ ρέων τῷ λόγῳ καὶ ὥσπερ ἐξ αὐτοσχεδίου πη-
γάζων τὸ ρεῖθρον, καὶ τῷ πιθανῷ δὲ ἐπὶ τοσοῦτον ἦκεν ἀ-
ποκεχρημένος, ὥς εἴ τις πολιτικοῦ λόγου τοῦς αὐτοῦ λό-
γους παράδειγμα ἑαυτῷ θεῖη, ἔπειτα τούτους ἐκμελετώη,
μηδὲ τῶν εἰς τοῦτο συντελούντων δηλονότι, νόμων ἀπεί-
ρος ὑπάρχων, οὐδενὸς αὐτὸν ἐτέρου δεήσεσθαι οἶμαι, οὔτε
Πλάτωνος οὔτε Δημοσθένους, οἷς οἱ παλαιοὶ ἐνδιατρίβειν
προτρέπονται εἰς τὸ πολιτικόν τε καὶ πανηγυρικόν ρήτορα
γενέσθαι».⁴⁴

5. Ὁ Ἑρασμος

Ἡ γνώμη τοῦ κορυφαίου Ὁλλανδοῦ φιλολόγου Ἑ-
ράσμου (1469—1536) ἔχει τόσην μεγαλυτέραν σημασίαν,
καθ' ὅσον οὗτος ἡσχολήθη εἰδικῶς μὲ τὰ συγγράμματα τοῦ
Μ. Β. καὶ ἐπρολόγισε τὴν ἑκδοσιν τῶν ἔργων τοῦ Ἁγίου
ὕπὸ τοῦ Ἱερωνύμου Froben εἰς Βασιλείαν τὸ 1532. Κατὰ
τὸν Ἑρασμον ὁ Μ. Β. συγκρινόμενος πρὸς
ὅλους τοὺς κλασσικοὺς ρήτορας θε-
ωρεῖται ὑπέρτερος πάντων! Γράφει:

43. Ἁγ. Γρηγ. Θεολ., Ἐπιστ., ΣΕ' θ—13.

44. Μοριμόβελ. 141.

«Βροντᾷ καὶ ἀστράπτει ὁ Περικλῆς, ἀλλ' ἄνευ τέχνης. Δι' ἄττικῆς τεχνοτροπίας ἐπενεργεῖ ὁ Λυσίας, ἐν τούτοις σχεδὸν ψυχρῶς. Εἰς τὸν ἐκ Φαλήρου ρήτορα ἀναγνωρίζονται γλυκύτητες, ἀλλὰ διαμφισθεῖται εἰς αὐτὸν ἡ ἀξιόπρεπεια. Ὁ Ἰσοκράτης, ὑποδειγματικὸς μεταξὺ τῶν ρητόρων, ἀπώλεσε διὰ τῶν ἐντέχνων ρυθμῶν τοῦ ἐν τῷ πεζῷ λόγῳ τὴν χάριν τοῦ φυσικοῦ ρήτορος. Εἰς τὸν Δημοσθένη, ὃν ὁ M. Tullius ὡς τὸ πρότυπον τῆς ρητορείας παριστᾷ, ἀπεδόθη ἡ κατηγορία ὅτι ὄζει καπνοῦ ἀπὸ λύχνου καὶ ὅτι ἐλλείπει ἀπ' αὐτοῦ τὸ πάθος καὶ ἡ εὐγένεια. Ἄλλ' ἔστω ὅτι ὑπῆρξε πράγματι εἰς μὴ στερούμενος οὔτε τῆς φυσικῆς χάριτος οὔτε τῆς ἐπικτήτου τέχνης οὔτε τῆς ἐμφύτου πνευματικῆς εὐστροφίας. Ποῖος θὰ ἐτόλμα νὰ προσάγῃ καὶ τοῦτον πρὸς σύγκρισιν μετὰ τοῦ Βασιλείου, τὴν θέρμην τῆς εὐσεβείας τοῦ ὁποίου οὔτε πρότερον οὐδ' ὕστερον ὑπῆρξεν ὁ ὀπωσοῦν προσεγγίσας; Ποῖος ἄλλος ἐκτός τοῦ Βασιλείου ἔχει συνδυάσει καὶ ἔχει συνενώσει ἓνα τόσον μέγαν κύκλον τῆς Φιλοσοφίας, μάλιστα ὄλων ὁμοῦ τῶν Ἐπιστημῶν, μετὰ τῆς εἰς ὕψιστον θαυμὸν ἱκανότητος καὶ ἐπιτηδειότητος ἐκφράσεως, μεθ' ὅσης ἐκείνος ὁ μέγας ἀνὴρ;»⁴⁵ Διὰ τοῦτο ὁ Ἑρασμος εἰς τὸν Πρόλογον τῆς ἀνωτέρω μνησθείσης ἐκδόσεως τῆς Βασιλείας, ἀφοῦ «οὐδένα εὐρίσκει ἐφάμιλλον τοῦ οὐρανοφάντορος εἰς τὴν ρητορικὴν τέχνην, καλῶν αὐτὸν τελειότατον πάντων τῶν ποτε γενομένων ρητόρων, προτρέπει τοὺς ἐπιθυμοῦντας τὴν ἀληθῆ καλλιέπειαν τὸ ὕψος τοῦ ἀνρδὸς τούτου νὰ ἔχωσιν ὡς πρότυπον»,⁴⁶ ὡς καὶ ὁ M. Φώτιος.

6. J. Garnier.

Ὡς γνωστὸν, ὁ Dom. J. Garnier εἶναι ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἔκαμε τὴν πρώτην πλήρη ἐκδοσιν τῶν «Ἀπάντων» τοῦ M. B. εἰς Παρισίους μεταξὺ 1721—1730. Εἰς τὸν πρόλογόν του λοιπὸν λέγει περὶ τοῦ M. B. ὅτι «πάντα ὅσα ὑπάρχοντα εἰς τὴν σπουδὴν τῶν Ἱερῶν Γραμμάτων οὐδαμῶθεν ἄλλοθεν πρέπει τις νὰ ἀρύηται μᾶλλον ἢ ἐκ τῶν συγγραμ-

45. Παρὰ Κων. Γ. Μπόνη, Βασιλείου τοῦ Μεγ. εἰς τὸ «Πρόσχε σεαυτῶν» κλπ., β. α., σ. 10.

46. Παναγ. Εκκληνίδου, διδάκτορος Φιλοσοφίας, τοῦ ἐν Ἀγίοις Πατρὸς ἡμῶν Βασιλείου, Ἀρχιεπισκόπου Κατωρείας Κακπαδοκίας. Τὰ εὐρισκόμενα πάντα, κατὰ τὸν Μίγγιον (J. P. Migne), κατὰ πιστῆς ἐρμηνευτικῆς παραφράσεως εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς καθαρευούσαν προλεγόμενων τε καὶ σημειώσεων..., τὸμ. πρῶτος, Ἀθήναι 1900, σ. 14. Βλ. περὶ τῆς ἐκδόσεως ταύτης καὶ I MBA, σ. 42, σημ. 23.

μάτων τοῦ Βασιλείου». ⁴⁷

7. Ὁ Γάλλος Fénelon καλεῖ τὸν Μ. Β. «σπουδαῖον γνωμολόγον, αὐστηρὸν ἐν τῇ λέξει καὶ μέγαν διδάσκαλον διὰ τὴν κυβέρνησιν τῶν ψυχῶν, ὡς μελετήσαντα ἀκριβέστατα τὸ Ἅγιον Εὐαγγέλιον καὶ γινώσκοντα κατὰ δάθος τὰς ἀσθενείας τοῦ ἀνθρώπου». ⁴⁸

8. Ὁ Γάλλος Rollin ἐπίσης προβάλλει τὸν Μ. Β. εἰς τοὺς νέους «ὡς ἕνα τῶν δεινότερων διδασκάλων τῆς ρητορείας, ὡς πρότυπον καλλιτείας καὶ ὡς οὐδενὸς ἀλλοῦ δεύτερον εἰς τὴν εὐγλωττίαν. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ κατέχει ὁ Καισαρείας οὗτος Βασίλειος ἐπισημοτάτην θέσιν μετὰ τῶν μεγάλων Ἐπισκόπων τῶν τιμησάντων τὴν Ἐκκλησίαν, τὸν αἰῶνα αὐτοῦ καὶ σύμπασαν καθόλου τὴν ἀνθρωπότητα». ⁴⁹

9. Παν. Καπλανίδης.

Παρομοίως ἐκφράζονται καὶ οἱ Villemain, Δοναλσών καὶ Γίθθων, τοὺς ὁποίους ἀναφέρων ὁ ἡμέτερος Παν. Καπλανίδης, εἰδικῶς μελετήσας τὸν Μ. Βασίλειον, γράφει περὶ αὐτοῦ:

«Καὶ καθόλου *χαρακτηρίζουσι τὸν Μέγαν Βασίλειον ὡς Φιλόσοφον μὲν ὀρθῇ τῶν πραγμάτων κατάληψις, παράστασις αὐτῶν ζωηρὰ καὶ εὐκρινής, θαύνοια καὶ ὀξύνοια, ἐλευθερία καὶ τάξις, Φιλοσοφία, Ἱστορία, Φυσικὴ καὶ Ἀστρονομία, Νομικὴ καὶ Γεωλογία, Ἱατρικὴ καὶ περὶ τὸ λέγειν δεινότης πρὸς δὲ τούτοις ἑξοχος ἱκανότης τοῦ μεταδιδόναι τὰς γνώσεις αὐτοῦ μετὰ χάριτος καὶ καλλιτείας. Ὡς Θεολόγον δὲ ψυχολογικὴ ἐξακρίβωσις τῆς θρησκευτικῆς φύσεως τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν διαφορῶν ἐνεργειῶν αὐτῆς. Καί, ὅπως ἐκ τῶν βαθειῶν σηράγγων τῆς γῆς ἐξάγει τὸν χρυσὸν ὁ χρυσορύκτης, τοὺς δὲ μαργαρίτας ἐκβάλλει ἐκ τῶν σκοτεινῶν θυτῶν τῆς θαλάσσης ὁ κολυμητής, οὕτω καὶ ὁ Μέγας Βασίλειος, ὡς ἀληθὴς ἐπιστήμων, εἰς τὰ δόθη τῶν πραγμάτων εἰσδύων ἐξάγει ἐντέχνως τὰς ἀληθεῖς τούτων ἐννοίας. Ἀλλὰ προσέτι καὶ ὅπως, ὡς ἱατρός αὐτός, ἦτο κάτοχος τῆς ἐξηκριθωμένης γνώσεως τῆς φύσεως τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος καὶ τοῦ ὁργανισμοῦ αὐτοῦ, οὕτως ἐγίγνωσκεν ἐκ τῶν θεολογικῶν καὶ φιλοσοφικῶν σπουδασμάτων αὐτοῦ ἐ-

47. Παρὰ Παναγ. Καπλανίδου, ἔ. δ., σ. 45'.

48. Ἐ. δ., σ. 46'.

49. Ἐ. δ., σ. 46'.

πακριδῶς τὴν φύσιν τὴν ἀνθρωπίνην καὶ ἐφήρμοζεν ἐπιστημονικῶς τὰ κατάλληλα εἰς τὰς περιστάσεις ἠθικά καὶ ὠφέλιμα φάρμακα».⁵⁰

Καὶ συμπεραίνει γενικῶς περὶ τῶν συγγραμμάτων τοῦ Μ. Β. ὁ Παν. Καπλανίδης:

«Ὡς πάντα τὰ ἔργα τοῦ Οὐρανοφάντορος Βασιλείου διέπρεπον ἐπὶ θαυμασμῷ μεγαλείῳ καὶ σπουδαιότητι, οὕτω καὶ πάντα τὰ συγγράμματα αὐτοῦ εἶναι ἐσφραγισμένα διὰ τοῦ αὐτοῦ χαρακτήρος τοῦ ὕψους καὶ τοῦ Χριστιανικοῦ Μεγαλείου. Ἡ δὲ γενικὴ διακριτικὴ ιδιότης τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ εἶναι τοιαύτη, ὅποιαν δὲν εὐρίσκει τις εἰς τὰ συγγράμματα ἄλλου πατρός, καὶ αὐτῶν ἔτι τῶν πλησιαζόντων κατὰ πνεῦμα πρὸς τὸ πνεῦμα τοῦ Βασιλείου. Καὶ πράγματι· τίς ἀναγινώσκων τὸν Μέγαν Βασίλειον δὲν αἰσθάνεται ὅτι εὐρίσκεται ἐν τῇ Ἀρχαιοτάτῃ ἀκούων τινὸς τῶν ἐπιφανῶν ρητόρων· ἐκείνης τὴν ἀττικὴν καθαρότητα καὶ τὸ ὕψηλόν καὶ μεγαλοπρεπὲς αὐτοῦ ὕψος; Τίς δὲν θαυμάζει τοῦ θεοῦ Πατρός τὴν εὐφράδειαν, ὅταν διέρχεται μετὰ προσοχῆς τὰς ἠθικάς πραγματείας του κατὰ τῆς φιλαργυρίας, τοῦ φθόνου, τῆς ἀσωτίας καὶ τῶν τοιούτων τετριμμένων θεμάτων περιβαλλομένας διὰ καινοπρεποῦς χαρακτήρος εὐαγγελικὴν χάριν ἐξόχου ρήτορος; Τίς δὲν τέρπεται ὑπὸ τρυφεράς καὶ γραφικῆς φαντασίας, ἥτις ἐπιφαίνεται εἰς τοὺς λόγους αὐτοῦ, εἰς τὰς ὁμιλίας, εἰς τὰς ἐπιστολάς καὶ εἰς τὰς ἐλαχίστας τῶν συγγραφῶν αὐτοῦ;...».⁵¹

10. Ὁ Καθηγητὴς Κων. Μπόνης.

Εἰς εἰδικὸν λόγον, τὸν ὅποιον ἐξεφώνησεν ἐπὶ τῇ ἑορτῇ τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν τὸ 1953, ὁ Καθηγητὴς τῆς Πατρολογίας Κων. Μπόνης ὡς ἐξῆς ἐχαρακτήρισε τὸν λόγον τοῦ Μ. Βασιλείου:

«Ἐκ τῶν στέρνων τοῦ ἱεροῦ τούτου ἀνδρός, ἀτινα πλήρῃ ἀγιότητος καὶ εὐγενῶν συναισθημάτων εἶναι, ἐκχύνεται ἀδιαλείπτως λόγος ἀπλοῦς, πρᾶος καὶ φυσικός. Ὁ λόγος τοῦ Βασιλείου εἶναι τέχνη, ἀλλ' ἐν τούτοις οὐδαμοῦ θὰ συναντήσῃ τις σημεῖον ἐπιτηδεύσεως καὶ δηλωτικὸν τῆς τέχνης. Ἐν τοῖς ἔργοις τοῦ Βασιλείου ἀπαντᾷ τις ἐκπλήσουσαν σοφίαν καὶ γνώσεις ἀπεράντους τῆς θύραθεν σοφίας καὶ Φιλοσοφίας, ἀλλ' οὐδαμοῦ κομπορρήμονα διάθε-

50. Ἐ. ἀ., σ. πη'.

51. Ἐ. ἀ., σ. ιε' καὶ ιγ'.

τιν ἢ ἐπίδειξιν. Ὁ Βασίλειος γνωρίζει τὰς ἐλευθέρας τέχνας, ἀλλὰ χρησιμοποιεῖ ταύτας ὡς θεραπεινίδας τῆς χριστιανικῆς εὐσεβείας...⁵³ Εἰς πάντα τὰ εἶδη τοῦ λόγου του ἐμφανίζεται ποῖα τις ὁμῶνυμος βασιλικὴ μεγαλειότης ἐν συνδυασμῷ πρὸς ὑπέροχον καὶ ἀξιοθαύμαστον τινα ἀνθρωπισμόν. Εἰς τὰ συγγράματά του οὐδαμοῦ εὐρίσκεται παραφωνία τις ἀνθρωπίνου πάθους καὶ οὐδαμοῦ ἀποκαλύπτεται ὁ Βασίλειος συνήγορος ἑαυτοῦ. Κατέχει οὗτος κατὰ τὸ ἰδιαίτερον, ὅπερ ἐνῶ ζῇ μετ' αὐτοῦ ὁ μελετητὴς τῶν ἔργων του, ἐν τούτοις ἀδυνατεῖ νὰ ἐκφράσῃ ἢ καὶ νὰ διατυπώσῃ τοῦτο. Τέλος ὑπάρχει ἐν τῷ λόγῳ τοῦ Βασιλείου τοιαύτη χάρις, ἥτις τὸν ἀναγνώστην οὐδέποτε κορέννει, ἀλλὰ πάντοτε διψῶντα καταλείπει».⁵⁴

II. Χαρακτηρισμός τοῦ Μ.Β. ὑπὸ τοῦ Καθηγητοῦ Κων. Μουρατίδου.

Ὁ εἰδικῶς μελετήσας τὰ «Ἀσκητικά» ἰδίᾳ τοῦ Μεγ. Βασιλείου ἐκ Καισαρείας καταγόμενος Καθηγητὴς τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου καὶ τῆς Ποιμαντικῆς εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν Κων. Μουρατίδης ὡς ἑξῆς χαρακτηρίζει τὸν Μ. Β.:

«...Ἀρμονικωτάτη σύνθεσις ἰσχυροτάτης διανοίας καὶ βουλήσεως καὶ καρδίας βιούσης θαυτάτα τὴν καινὴν ἐντολὴν τῆς ἀγάπης, ἀνεδείχθη ὁ Μ. Βασίλειος πρότυπον Χριστιανοῦ ἐπισκόπου καὶ ἡγέτου, προασπιστῆς καὶ στῦλος τῆς Ὁρθοδοξίας. Ἀνυπερβλήτος εἰς τὴν πίστιν καὶ τὴν θεωρίαν, ἀλλὰ καὶ τὰ ἔργα καὶ τὴν πρᾶξιν καθίσταται ὁ θεμελιωτὴς τῆς ὀργανωμένης χριστιανικῆς ἀγάπης καὶ φιλανθρωπίας. Πολύπλευρος προσωπικότης, πεπρωκισμένος μὲ τὸ σύνολον τῶν χριστιανικῶν ἀρετῶν, συνθέτει ἐν ἑαυτῷ ὁ Μ. Βασίλειος τὸ ἰδεώδες τοῦ Χριστιανοῦ Ποιμένος. Τὰ πάντα ἐν αὐτῷ φέρουν τὴν σφραγίδα τῆς τελειότητος. Κέντρον τοῦ βίου του ἔχων τὸν Χριστὸν ὁραματίζεται τὴν ἰδεώδη Χριστοκεντρικὴν κοινωνίαν καὶ ἀποβαίνει ὁ ἀνυπερβλήτος θεωρητικὸς καὶ νομοθέτης τῆς κατὰ Χριστὸν μοναχικῆς πολιτείας, ὁ ἀναγαγὼν τὴν Χριστιανικὴν ἀσκήσιν εἰς ἐνιαίαν φιλοσοφικὴν σύνθεσιν καὶ ὁ χαράξας διὰ τῶν περιφημῶν «Ἀσκητικῶν» αὐτοῦ τὰς ἀκαταλύτους κατευθυντηρίους γραμμάς, αἵτινες ἐνέπνευσαν καὶ καθωδήγησαν τὸν καθόλου μοναχικὸν βίον τῆς καθ' ἡμᾶς Ὁρθοδόξου Καθο-

53. Κων. Γ. Μπόνη, μν. ἔργ., σ. 11.

54. Ἔ. δ., σ. 12.

λικῆς Ἐκκλησίας. Βιῶν θαυμάσια τὸ σταυρικὸν πάθος καὶ ἀκολουθῶν τὰ ἴχνη τοῦ Ἑσταυρωμένου Λυτρωτοῦ, ἀναδεικνύεται ὁ ὁδηγὸς τοῦ σταυροφόρου βίου τῶν μοναχῶν πρὸς τὴν ἐν Χριστῷ ἀνακαίνισιν καὶ τελείωσιν, δυνάμενος νὰ ἐπαναλαμβάνῃ μετὰ τοῦ Παύλου «Χριστῷ συνεσταύρωμαι· ζῶ δὲ οὐκέτι ἐγώ, ζῇ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός».⁵⁵

12. Ἐγκώμιον τοῦ Μ. Β. ὑπὸ τοῦ π. Ἰουστίνου Πόποδιτς.

Εἰς τὸν προηγούμενον πρῶτον τόμον ἐμνημονεύσαμεν⁵⁶ τῆς ἐκδόσεως τῶν «Βίων τῶν Ἀγίων» ὑπὸ τοῦ ὁμολογητοῦ καὶ μεγάλου Θεολόγου Σέρβου π. Ἰουστίνου Πόποδιτς. Εἰς τὸν ἰον τόμον τῆς σειρᾶς τοῦ μηνὸς Ἰανουαρίου ὁ π. Ἰουστίνος παραθέτει εἰς τὴν 30ὴν Ἰανουαρίου βίον τοῦ Μ. Βασιλείου διαφέροντα τῶν συνήθων συναξαριακῶν βίων. Τὸν βίον τοῦτον συνέθεσεν ὁ ἱδὺς ἐπὶ τῇ θάσει τῶν πηγῶν καὶ μάλιστα τῶν ἰδίων συγγραμμάτων τοῦ Μ. Β. Ἐπειδὴ ὁ π. Ἰουστίνος ἔχει ἀγαπήσει ἰδιαιτέρως τὸν Μ. Β. καὶ ἔχει αἰσθανθῇ καὶ διώσει τὴν μετ' αὐτοῦ πνευματικὴν «κοινωνίαν», παραθέτομεν ἐκ τοῦ ἀνωτέρω βίου τὸ προοίμιον, τὸ ὁποῖον εἶναι ἐν θαυμάσιον ἐγκώμιον εἰς τὸν Μ. Β. Τὴν μετὰφρασιν μᾶς ὑπηγόρευσεν εὐγενῶς ὁ εἰς Ἀθήνας μαθητὴς τοῦ π. Ἰουστίνου Ἀρχιμ. π. Ἀμφιλόχιος Ράντοβιτς, τὸν ὁποῖον εὐχαριστοῦμεν. Γράφει ὁ π. Ἰουστίνος:

«Ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Πατρός μου πολλοὶ μοναὶ εἰσιν», εἶπεν ὁ Κύριος ἡμῶν ἐν τῷ ἁγίῳ Εὐαγγελίῳ.⁵⁷ Αἱ «μοναὶ» αὗται «ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Πατρός», ἡ ὁποία εἶναι ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ, προητοιμάσθησαν διὰ τοὺς Ἀγίους τοῦ Θεοῦ καὶ δι' ὅλους ἐκείνους οἱ ὁποῖοι πιστεύουν εἰς τὸν Χριστόν, τὸν Θεόν, καὶ ὡς τέλος τῆς πίστεώς των λαμβάνουν τὴν σωτηρίαν τῶν ψυχῶν των.⁵⁸ Ἐπειδὴ ὁμως αἱ «μοναὶ» αὗται εἶναι πολυάριθμοι καὶ τὰ δῶρα τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ εἶναι ἐπίσης πολλὰ καὶ πολυάριθμα, δίδονται εἰς τοὺς Ἀγίους κατὰ τὸ «μέτρον τῆς πίστεως»⁵⁹ καὶ τῶν κόπων των.

55. Κων. Δωρ. Μουρατίδου, Χριστοκεντρικὴ Ποιπαντικὴ ἐν τοῖς Ἀσκητικαῖς τοῦ Μ. Βασιλείου, 6' ἐκδ., Ἀθήναι 1969, σ. 5. — Τὸ τέλος τοῦ χωρίου ἐν Γαλ. 3, 20.

56. 1 ΜΒΑ, σ. 61, σημ. 37.

57. Ἰωάν. 14, 2.

58. Μρδλ. Α' Πέτρ. 1, 9.

59. Ρωμ. 12, 3.

Ἐάν ὑπάρχουν Ἀγιοὶ οἱ ὁποῖοι ἔλαβον ὄχι ἐν ἡ δύο δῶρα τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ πολλὰ δῶρα τῆς χάριτος Αὐτοῦ, ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει οὗτος ὁ Ἀγιὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ Ἀγιὸς Πατὴρ ἡμῶν Βασίλειος ὁ Μέγας, ἔλαβεν ὅλα τὰ δῶρα ἐκείνης τῆς πολυποικίλου χάριτος τοῦ Θεοῦ, τὴν ὁποῖαν ὁ Θεὸς μᾶς ἐδώρησεν «ἐν Χριστῷ καὶ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ Αὐτοῦ». ⁶⁰ Διότι οὗτος ἦτο καὶ ἅγιος ἄνθρωπος τοῦ Θεο-ἀνθρώπου Χριστοῦ καὶ ὁσῖος ἀσκητῆς καὶ δίκαιος τοῦ Θεοῦ· οὗτος ἦτο καὶ ἐπίσκοπος τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ καὶ τέλειος μοναχὸς καὶ κεχαριτωμένος Θεολόγος καὶ Θεόπτης· οὗτος ἦτο Θεόσοφος οἰκοδόμος τῆς θείας Λειτουργίας καὶ ἐν γένει ὅλης τῆς ἐκκλησιαστικῆς λατρείας καὶ ἀποστολικὸς ὁργανωτῆς τῆς Θεοοσδότου κανονικῆς τάξεως τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς καθολικῆς οργανώσεως αὐτῆς· οὗτος ἦτο καὶ ἀσάλευτος ἀθλητῆς χάριν τῆς ὀρθοδόξου πίστεως καὶ τῶν δογμάτων τῶν Ἀποστόλων καὶ τῶν Πατέρων, ταυτοχρόνως δὲ καὶ συγκαταβατικὸς ποιμὴν καὶ ἐπιστροφεὺς τῶν πεπλανημένων προβάτων τοῦ Χριστοῦ. Ἔνεκα τούτου λέγει περὶ αὐτοῦ ὁ ἀδελφός του Ἀγιὸς Γρηγόριος Ἐπίσκοπος Νύσσης ὅτι, «ὅταν συγκριθῇ ὁ Βασίλειος πρὸς ὅλους τοὺς Ἀγίους, φαίνεται ὅτι οὐδὲν διαφέρει ἀπ' αὐτῶν». ⁶¹ Καὶ ὁ ἀρχαῖος ἐκκλησιαστικὸς ὕμνος, ὁ ὁποῖος ἐγράφη πρὸς τιμὴν του, λέγει τὰς ἐξῆς:

«Πάντων τῶν Ἀγίων ἀνεμάξω ⁶² τὰς ἀρετάς,
Πατὴρ ἡμῶν Βασίλειε·
Μωϋσέως τὸ πρᾶον ⁶³ Ἥλιου τὸν ζῆλον ⁶⁴
Πέτρου τὴν ὁμολογίαν ⁶⁵ Ἰωάννου τὴν Θεολογίαν ⁶⁶»

60. Πρὸλ. Ἐφεσ. 6, 32.

61. Ἀγ. Γρηγ. Νύσ., ε. ἀ., 818 Α: «Ἐἰ οὖν τοιοῦτος ἀπὸ τοῦ λόγου ἡμῶν ἀναδέδεικται ὁ Μέγας Βασίλειος, ὥστε μὴ πόρρω τῶν Ἀγίων εἶναι αὐτὸν διὰ τοῦ εἶναι πρὸς ἑκάστον τῶν μεγάλων παρατιθέμενον...».

62. Δηλ. συνενκέντρωσες, κατὰ λέξιν «ἀπεσπόγγισες», τὸ ὅποion δηλοῖ τελείαν μίμησιν.

63. Ἦτο ἀνεξίκακος καὶ «πραὴς σφόδρα». Πρὸλ. Ἀριθμ. 16, 3. Βλ. καὶ 1 ΜΒΑ, σ. 61, σημ. 36. Ὁ Ἰδιὸς ὁ Μ. Β. «συνίστα διὰ τοὺς μοναχοὺς τοῦτο καὶ τὸ ἐδειξεν ὁ Ἰδιὸς διὰ εἰς ἕναντι τῶν πικρῶν σηκοφαντῶν του».

64. «Τὸν ζηλωτὴν Ἠλίαν τοῖς τρόποις ἐμμήθη» (Ἀπολυτ. Ἀγ. Ἀντωνίου, 17ης Ἰαν.) εἰς πολλὰ, ἀλλ' ἰδίᾳ εἰς τὸν ἀγῶνα κατὰ τῆς πλάνης, τῶν ἱερῶν τοῦ Βάαλ ὁ Ἠλίας (Γ' Βασ. 17 καὶ ἰδίᾳ 18, 17 καὶ.), τῶν Ἀρειανῶν ὁ Μ. Β.

65. Ματθ. 16, 16: «Ὁ εἰ ὁ Χριστὸς, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος». Ὁ Μ. Β. ὁμολόγησε τὴν θεότητα τοῦ Μονογενοῦς ὑποστηρίξας τρανώτατα

ὥς ὁ Παῦλος ἐκδοῶν οὐκ ἐπαύσω·
 τίς ἀσθενεῖ καὶ οὐκ ἀσθενῶ;
 τίς σκανδαλίζεται καὶ οὐκ ἐγὼ πυροῦμαι;⁶⁶
 "Ὅθεν σὺν αὐτοῖς αὐλιζόμενος.
 ἰκέτευε σωθῆναι τὰς ψυχὰς ἡμῶν».⁶⁷

Ἄλλὰ ποῖος δύναται ἔστω καὶ νὰ ἀπαριθμήσῃ ὅλα τὰ δῶρα τῆς Χάριτος τοῦ Θεοῦ τὰ χαρισθέντα εἰς τοῦτον τὸν οὐράνιον ἄνθρωπον καὶ ἐπίγειον Ἀγγελον, ὥς ἐπιδράβουσιν τῆς μεγάλης πίστεώς του καὶ τῶν θεουργῶν ἀρετῶν του;»⁶⁸

Δ'. ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΠΑΡΟΥΣΗΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΚΑΙ ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΩΣ

1. Ἡ ἐκδοσις τῶν «Ἀπάντων» τοῦ Μ. Βασιλείου.

Εἰς τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ προηγουμένου πρώτου τόμου τῶν «Ἀπάντων» τοῦ Μ. Β., ὅπου ὁ λόγος εἰδικώτερον περὶ τῶν Ἐπιστολῶν τούτου, ἐδώσαμεν μερικὰς γενικὰς ἐξηγή-

τὸ «ὁμοδοσίον». Βλ. Ἐπιστ. 8, 1 ΜΒΑ, σ. 84 κξ. μετὰ τῶν σχολίων.

66. Ἰωάν. 1, 1 κξ. Βλ. καὶ προηγ. σημ.

67. Β' Κορ. 11, 29.

68. Β' Ἀπόστ. Στιχηρὸν Ἑσπερ. 1ης Ἰαν., Ἦχος Α', εἰς Μηναιὸν ἐκδ. «Φῶς», Ἀθῆναι 1970, σ. 146.

69. Ἀρχιμ. Ἰουστίνου Πόποβιτς. Βίος τῶν Ἀγίων, τόμ. 1ος (Ἰανουάριος), Βελιγράδιον 1972, σ. 844—45 (σερβιστί). Ἡ μεγάλη αὐτὴ ἐκδοσις, ἀπὸ ἐτῶν ἐτοιμῇ (1962), παρέμενεν ἀνέκδοτος, διότι ὁ π. Ἰουστίνος εἶναι ἀκτῆμων καὶ ἀμισθος. Ἀλλ' εὐτυχῶς εὐρέθη καὶ ἐχρηματοδότησε τὴν ἐκδοσὶν πλουσία εὐσεβὴς κορία ἐκ Σερβίας διαμένουσα εἰς Παρισίους. Ὁ 1ος τόμος εἶναι ὀγκώδης καὶ πολυτελής.

Παλαιότερον ὁπῆρχεν αὕτη ἡ καλὴ συνῆθεσις τῶν Χριστιανῶν νὰ ἐκδίδουν φυχωφελὴ βιβλία ἄλλων «εἰς κοινὴν τῶν Ὁρθόδοξων ἀφέλειαν», ὥς ἀνεγράφετο. Πρέπει νὰ ἐπανέλθῃ, ὥς τονίζει ὁ Ἀγ. Νικόδημος ὁ Ἀγιορείτης εἰς τὸν πρόλογον τῆς ἐκδόσεως τῆς Βίβλου τῶν Ὁσίων Βαρσανουφίου καὶ Ἰωάννου. — Τὸν Πρόλογον καὶ Ἐπίλογον εἰς τοὺς «Βίους τῶν Ἀγίων» τοῦ π. Ἰουστίνου μετέφρασεν ἑλληνιστὶ καὶ συμπεριέλαβεν εἰς συλλογὴν ἀρθρῶν τοῦ π. Ἰουστίνου ὁ ἐλληνομαθὴς μαθητὴς τοῦ Ἱερομόν. π. Ἀθανάσιος Γιεβτιτς. Βλ. Ἀρχιμ. Ἰουστίνου Πόποβιτς, Ἀνθρωπος καὶ Θεάνθρωπος, μελετήματα Ὁρθόδοξου θεολογίας, ἐκδ. «Αστέρως», Ἀθῆναι 1969, σ. 76—99. Πρόκειται περὶ βαθυτάτου καὶ πνευματικωτάτου βιβλίου, τὸ ὅποτον συνιστῶν θερμότητα. Ὅτι γράφει ὁ π. Ἰουστίνος ἔχει χάριν καὶ ἀκπονέει δροσίζον πνευματικότητα. Ὑπάρχουν ἑλληνιστὶ φηραιόταται ἑορταστικά καὶ Ἐπιστολὰί τοῦ περὶ Χριστοῦ Γεννήσεως καὶ Ἀναστάσεως καὶ ἀπὸ καιροῦ ἔχομεν ρίψει τὴν ἰδέαν τῆς αὐτοτελοῦς ἐκδόσεως τῶν ὑπὸ τὸν τίτλον: «Θεολογία τῆς Χριστοῦ Γεν

σεις περί τῆς ἐκδόσεως.⁷⁰ Ἐγράψαμεν δηλαδή ὅτι εἰς δ,τι ἀφορᾷ τὸ κείμενον θὰ χρησιμοποιήσωμεν γενικῶς κ ε ἰ-μ ε ν ο ν κ ρ ι τ ι κ ὄ ν, δηλ. τὸ καλλίτερον ὑπάρχον, ἐὰν δὲ ὑπάρχουν τυπογραφικὰ παροράματα ἢ ἄλλα λάθη ἐμφανῆ θὰ διορθώσωμεν αὐτά, ὡς πράττομεν καὶ εἰς τὸ κείμενον τῶν Ἐπιστολῶν. Δι' ὅσα ἐξ ἄλλου ἔργα δὲν ὑπάρχουν κριτικαὶ ἐκδόσεις, θὰ χρησιμοποιήσωμεν τὸ κείμενον Garnier—Magan ἢ Migne, ἀλλ' ἐπίσης ἀπηλλαγμένον λαθῶν.

Τὸ γεγονὸς πάντως τῆς διὰ π ρ ὡ τ η ν φ ο ρ ὶ ν ἐ κ δ ὅ σ ε ω ς τῶν ὑπερόχων κειμένων τοῦ Μ. Βασιλείου εἰς μίαν ἀρτίαν μορφήν διὰ τὴν ὁλοκλήρωσιν τῆς ἀπαιτεῖ καὶ τὴν ἠθικὴν περισσότερον συμπαραστάσιν τῶν «φιλοπατόρων» ἀναγνώδτων. Ὡς γνωστόν, ἀπόπειραι ἐκδόσεων ἔχουν γίνεαι καὶ ἄλλοτε, ἀλλὰ χωρὶς συνέχειαν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον εὐτυχῶς ἐγγυᾶται διὰ τὰ «ΑΠΑΝΤΑ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ» ἡ μεγάλη πείρα καὶ τὸ συγκεκρι-τημένον ἐπιτελεῖον τοῦ «ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΚΔΟΤΙΚΟΥ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΥ».⁷¹

2. Ἡ παροῦσα μετάφρασις μετὰ πλῆ-ρους σχολιασμοῦ.

Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι διὰ τοὺς γνωρίζοντας τὰ πράγματα τὸ πρόβλημα καὶ ἡ ἀξία μιᾶς ἐκδόσεως παρομοίου τύπου ἔγκειται ὄχι τόσον εἰς τὸ κείμενον, τὸ ὁποῖον ἔχει τὸ πλεονέκτημα τῆς σ τ ε ρ ε ο τ ὕ π ο υ μ ο ρ φ ῆ ς, ὅσον εἰς τὰς εἰσαγωγάς, τὴν μετὰφρασιν, κυρίως, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ σ χ ὀ λ ι α ἐπίσης.

α'. Περὶ τῶν εἰσαγωγικῶν ζητημάτων, νομίζομεν, ἡ δοθεῖσα ἤδη εἰκὼν εἶναι ἐκφραστική. Εἶναι πλάνη νὰ νομίζωμεν ὅτι δὲν χρειάζονται εἰσαγωγαὶ μετὰ πληρότητος στοιχείων καὶ ἐξηγήσεων, διότι δῆθεν ὁ μέσος ἀναγνώστης ζητεῖ «ἀπλὰ πράγματα». Ὁ ἀναγνώστης δ,τι τοῦ προσφέρεται χρησιμοποιεῖ καὶ πολλάκις ὁμιλοῦμεν περὶ αὐτοῦ ὡς ἐξ αὐτοῦ ἐν ἀγνοίᾳ του καὶ ἀσυμφωνίᾳ του. Μία «πατερική» ἔκδοσις, ἡ ὁποία ἀνεμένετο ἐπὶ αἰῶνας, πρέπει κατὰ τὸ δυνατόν νὰ ἱκανοποιῇ δ-

ν ῆ σ ε ω ς κ α ἰ Ἄ ν α σ τ ᾶ σ ε ω ς. Ἀρὰ γε θὰ ὑπάρξῃ καὶ κα-νεῖς Ἑλλήν διερρηγῆς «εἰς κοινὴν τῶν Ὁρθόδοξων ἀφέλειαν»; θὰ ἀναμέ-νωμεν, διότι πιστεύομεν ὅτι θὰ εὐοδωθῇ.

70. Βλ. 1 ΜΒΑ, σ. 36—37.

71. Βλ. κατ' ἀρχ. 13.

λους, ἐφ' ὅσον εἰς αὐτὴν ὅλοι θὰ εὐρίσκουν ὅ,τι θὰ ἤθελον. Νὰ γίνουν ἰδιαίτεροι ἐκδόσεις δι' ἐκάστην κατηγορίαν ἀναγνωστῶν; Ἀλλ' ἰδοὺ ὅτι δὲν ἔγιναν ποτὲ μέχρι σήμερον.⁷²

Κατόπιν λοιπὸν μελέτης τοῦ ζητήματος ἐκρίναμεν καλὸν ἢ ἐκδόσεις νὰ τείνῃ πρὸς τὴν πληρότητα καὶ ὄχι πρὸς τὴν λιτότητα καὶ ὀλιγάρκειαν. Κατεβάλομεν ὁμῶς συνειδητὴν προσπάθειαν ἢ παράθεσις εἰσαγωγικῶν καὶ ἐπεξηγηματικῶν στοιχείων νὰ μὴ καταντῇ ξηρὸς ἐπιστημονισμός, ἀλλὰ νὰ προσφέρεται κατὰ τρόπον ἀναλυτικὸν καὶ σαφῆ.

Ἀλλωστε ὁ μέσος ἀναγνώστης, ἀφοῦ μελετήσῃ ὅ,τι μόνον τὸν ἐνδιαφέρει, φέρ' εἰπεῖν τὴν μετὰφρασιν, δὲν καταστρέφει τὸν τόμον. Ἐχει παιδιὰ ἴσως ἢ θὰ ἀποκτήσῃ, τὰ ὁποῖα θὰ ἤθελε νὰ μορφωθοῦν περισσότερον ἐκείνου. Ἡ σειρά τῶν «Ἀπάντων τῶν Ἀγίων Πατέρων» θὰ εἶναι ἡ καλλιτέρα κληρονομία διὰ τὰ παιδιά του, ἀλλὰ καὶ ἡ παρακλίνῃσις διὰ τὸ μόρφωσιν. ὥστε νὰ δύνανται νὰ μελετοῦν τὸν θησαυρὸν τῶν. Ἐξ ἄλλου εἰσαγωγικὰ ζητήματα θὰ θίγωνται κυρίως εἰς τοὺς πρώτους 1-2 τόμους, ἐνῶ ἐν συνεχείᾳ θὰ δίδεται χώρος εἰς τὸ κείμενον τοῦ Πατρὸς.

δ'. Τὰ σχόλια⁷³ ἔπειτα, ἀναφερόμενα εἰς συγκεκριμένα προβλήματα τοῦ κειμένου, εἶναι ἀπαραίτητα. Τὰ σχόλια ἀκολουθοῦν τὸ κείμενον τῆς μεταφράσεως, ἀλλ' ἐν τούτοις συνδέουν καὶ ταύτην μετὰ τοῦ κειμένου. Τὸ μέγιστον πρὸνόμιον τῆς στιχαριθμήσεως ὄχι μόνον τοῦ κειμένου, ἀλλὰ καὶ τῆς μεταφράσεως, δοθεῖ εἰς τὴν εὐκολον καὶ ἄμεσον ἀντιστοιχίαν. Ἐδώσαμεν εἰς τὰ σχόλια

72. Ἡ γνωστὴ ὥρα ἐκδόσεως τοῦ κειμένου μόνον τῆς «Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος» («Βιβλιοθήκη Ἐκλήνων Πατέρων καὶ Ἐκκλησιαστικῶν Συγγραφέων») δυστυχῶς μέχρι σήμερον ἐκινήθη καὶ κινεῖται εἰς βραδύτατον ρυθμὸν (ἀπὸ τοῦ 1955—72: 43 τόμοι). Βλ. περὶ αὐτῆς ΘΗΕ, 3, στ. 877.

73. Τὴν προσπάθειαν ἐγκαινιάσαμεν ἐκδόσαντες τὸ 1966 τὴν πραγματεῖαν τοῦ Μ. Βασιλείου «Πρὸς τοὺς νέους...», (εἰσαγωγή, κείμενον, μετάφραση, σχόλια: γλωσσικά, ἑρμηνευτικά, πραγματικά, θεολογικά καὶ ὅλα τὰ παράλληλα χωρία, ἐπὶ Βασ. Γ. Μπιλάλη, ἐκδ. «Γρηγόρη», σ. μη' + 127). Ἡ ἐκδοσις προορίζετο διὰ τὰ σχολεῖα (Ἀ. Λυκείου) καὶ εἶχε μισθὸν διόδοσον, ἀκριβῶς λόγῳ τῆς πληρότητος. Ἐν τοῖς τοις, κατ' ἀπαίτησιν, ἐγγράφῃ εἰς καλὴν Δημοτικὴν γλῶσσαν καὶ εἶναι καταννητὴ ἐπὶ πάντων. Παραπομπὰ εἰς πληρότητα εἰσαγωγῆς καὶ μεταφράσεως μετὰ σχολίων, ἀλλ' ὀλιγωτέρων, εἶναι καὶ ἡ ἐκδοσις μας: Ἰωάννου Χρυσόστομο, Λόγοι 80 εἰς Βῆτροπτον, ἐπὶ Βασ. Γ. Μπιλάλη, ἐκδ. «Γρηγόρη», Ἀθήναι 1966, σ. 104, ἐπίσης εἰς Δημοτικὴν.

περισσότερον χώρον εἰς τὰ π ρ α γ μ α τ ι κ ἄ καὶ θ ε -
ο λ ο γ ι κ ἄ ζητήματα, ἐπειδὴ τὰ γ λ ω σ σ ι κ ἄ κα-
τεβάλομεν ἰδιαιτέραν φροντίδα νὰ ἐπιλύωνται εἰς τὴν με-
τάφρασιν διὰ πιστῆς καὶ σαφοῦς ἀποδόσεως. Ὅπου εἰς
τὰ σχόλια κάμνόμεν γ ε ν ι κ ω τ ῆ ρ α ς π α ρ α τ η -
ρ ῆ σ ε ι ς, τοῦτο γίνεται συμφώνως πρὸς τὸ γενικὸν «πα-
τερικὸν» πνεῦμα. Διότι οἱ Πατέρες δὲν ἔκαμνον ξηρὰν ἐπι-
στήμην οὔτε ἀπλὴν ἠθικολογίαν, ἀλλ' ἐπελαμβάνοντο δ-
λων τῶν ζητημάτων καὶ διὰ τοῦτο, ὡς ἐτονίσασμεν, τὰ
κείμενά των χαρακτηρίζει ἡ πληρότης. Θαυμάζει κανεὶς,
ἀλλὰ καὶ διδάσκεται καὶ ἐπανευρίσκει τὸν δρόμον πρὸς
τὴν ἀρχαίαν πρᾶξιν καὶ Παράδοσιν τῆς Ἐκκλησίας τῶν
Πατέρων, δταν μελετᾷ τὰ ἔργα των. Ἐνῶ π ο λ λ ἄ ἀ π η γ γ ἑ λ θ η σ α ν ἐνώπιον ἀκροατηρίου καὶ μάλιστα εἰς
λατρευτικὰς συνάξεις, ὅπως αἱ ὁμιλίας καὶ τὰ ἐρμηνευτικά,
ἐν τούτοις εἰς ταῦτα οἱ Ἁγ. Πατέρες, χωρὶς νὰ κάμνουν
ἐπιστήμην, ἐκήρυττον ὁμως Θεολογίαν καὶ ἀνέλυον ἐν
συνδυασμῷ τὸ δόγμα καὶ τὴν ἠθικὴν μετὰ βαθύτητος καὶ
δυνάμεως.⁷⁴

γ'. Ἡ μετὰ φ ρ α σ ι ς.

Ὅμιλοῦμεν περὶ αὐτῆς εἰς τὸ τέλος, διότι ἀποδίδομεν
εἰς αὐτὴν πρωτεύουσαν σημασίαν. Ἡ μετὰ φ ρ α σ ι ς εἶναι ὁ-
πωσδήποτε τὸ κ έ ν τ ρ ο ν τοῦ ἐνδιαφέροντος τῆς ἐκ-
δόσεως. Καὶ τοῦτο, ὅχι μόνον διότι ἀφορᾷ εἰς τὸν μέσον
ἀναγνώστην, ὁ ὁποῖος τὴν ἀ ν α μ έ ν ε ι μετὰ ζήλου,
ἀλλὰ καὶ διότι μία μετὰ φ ρ α σ ι ς εἶναι μία δημιουργία, ἐὰν
βεβαίως ἐκπληροῖ ὠρισμένους ὅρους. Ἐὰν ἠθέλομεν, ἡ
μᾶλλον ἐὰν εἴχομεν τὴν ἄνεσιν τοῦ χώρου, ὁ περὶ μετα-
φράσεως λόγος θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι ἐκτενής, εἶναι δὲ ἀναγ-
καῖος. Εἰς τὰ «πατερικά» κείμενα. δυνάμεθα σχεδὸν ἀνεπι-
φυλάκτως νὰ τὸ εἴπωμεν. εἰς τὴν Νεοελληνικὴν δὲν ἔχο-
μεν ἀκόμη ἀξιολόγους μεταφράσεις. Μόνον κατὰ τὴν τε-
λευταίαν δεκάετιαν γίνεται μία ἐλπιδοφόρος προσπάθεια.

74. Τὰ σύγχρονα, συνήθως «δεκάλεπτα» καὶ εὐσεβιστικὰ κηρύγματα
χάριν ἀπλότητος καὶ κατανόησεως τῶν ἀκροατῶν, ἐκτός ὅτι δὲν ἔχουν τὰ
ἀνάλογα εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν Παράδοσιν, ὁποτιμοῦν συνήθως τὰ ἐκκλη-
σιαστικά. Ὅταν ἄλλοτε ἐκηρύττομεν καὶ ἐκάμνομεν καὶ δογματικὰ καὶ
λειτουργικὰ κηρύγματα, τὸ ἐνδιαφέρον τῶν ἀκροατῶν ἐπῆρξεν ἐμφανές. Ἀ-
παιτεῖται μόνον κατάλληλος τρόπος καὶ συγκρίσεις, ἐννοεῖται, πρῶτον τοῦ
κήρυκος, ὅποτε τὸ ἀκροατήριον «αἰχμαλωτίζεται», ἀλλ' «ἐν Χριστῷ» (Β'
Κορ. 10, 5).

ἀλλ' ἀκόμη χωρὶς φιλολογικὴν καὶ θεολογικὴν μορφήν. Ἐλ-
λείπουν δυστυχῶς καὶ τὰ κατάλληλα βοηθήματα, κυρίως
τὰ Λεξικά. Τὰ ὑπάρχοντα, ἀναφερόμενα κυρίως εἰς τοὺς
κλασσικοὺς συγγραφεῖς,⁷⁵ εἶναι πολὺτιμα, ἀλλὰ δὲν ἐπαρ-
κοῦν διὰ τὰ «πατερικά» κείμενα, τὰ ὁποῖα εἶναι ἰδιό-
τυπα κείμενα. Ὑπάρχει π.χ. π λ ῆ θ ο ς ἀ θ η σ α υ-
ρ ῖ σ τ ω ν λ έ ξ ε ω ν, διότι τὰ Λεξικά οἱ ξένοι καὶ οἱ
ἡμέτεροι συνέταξαν κατὰ θάσιν καὶ ἐνίοτε κατ' ἀποκλει-
στικότητα στηριζόμενοι εἰς τοὺς κλασσικοὺς. Ἀκόμη καὶ
αἱ αὐταὶ ἢ αἱ παράγωγοι λέξεις δὲν ἔχουν τὴν αὐτὴν ση-
μασίαν εἰς τοὺς κλασσικοὺς καὶ τοὺς Πατέρας. Οὐτε ὑπάρ-
χουν ἐν χρήσει ἑλληνιστὶ ἐπὶ μέρους Λεξικά, φέρ' εἴπειν
δογματικά, λειτουργικά, ὕμνογραφικά, ἀκόμη καὶ ἀγιογρα-
φικά πλήρη. Ἐπομένως ὅσον περισσότερα ἦσαν τὰ προ-
βλήματα, τόσοον περισσότερον ἐθεωρήσαμεν χρέος νὰ προσ-
έξωμεν τὴν μετάφρασιν, χωρὶς τοῦτο νὰ σημαίνει ὅτι ἐ-
πιτύχομεν ἀπολύτως τοῦ σκοποῦ μας. Μετ' εὐγνωμοσύ-
νης θὰ δεχθῶμεν ὑποδείξεις εἰδημόνων, ὥστε νὰ βελτιώσω-
μεν εἰς τὸ μέλλον τὴν μετάφρασιν. Τὰ σημεῖα εἰς τὰ ὁποῖα
ἰδιαιτέρως ἐδώσαμεν προσοχὴν εἶναι τὰ ἑξῆς:

1. Ἡ πιστότης. σχεδὸν ἀπόλυτος καὶ ἀκριβής.
«Ἐμβαλωματικαὶ λύσεις» δὲν ὑπάρχουν. Ὅμολογοῦμεν ὅτι
ἀνάλογοι διαπιστώσεις μᾶς ἔχουν λυπηθεῖ πολὺ, ἐπειδὴ
τὰ κείμενα εἶναι ἱερά καὶ θὰ ἀνέμενε κανεὶς ἐξάντλησιν τῶν
δυνατοτήτων ἐπιμελείας.⁷⁶ Διότι ἀκοιβῶς ἀπεβλέψα-
μεν εἰς τὴν πιστότητα, δὲν δίδομεν ἐπεξηγήσεις γλωσ-
σικὰς - ἐρμηνευτικὰς εἰς τὰ σχόλια. πλὴν τῶν δογμα-
τικῶν χωρίων. Τὰ σχόλια εἶναι, ὡς εἴπομεν, πραγματικά,
θεολογικά. Μετεφράζομεν δὲ ὅλας τὰς
λέξεις. ἀκόμη καὶ τὰ μόρια. τῶν ὁποίων ὁ
ρόλος συνήθως παραδίδεται, ὥστε νὰ παραλείπωνται αὐ-
θαιρέτως.

75. Πλὴν τῶν Λεξικῶν Lidell-Scott, Ἰωάν. Σταματάκου, Σκαρλ.
Βυζαντίου καὶ Δημ. Δημητράκου καὶ ἄ., ἐννοοῦμεν διδλία ὡς «Τὸ με-
ταφραστικὸν πρόβλημα» τοῦ Ἰ. Θ. Κακριδῆ (γ' ἐκδ. —
Ἀθήνα 1961), τὸ ὁποῖον ἀφορᾷ τὴν Δημοτικὴν, ἀλλ' εἶναι ἐν τούτοις χρή-
σιμον. Περιέχει γενικὸν προβληματισμὸν καὶ πρακτικὰ παραδείγματα πολλὰ.

76. Ἐπ' εὐκαιρίᾳ καὶ κατ' ἀνάγκην τῆς καλλιότερον καὶ ἤδη ἀσχο-
λίας μας ἔχομεν ἐπιστημὴν τοιαύτας περιπτώσεις, τῶν ὁποίων ἡ δημο-
σίευσίς ἴσως εἶχε περισσότερον θετικὸν παρὰ ἀρνητικὸν χαρακτήρα. Ἵσως
θὰ ἔπρεπε νὰ γραφῇ καὶ μὴ αἰδικὴ μελέτη, θέτουσα τὰ ἰδιαίτερα προβλή-
ματα τῆς μεταφράσεως «πατερικῶν» κειμένων καὶ χρησιμεύουσα ὡς ἐν βο-
ήθεια.

2. Ἰδιαίτεραν καὶ συνειδητὴν προσπάθειαν καταβάλλομεν εἰς τὴν ἐξάντλησιν τῶν δυνατοτήτων μας διὰ τὴν ἐκλογὴν τῆς καταλλήλου λέξεως, εἰ δυνατόν ἐτυμολογικῶς ἐγγυτέρας πρὸς τὴν πρωτότυπον λέξιν, κατὰ πόσον ἐπιτυγχάνομεν εἰς τοῦτο, ἐπαφίεται εἰς ἄλλους νὰ κρίνουν.

3. Ἀποδλέπομεν κυρίως εἰς τὴν σαφήνειαν καὶ τὸ ρέον τῆς φράσεως, ὥστε ἡ μετάφρασις νὰ δύναται νὰ ἔχῃ μορφήν αὐτοτελοῦς νεοελληνικοῦ λόγου. Τὸ πρᾶγμα εἶναι δυσχερέστατον, ἀλλ' ἐπιχειρεῖται συνειδητῶς, χωρὶς ὅμως νὰ προδίδεται ἡ πιστότης.

4. Ἡ μορφή τοῦ λόγου τῆς μεταφράσεως εἶναι ἀναλυτικὴ: χωρὶς πλατειασμούς καὶ παρενθεντολογίας περιττὰς καὶ ἐνῷ ἀποδίδομεν συνήθως μονολεκτικῶς τὰς λέξεις - ἐννοίας, χρησιμοποιοῦμεν καὶ δευτέραν λέξιν, διότι ἡ σαφήνεια ἀπαιτεῖ τοῦτο. Διακρίνεται ὅμως πάντοτε σχεδὸν ὅτι τὸ βάρος πίπτει εἰς τὴν πρώτην λέξιν, τὴν ὁποίαν ἡ συνώνυμος ἐπεξηγεῖ, ἀλλὰ σχεδὸν συνημένως. (Θὰ ἐχρειάζετο ἴσως ἡ παράθεσις παραδειγμάτων· ἀλλ' οἱ ὀλίγοι ἴσως ἐνδιαφερόμενοι δύνανται νὰ τὰ ἀνακαλύψουν παρὰβάλλοντες κείμενον καὶ μετάφρασιν).

5. Ὡς πρὸς τὴν γλῶσσαν εἰχομεν σχετικὴν ἐλευθερίαν. Πλὴν ὅμως προετιμήσαμεν, εἰς τὴν μετάφρασιν κυρίως, ἀπλὴν Καθαρεύουσαν ὑπὸ τὴν ἀνωτέρω ἐννοιαν τῆς ἀναλύσεως (π.χ. «κατ' οὐσίαν» = ὡς πρὸς τὴν οὐσίαν κλπ.), ἀλλὰ συνεπέῃ καὶ σαφεῇ, νομίζομεν. Ἀποφεύγομεν τὰς σπανίας εἰς τὴν κοινὴν χρῆσιν λέξεις, ἀλλὰ καὶ δὲν κάμνομεν ἀνάμειξιν τῶν τύπων. Τὸ δημοτικὸν «πού», τόσον ἐξυπηρετικὸν ἐνίοτε διὰ μίαν μετάφρασιν, τὸ ἀπεφύγομεν, ὅχι ὡς τολμηρόν, ἀλλ' ὡς μὴ καθιερωμένον ἀκόμη εἰς συνεπέῃ Καθαρεύουσαν. Αἱ μόναι συγκαταβάσεις πρὸς τὴν δημοτικὴν εἶναι κυρίως αἱ ἀντωνυμίαι: κἀποιοῖς (περιωρισμένως), κἀνείς, ὁποιοῖς (ἐὰν μᾶς διέφυγεν), τὰ καθιερωμένον μοῦ, σοῦ, τοῦ ὡς ἀντικείμενα (π.χ. μοῦ εἶπεν), καὶ τινα ἄλλα. Ἀπεφύγομεν ἐπίσης καὶ τὰ ἐπιρρήματα εἰς -α (ὀρθᾶ γράφομεν: ὁρθῶς): Καθιερώσαμεν τέλος ὡς πρὸς τὴν ὑποτακτικὴν τῶν μέσων συνήθως συνηρημένων ρημάτων εἰς -έομαι-οὔμαι τὸν τύπον: νά.....οὔμεθα (νὰ ἐνθυμούμεθα), ἐπειδὴ ἡ κατάλη-

ξίς - ὡ μ ε θ α πλέον δημιουργεῖ καθ' ἡμᾶς «αἱ σ θ ἡ - σ ι ν». Προκαλεῖ δηλαδή τὸ γλωσσικὸν αἶσθημα, ὡς αἱ ἀντίστοιχοι τῆς ἐνεργ. φωνῆς: ν ᾶ ἔ χ ω σ ι ν, αἱ ὁποῖαι ἀντικατεστάθησαν πλέον σχεδὸν γενικῶς διὰ τῶν εἰς - ο υ ν (νὰ ἔχουν, νὰ λέγουν). Τὰς καταλήξεις τῶν συνηρημάτων εἰς - ὁ ω (δηλώω - ῶ) εἰς τὴν ὑποτακτικὴν ἐνεργητ. φωνῆς ἀποφεύγομεν γράφοντες τὸν ἀσυναίρετον τύπον (π.χ. νὰ δηλώνωμεν).

Ταῦτα καὶ τὰ παρόμοια ἀφοροῦν κυρίως εἰς τὴν μετάφρασιν, διότι εἰς τὰς εἰσαγωγὰς καὶ τὰ σχόλια προτιμώμεν χ ᾶ ρ ι ν σ υ ν τ ο μ ί α ς συνεπεστέραν ἀκόμη καθαρεύουσιν, ἀλλ' ἐπίσης σαφῆ. Διότι, ὡς εἶπομεν, ἀποφεύγομεν ἀσυνήθεις λέξεις καὶ συντάξεις. Ὅτι βεβαίως ἡ προσπάθειά μας ὑπολείπεται κατὰ πολὺ τοῦ νὰ εἶναι ἀνταξία πρὸς τὸν «ἄριστον» «βασιλειανόν» λόγον, περιττὸν καὶ νὰ εἴπωμεν. Ἄς μᾶς ἐπιτραπῇ ὁμως νὰ προσθέσωμεν ὅτι καὶ ὅ,τι ἐλάχιστον ἀπεδώσαμεν καὶ ὅ,τι σὺν Θεῷ καὶ τῇ εὐλογίᾳ τοῦ Ἁγίου Πατρὸς ἡμῶν Βασιλείου θὰ προσπαθήσωμεν πάντες οἱ ὑπεύθυνοι νὰ ἀποδώσωμεν εἰς τὸ μέλλον, τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὴν αἴσθησιν τοῦ χρέους ἀπέναντι τοῦ Μεγάλου Πατρὸς, τοῦ ὁποῖου ὁ λόγος εἶναι ὄντως φωτιστικὸς καὶ ὕψωτικός.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ
ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 26 (ΚΣ'—ΧΧVI)'

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΚΑΙΣΑΡΙΟΝ, ΤΟΝ ΑΔΕΛΦΟΝ ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ'

"Ας εὐχαριστήσωμεν τὸν Θεόν, ὁ ὁποῖος δεικνύει καὶ εἰς σέ τὰ θαύματά Του καί, καθὼς σέ ἔωσεν ἀπὸ ἑνα τό-

1. Ἡ Ἐπιστολὴ ἐγράφη ἐκ Καισαρείας μετὰ τὸ μέσον τοῦ Ὀκτωβρίου τοῦ 368, ἀποστάλη δὲ εἰς Νίκαιαν τῆς Βιθυνίας, ὅπου ὁ Καίσαριος ὑπηρετεῖ ὡς «ἐπιμελητὴς θησαυρῶν καὶ ταμίας τῶν δημοσίων χρημάτων». Ἐδῶ ἐβρισκόμενος ὁ Καίσαριος ἐκινδύνευσε τὸν ἑσχατὸν κίνδυνον ἐκ τοῦ φοβεροῦ καὶ καταστρεπτικωτάτου σεισμοῦ τῆς 11ης Ὀκτωβρίου τοῦ 368, ὅστις ἐπλήξε τὴν Νίκαιαν, διεσώθη δὲ ὡς ἐκ θαύματος. Ἡ θαυματουργικὴ αὕτη διάσωσις τοῦ Καίσαριου εἶναι τὸ θέμα τῆς παρούσης Ἐπιστολῆς.

2. Πιρδεύεται περὶ τοῦ τριτοῦ καὶ τελευταίου τέκνου τοῦ Γρηγορίου καὶ τῆς Νόννης, γονέων τῶν Ἁγίων Γρηγορίου καὶ Καισαρίου, οἵτινες εἶχον καὶ μίαν θυγατέρα, τὴν ἐπίσης Ἁγίαν Γοργονίαν. Ὁ Καίσαριος ἔκαμεν εὐνύτερας σπουδὰς εἰς Ἀλεξάνδρειαν, ὅπου πλὴν τῶν ἑλλαν μαθημάτων παρηκολούθησεν ἱατρικὴν, εἰς τὴν ὅποιαν καὶ ἀφιερῶθη γενόμενος εἰς τῶν ἐπιφανεστέρων ἱατρῶν τῆς ἐποχῆς του, ὑπερετήσας ὡς αὐτοκρατορικὸς ἱατρός ἐπὶ Κωνσταντίου (337—361), ἐπὶ Ἰουλιανοῦ κατ' ἀρχὰς καὶ ἐπὶ τῶν διαδόχων του. Πρὸς τὸ τέλος τῆς ζωῆς του, ἡ ὁποία ὑπῆρξε σύντομος, ὑπερέτησεν ὡς δημόσιος ταμίας εἰς Νίκαιαν, ὅπου ἀπέκτιψε μεγάλην περιουσίαν. Ἡ περιουσία του αὕτη μάλιστα ἐκινδύνευσε νὰ παριέλθῃ εἰς τὸ κράτος, λόγῳ τοῦ εἰς τὴν ξένην θανάτου τοῦ Καίσαριου.

Ἵνα περιέλθῃ κατὰ νόμον εἰς τὸν πατέρα τοῦ θανόντος, ἐγράψεν ἐπιστολὴν εἰς τὸν ἑπαρχον Κωνσταντινουπόλεως Σωφρόνιον, πλὴν τοῦ ἀδελφοῦ του Ἀγ. Γρηγορίου, καὶ ὁ Μ. Βασίλειος, τὴν Ἐπιστολὴν 32 (Σωφρονίῳ μαγίστρῳ). Ὡς εἰάγεται ἐκ τῆς Ἐπιστολῆς τοῦ Μ. Β., «ἐλάχιστα παντελῶς ἀπεσώθησαν» (στ. 12), διότι τὰ κατεχρέσθησαν οἱ ὑπηρέται του. Εἶναι ὅμως χαρακτηριστικὸν τὸ ἀναφερόμενον ὑπὸ τοῦ Μ. Β., ὅτι ὁ Καίσαριος ἀποθνήσκων εἶπε: «τὸ εἰ μὲ πάλιν τὰ βόδια ἡμεῖς ἐγενέσθαι πτωχῶν» (Ἐπιστ. 32, 1, 16—17), πράγμα τὸ ὅποιον ἐπραξάν οἱ ἰδιῶκοί του δι' ἐτι δωδὸν ἐκ τῆς περιουσίας. Διὰ τὰς ἀρετάς, τὴν φιланθρωπίαν πρὸς τοὺς δασυνεῖς, ἀσκήν καὶ τοὺς εἰδωλολάτρους, καὶ τὴν φιλοκτησίαν του ἡ Ἐκκλησία ἀνεκήρυξε τὸν Καίσαριον Ἀγίον καὶ τιμᾶ τὴν μνήμην του τὴν 9ην Μαρτίου. Οὕτω καὶ τὰ τρία ἀδελφία τῆς «ἐτέρας Καππαδοκικῆς» οἰκογενείας, τοῦ Ἀγ. Γρηγορίου Θεολόγου, ἡγίασαν ἐπίσης.

Εἰς τὸν Καίσαριον ἐγράψεν Ἐπιστολὴν ὁ ἀδελφός του Ἅγιος Γρηγόριος (P.G. 36, 756—789, εἰς τὸν αὐτοῦ ἀδελφόν), εἰς εἰδικὰς δὲ μελέτας ἡσχολήθη περὶ αὐτοῦ ὁ καθηγητὴς Κων. Μπόνης, περὶ τῶν ὁποίων βλ. εἰς ΘΠΕ, 7, στ. 192—196, ἐν λ. Καίσαριος, ὑπὸ Στυλ. Γ. Παπαδοπούλου, κ.ά.

- σον φρικτὸν θάνατον,³ τὰ δεικνύει καὶ εἰς τὴν πατρίδα καὶ εἰς ἡμᾶς τοὺς φίλους. Ἀπομένει λοιπὸν εἰς ἡμᾶς νὰ μὴ φανῶμεν ἀγνώμονες οὔτε ἀνάξιοι μιᾶς τόσοῦ μεγάλης εὐεργεσίας, ἀλλ' ἐν τῷ μέτρῳ τῶν δυνάμεών μας νὰ διακηρύττωμεν τὰ θαύματα τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ ἀνυμνῶμεν τὴν φιλανθρωπίαν Του, τῆς ὁποίας ἔχομεν λάβει εἰς τὰ πράγματα πείραν.⁴ Καὶ δὲν πρέπει μόνον μὲ λόγους ν' ἀνταποδώσῃς τὴν εὐχαριστίαν, ἀλλ' ἀκόμη νὰ φανῇς καὶ δι' ἔργων τοιοῦτος,⁵ ὁποῖος καὶ τώρα πιστεύομεν ὅτι εἶσαι, συμπεραίνοντες τοῦτο ἀπὸ τὰ θαύματα τὰ ὁποῖα συνέβησαν εἰς τὸ πρόσωπὸν σου. Καὶ σὲ προτρέπομεν νὰ ὑπηρετῇς τὸν Θεὸν
- 10 ἔτι περισσότερο ἐπαυξάνων πάντοτε διὰ τοιούτων προσθηκῶν θεαρέστων ἔργων τὸν φόδον εἰς τὸν Θεὸν καὶ προκόπτων εἰς τὴν τελειότητα, διὰ ν' ἀποδειχθῶμεν φρόνιμοι οἰκονόμοι⁶ τῆς ζωῆς μας, εἰς τὴν ὁποίαν μᾶς ἔφερεν ἡ ἀγαθότης τοῦ Θεοῦ. Διότι, ἐὰν δι' ὅλους ἡμᾶς ὑπάρχῃ ἡ ἐντολὴ νὰ παρουσιάσωμεν τοὺς ἑαυτοὺς μας εἰς τὸν Θεόν⁷ καὶ νὰ ζῶμεν ὡς ἀναστημένοι ἐκ τῶν νεκρῶν (καὶ ἄρα νεκροὶ ὡς πρὸς τὴν ἁμαρτίαν), πόσον μᾶλλον ἰσχύει τοῦτο δι' ἐκείνους (ὡς σύ), οἱ ὁποῖοι ἀφηρητάσθησαν ἐκ τῶν πυλῶν τοῦ θανάτου». ⁸α Τοῦτο δὲ πρὸ παντός, καθὼς πιστεύω, θὰ ἡδύνατο νὰ κατορθωθῇ, ἐὰν ἠθέλομεν νὰ κατεχόμεθα ἀπὸ τὴν αὐτὴν σκέψιν, ἡ ὁποία μᾶς κατεῖχε τὴν περίοδον τῶν κινδύνων. Διότι ἀσφαλῶς, νομίζω, θὰ ἤρχeto τότε εἰς τὴν σκέψιν μας ἡ ματαιότης τοῦ βίου καὶ ἡ ἰδέα ὅτι οὐδὲν ἐκ

3. Ἐννοεῖται ἡ ἐκ τοῦ θανατηφόρου σεισμοῦ διδασκαλία.

4. Τὰ διάφορα θαύματα, τὰ ὁποῖα ἔχουν συμβῆ εἰς τὴν ζωὴν μας, πρέπει ὄχι μόνον νὰ ἐνθυμούμεθα πάντοτε καὶ νὰ δοξάζομεν τὸν Θεόν, ἀλλὰ καὶ νὰ τὰ διηγούμεθα ταπεινοφρονῶς καὶ εἰς ἄλλους. Ἡ ἀπόκρυψις τῶν θαυμάτων τοῦ Θεοῦ θύναται νὰ παρομοιασθῇ πρὸς τὴν ἀπόκρυψιν τοῦ ταλάντου ἐκπὸς τοῦ πονηροῦ δούλου τοῦ 1. Εὐαγγελίου (πρὸς. Ματθ. 25, 18). Χωρὶς δὲ τὴν καθεμὴν ἐν αὐτῇ πίστιν εἰς τὴν θαυματουργικὴν πάντοτε καὶ ἀγαθὴν Πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ κινδυνεύει ἡ πίστις τῶν Χριστιανῶν νὰ καταντῇ ὀρθολογιστικὴ καὶ ἐν συνεχείᾳ ἀόριστος τις πίστις εἰς ὑπερτάτην δόξαμιν! Οἱ βίοι τῶν Ἀγίων διὰ τοῦτο τρέφουν τὴν πραγματικὴν πίστιν.

5. Ὁ Καισάριος μετὰ τὴν διδασκαλίαν του ἐσηκίετο νὰ γίνῃ κληρικός, ἀλλὰ δὲν προέλαβε νὰ ἐκπληρώσῃ τὸν πόθον του, διότι ἀπέθανεν ἐξ ἀσθενείας. Τόσον ἡ ἀπόφασις αὐτῆς, ὅσον καὶ τὰ ἔργα τῆς ἀγάπης, ἀλλὰ καὶ ἡ ὁμολογία τῆς πίστεως ἐπὶ Ἰουλιανῷ δεικνύουσιν ὅτι καὶ πίστιν καὶ ἔργα θεάρεστα εἶχε.

6. Πρὸς. Λουκ. 12, 42 καὶ Α' Κορ. 4, 2.

7. Πρὸς. Ρωμ. 6, 13. Νέκρωσις τῶν παθῶν καὶ ἁμαρτιῶν ἐγένετο διὰ τῆς τριττῆς καταδόσεως κατὰ τὸ ἅγιον Βάπτισμα, ἀνάστασις δὲ εἰς καὶνὴν ζωὴν διὰ τῆς τριττῆς ἀναδόσεως, συμβολικῆς, ἀλλὰ καὶ πραγματικῆς μεταχῆς εἰς τὸν θάνατον καὶ τὴν Ἀνάστασιν τοῦ Κυρίου.

8α. Ψαλμ. 9, 14.

- 20 τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων εἶναι βέβαιον οὔτε σταθερόν, ἀφοῦ τόσον εὐκόλως μεταβάλλονται. Ἐπίσης, ὑποθετω, καὶ κάποια μεταμέλεια βεβαίως, συμφώνως πρὸς τὸ δίκαιον τούλάχιστον, θὰ ἀνεδύετο εἰς τὴν ψυχὴν μας, δι' ὅσα συνέ-
 30 θησαν ἐξ αἰτίας μας, ἀλλὰ καὶ ὑποσχέσεις διὰ τὸ μέλλον, ἐάν ἠθέλομεν σωθῆ, ὅτι θὰ ὑπηρετῶμεν τὸν Θεόν καὶ θὰ φροντίζωμεν τὸν καταρτισμὸν τοῦ ἑαυτοῦ μας μὲ ἕκαστε ἀ-
 κρίβειαν. Διότι, ἐάν ὁ ἐπικείμενος κίνδυνος τοῦ θανάτου μᾶς ἐπέτρεπε κάποιαν σκέψιν, νομίζω ὅτι τότε θὰ ἀνελογί-
 ζεσο αὐτὰ ἢ περίπου αὐτά. Ὡστε ἔχομεν καταστή ὑπόλο-
 γοι διὰ τὴν ἐξόφλησιν ἑνὸς χρέους ἀνυπερθέτου. Ταῦτα
 30 ἀπετόλμησα ἐν ὑπομνήσῳ εἰς τὴν τελειότητά σου, ἀφ' ἑ-
 νὸς μὲν διότι εἶμαι περιχαρὴς διὰ τὴν δωρεάν τοῦ Θεοῦ καὶ
 ἀφ' ἑτέρου διότι ἐνδιαφέρομαι διὰ τὰ μέλλοντα. Ἀπόκει-
 ται δὲ εἰς σὲ νὰ δεχθῇς τοὺς λόγους μας μὲ καλὴν διάθε-
 σιν καὶ καλωσύνην, καθὼς ἄλλωστε συνηθίζεις κατὰ τὰς
 προσωπικὰς μας συναντήσεις.

Ε Π Ι Σ Τ Ο Λ Η 27 (ΚΖ'—XXVII)¹⁰

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΕΥΣΕΒΙΟΝ, ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ ΣΑΜΟΣΑΤΩΝ¹¹

Ὅταν μὲ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν βοήθειαν τῶν

8. Ψυχολογικώταται σκέψεις. Πόσοι ἐν κινδύνῳ δὲν κἀμινουν καὶ «τα-
 μ α τ α» καὶ ἄλλας ὑποσχέσεις δὲν δίδουν, τὰς ὁποίας ὅμως, δυστυχῶς,
 δὲν τηροῦν μετὰ τὸν κίνδυνον. Ἀλλ' ὑπάρχει ἐντολὴ τοῦ Θεοῦ: «Καθὼς ἂν
 εἴξῃ εὐχὴν τῇ Θεῷ, μὴ χρονίσῃς τοῦ μὴ ἀποδοῦναι αὐτὴν... Ἀγαθὸν τὸ μὴ
 εὐξασθαι σε ἢ τὸ εὐξασθαι σε καὶ μὴ ἀποδοῦναι» (Ἐκκλ. 5, 3, 4. Πρβλ.
 καὶ Παλμ. 115, 5, 9 κ.ά.).

9. Δὲν ἐννοεῖ συγκεκριμένην ὑπόσχεσιν, ὥς ἡ περὶ ἱερωσύνης, ἀλλ'
 ὁμιλεῖ γενικῶς. Ἐκτὸς ἐάν ἐγνώριζεν ὁ Μ. Β. κάτι περὶ συγκεκριμένης ὑ-
 ποσχέσεως.

10. Ἡ Ἐπιστολὴ ἐγράφη ἐκ Καισαρείας τὸ 368, καθ' ὅσον μνημο-
 νεῖται τοῦ γνωστοῦ «λιμοῦ» τοῦ ἔτους ἐκείνου (πρβλ. καὶ Ἐπιστ. 31, 1).

11. Ὁ Εὐδοκείης οὗτος, Ἅγιος Ἱερομάρτυς τῆς Ἐκκλησίας, τιμώμενος τὴν 22 Ἰουνίου, ὑπῆρξε σύγχρονος τοῦ Μ. Β. καὶ ἐπιστήθιος φί-
 λος του, τὸν ὅποτον ὥς ἐπίσκοπον ἀπὸ τοῦ 361 ὁ Μ. Β. ῥήλαβετο πολὺ καὶ
 συνεβουλεύετο πάντοτε. Εἰς τὴν Ἐπιστ. 271, τελευταίαν πρὸς αὐτὸν τῆς συλ-
 λογῆς, γράφει ὁ Μ. Β. ὅτι ἐπεσκέφθη τὰ Σαμῶσατα, ἀλλ' ἀπουσίαζεν ὁ
 Ἅγ. Εὐδοκείης, διὸ καὶ μετὰ ταῦτα τοῦ ἔγραψεν: «Ὅσον γὰρ ἦν ἀξίον ἐμοὶ
 εἶδεν τὸν πάντα ἀριστόν Εὐδοκείην καὶ περιπόξασθαι καὶ
 πρὸς τὴν νεότητά πάλιν τῇ μνήμῃ ἐπανελθεῖν καὶ ὑπομνησθῆναι ἡμερῶν ἐκεί-
 νων, ἐν αἷς καὶ δομῆταιν ἡμῖν ἐν καὶ ἔστια μία καὶ παιδαγωγὸς ὁ αὐτὸς
 καὶ ἀνεσις καὶ σπουδὴ καὶ τρυφή καὶ ἔνδεια καὶ πέντα αἱ μὲν
 εἰς ἱσοῦ πρὸς ἀλλήλους ἐπῆρχε» (στ. 4—9).

Ἡ μετὰ Μ. Β. καὶ Εὐδοκείου ἀλληλογραφία ὑπῆρξε πυκνοτάτη καὶ

προσευχῶν σου¹² ἐνόμισα ὅτι ἀνέλαβον ἐκ τῆς ἀσθενείας¹³ καὶ συνεκέντρωσα τὰς δυνάμεις μου, τότε ἐπῆλθεν ὁ χειμὼν, ὁ ὁποῖος μᾶς κρατεῖ κλεισμένους εἰς τὴν οἰκίαν καὶ συγχρόνως μᾶς ἀναγκάζει νὰ μένωμεν ἐδῶ ἐπὶ τόπῳ. Ἄλ-

σπουδαιότητι. Ἐχομεν 23 Ἐπιστολάς τοῦ Μ. Β. πρὸς τὸν Εὐδοσίον τὰς: 27, 30, 34, 43, 49, 95, 98, 100, 120, 127, 128, 136, 138, 141, 162, 166, 198, 237, 239, 241, 258 καὶ 271, μνημονεύει δὲ τοῦ ὀνόματός του καὶ εἰς τρεῖς ἐπὶ πλέον πρὸς ἄλλους. Αἱ Ἐπιστολαὶ εἶναι: φ ι λ ι κ α ι καὶ παραιοτέρον εἰς αὐτὰς ἐνημεριώνει ὁ Μ. Β. τὸν Ἅγιον Εὐδοσίον περὶ τῆς κατὰστάσεως τῶν Ἐκκλησιῶν: «Οἴχεται ἡμῖν καὶ Ἐκκλησία!» (Ἐπιστ. 34, 5), «Ἡ Κωνσταντινούπολις ἔχει τὸν Δημόφιλον» (Ἀρειανόν, Ἐπιστ. 48, 14—15), «ἡ Νεοκαισάρεια καὶ ἡ Ἀγκυρα ἔδοξαν ἔχειν διαδόχους...» (Ἐπιστ. 30, 18—19).

Ὁ Ἅγιος Εὐδοσίος, ἀπὸ γυναικὸς ἠγωνίσθη κατὰ τῶν Ἀρειανῶν καὶ ἐξωρίσθη ἐπὶ Οὐδέλντος (62. Ἐπιστ. 258, Εὐδοσίῳ ἐν ἐξορίᾳ ὄντι), ἐμπατήρησε τὸ 379 ἢ 380 εἰς Δολιχὴν τῆς Συρίας, ριφθέντος κατὰ τῆς κεφαλῆς του κεράμιον ὑπὸ Ἀρειανῆς γυναικὸς, ὥστε ὁ κέραμος νὰ γίνῃ καὶ ὁ στέφανός του:

«Κέραμος, Εὐδοσίε, Μάρτος Κυρίου.
εὐθὺς δὲ καὶ στέφανος ἐν τῇ σὴ κάρᾳ».

(Παρά ΘΗΕ, 5, στ. 1085, ἔπου καὶ ὀλιγόστιχον λήμμα περὶ αὐτοῦ).

Τὰ Σ α μ ὀ σ α ρ α ὑπῆρξαν ἀρχαιοτάτη καὶ ὀχυρὰ πόλις τῆς ἐν Συρίᾳ Κοιμμηγνής ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Εὐφράτου, Β.Δ. τῆς Ἐμέσης. Ἀνευρέθησαν εἰς ἀνασκαφὰς λείψανα πόλεως ἥδη ἐπὶ Χετταίων (1500—1400 π.Χ.). Ἐνωρίτατα ἐγένετο ἑδρα ἐπισκοπῆς. Πρῶτος ἐπίσκοπος γνωστός, ὃς μετασχὼν τῆς Α' Οἰκουμ. Συνόδου, εἶναι ὁ Πεπέριος καὶ δευτέρος ὁ Εὐδοσίος Α', ὁ παραλήπτης τῆς Ἐπιστολῆς.

Πλὴν τῶν πρὸς τὸν Ἀγ. Εὐδοσίον Ἐπιστολῶν, ὁ Μ. Β. ἀπέστειλε καὶ τὴν Ἐπιστ. 219 εἰς Σαμοσατῶν κλήρῳ χάριν τῆς εἰρηνεύσεώς του ἐκ τινῶν «μικροφυγιῶν». Βεβαίον ὅτι εἶχε καὶ δι' ἐπιστολῆς πράξει τὸ ἴδιον καὶ ὁ ἐπίσκοπος τῶν (ἐνν. ὁ Ἀγ. Εὐδοσίος), «πλὴν ἀλλὰ καὶ ἡμεῖς διὰ τὸ εἶναι συγκαχωρηθῆναι ἐγγύτεροι ἡμῶν εἶναι ἀμελεῖν τῶν καθ' ἡμᾶς ὁ δυνάμεθα» (Ἐπιστ. 219, 2, 8—12). Φαίνεται τοῦ ἔγγραφου σχετικῶς ὁ Ἀγ. Εὐδοσίος καὶ ἐθεώρησε νῆρος νὰ βοηθήσῃ. Ἡ Ἐπιστολὴ εἶναι πνευματικωτάτη.

12. Ἱδιαίτερός ὁ Μ. Β. ἐκζητεῖ τὰς ε ὁ χ ἄ ρ τὸ Ἅγιον Εὐδοσίῳ εἰς ὅλας σχεδὸν τὰς Ἐπιστολάς του καὶ περὶ ἑαυτοῦ καὶ περὶ εἰρήνης τῆς Ἐκκλησίας κορίως.

13. Λόγῳ τοῦ φιλικοῦ συνδέσμου τῶν εἰς ὅλας σχεδὸν τὰς Ἐπιστολάς του ἀναφέρεται καὶ εἰς τὴν ἀ σ θ έ ν ε ι δ ῆ του. ὁ Μ. Β., ἰδίως τὴν ἡ π α τ ῖ τ ῖ δ α, «τὴν ἀρχαίαν πληγὴν» (Ἐπιστ. 138, 13), «τὸ νεανικὸν τοῦτο κακόν, ὃ τοῦ μὲν ἔθνους παρόντος καὶ ἄλλος ἐνέγκοι, ἀμελετήτως (= αἰφνιδίως) δὲ προσπεσόντος οὐδεὶς οὕτως ἀδαμάντινος ὥστε ἀντισχεῖν!» (Ἐπιστ. 138, 19—21). Ἀυπνίαι καὶ πορετοὶ καὶ διάρροιαι καὶ ἐπὶ μήνας δλοκλήρους τοῦ ἔτους κατακλίσεις εἶχον καταστήσει τὸ «δαρκον» σαρκίον του καὶ ἀράχνης ἀδυνατώτερον! «Ἐμὲ δὲ ἐπέλειπε παντάλως τὸ σῶμα, ὥς μηδὲ τὰς ομικροτάτας κινήσεις δύνασθαι ἀλλόπως φέρειν» (Ἐπιστ. 100, 10—11 καὶ Ἐπιστ. 30, 11—14). Ἰδοὺ λοιπὸν ὅ,τι εἶπεν ὁ Κύριος εἰς τὸν Ἀπόστολον Παῦλον: «ἡ (γὰρ) δύναμις μου ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται» (Β' Κορ. 12, 9).

- λά και ἂν ἀκόμῃ ὁ χειμὼν ἐπῆρχετο ἐλαφρότερος τοῦ συνήθους, πάλιν βεβαίως θὰ ἦτο δι' ἐμὲ ἀρκετὸν ἐμπόδιον ὅχι μόνον νὰ ὁδοιπορῶ μὲ τὰς ἰδικάς μου δυνάμεις, ἀλλ' οὔτε καὶ νὰ δύναμαι νὰ ἐξέλθω τοῦ δωματίου. Ὅμως δι' ἐμὲ δὲν εἶναι καὶ τοῦτο ἀσήμαντον, νὰ ἔχω δηλαδὴ τὴν τιμὴν νὰ ἐπικοινωνῶ δι' ἐπιστολῶν μὲ τὴν θεοσέβειάν σου καὶ νὰ προανακουφίζωμαι ἤδη μὲ τὴν ἐλπίδα τῶν ἀπαντήσεών σου.
- 10 Ἐὰν δὲ ἡ περίστασις μᾶς τὸ ἐπιτρέψῃ καὶ μᾶς ἀπομείνῃ ἀκόμῃ χρόνος ζωῆς καὶ ὁ λιμὸς¹⁴ δὲν μᾶς καταστήσῃ ἀδύνατον τὸ ταξίδιον,¹⁵ ἴσως συντόμως νὰ ἱκανοποιήσωμεν τὴν ἐπιθυμίαν μας μὲ τὴν βοήθειαν τῶν προσευχῶν σου καὶ νὰ σὲ συναντήσωμεν εἰς τὴν οἰκίαν σου καὶ μὲ ὅλην τὴν ἀνεσιν
- 15 νὰ ἀπολαύσωμεν τοὺς μεγάλους θησαυροὺς τῆς σοφίας σου.

Ε Π Ι Σ Τ Ο Λ Η 28 (ΚΗ'—ΧΧVΙΙΙ)¹⁶

ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΝ ΤΗΣ ΝΕΟΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ, ΠΑΡΗΓΟΡΗΤΙΚΗ¹⁷

1. Ὅσα συνέβησαν ἀπῆλθον βεβαίως τὴν παρουσίαν ἡμῶν τῶν ἰδίων, ὥστε ἅψ' ἑνὸς μὲν νὰ ἐκπληρώσωμεν τὸ ὁ-

14. Ὁ λ ι μ ὸ ς τοῦ 368. ὅτε ὁ Μ. Β. ἀνέπτυξε θαυμαστὴν φιλανθρωπικὴν δράσιν καὶ ἐπέδειξε τὰς μεγάλας τοῦ ὀργανωτικὰς ἱκανότητάς. Τὸν λιμὸν τοῦτον, «τῶν πώποτε μνημονευομένων τὸν χαλεπώτατον», ἀναφέρει καὶ ὁ Ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος εἰς τὸν Ἐπιτάφιόν του εἰς τὸν φίλον του (ΑΔ'—ΑΖ'). Πᾶς ὁ μέχρι θανάτου ἀσθενὼν Μ. Β. ἠδύνατο νὰ ὀργανώσῃ συσσίτια, νὰ ὑπηρετῇ ὁ ἴδιος· Διότι πρὸ τοῦ καθήκοντος «οὐδὲν ὅσον λόγον ἐποίητο οὐδὲ εἶχε τὴν φυχὴν αὐτοῦ τιμίαν ἑαυτῷ, ὥς ταλειώσῃ τὸν δρόμον αὐτοῦ μετὰ χαρᾶς καὶ τὴν διακονίαν ἣν ἔλαβε παρὰ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ» (Πράξ. 20, 24). Κατ' ἀρχὰς ἔτρεφε τὸν λαὸν μὲ «ἔτνος», δηλαδὴ μὲ κ ὁ λ λ υ β α, ὕστερα ὅμως ὀργάνωσε καὶ κανονικὰ συσσίτια, «λόγῳ τὰς τῶν ἔχοντων ἀποθήκας ἀνοίξας καὶ παραινέουσι...» (Γρηγ. Ναζ., Ἐπιτάφ., ΑΕ' 11—12. Ἡ παραπομπὴ εἰς τὴν ἔκδοσιν τοῦ Ἐπιτάφιου ὑπὸ τοῦ Γεωργ. Δημ. Μεταλληνοῦ, ἐκδ. «Γρηγόρη» 1968, ὥς καὶ εἰς τὸν τόμον ΙΜΒΑ. Αἱ §§ καὶ οἱ ἀριθμοὶ ἀναφέρονται εἰς τὴν ἐκεῖ διείρησιν καὶ στιχαριθμησίαν).

15. Καὶ εἰς τὰς ἄλλας Ἐπιστολάς ἀναφέρονται ἀμοιβαίαι ἐπισκέψεις, ὅπως καὶ ματαιωθείσαι λόγῳ ἀσθενείας τοῦ Μ. Β.

16. Ἡ Ἐπιστολὴ ἐγράφη ἐκ Καισαρείας τὸ 368, δηλαδὴ πρὸ τῆς Ἀρχιερατείας (βλ. καὶ κατωτ. σημ. 59).

17. Εἶναι ἡ πρώτη Ἐπιστολὴ τοῦ Μ. Β. πρὸς τοὺς συμπατριώτας τοῦ Ν ε ο κ α ι σ α ρ ε ι ς, οἱ ὅποιοι ὄσον τὸν ἡγάπησαν ὅμα τῇ ἐπιστροφῇ του εἰς Καισαρείαν (βλ. Ἐπιστ. 210, 2, 5 κέξ. καὶ ΙΜΒΑ, σ. 23), τόσον τὸν ἐλύπησαν μετὰ ταῦτα ὥς ἐπὶσκοπὸν. Ἡ Ἐπιστολὴ γράφεται εἰς παραμυθίαν ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ θαυμαστοῦ διὰ τὴν ἀρετὴν του ἐπισκόπου Νεοκαισαρείας Μ ο υ σ ω ν ι ο υ, τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα δὲν μνημονεῖται ἐδῶ, ἀλλ' εἰς τὴν Ἐπιστ. 210, 3, 4: «τοῦ μακαρίου Μ ο υ σ ω ν ι ο υ, ὃ τὰ διδάγματα

φειλόμενον χρέος τιμῆς πρὸς τὸν μακαρίτην μαζί μὲ σὰς τοὺς φιλότατους, ἀφ' ἑτέρου δὲ νὰ συμμετάσχωμεν εἰς τὸ πένθος διὰ τὴν συμφορὰν¹⁸ εὐρισκόμενοι ἐνώπιον τῆς λυπηρὰς θέας, καθὼς καὶ διὰ νὰ λάβω μέρος μαζί σας εἰς τὰς ἀναγκαίας ἀποφάσεις.¹⁹ Ἐπειδὴ ὁμως ὑπῆρχον πολλὰ ἐμπόδια δι' αὐτὴν τὴν προσωπικὴν ἐπαφὴν, μοῦ ἀπέμενε δι' ἐπιστολῆς νὰ συμμετάσχω μαζί σας εἰς τὰ γεγονότα.

Τὰς θαυμασίας λοιπὸν ἀρετὰς τοῦ ἀνδρός, ἕνεκα τῶν ὁποίων κυρίως θεωροῦμεν ὅτι ἡ ἀπώλεια εἶναι δι' ἡμᾶς ἀνυπόφορος, οὐδενὸς εἰδους ἐπιστολὴ θὰ ἠδύνατο νὰ περιλάβῃ, καθ' ὅσον ἄλλωστε θὰ ἦτο παράκαιρον νὰ κάμνωμεν λόγον διὰ τὸ πλῆθος τῶν σπουδαίων πράξεων του, καθ' ἣν στιγμὴν ἡ ψυχὴ μας ἔχει τόσον καταβληθῇ ἀπὸ τὴν λύπην. Διότι ποία πράξεις ἐκείνου ὑπῆρξε τόσον ἀσήμαντος, ὥστε ἢ νὰ τὴν λησμονήσωμεν ἢ νὰ θεωρηθῇ ἀξία ἀποσιωπήσεως; Διότι δεδαίως τὸ νὰ τὰ ἀναφέρωμεν ὅλα μαζί διὰ μιᾶς εἶναι ἀδύνατον, ἀλλ' ἐπίσης καὶ τὸ νὰ ἀναφέρωμεν²⁰ ἐν μέρος μόνον αὐτῶν, φοβοῦμαι μήπως θὰ εἶναι προδοσία τῆς ἀληθείας.

Ἀσφαλῶς, ἀπῆλθεν ἀνὴρ, ὁ ὁποῖος ὑπῆρξεν ἐμφανέστατα ἀνώτερος τῶν συγχρόνων του εἰς ὅλα συγχρόνως τὰ ἀνθρώπινα ἀγαθὰ, ὑπῆρξε δηλαδὴ στήριγμα τῆς πατρίδος,²⁰ κόσμημα τῶν Ἐκκλησιῶν, «στῦλος καὶ ἐδραῖωμα τῆς

ἐκκλησίας ἐστὶν ὅτι καὶ νῦν ὁμῶς δηλονότι». Πλὴν τῆς παροῦσης καὶ τῆς 210, εἰς τοὺς ἰδίους ἀποστείλε καὶ τὴν Ἐπιστ. 204. Ἐκ τούτων ἡ τελευταία εἶναι ἀπολογητικὴ διὰ τὴν ὀρθοδοξίαν του, τὴν ὅποιαν συκοφάνται διέβαλον, καὶ ἐλεγκτικὴ μετ' ἀγάπης, διότι οἱ Νεοκαίσαρες ἔδωκαν εὐήκοον ὁδὸν εἰς τοὺς διαβάλλοντας (2, 15—16). Ἡ Ἐπιστολὴ (204) ἔχει ἰδιαιτέραν ἱστορικὴν ἀξίαν διὰ τὰ περὶ Μουσωνίου, ἑαυτοῦ, Μακρίνης πρεσβυτέρως, Ἀγ. Γρηγορίου θαυματουργοῦ καὶ τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Μ. Ἀσίας ἀναφερόμενα. Παρομοία εἶναι καὶ ἡ Ἐπιστ. 210, εἰς τὴν ὅποιαν καταπολεμεῖ τὸν Σαβελλιανισμόν ἀπολογούμενος διὰ τὴν ὀρθοδοξίαν του, ἐνφ καὶ ἐδοκίμασε ἀναφέρει σπουδαία ἱστορικὰ στοιχεῖα.

Ὡς πρὸς τὴν μορφήν καὶ τὸ περιεχόμενον τῆς Ἐπιστολῆς εἶναι ἐκ τῶν καλλιτέρων τοῦ Μ. Β. Ἡ περὶ ὁμοπογρῶν τοῦ Μουσωνίου εἶναι ἡ ἐξέλιξις.

18. Ἐπὶ τὸ καίμενον: «π δ θ ο ς». Ἐκτός τοῦ ὅτι ἔπασχον ὄντως οἱ Νεοκαίσαρες καὶ μετ' αὐτῶν ὁ Μ. Β., ὅπως εἰς τὰς παραμυθητικὰς τοῦ Ἐπιστολῆς συμμερίζεται περισσότερο ὡς ἄνθρωπος τὸν κρίνον εἰς τὸ πρῶτον μέρος, τὴν ἀνυπόστατον, ἐνφ εἰς τὸ δεύτερον μέρος, τὴν κατ' αὐτὸ παρηγορητικὴν, θὰ διελήθη ὡς Χριστιανὸς καὶ ἐκκλησιαστικὸς διδάσκαλος.

19. Ἐννοοῦνται αἱ ἀποφάσεις περὶ διὰ ὁμοῦ.

20. Ἐννοεῖται πατρὶς ἐθὺς ἡ Νεοκαίσαρεια καὶ ἡ περιφέρειά της. Ἔστω ὁμως καὶ ὁπὸ στενωτέρων ἑννοιών, ὅπως εἰς τοὺς Καππαδόκας Πατέρας ἡ ἰδέα τῆς πατρίδος. ἡ ὅποια καὶ ἐπαινεῖται. Ἐνφ δηλαδὴ ὁ Χριστιανισμὸς εἶναι θρησκεία οἰκουμένη καὶ ἀδελφώνει ὅλους

τοὺς ἀνθρώπους ἀνεξαρτήτως φυλῆς, γλώσσης καὶ καταγωγῆς ἢ ἐθνικότητος, ἐν τούτοις δὲ ν' **καταργεῖται ἡ ἑθνοκρατία** καὶ τῆς πατριδοφιλίας, αἱ ὁποῖαι εἶναι μία ἐπέκτασις τῆς πραγματικότητος τῆς οἰκογενείας. Κατὰ τὸν Ἀπόστολον Παῦλον, ἐνφ' ὃ Θεὸς «ἐποίησεν ἐξ ἑνὸς αἱματος πάντας ἔθνος ἀνθρώπων», ὅμως «ἔθηκεν προσηγορίας καιρῶς καὶ τὰς ὁροθεσίας αὐτῶν» (Πράξ. 17, 26). Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος, ὡς εἰπωμέν, καυχᾶται διὰ τὴν Καππαδοκίαν του: «...τὸ ἐμὸν ἔδαφος τοῦτο, οἱ σεμνοὶ Καππαδόκαι, τὸ μηδὲν ἦντιον κουραττόφρον ἢ εὐσιππον» ('Επιτάφ., Γ' 10—11). Μάλιστα ὁ Ἰδιος εἰς τὴν 37ην Ἐπιστολὴν του ὁμιλεῖ καὶ γενικώτερον περὶ πατρίδος: «Μητέρα τῶν τῶν δαίων (ἐστὶ) μήτηρ δὲ ἄλλη μὲν ἄλλου» **κοινὴ δὲ (μήτηρ) πάντων πατρῷς**.

Καὶ ἀναφέρομεν ταῦτα ὅχι βεβαίως πατριδολατρίας ἐνεκεν, ἀλλ' ἐπειδὴ ἦδη εἰς τοὺς Καππαδόκας Πατέρας ἀπαντᾷ καὶ μία ἄλλη ἔννοια συνημμένη μετὰ τῆς ἰδέας τοῦ ἔθνους καὶ τῆς πατρίδος, ἡ **κοινὴ πίστις**, τὸ «ὁμωθήσαν», καὶ μάλιστα ἡ Ὁρθοδοξία, ὡς ἐνοποιὸς δύναμις τοῦ ἔθνους-πατριδοφιλίας! Γράφει ἐπίσης ὁ Ἅγιος Γρηγόριος εἰς τὸν Ἐπιτάφιόν του εἰς τὸν φίλον του περὶ τῶν Καππαδοκῶν: «...ὡν οὐδὲν οὕτως ἴδιον, ὡς τὸ τῆς πίστεως ἀρραγὲς καὶ πρὸς τὴν Τριάδα πιστὸν καὶ γνήσιον» **παρ' ἧς (Τριάδος) καὶ τὸ ἡνωθῆαι καὶ τὸ ἰσχυρῆσαι αὐτοῖς**, ἀ βοηθηθῆαι βοηθουμένοις, μᾶλλον δὲ καὶ πολλῶν κρεῖττον καὶ ἰσχυρότερα» (=...ἀντιπῶν τὴν ἐνότητα καὶ ἰσχύον των ἐκ τῆς Ἀγ. Τριάδος, δηλαδὴ προσφέροντες τὴν ἐνότητα καὶ δύναμιν τῆς ὁρθῆς πίστεως των εἰς Αἰτὴν, βοηθοῦνται ὅπ' Αὐτῆς ἀκριβῶς εἰς ἐνότητα καὶ δύναμιν καὶ μάλιστα εἰς πολλὴ καλλίτερον καὶ ἰσχυρότερον δαμόν. Ἐπιτάφ., ΑΓ' 9—7). Καὶ περὶ τῆς πόλεως Καισαρείας ὁμιλῶν ὁ Ἅγ. Γρηγόριος λέγει: ὅτι ὁ Μ. Β. τὴν κατέστησεν «Ἐκκλησιῶν μήτέρα» ('Επιτάφ., ΜΖ' 2) καὶ «διὰ μιᾶς τῆς Καισαρείας» πόλεως τῇ οἰκουμένη πάσῃ πυρραβούσα» ἐγένετο, ἡ Καππαδοκία πλέον ('Επιτάφ., ΚΕ', 21—22).

Νὰ ἀναφέρωμεν ἀναλογίας εἰς ταῦτα ἐκ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους: Τὴν ὑπόστασιν τοῦ ἱστορικοῦ εἶναι πλέον ἢ ἀλήθεια ὅτι ἐπέζησε καὶ ἐμεγαλοῦργησε χάρις εἰς τὴν Ὁρθοδοξίαν του, ὥστε γενάρχης τῶν Νεοελλήνων να εἶναι: ὁ Ἅγιος Μάρκος Ἐφέσου, ὁ Ἐθνεπικράτης, ὁ Ἀτλας τῆς Ὁρθοδοξίας, ὁ διασώσας καὶ τὸ ἔθνος ἀπὸ τὴν χράνῃν τοῦ παπισμοῦ, ὡς ὁποστηρίζουν καὶ εἰδικοί ἐπιστήμονες (Κ. Παπαρηγόπουλος, Ν. Τωμαδάκης, Δ. Κουτσογιαννόπουλος). Ἰσχυρὴ ἐν τούτοις καὶ ἡ ἐκτετατομένη περὶ πατρίδος ἀντιληψίς, πράγμα τὸ ὁποῖον συνᾷ μετὰ τὸ ἔθνος τῶν Βουλγάρων ὁπὸ πρόσχημα θρησκευτικόν, ὥστε νὰ καταδικασθῇ ὡς «αἰρέσις» ὁ «φυλετισμός» διὰ Τοπικῆς τῶν Ὁρθόδοξων Ἐκκλησιῶν Συνόδου (Κωνσταντινουπόλις, 1872). Ἰσὴν. Καμρίρη. Τὰ δογματικὰ καὶ συμβολικὰ μνημεῖα τῆς Ὁρθόδοξης Καθολικῆς Ἐκκλησίας, ἐκδ. δευτ. ἐκφρ., τόμ. II, Graz-Austria 1968, σ. [1010]). Ἐκτροκαὶ τοιοῦτου θρησκευτικοῦ φυλετισμοῦ καὶ δι' ἀπ' ἀνθρώπων ἦσαν καὶ αἱ φοβεραὶ σφαγαὶ ὁπὸ τῶν Ρωμαιοκαθολικῶν Σέρβων τῶν Ὁρθόδοξων ἐπὶ τῶν Σέρβων ἐπὶ γεωμνηστικῆς κατοχῆς, οἱ κατὰ τὸ 1968—69 «θανάλαισμοι» τῶν παπικῶν Οὐνιτῶν κατὰ τῶν Ὁρθόδοξων Τσεχοσλοβάκων καὶ τὰ πρόσφατα γεγονότα Ρωμαιοκαθολικῶν καὶ Προτεσταντῶν εἰς Ἰρλανδίαν, πάντα ἀντιχριστιανικὰ καὶ ἀπ' ἀνθρώπων.

Ἐκκοδομητικὴ καὶ πρόδοκος, νομιζομένη, ἐστὶ ἡ καὶ διὰ τὴν ἰδέαν τῆς πατρίδος καὶ τῆς σχέσεως τῶν διαφόρων ἐθνῶν, τηρουμένη τῶν ἀναλογιῶν, εἶναι ἡ εἰκὼν τῆς Τοπικῆς Ἐκκλησίας, ὡς ἐκτιμώμενη: «παροικία». Γράφει περὶ τούτων ὁ Μ. Βασίλειος: «Εἰ καὶ τῇ

- 20 αληθείας»,²¹ στερέωσης τῆς πίστεως εἰς τὸν Χριστόν, ἀσφάλεια τῶν ἰδικῶν του,²² ἀκαταμάχητος εἰς τοὺς ἐχθρούς, φύλαξ τῶν πατροπαραδότων θεσμῶν, ἐχθρὸς τοῦ νεωτερισμοῦ.²³ Εἰς τὸ πρόσωπόν του ἀπεικόνιζε τὴν παλαιὰν μορφήν τῆς Ἐκκλησίας²⁴ καὶ τρόπον τινὰ μὲ πρότυπον μίαν ἱεροπρεπῆ εἰκόνα τῆς ἀρχαίας καταστάσεως τῆς Ἐκκλησίας ἐδίδε τὴν μορφήν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς ὁποίας προΐστατο, ὥστε ὅσοι τὸν συνανεστράφησαν νὰ ἔχουν τὴν ἐντύπωσιν ὅτι συνανεστράφησαν τοὺς ὡς φωστῆρας διαλάμπαντας (ἱεράρχας) πρὸ διακοσίων καὶ πλέον ἐτῶν.²⁵ Τοιοῦτο

τοῦ τ ὁ π ο υ διερρήθαι ἐδούκουν αἱ παροικίαι, ἀλλὰ γε τῷ φρονήματι ἐν ἡ σ π ν κ α ι μ ι κ ῇ γ ν ὡ μ ῇ ἐκ υ β ε ρ ν ῶ ν τ ο. Συνεχεῖς μὲν τοῦ λαοῦ αἱ ἐπιμιξίαι, συνεχεῖς δὲ τοῦ κλήρου ἐπιδημίαι, αὐτοῖς δὲ τοῖς παίμασι τοσούτων περιῆν (=ὑπερσείχε) τῆς πρὸς ἀλλήλους ἀγάπης, ὥστε ἐκότερον αὐτῶν διδασκάλῳ τῷ ἑτέρῳ καὶ ἡγεμόνι χρῆσθαι εἰς τὰ πρὸς Κύριον» (Ἐπιστ. 204, 7, 31—37).

21. Α' Τιμ. 3, 15.

22. Εἶναι δεδαίως οἱ κοίτοις (στ. 20) πρῶτον, ἀλλὰ καὶ τὸ ποῖμον. Ἐν τοῦτοις, εἰς ἀδικίας Ἀρχιερεῶς παραμένει «ἀ σ φ ἄ λ ε ι α» καὶ μετὰ θάνατον, ἰσχυροτάτῃ μάλιστα, διότι προσεύχεται ὑπὲρ αὐτῶν.

23. Οἱ «πατῆρες θεαρεῖς», τὸ ἀντίθετον ἀκριθῶς τῶν κ α ι ν ο τ ο μ ι θ ῶ ν καὶ ν ε ω τ ε ρ ι ο μ ῶ ν, τῆς ἐπιδημικῆς αὐτῆς νόσου τῆς Ἐκκλησίας, εἶναι τὸ θέμα· εἰς τὸ ὅπολον συγχάνει ἐπανέρχεται ὁ Μ. Βασίλειος. Εἶναι χαρακτηριστικὴ ἡ φράσις του ὅτι καὶ ἡ ἀγραφὸς, ἀλλὰ ἀθεντικὴ Ἀποστολικὴ Ἱερὰ Παράδοσις «τ ἡ ν α ὁ τ ἡ ν ἰ σ χ ὶ ν ἔ χ ε ι π ρ ὸ ς τ ἡ ν ε ὁ σ ῆ β ε ι α ν», ὡς ἡ Ἀγ. Γραφή (Ρ.Γ. 32, 188). Ἐγραφεν εἰς τὰς «Κανονικάς» (=μόναχας, Ἐπιστ. 52, 1, 24—26): «Τὸ μὲν γάρ Πατράσι μὴ ἀκολουθεῖν καὶ τὴν ἐκείνων φωνὴν κυριωτέραν τίθεσθαι τῆς ἑαυτῶν γνώμης ἐγκλήματος ἄξιον, ὡς ἀθαδείας γέμον».

24. Ἡ εἰκὼν μεγαλειώδης, δι' ἐπίσκοπον πραγματικόν. Οἱ στίχοι 18—31 (ἐκ τοῦ πρωτοτύπου) θὰ ἔπρεπε νὰ ἀναρτηθῶν εἰς τὸ Γραφεῖον καὶ τὸ Κελλίον ὧν τῶν Ἐπισκόπων καὶ Κληρικῶν.

25. Τοῦτο ἀκριθῶς εἶναι τὸ μεγαλεῖον τῆς Ἱ. Παραδόσεως, ἡ ἐ ν ὁ τ ἡ ς καὶ τ α υ τ ὁ τ ἡ ς πίστεως κορίως, ἀλλὰ καὶ μορφῆς, τύπων ἐκφραστικῶν τῆς οὐσίας, τῶν μεταγενεστέρων πρὸς τοὺς «Πατέρας» καὶ ἀντιστροφῶς. Κατὰ γῆριν τῆς Ἱ. Παραδόσεως ἔχομεν εἰς τοὺς Π ρ ο τ ε σ τ ἄ ν τ α ς, οἱ ὅποιοι διὰ τοῦτο ἔγιναν πολυκέφαλον τέρας αἰρέσεων διὰ ἀπλῶς ἀντιχριστιανικῶν, ἀλλὰ καὶ προσβλητικῶν τῆς ἀνθρωπίνης ἀξιοπρεπείας («εὐλογοῦν»! γάμον δημοφιλῶν, χειροτονιῶν γυναικῶν ἀσέμνων ἐν δαδουμένας, ἐκτελοῦν χοροὺς ἐντὸς τῶν «ναῶν» των, ἐννοεῖται μικτοῦς· παρως κ.ά.) Ἀδελφειώσεως δὲ συνεχεῖς καὶ ἀλλοιοῦσιν τῆς Ἱ. Παραδόσεως ἔχομεν εἰς τοὺς παπικούς Ρωμαιοκαθολικούς, οἱ ὅποιοι ἐγέννησαν τοὺς Προτεστάντας καὶ εἰς πολλὰ τοὺς ὑπερρεθόν. Ὅχι ἀπλῶς καταχρηστικῶς ὀνομαζόνται «ἐκκλησιαί» χριστιανικαί, ἀλλ' εἶναι μόνον ἀντιχριστοὶ καὶ ἀντίθεοι, ἐπεὶ δι' ἡ περὶ Θεανθρώπου Χριστοῦ πίστις εἶναι μία, ἡ παραδοθεῖσα καὶ ἐξηγηθεῖσα ὀρθοδόξως ὑπὸ τῶν Ἁγίων Πατέρων καὶ φυλασσόμενη, θαίψ χάριτι, ὑπὸ τῆς ὀρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, τῆς Ἐ κ κ λ η σ ι α ς. Ὅτι δὴθεν οἱ Παπικοὶ καὶ Προτεστάνται δὲν εἶναι αἰρετικοί, τοῦτο εἶναι «θεολογικόν» εὐφυολόγημα ἢ μᾶλλον μωρολογία «νεωτεροποιῶν φρενῶν», δυτικοθρέπτων καὶ δυτικοπλήκτων κορίως.

τρόπως τίποτε δὲν ἐξέσπομζε τὸ ἰδικόν του οὔτε ἐφεύρημα νεωτεριστικοῦ πνεύματος· ὁ ἀνὴρ, ἀλλὰ κατὰ τὴν εὐλο-

26. Εἰς τὸ κεῖμενον: «ὁ δὲ ἐν τῷ πνεύματι οὐδὲ νεωτέρας φρενὸς ἐδραμήσατο· προέφραεν ὁ ἀνὴρ». Ἡ φράσις αὕτη τοῦ Μ.Β., τὴν ὁποίαν ἐφαρμόζει περὶ τοῦ Μουσωνίου, ἦτο καὶ τοῦ ἰδίου χαρακτηριστικὸν καὶ μάλιστα καύχημα. Ναί, ἔκαστο αὐτοῦ, ὡς ἔχομεν ἀναφέρει (βλ. 1 MBA, σ. 14, στήμ. 20), διότι «ἐκράτει» τὴν πίστιν τῆς μάμμης του (τῆς γιαιγῆς του): ὁ «οὐρανοφάσκτωρ»! Διότι ἡ πίστις εἶναι μίαν καὶ ἀναλλοίωτος: «Ἐγράψεν εἰς τὸν Ἐδοτάθιον Σαδοσταίας: «...Εἰ γὰρ καὶ τὰλλα ἡμῶν στανκατῆρῶν ἀῖτια, ἀλλ' ἐν γὰρ τοῦτο πολὺμὴ καυχᾶσθαι ἐν Κυρίῳ, ὅτι οὐδὲ ποτε: πεπλανημένους ἔσχον τὰς περὶ Θεοδότη· πονητή· ψεῖς ἡ ἐτέρως φρονούντες ἐμαθόν ὁσπερ οὐκ (= ἡλλας). Ἄλλ' ἦν ἐκ παιδὸς ἑλαβὼν ἔνοιαν περὶ Θεοῦ κατὰ τῆς μακαρίας μητρὸς μου καὶ τῆς μάμμης Μακρίτης, τὰύτην αὐξήθησαν ἔσχον ἐν ἐμαυτῷ· οὐ γὰρ ἄλλας· ἄλλον μετέλαβον ἐν τῇ τοῦ λόγου συμπληρώσει, ἀλλὰ τὰς παρὰ θεοῦ· ἵσα μοι· παρ' αὐτῶν ἀρχαῖς ἐτελεῖσθαι (= ἐτελειοποιῆσαι). Ὡς περὶ γὰρ τοῦ ἀθανάτου μετ' ὃν μὲν ἀπὸ μικρῶν ἤνικαται, αὐτὸ δὲ ἐστὶν ἐαυτῷ, οὐ κατὰ γένος μεταβαλλόμενον, ἀλλὰ κατ' ἀξίαν τελετωμένον· οὕτω λογίζομαι ἐμοί· τὸν αὐτὸν λόγον διὰ πρακτικῆς ἡδῆθησθαι...» (Ἐπιστ. 22B, 3, 32-44). Καὶ ἐν συνεχείᾳ: «Ἐκτός τοῦ, ὅπερ εἶπον, ἐκ προκοπῆς τινα καὶ ἔξοχον ἐπιθεωρεῖσθαι τοῖς λεγομένοις, ὅπερ, οὐχὶ μεταβολὴ ἐστὶν ἐκ τοῦ χειρώσεως, πρὸς τὸ βέλτιον, ἀλλὰ συμπληρώσεως τοῦ λείποντος κατὰ προσήκον γινώσεως» (ἔ. ἀ., 5, 20-23).

Ἀκούσαντες ταῦτα (τοῦ Μ. Β. ἡ φράσις) αἱ τοιμηραὶ καὶ «νεωτεροποιοὶ φράνες»... Εἶναι δὲ χαρακτηριστικόν ὅτι καὶ οἱ αἰρετικοί, ὅσοι ἀκόμη δύνανται νὰ γινώσκουσιν ἀναγινώσκουσι: (Πρὸξ. 8, 30), πρὸ τοιοῦτων δηολογιῶν τῶν Ἀγ. Πέτρων· δηολογοῦν ὅτι δὲν δύνανται νὰ μὴ εἰπουν ὅτι δὲν ἐπιδέχονται τὰ πράγματα κατανόησιν. Ὁδῶς ὁ παπικὸς Β. Pruche, ὁ ἄποστος ἔκαμε κριτικὴν ἐκδοσιν καὶ γαλλικὴν μετάφρασιν μετὰ σχολίων τοῦ «Περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος» ἔργου τοῦ Μ. Β., εἰς τὸν πρόλογον τοῦ ἔργου: «Ions, mès εἰρη τις θεολογῶς ὡς πρὸς τὴν ἐκ τῶν ὁρίων· «Ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ» (Patre Filioque) κατὰ τὸν Ἀγ. Βασίλειον. Φρονούμεν ὅτι δὲν δύνανται οἱ παπικοὶ νὰ εἰπουν ὅτι δὲν λέγουν· Basile de Césarée, Traité du Saint Esprit, introduction, traduction et notes de Benoît Pruche, O. P., «Sources Chrétiennes» No 14, éd. du Cerf, Paris (1947), P. VII].

Καὶ ἑμὲς εἰς πόσας καὶ πόσας ζητήματα (σχολῶν εἰς 24) δὲν ἔκαμον τὰ κεῖμενα — ἀκόμη καὶ τῶν Ἀγ. Γρ. — οἱ αἰρετικοὶ παπικοὶ νὰ εἰπουν ὅτι δὲν λέγουσιν· οὐτε ὁ πονοῦν, ὡς προσθέτει ὁ Pruche (ἔ. ἀ.) διότι ἀλλοτρίως τῆς θέσεώς του ἐναντι τῶν συναδέλφων του. Αἱ διὰ μέσου τῶν αἰώνων, ὅχι μόνον παρεμνηταί, ἀλλὰ καὶ κινδυνεύουσιν καὶ νοθεύονται καὶ πλοσυροῦνται καὶ ἀποσιωπῆσαι τῶν ἱερῶν κετιμένων καὶ τῆς Ἱ. Παραδόσεως· ἐκ τῶν Παπικῶν, εἶναι ἱστορικὸν γεγονός, πλὴν καὶ συνεχίζομενον· φερόμεται ὁ Pruche μῆκος οἱ συνάδελφοι τοῦ Πνευματομάχοι τὸν θεωροῦσαν «δειλὸν» (timide). Ἄλλ' ἡμεῖς οἱ ὀρθόδοξοι τοῦτο ἀκριτῶς θεωροῦμεν· ἐν νῦν· αὐτὸ τῇ τῶν ἐμῇ προστιθέμεται μὴ ἀφαιρεῖται· «Ἔωτα ἐν τῇ μεθ' αὐτὸν κεραιᾶν» (Ματθ. 5, 18) εἰς 24 παραλαμβάνομεν ἀπὸ τοῦ Ἁγίου Πατρὸς μᾶς (βλ. καὶ 1 MBA, σ. 12, στήμ. 7).

- γίαν τοῦ Μωϋσέως²⁷ ἐγνώριζε νὰ ἀνασύρῃ²⁸ ἐκ τῶν θαθέων καὶ πλουσιῶν ἀγαθῶν θησαυρῶν τῆς καρδίας του τὰ παλαιὰ
 30 τῶν παλαιῶν καὶ παλαιὰ μὲ τὴν μορφήν τῶν νέων. Δι' αὐτὸ ἀκριβῶς εἰς τὰς συναθροίσεις τῶν ὁμοτίμων του ἐκρίνετο ἀξίος προτιμήσεως ὅχι ἀναλόγως τῆς ἡλικίας του,²⁹ ἀλλ' ἐτοποθετεῖτο ὑπεράνω ὅλων λόγῳ «ἀρχαιότητος» (καὶ ἀξίας) τῆς σοφίας του, ὥστε νὰ ἔχη τὰ πρωτεῖα κατὰ κοινὴν παραχώρησιν. Πόσον δὲ μεγάλη ὑπῆρξεν ἡ ὠφέλεια ἐκ τῆς τοιαύτης ἀξίας κυβερνήσεώς του, κανεὶς δὲν θὰ τὸ συνεζήτει, ἐὰν παρετήρει μὲ προσοχήν ἐσᾶς τὸ ποίμνιόν του.
 35 Διότι, ἐξ ὧν γνωρίζομεν, εἴθε οἱ μόνοι ἢ τοῦλάχιστον μεταξύ τῶν ὀλίγων, οἱ ὅποιοι ἐν μέσῳ τόσοι χειμῶνος καὶ θυέλλης δυσκόλων περιστάσεων διήλθετε ζῶν Ἀτάραχον χάρις εἰς τὴν κυβέρνησιν ἐκείνου. Δὲ σᾶς ἤγγισε δηλαδὴ ἡ ζάλη τῶν αἰρετικῶν ἀνέμων, ἡ ὅποια προξενεῖ καταποντισμοὺς καὶ ναυάγια εἰς τὰς εὐμεταβλήτους καὶ ἀσταθεῖς ψυχάς.
 40

- Καὶ εἴθε ποτὲ νὰ μὴ τοὺς ἐγγίσῃ. ὦ Δέσποτα τῶν ἀπάντων. ὁ Ὅποῖος εἰς τὸν δοῦλον Σου Γρηγόριον,³⁰ τὸν πρῶτον θεμελιωτὴν τῆς δάσεως αὐτῆς τῆς Ἐκκλησίας. ἔδωσεν τὴν χάριν τῆς ἀταραξίας ἐπὶ μακρότατον διάστημα χρόνου. Αὐτὴν τὴν ἀταραξίαν μὴ τὴν προδώσετε σεῖς εἰς τὴν παροῦσαν περίστασιν, οὔτε μὲ τοὺς ὑπερβολικοὺς θρήνους καὶ τὴν
 45 τελείαν παράδοσίν σας εἰς τὸ πένθος νὰ ἐγκαταλείψετε εἰς

27. Διὰ στόματος τοῦ Μωϋσέως ὁμιλεῖ ὁ Θεός, Λευιτ. 26, 10: «καὶ φάγεσθε παλαιὰ καὶ παλαιὰ παλαιῶν καὶ παλαιὰ ἐκ προσώπου νέων ἐξοίσετε».

28. Πρβλ. καὶ Ματθ. 13, 52, περὶ τοῦ «γραμματέως» τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, «ὅστις ἐκβάλλει ἐκ τοῦ θησαυροῦ αὐτοῦ καινὰ καὶ παλαιὰ».

29. Πρβλ. Σοφ. Σολ. 4, 8-9: «γῆρας τίμιον οὐ τὸ πολὺ χρῶνι οὐδὲ ἀριθμὸς ἔτων μεμέτρηται· πολιὰ δὲ ἔστι φρόνησις ἀνθρώποις καὶ ἡλικία γῆρας βίος ἀκηλίδωτος». Ὁ Μ. Β. ἔτι «πολιὸς τῆν σόφειαν καὶ πρὸ τῆς πολιᾶς» καὶ «αἰδέσιμος ἢ παλαιοῖς ἢ νέοις, μὴ δτι τῶν κατὰ τὸν αἰῶνα ἡμῖν χρόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν πλείστον προειληφότων» (=τῶν ἡλικιωμένων. Γρη. Ναζ., Ἐπιστφ. ΚΓ', 1-4).

30. Ἐννοεῖται ὁ Ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θαυματουργός (βλ. IMBA, σ. 14, 15, σημ. 21). Πλὴν τῆς χάριτος τῆς «ἀταραξίας» καὶ τῆς Ὁρθοδοξίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Νεοκαισαρείας καὶ τῆς Καππαδοκίας ἐν γένει (βλ. καὶ ἀνωτ. σημ. 20), ὁ Θεὸς ἐ χάριεν εἰς τὸν Ἅγιον Γρηγόριον καὶ διαδόχον ἀνταξίου (βλ. κατωτέρω 2, 44-48). Παρόμοια πρὸς ταῦτα γράφει ὁ Μ. Β. ἐπίσης πρὸς τοὺς Νεοκαισαρείς καὶ εἰς τὴν Ἐπιστολὴν 204, 2, 6-10: «Γρηγόριον λέγω τὸν πάνυ καὶ ὁσοὶ ἐφεξῆς ἐκείνῳ τῆς παρ' ὁμῶν ἐπισκοπῆς τὸν θρόνον διαδεξάμενοι. ἄλλος ἐπ' ἄλλῳ, ὅσοι τινὲς ἀστέρες ἱπανατέλλοντες κατὰ τῶν ἀστέων ἰχθυῶν ἐπέβησαν. ὥστε διάγνωστα (=εὐδιόκριτα) καταλιπεῖν τῆς κατ' οὐρανὸν πολιτείας τὰ σημεῖα τοῖς βουλομένοις».

τούς ἐνεδρεύοντας ἐχθρούς τὰς εὐκαιρίας διὰ τὰς ἀναγκαί-
 ας ἐνεργείας.³¹ Ἄλλ' ἐάν πρέπη πάντως νὰ θρηνῇτε (κατὰ
 τρόπον δεδαίως τὸν ὁποῖον δὲν ἐπιδοκιμάζω, διὰ νὰ μὴ γί-
 νωμεν ὁμοιοὶ εἰς τοῦτο μὲ ἐκείνους οἱ ὁποῖοι δὲν ἔχουν ἐλ-
 πίδα³² ἀναστάσεως), σεῖς, ἂν τὸ κρίνετε καλόν, ὥσαν εἰς
 50 πένθιμος χορός, ἀφοῦ τοποθετήσετε ἐπὶ κεφαλῆς τὸν κο-
 ρυφαῖον μεταξὺ σας, θρηνήσατε μετ' ἐκείνου ψάλλοντες ἁρ-
 μονικώτερον³³ τὸ λυπηρὸν γεγονός.

2. Ἀλλὰ καὶ ἂν ἀκόμη δὲν ἐφθάνεν ὁ ἀνὴρ εἰς τὰ ἔσχα-
 τα γηρατεία, ἀσφαλῶς ὁμοῦς ὡς πρὸς τὸν χρόνον χάριν τῆς
 ἰδικῆς σας ἐπισκοπείας εἶχε ζήσει ἄρκετόν, ἐνῶ ὡς πρὸς
 τὸ σῶμα τόσον μόνον ἡσυχολεῖτο, ὅσον διὰ νὰ δεικνύῃ τὴν
 ψυχικὴν ἀντοχὴν καὶ ὑπομονὴν τοῦ εἰς τοὺς πόνους. Ἴσως
 5 ὁμοῦς κάποιος ἀπὸ σᾶς νὰ ἀντείπῃ, ὅτι καὶ ὁ (πολύς) χρό-
 νος γίνεται ἀφορμὴ εἰς τὴν αὐξησιν τῆς συμπαθείας καὶ εἰς
 μεγαλυτέραν ἀγάπην καὶ ὄχι εἰς κορεσμόν τῆς εἰς ὁσους
 τὴν ἔχουν (ἀμοιβαίως) δοκιμάσει.³⁴ Τοιοῦτοτρόπως λοιπὸν
 καὶ σεῖς, ὅσον περισσότερον χρόνον ἐλάβετε πείραν τῆς
 εὐεργετικῆς παρουσίας του, τόσον περισσότερον αἰσθάνε-
 σθε τὴν ἀπουσίαν του. Ἄλλωστε τοῦ σώματος ἐνὸς δικαίου
 καὶ ἁγίου ἀνθρώπου ἀκόμη καὶ ἡ σκιά³⁵ εἶναι πολυτιμοτάτη

31. Ἐννοεῖται ἡ διαδοχὴ, τὸ ἀναγκαιότατον τῶν ἀναγκαιῶν.

32. Α' Θεσ. 4, 13.

33. Εἰς τὸ κείμενον: «ἐ μ μ ε λ έ σ τ ε ρ ο ν». Ἐκτετὴ προηγου-
 μένης ὁμιλεῖ ὁ Μ. Β. περὶ «κορυφαίου» τοῦ «πανθήρους χοροῦ», ἐν-
 νοεῖται ἀσφαλῶς ἱερὰ ψαλμωδία, ὁ Ἀμωμος (Ψαλμὸς 118) καὶ ἀρχαία πι-
 θανὸν τροπάρια νεκρώσιμα μὴ διασωθέντα. Ἔχει καὶ ἡ Ἐκκλησία «θρήνους»,
 ἀλλὰ πλήρεις πίστεως, ἐλπίδος, παρηγορίας καὶ εἰρήνης.

Π ε ρ ι γ ρ α φ ῆ ν κ η θ ε ι α ς ἐν Ναοκαίσαρτζ κἀμνεὶ καὶ ὁ
 Ἅγιος Γρηγόριος Νύσσης «εἰς τὸν θίον τῆς Ὀσίας Μακρίνης» (P.G. 46,
 985 CD). «Καὶ ἦν τις, λέγει, προτεταγμένη τοῦ χοροῦ τῶν παρθένων ἐν τῇ
 τῆς διακονίας δαμῶ (ἰ.δ. διακόνισσα). Δαμκαδία ὄνομα αὐτῇ· ἡ ἀκριβὴς ἐφη
 γινώσκειν περὶ τῶν κατὰ τὴν ταφὴν δεδογμένων αὐτῇ» (ἰ.τῇ Ὀσ. Μακρίνης,
 ἔ. δ. 988 D). Καὶ κατατάρ: «Ὡς δὲ ἡμεῖς ἐν τοῦτοις ἤμεν καὶ αἱ φαλ-
 μωνοὶ αἱ ἐν τῷ παρθένῳ τοῖς θρήνοις καταμιχθεῖσαι περιή-
 χοντες τὸν τόπον... Τῆς οὖν παννυχίδος περὶ αὐτῇ (ἰ.τὴν νεκρὰν Ὀσ. Μα-
 κρίνης) ἐν ὁμῶν θείαις, καθάπερ ἐπὶ Μαρτύρων πανηγύρεως, τε-
 λεσθεῖσιν...» (ἔ. δ. 992 D). Ἐν συνεχείᾳ ἐπίσης ὁ ἴδιος ὁ Ἅγ. Γρηγό-
 ριος ἐχώρισε τὰς γυναῖκας μετὰ τῶν παρθένων· μοναζουσῶν καὶ τῶν ἀνδρῶν
 μετὰ τῶν μοναχῶν εἰς δύο χοροὺς, «μίαν ἐξ ἀκατέρων εὐρυθμόν τε καὶ ἁναρ-
 μόνιον, καθάπερ ἐν χοροστασίᾳ, τὴν ψαλμωδίαν γενέσθαι παρασκευάσας διὰ
 τῆς κοινῆς πάντων συμφωνίας εὐλόγως συγκεκραμένην» (ἔ. δ. 993 A).

34. Ἡ ἰδέα χαρακτηριστικῆ, ἀποφθεγματικῆ, ἀλλ' ἐννοεῖται περὶ τῆς
 πραγματικῆς ἀγάπης.

35. Πρβλ. Ματθ. 9, 20, περὶ ἀφῆς τοῦ ἱματίου τοῦ Κυρίου καὶ Πράξ.
 5, 15, περὶ «σκιάς» τοῦ Ἀπ. Πέτρου. Τὸ ῥῆμα «ἐπισκιάζω» ἐπὶ τῇ-
 σκιάς Χάριτος εἶναι σύνθετος, καὶ οἱ Ἅγιοι δόξαντες «χάριν» ἔχουν.

- 10 διὰ τοὺς εὐλαβεῖς. Καὶ εἴθε δεδαίως, πολλοὶ ἀπὸ·σᾶς νὰ εἶναι τῆς γνώμης αὐτῆς (διότι ἐγὼ καθόλου δὲν λέγω ὅτι πρέπει νὰ ἀδιαφορῇτε διὰ τὸν ἄνδρα). Σᾶς συμβουλεύω ὁμῶς πῶς νὰ ἀντιμετωπίζετε τὸ λυπηρὸν γεγονός κατὰ τὸν ἀρμόζοντα εἰς ἀνθρώπους³⁶ (λογικοὺς), ἐπειδὴ ὅσα δεδαίως εἶναι δυνατόν νὰ εἰπῇτε θρηνοῦντες τὴν ἀπώλειάν του οὔτε καὶ ἐγὼ ὁ ἴδιος τὰ ἀγνοῶ.
- 15 Naί, σιωπᾷ ἡ γλῶσσα ἡ ὁποία, ὥσάν ποταμός, ἐπλημύριζε τὴν ἀκοήν σας, ἡ δὲ θαθεῖα καρδιά του,³⁷ τὴν ὁποίαν οὐδεὶς μέχρι τώρα ἀντελήφθη πλήρως, πλέον ἀδύνατος καὶ τῶν ὀνείρων, κατὰ τὸ ἀνθρώπινον δεδαίως,³⁸ ἐπέταξεν ἀστραπιαίως. Ποῖος ἦτο ἱκανὸς νὰ προβλέπῃ τὸ μέλλον καθάρωτερον ἀπὸ ἐκείναι; Ποῖος ἐπίσης ἦτο ἱκανὸς μὲ τόσην μεγάλην σταθερότητα χαρακτῆρος καὶ ἀκλόνητον ψυχικὸν σθένος νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὰ γεγονότα ταχύτερον καὶ τῆς ἀστραπῆς;³⁹ Ὡ πόλι,⁴⁰ ἡ ὁποία εἶχες δοκιμασθῇ δεδαίως μέχρι τοῦδε ὑπὸ πολλῶν συμφορῶν, ἀλλ' ὅμως καμμία ὅσον αὐτὴ δὲν σὲ ἔδραψεν εἰς αὐτὰ τὰ βασικώτατα τοῦ θείου ζητήματα.⁴¹ Τώρα πλέον ἔπεσεν ὡς ἄνθος τὸ ὠραιότατόν σου

36. Ἀπὸ τῆς § 2 ἔχει ἤδη εἰσελθεῖ εἰς τὴν παρὰ μ ο θ ί α ν, καίτοι κατωτέρω, στ. 15—30, θά ἐκανέλθῃ πάλιν εἰς τὴν συμπάθειαν, ὥσάν νὰ παρεσύρῃ.

37. Ἡ εἰκὼν καὶ ἡ ἔκφρασις ἀγιογραφικά. Πρὸλ. Ἱερ. 17, 9: «ὁ α-θ ε ἰ α ἡ κ α ρ δ ί α παρὰ πάντα, καὶ ἀνθρωπῶς ἐστὶ καὶ τίς γινώσεται αὐτόν;» καὶ Α' Κορ. 2, 11.

38. Ὡς ἔχομεν εἰπεῖ καὶ εἰς τὸν τόμ. 1 ΜΒΑ (Ἱπιστ. 1η, σὴμ. 4, σ. 50), χρησιμοποιεῖται εἰκὼνας καὶ καθιερωμένας ἔκφράσεις ὁ Μ. Β. ὅχι κ α τ ᾱ π ῖ σ τ ι ν, ἀλλὰ κατὰ τὸ ἀνθρώπινον, ὥς λέγει ἐδῶ, καὶ κατὰ συνήθειαν. Αἱ εἰκόνες ὅμως αὗται διδόναι εἰς τὸν λόγον τοῦ χάριν.

39. Μέγα χάρισμα ὑπευθύνου ἀνδρός: νὰ ἀντιμετωπίσῃ ταχύτατα τὰ ἀλλεπάλληλα γεγονότα, ἀλλὰ χωρὶς νὰ ἀλλοιοῦνται καὶ νὰ παρασύρεται ἀπὸ αὐτὰ. Καὶ μόνον τοῦτο χαρακτηρίζει ἀριστα τὸν Μουσῶνιον.

40. Εἰς τὸ καίμενον φαίνεται ἡ περήχησις τοῦ λ: πόλις, πολλοῖς, προεπιλημμένη.

41. «Καίριον» καὶ μάλιστα καιριώτατον πάντων τῶν τοῦ θείου πραγμάτων εἶναι ἡ π ῖ σ τ ι ς καὶ οἱ διδάσκαλοι-Πατέρες τῆς πίστεως. Χάριν τοῦτου καὶ τῆς εὐρέσεως «Πατέρων» ἀξίζει πᾶσα θυσία. Ὁ Μ. Β. δι' αὐτὸ «πολλὴν ἐπῆλθε γῆν τε καὶ θάλασσαν». Ἐγραψεν ἐπίσης πρὸς τοὺς Νεοκαίσαρες:

«...Ἐπεὶ δὲ καὶ αὐτοὶ τὴν τοῦ φρονεῖν δύναμιν ἀπελάβομεν τοῦ λόγου ἡμῖν διὰ τῆς ἡλικίας συμπληρωθέντος, πολλὴν ἐπελθόντες γῆν τε καὶ θάλασσαν εἰς τινὰς ἀδρόμεν τ ῶ π α ρ α δ ο θ ἔ ν τ ι κ α ν ὀ ν ι τ ῆ ς ε δ ο σ ε δ ε ἰ α ς στοιχοῦντας, τούτους καὶ π α τ ῆ ρ α ς ἐπεγραφέμεθα καὶ ὁ θ ῆ γ ο ὅ ς τῶν ψυχῶν ἡμῶν εἰς τὴν πρὸς τὸν Θεὸν πορείαν ἐποιήσαμεθα...» (Ἱπιστ. 204, 6, 8—13). Εὐλογημέναι τοιαῦται ἱεραποδημίαι. Ἀλλὰ σήμερον ἔχομεν γυμνὸν τουρισμόν, διὸ καὶ τόση γυμνότης «εἰς αὐτὰ τὰ καίρια τοῦ θείου» (στ. 22). Πρὸλ. καὶ Σοφ. Σειρ. 6, 84—86: «Ἐν πλήθει προσδότηρων ὑπῆθι, καὶ τίς σοφός, αὐτῷ προσκαλήσθῃ. Πᾶσαν διήγη-

- κόσμημα' τὸ στόμα τῆς Ἐκκλησίας εἶναι κλειστόν·⁴³ αἱ ἱεραὶ πανηγύρεις εἶναι σκυθρωποὶ καὶ ὁ ἱερὸς σύλλαγος τῶν ἱερέων ἀναζητεῖ μετὰ πόθου τὸν ἐπικεφαλῆς⁴⁴ του, ἐνῷ οἱ ἱεροὶ καὶ μυστηριώδεις λόγοι τοῦ Εὐαγγελίου περιμένουν τὸν ἔρμηνευτήν των. Τὰ παιδιὰ ἔπειτα ἐπιμένουν τὸν πατέρα, οἱ γέροντες τὸν συνομήλικόν των, οἱ ἐπίσημοι τὸν μεταξύ τῶν προεξάρχοντα, ὁ λαὸς τὸν προστάτην, οἱ πτωχοὶ τὸν τροφοδότην· οἱ πάντες φωνάζοντες αὐτὸν μὲ τὸ ἀνάλογον προσφιλέστατον ὄνομα, καθελὶ ἀφήνει θρηνώδη κραυγὴν ἀνάλογον πρὸς τὴν ἰδικὴν του συμφορὰν καὶ ἀρμόζουσαν εἰς ἐκεῖνον.
- 30 Ἀλλὰ πρὶν παρασύρεται ὁ λόγος μου ἀπὸ τὴν εὐχαρίστησιν τῶν δακρύων;⁴⁵ Δὲν θὰ συνέλθωμεν; Δὲν θὰ γίνωμεν κύριοι τοῦ ἑαυτοῦ μας; Δὲν θὰ προσέξωμεν τὸν κοινὸν πάντων Κύριον, ὁ ὅποιος, ἀφοῦ ἐπιτρέπει κάθε Ἅγιος νὰ ὑπηρετήσῃ τὴν γενεάν του, τὸν καλεῖ πάλιν πλησίον
- 35 Του;⁴⁵ Τώρα ἐπικαίρως ἐνθυμηθῆτε τοὺς λόγους ἐκείνου, ὁ ὅποιος ὁμιλῶν εἰς τὰς συναθροίσεις σας οἷς παρήγγελλε λέγων: «προσέχετε τοὺς (ὁμοίους πρὸς ἀναδίδεις) σκύλους

σιν θείαν θέλα ἀποδοῦναι... Ἐὰν ἴδῃς συνετόν, ὀρθοῖτε πρὸς αὐτὸν καὶ ὁ βαθμὸς τοῦ ὁρῶν αὐτοῦ ἐκτριβέτω ὁ ποὺς σου» (=νὰ τρίψουν-φάγουν τὰ σκαλοπάτια τῆς θύρας του τὰ πόδια σου!).

42. Ἡ κατὰ λέξιν ἀπόδοσις εἶναι: «Ἡ Ἐκκλησία εἶναι κλεισμένη», διότι «οὐκ ἔστι ἡ γλῶσσα τῆς» (στ. 15).

43. Εἰς τὸ κεῖμενον: «κορυφαῖον». Πρβλ. ἀνωτέρω 1, 49—50 καὶ τὸ σχετικὸν σχόλιον (σημ. 33). Ἐδῶ ὁμοῦ «κορυφαῖος» δὲν εἶναι ὁ χοράρχης, ἀλλ' ὁ ἐπίσκοπος, διότι δὲν πρόκειται περὶ χοροῦ, ἀλλὰ περὶ συνεδρίου προσκυτέρων. Οἱ ἐν συνεχείᾳ στ. 25—30 ἔχουν πολλὴν τὴν ἀντιστοιχίαν πρὸς ὁλόκληρον παρομοίαν παράγραφον τοῦ Ἐπιστολίου εἰς Μ. Β. τοῦ Ἀγ. Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, τὴν § ΠΑ'.

«Δεῦρο δὴ περιστάντες με πᾶς ὁ ἐκείνου χορὸς, ὅσοι τοῦ ὅμιλου (=1. Κλήρος) καὶ ὅσοι τῶν κάτω (=λαὸς)... τὴν εὐφημίαν μοι συνεργάσεσθε... οἱ τῶν θρόνων τὸν νομοθέτην οἱ τῆς πολιτείας τὸν πολιστήν... οἱ ἐν συμφοραῖς τὴν παράκλησιν τὴν δακτυλίαν ἢ πολιτὴν τὴν παιδαγωγίαν ἢ νεότης ἢ πνίκα τὸν ποριστήν... καὶ ὁρανοὶ τὸν πατέρα... οἱ κἀν τῆς τὸν πάντα πᾶσι γινόμενον, ἵνα κερδάνῃ τοὺς πάντας (ἢ κλείνας)».

Τὸ ἀνάλογον ὑπάρχει καὶ εἰς τὸ Ἐγκώμιον τοῦ Ἀγ. Γρηγορίου εἰς Μ. Ἀθανάσιον (P.G. 35, 1093 A.B). Ὡς γνωστὸν δέ, ὁ Ἱμνογράφος τοῦ Δοξαστικοῦ τῶν Αἰώνων τοῦ Ἀγ. Νικολάου (6ης Δεκεμβρίου) παρομοίως συνέθεσε τὸν ῥαῖον ἐκείνον ὅμον, φαιλλόμενον εἰς Ἦχον κλ. α'. Προσηγίται ἄρα γε ὁ Μ. Β. ἡ ἀκολουθεῖται ἐν προκειμένῳ ἐθνικὸν πρότυπον; Ἀπαιτεῖται ἔρευνα.

44. Δὲν πρόκειται περὶ ρητορικῆς ἐρωτήσεως, ἀλλὰ περὶ ψυχολογικότητος γεγονότος. Τὰ δακρυατοῦ π. ο. ν. ο. παρασύρουν ἀπ' ἐνός, ἀλλὰ καὶ εὐχαριστοῦν-ἀνακουφίζουν ἀπ' ἑτέρου. — Ἐπανέρχεται ὁ Μ. Β. εἰς τὴν παρὰ μ. θ. (α) καὶ πάλιν.

45. Πρβλ. Σοφ. Σολ. 4, 10—11: «εὐάρεστος τῷ Θεῷ γενόμενος ἡγαπήθη καὶ ζῶν μετὰ ἀμαρτωλῶν μετὰ τῶν ἡρώων...».

- (αἱρετικούς) προσέχετε τοὺς κακοὺς ἐργάτας». ⁴⁶ Ναί, εἶναι πολλοὶ οἱ (ἀναιδεῖς ὡς) σκύλοι (αἱρετικοί). Ἀλλὰ διατί τοὺς ὀνομάζω σκύλους; Λύκοι ⁴⁷ δεβαιότατα εἶναι ἀγριώτατοι, οἱ ὅποιοι δολίως κρύπτονται κάτω ἀπὸ τὴν ἐπιφανειακὴν μορφήν τῶν προβάτων ⁴⁸ καὶ εἰς ὅλα τὰ μέρη τῆς οἰκουμένης διαιροῦν ⁴⁹ τὸ ποῖμνιον τοῦ Χριστοῦ (τὴν Ἐκκλησίαν). Ἐκ τούτων πρέπει νὰ προφυλάττεσθε μὲ τὴν ἐπίβλεψιν κάποιου ἀγρόπνου ποιμένος. Αὐτὸν δὲ τὸν ποιμένα εἰς σᾶς ἀνήκει νὰ τὸν ἀναζητήσετε μὲ καθαρὰς τὰς ψυχὰς ἀπὸ κάθε φιλονικίαν καὶ φιλοπρωτίαν, εἰς τὸν Κύριον δὲ ἀνήκει νὰ τὸν ἀναδείξῃ· ὁ Ὅποιος ἀπὸ τοῦ μεγάλου ἐπισκόπου τῆς Ἐκκλησίας σας Γρηγορίου μέχρι τοῦ μακαρίτου τούτου ⁴⁵ (Μουσωνίου) προσέθετε καὶ συνήρμοξε τὸν ἕνα κατόπιν τοῦ ἄλλου, ὥστε νὰ ἀποτελῇται μία συναρμογὴ ἐκ πολυτίμων λίθων, καὶ τοιουτοτρόπως ἐχάρισεν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν σας θαυμασιώτατον κάλλος. ⁵⁰ Ἐπομένως λοιπὸν δὲν πρέπει νὰ ἀπελπίζεσθε διὰ τὰ μετὰ ταῦτα. Διότι «γινώριζει ὁ Κύριος ὅσους ἀνήκουν εἰς Αὐτόν» ⁵¹ καὶ θὰ φανερῶσιν αὐτοὺς τοὺς ὁποίους σεῖς πιθανόν δὲν ἀνεμένετε.

- ⁵⁰ 3. Ἀλλ' ἐνῷ ἀπὸ πολλὴν ὥραν θέλω νὰ διακόψω τὸν λόγον, δὲν μοῦ τὸ ἐπιτρέπει ἡ ὀδύνη τῆς καρδίας μου. Ὅμως σᾶς παραγγέλλω ἐν ὀνόματι ⁵² τῶν Πατέρων, ἐν ὀνόματι τῆς Ὁρθοδοξίας, ἐν ὀνόματι τοῦ μακαρίτου τούτου, νὰ ἀναλάβετε ψυχικῶς. Ἀφοῦ καθεὶς θεωρήσῃ ἰδικόν του ⁵ ζήτημα τὸ χρῆζον ἀμέσου σπουδῆς ⁵³ καὶ νομίσῃ ὅτι πρῶτος ὁ ἴδιος θὰ δοκιμάσῃ τὴν μίαν ἢ τὴν ἄλλην ἐκβασιν τῶν πραγμάτων, ἅς μὴ παραπέμψῃ τὴν φροντίδα διὰ τὰ κοινὰ εἰς τὸν πλησίον, ὅπως συμβαίνει μὲ τοὺς πολλοὺς, εἰς

46. Φιλίπ. 3, 2. Ἐννοοῦνται γενικῶς οἱ ψευδοδιδάσκαλοι.

47. Πράξ. 20, 29: «Λύκοι ἐπαρεῖς μὴ φευδόμενοι τοῖς ποιμίνου».

48. Πρὸς Ματθ. 7, 15: «Προσέχετε δὲ ἀπὸ τῶν ψευδοπροφητῶν, οἵτινες ἔρχονται πρὸς ὑμᾶς ἐν ἐνδόμασι προβάτων, ἐσθθον δὲ εἰσὶ λύκοι ἀρπαγες».

49. Πρὸς ἀνωτ. Φιλίπ. 3, 2: «...ἐλέεστε τὴν κατοικίαν» = τοὺς κατεμένοντας καὶ διασπῶντας τὸ ποῖμνιον τοῦ Χριστοῦ.

50. Βλ. ἀνωτ. σημ. 30.

51. Β' Τιμ. 2, 19.

52. Τότε καὶ σήμερον θεωρεῖται ὁ ρ ο ς, ἀλλ' ἦτο συνήθως ἔκφρασις τότε ἀνάλογος πρὸς τὴν σημερινήν: «γὰ χάρι...». Καὶ τὸ «ἐπισκήπτω» (3, 2) σήμερον θὰ τὸ ἀπεδίδωμεν καλλίτερον: «ο ἄ ς πα ρ α κ α λ ῶ» παρὰ: ο ἄ ς διατάσσω, ο ἄ ς πα ρ α γ γ ἔ λ λ ω. Ἡ ἐλθέσμεν ἡμῶς νὰ μείνωμεν πιστότεροι εἰς τὸ κείμενον.

53. Πρόκειται περὶ τῆς διαδοχῆς, ἡ ὁποία εἶναι τὸ θέμα τῆς § 3. Σπουδὴ δὲν ἐννοεῖται ἡ διαοὐνὴ τόσον, ὅσον ἡ μελέτη, φροντίς μετὰ προσοχῆς καὶ σοφίας καὶ φόβου Θεοῦ.

τὸ τέλος δέ, ἐπειδὴ καθείς ἡμέλησε τὰ πράγματα σκεπτό-
 10 μενος παρομοίως, νὰ συμβῇ ὥστε ὅλοι μὲ τὴν ἀμελείαν τῶν
 νὰ ἔχουν προκαλέσει κακὸν. εἰς τὸν ἑαυτὸν τῶν.

Αὐτὰς λοιπὸν τὰς συμβουλὰς, εἴτε ὡς ἔκφρασιν συμ-
 παθείας γειτόνων, εἴτε ὡς ἐπικοινωνίαν ὁμοφόνων, εἴτε καί,
 τὸ ἀληθέστερον, ὡς πρᾶξιν γενομένην ἐξ ὑπακοῆς εἰς τὸν
 νόμον τῆς ἀγάπης, ἀλλὰ καὶ διὰ νὰ ἀποφύγωμεν τὸν ἐνδε-
 χόμενον κίνδυνον ἐκ τῆς σιωπῆς,⁵⁴ δεχθῆτε αὐτὰς μὲ ὀλην
 τὴν καλὴν διάθεσιν. Καὶ νὰ ἔχετε τὴν πεποίθησιν ὅτι «εἰσθε
 15 τὸ καύχημά μας, ὅπως καὶ ἡμεῖς τὸ ἰδικόν σας κατὰ τὴν
 ἡμέραν τῆς Παρουσίας τοῦ Κυρίου».⁵⁵ Ἀκόμη νὰ πιστεύετε
 ὅτι ἐκ τοῦ μέλλοντος νὰ σᾶς δοθῇ ποιμένος ἢ περισσότερον
 θὰ ἐνωθῶμεν εἰς τὸν σύνδεσμον τῆς ἀγάπης μας ἢ θὰ ἔλθω-
 μεν εἰς ὁλοτελῆ χωρισμόν,⁵⁶ πρᾶγμα τὸ ὁποῖον εἴθε νὰ μὴ
 συμβῇ· καὶ δὲν θὰ συμβῇ μὲ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ, οὔτε
 20 τῶρα θὰ ἤθελον νὰ εἶπω κανένα κακὸν λόγον. Θέλομεν ὁ-
 μως νὰ γνωρίζετε καὶ τοῦτο, ὅτι δηλαδὴ, ἂν καὶ δὲν εἶχο-
 μεν σύμφωνον καὶ βοηθὸν τὸν μακαρίτην εἰς τὴν προσπά-
 θειάν μας διὰ τὴν εἰρήνευσιν τῶν Ἑκκλησιῶν, τοῦτο δὲ ἐνε-
 κα ὠρισμένων ἀντιλήψεων,⁵⁷ ὅπως ὁ ἴδιος μᾶς διεβεβαίω-
 νεν, ἐν τούτοις δεδαίως ὡς πρὸς τὴν αὐτὴν πίστιν μετ'
 αὐτοῦ καὶ τὴν παντοτινὴν ἐπίκλησιν⁵⁸ βοηθείας του εἰς τοὺς
 25 ἀγῶνας ἐναντίον τῶν αἰρετικῶν, ἐπικαλοῦμαι περὶ τούτου
 μάρτυρα τὸν Θεὸν καὶ τοὺς γνωστοὺς μας ἀνθρώπους, οὐ-
 δέποτε ἐχωρίσθημεν μεταξύ μας.

54. Πρὸλ. Ἐπιστ. 7, 9—10 (1 ΜΒΑ, σ. 79, σημ. 97). Ἐπάρχει
 «κ(ι)νδυνοςπροδοσειας».

55. Β' Κορ. 1, 14.

56. Διὰ νὰ ἐπιμένῃ τόσον πολὺ εἰς τὰ περὶ διαδοχῆς καὶ νὰ πιθανο-
 λογῇ καὶ ὁλοτελῆ χωρισμόν ὁ Μ. Β., φαίνεται δι' ἐγνώριζε ποιοὶ ἐφέροντο
 ὡς πιθανώτεροι διάδοχοι ἢ καὶ τὴν πρὸς αὐτὸν διασπαστικὴν τὴν ἢ ἀσμφω-
 νίαν τῶν (βλ. κατωτ. Ἐπιστ. 30, 18—22). Μετὰ ταῦτα ἀποδεχόμενοι δια-
 φέρουσ σκεφαντίας κατὰ τοῦ Μ. Β. οἱ Νεοκαίσαρες τὸν ἠνάγκασαν νὰ ἀπο-
 λογηθῇ διὰ τῶν Ἐπιστ. 204 καὶ 210.

57. Βλ. σημ. 16. Φρονοῦμεν δι' ἐπὶ προέξεται περὶ διαφορᾶς γνώμης εἰς
 διοικητικὰ ζητήματα, ἐκλογῆς ἐπισκόπων ἢ ἄλλα. Εἶναι πάντως ἐνδεικτι-
 κὸν τῆς μεγάλης ἀρετῆς καὶ ἀμερόληπτου κρίσεως τοῦ Μ. Β. τὸ ὅτι, παρὰ
 τὴν διαφορὰν αὐτὴν, ἐπιλοτέχνησε μίαν τοιαύτην ἀρίστην καὶ «ιεροπρεπῆ»
 ἐντὸς εἰκόνα τοῦ Μουσωνίου.

58. Εἰς τὴν ἐπίκλησιν ὑπονοεῖται θετικὴ ἀνταπόκρισις.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 29 (ΚΘ'—XXIX)⁵⁹ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΝ ΤΗΣ ΑΓΚΥΡΑΣ,⁶⁰ ΠΑΡΗΓΟΡΗΤΙΚΗ⁶¹

Ἐπὶ πολὺν χρόνον μᾶς ἐκράτησεν εἰς σιωπὴν ἡ ἐκ-
 πληξίς ἐκ τῆς λυπηροτάτης εἰδήσεως περὶ τῆς γενομένης
 συμφορᾶς. Ἀφοῦ δὲ ὀλίγον κάπως συνήλθομεν ἐκ τῆς ἀφω-
 νίας⁶² τὴν ὁποίαν ἐπάθομεν, ὅπως ἐκεῖνοι τῶν ὁποίων τὰ
 ὦτα ἐκτύπησε μεγάλη θροντή, κατὰ φυσικὴν ἀνάγκην ἐστε-
 νάξαμεν διὰ τὴν συμφορὰν καὶ ἐνῷ ἐθρηνοῦμέν σᾶς ἀπε-
 5 στείλαμεν τὴν ἐπιστολήν. Καὶ τὴν ἀπεστείλαμεν ὅχι χάριν
 παρηγορίας (διότι ποῖος λόγος θὰ ἦτο δυνατόν νὰ εὐρεθῇ
 διὰ νὰ θεραπεύσῃ τόσου μεγάλῃν συμφορὰν;), ἀλλὰ διὰ
 φανερώσωμεν εἰς σᾶς, ὅσον τοῦτο εἶναι δυνατόν, μὲ τὴν ἐκ-

59. Οἱ ἐκδόται θεωροῦν τὴν Ἐπιστολὴν γραφεῖσαν τὸ 368, προφανῶς
 ἐκ Καισαρείας. Ἡ χρονολόγησις εἶναι ἀσφαλὴς ἐν προκειμένῳ, διότι ἐγράφη
 πρὸ τῆς Ἐπιστ. 30, ὅπου λέγει (στ. 18—19) ὅτι εἶχεν ἐκλεγῆ ἐν τῇ με-
 ταξὺ διάδοχος. Ἡ Ἐπιστ. 30, ἐν συσχετισμῷ πρὸς τὴν 27, ὅπου μνημονεύει
 τοῦ «λιμοῦ», ἐγράφη τὸ 369. Ἐπομένως δάσει τῶν στοιχείων τούτων ἀνα-
 θεωροῦμεν τὰ περὶ χρονολογίας τῶν Ἐπιστ. 24 καὶ 25, ὅτι Ἰωσὺς ἐγράφησαν
 κατὰ τὴν Ἀρχιερατείαν (βλ. I MBA, σ. 149, σημ. 406). Αἱ Ἐπιστ. δη-
 λαδῶ 24 καὶ 25 ἐγράφησαν τὸ 368.

60. Περὶ τῆς μητροπόλεως Ἀ γ κ ῥ α ς βλ. I MBA, σ. 154 (σημ.
 421). Τῆς Ἐκκλησίας ταύτης, ὥς εἶδομεν εἰς τὰς προηγουμένας Ἐπιστ.
 24 καὶ 25, προτίτατο ἐπὶ Μ. Β. ὁ Ἀ θ α ν ἄ σ ι ο ς, εἰς τὸν θάνατον
 τοῦ ὁποίου ἀναφέρεται ἡ παροῦσα Ἐπιστολή. Ὁ Ἀθανάσιος οὗτος διεδέχθη
 τὸν ἡμιαρειανὸν Β α σ ῖ λ ε ι ο ν Ἀγκύρας, διάδοχον ἐπίσης τοῦ Μ α ρ-
 κέ λ λ ο υ Ἀγκύρας, ἀρχικῶς ὀρθόδοξου, ἀλλ' ἐκτραπέντος εἰς σαββαλι-
 νιαζούσας δοξαστάς ἐν τῇ καταπολεμήσει τῶν Ἀρειανῶν. Παρ' ὅτι ὁ Ἀθα-
 νάσιος ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Ἀκακίου Καισαρείας Πα-
 λαιοστίνης, ἀρχηγοῦ τῆς ἀρειανικῆς μερίδος τῶν «Ὁμοίων», μετὰ τὴν ἐξο-
 ρίαν τοῦ Βασιλείου (360 ἢ 363), παρέμεινεν ὅμως ὀρθόδοξος, ἐν καὶ κατὰ
 τὴν ἐκλογὴν τοῦ «ἀνεφύθησαν ἐριδὲς καὶ διχοστασίαι» (στ. 33—33). Τὴν ὀρ-
 θοδοξίαν τοῦ ταύτην ἐπαινεῖ ὁ Μ. Β. τόσον εἰς τὴν Ἐπιστ. 25 (I, 19—21,
 θεωματοὶ σίγῃ), ὅσον καὶ εἰς τὴν παροῦσαν (στ. 12), καίτοι πιστεύοις ὁ
 Ἀθανάσιος εἰς συκοφαντίας κατὰ τοῦ Μ. Β. ἐλόγησε τούτον. Πλὴν τοῦ Μ. Β.
 μνημονεύει τοῦ Ἀθανασίου καὶ ὁ Ἀγ. Γρηγόριος Νήσου (Κατὰ Εὐνομίου
 Α'). Μνημονεύεται ἐπίσης ὥς μετασχῶν τῶν Σιωθῶν Κωνσταντινουπόλεως
 (860) καὶ Τυάων (367). Περὶ τῆς καταγωγῆς καὶ μορφώσεώς του εἴλεκε
 τὰ περὶ τοῦ πατρὸς του λεγόμενα εἰς Ἐπιστ. 24.

61. Ἡ Ἐπιστολή ὥς πρὸς τὴν μ ο ρ φ ῆ ν καὶ τὸ π ε ρ ι ε χ ὒ-
 μ ε ν ο ν εἶναι ὁμοία πρὸς τὴν προηγουμένην, ἀλλὰ συντομωτέρα ἐκείνης.
 Καίτοι πρόκειται περὶ τοῦ ἰαυτοῦ θέματος, τὸ ὅποιον πολλὰκις ἀναπτύσσει ὁ
 Μ. Β., δὲν λέγει τὰ αὐτὰ πράγματα. Ὁ λόγος τοῦ διατηρεῖ π ρ ω τ ο τ ο υ
 ι α ν κ α ῖ χ ἄ ρ ι ν. Παρουσιάζει εἰς παρόμοια κένθῃ καὶ τὴν ἀ ν-
 θ ρ ω π ῖ ν η ν. π λ ε υ ρ ἄ ν, τόσον μάλιστα, ὥστε νὰ θεωρῇται «πολὺ
 ἀνθρώπινος», ἐνῷ ἀπλῶς εἶναι μέγας παιδαγωγὸς καὶ γνῶστης τῆς ἀνθρω-
 πίνης ψυχῆς εἰς ὅλας αὐτῆς τὰς διακομιδὰς.

62. Εἰς τὸ κείμεν. «ἀφασία», ἐκ τοῦ ἀ - φ ἄ τ ο ς (ἡμί).

φρασιν τοῦ λόγου μας τούτου τὸν πόνον τῆς καρδίας μας. (Ἄλλ' ἀκριβῶς) τώρα μοῦ ἐχρειάζετο ἡ θρηνητικὴ φωνὴ τοῦ Ἰερεμίου⁶³ καὶ οἰουδήποτε ἄλλου ἐκ τῶν μακαρίων ἀνδρῶν, ὅστις ἐθρήνησε παθητικῶς μεγίστας συμφοράς.

Ναί, ἔπεσεν ἀνὴρ ὁ ὁποῖος ἦτο πράγματι «στῦλος καὶ ἐδραῖωμα τῆς ἀληθείας».⁶⁴ Ἡ μᾶλλον ἐκεῖνος θεδαίως ἐφυγεν ἀπὸ ἡμᾶς καὶ ὑψώθη εἰς τὴν μακαρίαν ζωὴν. Ὑπάρχει ὁμως ὁ καθόλου μικρὸς κίνδυνος μήπως μαζί του, ἀφοῦ ἀφηρέθη τοῦτο τὸ στήριγμα, πέσουν καὶ πολλοὶ ἄλλοι καὶ φανερωθῇ μερικῶν τὸ ἐτοιμόρροπον.⁶⁵ Ναί, εἶναι κλειστὸν πλέον τὸ στόμα τὸ ὁποῖον ὠμίλει μετὰ δικαίας παρρησίας⁶⁶ καὶ ἀνέδλυξε λόγους χάριτος πρὸς οἰκοδομὴν τῶν ἀδελφῶν. Ἐχάθησαν ἀποφάσεις διανοίας ἡ ὁποία πράγματι ἦτο θεοκίνητος. Ὡ! πόσας φορὰς (διότι θὰ εἶπω κάτι ἐναντίον μου) μοῦ ἤλθε κάποια ἀγανάκτησις κατὰ τοῦ ἀνδρός, διότι κατελήφθη δολόκληρος ἐκ τῆς «ἐπιθυμίας τοῦ ἀποχωρισμοῦ (ἐκ τοῦ δίου) καὶ τῆς ἐν Χριστῷ παρουσίας» καὶ δὲν προετίμησε «χάριν ἡμῶν νὰ παραμείνῃ εἰς τὴν ἐνώματον ζωὴν».⁶⁷ Πρὸς ποῖον λοιπὸν νὰ ἐμπιστευθῶμεν τὰς μερίμνας

63. Ὡς γνωστόν, ὁ Προφήτης Ἰερემίας εἶναι ὁ πλέον θρηνητικός. Ἀφῆκεν ἄλλωστε καὶ βιβλίον ὑπὸ τὸν τίτλον «Θρήνοι». Ἰερεμίας κατήντησε νὰ σηκωθῇ: πένθος καὶ θρηνητικὸς λόγος.

64. Α' Τιμ. 3, 15.

65. Ἐννοοῦνται θεδαίως οἱ ἀρεῖαν ἐξόντες, οἱ ὅποιοι δὲν ἐξεδηλοῦντο ζῶντος τοῦ Ἀθανασίου.

66. Δείγμα τῆς παρρησίας τοῦ Ἀθανασίου εἶναι καὶ αἱ ἀπειλαὶ καὶ ἡ λέξις «ἀτη», τὰς ὁποίας ἐξετόξευσε κατὰ τοῦ Μ. Β., δταν κακῶς ἐπληροφορήθη διὰ τὰ αἰρετικῶν φρονημάτων (βλ. Ἐπιστ. 25, σημ. 424, εἰς 1 ΜΒΑ, σ. 155).

67. Μικρὸς μετακλασμός τοῦ χαρακτηριστικοῦ ἐκείνου χωρίου τοῦ Ἀπ. Παύλου, Φιλιπ. 1, 23—24: «Συνέχομαι δὲ ἐκ τῶν θεῶν, τὴν ἐπιθυμίαν ἔχων εἰς τὸ ἀναλῶσαι καὶ σὺν Χριστῷ εἶναι: πολλῶ γὰρ μᾶλλον κρεῖσσον τὸ δὲ ἐπιμένειν ἐν τῇ σαρκὶ ἀναγκαιότερον δι' ἡμᾶς». Οἱ Ἅγιοι λαμβάνουν πολλὰ καὶ τὴν ἐπιταχόνουν ἡ ἐπιταράσσουσιν! Χαρακτηριστικὸν παράδειγμα, πλὴν καὶ ἄλλων, ὁ Μέγας Γέρων Βαρσανούφιος καὶ ὁ μαθητὴς του Ἄλλος Γέρον Ἰωάννης ὁ προφήτης, τῶν ὁποίων τὸν βίον συνέγραψεν ὁ Ἅγ. Νικόδημος ὁ Ἀγιορείτης, ὅστις ἐξέδωκε καὶ τὴν σφωτάτην Βίβλον, τῶν 835 Ἐρωταποκρίσεων τῶν (ἐκδ. Σωτ. Σχοινᾶ, Βόλος, 1960).

Εἶπεν ὁ Γέρον Ἰωάννης ὁ Προφήτης (Ἀποκρ. σκα'): «εἰς τὰ ἑξ ὁδομα τὸς Ἀβδᾶ Σερίδου (= Ἡγουμένου τοῦ Κοινοβίου τῆς Γάζης) τὸ λερύτω· εἰ γὰρ ἔμεινεν ὁ Ἀβδᾶ Σερίδος, εἶχον μεῖναι ἄλλα πάντα ἔτη» ἐπειδὴ δὲ ἐκρυψέ μοι ὁ Θεὸς καὶ ἔλαβεν αὐτόν, οὐκέτι μενῶ. Ἄλλ' ὁ νέος ἡγουμένος Ἀλιανὸς τὸν ἱκέτευσεν νὰ παραμείνῃ ὀλίγον, διὰ νὰ τὸν συμβουλευθῇ: «...κἂν ὅσα ἐδόξαζας χάριτά μοι, ἵνα ἐρωτήσω σε περὶ τοῦ Μοναστηρίου καὶ τῆς διοικήσεως αὐτοῦ». Καὶ ὁ Γέρον σπλαγχνισθεὶς ἀπήντησεν: «ὁ δὲ ὁ ἔχεις με εἰς τὰς ὁδομα τὸς ἑξ ὁδομα δ' ας», μετὰ τὰς ὁποίας ἐκοιμήθη. (βλ. τὴν νεοτύπων Ἀπολογία)

25 τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων; Ποῖον νὰ πάρωμεν συμμέτοχον εἰς τὰς λύπας μας; Ποῖον συμμεριζόμενον τὴν χαρὰν μας;⁶⁸ Ὡ φοδερὰ πράγματι καὶ πένθος ἐρημία! Πῶς συνέθη καὶ ἐγίναμεν τελείως ὁμοιοὶ «μὲ πελαργὸν ὁ ὁποῖος ἔχει μείνει μόνος;»⁶⁹

30 Ἀλλ' ὁμως σεῖς ἀσφαλῶς, τὰ ἠνωμένα μέλη τῆς Ἐκκλησίας, ὡσάν συνηρμοσμένα εἰς ἓν σῶμα μὲ τὰ ἴδια αἰσθήματα συμπαθείας⁷⁰ καὶ μὲ τελείαν ἐπικοινωνίαν, καὶ ἤδη διατηρεῖσθε ἠνωμένα «μὲ τὸν σύνδεσμον τῆς εἰρήνης»⁷¹ εἰς σταθεράν πνευματικὴν συναρμογὴν, ἀλλὰ καὶ θὰ διατηρῆσθε πάντοτε, ἐφ' ὅσον ὁ Θεὸς χαρίζει τὴν ἐνότητα ταύτην, ὥστε νὰ παραμένουν «ἐδραῖα καὶ ἀμετακίνητα»⁷² τὰ κατορθώματα τῆς μακαρίας ἐκείνης ψυχῆς, ὅσα ἠγωνίσθη καὶ ἐπέτυχεν εἰς τὰς Ἐκκλησίας⁷³ τοῦ Θεοῦ.

35 Πλὴν ὁμως δὲν εἶναι μικρὸς ὁ ὀπαιτούμενος ἀγών, μήπως δηλαδὴ πάλιν ἀναφανοῦν κάποιαι ξριδες καὶ διαιρέσεις,⁷⁴ ὅπως κατὰ τὴν ἐκλογὴν τοῦ ἀπελθόντος, αἱ ὁποῖαι δύνανται ἐκ τυχαίας φιλονικίας νὰ καταστρέφουν ὅλον τὸν μόχθον ἐκείνου.

81 α ν τῶν Ὁσίων καὶ Θεοφόρων Πατέρων ἡμῶν Βαρσα ν. α. φ. ί. ο. u καὶ Ἰωάννου, ἐπὶ Γερασίου Μοναχοῦ Μικραγιαννανίτου, Ὑμνογράφου τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, Βιογραφία τῶν Ἁγίων ἐπὶ Ἁγίου Νικοδήμου τοῦ Ἀγιορείτου, ... Πρόλογος - ἐπιμέλεια, Μοναχοῦ Νικοδήμου Νεοσκητιώτου, ἑκδόσις Σολλόγου «Ὁ Ἀγ. Νικόδημος ὁ Ἀγιορείτης», Ἀθῆναι 1972, σ. 20. — Διατίθεται ὑπὲρ ἀνεγέρσεως Ἱ. Ν. α. ο. θ. Ἀγ. Νικὸ δ ὁ ἡ μ. ο. u τ. ο. θ. Ἀγιορείτου εἰς Ἀγίον Ὁ ρ. ο. s, ὅπου ὁ Ἅγιος δὲν ἔχει Νάον ἐπ' ὀνόματί Του. Βλ. καὶ «Ὁσιος Νικοδήμου ὁ Ἀγιορείτης (1749—1809)», Ἀφιερωμα-Εκκλησιαστικῆς, ὑπὸ δοκ. Μοναχοῦ Βασ. Γ. Μπιλάλη, Ἀθῆναι 1969).

68. Πρβλ. Ρωμ. 12, 15.

69. Ψαλμ. 101, 7.

70. Πρβλ. Α' Κορ. 12, 26: «εἴτε πάσχει ἐν μέρος, συμπάσχει πάντες τὰ μέλη».

71. Ἐφεσ. 4, 3.

72. Α' Κορ. 15, 58.

73. Ἐννοοῦνται αἱ διάφοροι Τοπικαὶ Ἐκκλησίαι. Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος εἶχεν εὐρωτέραν τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἀρχιεπίσκοπος δὲ οὖν ὅσον ὡς Μητροπολίτης, ὅσον καὶ γενικώτερον.

74. Μεταξὺ Ἀρειανῶν καὶ Ὁρθοδόξων. Βλ. σημ. 60.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 30 (Λ'—XXX)⁷⁵ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΕΥΣΕΒΙΟΝ, ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ ΣΑΜΟΣΑΤΩΝ⁷⁶

Ἐάν ἤθελον νὰ γράψω ὅλας λεπτομερῶς τὰς αἰτίας αἱ
 ὁποῖαι μέχρι τώρα μὲ ἡμπόδισαν, ἐνῷ ἤμην ἐντελῶς ἑτοιμος
 νὰ ἔλθω πλησίον τῆς θεοσεβείας⁷⁷ σου, θὰ ἐγέμιζον ἀπέραν-
 τον ἔκτασιν ἱστορικοῦ διδύλου. Τὰς ἀλλεπαλλήλους δεδαί-
 ως ἀσθενείας καὶ τὸν βαρὺν χειμῶνα καὶ τὰς δυσχερεῖς ὑπο-
 θέσεις παραλείπω νὰ τὰ ἀναφέρω, ἐπεὶδὴ τὰ γνωρίζεις καὶ
 5 τὰ ἔχω ἤδη ἀπὸ πρὶν ἀνακοινώσαι⁷⁸ εἰς τὴν τελειότητά σου.
 Ἀλλὰ τώρα, ἀκόμη καὶ ἡ μόνη παρηγορία τὴν ὁποῖαν εἶχον
 εἰς τὴν ζωὴν αὐτὴν, ἡ μήτηρ μου,⁷⁹ καὶ αὐτὴ μοῦ ἀφηρέθη
 ἕνεκα τῶν ἁμαρτιῶν μου. Καὶ πρόσεχε μὴ μὲ περιγελάσης,
 ἐπεὶδὴ εἰς τοιαύτην ἡλικίαν θρηνῶ ὡς ὀρφανός. Τοῦναν-
 10 τίον, νὰ μοῦ συγχωρήσης τὸ ὅτι δὲν ὑποφέρω τὸν ἀποχω-
 ρισμόν μιᾶς ψυχῆς, πρὸς τὴν ὁποῖαν τίποτε δὲν βλέπω τὸ
 ἀντάξιον μεταξὺ τῶν ὑπολοίπων.

Λοιπόν, καὶ πάλιν ἐπανῆλθον αἱ ἀσθένειαι καὶ πάλιν
 κατάκειμαι εἰς τὸ κρεβάτι, ὥστε μόλις νὰ δύναμαι νὰ σα-
 λεύω καὶ σχεδὸν κάθε ὥραν νὰ περιμένω τὸ ἀναγκαῖον τέ-
 15 λος τῆς ζωῆς.⁸⁰ Ὡς πρὸς δὲ τὰς Ἐκκλησίας, εὐρίσκονται
 περίπου εἰς παρομοίαν πρὸς τὸ σῶμα μου κατὰστασιν, χωρὶς
 μάλιστα νὰ ὑποφώσκη κάμμία ἀγαθὴ ἐλπίς, ἐνῷ ἀντιθέτως
 τὰ πράγματα προχωροῦν πρὸς τὸ χειρότερον.⁸¹ Ἐν τῷ με-

75. Ἡ Ἐπιστολὴ ἐγράφη ἐκ Καισαρείας περὶ τὸ 369, ὅτε ἐκοιμήθη ἡ μήτηρ Ἑμμέλεια. Ἐάν ἡ Ἐπιστολὴ συσχετίζεται πρὸς τὴν 27ην (βλ. σημ. 78), τότε ἡ χρονολόγησις τῆς εἶναι ἀσφαλῆς.

76. Περὶ Ἀγ. Εὐσεβίου βλ. σημ. 11 (Ἐπιστ. 27) καὶ περὶ Σαμοσατῶν βλ. σημ. 113 (β. δ.).

77. Παρατῆρει τὸ θυμῶν καὶ συνένυμον: Εὐσεβίος-θεοσεβής.

78. Πρέπει νὰ ἐννοῇ τὴν Ἐπιστ. 27, ὅπου καὶ περὶ ἀσθενείας, περὶ χειμῶνος, ἀλλὰ καὶ περὶ λιμοῦ θυμῶν.

79. Περὶ τῆς μητρὸς τοῦ Μ. Β. Ἐμμελείας βλ. 1 MBA, Εἰσαγωγή, σ. 15. Πρέπει νὰ ᾖ περὶπου 60 ἐτῶν, ὅτε ἐκοιμήθη, ἂν εἶχεν ἀπανδρευθῇ 18—20. «Μὲν ἡ παραμυθία» ἦτο ἡ μήτηρ, ὅχι διότι δὲν ὑπελάπινον ἄλλοι συγγενεῖς, οἱ ἀδελφοί, ἀλλὰ διότι ὄντως «τῆς μητρὸς οὐδὲν ἀντιδίδιον ἐν τοῖς λαεπομένοις» τοῦ κόσμου τοῦτοιο ὑπάρχει (στ. 10—11). Ὁ στίχος χαρακτηριστικῶς, ἀποφθεγματικῶς. Εἰς τὴν Ἐπιστ. 6 (πρὸς τὴν ἐμψυχον Νεκταρίου) ὁ Μ. Β. γράφει: «οἶδα ποταπὰ τῶν μητέρων τὰ σπλάγχνα» (1, 9—10). Εἶχεν αἰσθανθῇ ὅλην τὴν στοργὴν τῶν μητρικῶν σπλάγχνων καὶ τώρα «ὀδύρεται ὀρφανίαν» (στ. 9)! Ἦτο τότε τεσσαρακοντοετής ὁ Μ. Β. Ἰδοὺ καὶ πάλιν ὁ μέγας θεολόγος καὶ σοφὸς πῶς παρουσιάζεται «πολὺ ἀνθρώπινος», χωρὶς ποτὲ νὰ ὑπερβαίῃ τὸ μέτρον.

80. Βλ. καὶ Ἐπιστ. 27, σημ. 13.

81. Ἄν ἦτο ἀπαισιόδοξος ὁ Μ. Β., ἀλλ' ἦτο τότε τὸ μεσορρήγμα

- ταξύ ἡ Νεοκαισάρεια καὶ ἡ Ἀγκυρα⁸² νομίζουν ὅτι ἀπέκτησαν διαδόχους τῶν ἀπελθόντων καὶ μέχρι τώρα διάγουν ἐν ἡσυχίᾳ. Ἐν τούτοις οὔτε εἰς ἡμᾶς κατώρθωσαν οἱ ἐχθροὶ
 20 νὰ κάμουν κάτι ἀνάλογον πρὸς τὸν θυμὸν καὶ τὴν πικρίαν τῶν ἐναντίον μας μέχρι τώρα. Καὶ τὴν αἰτίαν τοῦ γεγονότος τούτου ἡμεῖς φανερώς ἀποδίδομεν εἰς τὰς ἰδικὰς σου πρεσβείας (πρὸς τὸν Θεόν) χάριν τῶν Ἐκκλησιῶν. Ἐπομένως
 25 μὴ ἀποκάμης νὰ προσεύχῃσαι χάριν τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ νὰ ἐκλιπαρῇς τὸν Θεόν.⁸³ Εἰς ὅσους ἔχουν ἀξιωθῇ νὰ ὑπηρετοῦνται ὑπὸ τῆς Ὀσιότητός σου εἰπέ πολλοὺς πολλοὺς χαιρετισμούς.⁸⁴

Ε Π Ι Σ Τ Ο Λ Η 31 (ΛΑ')—XXXI)

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ ΕΥΣΕΒΩΝΑΝ⁸⁵

- Μέχρι τώρα δὲν μᾶς ἄφησεν ἡ πείνα⁸⁶ διὰ τοῦτο εἶναι ἀπαραίτητον νὰ εὐρίσκωμαι εἰς τὴν πόλιν, ἥ διὰ νὰ μεριμνῶ διὰ τὴ διατροφήν τῶν πασχόντων ἢ (τοῦλάχιστον) διὰ νὰ τοὺς δεικνύω συμπόνιαν. Ἐντεῦθεν, οὔτε καὶ αὐτὴν τὴν φορὰν δὲν ἡδυνήθην νὰ συνοδεύσω τὸν αἰδεσιμώτατον ἀδελφόν Ὑπάτιον, τὸν ὁποῖον δύναμαι νὰ προσαγορεύω μὲ αὐτὴν τὴν ὥς γνωστὸν συνήθη προσηγορίαν τοῦ «ἀδελφοῦ», ὅχι
 5 μόνον λόγῳ εὐπροσηγορίας, ἀλλὰ καὶ λόγῳ τῆς ὑπαρχούσης μεταξύ μας κατὰ σάρκα συγγενείας, διότι εἴμεθα ἐκ τοῦ ἰδίου αἵματος. Καὶ ἀσφαλῶς μὲν δὲν ἔχει διαφύγει τὴν προσοχὴν τῆς τιμιότητός σου τὸ πόσον αὐτὸς κοπιᾷ, ἡμᾶς δὲ μὴ μᾶς λυπεῖ τὸ γεγονὸς ὅτι δι' αὐτὸν ἔχει ἐκλείψει κάθε ἐλπίς παρηγορίας, ἀφοῦ ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι ἔχουν χαρίσματα ἰαμάτων⁸⁷ δὲν ἔλαβον ἀπὸ τὸν Θεὸν τὴν δύναμιν νὰ κάμουν

τῶν Ἀρσιανῶν. Μόλις μετὰ δέκα ἔτη, κατόπιν τιτανίου ἀγῶνος, ὁ ὁσὸς ἐπιστάτης ἐπατάχνη καὶ τὸ τέλος του, ἀνέτελλεν ὁ θριαμβὸς τῆς Ὁρθοδοξίας (Β' Οἰκουμένης Σynodus, 381; 1 MBA, Εἰσαγωγή, σ. 27—28).

81. Τὸ στοιχεῖον βασικὸν διὰ τὴν χρονολογίαν τῶν Ἐπιστ. 24 καὶ 25, 28 καὶ 29. Οἱ διάδοχοι ἡμῶς φαίνεται δὲν ἦσαν ὁρθόδοξοι, ὅπως διαφαίνεται ἀπὸ τὸν στίχ. 19: «ἔδοξαν ἔχειν» καὶ 20: «ἐπιβουλεύοντες».

83. Βλ. σημ. 12.

84. Ἡ τελευταία αὕτη πρῶταις χαρακτηριστικῇ τοῦ βασιλείανος ἔρους: «γένεια, χάρις, πυκνότης».

85. Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη ἐγράφη τὸ 369. Ποῖος ὁ ἐπίσκοπος Εὐσεβωνᾶς δὲν γνωρίζομεν. Εἰς τινὰς κώδικας ἀποδίδεται «Εὐσεβίῳ ἐπισκόπῳ Σαμοσατέων», ἐπιγραφὴν τὴν ὁποῖαν προκρίνει ὁ Deferrari.

86. Πρόκειται περὶ τοῦ μεγάλου λιμοῦ, κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ὁποῖου ὁ Μ. Βασιλεὺς ἐξεφώνησε τὸν περίφημον λόγον του «κατὰ τῶν πλουσίων» καὶ ἀνέπτυξε μεγάλην κοινωνικὴν ἐρῶν πρὸς ἀνακούφισιν τῶν πασχόντων.

87. Α' Κορ. 12, 9.

- 10 εἰς αὐτὸν τίποτε ἀπὸ τὰ συνήθη.⁸⁸ Διὰ τοῦτο ζητεῖ πάλιν τὴν βοήθειαν τῶν προσευχῶν σου. Σὺ λοιπὸν δέξου τὴν παράκλησί του νὰ κάμῃς τὰ συνήθη καὶ ἕνεκα τῆς ἰδικῆς σου εὐσπλαγχνίας πρὸς τοὺς πάσχοντας, ἀλλὰ καὶ χάριν ἡμῶν, οἱ ὁποῖοι πρεσβεύομεν ὑπὲρ αὐτοῦ.⁸⁹ Καὶ ἂν μὲν εἶναι τοῦτο δυνατόν, παρακαλῶ νὰ καλέσῃς πλησίον σου τοὺς εὐλαβεστάτους τούτους ἐκ τῶν ἀδελφῶν, διὰ νὰ τοῦ παρασχεθῇ
15 ἢ ἐκ μέρους των θεραπεία ὑπὸ τὴν παρακολούθησίν σου· ἂν ὅμως τοῦτο εἶναι ἀδύνατον, καταδεχθῆτε νὰ τὸν προπέμψετε, ἀφοῦ τὸν ἐφοδιάσετε μὲ γράμματα, καὶ νὰ τὸν συστήσετε εἰς ἐκείνους περὶ τῶν ὁποίων ὠμίλησα ἀνωτέρω.

Ε Π Ι Σ Τ Ο Λ Η 32 (ΑΒ'—XXXII)

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΜΑΓΙΣΤΡΟΝ ΣΩΦΡΟΝΙΟΝ⁹⁰

1. Καὶ ὁ θεοφιλέστατος ἀδελφὸς ἡμῶν Ἐπίσκοπος Γρηγόριος⁹¹ ὕψισταταί τὰ δεινὰ τῆς ἐποχῆς μας. Βασανίζεται καὶ αὐτὸς μᾶζι μὲ ὄλους δοκιμαζόμενος ἀπὸ ἀλλεπαλλήλους πειρασμούς, ὥσάν ἀπὸ πληγὰς ἀπροσδοκήτους. Καὶ τοῦτο, διότι μερικοὶ ἄνθρωποι μὴ φοβούμενοι τὸν Θεόν,
5 ἴσως μάλιστα πιεζόμενοι καὶ αὐτοὶ ἀπὸ τὸ μέγεθος τῶν κοινῶν συμφορῶν, τὸν ἐνοχλοῦν συνεχῶς ἰσχυριζόμενοι ὅτι τάχα ὁ Καיסάριος⁹² εἶχε πάρει ἀπὸ αὐτοὺς χρήματα. Καὶ δὲν τοῦ εἶναι δεδαίως θареїа ἢ χρηματικὴ ζημία, διότι εἶχεν ἀπὸ μικρὸς μάθει νὰ περιφρονῇ τὰ χρήματα, τοῦ εἶναι ὅμως θαρὺ τὸ ὅτι, ἀφοῦ ἔλαβον (ὁ Γρηγόριος καὶ ὁ πατήρ του) ἐλάχιστα ψυχία ἀπὸ τὴν κληρονομίαν του (τοῦ Καισαρίου), λόγῳ τοῦ ὅτι ἡ περιουσία του εἶχε δαπανηθῇ πρὸς ὄφελος τῶν ὑπηρετῶν του καὶ ἐν γένει ἀνθρώπων καθόλου προτι-

88. Ὁ Μ. Βασίλειος Σωφρόνῳ ἂν ἐξήτει τὰς εὐχὰς τῶν ἐχόντων χάρισματα ἱερέων. Ἡ θεραπεία δὲν ἐπετεύχθη, ὅχι διότι ψευδὲς εἶχε πιστεύσει· ὁ Ἅγιος Βασίλειος ὅτι οἱ ἄνθρωποι ἐκεῖνοι εἶχον χάρισματα ἱερέων, ἀλλὰ διότι, ὡς μαρτυρεῖ, τὰ χάρισματa ἐνεργεῖν πάντοτε κατὰ θέλημα Θεοῦ. Οἱ Ἅγιοι δὲν κάμνουν πάντοτε θαύματα, διότι δὲν «συχωρεῖται» εἰς αὐτοὺς τοῦτο πάντοτε, διότι δηλ. δὲν λαμβάνουν ἀπὸ τὸν Θεὸν τὴν τοιαύτην δύναμιν, τὴν ὁποίαν δὲν ἔχουν ἐν ἑαυτοῖς.

89. Β' Κορ. 5, 20.

90. Ἐγράφη τὸ 869. Ὁ Σωφρόνιος ἦτο Ἐπαρχὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Μάγιστρος (= διδάσκαλος, ἀπαιτάτης) ἔδω εἶναι τίτλος ἀνωτάτου πολιτικοῦ ἀξιωματοῦχος.

91. Πρόκειται περὶ τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου. Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη ἀποτελεῖ ἴσως τὸ μεγαλύτερόν του ἐγκώμιον.

92. Περὶ τοῦ Ἁγίου Καισαρίου, ἀδελφοῦ τοῦ Ἀγ. Γρηγορίου, βλ. Ἐπιστ. 26, σημ. 2.

- 10 μοτέρων από υπηρέτας ως πρὸς τοὺς τρόπους. Οὗτοι, λό-
 γω τῆς υπερβολικῆς των ἐλευθερίας, διανείμαντες μεταξύ
 των τὰ πολυτιμότερα, ἄφησαν δι' αὐτοὺς (τὸν Γρηγόριον
 καὶ τὸν πατέρα του) πάρα πολὺ ὀλίγα. Οὗτοι λοιπόν, ἐπει-
 δὴ ἐνόμιζον ὅτι ταῦτα δὲν εἶναι ὑποθηκευμένα εἰς κανένα,
 τὰ ἐδαπάνησαν ἀμέσως (διαμοιράζοντες αὐτά) εἰς τοὺς
 15 πτωχοὺς καὶ λόγῳ τῶν ἰδικῶν των ἀρχῶν καὶ ἔνεκα τοῦ ὅτι
 τοιαύτη ἦτο ἡ ἐπιθυμία τοῦ ἀποθανόντος. Λέγεται δηλαδὴ
 ὅτι ἀποβηθῆσκων εἶπε τοῦτο, ὅτι δηλ. «θέλω ὅλα μου τὰ
 ὑπάρχοντά νὰ περιέλθουν εἰς τοὺς πτωχοὺς». Αὐτοὶ λοι-
 πόν, ὡς ἐκτελεσται τῆς διαθήκης τοῦ ἔχοντος τὴν κυριότη-
 τητά, τὰ διέθεσαν ἀμέσως (ὅλα) κατὰ τὸν συμφέροντα
 τρόπον, μὲ τὸ ἀποτέλεσμα ὅτι τώρα τοὺς περιβάλλει ἀφ'
 20 ἐνὸς μὲν ἡ χριστιανικὴ πενία τοῦ Χριστιανοῦ, ἀφ' ἑτέρου
 δὲ ἡ κακόδουλος πολυπραγμοσύνη ἐνὸς ἀνθρώπου τῆς ἀ-
 γορᾶς. Ἐντεῦθεν μοῦ ἦλθεν ἡ σκέψις νὰ τὰ καταστήσω ὅλα
 αὐτὰ γνωστὰ εἰς τὴν ἀξίαν παντὸς ἐπαίνου καλοκαγαθίαν
 σου, ὥστε τιμῶν καὶ σὺ τὸν ἄνδρα, τὸν ὁποῖον γνωρίζεις
 ἀπὸ πολλοῦ καιρόν, καὶ δοξάζων τὸν Κύριον, ὁ ὁποῖος δέχε-
 ται ὡς νὰ ἔγιναν εἰς τὸν ἑαυτὸν του, ὅσα γίνονται χάριν
 τῶν δούλων Του, ἀλλὰ καὶ τιμῶν ἡμᾶς, τοὺς ὁποῖους θεω-
 ρεῖ, ὡς ἐκλεκτοὺς σου (φίλους), ἀφ' ἐνὸς μὲν συζητήσης
 25 ἐπ' αὐτοῦ τὰ δέοντα μὲ τὸν θησαυροφύλακα, ἀφ' ἑτέρου
 δὲ διὰ τῆς μεγάλης σου συνέσεως ἐξεύρης κάποιον τρόπον
 ἀπαλλαγῆς του ἀπὸ τὰς ἐξευτελιστικὰς καὶ ἀφορήτους
 αὐτὰς ἐνοχλήσεις.

2. Ὅπωςδήποτε ὁμως κανεὶς δὲν ἀγνοεῖ τὸν ἄνδρα τό-
 σον πολὺ, ὥστε νὰ σκεφθῇ δι' αὐτὸν κάτι τὸ ἀναξιοπρεπές,
 δηλ. ὅτι τάχα ὑποκρίνεται τὰ τοιαῦτα, λόγῳ τοῦ ὅτι κατέχεται
 ἀπὸ φιλοχρηματίαν, διότι ἡ ἀπόδειξις τῆς ἀφιλοχρηματίας
 του εἶναι πολὺ πρόχειρος: Παραχωρεῖ εὐχαρίστως εἰς τὸ
 Δημόσιον Ταμεῖον τὰ λείψανα τῆς περιουσίας του, ὑπὸ τὸν
 5 ὅρον ὅτι, ἀφ' ἐνὸς μὲν ἡ περιουσία του θὰ γίνῃ δεκτὴ, ἀφ'
 ἑτέρου δὲ ὁ συνήγορος τοῦ Ταμεῖου θὰ ἀπαιτῇ αὐτὸς τὰς
 ἀποδείξεις ὁμιλῶν καταλλήλως πρὸς τοὺς ἀναφυσομένους
 (δὴθεν δικαιοῦχος), λόγῳ τῆς ἰδικῆς μας εἰς τὰ τοιαῦτα
 ζητήματα ἀνεπιτηδεύτητος. Εἶναι συνεπῶς εἰς τὴν τελειό-
 τητά⁹³ σου δυνατόν νὰ μάθῃ ὅτι, ὅσον ἦτο τοῦτο δυνατόν,

93. Τμητικὴ προσχώρησις χριστιανικῆς προελεύσεως, λίαν συνήθης
 κατὰ τοὺς πρώτους χριστιανικοὺς αἰῶνας, ἐκφραστὴς τοῦ ἐκπαιτευτοῦς τότε
 ἰδεώδους.

- 10 κανείς δὲν ἔφυγε, χωρὶς νὰ λάβῃ ἐκείνο τὸ ὁποῖον ἐζήτηι, καὶ ὅτι ὁ καθείς ἐξ αὐτῶν ἔλαβε χωρὶς κόπον αὐτὸ τὸ πο-
 15 σὸν τὸ ὁποῖον ἐζήτηι, μὲ ἀποτέλεσμα πολλοὶ ἀπὸ αὐτοὺς νὰ μεταμεληθοῦν, διότι δὲν ἐζήτησαν ἐξ ἀρχῆς περισσότε-
 20 ρα. Τοῦτο (ὁμῶς) ἐπολλαπλασίασε πάρα πολὺ τοὺς ἐνο-
 χλητάς, διότι λαμβάνοντες ὑπ' ὄψιν των τὸ παράδειγμα
 τῶν προηγουμένων των διαδέχονται ὁ εἰς τὸν ἄλλον διὰ
 τῆς συκοφαντίας. Παρακαλοῦμεν λοιπὸν τὴν σεβαστὴν ἐξ-
 15 ουσίαν σου νὰ σταθῇ ἀντιμέτωπος ὧν αὐτῶν καί, ὥσάν
 νὰ ἦσαν ρεῦμα, νὰ τοὺς συγκρατήσῃ καὶ νὰ σταματήσῃ τὴν
 συνέχειαν τοῦ κακοῦ. Ἀλλὰ τὸ πῶς θὰ ἐπέμδῃς εἰς τὴν
 20 ὑπόθεσιν αὐτὴν τὸ γνωρίζεις σὺ καλῶς, ὥστε νὰ μὴ ἀνα-
 μένῃς νὰ διδαχθῇς τὸν τρόπον ἀπὸ ἡμᾶς, οἱ ὁποῖοι, λόγῳ
 ἀπειρίας ὡς πρὸς τὰς ὑποθέσεις τῆς ζωῆς, ἀγνοοῦμεν ἀκό-
 20 μη καὶ αὐτὸ (τὸ στοιχειῶδες), τὸ πῶς δηλαδὴ θὰ κατορ-
 θώσωμεν νὰ ἀπαλλαγῶμεν ἀπὸ αὐτά. Γίνε λοιπὸν καὶ σύμ-
 βουλος καὶ προστάτης σὺ ὁ ἴδιος καὶ χάρις εἰς τὴν μεγάλην
 σύνεσιν σου ἐπινόησε τὸν τρόπον τῆς συμπαράστασως.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 33 (ΛΓ'—XXXIII)

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΑΒΟΥΡΓΙΟΝ*

- * Ἀρὰ γε ποῖος γνωρίζει νὰ τιμᾷ τὴν παλαιὰν φιλίαν
 καὶ νὰ σέβεται τὴν ἀρετὴν καὶ νὰ συμπάσῃ μὲ τοὺς πά-
 σχοντάς τὸσον πολὺ, ὅσον σὺ; Λόγῳ λοιπὸν τοῦ ὅτι τὸν
 θεοφιλέστατον ἀδελφὸν ἡμῶν Γρηγόριον τὸν εὖρον δύσκο-
 5 λοι περιστάσεις καὶ δι' ἄλλους λόγους ἀνυπόφοροι καὶ κυ-
 ρίως διότι εἶναι ἀντίθετοι πρὸς τὸν χαρακτῆρα του, ἐνομί-
 10 σαμεν ὅτι τὸ καλλίτερον ἀπ' ὅλα εἶναι νὰ καταφύγωμεν εἰς
 τὴν ἰδικὴν σου προστασίαν καὶ νὰ εὐρωμεν ἀπὸ σέ τὴν ἀ-
 παλλαγὴν ἀπὸ τὰς συμφοράς. Καὶ πράγματι, ἀνυπόφορος
 συμφορὰ εἶναι τὸ νὰ ἀναγκάζεται νὰ ὀμιλῇ διὰ περιουσιακὰ
 στοιχεῖα ἄνθρωπος ὁ ὁποῖος οὔτε ἐκ φύσεως εἶναι κατάλ-
 15 ληλος οὔτε καὶ τὸ θέλει, καὶ νὰ ἀπαιτοῦν χρήματα ἀπὸ πτω-
 χὸν καὶ νὰ τὸν σύρουν εἰς τὰ δικαστήρια, καὶ νὰ καταντᾷ
 ἀντικείμενον σχολίων ἐκ μέρους δημοκόπων, αὐτὸς ὁ ὁποί-
 20 ος εἶχεν ἀποφασίσῃ προηγουμένως νὰ διέλθῃ τὴν ζωὴν του
 ὁλόκληρον ἐν ἡσυχίᾳ. Εἴτε λοιπὸν μὲ τὸν θησαυροφύλακα

94. * Ἐγράφη τὸ 869 διὰ τὸν ἴδιον μὲ τὴν προηγουμένην ἐπιστολὴν σκο-
 πόν. Εἶναι φανερόν ὅτι ὁ Μ. Βασίλειος ἐγνωρίζεν ὀφελὴς προσωπικότητος,
 πρὸς τὰς ὁποίας δὲν ἐδίσταζε νὰ ἀπευθύνεται, δοκίμῃ ἢ τὸν ἴδιον ἢ τοὺς φί-
 λους του ἀπεργάζετον δύσκολα προβλήματα.

κρίνης σκόπιμον νὰ συνεννοηθῇς εἴτε μὲ κάποιους ἄλλους, αὐτὸ ἐπαφίεται ἐξ ὁλοκλήρου εἰς τὴν σύνεσίν σου.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 34 (ΛΔ'—XXXIV)

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΕΥΣΕΒΙΟΝ, ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ ΣΑΜΟΣΑΤΩΝ⁹⁶

Πῶς θὰ ἦτο δυνατόν νὰ σιωπήσωμεν, ἂν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν αὐτὰ τὰ ὁποῖα συμβαίνουν τώρα; *Ἡ, ἂν αὐτὸ δὲν δυνηθῶμεν νὰ τὸ ὑπομείνωμεν, πῶς θὰ ἦτο δυνατόν νὰ εὐρωμεν λόγους ἀνταξίους αὐτῶν τὰ ὁποῖα λαμβάνουν χώραν, ὥστε ἡ φωνή μας νὰ μὴ ὁμοιάσῃ ἀπλῶς μὲ στεναγμόν, ἀλλὰ μὲ θρήνον, ὁ ὁποῖος νὰ καθιστᾷ ἀρκούντως ἀντιληπτὸν τὸ βάρος τῆς συμφορᾶς;

- 5 Ἐχάσαμεν καὶ τὴν Ταρόν. Πάρ' ὅτι ὁμῶς εἶναι καὶ αὐτὸ ἀνυπόφορον, ἐν τούτοις δὲν εἶναι μόνον αὐτὸ φοβερόν, διότι ἀπὸ αὐτὸ χειρότερον εἶναι τὸ ὅτι μία τόσο μεγάλη πόλις, τόσο εὐδαίμων, ὥστε νὰ συνενῶνῃ εἰς τοὺς κόλπους τῆς Ἰσαύρου, Κίλικας, Καππαδόκας καὶ Σύρους, κατήντησε τὸ πάρεργον (παιχνιδάκι) τοῦ ὀλέθρου⁹⁶ ἐξ αἰτίας τῆς παραφροσύνης ἑνὸς ἢ δύο ἀνθρώπων, λόγῳ τοῦ ὅτι σεῖς συσχεπτόμενοι συνεχῶς καὶ ἀποδλέποντες (μὲ ἀμηχανίαν πρὸς ἀλλήλους) ἐδραδύνετε (νὰ λάβετε ἀποφάσεις). Συμφώνως λοιπὸν πρὸς τὴν ἀποψιν τῶν ἱατρῶν (καὶ ὅπωςδήποτε λόγῳ τῆς συνοίκου⁹⁷ μου ἀσθενείας ἔχω
- 10 μεγάλην ἀφθονίαν ἀπὸ τοιαῦτα παραδείγματα), οἱ ὅποιοι, ὅταν ὁ πόνος γίνεται πολὺ μεγάλος, προκαλοῦν εἰς τὸν
- 15 ἀσθενῆ τεχνητὴν ἀναισθησίαν, τὸ καλλίτερον εἶναι νὰ εὐχρηθῶμεν εἰς τὰς ψυχὰς μας νὰ ἔχουν ἀναλγησίαν εἰς τὰς συμφοράς, διὰ νὰ μὴ συνέχωνται ἀπὸ τὰς ἀνυποφύρους αὐτὰς δόνας.

- Πλὴν ὁμῶς, παρ' ὅτι εὐρισκόμεθα εἰς τόσο ἀθλίαν κατάστασηιν, ἔχομεν καὶ μίαν παρηγορίαν, τὸ νὰ ἀποδλέπωμεν πρὸς τὴν ἡμερότητά σου καὶ τὸ νὰ καταπραυνώμεν τὴν λύπην τῆς ψυχῆς μας μὲ τὴν σκέψιν σου καὶ τὴν ἀνὰ
- 20 μνησίν σου. Ὅπως λοιπὸν εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς, ὅταν κά-

96. Ἐγράφη τὸ 369 ἢ τὰς ἀρχὰς τοῦ 370. Περὶ τοῦ Ἁγίου Εὐσεβίου καὶ τῆς Ἐπισκοπῆς Σαμοσατῶν βλ. Ἐπιστ. 30, σην. 11.

96. Ζωηρὰ εἰκὼν, διὰ τῆς ἣποίας ὁ Ἅγιος Βασίλειος μᾶς δίδει νὰ καταλάβωμεν ὅτι ἡ Ταρόν καταλήφθη ὑπὸ τῶν Ἀρειανῶν ἀνευ κόπου, χωρὶς σοβαρὰν ἀντίστασιν. Τὴν κατέλαβον ὥσῃς νὰ ἦτο τὸ ἐπιχειρήμα τοῦ παιχνίδι.

97. Φαίνεται ὅτι ὁ Μ. Βασίλειος ὑπέφερε συνεχῶς καὶ ἀπὸ πολλῶ ἀνυπόφορου.

ποτε ασχοληθῶν νὰ κυττάζουν μὲ πολλὴν προσοχὴν λαμπερὰ ἀντικείμενα, τὸ νὰ ἐπανέλθουν εἰς χρώματα γαλάζια καὶ πρασινωπὰ φέρεῖ κάποιαν ἀνακούφισιν, παρομοίως καὶ εἰς τὰς ἰδικὰς μας ψυχὰς ἡ ἀνάμνησις τῆς πραότητος καὶ εὐτρεπείας σου εἶναι ὡς μία ἀπαλὴ-θωπεία, ἡ ὁποία ἐξαφανίζει τοὺς πόνους, καὶ κυρίως ὅταν ἀναλογιζώμεθα ὅτι

25 ἔχεις κάμει πᾶν ὅ,τι ἐξηρτᾶτο ἀπὸ σέ.

Μὲ αὐτὰ, ἂν τὰ πράγματα τὰ κρίνωμεν μὲ καλὴν διάθεσιν, ἔδειξες καὶ εἰς ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους εἰς βαθμὸν ἱκανοποιητικὸν ὅτι ἀπὸ ἰδικὴν σου ὑπαιτιότητα δὲν ἐχάθη τίποτε καὶ κατέστης ἄξιος νὰ λάβῃς ἀπὸ τὸν Θεὸν μισθὸν

30 μέγαν,⁹⁸ τὸν μισθὸν τοῦ ζήλου διὰ τὰ καλὰ ἔργα.

Εἶθε ὁ Κύριος νὰ σέ χαρίσῃ εἰς ἡμᾶς καὶ τὰς Ἐκκλησίας Του πρὸς ὄφελος τῆς ζωῆς μας καὶ διόρθωσιν τῶν ψυχῶν μας καὶ εἶθε νὰ μᾶς ἀξιώσῃ διὰ μίαν ἀκόμη φορὰν τῆς ψυχωφελοῦς μετὰ σοῦ συναντήσεως.

Ε Π Ι Σ Τ Ο Λ Η 35 (ΛΕ'—XXXV)

ΑΝΕΠΙΓΡΑΦΟΣ. ΧΑΡΙΝ ΤΟΥ ΛΕΟΝΤΙΟΥ⁹⁹

Σοῦ ἔχω ἤδη γράψῃ διὰ πολλοὺς, λόγῳ τοῦ ὅτι μοῦ εἶναι ἀγαπητοί, ἀλλὰ καὶ θὰ ἐξακολουθῶ νὰ σοῦ γράφω διὰ περισσοτέρους, ἀφοῦ οὔτε οἱ ἔχοντες ἀνάγκην εἶναι δυνατὸν νὰ παύσουν νὰ ὑπάρχουν, οὔτε ἐπιτρέπεται νὰ ἀρνούμεθα ἡμεῖς τὴν ἐξυπηρέτησίν των. Λοιπὸν, ἐγὼ δὲν ἔχω ἄλλον περισσότερο οἰκεῖον. ἄλλ' οὔτε καὶ ὑπάρχει ἄλλος, ὃ ὁποῖος νὰ γίνῃ αἴτιος νὰ δοκιμάσω μεγαλυτέραν ἀνακούφισιν διὰ τὰς εὐεργεσίας, τὰς ὁποίας ἤθελε τυχὸν λάβει,

5 ἑκτὸς ἀπὸ τὸν αἰδεσιμώτατον ἀδελφὸν Λεόντιον. Τούτου τὴν οἰογένηϊαν, σὲ παρακαλῶ, νὰ ἀντιμετωπίσῃς μὲ τὸν τρόπον ἐκεῖνον μὲ τὸν ὁποῖον θὰ ἀντιμετώπιζες ἐμὲ τὸν

98. Ματθ. 5, 12.

99. Ἡ Ἀνεπίγραφος λέγεται ἡ ἐπιστολὴ τῆς ὁποίας δὲν δηλοῦται ὁ παραλήπτης, εἶναι δὲ ἡ παρῶσα Ἐπιστολὴ ἀπὸ τὰ ἀριστοτελεῖα τῆς ἐπιστολογραφίας.

Ὡς πρὸς τὸν χρόνον συγγραφῆς τῆς Ἐπιστολῆς, αὕτη τοποθετεῖται ὑπὸ τῶν ἐκδοτῶν εἰς τὴν περίοδον πρὸ τῆς Ἀρχιερατείας. Ἀνήκει δὲ εἰς τὰς συστατικὰς καὶ φιλικὰς. Ὁ Λεόντιος ὁ σοφοτερὸς τῶν Ἐπιστ. 21 καὶ 22. Βλ. 1 MBA, σημ. 364 καὶ 372, σ. 132, 134. Ἐκ τυπογραφικοῦ ὁμοῦ λάθους εἰς τὴν σημ. 372 (1 MBA, σ. 134), γράφεται Ὁ λεόντιος ἀντὶ Λεόντιος (τὸ ὁρθόν).

ἴδιον, ἂν μὲ εὕρισκες, ὄχι ἀπλῶς εἰς τὴν πενίαν αὐτὴν, εἰς τὴν ὁποίαν εὕρισκομαι τώρα, ἀλλὰ νὰ ἔχω κάποιαν εὐπορίαν καὶ νὰ εἶμαι ἰδιοκτῆτης ἀγρῶν.

- Εἶναι φανερόν ὅτι δὲν θὰ μὲ ἔκαμνες σύ (μὲ ἰδικὴν σου ὑπαιτιότητα) πτωχόν, ἀλλὰ ἢ θὰ περιεφρούρεις τὰ ὑπάρχοντα εἰς ἐμέ ἀγαθὰ ἢ καὶ θὰ ἐπηύξανες τὴν εὐπορίαν μου.
- 10 Σὲ παρακαλοῦμεν λοιπὸν τὸ ἴδιον νὰ κάμῃς πρὸς χάριν μου καὶ διὰ τὴν προειρημένην οἰκογένειαν τοῦ ἀνθρώπου αὐτοῦ. Ἡ ἀνταμοιβὴ σου ἐκ μέρους μου δι' ὅλα αὐτὰ θὰ εἶναι ἡ συνήθης: προσευχὴ πρὸς τὸν ἅγιον Θεόν δι' ὅσα κοπιᾶζεις καὶ μὲ τὸ νὰ εἶσαι καλὸς καὶ ἀγαθὸς καὶ προσπαθεῖς ἀκόμη καὶ νὰ προλαμβάνῃς τὰ αἰτήματα τῶν ἐχόντων ἀ-
- 15 νάγκην.

Ε Π Ι Σ Τ Ο Λ Η 36 (ΛΣ'—XXXVI)

ΑΝΕΠΙΓΡΑΦΟΣ. ΧΑΡΙΝ ΣΥΜΠΑΡΑΣΤΑΣΕΩΣ

- Νομίζω ὅτι εἶναι πρὸ πολλοῦ γνωστὸν εἰς τὴν εὐγένειάν σου ὅτι ὁ πρεσβύτερος (ιερεὺς) τοῦ χωρίου αὐτοῦ εἶναι σύντροφός μου.¹⁰⁰ Τί περισσότερο λοιπὸν χρειάζεται νὰ εἴπω, διὰ νὰ «καλοπιᾶσω» τὴν καλωσύνην σου νὰ τὸν ἀντιμετωπίσῃς μὲ τρόπον φιλικόν καὶ νὰ βοηθήσῃς εἰς τὰς ὑποθέσεις (αἱ ὁποῖαι τὸν ἀπασχολοῦν);
- 5 Λοιπὸν, ἂν μὲ ἀγαπᾷς, ὅπως πράγματι μὲ ἀγαπᾷς, τότε εἶναι αὐτονόητον ὅτι ἔχεις τὴν σταθεράν ἀπόφασιν νὰ ἀνακουφίσῃς (ἐργαζόμενος) μὲ ὅλας σου τὰς δυνάμεις καὶ ὅσους ἐγὼ ἔχω ἀντὶ τοῦ ἑαυτοῦ μου.¹⁰¹

- Τί λοιπὸν εἶναι ἐκεῖνο διὰ τὸ ὁποῖον ἀπευθύνω τὴν παράκλησιν; Νὰ ἐξακολουθήσῃ νὰ ἰσχύῃ δι' αὐτὸν ἡ παλαιὰ (φορολογικὴ) δὴλωσις. Πρέπει νὰ τὸ γνωρίζῃς, ὅτι κουράζεται ὄχι ὀλίγον νὰ μᾶς ὑπηρετῇ εἰς ὅλα εἰς τὴν ζωὴν, ἐπειδὴ καὶ σύ ὁ ἴδιος γνωρίζεις καλῶς ὅτι ἡμεῖς δὲν ἔχομεν τίποτε ἰδικόν μας, ἀλλ' ὅτι ἀρκούμεθα εἰς τὰ τῶν συγγενῶν
- 10 καὶ φίλων. Παρακαλῶ λοιπὸν τὸν οἶκον τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ νὰ τὸν ἰδῇς ὥσάν νὰ ἦτο ἰδικός μου, μᾶλλον δὲ ὥσάν νὰ ἦτο ἰδικός σου, καὶ τότε ὁ Θεὸς εἰς ἀνταμοιβὴν τῆς εὐερ-

100. Ἡ λέξις ἐνταῦθα λαμβάνεται κατὰ κυριολεξίαν. Σύντροφος λοιπὸν εἶναι ἐκεῖνος μὲ τὸν ὁποῖον ὁ Μ. Βασίλειος ἀνετράφη εἰς τὴν αὐτὴν οἰκίαν καὶ ἀπὸ τούτων αὐτοὺς ἀνθρώπους. Ἀπὸ ἄλλοις εἶναι γνωστὸν ὅτι τὸ πρόσωπον αὐτοῦ εἶναι ὁ πρεσβύτερος Διόδοτος.

101. «Ἐχω ἀντ' ἑμαυτοῦ» σημαίνει: «ἐκτιμῶ πάρα πολὺ», «ἀγαπῶ ὅσον καὶ τὸν ἑαυτὸν μου».

γείας σου πρὸς αὐτόν (τὸν οἶκον) θὰ δώσῃ καὶ εἰς σέ καὶ εἰς τὸν οἶκον σου καὶ εἰς ὅλην τὴν συγγένειάν σου τὴν ἐν-
 μένειάν του (τὸ ἔλεός του).

- 15 Νὰ γνωρίζῃς δὲ ὅτι μὲ ἐνδιαφέρει πάρα πολὺ νὰ μὴ ἐνοχληθῇ ὁ ἄνθρωπος αὐτός οὐδὲ κατ' ἐλάχιστον ἀπὸ τὸ φορολογικὰ μέτρα.

Ε Π Ι Σ Τ Ο Λ Η 37 (ΛΖ'—XXXVII)

ΑΝΕΠΙΓΡΑΦΟΣ. ΧΑΡΙΝ ΕΝΟΣ ΣΥΝΤΡΟΦΟΥ¹⁰²

- Τὸ πλῆθος τῶν ἐπιστολῶν μου ἔχω ἀρχίσει νὰ τὸ βλέ-
 πω μὲ ὑποψίαν. Καὶ ἀναγκάζομαι μὲν παρὰ τὴν θέλησίν
 μου, λόγῳ τοῦ ὅτι δὲν ἀντέχω τὴν πίεσιν ἐκείνων οἱ ὅποιοι
 ἀπαιτοῦν τοῦτο ἀπὸ ἡμᾶς, νὰ τὰς ὑπαγορεύω. Ἀλλ' ὁμῶς
 τὰς γράφω, λόγῳ τοῦ ὅτι ἀδυνατῶ νὰ ἐπινοήσω κάποιον
 ἄλλον τρόπον ἀπαλλαγῆς μου ἀπὸ τὴν πίεσιν, ἐκτὸς ἀπὸ
 5 τὸ νὰ τοὺς δίδω κάθε φορὰν τὰς ζητούμενας ἐπιστο-
 λάς.¹⁰³ Φοβοῦμαι λοιπὸν μήπως, ἐπειδὴ πολλοὶ εἶναι οἱ ἐκ
 μέρους μου κομισταὶ ἐπιστολῶν, θεωρηθῇ καὶ ὁ ἐπιφέρων
 ἀδελφός ὡς εἰς ἐκ τῶν πολλῶν. Ὁμολογῶ λοιπὸν ὅτι πρά-
 γματι ἔχω εἰς τὴν πατρίδα μου πολλοὺς φίλους καὶ συγγε-
 νεῖς καὶ ὅτι λόγῳ τοῦ σχήματος¹⁰⁴ εἰς τὸ ὅποιον μὲ ἔταξεν
 10 ὁ Κύριος, ἔχω ταχθῇ ἐναντι ὅλων αὐτῶν-εἰς τὴν τάξιν τοῦ
 «πατρός». Ὅμως σὺντροφον ἔχω ἕνα, αὐτὸν ἐδῶ, τὸν υἱὸν
 ἐκείνης ἢ ὅποια μὲ ἀνέθρεψε, καὶ εὐχομαι ὅπως ἡ οἰκογέ-
 νεια εἰς τὴν ὁποίαν ἀνετράφην ἐξακολουθήσῃ νὰ εὕρισκε-
 ται εἰς τὴν ἰδίαν κατάστασιν, εἰς τὴν ὁποίαν εὕρισκετο τότε,
 διὰ νὰ μὴ καταντήσῃ ὁ εἰς ὅλους τοὺς ἄλλους εὐεργετικὸς
 ἐρχομὸς τῆς κοσμιότητός του νὰ ἀποδῇ εἰς τὸν ἄνθρωπον
 15 ἀφορμὴ λύτης. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἐξακολουθῶ ἀκόμη καὶ τῶ-
 ρα νὰ τρέφωμαι ἀπὸ τὴν οἰκογένειαν αὐτὴν, ἀφοῦ πλέον δὲν
 ἔχω τίποτε ἀπὸ τὰ ἰδικά μου καὶ περιορίζομαι εἰς ὅ,τι ἔχουν
 οἱ ἀγαπητοί μου αὐτοί, παρακαλῶ νὰ ἀντιμετωπίσῃς τὴν
 οἰκογένειαν πλησίον τῆς ὁποίας ἀνετράφην κατὰ τοιοῦτον
 τρόπον, ὥσάν νὰ προσπαθῇς νὰ μοῦ ἐξασφαλίσῃς τακτι-

102. Ἡ Ἐπιστολὴ αὕτῃ ἐγγράφη διὰ τὸν ἴδιον πρὸς τὴν προηγουμένην σκοπὸν.

103. Ἀπὸ τὰ λόγια αὐτὰ φαίνεται ὅτι ὁ Μ. Βασίλειος δὲν ἦτο τόσο «μεγαλοπρεπής» καὶ «σκληρός», ὅσον θέλουν μερικοὶ νὰ τὸν παροσιάζουν. Ἀντιθέτως, ἦτο πολὺ μαλακὸς καὶ ὑποχωρητικὸς.

104. Φαίνεται ὅτι ἦδη ἀπὸ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην οἱ ἱερεῖς εἶχον ἰδιαι-
 τερον «σχῆμα», δηλ. τρόπον δημοσίας, καθημερινῆς, ἀμφιέσεως.

- 20 κήν χορήγησιν διατροφῆς. Καί εἴθε ὁ Θεὸς εἰς ἀνταμοιβὴν σου δι' αὐτὰ νὰ σέ ἀξιώσῃ τῆς αἰωνίου ἀναπαύσεως.

- Θέλω ὁμως ἀκόμη νὰ γνωρίζῃ ἡ κοσμιότης σου ὅτι τὸ ἀληθέστερον ἀπὸ ὅλα εἶναι ὅτι οἱ περισσότεροι ἐκ τῶν ὑπηρετῶν μας ἔχουν δοθῇ ἐκ μέρους ἡμῶν (εἰς τὴν οἰκογένειαν αὐτὴν) ὡς ἀμοιβὴ διὰ τὴν διατροφήν μας, καὶ ὅτι τοὺς ἔδωκαν οἱ γονεῖς ἡμῶν. Ἡ ἀμοιβὴ ὁμως αὐτὴ δὲν ἐγίνεν ὑπὸ τύπον ὀριστικῆς (τελεσιδικίου) δωρεᾶς, ἀλλὰ διὰ μιᾶς διὰ θίου χρήσεως. Συνεπῶς, ἂν συμβῇ εἰς αὐτοὺς (τοὺς ὑπηρετάς) κάτι τὸ δυσάρεστον,¹⁰⁵ ἔχει ἡ οἰκογένεια αὐτὴ τὸ δικαίωμα νὰ μᾶς τοὺς ἐπιστρέψῃ, ὅποτε θὰ καταντήσωμεν ἡμεῖς, κατ' ἄλλον τρόπον, νὰ ὑποκείμεθα πάλιν εἰς τὴν φορολογίαν καὶ τοὺς φοροεισπράκτορας.
- 25

Ε Π Ι Σ Τ Ο Λ Η 38 (ΛΗ'—XXXVIII)

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΑΔΕΛΦΟΝ ΓΡΗΓΟΡΙΟΝ¹⁰⁶

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΔΙΑΦΟΡΑΣ «ΟΥΣΙΑΣ» ΚΑΙ «ΥΠΟΣΤΑΣΕΩΣ»

Ι: Ἐπειδὴ πολλοί, λόγῳ τοῦ ὅτι δὲν κάμνουν διάκρισιν προκειμένου περὶ τῶν μυστικῶν δογμάτων τοῦ θροῦ «κοινὴ οὐσία» ἀπὸ τοῦ θροῦ «ὑποστάσεις», καταντοῦν εἰς τὰς αὐτὰς ἐννοίας¹⁰⁷ πάντοτε καὶ σχηματίζουν τὴν γνώμην

105. Θαυμάζει κανεὶς τὴν ὑπὲρ τῶν ὑπηρετῶν πρόνοιαν τῶν γονέων τοῦ Μ. Βασιλείου. Δὲν τοὺς ἐπώλησαν, ὅτε τοὺς ἔχρασαν, διὰ νὰ ἔχουν τὸ δικαίωμα νὰ τοὺς ἀναλάβουν καὶ πάλιν, ἂν τοὺς συμβῇ κάτι τὸ δυσάρεστον!

106. Ἀπευθύνεται πρὸς τὸν ἅγιον Γρηγόριον, ἐπίσκοπον Νέσσης, ἀδελφὸν τοῦ Μ. Βασιλείου. Κατὰ τινὰς εἶναι ἔργον τοῦ Γρηγορίου Νέσσης. Ἐγγραφή τὸ 369—70.

107. Ὁλόκληρος ἡ Ἐπιστολὴ ἀσχολεῖται μὲ τὴν διάκρισιν μεταξὺ οὐσίας καὶ ὑποστάσεων εἰς τὴν Ἁγίαν Τριάδα. Ἐνθ' ὅλῃ διακρίνεται μία θεία οὐσία (εἰς Θεός), αἱ ὑποστάσεις (πρόσωπα) εἶναι τρεῖς: Πατὴρ, Υἱὸς καὶ Ἅγιον Πνεῦμα. Τὸ θέμα τοῦτο κατὰ τὸν 4ον αἰῶνα ἀσχολήθηκε ἱεροσῶς τὴν Ἐκκλησίαν. Αἰτία ἦσαν ἀφ' ἑνὸς μὲν αἱ αἰρέσεις, ἀφ' ἑτέρου δέ (κυρίως) ἡ ἀδυναμία τῆς Ἀκτινικῆς γλώσσης νὰ ἀποδώσῃ τὸν ἑλληνικὸν ὅρον «ὁ π ὁ σ τ α ο ῖ ς». Ἡ ἀντιστοιχία τῆς ἑλληνικῆς λέξεως «ὑπόστασις» λατινικῇ «substantia» δὲν σημαίνει πλέον τὴν ὑπόστασιν, ἀλλὰ τὴν «οὐσίαν». Ἐνταῦθεν ἐπῆλθεν ἐν τῇ Δόξει καὶ κατ' ἐπίδρασιν αὐτῆς καὶ ἐν Ἀνατολῇ σύγχυσις καὶ ταῦτα εἰς τῶν θροῶν «οὐσία-ὑπόστασις». Ἡ πρέσβεις, ἔλεγον, νὰ ἔχωμεν μίαν οὐσίαν καὶ μίαν ὑπόστασιν ἢ τρεῖς οὐσίας καὶ τρεῖς ὑποστάσεις. Αὐτὴ ἦτο ἡ Θεολογία τῆς κατὰ τὸν Ρώμον Ἀ. Καρτασιῶφ «τυφλῆς καὶ στενοκεφαλῆς Ρώμης καὶ τῶν τότε θεολόγων τῆς καὶ ἰδίως τοῦ Λυκίφερος τοῦ Καλάρεως, ὅστις πρὸς στήριξιν τῆς γραμμῆς αὐτῆς ὑπεστήριξεν ἐν Ἀντιοχείᾳ τὸν Παυλινόν, ἐπίσκοπον σχισματικόν. Τὴν διάκρισιν τῶν θροῶν, φυσικὴν καὶ ἀνεπὶ εἰς τοὺς Ἕλληνας, ὑπεστήριξαν οἱ Ἅγιοι Μελέτιος Ἀντιοχείας,

5 ὅτι δὲν ὑπάρχει καμμία διαφορά, ἂν κανεῖς χρησιμοποιοῖς τὸν ὄρον «οὐσία» ἢ τὸν ὄρον «ὑπόστασις». (*Ενεκα τούτου ἐστάθη διὰ μερικοὺς ἐκ τῶν ἀποδεχομένων ἀνεξετάστως τὰ τοιαῦτα ἀρκετὸν νὰ τοὺς κάμῃ νὰ νομίσουν ὅτι, ὅπως χρη-

10 σιμοποιοῦν τὸν ὄρον «μία οὐσία», παρομοίως πρέπει νὰ χρησιμοποιοῦν καὶ τὸν ὄρον «μία ὑπόστασις». Τὰνάπαλιν συμβαίνει καὶ μὲ δσους παραδέχονται τὰς τρεῖς ὑποστάσεις, οἱ ὅποιοι νομίζουν ὅτι συμφώνως πρὸς τὴν ὁμολογίαν τῶν αὐτῶν πρέπει νὰ δογματίζουσιν καὶ τὴν διαίρεσιν τῆς οὐσίας εἰς ἴσον ἀριθμόν). Διὰ τοῦτο ἀκριδῶς, δηλαδὴ διὰ νὰ μὴ πάθῃς καὶ σὺ τὰ ἴδια, συνέθεσα τὸ σχετικὸν θέμα πρὸς

10 χάριν σου εἰς ἓν σύντομον ὑπόμνημα. Ἡ ἔννοια λοιπὸν τῶν ἀνωτέρω ἐκτεθέντων ὄρων εἶναι, μὲ ὀλίγα λόγια, ἡ ἑξῆς:

2. Ἀπὸ ὅλα τὰ ὀνόματα, μερικὰ μὲν, ὡς χρησιμοποιούμενα προκειμένου περὶ πολλῶν καὶ διαφόρων ἑκάστον πραγμάτων, ἔχουν σημασίαν κάπως γενικὴν, ὅπως ἡ λέξις ἄνθρωπος. Πράγματι, ἐκεῖνος ὁ ὅποιος λέγει τὴν λέξιν αὐτήν, ἂν καὶ διὰ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ ἔδειξε τὴν κοινὴν οὐσίαν, ὅμως δὲν περιέγραψε διὰ τῆς λέξεως αὐτῆς κάποιον συγκεκριμένον ἄνθρωπον, γνωστὸν ὡς ἰδιαίτερον ἄτομον διὰ

5 τοῦ ὀνόματός του. Δηλαδὴ ὁ Πέτρος δὲν εἶναι καθόλου περισσότερον ἄνθρωπος ἀπὸ ὅ,τι ὁ Ἀνδρέας, ὁ Ἰωάννης καὶ ὁ Ἰάκωβος. Ἡ κοινὴ λοιπὸν ιδιότης ἐνὸς πράγματος, τὸ ὁποῖον δηλοῦται διὰ τινος κοινοῦ ὀνόματος, ἐπεὶδὴ ἀναφέρεται ἐξ Ἰσοῦ εἰς ὅλους τοὺς ἐπὶ μέρους (ἀνθρώπους) τοὺς συμπεριλαμβανομένους ὑπὸ τὸ ὄνομα αὐτό, χρήζει ἀντι-

10 διαστολῆς, χάρις εἰς τὴν ὁποίαν ὑπὸ τὸν κοινὸν ὄρον ἄνθρωπος θὰ ἀναγνώρισωμεν ὅχι τὸν ἐν γένει ἄνθρωπον. Ἀλλὰ τὸν συγκεκριμένον Πέτρον ἢ τὸν Ἰωάννην. Ἀλλὰ ὅμως ἐκ τῶν ὀνομάτων ἔχουν πολὺ περισσότερον τὴν σημασίαν τοῦ ἐπὶ μέρους, μέσῳ τοῦ ὁποίου εἰς τὸ δηλούμενον διὰ τοῦ ὀνόματος πρᾶγμα δὲν γίνεται ἀντικείμενον παρατηρήσεως ἢ κοινότης τῆς οὐσίας, ἀλλὰ ἡ περιγραφή κάποιου συγκεκριμένου πράγματος, τὸ ὁποῖον οὐδεμίαν ἔχει ὁμοιότητα, ὡς πρὸς τὸ ἰδιάζον χαρακτηριστικὸν τοῦ γνῶρισμα. μὲ τὰ λοιπὰ (ἐπὶ μέρους ἄτομα) τοῦ αὐτοῦ γένους, ὅπως ὁ Παῦλος

15 ἢ ὁ Τιμόθεος. Πράγματι, τὸ ὄνομα αὐτὸ δὲν ἀναφέρεται εἰς τὴν κοινὴν τῶν οὐσίαν, ἀλλὰ τὸύναντίον, ἀφοῦ διὰ τῶν συγκεκριμένων ὀνομάτων τοὺς ἀπεχώρισεν ἀπὸ τὴν περιλη-

* Ἀθανάσιος Ἀλεξανδρείας, Βασιλεὺς Καίσαρος καὶ Ἀμφιλόχιος Ἰουδαίου. Κατὰ τὸν Καθηγητὴν Κων. Μπόνην πρῶτος ἔκαμε τὴν διακρίσιν ὁ Ἅγιος Ἀμφιλόχιος.

- πτικὴν ἔννοιαν, δίδει εἰς αὐτοὺς ἔμφασιν εἰς ὠρισμένα συγ-
 κριμένα στοιχεῖα. Ὅταν λοιπόν, καθ' ἣν στιγμὴν δύο ἢ
 καὶ περισσότεροι εὐρίσκονται μαζί, ὅπως ὁ Παῦλος, ὁ Σι-
 λουανὸς καὶ ὁ Τιμόθεος, ζητῆται νὰ δοθῇ ὁρισμὸς τῆς οὐ-
 σίας τοῦ ἀνθρώπου, κανεὶς δὲν θὰ δώσῃ ἄλλον ὁρισμὸν τῆς
 οὐσίας τοῦ ἀνθρώπου προκειμένου περὶ τοῦ Παύλου, ἄλλον
 20 δὲ προκειμένου περὶ τοῦ Σιλουανοῦ καὶ ἄλλον προκειμένου
 περὶ τοῦ Τιμοθέου, ἀλλ' ἐκείναι αἱ λέξεις, διὰ τῶν ὁποίων
 θὰ ἐδίδετο ὁ ὁρισμὸς τῆς οὐσίας τοῦ Παύλου, αἱ ἴδιαι λέ-
 25 ξεις θὰ ἐφαρμοσθοῦν καὶ προκειμένου περὶ τῶν ἄλλων, καθ'
 ὅσον ἐκείνοι οἱ ὁποῖοι περιγράφονται δι' ἑνὸς καὶ τοῦ αὐ-
 τοῦ ὁρισμοῦ τῆς οὐσίας τῶν εἶναι μεταξύ τῶν ὁμοούσιου.
 Ὅταν ὁμως κάποιος, ἀφοῦ πρῶτον μάθῃ τὸ κοινὸν γνώρι-
 σμα, στρέψῃ τὴν προσοχὴν του πρὸς τὰ ἰδιάζοντα χαρα-
 κτηριστικά τῶν ἐπὶ μέρους ἀτόμων, διὰ τῶν ὁποίων διακρί-
 νονται τὸ ἓν ἀπὸ τὸ ἄλλο, δὲν θὰ χρησιμοποιηθῇ πλέον ὁ
 ἰδιαίτερος ὁρισμὸς ἑνὸς ἐκάστου περὶ τοῦ ἄλλου καὶ καθ'
 30 ἐξῆς δι' ὅλα τὰ άτομα, ἔστω καὶ ἂν διαπιστωθῇ ὅτι εἰς με-
 ρικὰ σημεῖα ὑπάρχουν κοινὰ χαρακτηριστικά.

3. Λέγομεν λοιπόν τοῦτο, ὅτι δηλαδὴ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον
 ἀναφέρεται εἰς μερικά ἀτομα ὡς τὸ ἰδιάζον ἑνὸς ἐκάστου
 χαρακτηριστικὸν δηλοῦται διὰ τοῦ ὀνόματος «ὑπόστασις».
 Πράγματι, ὅστις λέγει ἀπλῶς καὶ μόνον τὴν λέξιν «ἄνθρω-
 πος» δημιουργεῖ εἰς τὰς ἀκοὰς τῶν ἀκροατῶν του κάποιαν
 συγκεχυμένην ἔννοιαν, λόγῳ τοῦ ἀορίστου τῆς σημασίας
 τῆς λέξεως αὐτῆς, συνεπεία τοῦ ὁποίου δηλοῦται μὲν διὰ
 τοῦ ὀνόματος ἡ οὐσία, δὲν ὑποδεικνύεται ὁμως τὸ συγκε-
 5 κριμένον ἄτομον καὶ διὰ τοῦ ἰδιαίτερου ὀνόματός του φα-
 νερούμενον ὡς κάτι ἐντελῶς ἰδιάζον. Ἀντιθέτως, ὅστις λέ-
 γει τὴν λέξιν Παῦλος δεικνύει ὅτι κάτω ἀπὸ τὸ συγκεκρι-
 μένον ἄτομον μὲ τὸ ὄνομα αὐτὸ ὑπάρχει ἡ κοινὴ οὐσία. Αὐ-
 τὸ λοιπόν εἶναι ἡ ὑπόστασις. Ὅχι δηλαδὴ ἡ ἀκαθόριστος
 ἔννοια τῆς (κοινῆς) οὐσίας, ἡ ὁποία, συνεπεία τοῦ ὅτι τὰ
 δηλούμενον πρᾶγμα ἔχει εἰς πολλὰ ἐπὶ μέρους ἀτομα κοι-
 10 νὰς ιδιότητας, οὐδεμίαν ἔχει σταθερότητα, ἀλλ' ἐκείνη ἡ ὁ-
 ποία τὸ κοινὸν καὶ συγχρόνως ἀπροσδιόριστον¹⁰⁸ (εἰς πολ-
 λὰ ἀτομα) καθιστᾷ καὶ περιγράφει διὰ τῶν ἰδιατέρων γνω-
 ρισμάτων ὡς ἀνῆκον μόνον εἰς ἓν συγκεκριμένον ἄτομον,
 ὅπως ἄλλωστε συνηθίζει νὰ κάμῃ τοῦτο ἡ Ἁγία Γραφή
 καὶ εἰς ἄλλας πολλὰς περιπτώσεις καὶ μάλιστα εἰς τὴν ἱστο-
 ρίαν τοῦ Ἰωδ.

108. Πρβλ. Ἰωδ 1, 1.

- Ἐπειδὴ λοιπὸν ἐπρόκειτο νὰ ἐξιστορήσῃ τὰ καθ' αὐ-
 τὸν (τὸν Ἰώδ), ἀφοῦ ἐν ἀρχῇ ἀνέφερε τὸ κοινὸν χαρακτη-
 15 ριστικὸν καὶ εἶπεν «ἄνθρωπος», ἀμεσῶς τὸν προσδιώρισε
 διὰ τῶν ἰδιαζόντων χαρακτηριστικῶν του, διὰ τῆς προσθή-
 κης τοῦ τί εἶδους ἄνθρωπος ἦτο. Καὶ δὲν προέβη μὲν εἰς
 περιγράφῃν τῆς οὐσίας, λόγῳ τοῦ ὅτι δὲν θὰ ἔφερε καμ-
 μίαν ὠφελειαν εἰς τὸν τεθέντα σκοπὸν τοῦ διδλίου, τὸν συγ-
 20 κερμένον ὅμως αὐτὸν ἄνθρωπον τὸν χαρακτηρίζει μὲ ὅλα
 τὰ ἰδικὰ του ἰδιαζόντα γνωρίσματα, ἀφοῦ ἀναφέρει καὶ τὰ
 τόπον (ὅπου ἔζη) καὶ τὰ ἠθικά του γνωρίσματα καὶ ὅλα
 ἐκεῖνα, ὅσα, ὅταν ἀναφέρωνται ταυτοχρόνως, τὸν διακρί-
 νουν ἀπὸ ὅλους τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους καὶ τὸν ἀπομα-
 κρύνουν ἀπὸ τὴν κοινὴν σημασίαν τῆς λέξεως ἄνθρωπος
 25 τόσον, ὥστε δι' ὅλων αὐτῶν, δηλαδὴ τοῦ τόπου, τῶν ἰδιω-
 μάτων τῆς ψυχῆς, τῶν ἐξωτερικῶν του χαρακτηριστικῶν,
 νὰ γίνῃ σαφὴς ἡ περιγραφή τοῦ ἥρωος τῆς ἱστορίας ταύ-
 της. Ἄν ἀντὶ τούτων ἐδίδεν ἀπλῶς ὀρισμὸν τῆς οὐσίας
 (τοῦ ἀνθρώπου ἐν γένει), οὐδὲ κὰν θὰ ἐμνημονεύοντο τὰ
 λεχθέντα πρὸς προσδιορισμὸν τῆς οὐσίας, καθ' ὅσον εἰς τὸν
 Ἰώδ θὰ ἐδίδετο ὁ ἴδιος ὀρισμὸς μὲ ἐκείνον ὁποῖος θὰ ἐδί-
 30 δετο εἰς τὸν Βαλδὰδ τὸν Σαυχίτην καὶ τὸν Σωφάρ τὸν Μι-
 ναῖον καὶ ἐν γένει εἰς ἕνα ἕκαστον ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, οἱ
 ὅποιοι ἀναφέρονται ἐκεῖ (εἰς τὸ διδλίου τοῦ Ἰώδ). Αὐτὴν
 λοιπὸν τὴν σχέσιν τὴν ὁποῖαν διεπίστωσες ἐξ ὧν ἐλέχθη-
 35 σαν περὶ τῆς καθ' ἡμᾶς διαφορᾶς μεταξύ οὐσίας καὶ ὑπο-
 στάσεως, ἂν τὴν ἐφαρμόσῃς καὶ εἰς τὰ δόγματα, δὲν θὰ
 σφάλῃς. Ὅ,τιδὴποτε καὶ ἂν σοῦ ὑποβάλλῃ ὁ λογισμὸς σου
 περὶ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς (λόγῳ τοῦ ὅτι ἡ ψυχὴ δὲν εἶ-
 40 ναι δυνατόν νὰ προσκολληθῇ εἰς οὐδεμίαν σκέψιν ὑποταγῆς
 ἐπειδὴ εἶναι πεπεισμένη ὅτι οὗτος εἶναι ὑπεράνω παν-
 τὸς νοήματος), τὸ αὐτὸ θὰ νοήσῃς καὶ περὶ τῆς οὐσίας τοῦ
 Υἱοῦ, τὸ αὐτὸ πάλιν καὶ περὶ τοῦ Ἀγίου Πνεύματος. Πρά-
 γματι, ὁ ὀρισμὸς «ἄκτιστος καὶ ἀκατάληπτος» εἶναι εἰς καὶ
 ὁ αὐτὸς καὶ προκειμένου περὶ τοῦ Πατρὸς καὶ προκειμένου
 περὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἀγίου Πνεύματος, διότι δὲν εἶναι
 40 τὸ μὲν ἐν Πρόσωπον περισσότερον ἀκατάληπτον καὶ ἄκτι-
 στον, τὸ δὲ ἄλλο ὀλιγώτερον. Ἐπειδὴ ὅμως πρέπει, προ-
 κειμένου περὶ τῆς Ἀγίας Τριάδος, νὰ διατηρήσωμεν ἀσύγ-
 χυτον τὴν διαφορὰν διὰ τῶν ἰδιαζόντων (τῶν τριῶν Προ-
 σώπων) χαρακτηριστικῶν,¹⁰⁹ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἀποδίδεται

109. Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ ὁ Μ. Βασίλειος κἀκκεῖ διακρίσιν μεταξύ κοι-
 νῶν καὶ ἀκοινοποιήτων ἰδιωμάτων μεταξύ τῶν Τριῶν Προσώπων. Κοινὰ εἶ-

(εἰς τὰ Πρόσωπα) κατὰ τρόπον κοινόν, ὅπως τὸ ἄκτιστον ἢ τὸ ὑπὲρ κατάληψιν ἢ κάθε ἀνάλογον ἰδίωμα, δὲν θὰ τὸ χρησιμοποιήσωμεν προκειμένου νὰ χαρακτηρίσωμεν τὸ ἰδι-
 45 ἄζον (ὑποστατικόν) γνῶρισμα, ἀλλὰ θὰ ἀναζητήσωμεν μό-
 νον ἐκεῖνα διὰ τῶν ὁποίων θὰ καθορισθῇ κατὰ τρόπον σαφῇ
 ἢ σημασίᾳ ἐνὸς ἐκάστου τῶν Προσώπων χωρὶς νὰ συγχυθῇ
 μὲ τὴν (ἀπαραιτήτως) συνεξεταζομένην ἔννοιαν (τῶν τριῶν
 Προσώπων).

4. Κατόπιν τούτων νομίζω ὅτι καλὸν εἶναι νὰ ἐρευνή-
 σω πρόχειρως τὸν ὡς ἄνω ὀρισμὸν. Κάθε ἀγαθόν, τὸ ὁποῖον
 ἤθελεν ἔλθει εἰς ἡμᾶς ἐκ μέρους τῆς θείας δυνάμεως, λέγο-
 μεν ὅτι εἶναι μία ἐνέργεια τῆς χάριτος, τῆς ἐνεργούσης τὰ
 πάντα ἐν πᾶσι, καθὼς λέγει ὁ Ἀπόστολος, ὅτι: «Ταῦτα δὲ
 πάντα ἐνεργεῖ τὸ ἐν καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα διαιροῦν ἰδίᾳ ἐκά-
 5 στῷ καθὼς βούλεται».¹¹⁰ Ἐρευνῶντες λοιπὸν διὰ τὰ ἴδωμεν,
 ἂν πρᾶγματι ἡ δωρεὰ τῶν ἀγαθῶν ἔρχεται εἰς τοὺς ἀξίους
 κατὰ τὸν ὡς ἄνω τρόπον, ἀφοῦ ἀποκτήσῃ ὑπόστασιν (ὡς
 ἐνέργεια) ἐκ μόνου τοῦ Ἁγίου. Πνεύματος, ὁδηγούμεθα
 ὑπὸ τῆς Γραφῆς πάλιν εἰς τὸ νὰ πιστεύωμεν ὅτι αἷτιος καὶ
 ἀρχηγὸς τῆς εἰς ἡμᾶς χορηγήσεως τῶν ἀγαθῶν, τὰ ὁποῖα
 10 ἀποτελοῦν ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ ὡς πρὸς ἡμᾶς, εἶναι ὁ Μονο-
 γενὴς Θεός, ἀφοῦ ἀπὸ τὴν Ἁγίαν Γραφὴν ἔχομεν διδαχθῇ
 ὅτι «πάντα δι' Αὐτοῦ ἐγένετο»¹¹¹ καὶ «ἐν Αὐτῷ συνέστη-
 κεν».¹¹² Ὅταν λοιπὸν κατορθώσωμεν νὰ ἀνυψώσωμεν μέ-
 1 χρι καὶ αὐτῆς τῆς ἐννοίας, τότε ὁδηγούμενοι καὶ πάλιν ὑπὸ
 τῆς χειραγωγούσης ἡμᾶς πρὸς τὴν ἀλήθειαν θεοπνεύστου
 Γραφῆς, διδασκόμεθα ὅτι ὅλα τὰ ὄντα μεταφέρονται ἀπὸ
 τὴν ἀνυπαρξίαν εἰς τὴν ὑπαρξιν διὰ τῆς δυνάμεως ἐκείνης
 15 (τοῦ Υἱοῦ). Ἄλλ' ὅμως οὔτε ἀπὸ Ἐκεῖνον κατὰ τρόπον
 ἀναίτιον,¹¹³ ἀλλὰ ὅτι ὑπάρχει κάποια ἄλλη δύναμις, ἡ ὁποία

ναί: τὸ ἄκτιστον, τὸ ἀκατάληπτον, ἡ πανσοφία, τὸ ἀναλλοίωτον κλπ. Ἀκοι-
 νοποίητα: Τὸ ἀναρχον καὶ ἀναίτιον καὶ ἀγέννητον τοῦ Πατρὸς, τὸ γεννητὸν
 τοῦ Υἱοῦ καὶ τὸ ἐκπορευτὸν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Σημειώτεον ὅτι ὁ Ἅγιος
 Φῶτιος κατηγορεῖ τοὺς Δουτὶν ὅς ἐστι διὰ τοῦ Filioque (=καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ)
 ἔκτιστον σὺγχυσιν μεταξὺ κοινῶν καὶ ἀκοινοποιητῶν ἰδιωμάτων.

110. Α' Κορ. 12, 11.

111. Ἰωάν. 1, 3: «πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο».

112. Κολ. 1, 17: «καὶ τὰ πάντα ἐν αὐτῷ συνέστηκεν».

113. Ἐνταῦθα πρέπει νὰ κάμωμεν τὴν ἐξῆς διάκρισιν: Ὁ ἐν Τριᾷδι
 Θεὸς εἶναι προαιώνιος καὶ ἀγέννητος (δηλ. δὲν ἔλαβε ποτὲ γένεσιν),
 ἐξ ἴσου δὲ ὁ Πατὴρ, ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα. Ὅμως ὁ Πατὴρ λέγεται
 ἀγέννητος ὡς μὴ γεννηθεῖς ὑπὸ τινος, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν ἐξ Αὐτοῦ γεν-
 νηθέντα Υἱόν. Ὁμοίως λέγεται ἀναρχος καὶ ἀναίτιος (αἱ ὁδοὶ λέξεις λαμ-
 βάνονται ὡς ταυτόσημοι) πρὸς ἀντιδιαστολὴν ἀπὸ τὸν Υἱόν καὶ τὸ Πνεῦμα,
 τῶν ὁποίων εἶναι αἰτία καὶ ἀρχή, τοῦ πρώτου γεννητοῦ καὶ τοῦ δευτέρου
 ἐκπορευτοῦ.

- ὕπάρχει ἀγεννήτως καὶ ἀνάρχως καὶ ἡ ὁποία εἶναι ἡ αἰτία τῆς αἰτίας ὧν τῶν ὄντων, ἀφοῦ ὁ Υἱός, «δι' οὗ τὰ πάντα», μετὸν ὁποῖον εἶναι πάντοτε ἠνωμένον τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἀχώριστος, εἶναι ἐκ τοῦ Πατρὸς. Οὐδεὶς λοιπὸν εἶναι δυνατόν νὰ δυνηθῇ νὰ ἐννοήσῃ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, ἂν δὲν καταυγασθῇ προηγουμένως ἀπὸ αὐτὸ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον.¹¹⁴ Ἐπειδὴ λοιπὸν τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, ἀπὸ τοῦ ὁποῖον πηγάζει ἡ κάθε εἰδους χορηγία τῶν ἀγαθῶν εἰς τὴν κτίσιν, εἶναι συνδεδεμένον μετὸν Υἱόν, μετὸν ὁποῖον καὶ κατανοεῖται πάντοτε ὁμοῦ καὶ κατὰ τρόπον ἀχώριστον, ἔχει τὴν ὑπόστασιν του ἐξηρητημένην ὡς ἀπὸ αἰτίαν ἀπὸ τὸν Πατέρα,¹¹⁵ ἀπὸ τὸν ὁποῖον καὶ ἐκπορεύεται, ἔχει ὡς σημεῖον, ἀπὸ τοῦ ὁποῖου δύναται τις νὰ καταλάβῃ ὅτι εἶναι ἴδιον ὡς πρὸς τὴν ὑπόστασιν πρόσωπον τοῦτο, ὅτι δηλαδὴ γίνεται γνωστὸν ἢ μετὰ ἀπὸ τὸν Υἱόν ἢ μαζὶ μετὸν Υἱόν καὶ ὅτι λαμβάνει ὑπόστασιν ἀπὸ τὸν Πατέρα. Ὁ Υἱός λοιπὸν, ὁ καθιστῶν τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον τὸ ἐκπορευόμενον ἐκ τοῦ Πατρὸς γνωστὸν διὰ τοῦ ἑαυτοῦ Του καὶ ὁμοῦ μετὰ τοῦ ἑαυτοῦ Του, παρ' ὅτι καὶ αὐτὸς ἐξέλαμψεν ἐκ τοῦ ἀγεννήτου φωτός¹¹⁶ μόνος καὶ κατὰ τρόπον γεννήσεως μοναδικόν, οὐδὲν τὸ κοινὸν ἔχει μετὸν Πατέρα ἢ τὸ Ἅγ. Πνεῦμα ὡς πρὸς τὸ ἰδιάζον ἐκάστου ὑποστατικὸν γνῶρισμα, ἀλλὰ εἰς τὰ προαναφερθέντα σημεῖα εἶναι μοναδικός. Ὁ ἐπὶ πάντων δμως Θεὸς ἔχει ὡς ἐξαιρέτον τῆς ὑποστάσεώς Του γνῶρισμα τὸ ὅτι εἶναι Πατὴρ καὶ μόνος αὐτὸς ἔχει τὸ γνῶρισμα ὅτι δὲν ἔλαβεν ὑπόστασιν ἀπὸ καμμίαν ἄλλην αἰτίαν. Τοιοῦτοτρόπως λοιπὸν ὡς πρὸς τὸ σημεῖον αὐτὸ γίνεται σαφές ὅτι καὶ Αὐτός (ὁ Πατὴρ) ὑπάρχει καὶ διακρίνεται κατὰ τρόπον ἐντελῶς εἰς Αὐτὸν ἰδιάζοντα. Διὰ τοῦτο εἰς τὴν μίαν καὶ κοι-

114. Πρὸλ. Α' Κορ. 12, 3: «Οὐδεὶς δύναται εἰπεῖν Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, εἰμὴ ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ». Ἡ δυνατὴ Θεολογία τοῦ Μ. Βασιλείου ἔχει λοχυρὰς ρίζας ἐν τῇ Ἁγίᾳ Γραφῇ.

115. Ἐνταῦθα, ὡς καὶ εἰς τὰ ἀκολουθοῦντα ὁ Μ. Βασίλειος τονίζει ὅτι τὸ Πνεῦμα «τοῦ Υἱοῦ ἡρτηται» μόνον κατὰ τὸ ὅτι «ἀλειπτὰτος συγκатаλαμβάνεται», ἐνθ' ἀντιθέτως «τὸ εἶναι ἔχει ἐξημμένον τῆς τοῦ Πατρὸς αἰτίας, ὅθεν καὶ ἐκπορεύεται» καὶ ὅτι αὐτό, τὸ ὅτι δηλ. «τὸ εἶναι ἔχει ἐξημμένον τῆς τοῦ Πατρὸς αἰτίας κατὰ λόγον ἐκπορεύσεως» εἶναι τὸ ἰδιάζον ἀκοινοποίητον ὑποστατικὸν τοῦ ἰδίου. Εἰς τὴν Θεολογίαν τοῦ Μ. Βασιλείου δὲν μένει περιθώριον διὰ τὴν «καὶ ἰδέκτο δὲ Γίλο» ἐκπορεύειν τοῦ Πνεύματος. Τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον γνωρίζεται μὲν μετὰ τὸν Υἱόν ἢ σὺν Αὐτῷ, ἀλλὰ τὴν ὑπόστασιν ἔχει ἐκ τοῦ Πατρὸς.

116. Ὁ Πατὴρ εἶναι τὸ «ἀγέννητον Φῶς» ἐκ τοῦ ὁποῖου μόνος μονογενῶς προήλθεν ὁ Υἱός «Φῶς ἐκ Φωτός», λέγει τὸ Ι. Σύμβολον. Ὁ Μ. Βασίλειος παρατηρεῖ: «Γεννητὸν Φῶς ἐξ ἀγεννήτου Φωτός».

117. Πρὸλ. Ρωμ. 9, 5.

- νήν ούσίαν (τῆς Θεότητος) λέγομεν ὅτι εἶναι ἀνεξάρτητα καὶ ἀκοινοποίητα¹¹⁸ τὰς ὡς ἀτομικὰ χαρακτηριστικὰ θεωρούμενα εἰς τὴν Ἀγίαν Τριάδα. Διὰ τούτων δὲ παριστάνεται ἡ ἰδιαιτέρα ὑπαρξίς τῶν γνωστῶν ἐκ τῆς παρδοθείσης Πίστεως Προσώπων, ἕκαστον τῶν ὁποίων ἐννοεῖται ἰδιαιτέρως διὰ τῶν ἰδικῶν του χαρακτηριστικῶν γνωρισμάτων, εἰς τρόπον ὥστε διὰ τῶν ἀναφερθέντων ἰδιαιτέρων γνωρισμάτων (σημείων) νὰ γίνεται γνωστή ἡ ἰδιαιτέρα (κεχωρισμένη) ὑπαρξίς τῶν ὑποστάσεων (Προσώπων).
- Ἀντιθέτως λέγομεν ὅτι ὡς πρὸς τὴν ἀπειρίαν καὶ ἀκαταληψίαν καὶ τὸ ὅτι τὰ Τρία Πρόσωπα εἶναι ἄκτιστα καὶ ὅτι δὲν εἶναι δυνατόν νὰ χωρήσουν εἰς οὐδένα τόπον καὶ διὰ τὰ ἀνάλογα ζητήματα τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὴν ζωοποιὸν φύσιν, (δηλ. προκειμένου περὶ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἀγίου Πνεύματος) οὐδεμία ἀπολύτως ὑπάρχει παραλλαγή, ἀλλὰ (λέγομεν) ὅτι εἰς αὐτὰ παρατηρεῖται κάποια συνεχῆς καὶ ἀδιάσπαστος κοινωνία (ἐνότης).
- Ἀκριβῶς δηλαδὴ διὰ τῶν σκέψεων ἐκείνων, διὰ τῶν ὁποίων θὰ ἠδύνατο κανεὶς νὰ κατανοήσῃ τὸ μεγαλεῖον ἐνὸς οἰουδήποτε δόγματος, ἐξ ἐκείνων τὰ ὁποῖα πιστεύομεν προκειμένου περὶ τῆς Ἀγίας Τριάδος, διὰ τῶν ἰδίων αὐτῶν σκέψεων καὶ κατὰ τὸν αὐτὸν ἀπολύτως τρόπον, προκειμένου καὶ περὶ τοῦ Πατρὸς καὶ περὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ περὶ τοῦ Ἀγίου Πνεύματος, θὰ προσέλθῃ νὰ ἴδῃ τὴν δόξαν αὐτῶν,¹¹⁹ χωρὶς ἡ διάνοιά του νὰ περιπλανᾶται εἰς οὐδὲν ἀπολύτως κενὸν διάστημα μεταξύ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ Ἀγίου Πνεύματος. Καὶ τοῦτο, διότι ἐκτὸς ἀπὸ τὴν (μίαν καὶ κοινὴν) θεῖαν φύσιν δὲν ὑπάρχει τίποτε, οὔτε πρᾶγμα οὔτε ἄλλο τι, τὸ ὁποῖον παρεμβάλλεται μεταξύ αὐτῶν, εἰς τρόπον ὥστε νὰ δύναται νὰ τὴν διαιρῇ καθ' ἑαυτὴν (ὡς πρὸς τὸν ἀδιαίρετον ἑαυτὸν της) διὰ τῆς παρεμβολῆς ἐνὸς ξένου στοιχείου. Οὔτε ἐπίσης ὑπάρχει κενὸν κάποιου ἀνυπάρκτου διαστήματος, τὸ ὁποῖον δῆθεν κάμνει νὰ δημιουργηθῇ μεταξύ τῶν Προσώπων κάποιον χάσμα καταστρέφον τὴν ἁρμονίαν τῆς θείας οὐσίας πρὸς ἑαυτήν, τὸ

118. Ἐνταῦθα ὁ Μ. Βασίλειος δίδει ἀριστοτεχνικόν, κλασσικὸν ὄριον τῶν δομημάτων ἢ ἀκοινονητῶν ἢ ἀκοινοποιητῶν ἰδιωμάτων. Διὰ τῶν ἀκοινονητῶν ἰδιωμάτων ἐπαρίσταται ἡ ἰδιότης (ἰδιαιτερότης) τῶν ἐν τῇ κτίσει (Συμβόλῃ) παραδεδομένων Προσώπων, ἕκαστος τοῖς ἰδίοις γνωρίσμασι διακεκριμένος ἀταλάμιζανόμενος, ὥστε διὰ τῶν αἰρημένων σημείων τὸ κεχωρισμένον τῶν ὑποστάσεων ἐξευραθῇ.

119. Ἡ θεὰ τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ εἶναι τὸ οὐσιαστικώταρον σημεῖον τῆς ἀποδόξης πνευματικότητος.

ὁποῖον διὰ τῆς παρεμβολῆς τοῦ κενοῦ διακόπτει τὴν (ἀ-
πόλυτον) συνέχειαν.

Τοιοιουτρόπως λοιπὸν ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος φέρει εἰς τὸν
νοῦν του τὸν Πατέρα, Τὸν σκέπτεται καὶ Αὐτὸν καθ' Ἐαυ-
τόν, ἀλλὰ ταυτοχρόνως συμπαραλαμβάνει μὲ Αὐτὸν καὶ
τὸν Υἱὸν εἰς τὴν διάνοιάν του. Ἐκεῖνος δὲ ὁ ὁποῖος φέρει
εἰς τὸν νοῦν του Αὐτὸν (τὸν Υἱόν), δὲν ἀποκόπτει ἀπὸ τὸν
Υἱὸν τὸ "Ἅγιον Πνεῦμα. Ἐπομένως κατὰ καθωρισμένην σει-
65 ράν καὶ τάξιν, μαζί ὅμως ὡς πρὸς τὴν οὐσίαν, ἐντυπώνει
συγχρόνως εἰς τὴν διάνοιάν του τὴν πίστιν καὶ τῶν τριῶν
Προσώπων συνηνωμένων. Καὶ ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἀναφέρει
μόνον τὸ Πνεῦμα συμπεριλαμβάνει εἰς τὴν ὁμολογίαν του
αὐτὴν καὶ ἐκεῖνον τοῦ ὁποῖου εἶναι Πνεῦμα. Καὶ ἐπειδὴ τὸ
Πνεῦμα εἶναι τοῦ Χριστοῦ¹²⁰ καὶ ἐκ τοῦ Θεοῦ¹²¹ ὡς λέγει ὁ
70 Παῦλος, ὅπως προκειμένου περὶ λύσεως τινος ἐκεῖνος ὁ ὁ-
ποῖος πιάνει τὸ ἐν ἄκρον σύρει πρὸς τὸ μέρος του καὶ τὸ
ἄλλο ἄκρον, τοιοιουτρόπως καὶ ὁ ἐλκύσας τὸ Πνεῦμα,¹²² ὡς
λέγει ὁ Προφήτης, μαζί του ἐλκύει καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸν Πα-
τέρα.

Καὶ ἂν κανεῖς ἤθελε λάβει ἀληθῶς τὸν Υἱόν, θὰ τὸν
ἀποκτήσῃ, ἐνῶ θὰ συνελκύῃ καὶ ἀπὸ τὰς δύο πλευράς (τὸ
ἄλλα δύο Πρόσωπα), ἀπὸ τὴν μίαν μὲν τὸν Πατέρα, ἀπὸ
75 δὲ τὴν ἄλλην τὸ "Ἅγιον Πνεῦμα. Διότι οὔτε θὰ καταστῇ
ποτέ δυνατόν νὰ ἀποκοπῇ ἀπὸ τὸν Πατέρα ὁ πάντοτε μετὰ
τοῦ Πατρὸς εὐρισκόμενος (ὁ Υἱός), οὔτε νὰ χωρισθῇ ποτέ
ἀπὸ τὸ ἰδικόν του Πνεῦμα ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἐνεργεῖ ἐν αὐ-
τῷ (τῷ Πνεύματι) τὰ πάντα.¹²³ Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ
ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἔλαβε τὸν Πατέρα, ταυτοχρόνως ἔλαβε
μαζί του ὡς πρὸς τὴν ἐνέργειαν καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ "Ἅγιον
80 Πνεῦμα. Διότι δὲν εἶναι δυνατόν κατ' οὐδένα τρόπον, οὔτε
κατὰ διάνοιαν νὰ γίνῃ δεκτὴ τομὴ ἢ διαίρεσις, οὕτως ὥστε
ἢ ὁ Υἱὸς νὰ νοηθῇ κεχωρισμένος τοῦ Πατρὸς ἢ τὸ Πνεῦμα
κεχωρισμένου τοῦ Υἱοῦ, ἀλλὰ διαπιστοῦται ὅτι εἰς τὰ (θεϊ-
α) αὐτὰ Πρόσωπα ὑπάρχει κάποιος ἄρρητος καὶ ἀκατανό-
ητος τρόπος ἐνότητος καὶ διακρίσεως. Ὅποτε οὔτε ἡ δια-
φορὰ τῶν ὑποστάσεων διασπᾷ τὴν συνέχειαν τῆς μιᾶς οὐ-

120. Πρὸλ. Α' Πέτρ. 1, 11: «Εἰς τένα ἡ ποῖον καιρὸν ἐδήλου τὸ ἐν
αὐτοῖς Πνεῦμα Χριστοῦ...».

121. Πρὸλ. Α' Κορ. 2, 12: «Ἡμεῖς δὲ οὐ τὸ πνεῦμα τοῦ κόσμου ἐλά-
βομεν, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ».

122. Γαλ. 118, 131.

123. Πρὸλ. Ματθ. 12, 28: «εἰ δὲ ἐγὼ ἐν Πνεύματι Θεοῦ ἐκβάλλω τὰ
δαίμονια...». Ὁ Χριστὸς ἐνεργεῖ ἐν Πνεύματι Ἄγιῳ.

85 σίας, οὔτε ἡ ὡς πρὸς τὴν οὐσίαν ταυτότης ἀφήνει νὰ συγ-
χυθοῦν τὰ ἰδιάζοντα ὑποστατικά ἰδιώματα.

Μὴ ἀπορήσης δὲ πῶς λέγομεν ὅτι τὸ αὐτὸ εἶναι καὶ
ἠνωμένον καὶ χωρισμένον (διηρημένον) καί, πῶς ἐπινοοῦ-
90 μεν, ὡς νὰ ἐπρόκειτο περὶ αἰνίγματος, μίαν καινὴν καὶ πα-
ράδοξον διάκρισιν, καὶ τὴν σχέσιν τοῦ ταυτοχρόνως καὶ ἠ-
νωμένου καὶ διηρημένου.¹²⁴ Διότι, ἐὰν κάποιος δὲν, ἀκούη
τὸν λόγον αὐτὸν μὲ διάθεσιν ἑριστικὴν καὶ ἔτοιμος νὰ προ-
βῇ εἰς πειρακτικὴν συζήτησιν, εἶναι δυνατόν νὰ εὕρῃ καὶ εἰς
τὰ αἰσθητὰ πολλὰ ἀνάλογα φαινόμενα.

5. Δεχθῆτε λοιπὸν τὸν λόγον μου ὡς κάτι τὸ ὁποῖον
ἀπλῶς ὑποδεικνύει καὶ σκιαγραφεῖ τὴν ἀλήθειαν καὶ ὄχι ὡς
τὴν ἴδιαν τὴν ἀλήθειαν περὶ τῶν πραγμάτων. Διότι δὲν εἶ-
ναι δυνατόν ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον βλέπομεν εἰς τὰ ὑποδείγμα-
τα¹²⁵ νὰ ἐφαρμοσθῇ καθ' ὅλα εἰς ἐκεῖνα, πρὸς κατανόησιν
τῶν ὁποίων ἀναγκαζόμεθα νὰ χρησιμοποιήσωμεν τὰ παρὰ-
10 δείγματα. Εἰς τί λοιπὸν στηριζόμενοι δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν
ὅτι ἐξ ὧν ὑποπίπτουν εἰς τὰς αἰσθήσεις μας ἐξάγομεν
κατ' ἀναλογίαν τὸ συμπέρασμα ὅτι ὑπάρχει κάτι τὸ ταυτο-
χρόνως καὶ διακεκριμένον καὶ συμφυές;

Ἀσφαλῶς κάποτε μέχρι τώρα θὰ ἔχῃς ἰδεῖ κατὰ τὴν
ἀνοιξιν τὴν λαμπρότητα τοῦ οὐρανοῦ τόξου μεταξὺ τῶν
νεφῶν. Ἐννοῶ ἐκεῖνο τὸ τόξον, τὸ ὁποῖον ἡ κοινὴ γλῶσ-
σα τοῦ λαοῦ συνηθίζει νὰ τὸ ὀνομάζῃ «ἦριν»,¹²⁶ καὶ περὶ τοῦ
10 ὁποίου οἱ ἔχοντες εἰς τὰ θέματα αὐτὰ εἰδικότητα λέγουν
ὅτι προκαλεῖται τότε μόνον, ὅταν εἰς τὸν ἀέρα εἶναι ἀνα-
μειγμένη καὶ ὀλίγη νοτιά (ὕγρασις), διότι τότε οἱ σφο-
δροὶ ἀνεμοὶ συνθλίβουν τὸ ὑγρὸν καὶ παχὺ ἐκεῖνο στοιχείον
τῶν ὕδρατμῶν, τὸ ὁποῖον προσλαμβάνει τὴν μορφήν τῶν
νεφῶν καὶ μεταβάλλεται πλέον εἰς βροχὴν. Λέγουν δὲ ὅτι
(τὸ οὐράνιον τόξον) προκαλεῖται ὡς ἐξῆς: Ὅταν αἱ ἀκτί-
νες τοῦ ἡλίου διαπεράσουν πλαγίως τὰ πυκνὰ καὶ σύμπα-

124. Τὴν σχέσιν μεταξὺ τῶν Τριῶν Προσώπων ὁ Μ. Βασίλειος κατὰ
τρόπον θαυμασίον ὀνομάζει: «καινὴν καὶ παράδοξον διὰ κ ρ ι σ ι ν τ ε
σ υ ν η μ ε ν η ν καὶ διακεκριμένην συνάφειαν». Μὲ
τέσπαρας λέξεις! Αἱ λέξεις αὗται εἶναι κάπως δύσκολον νὰ ἀποδοθοῦν εἰς
τὴν Νεοελληνικὴν.

125. Ὑποδείγματα καὶ σκιά. Αἱ λέξεις λαμβάνονται μὲ τὴν ἔννοιαν
69* ἣν ἀπαντοῦν εἰς Ἑβρ. 8, 5 καὶ 9, 23. Ὅπως δὲ καὶ ἡτο ὑπόδειγμα καὶ
σκιά τοῦ ἐν οὐρανοῖς, παρομοίως καὶ οἱ λόγοι (ἡ ὁλοκληρὴ σοφὴ θεολογικὴ
ἀνάπτυξις καὶ ἐκθεσις) δὲν εἶναι ἐμὴ ὑπόδειγμα καὶ σκιά τῆς ἀληθείας.

126. Τὸ ἐκ τῆς ἱριδος (=οὐρανοῦ τόξου) παράδειγμα τοῦ Μ. Βασι-
λείου εἶναι ὑπέροχον. Θαυμάζει δὲ κανεὶς τὴν σοφίαν καὶ εὐρημασίαν τοῦ
μεγάλου Πατρὸς.

- 15 γῇ νέφη καὶ ἐν συνεχείᾳ προσπέσουν εἰς ἄλλο νέφος κατα-
κορύφως, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ ἀντανακλασθῇ ὁ κύκλος του,
τότε κατὰ τινὰ τρόπον πραγματοποιεῖται κάμψις καὶ ἐπά-
νοδος τοῦ φωτὸς πρὸς τὸν ἑαυτὸν του, λόγῳ τοῦ ὅτι ἡ
ἀνταύγεια αὕτῃ ἀπὸ τὸ ὑγρὸν καὶ στίλβον ἐπιστρέφει πρὸς
τὸ ἐντελῶς ἀντίθετον.
- 20 Ἐπειδὴ λοιπὸν ὡς ἐκ τῆς φύσεώς των αἱ φλογώδεις
μαρμαρυγαί, ὅταν προσπέσουν εἰς κάτι τὸ λείον, ἀντανα-
κλῶνται πάλιν πρὸς τὸν ἑαυτὸν των (κατακορύφως), ἕνεκα
τοῦ ὅτι διὰ τῆς πτώσεως τῶν ἀκτίνων καὶ εἰς τὸ ὑγρὸν καὶ
εἰς τὸ ξηρὸν μέρος τοῦ ἀέρος ταυτοχρόνως τὸ φαινόμενον
αὐτὸ προσλαμβάνει σχῆμα κύκλου, κατ' ἀνάγκην καὶ ὁ ἀήρ,
ὁ ὁποῖος εὐρίσκεται πλησίον τοῦ νέφους, περικλείεται λόγῳ
τῆς ἀπαστραπτούσης ἀνταυγείας του εἰς ἓν σχῆμα ἀνάλο-
γον μὲ τὸ σχῆμα τοῦ ἡλιακοῦ κύκλου. Αὕτῃ λοιπὸν ἡ ἀν-
25 ταύγεια καὶ εἶναι συνεχῆς καὶ διαχωρίζεται πρὸς τὸν ἑαυ-
τὸν της. Καθὼς λοιπὸν εἶναι κάτι πολυχρῶμον καὶ πολύ-
μορφον (τὸ οὐράνιον τόξον), ἀδιακρίτως (καὶ ἀκαθορί-
στως) ἐντὸς του ἀναμιγνύονται τὰ διάφορα χρώματα τὰ
γνωστά ἐκ τῶν θαφῶν, εἰς τρόπον ὥστε αἱ διαφορετικοῦ
χρώματος ζῶναι νὰ μᾶς διαφεύγῃ, ὅταν τὰς βλέπωμεν, ποῦ
συναντῶνται μεταξύ των καὶ ἐπομένως νὰ μὴ εἶναι δυνατόν
30 νὰ διακρίνωμεν τὴν ἐνδιάμεσον θέσιν ὅπου ἀναμιγνύεται
καὶ συγχρόνως διαχωρίζεται μόνον του ὡς διαφορετικόν
χρῶμα τὸ γλαυκὸν (κυανοπράσινον) ἀπὸ τὸ ἀνοικτὸν ἐρυ-
θρὸν (πυραυγές, χρυσοκόκκινον) ἢ ἀντιστοίχως ἀνοικτὸν ἐ-
ρυθρὸν ἀπὸ τὸ θαθὺ ἐρυθρὸν (πορφυροῦν) ἢ τὸ θαθὺ ἐρυ-
θρὸν ἀπὸ τὸ χρῶμα τοῦ ἡλέκτρου (λευκόχρυσον). Πράγμα-
τι, αἱ ἀποχρώσεις ὄλων τῶν χρωμάτων, ὅταν τὰς κυττάζω-
35 μεν ταυτοχρόνως, εἶναι καὶ ὀλοφάνεροι, ἀλλὰ καὶ συγχρό-
ως μᾶς κρύπτουν τὰ σημεῖα ὅπου συναντῶνται μεταξύ
των, ὥστε νὰ μᾶς διαφεύγῃ ὁ ἐλεγχὸς των καὶ ἐπομένως
νὰ καταντᾷ ἀδύνατον νὰ διαπιστώσῃ κανεὶς εἰς ποῖον ση-
μεῖον σταματᾷ τὸ κοκκινωπὸν (πυρῶδες) ἢ τὸ ἀνοικτοπρά-
σινον (σμαραγδίζον) χρῶμα τοῦ οὐρανοῦ τόξου καὶ ἀπὸ
ποῖον σημεῖον ἀρχίζει νὰ μὴ εἶναι αὐτὸ τὸ ὁποῖον φαίνεται
καθαρῶς μακρόθεν.
- 40 Ὅπως λοιπὸν ἀκριβῶς εἰς τὸ παράδειγμα αὐτὸ ἀφ'
ἐνὸς διακρίνομεν καθαρῶς τὰς διαφορὰς τῶν χρωμάτων καὶ
ἀφ' ἑτέρου δὲν εἶναι δυνατόν εἰς τὰς αἰσθήσεις νὰ εὑρουν τὸ
διαχωριστικὸν σημεῖον μεταξύ τοῦ ἐνὸς καὶ τοῦ ἄλλου,
καίτοι ὡς, παρακαλῶ, νὰ σκεφθῇτε ὅτι εἶναι δυνατόν νὰ
κρίνωμεν ἀναλογικοὺς συλλογισμοὺς καὶ προκειμένου περὶ

- τῶν θείων, δογμάτων. Δηλαδή δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν ὅτι τὰ μὲν ιδιώματα τῶν ὑποστάσεων, ὡς καὶ αἱ ἀποχρώσεις εἰς τὸ φαινόμενον τῆς Ἰριδος, ἀπαστράπτουν εἰς ἕκαστον Πρόσωπον τῆς Ἁγίας Τριάδος συμφώνως πρὸς τὴν πίστιν μας, ἐνῶ εἰς τὰς ιδιότητας τῶν Τριῶν Προσώπων ὡς πρὸς τὴν κοινὴν οὐσίαν δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐπινοηθῇ οὐδεμία διαφορά, τοῦ ἐνὸς ἀπὸ τὸ ἄλλο, ἀλλ' ἀντιθέτως ἐντὸς τῆς μιᾶς κοινῆς φύσεως λάμπουν ὡς κάτι χωριστὸν μόνον τὰ ἰδιαιτέρα χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα ἑκάστου Προσώπου. Ἄλλωστε καὶ ἐκεῖ (εἰς τὸ παράδειγμα τῆς Ἰριδος) ἡ οὐσία ἡ ὁποία ἔκαμνε τὴν πολύχρωμον ἐκείνην ἀνταύγειαν, ἦτο μία, δηλαδή τὸ ἀντανακλῶμενον διὰ τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων φῶς, ἐνῶ αἱ ἀποχρώσεις τοῦ φαινομένου τούτου εἶναι πολύμορφοι. Διὰ τούτου δὲ λογικῶς διδασκόμεθα ἐκ τῶν παραδειγμάτων τῆς φύσεως νὰ μὴ ματαιοπονοῦμεν καὶ αὐταπατῶμεθα συλλογιζόμενοι περὶ τῶν θείων δογμάτων, ὅταν περιπλεκόμενοι εἰς τὸ δυσθεώρητον αὐτῶν πάθωμεν ἱλιγγον τιθέμενοι ἐνώπιον τοῦ διλήμματος ἀποδοχῆς τῶν λεγομένων ἢ μὴ. Ὅπως ἀκριβῶς προκειμένου περὶ ἐκείνων τὰ ὁποία βλέπομεν διὰ τῶν ὀφθαλμῶν ἡ ἐμπειρία ἐφάνη ἀνωτέρα ἀπὸ τοὺς στοχασμοὺς διὰ τὴν προκαλοῦσαν αὐτὰ αἰτίαν, κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ προκειμένου περὶ τῶν δογμάτων τὰ ὁποία ὑπερβαίνουν τὴν δυνατότητα τῆς διανοίας νὰ τὰ κατανοήσῃ, ἀνωτέρα ἀπὸ τὴν διὰ συλλογισμῶν προσπάθειαν τοῦ ἀνθρώπου νὰ τὰ κατανοήσῃ εἶναι ἡ πίστις, ἡ ὁποία διδάσκει ὅτι τὰ θεία Πρόσωπα εἶναι συγχρόνως ὡς πρὸς τὰς ὑποστάσεις διακεκριμένα καὶ ὡς πρὸς τὴν οὐσίαν ἡνωμένα. Ἀφοῦ λοιπὸν εἰς τὴν Ἁγίαν Τριάδα ὁ στοχασμὸς διέγνωσεν ἄλλα κοινὰ καὶ ἄλλα ἰδιαιτέρα, συνεπῶς πᾶν μὲν ὅ,τι εἶναι κοινὸν ἀναφέρεται εἰς τὴν οὐσίαν, ἐνῶ ἡ ὑπόστασις εἶναι τὸ ἰδιαιτέρον ἑκάστου Προσώπου ὑποστατικὸν γνώρισμα.

6. Ἄλλ' ἴσως νομίζει κανεὶς ὅτι ἡ ἐκτεθεῖσα διδασκαλία περὶ τῆς ὑποστάσεως δὲν συμβιβάζεται μὲ τὸ νόημα ἐκείνου τοῦ ὁποίου γράφει ὁ Ἀπόστολος εἰς ὅσα λέγει περὶ τοῦ Κυρίου, ὅτι εἶναι «ἀπαύγασμα τῆς δόξης τοῦ Πατρὸς καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ».¹²⁷ Ἄν λοιπὸν ἀφ' ἐνὸς ὠρίσασμεν ὅτι ἡ ὑπόστασις εἶναι ἐκεῖνο εἰς τὸ ὁποῖον συναντῶνται καὶ συνυπάρχουν ὅλα τὰ εἰς ἕκαστον πρόσωπον ιδιώματα, ταυτοχρόνως ὁμῶς ὁμολογεῖται ὅτι, ὡς προκειμένου περὶ τοῦ Πατρὸς ὑπάρχει κάτι τὸ ὁποῖον διαπι-

- στοῦται ὅτι προσιδιάζει εἰς Αὐτὸν κατὰ τρόπον ὅλως ἰδιάζοντα (ἀποκλειστικόν) καὶ διὰ τοῦ ὁποίου καθίσταται μόνον Αὐτὸς γνωστός, παρομοίως δὲ τὸ αὐτὸ πιστεύομεν καὶ διὰ τὸν Μονογενῆ, τότε πῶς ἡ Γραφή εἰς τὸ ἀνωτέρω χωρίον ἀποδίδει τὸν ὄρον «ὑπόστασις» μόνον εἰς τὸν Πατέρα, ἐνῶ τὸν Λόγον τὸν ὀνομάζει μορφήν¹²⁸ τῆς ὑποστάσεως, ὡς νὰ μὴ προσδιωρίζετο διὰ τῶν ἰδιαζόντων εἰς Αὐτὸν ἰδιωμάτων, ἀλλὰ διὰ τῶν ἰδιωμάτων τοῦ Πατρὸς; Ἄν δηλαδὴ ὑπόστασις εἶναι τὸ ἰδιάζον γνῶρισμα τῆς ὑπάρξεως ἐκαστοῦ Προσώπου, ὁμολογεῖται δὲ ὅτι ἰδιάζον ὑποστατικόν γνῶρισμα τοῦ Πατρὸς εἶναι τὸ ὅτι ὑπάρχει «ἀγεννήτως», ἐνῶ ὁ Υἱὸς λαμβάνει μορφήν διὰ τῶν ἰδιωμάτων τοῦ Πατρὸς, τότε ἐξάγεται τὸ συμπέρασμα, ὅτι δὲν διατηρεῖται πλέον εἰς τὸν Πατέρα τὸ ἰδιάζον ἰδίωμα νὰ λέγεται εἰδικῶς καὶ μόνον¹²⁹ προκειμένου περὶ Αὐτοῦ ὅτι εἶναι «ἀγέννητος», ἀφοῦ μὲ τὸ ἴδιον ἐκεῖνο ἰδίωμα, τὸ ὁποῖον προσιδιάζει εἰς τὸν Πατέρα χαρακτηρίζεται καὶ ἡ ἰδιαίτερα (ὑποστατικὴ) ὑπαρξίς τοῦ Μονογενοῦς.

7. Ἡμεῖς ὁμῶς ἀπαντῶντες λέγομεν τοῦτο, ὅτι δηλαδὴ οἱ λόγοι αὐτοὶ τοῦ Ἀποστόλου ἐκπληροῦν ἄλλον σκοπὸν καὶ ὅτι οὗτος ἐχρησιμοποίησε τοὺς λόγους αὐτοὺς, ὠνόμασε δηλαδὴ τὸν Χριστὸν ἀπαύγασμα δόξης καὶ χαρακτηρὰ ὑποστάσεως, ἀκριβῶς διότι ἀπέβλεπε μόνον πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτόν. Τοῦτον τὸν σκοπὸν ὅστις κατανοήσῃ καλῶς, θὰ παύσῃ νὰ ἔχη τὴν γνώμην ὅτι οἱ λόγοι αὐτοὶ ἐρχονται εἰς ἀντίθεσιν μὲ ὅσα εἶπομεν ἡμεῖς καὶ θὰ παραδεχθῇ ὅτι ἀναφέρονται εἰς κάποιαν ἔννοιαν μὲ ὅλως ἰδιαζουσας σημασίαν.

- Πράγματι, ὁ λόγος τοῦ Ἀποστόλου δὲν ἀσχολεῖται μὲ τὸ πῶς θὰ ἦτο δυνατόν νὰ διακριθοῦν μεταξύ των τὰ Τρία Πρόσωπα διὰ τῶν προσιδιαζόντων εἰς ἕκαστον ἰδιωμάτων, ἀλλὰ μὲ τὸ πῶς θὰ ἦτο δυνατόν νὰ κατανοηθῇ ἡ μεταξύ των ἀπόλυτος συγγένεια, ὁμοιότης καὶ ἐνότης, αἱ ὁποῖαι καὶ χαρακτηρίζουν τὴν σχέσιν τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα.¹³⁰

128. Πρβλ. Φιλ. 2, 6: «Ὃς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων» ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὸ Ἑβρ. 1, 3: «χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως».

129. Ὁ ὅρος «ἀγέννητος» χρησιμοποιεῖται ἐπὶ μόνου τοῦ Πατρὸς κατ' ἐξαιρετον. Εἰς ὁ ἀγέννητος. Ἐποστάσις εἶναι τὸ κατ' ἐξαιρετον ἰδιάζον ἐκαστοῦ γνῶρισμα. Ἄρα ὑποστάσεις εἶναι: Ἀγέννητος ὁ Πατήρ, γεννητὸς ὁ Υἱός, ἐκπορευτὸν τὸ Ἅγιον Πνεῦμα.

130. Κατὰ τὸν Y. Courtonne, St. Basile, Lettres, tome I, σελ. 90, ἀνταθὰ ὁ Μ. Βασίλειος ματαιῶς ἐξαντλεῖ τὰ ἐπιχειρήματα καὶ τὴν σφίαν του, διότι ἡ λέξις ὑπόστασις ἀνταθὰ δὲν σημαίνει τὸ πρόσωπον τοῦ Πατρὸς, ἀλλὰ τὴν οὐσίαν αὐτοῦ. Ἄς μῖς ἐπιτραπῇ νὰ ἀμφιβάλλωμεν. Π

- Ὅπως δηλαδή δὲν εἶπεν, ἂν καὶ τοῦτο θεβαίως εἶναι τὸ ὀρθόν, «ὅς ὢν δόξα τοῦ Πατρὸς», ἀλλ' ἀφοῦ αὐτό, ὡς σημείον ἐπὶ τοῦ ὁποίου ὑπάρχει συμφωνία, τὸ παρέλειψε, διὰ τὰ μᾶς διδάξῃ νὰ μὴ φανταζώμεθα ὅτι ἄλλη εἶναι ἡ μορφή τῆς δόξης προκειμένου περὶ τοῦ Πατρὸς καὶ ἄλλη προκειμένου περὶ τοῦ Υἱοῦ, καθορίζει ὅτι ἡ δόξα τοῦ Μονογενοῦς εἶναι ἀπαύγασμα τῆς δόξης τοῦ Πατρὸς καὶ ἀποδεικνύει διὰ τοῦ παραδείγματος τοῦ φωτὸς ὅτι ὁ Υἱὸς ἔρχεται εἰς τὴν σκέψιν μας ταυτοχρόνως μὲ τὸν Πατέρα κατὰ τρόπον ἀχώριστον. Παράδειγμα ἡ ἀνταύγεια τῆς φλόγος, ἡ ὁποία θεβαίως ἀνταύγεια δὲν εἶναι διὰ τοῦτο χρονικῶς μεταγενεστέρα ἀπὸ τὴν φλόγα, ἀλλὰ ταυτοχρόνως ἀναλάμπει ἡ φλόξ καὶ αὐγάζει τὸ ἐξ αὐτῆς φῶς. Παρομοίως ὁ Ἀπόστολος ἐπιθυμεῖ νὰ καταστή ἄντιληπτὸν ὅτι ὁ Υἱὸς ἐκλάμπει μὲν ἐκ τοῦ Πατρὸς, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ χωρίζεται ὁ Μονογενὴς ἀπὸ τὴν ὕπαρξιν τοῦ Πατρὸς διὰ τινος ἀποστάσεως τόπου, ἀλλ' ὅτι μαζί μὲ τὸ αἷτιον πρέπει νὰ νοοῦμεν μαζί καὶ τὸ ἀποτέλεσμα. Κατὰ τὸν αὐτὸν λοιπὸν τρόπον, ὡς νὰ ἐρμηνεύῃ τὸ ἀνωτέρω δοθὲν νόημα, ὀνομάζει τὸν Χριστὸν καὶ «χαρὰ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ», διὰ τὰ μᾶς ὀδηγήσῃ διὰ τῶν ἐκ τῶν σωμάτων παραδειγμάτων εἰς (βαθυτέραν) κατανόησιν τῶν ἀοράτων. Ἄλλο παράδειγμα εἶναι τὸ σῶμα, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ μὲν ἓν σχῆμα, ἀλλὰ ἄλλο πρᾶγμα εἶναι τὸ σῶμα καὶ ἄλλο τὸ σχῆμα, καὶ δὲν εἶναι δυνατόν, ὅταν τις εὕρῃ τὸν ὀρισμὸν τοῦ ἑνός, νὰ ὀδηγηθῇ (συμπερασματικῶς) καὶ εἰς τὸν ὀρισμὸν τοῦ ἄλλου.
- Ἔστω λοιπὸν καὶ ἂν διὰ τῆς λογικῆς σὺ κάμῃς διάκρισιν μεταξὺ σώματος καὶ σχήματος, ἡ φύσις δὲν τὴν ἐπιδέχεται τὴν διάκρισιν ταύτην, ἀλλὰ ἐξακολουθεῖ τὸ ἓν νὰ εἶναι ἡνωμένον μὲ τὸ ἄλλο. Παρομοίως καὶ ὁ Ἀπόστολος νομίζει ὅτι πρέπει, ἔστω καὶ ἂν ὁ λόγος τῆς πίστεως διδάσκῃ ὅτι ἡ διαφορὰ τῶν ὑποστάσεων εἶναι καὶ ἀσύγχυτος καὶ διηρημένη, ὅμως διὰ τῶν λεχθέντων δεικνύει ταυτοχρόνως ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι ἡνωμένος μὲ τὸν Πατέρα καὶ τρόπον τινὰ συμφυῆς μὲ Αὐτόν, ὅχι ἐπειδὴ τάχα δὲν ἀποτελεῖ καὶ ὁ Υἱὸς ὑπόστασιν, ἀλλὰ διότι δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ὑπάρχῃ κάτι τὸ ἐνδιάμεσον εἰς τὴν ἐνότητά Του μὲ τὸν Πατέρα. Ἐπομένως ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἐνατενίζει διὰ τῶν ὀφθαλμῶν τῆς ψυ-

χάσεως εἶναι μίαν καὶ κοινὴν. Τὰ λόγια τοῦ Παύλου δὲν ἀποκλείουν οὐδὲ τὴν μίαν οὐτὲ τὴν ἄλλην ἐκδοχὴν. Ἡ Ἁγία Γραφή ἐρμηνεύεται οὐχὶ καθ' ἑαυτήν, ἀλλ' ὑπὸ τὸ φῶς τῆς Παραδόσεως. Ἄλλωστε τὸ ἐπιχείρημα ὅτι εἰς τοὺς ἀποστολικοὺς χρόνους δὲν εἶχε γίνῃ ἀκόμη διάκρισις μεταξὺ οὐσίας καὶ ὑποστάσεως δὲν λέγει τίποτε.

- 40 χῆς τὸν «χαρακτῆρα» τοῦ Μονογενοῦς, θὰ ἀξιωθῇ καὶ νὰ κατανοήσῃ καὶ τὴν ὑπόστασιν τοῦ Πατρός. Τοῦτο, ὅχι διότι τὸ διαπιστούμενον εἰς αὐτοὺς ἰδιαίτερον ὑποστατικὸν γνῶρισμα ἐναλλάσσεται μεταξύ των ἢ ἀναμιγνύεται, ὥστε νὰ ἀποδίδεται ἢ εἰς τὸν Πατέρα ἢ γέννησις ἢ εἰς τὸν Υἱὸν ἢ ἀγεννησία, ἀλλ' ἀντιθέτως δὲν εἶναι καθόλου δυνατόν, ὅταν κανεὶς διαχωρήσῃ τὸ ἐν Πρόσωπον (ἀπὸ τὸ ἄλλο),
- 45 νὰ κατανοήσῃ τὸ ἄλλο ἐκ τῶν δύο Προσώπων μόνον τοῦ (καθ' ἑαυτό). Δὲν εἶναι ἄρα δυνατόν, ὅταν κανεὶς ὀνομάζῃ τὸν Υἱόν, νὰ μὴ ἐννοῇ ταυτοχρόνως καὶ τὸν Πατέρα, ἀφοῦ αὐτὴ αὐτὴ ἡ προσηγορία (Υἱός) ὡς δηλωτικὴ σχέσεως ὑποδηλοῖ ταυτοχρόνως καὶ τὸν Πατέρα.

8. Ἐπειδὴ λοιπὸν «ὁ ἑωρακὴς τὸν Υἱόν» ὁρᾷ καὶ τὸν Πατέρα,¹³¹ ὡς λέγει εἰς τὸ Εὐαγγέλιον ὁ Κύριος, διὰ τοῦτο ὁ Ἀποστόλος λέγει ὅτι ὁ Μονογενὴς εἶναι «χαρακτῆρ τῆς ὑποστάσεως» τοῦ Πατρός. Καὶ διὰ νὰ γίνῃ περισσότερον σαφές τὸ νόημα τοῦτο, θὰ ἀνατρέξωμεν καὶ εἰς ἄλλα λόγια τοῦ Ἀποστόλου, εἰς τὰ ὁποῖα ὀνομάζει τὸν Υἱὸν «εἰκόνα τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου»,¹³² καὶ πάλιν «εἰκόνα τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ».¹³³ Καὶ τοῦτο γίνεται, ὅχι διότι τάχα διαφέρει ἡ εἰκὼν ἀπὸ τὸ ἀρχέτυπον, ὡς πρὸς τὴν ἀναλογίαν ἀορασίας καὶ ἀγαθότητος, ἀλλὰ διὰ νὰ δειχθῇ ὅτι εἶναι τὸ ἴδιον μὲ τὸ πρωτότυπον, ἔστω καὶ ἂν εἶναι κάτι ἄλλο, διότι ἡ σχέσις μεταξύ εἰκόνης καὶ ἀρχετύπου δὲν εἶναι δυνατόν
- 5 νὰ διατηρηθῇ παρὰ μόνον ἂν εἶναι ἐναργὴς καὶ ἀπαράλλακτος εἰς ὅλας τὰς περιπτώσεις.

- Ἐκεῖνος λοιπὸν ὁ ὁποῖος βλέπει τὸ κάλλος τῆς εἰκόνης κατανοεῖ τὸ ἀρχέτυπον. Καὶ ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος διὰ τῆς δυνάμεως τῆς διανοίας του συλλαμβάνει ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον κατὰ κάποιον τρόπον εἶναι ἡ μορφή τοῦ Υἱοῦ, ἐντυπώνει εἰς τὴν διάνοιάν του καὶ τὸν χαρακτῆρα τῆς ὑποστάσεως τοῦ Πατρός καὶ βλέπει Ἐκεῖνον διὰ τούτου (τοῦ Υἱοῦ). Καὶ δὲν
- 15 βλέπει μὲν εἰς τὴν νοητὴν αὐτὴν εἰκόνα τὴν ἀγεννησίαν τοῦ Πατρός (διότι τότε θὰ ἦσαν ἐξ ὁλοκλήρου τὸ ἴδιον πρᾶγμα καὶ τὰ δύο Πρόσωπα καὶ ὅχι ἄλλο πρᾶγμα ἕκαστον), βλέπει ὁμῶς σαφῶς εἰς τὸν Γεννητὸν τὸ κάλλος τοῦ Ἀγεννήτου. Ὅπως λοιπὸν ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος εἶδε εἰς ἓν καθαρὸν κάτοπτρον τὴν ἐν αὐτῷ ἀντικατόπτρισιν τῆς μορφῆς ἑλα-
- 20 θε σαφῇ γνῶσιν τοῦ ἀντικατοπτρισθέντος προσώπου, παρο-

131. Πρὸλ. Ἰωάν. 14, 9 «Ὁ ἑωρακὴς ἐμέ, ἑώρακε τὸν Πατέρα».

132. Κολ. 1, 15: «Ὅς ἐστὶν εἰκὼν τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου».

133. Σοφ. Σολ. 7, 26.

- μοίως και εκείνος ὁ ὁποῖος ἔφθασεν εἰς τὴν ἐπίγνωσιν τοῦ Υἱοῦ, διὰ τῆς γνώσεως τοῦ Υἱοῦ ἐδέχθη εἰς τὴν καρδίαν του καὶ τὸν χαρακτῆρα τῆς ὑποστάσεως τοῦ Πατρὸς. Διότι ὅλα τὰ τοῦ Πατρὸς καθορῶνται εἰς τὸν Υἱόν καὶ ὅλα τὰ τοῦ Υἱοῦ εἶναι καὶ τοῦ Πατρὸς, ἀφοῦ ὁλόκληρος ὁ Υἱὸς μένει ἐν τῷ Πατρὶ καὶ πάλιν ὅλον ἔχει ἐν ἑαυτῷ τὸν Πατέρα.¹³⁴ Ὡστε ἡ ὑπόστασις τοῦ Υἱοῦ εἶναι μία μορφή καὶ ἐν πρόσωπον, διὰ τοῦ ὁποῖου φθάνομεν εἰς τὴν ἐπίγνωσιν τοῦ Πατρὸς, καὶ ἀντιθέτως ἡ ὑπόστασις τοῦ Πατρὸς δύναται νὰ γνωσθῇ (μόνον) διὰ τῆς μορφῆς τοῦ Υἱοῦ, φυλαττομένων σώων τῶν ὑποστατικῶν ἰδιωμάτων, πρὸς σαφῆ διάκρισιν (δι' αὐτῶν), τῶν ὑποστατικῶν ἰδιωμάτων.

Ε Π Ι Σ Τ Ο Λ Η 39 (ΛΘ' - XXXIX)

Ο ΙΟΥΛΙΑΝΟΣ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ¹³⁵

- Ἡ παροιμία μὲν λέγει: «Δὲν κηρύσσεις πόλεμον». Ἐγὼ δμως θὰ προσέθετον ἀπὸ τὴν κωμωδίαν τὰ λόγια: «Ἦ σύ, ὅστις μᾶς εἶπες τόσα χρυσᾶ λόγια!». Ἐμπρὸς λοιπόν, δείξε το μὲ ἔργα καὶ ἔλθε πρὸς ἡμᾶς ταχέως. Θὰ ἔλθῃς ὡς φίλος πρὸς φίλον.
- Ἡ περὶ τὰς καθημερινὰς ὑποθέσεις συνήθης καὶ συνεχῆς ἀπασχόλησις, εἰς ἐκείνους μὲν οἱ ὁποῖοι αὐτὸ τὸ θεωροῦν πάρεργον φαίνεται κάπως φορτική, ἐνῷ ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι ἔχουν ἐπιμέλειαν εἶναι συγκαταβατικοί, ὡς πιστεύω, καὶ συνετοὶ καὶ ἱκανοὶ δι' ὅλα κατὰ πάντα τρόπον. Διὰ τοῦτο ἐγὼ ἐπιτρέπω εἰς τὸν ἑαυτὸν μου καὶ ὀλίγην ἀνάπαυσιν, τόσην, ὥστε νὰ μοῦ δίδεται ἡ δυνατότης, χωρὶς νὰ ἀδιαφορῶ διὰ τίποτε, νὰ ἀναπαύωμαι ἐπίσης.
- Τὴν μεταξὺ μας συναναστροφὴν δὲν τὴν διέπει ἡ αὐλικὴ ὑποκρισία, τῆς ὁποίας, νομίζω, ὅτι εἶχες μέχρι τῶρα λάθει πείραν. Ὡς γνωστόν, ὅσοι ὑποκριτικῶς ἐπαινοῦν ἀλλήλους ταυτόχρονως μισοῦν ἀλλήλους μὲ μῖσος τόσον μέγα, ὅσον οὔτε τοὺς χειροτέρους των ἐχθροῦς. Τοῦναντίον, ἡμεῖς ἀγαπῶμεν ἀλλήλους ὅχι ὀλιγώτερον ἀπὸ ὅ,τι τοὺς καλυτέρους φίλους μας, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι, ὅταν παρίσταται ἀνάγκη, ἐλέγχομεν ἀλλήλους μὲ τὸν ἀρμόζοντα εἰς

134. Πρὸς. Ἰωάν. 14, 11: «Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοὶ ἐστίν».

135. Εἰς τὰ χειρόγραφα δὲν ἀπαντᾶται ἡ Ἐπιστολὴ αὕτη. Προφανῶς ὁ Μ. Βασίλειος, πρὸς τὸν ὁποῖον ἀπευθύνεται ὁ Ἰουλιανός, δὲν εἶναι ὁ Ἁγίος καὶ Μέγας Πατὴρ, ἀλλ' ἑτερός τις.

ἐλευθέρους τρόπον. Ἐντεῦθεν θὰ μᾶς εἶναι δυνατόν (εἴθε δὲ νὰ ἀπουσιάζῃ ὁ φθόνος), ἐνῷ θὰ ἀναπαυώμεθα καὶ νὰ ἐργαζώμεθα σοβαρῶς (συζητοῦντες) καὶ ἐνῷ θὰ ἐργαζώμεθα νὰ μὴ ταλαιπωρούμεθα. Ἐξ ἄλλου θὰ δυνάμεθα νὰ κοιμώμεθα χωρὶς φόβους, ἀφοῦ καὶ ἐνόςψῃ εἶμαι ἀγρυπνος, ὡς εἶναι φυσικόν, δὲν ἀγρυπνῶ τόσον διὰ τὸν ἑαυτὸν μου, ὅσον χάριν ὧν τῶν ἄλλων.

- 20 Ἰσως ὅλα αὐτὰ σοῦ τὰ ἐφλυάρησα ἀσκόπως καὶ περιέπεσα εἰς πολυλογίαν, ἀφοῦ ἔπαθον κάτι τὸ πολὺ ἀνόητον (δηλαδή ἐπήνεσα τὸν ἑαυτὸν μου ὅσον καὶ ὁ Ἀστυδάμας).¹³⁵ Ὅμως ὅλα αὐτὰ τὰ ἔγραψα διὰ νὰ σὲ πείσω νὰ κάμῃς τὴν παρουσίαν σου κάπως περισσότερον ὠφέλιμον εἰς ἡμᾶς, ὡς ἄλλωστε συνετὸς ἀνὴρ, καὶ διὰ νὰ σὲ πείσω ἐπίσης νὰ μὴ ἀφήσῃς νὰ χαθῇ ἡ εὐκαιρία. Ἐλθὲ λοιπόν, ὡς εἶπον, ταχέως, διὰ νὰ ἀσχοληθῇς μὲ τὰ δημόσια. Ἀφοῦ
25 δὲ διέλθῃς μεθ' ἡμῶν τόσον χρόνον, ὅσον θὰ σοῦ εἶναι εὐχάριστον, θὰ εἶσαι ἐλεύθερος νὰ ὑπάγῃς ὅπουδῆποτε θελήσῃς, ὡς ἀπεσταλμένος ἰδικός μου, ὡς εἶναι καὶ τὸ πρέπον.

Ε Π Ι Σ Τ Ο Λ Η 40 (Μ' - XL)

ΙΟΥΛΙΑΝΟΣ ΠΡΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ¹³⁶

- Ἐπειδὴ πάντοτε ἐκδηλώνω τὴν ἀπὸ παιδικῆς μου ἡλικίας ἔμφυτον εἰς ἐμέ γαληνιαίαν καὶ φιλάνθρωπον διάθεσιν, κατάρθωσα νὰ καταστήσω μέχρι σήμερον ὑπηκόους μου ὄλους τοὺς κατοικοῦντες τὴν ὑφήλιον. Πράγματι, ἰδοὺ ὅτι ὅλα τὰ θάρβαρα γένη, ἀκόμη καὶ ἀπὸ τὰ ὄρια τοῦ Ὠκεανοῦ, ἦλθον καὶ μοῦ ἔφεραν δῶρα. Τὸ ἴδιον ἔπραξαν καὶ οἱ
5 εὐμορφοποικιλοκαθαρόμορφοι¹³⁷ Σαγάδαρες, οἱ ὁποῖοι κατὰγονται ἀπὸ τὴν περιοχὴν τοῦ Δουνάδεως καὶ οἱ ὁποῖοι δὲν ἔχουν τὴν συνήθη ἀνθρωπίνην ὄψιν, ἀλλὰ ἀγριωπὸν τινα μορφήν. Καὶ οὗτοι ὑποκλίνονται πρὸ τῶν ποδῶν μου καὶ

135α. Ὁ Ἀστυδάμας ἦτο τραγικὸς ποιητὴς τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος, μαθητὴς τοῦ Ἰσοκράτους. Τοῦτου σώζονται 20 περίπου στίχοι, φέρεται ὅμως γράφας 240 τραγηδίας. Ἐὰν πρόκειται περὶ αὐτοῦ θὰ εἶχε, φαίνεται, μεγάλην ἰδέαν διὰ τὸν ἑαυτὸν του, τὸν ὅποιον θὰ ἐπῆναι.

136. Ἡ Ἐπιστολὴ αὕτῃ θεωρεῖται ὑπὸ τοῦ Courtonne (l. c., p. 94) ὡς ἀναξία ὄντων τοῦ συγγραφέως της καὶ πιθανῶς δοκίμιον μαθητοῦ τινος.

137. Δεῖγμα συνθέτου λέξεως, ὡς ἐσυνήθειζτο μεταξὺ τῶν λογίων τῶν χρόνων αὐτῶν, εἶναι καὶ ἡ «εὐμορφοποικιλοκαθαρόμορφος». Εἰς τὰς συνθέτους λέξεις διέπρεπεν ὁ Μ. Βασίλειος.

ὀπόσχονται εἰς ἐμέ ὅτι θά πράττουν μόνον ὅ,τι ἀρμόζει εἰς τὴν βασιλείαν μου.

- Καὶ ὁμως σύ, ἂν καὶ ἰσχυρίζεσαι ὅτι ἔχεις ἐνδυθῇ εὐ-
 10 λάθειαν, ἐνῶ εἰς τὴν πραγματικότητα ἔχεις προσλάβει ἀναί-
 δειαν, ἐκδηλώνεις φρόνημα ἀνώτερον ἀπὸ τὴν πολεμικὴν
 δύναμιν ἐκείνων, μὲ τὸ νὰ μὲ δυσφημίζης παντοῦ, ὅτι εἶμαι
 ἀνάξιος τῆς βασιλείας τῶν Ρωμαίων.¹³⁸ Μήπως δὲν τὸ γνω-
 ρίζεις; Εἶμαι ἀπόγονος τοῦ κρατίστου Κώνσταντος. "Ὁμως
 παρ' ὅτι ἠναγκάσθην ἐξ αἰτίας σου νὰ εἰπω ταῦτα, οὔτε τώ-
 ρα παύω νὰ τρέφω ἀπέναντί σου φιλικὴν διάθεσιν, τὴν ὁ-
 15 ποίαν ἐγὼ καὶ σύ, ὅταν ἤμεθα νέοι, συνεργαζόμεθα, μαθαί-
 νοντες τὰ «βέλτιστα γράμματα».¹³⁹

- Καὶ νὰ λοιπὸν τώρα, μὲ γαλήνην εἰς τὴν καρδίαν διατά-
 ζω νὰ μοῦ ἀποσταλοῦν ἀπὸ σέ, ὅταν θά πρόκηται νὰ θαδί-
 σω πρὸς τὸν πόλεμον ἐναντίον τῶν Περσῶν, χίλιαι λίτραι¹⁴⁰
 20 χρυσᾶ νομίσματα, ἐνῶ ἀκόμη θά εὐρίσκωμαι καθ' ὁδόν.

- Ἀπὸ τὸ ἀναφερθὲν ποσὸν χρυσῶν νομισμάτων στείλε
 μου μὲ ἰδικὸν σου ἔμπιστον ἀνθρώπον ἐν μέρος, ἀφοῦ με-
 τρήσης τὰ νομίσματα «κτυπητά» (κουδουνιστά) καὶ τὰ ζυ-
 γίσθης καὶ ἀφοῦ τὰ σφραγίσῃς μὲ τὸν ἰδικόν σου σφραγιδο-
 λιθὸν τοῦ δακτυλιδίου σου¹⁴¹ ὥστε ἔστω καὶ ἀργά, νὰ εἴσαι
 ἡρεμος ὡς πρὸς τὴν ἀσφαλῆ ἀποστολὴν των, διότι ἄλλως
 25 ἐγὼ εἶμαι πρόθυμος νὰ ἀνασκάψω ὁλόκληρον τὴν Καισάρει-
 αν καὶ νὰ καταστρέψω ὅλα τὰ ἐν αὐτῇ ἀνεγηγερμένα καλλι-
 τεχνήματα (χριστιανικοὺς ναοὺς) καὶ νὰ ἀνοικοδομήσω ἀντ'
 αὐτῶν ναοὺς καὶ θωμοὺς καὶ νὰ κάμω τοὺς κατοίκους τῆς
 νὰ ὑπακούουν εἰς τὸν βασιλέα τῶν Ρωμαίων καὶ νὰ μὴ ὑπε-
 ραίρωνται, διότι πᾶν ὅ,τι ὑπογράψω τὸ ἀποφασίζω τελεσι-
 δίκως.¹⁴² α

138. Ἀνάξιος τῆς βασιλείας Ρωμαίων ἱσχυρίζεται ὁ Ἰουλιανὸς ὡς ἀπο-
 στάτης. Ἡ βασιλεία τῶν Ρωμαίων ἀπὸ τοῦ Ἀγίου Κωνσταντίνου εἶχε θεο-
 ρηθῇ ἱερᾶ.

139. «Τὰ βέλτιστα γράμματα». Προφανῶς βέλτιστα γράμματα ὀνομάζε-
 ται ἡ κλασσικὴ καίθεσις. Ἰσως ὁμως πρόκειται ἀπλῶς περὶ τῆς μορφῆς
 τοῦ ὅποια ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ὀνομάζετο καὶ ὀνομάζεται ἀκόμη ἀπλῶς
 ἰ γ ρ ὰ μ μ α τ α.

140. Χίλιαι λίτραι ἰσοδυναμοῦν πρὸς πλέον τῶν 1000 κιλῶν. Ἡ ρω-
 μαϊκὴ λίτρα εἶχε 320 γραμμάρια.

141. Οἱ Ἀρχαῖοι ἐσυνήθισαν νὰ φέρουν ἐπὶ τοῦ δακτυλιδίου τινὲς ση-
 μεῖα, εἰς τὸν τρόπον ὅσοις ἡ πέτρα τοῦ νὰ χρησιμοποιῆται ὡς ἡ σφραγὶς
 των. Δὲν γνωρίζομεν ἂν πράγματι τὴν ἐποχὴν τοῦ Μ. Βασιλείου οἱ ἐπίσκο-
 ποι ἔφερον δακτύλιον. Εἶναι δυνατόν ἡ φράσις νὰ σημαίη συνεκδοχικῶς ὅ-
 τι πλὴν τῆς σφραγίδος.

141α. Ἡ φράσις αὕτη (2 ἀνέγνων καὶ κατέγνων) εἰς τὸ στόμα τοῦ αὐ-
 τοκράτορος δύνανται νὰ ἔχη καὶ τὴν σημασίαν «ὅ,τι ὑπογράψω τὸ ἀποφασίζω

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 41 (ΜΑ'—ΧΛΙ)

Ο ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΙΟΥΛΙΑΝΟΝ¹⁴²

1. Τὰ ἀνδραγαθήματα τῆς τωρινῆς σου τύχης εἶναι ἀσημαντα καὶ ἡ ἀριστεία (νίκη) σου, τὴν ὁποίαν ἐπέτυχες ὄχι εἰς δάρος ἡμῶν, ἀλλὰ τοῦ ἑαυτοῦ σου, εἶναι ἀναξία λόγου. Διότι ἐγὼ θεβαίως, ὁσάκις φέρω εἰς τὴν σκέψιν μου τὸ ὅτι τὴν βασιλικὴν πορφύραν τὴν ἔχεις περιβληθῇ σὺ καὶ ὅτι
5 ἡ ἄδοξος κεφαλὴ σου κοσμεῖται μὲ τὸ βασιλικὸν διάδημα, τὸ ὁποῖον, ὅταν δὲν συνοδεύεται μὲ τὴν προσωπικὴν εὐσέβειαν ἐκείνου ὅστις τὸ φέρει δὲν τιμᾷ τὴν βασιλείαν, ἀλλὰ τὴν ἀτιμάζει, καταλαμβάνομαι ἀπὸ πολὺν τρόμον.

Μέχρι σήμερον οὐδεὶς εἶδε ποτὲ βασιλέα περισσότερον γελοῖον ἀπὸ σέ, ὥστε, ἐνῷ ἐπανῆλθες (ἀπὸ τὴν ἐξορίαν) καὶ ἠξιώθης νὰ λάβῃς τὸ ὑπερμέγεθες ἀξίωμα τῆς βασιλείας, (ἀφῆκες καὶ) οἱ πονηροὶ καὶ μισόκαλοι δαίμονες σέ ἐρριψαν ἀπὸ τὸ ὕψος ἐκεῖνο τόσον πολὺ χαμηλά, ὥστε ὄχι μόνον νὰ φρονῇς πράγματα ἀνώτερα ἀπὸ κάθε φύσιν (κτιστὸν ὄν), ἀλλὰ καὶ νὰ ὑπερηφανευθῇς κατὰ τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ προσπαθῇς, ἐσὺ τὸ θηλάζον νήπιον, νὰ περιῶδριζῃς τὴν μητέρα ὄλων Ἐκκλησίαν καὶ νὰ διαμηνύῃς εἰς ἐμέ τὸν πενέστατον νὰ σοῦ ἀποσταλοῦν ἑκατοντάδες λίτραι χρυσᾶ νομίσματα. Καὶ δὲν μοῦ προεκάλεσε θεβαίως τόσῃ ἐκπληξιν τὸ τεράστιον αὐτὸ ποσὸν τῶν χρυσῶν νομισμάτων, ἂν καὶ
15 ἦτο ὑπερβολικῶς μέγα, ἔγινεν ὁμῶς ἀφορμὴ νὰ δακρύσω πικρῶς διὰ τὴν τόσον ταχείαν ἀπώλειάν σου. Διότι ἐνεθυμήθην πῶς ἐγὼ καὶ σὺ μαζί ἐμάθομεν σιγὰ σιγὰ «τὰ κάλλιστα γράμματα» καὶ διεξήλθομεν μαζί τὰς θεοπνεύστους Γραφάς. Ἄλλ' ἐνῷ τότε δὲν σοῦ διέφευγε τίποτε, τώρα ὁμῶς ἀπεγυμνώθης συνεπεία τοῦ ὅτι κατεκυριεύθης ἀπὸ ἑν τοιοῦτον φρόνημα.
20

Μέχρι χθὲς λοιπὸν ἐγνώριζες ὅτι δὲν πάσχομεν ἀπὸ ἀπληστον φιλοχρηματίαν καὶ ἰδοὺ τώρα ἀμέσως ζητεῖς ἀπὸ ἡμᾶς νὰ σοῦ στείλωμεν μίαν ὁλόκληρον χιλιάδα λίτρας χρυσᾶ νομίσματα!

τελεσιδίκως» ἀλλὰ καὶ τὴν «Αἰτῆ καὶ ἀδιδάσκα, τὰ ἀπέριψα». Ἡ δευτέρα ἐνδοχὴ προῖποθέτει ὅτι εἶχε λάβει προηγουμένως Ἐπιστολὴν τοῦ πρὸς ἑν γράφει.

142. Καὶ ἡ Ἐπιστολὴ αὐτὴ θεωρεῖται ὡς μὴ προσερχομένη ἐκ τοῦ καλῶς τοῦ Μεγάλου Βασιλείου. Ὁ συγγραφεὺς χρησιμοποιοῖ πολὺ τὴν εἰρωνεϊαν κατὰ τρόπον πολὺ ἑλληνικόν, ἀλλ' οὐχὶ ἀπάδοντα πρὸς τὴν ἰδιότητα ἐνὸς Κληρικοῦ.

- Εὐδόκησε, ὦ ἀγαθώτατε, νὰ μᾶς ἀπαλλάξης ἀπὸ τὴν ὑποχρέωσιν αὐτὴν, διότι ἔχομεν εἰς τὴν κατοχὴν μας μόνον
 25 τόσα, ὅσα, ἂν θελήσωμεν νὰ φάγωμεν, δὲν θὰ μᾶς ἐπαρκέ-
 σουν. Εἰς τὴν οἰκίαν μου ἡ τέχνη τῶν μαγεῖρων εὐρίσκεται
 εἰς ἀχρησίαν, ἡ δὲ μάχαιρά των δὲν ἔρχεται εἰς ἐπαφὴν μὲ
 αἷμα.¹⁴² Ἄ Τὰ καλλίτερα ἐκ τῶν φαγητῶν μας εἶναι τὰ φύλ-
 30 λα τῶν λαχάνων (χόρτα) μὲ ἐλάχιστον ἄρτον καὶ ὄξος, ὥσ-
 τε νὰ μὴ τaráσσωνται αἱ αἰσθήσεις μας ἀπὸ τὴν γαστρι-
 μαργίαν καὶ μᾶς παρασύρουν εἰς τὴν πολυφαγίαν.

2. Ὁ περιδόητος τριβουῖνος Λαῦσος, τὸν ὁποῖον σὺ ἐπέ-
 λεξες διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἐπιδιωκομένων ὑπὸ σοῦ σκο-
 πῶν, μᾶς ἐπληροφόρησεν ὅτι κάποια γυνὴ παρουσιάσθη εἰς
 τὴν Γαληνότητά σου, ἐξ αἰτίας τοῦ ὅτι εἶχε χάσει τὸ παιδί
 τῆς συνεπειᾶ φαρμακείας καὶ ὅτι (ἐκ τῆς ἀφορμῆς αὐτῆς)
 ἀπεφασίσθη ὑπὸ σοῦ νὰ μὴ ὑπάρχουν οὐδαμοῦ πλέον μά-
 5 γοι (φαρμακοί) καὶ ἂν ὑπάρχουν νὰ φονεύωνται, καὶ ἐξ αὐ-
 τῶν νὰ ἐπιτρέπεται νὰ ζοῦν μόνον ὅσοι θηριομαχοῦν. Αὐτό,
 παρ' ὅτι ὀρθῶς ἐνομοθετήθη ὑπὸ σοῦ, εἰς ἐμέ ἐφάνη παρά-
 ξενον! Πράγματι, αὐτὸ εἶναι γελοιοδέστατον, τὸ ὅτι δη-
 λαδῇ προσπαθεῖς νὰ ἰατρεύσης τοὺς μεγίστους πόνους τῶν
 τραυμάτων μὲ φάρμακα (πολύ) μικρά. Διότι, ἀφοῦ ἐτόλ-
 10 μῃσες νὰ ὑδρίσης τὸν Θεόν, ματαίως δεικνύεις ἐνδιαφέρον
 διὰ τὰς χήρας καὶ τὰ ὄρφανά. Ὅντως, τὸ μὲν ἔν εἶναι ἐκ-
 δήλωσις ἀνθρώπου τρελλοῦ καὶ ἐπικινδύνου, τὸ δὲ ἄλλο
 φιλευσπλάγχχου καὶ περιεσκεμμένου. Βεβαίως δι' ἡμᾶς τὸ
 ὅτι, ἐνῷ εἴμεθα ἰδιῶται, τολμῶμεν νὰ ἀπευθυνώμεθα ἐλεγ-
 κτικῶς πρὸς τὸν βασιλέα, εἶναι πολὺ θαρρύ, θὰ ἀποβῇ ὁμως
 θαρύτερον διὰ σέ τὸ ὅτι κάποτε θὰ ὑποχρεωθῇς νὰ ὁμιλή-
 15 σης πρὸς τὸν Θεόν. Ἀλλὰ ποῖος τότε θὰ δυνηθῇ νὰ λάβῃ
 θέσιν μεσίτου μεταξὺ τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἀνθρώπων;

Ε Π Ι Σ Τ Ο Λ Η 42 (MB'—LXII)

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΜΑΘΗΤΗΝ ΤΟΥ ΧΙΛΩΝΑ¹⁴³

1. Ἀδελφέ, θὰ σοῦ γίνω α'τιος σωτηρίου ὑποθέσεως,

¹⁴²α. Ὡς γνωστὸν, οἱ αὐστηροὶ Μοναχοὶ δὲν κρεωφαγοῦν. Βλ. καὶ Ἐπιστ. 2, 6, 23 (1 MBA, σ. 65, σημ. 50). Τὴν μοναχικὴν τροφὴν ἀποτε-
 λοῦν μόνον «ὅσα ἐκ σπερμάτων».

¹⁴³. Κατὰ τινὰς ἡ ἐπιστολὴ αὕτη εἶναι τοῦ Ἀγίου Νεΐλου τοῦ Ἀσκη-
 τοῦ (ἡ μνήμη του τελεῖται τὴν 12ην Νοεμβρίου). Παρομοίῳ περιεχομένου
 περὶ Μοναχισμοῦ εἶναι καὶ αἱ προηγούμεναι Ἐπιστολαὶ 2, 8 (§ 1), 14, 22
 καὶ 23, περὶ τῶν ὁποίων βλ. 1 MBA, μετὰ τῶν σχετικῶν σχολίων.

ἂν ἀκούσης με εὐχαρίστησιν ἀπὸ ἐμὲ συμβουλὰς περὶ τοῦ πρακτεῖν, καὶ μάλιστα περὶ τῶν θεμάτων ἐπὶ τῶν ὁποίων σὺ ὁ ἴδιος με παρεκάλεσες νὰ σὲ συμβουλευσω.

- Πράγματι, τὸ νὰ ἀρχίσῃ¹⁴⁴ μὲν κανεὶς τὸν μοναχικὸν βίον ἰσως (εἶναι εὐκόλουν) τὸ ἀπεφάσισαν πολλοὶ με τὸλμην, τὸ νὰ φθάσουν ὁμως εἰς τὸ τέλος, κατὰ τὴν γνώμην μου
- 5 τὸυλάχιστον, τὸ ἔχουν κατορθώσει ὀλίγοι. Ἐν πάσῃ περιπτώσει τὸ καλὸν τέλος δὲν εἶναι ζήτημα μόνον καλῆς προθέσεως.¹⁴⁵ Ἀντιθέτως, τὸ κέρδος ἐκείνων διὰ τὰ ὁποῖα ἔχει κάποιος κοπιάσει θὰ γίνῃ φανερόν εἰς τὸ τέλος. Συνεπῶς ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι δὲν σπεύδουν πρὸς τὸ τέλος τοῦ σκοποῦ των, ἀλλὰ περιορίζουν τὸν σκοπὸν τοῦ βίου τῶν μοναχῶν μόνον εἰς τὴν ἀρχὴν (δηλ. τὴν ἀποταγὴν),¹⁴⁶ δὲν θὰ ἔχουν οὐδὲν ὄφελος. Καὶ ὄχι μόνον αὐτό, ἀλλὰ καὶ καθιστοῦν τὴν
- 10 πρόθεσίν των καταγέλαστον, διότι δίδουν ἀφορμὴν νὰ κατηγοροῦνται ἀπὸ τοὺς ἐκτὸς¹⁴⁷ ἐπὶ ἀνανδρίᾳ καὶ ἀβουλίᾳ. Διότι καὶ ὁ Κύριος λέγει διὰ τοὺς τοιούτους ἀνθρώπους: «τίς βουλόμενος πύργον οἰκοδομῆσαι, οὐχὶ πρῶτον ψηφίζει τὴν δαπάνην, εἰ ἔχει τὰ πρὸς ἀπαρτισμόν, μήποτε θέντος αὐτοῦ θεμέλιον καὶ μὴ ἰσχύοντος ἐκτελέσαι ἄρξωνται ἐμπαίζειν αὐτῷ οἱ παραπορευόμενοι λέγοντες, ὅτι ὁ ἄνθρωπος οὗτος οὕτως θεμέλιον ἔθηκε καὶ οὐκ ἰσχυσεν ἐκτελέσαι».¹⁴⁸ Ἡ ἀρχὴ λοιπὸν πρέπει νὰ συνεπάγεται τὴν προκοπὴν,¹⁴⁹ ἢ ὁποῖα πρέπει νὰ γίνεται μετὰ τὴν ἀποταγὴν με προθυμίαν. Μάλιστα ὁ γενναϊότατος ἀθλητὴς Παῦλος, ἐπειδὴ θέλει νὰ μᾶς
- 15 κάμῃ νὰ μὴ ἀμεριμνῶμεν ἐπαναπαυόμενοι εἰς τὰ ἀγαθὰ τῆς προηγουμένης μας ζωῆς, ἀλλὰ νὰ προκόπτωμεν ἡμέραν με τὴν ἡμέραν πρὸς τὸ καλλίτερον, λέγει: «τῶν ὀπίσθεν ἐπιλανθανόμενος, τοῖς δὲ ἔμπροσθεν ἐπεκτείνόμενος, κατὰ σκοπὸν

144. Ἡ ἀρχὴ δὲν ἀρκεῖ. Τὸ πᾶν εἶναι ἡ καλὴ ἐπισφράγις τοῦ ἀρξαμένου ἔργου. Εἰς τὴν Ἀκολουθίαν τῆς κορυφῆς τοῦ Μικροῦ Σχήματος ὁ ἱερεὺς λέγει: εἰς τὸν κειρόμενον μοναχόν: «Ὅντως καλὸν ἔργον καὶ μακάριον ἐξελέξω, ἀλλ' ἔάν καὶ τελειώσῃ».

145. Ἀπαιτεῖται καὶ ἔντονος καὶ ἐκατάπαντος ἀγών.

146. Τὰ λόγια αὐτὰ τοῦ Μ. Πατρὸς πείθουν ὅτι ἡ «ἀποταγὴ» δὲν εἶναι αὐτοσκοπός, ἀλλ' ἀπλῶς τὸ πρῶτον βήμα πρὸς τὸν σκοπὸν. Διὰ τοῦτο Γέρων τις ἔλεγεν: «ἀδελφοί, ὁ ὁ ὁ ἔξ ἡ λ θ ε τ ε ἀγωνίσασθε καὶ τῆς ἐαυτῶν σωτηρίας μὴ ἀμελήσητε». Περὶ «ἀποταγῆς» βλ. καὶ Ἐπιστ. 23, 1 MBA, σημ. 395, σ. 148.

147. Οἱ ἐκτὸς εἶναι οἱ μὴ Χριστιανοί. Αἱ κατὰ τῶν Χριστιανῶν κατηγορίαι τῶν ἔθνικῶν ἀποταλοῦν τὴν «βλασημίαν τοῦ ὀνόματος τοῦ Χριστοῦ ἐν τοῖς ἔθνεσιν» (Ἦσ. 52, 5).

148. Λουκ. 14, 29—30.

149. Πρβλ. Λουκ. 2, 52. Προκοπὴ εἶναι ἡ θαυμασία καὶ συνεχὴς βελτίωσις, ἥτις προϋποθέτει συνεχῆ ἀγῶνα.

διώκω ἐπὶ τὸ δραβεῖον τῆς ἄνω κλήσεως». ¹⁵⁰ Διότι ὁλόκληρος ὁ θίος τῶν ἀνθρώπων εἶναι τοιαύτης φύσεως, δηλ. δὲν
 25 ἀρκεῖται εἰς τὰ ὅσα ἤδη ἔχουν πραγματοποιηθῇ, ἀλλὰ τρέφεται ὄχι τόσο μὲ τὴν πραγματικότητα, ὅσον μὲ τὰ μέλλοντα. Πράγματι τί θὰ ὠφελήσῃ τὸν ἄνθρωπον ὁ χθεσινὸς κόπος τῆς γαστρος, ἀφοῦ σήμερον ἡ ἔμφυτος πείνα δὲν εὐρίσκει τὴν παρηγορίαν τοῦ φαγητοῦ; Κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον καὶ ἡ ψυχὴ δὲν ἔχει οὐδὲν κέρδος ἀπὸ τὸ κατόρθωμα
 30 τῆς χθές, ὅταν τὸ κατόρθωμα τῆς σημερινῆς προσπάθειας μειονεκτῇ (ἐναντίον αὐτοῦ). «Οἶον γὰρ εὖρω σε, φησί, τοιοῦτόν σε κρινῶ». ¹⁵¹

2. Ὅταν λοιπὸν συμβῇ μεταβολή, ὁ μὲν κόπος τοῦ δικαίου καθίσταται μάταιος, ἀλλὰ καὶ ἡ διαγωγή τοῦ ἁμαρτωλοῦ ἀπαλλάσσεται πάσης κατηγορίας, λόγῳ τοῦ ὅτι ὁ μὲν εἰς μετεδλήθη ἀπὸ τὸ καλλίτερον πρὸς τὸ χειρότερον, ὁ δὲ ἄλλος ἀπὸ τὸ χειρότερον πρὸς τὸ καλλίτερον. Αὐτὰ δυνάμεθα νὰ τὰ ἀκούσωμεν καὶ ἀπὸ τόν (Προφήτην) Ἰεζεκιήλ,
 5 ὁ ὁποῖος ὡς ἐκπρόσωπος τοῦ Κυρίου διδάσκει: «Ἐάν γάρ, φησὶν, ἐκκλίνας ὁ δίκαιος πλημμελήσῃ, οὐ μὴ μνησθῶ τῶν δικαιοσυνῶν, ὧν ἐποίησεν, ἀλλ' ἐν τῇ ἁμαρτίᾳ αὐτοῦ ἀποθανεῖται». ¹⁵² Τὸ ἴδιον ὁμῶς λέγει καὶ περὶ τοῦ ἁμαρτωλοῦ: «Ἐάν ἐπιστρέψας ποιήσῃ δικαιοσύνην, ζωὴ ζήσεται ἐν αὐτῇ». ¹⁵³ Πράγματι, ποῦ ἐπῆγαν οἱ τόσοι κόποι τοῦ ὑπηρέτου (τοῦ Θεοῦ) Μωϋσῆ, ¹⁵⁴ ἀφοῦ διὰ μίαν μόνην στιγμήν ἀντίθετον πρὸς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ τὸν ἀπεστέρησε τῆς εἰσόδου ¹⁵⁵ εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας; Ποῦ ἐπῆγε καὶ ἡ συναναστροφή τοῦ Γιεζι μετὰ τοῦ Ἑλισταίου, ἀφοῦ ἔνεκα τῆς φιλοχρηματίας του ἐπέσυρεν ἐπάνω του τὴν λέπραν; ¹⁵⁷ Ἡ οἶον δὲ ἦτο καὶ τὸ ὄφελος τοῦ Σολομῶντος ἀπὸ τὴν πολλήν
 10 τοῦ σοφίαν καὶ τί ἀπέγιναν οἱ τόσοι του προηγούμενοι στοχασμοὶ περὶ τοῦ Θεοῦ, ἀφοῦ ὕστερον λόγῳ τῆς γυναικομανίας του ἐξέπεσεν εἰς τὴν εἰδωλολατρίαν; ¹⁵⁸ Ἀλλ' οὔτε καὶ τὸν μακάριον Δαβὶδ ἀφῆκεν ἀμεμπτον ἡ ὑπερηφάνειά του, λόγῳ τοῦ ἁμαρτήματός του εἰς δάρος τῆς συζύγου τοῦ Οὐ-

150. Φιλ. 3, 14.

151. Πρβλ. Ἰεζ. 3, 18—20.

152. Ἰεζ. 3, 20.

153. Ἰεζ. 18, 21.

154. Ἰησ. Ναυή 1, 2.

155. Πρβλ. Ἀριθ. 27, 14 καὶ Ψαλμ. 105, 32—33.

156. Ἐ. & 18.

157. Πρβλ. Δ' Βασ. 5, 27.

158. Πρβλ. Γ' Βασ. 41, 1—10.

20 ρίου.¹⁵⁹ Θὰ ἦτο ὁμως ἀρκετὴ ἡ μετὰπτωσις τοῦ Ἰούδα ἀπὸ τὰ καλλίτερα πρὸς τὰ χειρότερα, διὰ τὴν κάμην τοὺς ζῶντας κατὰ Θεὸν νὰ ἀποφεύγουν τὰ σφάλματα, διότι αὐτός, παρ' ὅτι κατὰ τὸ διάστημα τόσων ἐτῶν ἦτο μαθητὴς τοῦ Χριστοῦ, ὕστερον, μὲ τὸ νὰ πωλήσῃ ἀντὶ μικρᾶς ἀμοιβῆς τὸν Διδάσκαλον (Χριστόν), ἠγόρασε διὰ τὸν ἑαυτὸν του μίαν ἀγχόνην.¹⁶⁰

25 Νὰ τὸ γνωρίζῃς λοιπὸν αὐτό, ἀδελφέ, ὅτι ὄχι «ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος κάμνει καλὴν ἀρχήν, αὐτὸς εἶναι τέλειος»,¹⁶¹ ἀλλ' «ὁποῖος θέτει τέλος καλόν, ἐκεῖνος εἶναι δόκιμος παρὰ τῷ Θεῷ». ¹⁶² Μὴ λοιπὸν δώσης, ἀδελφέ, ὕπνον εἰς τοὺς ὀφθαλμούς σου, μήτε νυσταγμὸν εἰς τὰ βλέφαρά σου, «ἵνα σωθῇς ὡς περ δορκὰς ἐκ θρόνων καὶ ὡς περ ὄρνειον ἐκ παγίδος». ¹⁶³ Πρόσεχε ἐπομένως, διότι «διέρχεσαι ἐν μέσῳ παγίδων καὶ περιπατεῖς ἐπάνω εἰς ἕν τεῖχος ὑψηλόν», ^{163α} ἀπ' ὅπου ἡ πτώσις δὲν εἶναι ἀκίνδυνος. Μὴ λοιπὸν ἐντείνῃς εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ὅλας τὰς δυνάμεις σου νὰ φθάσῃς εἰς τὸ ὕψιστον σημεῖον τῆς ἀσκήσεως καὶ κυρίως νὰ μὴ δώσης ἐμπιστοσύνην εἰς τὸν ἑαυτὸν σου, διὰ τὴν μὴ πέσῃς λόγῳ ἀπειρίας ἀπὸ τὸ ὕψος τῆς ἀσκήσεως. ^{163β} Εἶναι προτιμότερον ἢ προκοπὴ νὰ συντελῇται βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον. Μὲ ρυθμὸν λοιπὸν βραδὺν νὰ προσπαθῇς νὰ ἀποφεύγῃς τὰς ἡδονὰς τοῦ βίου μὲ τὸ νὰ ἀποκόπτῃς κάθε κακὴν σου συνήθειαν, φοβούμενος μήπως, ἂν τὰς προκαλέσῃς τὰς ἡδονὰς ὅλας μαζί (λόγῳ τοῦ ταυτοχρόνου κατ' αὐτῶν πολέμου) δημιουργήσῃς εἰς τὸν ἑαυτὸν σου πλῆθος πειρασμῶν. Ὅταν λοιπὸν νικήσῃς ὀλοκληρωτικῶς τὸ ἕν πάθος τῆς ἡδονῆς, τότε νὰ ἀντιπαραταχθῇς πρὸς τὴν ἄλλην ἡδονὴν καὶ οὕτω καθ' ἐξῆς θὰ νικήσῃς ὅλας τὰς ἡδονὰς, τὴν κάθε μίαν εἰς τὴν κατάλληλον δι' αὐτὴν περίστασιν. Διότι τῆς ἡδονῆς μόνον τὸ ὄνομα εἶναι ἕν, ἐνῶ (κάτω ἀπὸ αὐτὸ κρύπτονται) ποικίλαι καταστάσεις. Διὰ τοῦτο λοιπὸν, ἀδελφέ, νὰ εἶσαι,

159. Πρὸλ. Β' Βασ. κεφ. 11.

160. Πρὸλ. Μαθ. 27, 5: «ρίψας τὰ ἀργύρια ἐν τῷ ναφ' ἀνεχώρησε καὶ ἀπελθὼν ἀπήγγατο».

161. Πρὸλ. Φιλιπ. 1, 6.

162. Πρὸλ. Ἰακ. 1, 12: «δόκιμος γενόμενος λήφεται τὸν στέφανον».

163. Πρὸλ. Παρμ. 6, 4—5.

163α. Σοφ. Σειρ. 9, 13. Τὸ χωρίον τοῦτο καὶ τὰ συναφῇ ὁ Μ. Β. ἀναπτύσσει ἰδιαιτέρως εἰς τὴν ἑμιλίαν τοῦ εἰς τὸ «Πρόσεχε σεαυτῷ» (Δευτ. 15, 7. Βλ. Ρ. Γ. 31, 197 C - 217 B).

163β. «Ὅλοι οἱ δοκητικοὶ Πατέρες συνιστοῦν ὑπομονὴν καὶ βραδὺν ρυθμὸν εἰς τὴν πορείαν πρὸς τὴν τελειότητα, διὰ τὴν μὴ ἀποτηγχάνουν λόγῳ ἀπειρίας».

πρῶτον μὲν ὑπομονητικὸς εἰς κάθε εἶδους πειρασμόν. Μὲ ποίους δὲ πειρασμοὺς δοκιμάζεται ὁ πιστός; Μὲ κατὰ κόσμον ζημίας, μὲ κατηγορίας, μὲ συκοφαντίας, μὲ ἀνυπακοήν, μὲ καταλαλιάν, μὲ διωγμούς. Πράγματι, μὲ αὐτὰ καὶ
 45 ἄλλα ἀνάλογα δοκιμάζεται ὁ πιστός.

Ἐπειτα δὲ νὰ εἶσαι ἡρεμος; νὰ μὴ εἶσαι προπετὴς εἰς τὰ λόγια σου, μήτε ἐριστικός, μήτε φιλόνικος, μήτε κενόδοξος, μήτε νὰ ζητῇς πολλὰς ἐξηγήσεις, ἀλλὰ νὰ εἶσαι καλόπιστος. Νὰ μὴ κάμνης τὸν σπουδαῖον εἰς τὰ λόγια σου, νὰ εἶσαι δὲ πάντοτε ἔτοιμος ὄχι διὰ (νὰ κάμνης) διδασκαλίαν, ἀλλὰ διὰ (νὰ λάβῃς) διδάγματα. Νὰ μὴ περιεργάζεσαι τὸν θῖον κοσμικῶν ἀνθρώπων, διότι ἀπὸ αὐτὸ δὲν θὰ σοῦ προξενηθῇ καμμία ὠφέλεια. Διότι λέγει ἡ Γραφή: «ὅπως ἂν μὴ λαλήσῃ τὸ στόμα μου τὰ ἔργα τῶν ἀνθρώπων».¹⁶⁴ Διότι ἐκεῖνος

ὁ ὁποῖος μὲ εὐχαρίστησιν ὁμιλεῖ διὰ τὰς πράξεις τῶν ἁμαρτωλῶν¹⁶⁵ κάμνει νὰ ἐξυπνίσουν συντόμως ἐναντίον του αἱ ἡδοναί. Νὰ ἐξετάζῃς ἀντιθέτως ἀπὸ ὅλας τὰς πλευράς του, ὅσον δύνασαι περισσότερον, τὸν θῖον τῶν δικαίων, διότι τοιοῦτοτρόπως εἶναι δυνατόν νὰ εὕρῃς ὠφέλειαν. Νὰ μὴ

55 εἶσαι ἐπιδεικτικὸς μὲ τὸ νὰ περιέρχεσαι τὰς κώμας ἢ τὰς οἰκίας, ἀλλὰ νὰ τὰς ἀποφεύγῃς ὡς παγίδας τῶν ψυχῶν. Ἀλλὰ καὶ ἂν ἀκόμη ἀπὸ πολλὴν εὐλάβειαν σὲ παρακαλῇ κανεὶς νὰ ὑπάγῃς εἰς τὸν οἶκον του διὰ πολλοὺς καὶ διαφόρους λόγους, ἃς πληροφορῇται ἀπὸ σέ ὁ ἄνθρωπος αὐτός

60 ὅτι (πρέπει νὰ) ἀκολουθῇ τὴν πίστιν τοῦ ἑκατοντάρχου, ὁ ὁποῖος ἐνῷ ὁ Ἰησοῦς ἐθάδιζε πρὸς τὴν οἰκίαν του διὰ νὰ θεραπεύσῃ (τὸν δοῦλον του) αὐτὸς τὸν ἡμπόδιζε λέγων: «Κύριε, οὐκ εἰμι ἱκανός, ἵνα μου ὑπὸ τὴν στέγην εἰσέλθῃς, ἀλλὰ μόνον εἰπὲ λόγον καὶ ἰαθήσεται ὁ παῖς μου».¹⁶⁶ Ὅταν δὲ ὁ Ἰησοῦς τοῦ εἶπεν: «ὑπαγε, ὡς ἐπίστευσας γενηθήτω σοι»,¹⁶⁷ ἐθεραπεύθη ὁ δοῦλος του ἀπὸ τῆς ὥρας ἐκείνης.

65 Ἄς εἶναι λοιπὸν εἰς σέ γνωστὸν τοῦτο, ἀδελφέ, ὅτι ὄχι ἡ παρουσία τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ ἡ πίστις τοῦ αἰτοῦντος ἡλευθέρωσε τὸν ἀσθενῆ (ἀπὸ τὴν ἀσθένειαν). Παρομοίως καὶ τώρα: ἂν σὺ προσεύχεσαι, ὅπουδῆποτε τυχὸν εὕρισκεσαι, καὶ ὁ ἀσθενὴς πιστεύῃ ὅτι χάρις εἰς τὰς προσευχάς σου θὰ τύχῃ τῆς θείας βοηθείας, ὅλα (ὅσα θὰ ἐπακολου-

164. Ψαλμ. 16, 4.

165. Εἰς τὸν θῖον τοῦ νεωτέρου Εὐαγγελίου δόκητος ἐν Ἀγίῳ Ὁρει, τοῦ Στάρετς Παρθενίου, βλέπομεν ὅτι καὶ ἡ ἀνάμνησις ξένου ἁμαρτιῶν μολῶναι τὸν ἄνθρωπον. Πόσῃ μᾶλλον τὸ νὰ ὁμιλῇ τις δι' αὐτὰς.

166. Ματθ. 8, 8.

167. Ἐ. ἀ.

θήσουν), θά γίνουν εἰς αὐτὸν συμφώνως πρὸς τὴν ἐπιθυμίαν του.

3. Νὰ μὴ ἀγαπήσῃς τοὺς οἰκείους σου περισσότερο ἀπὸ τὸν Κύριον, διότι λέγει: «ὁ ἀγαπῶν πατέρα ἢ μητέρα ἢ ἀδελφούς ὑπὲρ ἐμὲ οὐκ ἔστι μου ἄξιος».¹⁶⁸ Τί ὅμως θέλει νὰ εἴπῃ ἡ ἐντολὴ αὐτὴ τοῦ Κυρίου; «Εἰ τις, λέγει, οὐκ αἶρει τὸν σταυρὸν αὐτοῦ καὶ ἀκολουθεῖ μοι, οὐ δύναται μου εἶναι μαθητής».¹⁶⁹ Ἄν συναπέθανες τῷ Χριστῷ ὡς πρὸς τοὺς κατὰ σάρκα συγγενεῖς σου, διατί θέλεις πάλιν νὰ τριγυρίζῃς ἀνάμεσά των; Ἄν δὲ «ἅ κατέλυσας» χάριν τοῦ Χριστοῦ, «ταῦτα πάλιν οἰκοδομεῖς» χάριν τῶν συγγενῶν σου, «παραβάτην» καθιστᾷς τὸν ἑαυτὸν σου.¹⁷⁰

- Μὴ λοιπὸν ἕνεκα ὑποχρεώσεως ἔναντι τῶν συγγενῶν σου ἀναχωρήσῃς ἀπὸ τὸν τόπον σου, διότι, ἂν ἀναχωρήσῃς ἀπὸ τὸν τόπον σου, ἴσως ἀναχωρήσῃς καὶ ἀπὸ τὸν τρόπον σου.¹⁷¹

Νὰ μὴ ἀγαπᾷς μήτε τὴν πολυκοσμίαν, μήτε τὸ «χωρίον», μήτε τὴν πόλιν, ἀλλὰ τὴν ἔρημον.

Νὰ μένης πάντοτε κλεισμένος εἰς τὸν ἑαυτὸν σου, χωρὶς νὰ μετεωρίζεσαι, καὶ νὰ θεωρῇς ὡς κύριον ἔργον σου τὴν προσευχὴν καὶ τὴν ψαλμωδίαν.

- Ἐπίσης νὰ μὴ παραμελῇς τὰ Ἀναγνώσματα καὶ κυρίως τὰ τῆς Καινῆς Διαθήκης, ἐπεὶδὴ ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης προκαλεῖται θλάσθῃ, ὅχι ὅμως διότι ἔχουν γραφῇ εἰς αὐτὴν πράγματα θλαθερά, ἀλλὰ διότι ἡ διάνοια δὼν θλάπτονται εἶναι ἀσθενεῖς.

- Καὶ πράγματι, κάθε εἶδος ἄρτου εἶναι θρεπτικόν, διὰ τοὺς ἀσθενεῖς ὅμως εἶναι ἐπιβλαβές. Κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον «πᾶσα Γραφὴ θεόπνευστος καὶ ὠφέλιμος»¹⁷² καὶ οὐδαμοῦ εἰς ὁλόκληρον αὐτὴν (τὴν Ἀγίαν Γραφήν) δὲν ὑπάρχει κάτι τὸ καθ' ἑαυτὸ μεμολυσμένον, «εἰμὴ τῷ λογιζομένῳ κοινὸν εἶναι, ἐκεῖνῳ κοινόν».¹⁷³ «Πάντα δὲ δοκίμαζε, τὸ καλὸν κάτεχε, ἀπὸ παντός δὲ εἰδους πονηροῦ ἀπέχεου».¹⁷⁴

168. Ματθ. 10, 37.

169. Λουκ. 14, 27.

170. Πρβλ. Γαλ. 2, 18.

170α. Πολλὰκις τονίζεται περὶ τοῦ Μοναχισμοῦ τὸ «οὐχ ὁ τόπος, ἀλλ' ὁ τρόπος». Τὸ ὁρθὸν εἶναι ὅτι δὲν ἀρκεῖ μόνον ὁ τόπος, εἰάν δὲν ἀκολουθῇ ἀναγκαιῶς καὶ ὁ τρόπος. Ἐν τοῖτοις καὶ ἐδοξ καὶ εἰς τὴν Ἐπιστ. 2 ὁ Μ. Βασίλειος ἀποδίδει μεγάλων σημασίαν καὶ εἰς τὸν τόπον. Βλ. καὶ 1 ΜΒΑ, (Ἐπιστ. 2, § 2 κ. ἐξ.) σ. 56, σημ. 30.

171. Β' Τιμ. 3, 16.

172. Ρωμ. 14, 14.

173. Α' Θεο. 5, 21.

«Πάντα γὰρ ἔξεστιν, ἀλλ' οὐ πάντα συμφέρει». ¹⁷⁴ Νὰ εἶσαι λοιπὸν πρὸς τοὺς ἀνθρώπους μετὰ τῶν ὁποίων συναντᾶσαι ἀμεμπτος εἰς ὅλα, πρόσχαρος, φιλάδελφος, εὐχάριστος, ταπεινόφρων, καὶ νὰ μὴ ἐξέρχῃσαι τοῦ (βασικοῦ) 25 σκοποῦ τῆς φιλοξενίας μὲ (τὸ νὰ παραθέτης) πολυτελεῖ φαγητά. Ἀντιθέτως νὰ περιορίζῃσαι εἰς τὰ «παρόντα» ¹⁷⁵ καὶ ποτὲ νὰ μὴ πάρῃς ἀπὸ κανένα τίποτε περισσότερον ἀπὸ αὐτὸ (τὸ ὁποῖον ἀπαιτεῖ) ἢ καθημερινὴ ἀνάγκη τοῦ μοναχικοῦ δίου.

Ἰδίως νὰ ἀποφεύγῃς τὸν χρυσὸν (τὰ χρήματα) ὡς ἐπίβουλον τῆς ψυχῆς καὶ πατέρα μὲν τῆς ἀμαρτίας, ὑπηρε- 30 τήν δὲ τοῦ Διαβόλου. Μὲ τὴν πρόφασιν τῆς δῆθεν ἐξυπηρετήσεως τῶν πτωχῶν μὴ καταστήσῃς τὸν ἑαυτὸν σου ὑπόδικον ἔνεκα φιλοχρηματίας. Ἄν δὲ κάποιος σοῦ φέρῃ χρήματα διὰ πτωχοῦς καὶ σὺ γνωρίζῃς μερικοὺς οἱ ὁποῖοι στεροῦνται, ὑπόδειξε εἰς ἐκείνους ὁ ὁποῖος ἔχει τὰ χρήματα νὰ τὰ δώσῃ εἰς τοὺς ὑστερουμένους ἀδελφοὺς ὁ ἴδιος, διὰ νὰ μὴ συμβῇ καὶ ἡ (προσωρινὴ ἔστω) παραλαβὴ τῶν χρη- 35 μάτων μολύνῃ τὴν συνείδησίν σου.

4. Ἀποφευγε τὰς ἡδονάς, ἐπιδίωκε νὰ ἔχῃς ἐγκράτειαν· καὶ τὸ μὲν σῶμα νὰ ἀσκῇς εἰς τοὺς κόπους, τὴν δὲ ψυχὴν νὰ συνηθίζῃς εἰς τοὺς πειρασμούς. Θεωρῶν τὴν διά-
ζευξιν τῆς ψυχῆς ἀπὸ τὸ σῶμα ὡς ἀπαλλαγὴν ἀπὸ κάθε κακὸν νὰ ἀναμένῃς τὴν ἀπόλαυσιν τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν, 5 τῆς ὁποίας ἔγιναν μέτοχοι ὅλοι οἱ Ἅγιοι. Σὺ λοιπὸν εἰς τὴν διαβολικὴν σκέψιν, ἀφοῦ τὴν ζυγίζεις συνεχῶς, νὰ ἀντι-
παρατάσῃς τὸν εὐσεβῆ λογισμόν, συγκατατιθέμενος εἰς αὐτὸν ἀπολύτως, ὅπως ἀκριδῶς (συμφωνεῖς ἀπολύτως) καὶ μὲ τὴν ροπήν τῆς πλάστιγγος (δταν ζυγίζῃς), καὶ ἰ-
δίως δταν ἡ πονηρὰ σκέψις ἐπαναστατοῦσα σοῦ λέγῃ: «Τί τὸ ὀφελὸς σου ἀπὸ τὴν παραμονὴν σου εἰς τὸν τόπον αὐ- 10 τόν; Ποῖον τὸ κέρδος τῆς ἀναχωρήσεώς σου ἐκ τῆς συνα-
ναστροφῆς μὲ τοὺς ἀνθρώπους; Ἡ δὲν γνωρίζεις ὅτι οἱ παρὰ τοῦ Θεοῦ τεταγμένοι ἐπίσκοποι τῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ καὶ ζοῦν συνήθως ὅλην τὴν ζωὴν των μαζί μὲ τοὺς ἀνθρώ-
πους, ἀλλὰ καὶ ἐπιτελοῦν ἀδιαλείπτως τὰς πνευματικὰς πανηγύρεις, ἀπὸ τὰς ὁποίας, τοῦλάχιστον κατὰ τὴν γνώμην μου, εἰς ὅσους τὰς παρακολουθοῦν προσγίνεται μεγάλη ὡ- 15 φέλεια: Διότι ἐκεῖ γίνονται αἱ ἐρμηνεῖαι τῶν αἰνιγμάτων

¹⁷⁴. Α' Κορ. 6, 12.

¹⁷⁵. Πρὸς Ἐβρ. 13, 5: «τοῖς παροδοῖσι» σημαίνει: εἰς ὅσα ὁ Θεὸς ἐκέ-
στωτε θίβει.

τῶν Παροιμιῶν, αἱ ἀναλύσεις τῶν διδαγμάτων τῶν Ἀποστόλων, ἡ ἔκθεσις τῶν νοημάτων τοῦ Εὐαγγελίου, ἡ ἀκρόασις τῆς Θεολογίας, αἱ συναντήσεις τῶν πνευματικῶν ἀδελφῶν, οἱ ὅποιοι προξενοῦν μεγάλην ὠφέλειαν εἰς τοὺς συναναστρεφόμενους αὐτοὺς, ἀκόμη καὶ ἐκ τῆς θέας τοῦ προσώπου των. Ἐνῷ σὺ, ἀφοῦ κατέστησες τὸν ἑαυτὸν σου ξένον διὰ τὰ τόσα ἀγαθὰ, κάθησαι ἐδῶ, ὅπου κατήντησες τόσον ἄγριος, ὅσον καὶ τὰ θηρία. Ἐδῶ λοιπὸν διαπιστώνεις πολλὴν ἡρεμίαν, ὅχι ὀλίγην ἀπανθρωπίαν, ἑλλειψίν διδασκαλίας, ἀποξένωσιν ἀπὸ τοῦ ἀδελφοῦ καὶ ὅτι τὸ πνεῦμα σου εὐρίσκεται εἰς πολλὴν ἀργίαν, ὥς πρὸς τὴν τήρησιν τῆς ἐντολῆς τοῦ Θεοῦ.

Λοιπὸν, ὅταν ὁ πονηρὸς λογισμὸς, ἀφοῦ προκληθῇ με-
 25 τοιούτου εἵδους, ἀλλὰ καὶ τόσον πολλὰς προφάσεις καὶ θελήσῃ νὰ σὲ συντρίψῃ πνευματικῶς, σὺ ἀντιπαράταξε εἰς αὐτὸν διὰ τοῦ εὐσεβοῦς λογισμοῦ τὴν πείραν τῶν πραγμάτων λέγων: «Ἐπειδὴ σὺ μοῦ λέγεις, ὅτι εἶναι καλὰ τὰ ἐν τῷ κόσμῳ (γινόμενα), διὰ τοῦτο ἐγώ, διότι δηλ. ἐθεώρησα τὸν ἑαυτὸν μου ἀνάξιον τῶν ἀγαθῶν τοῦ κόσμου, μετώ-
 30 κησα καὶ ἦλθον ἐδῶ. Διότι μαζὶ μὲ τὰ ἀγαθὰ τοῦ κόσμου εἶναι ἀνάμεικτα καὶ τὰ κακά, καὶ μᾶλλον ὑπερτεροῦν τὰ κακά. Κάποτε λοιπὸν, ὅταν εὐρέθην εἰς μίαν πνευματικὴν πα- νήγυριν, συνήντησα ἕνα ἀδελφόν, ὁ ὅποιος φαινομενικῶς μὲν ἐφοβεῖτο τὸν Κύριον, πράγματι ὁμῶς ἐκυριαρχεῖτο ὑπὸ
 35 τοῦ Διαβόλου, καὶ ἤκουσα ἀπὸ αὐτὸν λόγια ὠραῖα καὶ διηγήσεις συντεθειμένας κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε νὰ ἐξαπατοῦν ἐκείνους οἱ ὅποιοι τὸν συνήντων. Μετὰ ἀπὸ αὐτὸν συνήντησα πολλοὺς κλέπτας, ἄρπαγας, τυράννους. Εἶδον τὸ ἀσχημον σχῆμα τῶν μεθυσμένων, τὰ αἵματα τῶν βασανιζομένων. Πρὸς τούτοις εἶδον καὶ τὸ κάλλος τῶν γυναικῶν,
 40 τὸ ὅποιον μοῦ ἐβασάνιζε τὴν σωφροσύνην.¹⁷⁶ Καὶ δεβαίως διέφυγον τὴν πρᾶξιν τῆς πορνείας, τὴν παρθενίαν μου ὁμῶς τὴν ἐμόλυνα¹⁷⁷ μὲ τὸν λογισμὸν τῆς ἐπιθυμίας. Καὶ λόγους ἐπίσης ψυχωφελεῖς ἤκουσα ἀπὸ πολλοῦς, εἰς οὐδένα ὁμῶς ἐκ τῶν διδασκάλων τούτων εὗρον ἀρετὴν ἀνταξίαν τῶν λόγων των. Μετὰ ἀπὸ αὐτὸ πάλιν ἤκουσα πολλὰ ἄσματα,
 45 τῶν ὁποίων ἡ μουσικὴ ἦτο ἐλαφρὰ καὶ ἀκόλαστος.¹⁷⁸ Ἐπίσης ἤκουσα τὴν κιθάραν νὰ ἤχῃ μὲ γλυκύτητα, τοὺς κρό-

176. Σωφροσύνη εἶναι ἡ ἀπὸ τῶν σαρκικῶν παθῶν καὶ ἁμαρτιῶν ἀποχή.

177. Διὰ τῆς κατὰ διάνοιαν ἁμαρτίας, μὲ τὴν σογκατάθεσιν.

178. Εἰς τὸ καίμενον: «μέλεσι τεθρυμμένοις», ὁπλ. ἄσματα ἐρωτικά, μαλθακά καὶ θηλυπρεπῆ ἢ ἢ εἰς τοιαῦτα ἄσματα ἀρμόζουσα μουσική.

τους εκείνων οἱ ὅποιοι ἐχόρευον, τὴν φωνὴν τῶν γελωτοποιῶν καὶ γενικῶς πολλὴν μωρίαν καὶ εὐτραπeliάν, θόρυβον ὄχλου ἀναριθμήτου. Ἐξ ἄλλου εἶδον τὰ δάκρυα ἐκείνων τοὺς ὁποίους εἶχον ἀπογυμνώσει, τὸν πόνον τῶν ὀδηγούμενων ὑπὸ τῶν τυράννων εἰς τὴν φυλακὴν, ἤκουσα τὰς
50 κραυγὰς τῶν βασανιζομένων. «Καὶ εἶδον καὶ ἰδοῦ» (εἰς τὴν πραγματικότητά) δὲν ἐπρόκειτο περὶ πνευματικῆς πανηγύρεως, ἀλλὰ περὶ μιᾶς θαλάσσης ἡ ὁποία πληττομένη ὑπὸ τῶν ἀνέμων καὶ ἀναταρασσομένη ἐφαίνετο ὅτι προσεπάθει νὰ καλύψῃ μὲ τὰ κύματά της τοὺς πάντας ταυτοχρόνως.

Λέγε μου λοιπόν, πονηρὲ λογισμέ, καὶ σύ, ὦ δαίμον τῆς προσκαίρου ἡδυπαθείας καὶ κενοδοξίας, ποῖον τὸ ὄφελός μου ἀπὸ τὴν ἀκρόασιν καὶ τὴν θεάν ὄλων αὐτῶν, ἀφοῦ
55 δὲν ἔχω τὴν δύναμιν νὰ δοθῇσω κανένα ἀπὸ τοὺς ἀδικουμένους, οὔτε νὰ ὑπερασπισθῶ τοὺς ἀδυνάτους, οὔτε μοῦ εἶναι δυνατόν νὰ διορθώσω τοὺς σφάλλοντας, ἐνῶ ἀντιθέτως κινδυνεύω ἴσως νὰ ἀπολεσθῶ καὶ ἐγὼ ὁ ἴδιος; Διότι ὅπως ἀκριθῶς τὸ ὀλίγον καθαρὸν ὕδωρ ἡ πολλὴ ἀνεμοζάλη καὶ σκόνῃ τὸ ἐξαφανίζει, παρομοίως καὶ ἐκεῖνα εἰς τὰ ὁποῖα ἡμεῖς νομίζομεν ὅτι ἐνεργοῦμεν κατὰ τὴν ζωὴν μας ὀρθῶς καλύπτονται ὑπὸ τῶν κακῶν τῆς ζωῆς μας. Τὰ φαῦλα δηλαδὴ ἄσματα, ὅπως ἀκριθῶς οἱ πάσσαλοι, ἐμπήγονται εἰς τὰς καρδίας αὐτῶν οἱ ὅποιοι ζοῦν τὴν ζωὴν των διήθεν μὲ εὐθυμίαν καὶ χαράν, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ ἐπισκοτίζεται ἡ καθαρότης τῆς ἱεῖς ψαλμωδίας, ἐνῶ αἱ κραυγαὶ
65 καὶ ὁ θρήνος τῶν ἀνθρώπων οἱ ὅποιοι ἀδικοῦνται, μνημονεύονται συνεχῶς ὑπὸ τῶν ὁμοφύλων των, μὲ ἀποτέλεσμα ὅτι γίνεται καταφανὴς ἡ ὑπομονὴ τῶν πενήτων.

5. Ποία λοιπόν εἶναι ἡ ὠφέλειά μου; Ἡ μήπως (ὠφέλειά μου εἶναι) ἡ δλάθῃ τῆς ψυχῆς; Διὰ τοῦτο λοιπόν ἐγὼ «μεταναστεύω εἰς τὰ ὄρη ὡς στρουθίον».¹⁷⁹ Διότι «ὡς στρουθίον ἐρρύσθην ἐκ τῆς παγίδος τῶν θηρευόντων».¹⁸⁰ Μάλιστα, ὦ κακὴ σκέψις, ζῶ εἰς τὴν ἔρημον ταύτην, εἰς τὴν ὁποῖαν ἐσύχναζεν ὁ Κύριος. Ἐδῶ εἶναι ἡ Δρύς τοῦ Μამβρῆ.¹⁸¹ Ἐδῶ εἶναι ἡ κλίμαξ ἡ ὁποία ὀδηγεῖ εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ αἱ στρατιαὶ τῶν Ἀγγέλων, τὰς ὁποίας εἶδεν ὁ Ἰακώβ.¹⁸² Ἐδῶ εἶναι ἡ ἔρημος εἰς τὴν ὁποῖαν ἐξηγνίσθη ὁ λαὸς καὶ ἔλαβε τὸν Νόμον.¹⁸³ καὶ τοιοῦτοτρόπως, ἀφοῦ εἰσῆλθεν εἰς τὴν

179. Πρὸλ. Ψαλμ. 10, 2.

180. Ψαλμ. 123, 7.

181. Πρὸλ. Γεν. 18, 1.

182. Πρὸλ. Γεν. 28, 12.

183. Πρὸλ. Ἔξ. 19, 14, 22.

- 10 γῆν τῆς ἐπαγγελίας, εἶδε τὸν Θεόν. Ἐδῶ εἶναι τὸ Καρμή-
λιον Ὅρος, εἰς τὸ ὁποῖον διαμένων ὁ Προφήτης Ἡλίας εὐ-
ηρέστησεν εἰς τὸν Θεόν. Ἐδῶ εἶναι ἡ πεδιάς, εἰς τὴν ὁ-
ποῖαν ἀναχωρήσας ὁ Ἑσδρας¹⁸⁴ ὑπηγόρευσε κατ' ἐντολὴν
τοῦ Θεοῦ δλας τὰς Ἀγίας Γραφάς. Ἐδῶ εἶναι ἡ ἔρημος, εἰς
τὴν ὁποῖαν ὁ μακάριος Ἰωάννης τρώγων ἀκρίδας ἐκήρυξεν
εἰς τοὺς ἀνθρώπους τὴν μετάνοιαν.¹⁸⁵ Ἐδῶ εἶναι τὸ ὄρος
15 τῶν Ἐλαιῶν, εἰς τὸ ὁποῖον ὁ Χριστὸς ἀνερχόμενος προ-
σηύχετο, διὰ νὰ διδάξῃ ἡμᾶς νὰ προσευχώμεθα.^{185α} Ἐδῶ
εἶναι ὁ Χριστὸς, ὁ φίλος τῆς ἐρήμου.¹⁸⁶ Διότι λέγει: «Ὅπου
εἰσὶ δύο ἢ τρεῖς συνηγμένοι εἰς τὸ ἐμὸν ὄνομα, ἐκεῖ εἰμὶ ἐν
μέσῳ αὐτῶν». ¹⁸⁷ Ἐδῶ εἶναι «ἡ στενὴ καὶ τεθλιμμένη ὁδὸς
ἡ ἀπάγουσα εἰς τὴν ζωὴν». ^{187α} Ἐδῶ εἶναι οἱ διδάσκαλοι καὶ
20 οἱ Προφῆται, οἱ «ἐν ἐρημίαις πλανώμενοι καὶ ὄρεσι καὶ σπη-
λαίοις καὶ ταῖς ὁπαῖς τῆς γῆς». ^{187β} Ἐδῶ εἶναι οἱ Ἀπόστο-
λοι καὶ οἱ Εὐαγγελισταὶ καὶ ἐδῶ ζοῦν οἱ Μοναχοί, οἱ ὁποῖοι
ἐκαμον πόλιν τῶν τῆν ἔρημον.
Αὐτὰ λοιπὸν τὰ ἔχω ἐγκολπῶθῃ ὀλοφύχως, διὰ νὰ λάβω
ἐκεῖνα, περὶ τῶν ὁποίων ἐδόθησαν ἐπαγγελίαι εἰς τοὺς
Μάρτυρας τοῦ Χριστοῦ καὶ εἰς ὅλους τοὺς ἄλλους Ἀγίους
25 καὶ διὰ νὰ λέγω τὰ ἀψευδῆ λόγια: «διὰ τοὺς λόγους τῶν
χειλέων σου ἐγὼ ἐφύλαξα ὁδοὺς σκληράς». ¹⁸⁸ Ἀλλωστε ἐ-
γνώρισα εἰς τὴν Ἀγίαν Γραφὴν τὸν μὲν θεοφιλεῖ Ἀβραάμ
νὰ ὑπακούῃ εἰς τὴν φωνὴν τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ μετοικῇ εἰς
τὴν ἔρημον. ¹⁸⁹ Τὸν Ἰσαάκ νὰ καταδυναστεύεται, ¹⁹⁰ τὸν Πα-
30 τριάρχην Ἰακώβ νὰ ξενιτεύεται, ¹⁹¹ τὸν σῶφρονα Ἰωσήφ νὰ

184. Τὴν ἀποφιν αὐτὴν, ὅτι δηλ. τὸ πρωτότυπον τῆς Π. Διαθήκης ἀ-
πωλέσθη, δέχεται καὶ ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος. Κατὰ τοὺς δύο τοῦ-
τους μεγίστους Πατέρας ὁ Ἑσδρας ἔγραφε τὸν Νόμιον ἐλόκληρον κατὰ θεῖον
φαιτισμὸν καὶ ἐντολὴν Θεοῦ.

185. Πρὸλ. Μάρκ. 1, 6—8.

185α. Πρὸλ. Ματθ. 24, 3.

186. Πρὸλ. Ματθ. 4, 1, 13, 14, 13.

187. Ματθ. 18, 20. Διότι εἰς τὴν ἔρημον, ὅπου εἶναι αἱ Μοναὶ καὶ τὰ
ἀσκητήρια τῶν μοναχῶν, ζοῦν οὗτοι κοινὴν ζωὴν καὶ ἀριερωμένην εἰς τὸν
Θεὸν ἐξ ὀλοκλήρου, «συνηγμένοι ἐν τῇ ὀνόματι Αὐτοῦ».

187α. Ματθ. 7, 14.

187β. Ἑβρ. 11, 38.

187γ. Εἰς τὸ κείμενον μονολεκτικῶς: «ὁ ἐ ρ η μ ο π ο λ ι τ η ς»
610 ς.

188. Ψαλμ. 16, 4.

189. Πρὸλ. Γεν. 12, 9: «καὶ ἀπῆρεν Ἀβραάμ καὶ πορευθεὶς ἐστρατο-
πέδευσεν ἐν τῇ ἐρήμῳ».

190. Πρὸλ. Γεν. 26, 19—20.

191. Πρὸλ. Γεν. 27, 48.

πωλῆται,¹⁹² τοὺς ἐφευρέτας τῆς ἐγκρατείας τρεῖς Παῖδας νὰ μάχωνται μὲ τὸ πῦρ,¹⁹³ τὸν Δανιὴλ νὰ ρίπτεται διὰ δευτέραν φοράν εἰς τὸν λάκκον τῶν λεόντων,¹⁹⁴ τὸν πλήρη παρηγορίας Ἱερεμίαν νὰ καταδικάζεται εἰς ἕνα λάκκον μὲ θόρυβον,¹⁹⁵ τὸν Ἰσραηλιτικὸν λαὸν νὰ αἰχμαλωτίζεται,¹⁹⁶ τὸν Ἰωάννην, τὸν ἐλεγκτὴν τῆς μοιχείας, νὰ ἀποκεφαλίζεται,¹⁹⁷ τοὺς Μάρτυρας τοῦ Χριστοῦ νὰ φονεύωνται.¹⁹⁸

Ἀλλὰ διατί μακρηγοῶ; Ἡ ἔρημος εἶναι ὁ τόπος ὅπου, ὡς γνωστόν, καὶ ὁ ἴδιος ὁ Σωτὴρ ἡμῶν ἐσταυρώθη ὑπὲρ ἡμῶν, ἵνα διὰ τοῦ θανάτου τοῦ μᾶς ζωοποιήσῃ καὶ ἐνθαρρύνῃ καὶ ὁδηγήσῃ ὅλους ἡμᾶς εἰς τὴν ὑπομονήν. Καὶ ἐγὼ λοιπὸν σπεύδω πρὸς Αὐτὸν καὶ πρὸς τὸν Πατέρα καὶ πρὸς τὸ Ἅγιον Πνεῦμα. Ἀγωνίζομαι νὰ εὐρεθῶ γνήσιος μαθητῆς του,¹⁹⁹ διότι ἐθεώρησα τὸν ἑαυτὸν μου ἀνάξιον διὰ τὰ καλὰ τοῦ κόσμου. Πάντως ὅμως πρέπει καὶ νὰ προσθέσω ὅτι δὲν ἐπλάσθη ἐγὼ διὰ τὸν κόσμον, ἀλλὰ ὁ κόσμος δι' ἐμέ». ²⁰⁰

Αὐτὰ λοιπὸν συλλογίζομενος καθ' ἑαυτὸν καὶ ἐπιτελῶν αὐτὰ μὲ ζήλον, συμφώνως πρὸς τὰ ὅσα ἄλλωστε σοῦ ἔχω εἶπει, «νὰ ἀγωνίζεσαι μέχρι θανάτου ὑπὲρ τῆς ἀληθείας», ²⁰⁰ α καθ' ὅσον καὶ ὁ Χριστὸς ἐγένετο ὑπήκοος μέχρι θανάτου. Ἀλλὰ καὶ ὁ Ἀπόστολος λέγει: «Βλέπετε μήποτε ἔσται ἐν τινι ὑμῶν καρδία πονηρὰ εἰς τὸ ἀποστῆναι ἀπὸ Θεοῦ ζῶντος, ἀλλὰ ἀλλήλους παρακαλεῖτε καὶ εἰς τὸν ἕνα οἰκοδομεῖτε ἄχρις οὗ τὸ σήμερον λέγεται». ²⁰¹ Τὸ σήμερον δηλαδὴ σημαίνει ὅλον τὸν χρόνον τῆς ζωῆς μας. Ἐφ' ὅσον λοιπὸν, ἀδελφέ, πολιτεύεσαι τοιοῦτοτρόπως καὶ τὸν ἑαυτὸν σου θὰ σώσῃς καὶ ἡμᾶς θὰ εὐφράνῃς καὶ θὰ δοξάσῃς τὸν Θεὸν εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

192. Πρὸλ. Γεν. 37, 28.

193. Πρὸλ. Δανιὴλ 3, 23.

194. Πρὸλ. Δανιὴλ 6, 16—24 καὶ Βθλ καὶ ὁράκων στίχ. 31—40.

195. Πρὸλ. Ἱερ. 45, 6.

196. Ἐννοεῖται ἡ Βαβυλωνίος αἰχμαλωσία καὶ μετοικεσία, ἥτις ἔγινε ἀπὸ τοῦ ἔτους 606 μ.π.κ. καὶ ἀπὸ τοῦ 586—536 π.Χ. ὁλοκληρωτικῇ.

197. Πρὸλ. Μάρκ. 6, 27.

198. Οἱ Ἅγιοι Μάρτυρες ἔλαβον δίκαιον θάνατον.

199. Πρὸλ. Ἀγ. Ἰγνατίου Ἐπιστολὴ πρὸς Ρωμ. IV, 2: «τότε ἔσομαι μαθητὴς ἀληθὴς τοῦ Χριστοῦ».

200. Πρὸλ. καὶ τὸ νεκρώσιμον τοῦ Βαβίος Ἦχου: «Ἐὰν εἰκόνα σὴν καὶ ἡμιώσιν πλαστοργήσας κατ' ἀρχὰς τὸν ἀνθρώπον ἐν Παραδείσῳ τέθεικας κατάρχειν οὖν τῶν κτισμάτων».

200α. Σ. Σειρ. 4, 28.

201. Πρὸλ. Ῥῶμ. 8, 18.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 43 (ΜΓ' - XLIII)

ΝΟΥΘΕΣΙΑ ΠΡΟΣ ΝΕΟΥΣ²⁰² ΜΟΝΑΧΟΥΣ

- Σὺ ὁ μοναχός, ὁ πιστὸς ἄνθρωπος καὶ ἐργάτης τῆς εὐ-
σεδείας, μάθε καὶ διδάξου νὰ διάγῃς διὸν σύμφωνον μὲ τὸ
Εὐαγγέλιον, νὰ δουλαγωγῇς τὸ σῶμα σου,²⁰³ φρόνημα τα-
πεινόν, καθαρότητα λογισμῶν, πλήρη ἐξαφάνισιν τῆς ὀρ-
γῆς. Ἄν σέ ἀγγαρεύουν, νὰ κάμνῃς κάτι περισσότερον χά-
ριν τοῦ Κυρίου· ἂν σοῦ ἀποστεροῦν κάτι, νὰ μὴ τὸ διεκδι-
κῇς· ἂν σέ μισοῦν νὰ ἀγαπᾷς· ὅταν σέ καταδιώκουν, νὰ ὑ-
πομένης μὲ ἀνοχήν· ὅταν σέ κακολογοῦν, νὰ προσεύχεσαι.
Νεκρώσου διὰ τὴν ἁμαρτίαν· χάριν τοῦ Θεοῦ σταυρώσου.
Ὅλην τὴν μέριμνά σου μετάθεσέ την εἰς τὸ Κύριον,²⁰⁴ διὰ
νὰ εὐρεθῇς ἐκεῖ ὅπου εὐρίσκονται αἱ μυριάδες τῶν Ἀγγέ-
λων,²⁰⁵ αἱ πανηγύρεις τῶν Πρωτοτόκων,²⁰⁶ οἱ θρόνοι τῶν Ἀ-
ποστόλων,²⁰⁷ αἱ καθέδραι τῶν Προφητῶν, τὰ σκήπτρα τῶν
10 Πατριαρχῶν. οἱ στέφανοι τῶν Μαρτύρων, οἱ ἔπαινοι τῶν
Δικαίων.²⁰⁸ Ἐπιθύμησε νὰ συγκαταριθμηθῇς μὲ τοὺς Δικαί-
ους ἐκείνους ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, εἰς τὸν Ὁ-
ποῖον ἀνήκει ἡ αἰώνιος δόξα. Ἀμήν.

202. Κατὰ τὸν Courtonne (I. σ. 108) τὸ ὅς Ἐπιστολὴ 43 φερόμενον
καίμενον εἶναι α) ἀμφιδόλου γνησιότητος καὶ β) δὲν εἶναι ἐπιστολὴ, διότι
δὲν ἀπαντᾷται εἰς τοὺς χειρογράφους κώδικας.

Ὁ τίτλος τῆς Ἐπιστολῆς, τεθείς ἱσως ὑπὸ τῶν συλλεκτῶν, ὑπονοεῖ νέος
Μοναχός. Τὸ περιεχόμενον παράλληλος πρὸς τὴν Ἐπιστ. 22 (βλ. I ΜΒΑ, σ.
136 κξ.).

203. Τὸ σῶμα ἔχει ἀπέραντον ἀξίαν. Εἶναι καὶ τοῦ Θεοῦ. Διὰ τῆς
θεώσεως ἀγιάζεται διλόκληρον. Θὰ ἀναστῇ ἵνα συγκληρονομήσῃ τὴν οὐράνιον
δουλειάν. Παρὰ ταῦτα ἔναντι τῆς ψυχῆς εἶναι τὸ «χειρὸν» καὶ πρέπει νὰ
ἔχη πρὸς αὐτὴν τὴν σχέσηιν «δούλου» πρὸς κύριον. Τοῦτο διδάσκει σαφέστα-
τα τὸ Δοξαστικὸν τῶν Ἑσπερίων τοῦ Μ. Ἀντωνίου (17 Ἰανουαρίου). «Τὸ
κατ' εἰκόνα τῆς χάριτος ἀλώμενον, νοῦν ἡγεμόνα κατὰ παθῶν ἐλεθρίων ἀσκη-
τικῶς ἐνστηράμενος εἰς τὸ κατ' ὁμοίωσιν ὡς δυνατόν ἀνεληλυθας· ἀνδρικῶς
γὰρ τὴν φύσιν ἐκδιασάμενος ἱσχυραὶς τὸ χειρὸν καθυποτάξαι τῇ κρείττεινι
καὶ τὴν σάρκα δουλώσαι τῷ πνεύματι» (Ἦχος πλ. Β', ποίημα Συκεώτου.
Μηνιαῖον, ἐκδ. «Φῶς», Ἀθήναι 1970, σ. 2606).

204. Πρβλ. Ψαλμ. 51, 22.

205. Πρβλ. Ἑβρ. 12, 12.

206. Πρβλ. Ἑβρ. 12, 28. «Ἐκκλησία πρωτοτόκων» εἶναι οἱ ἐν-ὀρα-
νοὶς ἀπογεγραμμένοι Ἅγιοι, ὅχι ὅλοι οἱ Χριστιανοί, ὡς νομίζει ὁ Courtonne.

207. Πρβλ. Ματθ. 19, 28: «καθήμεθα καὶ ἡμεῖς ἐπὶ δώδεκα θρόνους,
κρίνοντες τὰς δώδεκα φυλάς τοῦ Ἰσραὴλ».

208. Τοῦτο σημαίνει ὅτι ἐκεῖ οἱ Δικαιοὶ θὰ ἀκούσων τὸ «εὖ, δοῦλε
ἀγαθὲ», θὰ ἐπαινεθοῦν ἀπὸ τὸν Κύριον, ὅστις θὰ «ὁμολογήσῃ ἐν αὐτοῖς ἡμ-
προσθεν τοῦ Πατρὸς» καὶ τῶν Ἀγγέλων (Ματθ. 10, 32).

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 44 (ΜΔ' - XLIV)

ΠΡΟΣ ΜΟΝΑΧΟΝ ΕΚΠΕΣΟΝΤΑ²⁰⁹

1. Δὲν σοῦ λέγομεν «χαῖρε»,²¹⁰ διότι «δὲν εἶναι δυνατόν νὰ χαίρουν οἱ ἀσεβεῖς». ²¹¹ Λοιπόν, μὲ κατέχει ἀκόμη δυσπιστία. Ὅ,τι ἐπραξες, ἂν πράγματι τὰ πράγματα ἔχουν ὅπως ἤδη ἔχει σχηματισθῇ εἰς ὅλους ἢ ἐντύπωσις, εἶναι τόσο φοβερόν ὡς ἀνόμημα καὶ μέγα ὡς τόλμημα, ὥστε δὲν τὸ χωρεῖ ὁ νοῦς μου.

- 5 Ἀπορῶ πράγματι πῶς ἡ τόση σοφία σου ἐχάθη· πῶς ἡ τόση ἀκρίβειά σου διελύθη· ἀπὸ ποῦ ἐχύθη γύρω εἰς τὰ μάτια τῆς ψυχῆς σου ἡ τόση τύφλωσις· πῶς χωρὶς κἂν νὰ τὸ καταλάβῃς προξένησες τοιούτου εἵδους καὶ τόσο μεγάλην ἀπώλειαν ψυχῶν. Διότι, ἂν αὐτὸ εἶναι ἀληθινόν, τότε καὶ τὴν ψυχὴν σου τὴν παρέδωκες εἰς τὸν θυτὸν τῆς ἀπωλείας, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀγωνιστικὴν διάθεσιν ὧν, ὅσοι ἐ-
10 πληροφορήθησαν τὴν ἀσέβειαν αὐτὴν, τὴν παρέλυσες! Ἀ-
θέτησες τὴν πίστιν! Ἐξέπεσες ἀπὸ τὸν δρόμον τοῦ καλοῦ ἀγῶνος! Διὰ τοῦτο λυποῦμαι διὰ λογαριασμόν σου. Ποῖος πράγματι ἱερεὺς πληροφορούμενος τοῦτο δὲν θὰ θρηνήσῃ; Ποῖος ἐκκλησιαστικὸς ὀφεικιοῦχος δὲν κλαίει; Ποῖος λαϊκὸς δὲν σκυθρωπάζει; Ποῖος ἀσκητὴς δὲν πενθεῖ; Φοβοῦμαι ὅτι καὶ ὁ ἥλιος ἐσκοτείνιασε λόγῳ τῆς πτώσεώς σου καὶ αἱ Δυ-
15 νάμεις τῶν οὐρανῶν ἐταράχθησαν διὰ τὴν ἀπώλειάν σου. Ἐδάκρυσαν ἀκόμη καὶ οἱ ἀναίσθητοι λίθοι διὰ τὴν τρέλλαν σου. Ἐκλαυσαν δὲ ἀκόμη καὶ οἱ ἐχθροὶ (μας) λόγῳ τοῦ ὑπερβολικοῦ μεγέθους τῆς ἀνομίας σου. ὦ, πόσον μεγάλη εἶναι ἡ πώρωσίς σου! Πόσον φοβερά ἡ ὠμότης σου! Δὲν ἐφοδῆθης τὸν Θεόν, δὲν ἐσεδάσθης τοὺς ἀνθρώπους, δὲν ἐντρόπησας τοὺς φίλους σου, ἀλλ' ἐναυάγησες εἰς ὅλα μαζὶ, τὰ ἔνασες ὅλα ταυτοχρόνως. Διὰ τοῦτο καὶ πάλιν λυποῦ-
20 μαι διὰ λογαριασμόν σου, ἄθλιε.

209. «Ἐκπεσόν» λέγεται ὁ μοναχὸς ὁ ὁποῖος ᾔθελεν τὰς ὑποσχέσεις του ἢ καὶ ἀπέβαλεν ἐντελῶς τὸ μοναχικὸν «σχῆμα». Κατὰ τινὰς ἡ ἐπιστολὴ δὲν εἶναι γνησία, ἐγρᾶφη δὲ διὰ τὸν Μ. Β. ἦτο κρεσσότερος, κατὰ τοὺς ἐκδότας.

210. Αἱ ἐπιστολαὶ συνήθως ἀρχοῦν διὰ τοῦ «χ. α. ἱ. ρ. ε. ν.». Τὸ «χαίρειν» τοῦτο παραλείπεται, διότι ὁ παραλήπτης δὲν εἶναι ἀξιὸς ἢ μᾶλλον δὲν εἶναι δυνατόν νὰ χαίρῃ ἀληθῆς χαρὰν.

211. Ἦσ. 48, 22. Πρβλ. καὶ Β' Ἰωάν. 10 «καὶ χαίρειν αὐτῷ μὴ λέγετε», λεγόμενον περὶ τῶν αἰρετικῶν, τῶν καθ' αὐτὸ ἀσεβῶν. Ὁραίαν ἐρμηνείαν τοῦ χωρίου τοῦτου ὑπὸ «κανονικὴν» ἔννοίαν τῆς σχέσεως πρὸς τοὺς ἀπεροδόξους ἔχει δημοσιεύσει ὁ Διδάκτωρ Θεολόγος κ. Παν. Μπούμης (εἰς τὸ περιοδικὸν «Ἐκκλησία», 1972, καὶ εἰς ἀνάτυπον).

- Σύ, ὁ ὁποῖος ἐκήρυττες εἰς ὅλους τὴν μεγάλην ἀξίαν τῆς Βασιλείας, ἐξέπεσες ὁ ἴδιος τῆς Βασιλείας. Σὺ ὁ ὁποῖος προεκάλεῖς εἰς ὅλους τὸν σεβασμὸν πρὸς τὴν θείαν διδασκαλίαν, δὲν ἔλαβες τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν σου.²¹² Σὺ ὁ ὁποῖος ἐκήρυττες τὴν ἀγνότητα, συλλαμβάνεσαι ὡς ἀκάθαρτος. Σὺ ὁ ὁποῖος προηγουμένως ἐκαυχᾶσαι διὰ τὴν ἀκτημοσύνην σου, συλλαμβάνεσαι νὰ κλέπτῃς χρήματα. Σὺ, ὁ ὁποῖος διὰ τῆς διδασκαλίας σου ἔκαμνες παραστατικὴν εἰς τοὺς ἄλλους τὴν θείαν τιμωρίαν, σὺ προεξένησες εἰς τὸν ἑαυτὸν σου τὴν κόλασιν. Πῶς νὰ σὲ θρηνήσω; Πῶς νὰ πονέσω διὰ σέ; «Πῶς ἐξέπεσεν ὁ ἔωσφόρος ὁ πρῶτ' ἀνατέλλων καὶ συνετρίβη ἐπὶ τῆς γῆς»;^{213α} Κάθε ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος θὰ πληροφορηθῇ τοῦτο, θὰ «κουνίσουν» καὶ τὰ δυό του αὐτιά. Πῶς ὁ Ναζιραῖος, ὁ ὁποῖος ἔλαμπε περισσότερον ἀπὸ τὸν χρυσόν, ἔγινε περισσότερον σκοτεινὸς ἀπὸ τὴν ἀσβόλην (καπνιάν); Πῶς ὁ ἔντιμος υἱὸς τῆς Σιών^{213γ} ἔγινε σκευὸς ἄχρηστον; Ἐκείνου, τοῦ ὁποίου ὅλοι ἐπήνουν τὴν ἀπὸ στήθους γνῶσιν τῆς Γραφῆς, σήμερον «ἀπώλετο τὸ μνημόσυνον αὐτοῦ μετ' ἥχου»;^{213β} Ὁ ὀξύνοος ἐχάθη ὀξέως (ταχέως). Ὁ πολύνους διέπραξεν ἁμαρτίαν πολύπλοκον. Ἀποτέλεσμα: Ὅλοι εἶχον ὠφελῆθαι ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν σου, ἐβλάβησαν ἀπὸ τὴν ἀπωλείαν σου. Ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι, ὅταν σὺ ὠμίλεις προσέφερον τὰς ἀκοάς των (πρὸς ἀκρόασιν τῆς διδασκαλίας σου), ἔφραξαν τώρα τὰ αὐτιά των ἐξ αἰτίας τῆς ἀπωλείας σου.
- 40 Ἀλλὰ καὶ ἐγὼ κλαίω καὶ κατηφής. κυριολεκτικῶς διαλελυμένος, «σποδὸν (στάκτην) ὡσεὶ ἄρτον τρώγων»^{213α} καὶ ρίψας ἐπάνω εἰς τὰς πληγὰς μου τὸν σάκκον^{213β} τοῦ πένθους. τοιαῦτα ἐγκώμια σοῦ ἀπευθύνω ἢ μᾶλλον συντάσσω ἐπικηδεῖους λόγους. ὁ ἴδιος παραμένω ἀπαρηγόρητος καὶ ἀθεράπευτος ψυχικῶς, διότι «παράκλησις κέκρυπται ἀπὸ

212. Πρὸλ. Φαλμ. 13, 3.

213α. Ἦο. 14, 12.

213β. Ναζιραῖοι λέγονται οἱ Μοναχοί. Ἡ λέξις εἶναι εἰς τὴν ρίζαν τῆς ἑβραϊκῆς: נָזִיר καὶ σημαίνει τὸν διὰ «τάματος» ἀφιερωμένον εἰς τὸν Θεόν, τὸν χωριζόμενον καὶ ἀπέχοντα ἀπὸ τοῦ κόσμου. Οἱ Ναζιραῖοι εἰς τὴν Ἰσραηλινὴν θρησκείαν ἀπετέλουν, ὡς οἱ Μοναχοί, ἰδιαίτερον τάξιν (βλ. καὶ ΘΗΕ, 9, στ. 294).

213γ. Σιών ἦτο τὸ ὄνομα φρουρίου τοῦ ἀνατολικοῦ λόφου τῆς Ἱερουσαλήμ, ἣ ὁποία ὀνομάζεται ἐκ τούτου καὶ Σιών. Ἀπὸ Σιών καὶ ἀπὸ Ἱερουσαλήμ ὀνομάζεται ἡ μέλλουσα βασιλεία τοῦ Θεοῦ, ὁ Παράδεισος. Ἐδῶ ἔχει τὴν δευτέραν ἔννοιαν, ἐπειδὴ ἡ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἀρχίζει ἐντεῒθεν.

213. Φαλμ. 9, 6.

213α. Φαλμ. 101, 9.

213β. Πρὸλ. Φαλμ. 68, 12. Οὕτως ἐπένθουν οἱ Ἑβραῖοι.

- 45 τῶν ὀφθαλμῶν μου καὶ οὐκ ἔστι μοι μάλαγμα ἐπιθεῖναι, οὐ-
τε ἔλαιον οὔτε καταδέσμους», ²¹⁴ διότι ἡ πληγὴ μου εἶναι
πολύ ὀδυνηρά. Ἀπὸ ποῦ θὰ θεραπευθῶ;

2. Ἄν λοιπὸν σοῦ ὑπολείπεται ἀκόμη κάποια ἐλπίς
σωτηρίας, ἂν ἐνθυμῆσαι κάπως τὸν Θεόν, ἂν ἐξακολουθῇ
νὰ ὑπάρχῃ εἰς τὴν ψυχὴν σου πόθος τῶν μελλόντων ἀγα-
θῶν, ἂν φοβῆσαι τὰς κολάσεις, αἱ ὁποῖαι ἐπιφυλάσσονται
διὰ τοὺς ἀμετανοήτους, τότε ἔλθε εἰς τὸν ἑαυτὸν σου
ὡσάν ἔπειτα ἀπὸ μέθην, σήκωσε τὰ δλέμματά σου πρὸς τὸν
5 οὐρανόν, ἔλθε εἰς συναίσθησιν, ἐγκατάλειψε τὴν πονηρίαν
σου, ἀποτίναξε τὴν μέθην, ἡ ὁποία ἔχει περιχυθῇ ἐπάνω
σου, ἐπαναστάτησε ἐναντίον ἐκείνου ὃ ὁποῖος σὲ ἔχει ρί-
ψει κάτω. Πάρε τὴν δύναμιν νὰ σηκωθῇς ἀπὸ «κατὰ γῆς».
Ἐνθυμήσου τὸν καλὸν Ποιμένα, ὅτι δηλαδὴ σὲ παρακολου-
θεῖ κατὰ πόδας καὶ θέλει νὰ σὲ γλυτώσῃ. ²¹⁵ Καὶ ἂν ἀκόμη
ἀπέμειναν σῶα «δύο σκέλη ἢ ὁ λοβὸς ὠτίου» ^{215α} φύγε μα-
κρὰν ἀπὸ ἐκείνου ὃ ὁποῖος σὲ ἐτραυμάτισεν. Ἐνθυμήσου
10 τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Θεοῦ, ὅτι θεραπεύει μὲ «ἐλαϊον καὶ
οἶνον». ^{215β} Μὴ ἀπελπισθῇς διὰ τὴν σωτηρίαν σου. Ἐπανά-
φερε εἰς τὴν μνήμην σου τὰ λόγια τῆς Γραφῆς, ὅτι «ὃ πί-
πτων ἀνίσταται καὶ ὃ ἀποστρέφων ἐπιστρέφει», ^{215γ} ὃ πλη-
γωμένος θεραπεύεται, ^{215δ} ὃ συλληφθεὶς ὑπὸ θηρίων διασω-
ζεται, ^{215ε} ὃ μετανοῶν καὶ ἐξομολογούμενος ^{215ς} δὲν ἀποδι-
15 ῶκεται, διότι ὁ Κύριος «οὐ θέλει τὸν θάνατον τοῦ ἁμαρτω-
λοῦ ὡς τὸ ἐπιστρέψαι καὶ ζῆν αὐτόν». ²¹⁶ Μὴ καταφρονήσης
ἐπειδὴ, ἔχεις ἐμπέσεις «εἰς δάθος κακῶν». ²¹⁷ (Ἡ παρούσα

²¹⁴. Ἦσ. 1, 6.

²¹⁵. Πρὸλ. Ἰωάν. 10, 11 καὶ Ματθ. 18, 12.

^{215α}. Ἀμώς 3, 12: «ὃν τρόπον ἔσαν ἐκσπῆσθ ὁ ποιμὴν ἐκ στόματος
λέοντος δύο σκέλη ἢ λοβὸν ὠτίου...». Ἄν δηλαδὴ σὲ κατεβρόχθισεν ὁ νοη-
τὸς λέων, ὁ Διάβολος, καὶ ἀπέμειναν εἰς τὸ ἀπαίσιον στόμα τοῦ «δύο σκέλη
ἢ λοβὸς ὠτίου», θάνασαι νὰ σωθῇς.

^{215β}. Πρὸλ. περὶ τοῦ καλοῦ Σαμαρείτου, Λουκ. 10, 34.

^{215γ}. Ἰερ. 8, 4: «ὃ ὃ πίπτων οὐκ ἀνίσταται; ἢ ὃ ἀποστρέφων οὐκ
ἀναστρέφει;». Πρὸλ. καὶ Παρμ. 24, 16: «ἐπίταξις γὰρ πεσεῖται δίκαιος καὶ
ἀναστήσεται» καὶ Μιχ. 7, 8: «ἐπίτωκα καὶ ἀναστήσομαι».

^{215δ}. Πρὸλ. παραβολὴν Καλοῦ Σαμαρείτου, Λουκ. 10, 30 καὶ.

^{215ε}. Πρὸλ. παραβολὴν ἀπολωλὸτος πρόβατον, Ματθ. 18, 12 καὶ. Καὶ
Λουκ. 15, 4, καὶ. Ἐπίσης πρὸλ. τὴν φράσιν τοῦ Δογματικοῦ Θεοτοκίου τοῦ
Ἐσπερινοῦ τοῦ Σαβδότου τοῦ Δ' Ἰησοῦ: «καὶ τὴν πλανηθὲν θηρίδιον εὐρὴν
πρόβατον, τοῖς ὅμοις ἀναλαβὼν τῷ πατρὶ προσαγάγῃ...». «θηρίδιον» (εἰς
τὸ καίμ.) εἶναι ὁ ἀλωθεὶς, συλληφθεὶς ὑπὸ τῶν θηρίων (λύκου).

^{215ς}. Πρὸλ. Πράξ. 19, 18.

²¹⁶. Πρὸλ. Ἰεζ. 18, 23.

²¹⁷. Πρὸλ. Παρμ. 18, 3: «Ὅταν ἔλθῃ ἀσεδῆς εἰς δάθος κακῶν, κατα-
φρονεῖ».

ζωή) εἶναι καιρὸς ἀνοχῆς, καιρὸς μακροθυμίας, καιρὸς θε-
ραπείας, καιρὸς διορθώσεως.

- Λοιπὸν, ἐγλύστρησες καὶ ἔπεσες; Σήκω! Ἠμάρτησες;
Ἡσυχάσῃς. «Μὴ σταθῆς ἐκεῖ ὅπου διέρχονται οἱ ἁμαρτω-
20 λοί», ²¹⁷ ἀλλὰ φύγε (ἀμέσως) διότι, ἂν, ἀφοῦ ἐπιστρέψῃς,
στενάξῃς, θὰ σωθῇς. Διότι θεβαίως εἶναι δυνατόν ἡ ὑγεία
ἐπεῖτα ἀπὸ πόνους καὶ ἡ σωτηρία ἀπὸ τὰ δάκρυα. Πρόσε-
ξε λοιπὸν μήπως, ἐπεὶδὴ θέλεις νὰ μείνῃς πιστὸς εἰς συμ-
φωνίαν μὲ ἀνθρώπους, καταπατήσῃς τὰς ξυμμετὰ τοῦ Θεοῦ
ὑποσχέσεις σου, τὰς ὁποίας «ὡμολόγησες ἐνώπιον πολλῶν
μαρτύρων». ²¹⁸ Μὴ λοιπὸν, ἐξ αἰτίας μερικῶν ἀνθρωπίνων
25 λογισμῶν, διστάσῃς νὰ ἔλθῃς πλησίον μου. Διότι ἐγὼ ὁ
ἴδιος ὅταν λάβω τὸν νεκρὸν μου, θὰ τὸν θρηνήσω, ἐγὼ ὁ
ἴδιος θὰ τὸν περιποιηθῶ, ἐγὼ ὁ ἴδιος θὰ κλαύσω πικρῶς
«ἐπὶ τὸ σύντριμμα (τὴν συμφορὰν) τῆς θυγατρὸς τοῦ γέ-
νους μου». ²¹⁹
- Ὅλοι σὲ δέχονται. Ὅλοι θὰ σὲ συμπονέσουν. Μὴ μεί-
30 νῃς πεσμένος (εἰς ἀθυμίαν). «Μνήσθητι ἡμερῶν ἀρχαί-
ων». ²²⁰ Ὑπάρχει σωτηρία, ὑπάρχει διόρθωσις. Ἐχε θάρρος.
Μὴ ἀπελπισθῇς. Δὲν ἰσχύει πλέον ὁ νόμος ὁ ὁποῖος κατε-
δίκαζεν εἰς τὸν «χωρὶς οἰκτιρμῶν» ²²¹ θάνατον, ἀλλὰ ἡ χά-
ρις, ἡ ὁποία ἀναβάλλει τὴν τιμωρίαν καὶ περιμένει τὴν διόρ-
θωσιν. Ἀκόμῃ δὲν «ἐκλείσθησαν αἱ θύραι». ²²² Ὁ Νυμφίος
ἀκούει. Ἡ ἁμαρτία δὲν κυριαρχεῖ. Πάλαιψε πάλιν. Μὴ ἀμε-
35 λήσῃς. Λυπήσου τὸν ἑαυτὸν σου καὶ ὅλους ἡμᾶς· «ἐν Χρι-
στῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος νῦν
καὶ αἰεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν».

Ε Π Ι Σ Τ Ο Λ Η 45 (ΜΕ' - XLV)

ΠΡΟΣ ΜΟΝΑΖΟΝΤΑ ΕΚΠΕΣΟΝΤΑ ²²¹

1. Λόγω τῆς ἀγαθῆς μου πρὸς σὲ διαθέσεως εἰς τοὺς
κόλπους τῆς διανοίας μου εἰσῆλθε φόβος διπλοῦς. (Ἐφο-
θήτην) δηλαδὴ μήπως ἢ κάποια ἀσυμπαθὲς διάθεσις, ἀφοῦ

²¹⁷α. Ψαλμ. 1, 1.

²¹⁷β. Πρβλ. Α' Τιμ. 6, 12.

²¹⁸. Πρβλ. Ἦσ. 32, 4.

²¹⁹. Πρβλ. Ψαλμ. 142, 3.

²²⁰. Πρβλ. Ἐβρ. 10, 28.

²²⁰α. Ματθ. 25, 10.

²²¹. Μοναχὸς (Ἐπιστ. 44) καὶ μονάζειν εἶναι συνώνυμα. Ἀδῶς ὅμως
τῆς ὁμοιότητος τῶν δύο Ἐπιστολῶν γίνεται δι' αὐτῶν διάκρισις. Εἶναι δὲ
ἄγνωστον πότε ἡ γράφη ἢ Ἐπιστολὴ αὕτη. Ἰδὲ καὶ σημ. 209.

- προηγούμενως δημιουργηθῇ ἐντός μου, με καταστήσῃ ἄξιον κατηγορίας ἐπὶ μισανθρωπία, ἢ ἀντιθέτως, ἐνῷ θέλω νὰ φανῶ συμπονετικός, (ἢ τοιαύτη διάθεσίς μου) με ὀδηγήσῃ ἀνεπιτρέπτως εἰς τὸ νὰ δειχθῶ μαλακὸς ἀκόμη καὶ ἐναντι τῶν παθῶν.²²² Διὰ τοῦτο καὶ προκειμένου νὰ γράψω αὐτὴν τὴν ἐπιστολήν μου, προσεπάθησα τὴν χεῖρα μου μὲν, ἢ ὅποια παρέλυσεν ἐξ αἰτίας τῶν λογισμῶν, νὰ τὴν νευρώσω, τὸ πρόσωπόν μου ὁμως, τὸ ὅποιον συνεπεῖα τῆς ἐξ αἰτίας σου κατηφείας εἶχεν ἔκφρασιν ἀπογοητεύσεως, δὲν κατώρθωσα νὰ τὸ μεταβάλω (πρὸς εὐθυμίαν), διότι με εἶχεν ἐξ αἰτίας σου καταλάβει ἐντροπὴ (τόση), ὥστε ἀκόμη καὶ τὸ (φυσικόν) σφίγγσιμον τοῦ στόματός μου μόνον του νὰ χαλαρώνεται, διότι τὰ χεῖλη μου παρεσύροντο ἀπὸ τὸν
- 10 κλαυθμόν.

Ἀλλοίμονον! Τί νὰ γράψω ἢ τί νὰ συλλογισθῶ; Ἀπορῶ, ὥσάν νὰ εὐρίσκωμαι εἰς δίλημμα ἐμπρὸς εἰς «σταυροδρόμι», ὅταν ἀναλογίζωμαι τὴν προηγούμενην ματαίαν διαγωγὴν σου, καθ' ὃν χρόνον δηλαδὴ ἀπὸ παντοῦ σὲ ἐπλημύριζεν ὁ πλοῦτος καὶ ἡ χαμερπής²²³ καὶ μηδαμινὴ δόξα.

- Μὲ κυριεύει φρίκη (ἐνῷ ἀναλογίζομαι τὸν χρόνον), ὅτε σὲ ἠκολούθουν πλήθη κολάκων καὶ εἶχες πρόσκαιρον ἀπόλαυσιν τρυφῆς με προφανῇ τὸν κίνδυνον τῆς ψυχῆς καὶ με ἀδίκους πόρους. Τότε, ἄλλοτε μὲν οἱ φόβοι τῶν ἀρχόντων σοῦ διεσκόρπιζον τὴν σκέψιν τῆς σωτηρίας, ἄλλοτε δὲ ὁ θόρυβος τῆς δημοσίας ζωῆς σοῦ ἐτάρασσε τὴν οἰκίαν, ὥστε αἱ ἀλλεπάλληλοι συμφοραὶ συνετέλουν νὰ στρέφεται ὁ νοῦς σου καὶ ὡς σφαῖρα νὰ κατευθύνεται πρὸς ἐκεῖνον ὁ ὅποιος θὰ ἠδύνατο νὰ σὲ βοηθήσῃ. Τότε ὀλίγον κατ' ὀλίγον προσεπάθεις νὰ δλέπῃς τὸν Σωτῆρα, ὁ ὅποιος ἀφ' ἑνὸς μὲν σοῦ προεκάλει τοὺς φόβους αὐτοὺς πρὸς ὠφέλειαν, ἀφ' ἑτέρου ὁμως σὲ ἔσωζε καὶ σὲ ἐσκέπαζε, παρ' ὅτι σὺ ἔπαιζες εἰς θάρος του, ὅταν σὲ ἐγκατέλειπεν ὁ φόβος (τοῦ Θεοῦ).
- 20

Τότε ἐγυμνάζεσο εἰς τὸ πῶς θὰ διορθωθῇς καὶ θὰ ἀποκτήσῃς σεμνὴν συμπεριφορὰν καὶ ἐθεώρῃς ὡς σκύβαλα²²⁴ α

222. Ὁ ἄνθρωπος πρέπει νὰ εἶναι ἐπεικὴς εἰς τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλ' ἀσπληρὸς κριτὴς τῆς ἁμαρτίας καὶ τῶν παθῶν. Τὸ νὰ εἶναι κανεὶς μαλακὸς καὶ συγκαταθετικὸς εἰς τὰ πάθη καὶ τὴν ἁμαρτίαν σημαίνει, ὅτι ἔχει χάσει τὴν συναίσθησιν τοῦ θάρους τῆς ἁμαρτίας. Ἀντιθέτως, ἑλλειψὶς ἐπεικαλίας πρὸς τοὺς ἁμαρτάνοντας σημαίνει ἑλλειψὶν ταπεινώσεως καὶ ἀγάπης. Οἱ Ἀσκηταὶ ἔλεγον: «παθοκτόνοι, οὐκ ἀνθρωποκτόνοι» πρέπει νὰ εἴμεθα.

223. Ἡ δόξα εἶναι δύο εἰδῶν ἡ οὐράνιος καὶ ἀφθαρτος, ἡ δόξα τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ χαμερπής, ἡ ἐπὶ γῆς, ἡ ἐγκόσμιος καὶ «παρερχομένη».

224α. Πρβλ. Φίλιπ. 3, 8: «...πάντα... ἡγοῦμαι σκύβαλα εἶναι, ἵνα Χριστὸν κερδήσω».

- τὴν περιουσίαν, τὴν αἰτίαν πολλῶν διὰ σέ κινδύνων, ἐνῷ
 25 ἀπηνειόσω τὴν ἐξυπηρέτησιν (τῶν ἀναγκῶν) τοῦ οἴκου σου
 καὶ τὰς συζυγικάς σχέσεις. Ἀντιθέτως, ἐξ ὀλοκλήρου με-
 τάρσιος εἰς τὸ φρόνημα, διέτρεχες ὡς νὰ ἦσο ξένος καὶ ἄ-
 στεγος πόλεις καὶ ἀγρούς καὶ ἐφθασες εἰς τὰ ἱεροσόλυμα,
 ὅπου εὐρισκόμενος καὶ ἐγὼ μαζί σου σὲ ἐμακάριζον διὰ
 τοὺς ἀσκητικούς σου κόπους. Διότι τότε ἐνήστευες ὀλο-
 κλήρους ἐβδομάδας²²⁴ καὶ προσηύχεσο συνεχῶς πρὸς τὸν
 30 Θεόν, ἐνῷ ταυτοχρόνως ἀπέφευγες τὰς ἐπικοινωνίας μετὰ
 τῶν ἀνθρώπων, ὥστε νὰ μὴ παρασύρεσαι, καὶ μὲ τὴν ἡσυ-
 χίαν καὶ μόνωσιν, τὰς ὁποίας ἐφήρμοσες εἰς τὸν ἑαυτὸν
 σου, ἀπέφυγες ἐντελῶς τοὺς θορύβους τῆς πόλεως.

- (Ὁχι μόνον δὲ αὐτό), ἀλλὰ καὶ μὲ τὸ νὰ κατατρίβῃς
 τὸ σῶμα σου μὲ τὸν σκληρὸν σάκκον²²⁵ (τὸ ὁποῖον ἐφόρεις)
 καὶ νὰ περισφίγγῃς μὲ τὴν σκληρὰν ζώνην σου τὴν μέσσην
 σου ἐπίεζες μὲ ὑπομονὴν τὰ ὁσὰ σου. Ἀκόμη, μὲ τὸ νὰ
 35 κοιλαίνῃς μὲ τὰς ἐκουσίας στερήσεις τὰς λαγόνas²²⁶ σου
 (τὴν κοιλίαν), τὰς ἔκαμες νὰ εἶναι χαλαραὶ μέχρι τῆς σπον-
 δυλικῆς στήλης. Οὔτε ἄλλωστε ἔκαμες χρῆσιν μαλακῆς καὶ
 πλατείας ζώνης, ἐνῷ ἐξηνάγκαζες τὰς λαπάρας, ἀφοῦ ὡς
 διὰ μῆδος βεντούζας τὰς ἐτράβηξες πρὸς τὰ μέσα, νὰ κολ-
 λήσουν εἰς τὸν χώρον τῶν νεφρῶν. Ἀλλὰ καὶ τὸ λίπος τῆς
 σαρκὸς τὸ ἀφήρεσες ὅλον καὶ μὲ γενναιότητα ἐξήρανες τὰ
 40 ὑπογάστρια μέλη. Τέλος, ἀφοῦ καὶ τὴν ἴδιαν τὴν κοιλίαν
 σου τὴν συνεπίπυξες διὰ τῆς αἰτίας, ἔκαμες ὥστε τὰ μέρη
 τῶν πλευρῶν σου, ὡς νὰ ἦσαν κάποια προεξοχή στέγης, νὰ
 δημιουργοῦν εἰς τὰ μέρη τοῦ ὀμφαλοῦ σκιά. Καὶ οὕτω μὲ
 ὀλόκληρον τὸν ὀργανισμόν²²⁷ σου συμμαζεμένον κατὰ τὰς
 45 ὥρας τῆς νυκτὸς ἐδοξολόγεις τὸν Θεόν καὶ μὲ τοὺς ὀχετοὺς
 τῶν δακρύων²²⁸ σου ἔσταζες τὴν κατάδρεκτον γενειάδα σου. ①

224. Ἄρὰ γε ἔμενον αἷτος ὀλόκληρον ἐβδομάδα ἢ κατέλυνε ἔλαιον μόνον ἅπαξ τῆς ἐβδομάδος ἐτηροφῶν. Πιθανώτερον τὸ πρῶτον. Τότε ἡ νηστεία ἦτο ἀσθητοτάτη. Ἀλλωστε ἦτο ὁ πρῶτος ζῆλος.

225. Ὁ σάκκος εἶναι ἐνδυμα κακώσεως (πρὸλ. Βαρούχ 5, 1), λέγεται δὲ οὕτω, διότι ταλαιπωρεῖ τὸ σῶμα, ἀντὶ νὰ τὸ θάλλῃ καὶ εὐφραίνῃ. Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ὑπάρχει καὶ «ἄρτος κακώσεως» (Δευτ. 16, 3), τὰ ἔσθια, ἐπειδὴ ἦσαν πολλὰ ἀνοστα καὶ θόρυβοι. Ἀκόμη τὸ ἐκ σάκκου ἐνδυμα εἶχε πένθιμον χαρακτῆρα. Βλ. σημ. 2136.

226. «Λαγόνες» εἶναι τριγωνικαὶ χῶραι ἐκατέρωθεν τοῦ ὑπογαστρίου.

227. Αἱ «λαπάροι» λέγονται ἄλλως καὶ «κενώνας». Εὑρίσκονται καὶ αὐτὰ περὶ τὸ ὑπογάστριον.

227a. Εἰς τὸ καίμενον: «ὄργανον», τὸ ὁποῖον δύναται νὰ σημαίνῃ: μὲ τὸ σῶμά σου ὁ ρ γ α ν ο ν τῆς ψυχῆς, ἀφοῦ τόσον τὸ ὑπέτασες διὰ τῆς ἀσθητοῦς ἀσκήσεως.

228. Μὲ ὀχετοὺς δακρύων ἀνκφέρειται ὅτι κατέδρεχε τὸν στόλον τοῦ ὁ

- Ἄλλὰ ποῖος λόγος ὑπάρχει νὰ τὰ ἀπαριθμῶ ὅλα λεπτομερῶς; Ἐνθυμήσου πόσα στόματα Ἁγίων ἡσπάσθης μὲ φίλημα, πόσα ἱερὰ σώματα ἐνηγκαλίσθης, πόσοι σοῦ ἡσπάζοντο τὰς χεῖρας ὡς ἀχράντους, πόσοι δοῦλοι τοῦ Θεοῦ ἔ-
 50 τρεξαν ὡς λάτρεις σου νὰ ἐναγκαλισθοῦν τὰ γόνατά σου.
2. Καὶ ποῖα ἦτο ἡ κατάληξις μετὰ ἀπὸ ὅλα αὐτά; Μία κατηγορία ὅτι ἔχεις φήμην μοιχοῦ, ἡ ὁποία πετᾷ ταχύτερον ἀπὸ ἕν δέλος καὶ τραυματίζει τὴν ἀκοήν μας, ἐνῷ δια-
 τρυπᾷ τὰ σπλάγχνα μου ὥσάν με μίαν πάρα πολὺ ὀξείαν αἰχμὴν.
- Ποῖα εἶναι αὐτὴ ἡ τόσον ἐντεχνος πανουργία τοῦ Γόη-
 5 τοῦ,²²⁹ ἡ ὁποία σὲ κατήντησε νὰ ὑποσκελισθῇς κατὰ τόσον ὀλέθριον τρόπον; Ποῖα πολὺπλοκα δίκτυα τοῦ Διαδόλου, ἀφοῦ σὲ ἐσφιγξαν ἀπὸ παντοῦ, ἔκαμαν ὥστε νὰ ἀποδει-
 χθοῦν αἱ δυνάμεις τῆς ἀρετῆς ὀδρανεῖς; Ποῦ ἐπῆγαν αἱ δι-
 ηγήσεις μου διὰ τοὺς κόπους σου; Ἄρά γε πρέπει νὰ δεί-
 ξω δυσπιστίαν; Ἀλλὰ πῶς ἐπὶ τῇ θάσει τῶν φανερῶν εἶ-
 ναι δυνατόν νὰ μὴ δεχθῶμεν ὡς ἀξιόπιστα καὶ τὰ μέχρι πρό-
 10 τινος μὴ φανερά, ἀφοῦ με φρικτοὺς ὄρκους ἐδέσμευες τὰς
 ψυχὰς ὁσων κατέφυγον εἰς τὸν Θεόν, παρ' ὅλον ὅτι τὸ πε-
 ρισσότερον ἀπὸ τὸ ναὶ καὶ τὸ ὄχι ἔχει λευχτὴ κατηγορημα-
 τικῶν ὅτι ἀνήκει εἰς τὸν Διάβολον;²³⁰ Ταυτοχρόνως λοιπὸν
 ἔγινες καὶ πρωταίτιος μιᾶς ὀλεθρίας ἐπιπορκίας καὶ με τὸν
 ἐξευτελισμὸν τοῦ χαρακτήρος τῆς ἀσκήσεως ἐκ μέρους σου
 ἔγινες αἴτιος νὰ ὀνειδισθοῦν ἀκόμη καὶ οἱ Ἀπόστολοι καὶ ὁ
 15 Ἰδιος ὁ Κύριος.
- Κατεντρόπιασες τὸ καύχημα τῆς ἀγνότητος, ἔγινες ἀ-
 φορμὴ νὰ κατηγορηθῇ ἡ ὑπόσχεσις τῆς σεμνῆς ζωῆς, κα-
 τηντήσαμεν τραγικὴ ὑπόθεσις αἰχμαλώτων, (τὸ χεῖριστον)

²²⁹ Ὅσιος πατὴρ ἡμῶν Σιμεὼν ὁ Στουλῖτης. Πρὸλ. καὶ τὸ Ἀπολυτίκιον τοῦ Ὁ-
 σίου Θεοκτιστοῦ (3 Σεπτ.) καὶ ἄλλων Ὁσίων: «Ταῖς τῶν θακρῶν σου ρο-
 αῖς τῆς Ῥρήμου τὸ ἄγονον ἐγεώργησας...».

²³⁰ Ἡ ὅλη λεπτομερὴς περιγραφή τῆς ἀσκήσεως τοῦ ἄλλοτε μονάζοντος
 ὑπὸ τοῦ Μ. Β. ἀποδεικνύει πόσον ὁ Ἰδιος ὁ Μ. Β. εἶχεν ἐμπειρίαν ὁσων
 περιγράφει καὶ τὰ ὅποια εἰς τὴν τελειότητα ἀγνώρισε κατὰ τὴν μοναστι-
 κὴν του περιοδεῖαν, ὥστε νὰ τὰ ἐπαρμόσῃ ἰσοδίως ὡς μοναχός. Ὡς γνωστὸν
 τὰς ἀσκητικὰς ἀρετὰς τοῦ Μ. Β. περιγράφει ὁ φίλος του Ἀγ. Γρηγόριος ὁ
 Θεολόγος εἰς τὸν εἰς αὐτὸν Ἐπιτάφιόν του καὶ εἰς τὰς §§ 3', 3Α' καὶ 3Α'.
 Γράφει: «Τίς οὕτω μᾶλλον ἄνθρωπος ἦν, ὃς πολλὰ δὲ εἰπεῖν καὶ ἄναρκος»·
 (3Α', 3—4).

²²⁹ Ἰούης ὀνομάζεται ἀνταῦθα ὁ Διάβολος, ἐπειδὴ «γοητεύει», μαγεύει.

²³⁰ Πρὸλ. Ματθ. 5, 37 «Ἔστω δὲ ὁ λόγος ὑμῶν ναὶ ναί, ὃ ὃ· τὸ
 δὲ περισσὸν τούτων ἐκ τοῦ πονηροῦ ἐστίν». Ὁ Μ. Β. εἶναι ἀπόλυτος εἰς τὸ
 ὅτι οὐδαίς ὄρκος ἐπιτρέπεται.

τὰ τῆς πίστεώς μας δραματοποιοῦνται²³¹ καὶ διακωμωδοῦνται ὑπὸ Ἰουδαίων καὶ εἰδωλολατρῶν. Διέσπασες²³² τὸ ἀγωνιστικὸν φρόνημα τῶν μοναχῶν καὶ ἔγινες αἰτία νὰ περιέλθουν εἰς φόβον καὶ δειλίαν οἱ ζηλωταὶ καὶ νὰ ἀποροῦν διὰ τὴν δύναμιν τοῦ Διαδόλου, ἐνῷ τοὺς χλιαροὺς τοὺς ὠδήγησες εἰς πόθον τῆς ἀκολασίας. Ὅσον ἐξηρτᾶτο ἀπὸ σέ, παρέλυσες τὸ καύχημα τοῦ Χριστοῦ, ὁ ὁποῖος εἶπε: «θαρσεῖτε, ἐγὼ νενίκηκα τὸν κόσμον»²³³ καὶ τὸν ἀρχοντά του. Εἰς τὴν πατρίδα σου προσέφερες ἓνα κρατῆρα δυσφημίας. Ἐκαμες ὄντως πραγματικότητα τὰς παροιμίας: «Ὅπως τὸ πληγωμένον εἰς τὸ συκῶτι ἐλάφι»,²³⁴ α (οὕτως ἐξηπάτησες δλους).

Τί ὁμως θὰ κάμωμεν τώρα; Ἀδελφέ, δὲν ἔπεσεν ἀκόμη ὁ τελευταῖος πύργος, ὁ πύργος τῆς δυνάμεώς μας,²³⁵ δὲν ἐχάλασαν τὰ φάρμακα τῆς ἐπιστροφῆς, δὲν ἐκλείσθη ἡ πόλις τῆς καταφυγῆς. Μὴ μείνης ἄλλο εἰς τὸ «θάθος τῶν κακῶν».²³⁶ Μὴ παραδώσης τὸν ἑαυτὸν σου εἰς τὸν ἀνθρωποκτόνον.²³⁷ Ὁ Κύριος γνωρίζει νὰ «ἀνορθοῖ κατερραγμένους».²³⁸ Μὴ φεύγης μακράν, ἀλλὰ τρέξε πάλιν πλησίον μας. Ἀνάλαβε πάλιν τοὺς ἀγῶνας τῆς νεανικῆς σου ἡλικίας καὶ μὲ τὰ δευτέρὰ σου κατορθώματα διάλυσε τὴν γλοιώδη καὶ χαμερπῆ²³⁹ ἡδονήν. Ἀναλογίσου τὴν ἡμέραν τοῦ θανάτου,²⁴⁰ ἡ ὁποία ἔχει τόσον πολὺ πλησιάζει εἰς τὴν ζωὴν μας,²³⁹ α καὶ ἀκόμη μάθε διὰ ποῖον τέλος πάντων λόγον στρέφονται πρὸς εὐσέδειαν Ἰουδαῖοι καὶ Ἕλληνες καὶ μὴ ἀρνηθῆς τὸν Σωτῆρα τοῦ κόσμου ὀριστικῶς,²⁴⁰ διὰ νὰ μὴ ἰσχύσῃ καὶ διὰ

231. Εἶναι καὶ ἄλλοθεν γνωστὸν πόσον ἐξήτουν ἐνκαίριαν οἱ ἐξωθεν ἵνα χλευάσουν τὴν Ἐκκλησίαν.

232. Βεβαίως ἐν μεταφορικῇ ἐννοίᾳ, ἀποὺ ἐν μέρος τούτων θὰ ἐσκάνδαλισθῇ καὶ θὰ ἐμμιμήθῃ τὸ παράδειγμα τοῦ ἐκπεσόντος.

233. Ἰωάν. 16, 33.

233α. Παρμ. 7, 23.

234. «Πύργος ἰσχύος» νοεῖται ἡ ἐκ μέρους μας δυνατότης διαρθρώσεως καὶ ἐπιστροφῆς.

235. Πρβλ. Παρμ. 18, 3.

236. Πρβλ. Ἰωάν. 8, 44. Ἐννοεῖται ὁ Διάβολος.

237. Πρβλ. Παλμ. 145, 9. «Κατερραγμένοι» εἶναι οἱ συνττριμμένοι καὶ καταβεβλημένοι, ὡς πτώματα.

238. Εἰς τὸ κείμενον: «χαμαίζηλος». Ὀνομάζεται ἡ ἡδονὴ οὕτως, διότι ζηλοῖ τὰ κάτω, τὰ χαμαί, ὅχι τὰ ἄνω, τὰ ἐν οὐρανοῖς.

239. Ἡ μνήμη τοῦ θανάτου εἶναι μέγα ὄπλον διὰ τὴν ἀγρήγορσιν καὶ τὸν ἀγῶνα τὸν καλόν.

239α. Τόσον ἐγγὺς εἶναι, ὅσον εἶναι, ἀγνωστος. Καὶ τὴν ἐπομένην στιγμήν δὲν εἶναι βέβαιον ἂν θὰ συνεχίσωμεν νὰ ζῶμεν.

240. Τὸ νόημα τῆς λέξεως ὀριστικῶς εἶναι: «Τώρα διὰ τῆς πτώσεως ἔχεις ἀρνηθῆ τὸν Κύριον προσωρινῶς. Ἄν δὲν διορθωθῇς, θὰ καταντήσῃς νὰ

σὲ ἡ φρικωδεστάτη ἐκείνη ἀπόφασις: «Οὐκ οἶδα ὑμᾶς τίνες ἐστέ».²⁴⁰ α

Ε Π Ι Σ Τ Ο Λ Η 46 (ΜΣ'—XLVI)

ΠΡΟΣ ΜΟΝΑΧΗΝ Η ΟΠΟΙΑ ΕΓΚΑΤΕΛΕΙΨΕ ΤΟ «ΣΧΗΜΑ»²⁴¹

1. Τώρα εἶναι καιρὸς νὰ ἀναφωνήσω τὸ προφητικὸν ἐκεῖνο λόγιον καὶ νὰ εἶπω: «Τίς δώσει τῇ κεφαλῇ μου ὕδωρ καὶ τοῖς ὀφθαλμοῖς μου πηγὴν δακρύων, καὶ κλαύσομαι τοὺς τετραυματισμένους θυγατρὸς λαοῦ μου;»²⁴² Διότι, ἂν καὶ αὐτοὺς τοὺς συνέχη θαθεῖα σιγὴ καὶ καθ' ὁλοκληρίαν ναρκωμένοι ἀπὸ τὸ φοβερὸν αὐτὸ ἄκουσμα καὶ ἀπολέσαντες ἀκόμη καὶ αὐτὴν τὴν συναίσθησιν τοῦ πόνου ἐξ αἰτίας τοῦ καιροῦ τῆς πληγῆς εὐρίσκονται πεσμένοι κατὰ γῆς, ἀλλ' ὅμως ἡμεῖς δεδαίως δὲν πρέπει νὰ προσπεράσωμεν μίαν τοιαύτην πτώσιν ἀδακρυτί. Διότι, ἂν ὁ Ἱερεμίας ἐκείνους οἱ ὅποιοι ἐπληγώθησαν εἰς τὰ σώματα ἐν καιρῷ πολέμου τοὺς ἐθεώρησεν ἀξιους μυρίων θρήνων, τί θὰ ἠδύνατο νὰ εἶπη κανεὶς ἐνώπιον τόσον μεγάλης συμφορᾶς ψυχῶν; «Οἱ τραυματίαι σου, λέγει, οὐ τραυματίαι ρομφαίας καὶ οἱ νεκροὶ σου οὐ νεκροὶ πολέμου».²⁴³ Διὰ τοῦτο θρηνῶ διὰ τὸ κεντρὶ τοῦ πραγματικοῦ θανάτου, τὴν φοβερὰν ἁμαρτίαν, καὶ «τὰ πεπυρωμένα δέλη τοῦ πονηροῦ»,²⁴⁴ α τὰ ὅποια κατέφλεξαν κατὰ τρόπον βάρβαρον τὰς ψυχὰς μαζί με τὰ σώματα. Ἀληθῶς, θὰ πρέπη νὰ στεναξοῦν²⁴⁵ β ἰσχυρῶς οἱ νόμοι τοῦ Θεοῦ, ἀναγκαζόμενοι νὰ βλέπουν ἐπάνω εἰς τὴν γῆν τόσον μεγάλο μίασμα.²⁴⁶ Οὗτοι, ἂν καὶ ἀπηγόρευον πάντοτε καὶ κατὰ μὲν τὴν παλαιὰν ἐποχὴν ἐφώναζον: «οὐκ ἐπιθυμήσεις τὴν γυναῖκα τοῦ πλησίον σου»,²⁴⁷ διὰ δὲ τῶν ἀγίων Εὐαγγελίων «ὅτι πᾶς ὁ βλέπων γυναῖκα πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι αὐτὴν ἤδη ἐμοίχευσεν αὐτὴν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ»,²⁴⁸ τώρα βλέπουν τὴν ἰδίαν τὴν νύμφην τοῦ Δεσπότου νὰ μοιχεύεται ἀφόδως.

τὸν ἀρνηθῆς ὁριστικῶς. Εἰς τὸ κεῖμενον: «ἀπαξαπλῶς» = ἀπαξ διὰ παντός!

240α. Ματθ. 25, 12.

241. Βλ. σημ. 209 καὶ 221.

242. Ἱερ. 9, 1.

243. Ἠσ. 22, 2.

243α. Ἐφεσ. 6, 16.

243β. Προσωποποιήσεις τῶν θεῶν νόμων ὥς καὶ παρὰ Πλάτωνος Κρίτωνι.

244. Εἰς τὸ κεῖμενον «ἄγος», διότι «ἄγος» (=μίασμα) ἀληθινὸν εἶναι ἡ ἐκπόρνησις μοναχῆς.

245. Δευτ. 5, 21.

246. Ματθ. 5, 28.

- Θά πρέπει ἀσφαλῶς νά στενάξουν ἀκόμη καί τὰ πνεύματα²⁴⁷ τῶν Ἀγίων. Ἐκ τούτων πρῶτος δεδαίως θά στενάξη ὁ ζηλωτής Φινεές, διότι δέν τοῦ εἶναι δυνατόν καί τώρα νά πάρῃ εἰς τὰς χεῖρας του λόγχην ἀκιδωτήν^{247α} καί νά τιμωρήσῃ τὴν βδελυράν πρᾶξιν διὰ σωματικοῦ θανάτου.^{247β} Ἐπειτα ὁ βαπτιστής Ἰωάννης, διότι δέν δύναται,
- 25 ἀφοῦ ἀφήσῃ δι' ὀλίγον τὴν οὐράνιον διαμονήν, ὅπως τότε τὴν ἔρημον, νά τρέξῃ νά ἐλέγξῃ τὴν παρανομίαν καί, ἂν παραστῇ ἀνάγκη νά ὑποστῇς κάτι, νά ἀποθέσῃ τὴν κεφαλὴν του μᾶλλον παρὰ τὴν παρρησίαν (ὡς πρὸς τὸν ἔλεγχον).^{247γ} Ἀλλὰ μᾶλλον περισσότερον προκειμένου δι' ἡμᾶς καί αὐτός, ὅπως καί ὁ μακάριος Ἀδελ,²⁴⁸ ἂν καί ἔχῃ ἀποθά- νει, λαλεῖ ἀκόμη καί φωνάζει καί κραυγάζει ἰσχυρότερον
- 30 τώρα ἀπὸ ὅ,τι τότε διὰ τὴν Ἡρωδιάδα τὸ «Οὐκ ἔξεστί σοι ἔχειν αὐτήν». Πράγματι, ἂν τὸ σῶμα τοῦ Ἰωάννου κατὰ φυσικὴν ἀναγκαιότητα ὑπήκουσεν εἰς τὸν ὀρισμὸν τοῦ Θεοῦ²⁴⁹ καί ἡ γλῶσσα του σιγᾷ. «Ἀλλ' ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ οὐ δέδεται».^{249α} Αὐτὸς λοιπὸν ὁ ὁποῖος, ἐπειδὴ ἡθετήθη ὁ γάμος συνδούλου του, ἐπέμεινεν εἰς τὴν παρρησίαν μέχρι θανάτου, τί θά ὑπέμενεν βλέπων τὴν τόσῃν μεγάλῃν προσβολῇν ἐναντίον τοῦ ἁγίου νυμφῶνος τοῦ Κυρίου;²⁵⁰
- 35 2. Ἀλλὰ σύ, ἀφοῦ διέσπασες τὸν ζυγὸν τῆς μετὰ τοῦ Θεοῦ ἐνώσεως, ἀφ' ἐνὸς μὲν ἀπέδρασες ἀπὸ τὸν ἀχραντον νυμφῶνα τοῦ ἀληθινοῦ βασιλέως, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἔπεσες εἰς τὴν ἄτιμον αὐτὴν καὶ ἀσεβῆ διαφθοράν κατὰ τρόπον αἰσχρόν, ἐπειδὴ δέν δύνασαι νά ἐκφύγῃς τὴν πικρὰν
- 5 αὐτὴν κατηγορίαν καί δέν ἔχεις οὔτε τὸν τρόπον οὔτε τὴν πανουργίαν νά συγκαλύψῃς τὴν φοδερὰν πρᾶξιν, ἐξακολου-

247. Πρβλ. Ἑβρ. 12, 28.

247α. «Σειρομάτης»: ἦτο λόγχη μετ' ἀκίδων πρὸς τὰ ὀπίσω ἐστραμμένων καὶ ὁμοειδῆσα πρὸς ὁμώνυμον εἶδος ἐργαλείου τὸ ὁποῖον ἐχρησίμευεν εἰς ἔλεγχον τοῦ ἐδάφους ἐν πολέμῳ διὰ τὴν ὑπαρξίν ὁδῶν καὶ ὑπονόμων. Τοῦτο ἐχρησιμοποιοῦν καὶ οἱ τελῶναι δι' ἔλεγχον εἰς τὰς ἀποθήκας οἷου (τριπλῶντες τοὺς σάκκους. Βλ. Λεξ. L—S).

247β. Ἀριθμ. 25, 6—8. Ἰσραηλίτης ἡμάρτησε μετὰ Μαδιανίτιδος γυναικὸς καὶ τοῦτο εὐξεδικήθη διαπερδάς διὰ σειρομάτου ὁ Φινεές.

247γ. Ματθ. 14, 2—12.

248. Γεν. 4, 11.

249. Ὁρισμὸς τοῦ Θεοῦ λέγεται ὁ θάνατος, ὅχι διότι ἐδημιούργησε τοῦτον ὁ Θεός, ἀλλὰ παρεχώρησε διὰ τὴν μετάνοιαν τοῦ ἀνθρώπου. Πρβλ. Νεκρώσιμον Τροπᾶριον: «Ὅντως π ρ ο σ τ ᾶ ξ ε ι Θεοῦ...».

249α. Πρβλ. Β' Τιμ. 2, 9.

250. Ἡ μοναχὴ εἶναι νόμφη Χριστοῦ. Ἄρα ἡ ἀποπλάνησις της εἶναι ἔγκλημα κατὰ τοῦ Χριστοῦ. Πρβλ. Α' Κορ. 7, 34: «Ἦ ἀγαπὸς μεριμνᾷ τὰ τοῦ Κυρίου, ἵνα ἡ ἀγία καὶ σῶματι καὶ πνεύματι».

- θεις με ἀναίδειαν τὴν παράνομον ἔνωσιν. Καὶ ἐπειδὴ ἀκρι-
 βῶς ὁ ἀσεβής, ὅταν πέσῃ «εἰς θάθος κακῶν» τελικῶς «κα-
 ταφρονεῖ»,²⁵¹ ἀπαρνεῖσαι καὶ αὐτὰς τὰς ὑποσχέσεις πρὸς
 τὸν θεῖον Νυμφίον καὶ φωνάζεις ὅτι οὔτε εἶσαι μοναχὴ οὔτε
 10 ὑπεσχέθης ποτὲ παρθενίαν, σὺ ἡ ὅποια καὶ ἐδέχθης πολλοὺς
 ἔνθουμῃσου τὴν καλὴν ἐκείνην ὁμολογίαν, τὴν ὅποیان ἔδωκες
 ἐνώπιον Θεοῦ καὶ Ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων.²⁵² Ἐνθουμῃσου
 τὴν σεμνὴν συνοδίαν καὶ τὸν ἱερὸν χορὸν τῶν παρθένων καὶ
 τὴν συναγωγὴν τοῦ Κυρίου, καὶ τὴν Ἐκκλησίαν τῶν Ὁσίων
 καὶ τὴν γηραλέαν ἐν Χριστῷ μάρμην²⁵³ (γιαγιάν) σου, ἡ ὅ-
 15 ποία ὡς πρὸς τὴν ἀρετὴν ἦτο ἀκόμη νέα καὶ ἀκμαία, καὶ
 τὴν ἐν Κυρίῳ μητέρα σου, ἡ ὅποια συνηγωνίζετο μὲ ἐκεί-
 νην (ὡς πρὸς τὴν ἀρετὴν) καὶ προσεπάθει μὲ κάποιους κό-
 πους παραδόξους καὶ ἀσυνήθεις νὰ νικήσῃ τὴν δύναμιν τῆς
 συνηθείας. Ἀλλ' ἐξ Ἰσου καὶ τὴν ἀδελφὴν σου, ἡ ὅποια εἰς
 20 ἄλλα μὲν μιμεῖται ἐκείνας, εἰς ἄλλα δὲ καὶ φιλοτιμεῖται νὰ
 τὰς ὑπερβῇ, ἐνῶ εἰς τὰ παρθενικά προτερήματα ὑπερτερεῖ
 τῶν κατορθωμάτων τῶν προγόνων. Μάλιστα σὲ τὴν ἀδελφὴν,
 ὡς ἐνόμιζεν, παρεκίνει εἰς φιλόπονον ἀμίλλαν τῶν ἰδίων ἀ-
 γώνων τόσον διὰ τῶν λόγων τῆς, ὅσον καὶ διὰ τοῦ τρόπου
 τῆς ζωῆς τῆς.²⁵⁴ Ἐνθουμῃσου (δὲ) αὐτά, καθὼς καὶ τὴν
 ἀγγελικὴν ὁμοῦ μετ' ἐκείνων συναναστροφὴν καὶ τὴν αὐλον
 (πνευματικὴν) ζωὴν καὶ τὴν ἐνσώματον κατάστασιν καὶ τέ-
 25 λος τὸν οὐράνιον τρόπον ζωῆς ἐπάνω εἰς τὴν γῆν.²⁵⁵
 Ἐνθουμῃσου (ἔπειτα) τὰς ἡμέρας χωρὶς θόρυβον, τὰς
 φωτισμένας νύκτας, τὰς πνευματικὰς ὁδὰς, τὴν ἑναρμόνιον
 ψαλμῳδίαν, τὰς ἀγίας προσευχάς, τὴν ἀγνὴν κλίνην, τὴν
 ἐγκρατὴ τράπεζαν καὶ τὴν παρθενικὴν πρόοδον. Ποῦ εἶ-
 ναι λοιπὸν ἡ σεμνὴ ἐκείνη μορφή, ποῦ εἶαι τὸ κόσμιον ἦθος
 30 καὶ τὸ ἐνδυμα τὸ ἀπλοῦν καὶ ἀρμόζον εἰς παρθένον; Ποῦ
 εἶναι τὸ ὥραϊον μὲν ἐρύθημα τῆς αἰδημοσύνης, ἀλλ' ἐπί-

251. Πρβλ. Παρμ. 18, 3.

252. Ἐννοεῖται κατὰ τὴν στιγμήν τῆς κοίτης, καθ' ἣν κατὰ τὴν ἐσ-
 χὴν: «Αὐτὸς ὁ Σωτὴρ ἡμῶν, μετὰ τῆς πανυμνήτου Αὐτοῦ Μητρὸς καὶ τῶν
 ἁγίων Ἀγγέλων καὶ πάντων τῶν Ἀγίων Αὐτοῦ ἐνταῦθα πάρεστιν ἐνωτιζό-
 μενος τὰ παρὰ σοῦ ἐκπορευόμενα λόγια».

252α. «Μάρμην» ἐν Χριστῷ ἦτο ἡ «προηγούμενη», «μήτηρ» ἡ ἡγουμένη
 καὶ ἀδελφὴ ἡ συνασκημένη, τὰς ὁποίας ὅλας ἐγκατέλειψεν ἡ ἐκπεσοῦσα
 καὶ περισσότερον ἐβλήψεν. Φαίνεται δὲν ἀνῆκεν εἰς μεγάλην Μονήν, ἀλλὰ
 μικρὰν ἀσκητικὴν συνοδίαν.

252β. Πρβλ. τὸ ὥραϊον Ἀπολυτίκιον τοῦ Ὁσίου Πατρὸς ἡμῶν Ἀθανα-
 σίου τοῦ Ἀθωνίτου: «Τὴν ἐν σαρκὶ ζωὴν σοῦ κατεπλήθυνον, Ἀγγέλων τά-
 γματα, πῶς μετὰ σώματος πρὸς ἀοράτους συμπλοκάς, ἐχώρησας Ἀοιδίμε...»
 (δὴς Ἰουλίου).

- σης και ἡ ἐξ αἰτίας τῆς ἐγκρατείας καὶ ἀγρυπνίας λάμπουσα εἰς τὸ πρόσωπον εὐσχημος ὠχρότης, περισσότερον λαμπρὰ καὶ χαριτωμένη ἀπὸ κάθε ἄλλην ἀνθρώπιν ὄψιν; Πόσας ἴσως φορές δὲν ἔχυσες εἰς τὰς προσευχάς σου δάκρυα, διὰ νὰ ἀ-
 35 ξιωθῇς νὰ τηρήσῃς τὴν παρθενίαν ἀμόλυντον; Πόσας δὲ ἐπιστολάς δὲν ἔγραψες πρὸς τοὺς Ἀγίους, διὰ τῶν ὁποί-
 ων ἐζήτηις νὰ εὐχωνται διὰ σέ, ὅχι προκειμένου νὰ ἐπιτύχῃς ἕνα ἀνθρώπινον γάμον, ὅχι δὲ πολὺ περισσότερον διὰ τὴν
 40 ἀτιμωτικὴν αὐτὴν διαφθοράν, ἀλλὰ προκειμένου νὰ μὴ ἐκ-
 πέσῃς ἀπὸ τὸν Κύριον Ἰησοῦν; Πόσα ἐπίσης δῶρα τοῦ Νυμφίου ἐδέχθης; Ἀρά γε χρειάζεται ἀκόμη καὶ νὰ ἀναφέρωμεν τὰς χάριν Ἐκείνου ἐκ μέρους τῶν δούλων Ἐ-
 40 κείνου τιμάς; Τὴν σύμδίδωσιν μὲ τὰς παρθένας, τὰς μετ' ἐκείνων ἐξόδους, τὰς ὑποδοχάς ἐκ μέρους (ἄλλων) παρθέ-
 νων, τὰ ἐγκώμια διὰ τὴν παρθενίαν, τὰς παρθενικάς εὐλο-
 γίας, τὰ γράμματα τὰ ὅποια ἀπηύθυνον πρὸς σέ ὡς πρὸς παρθένον; Ἀλλὰ τώρα, ἀφοῦ ἐδέχθης ὀλίγην «αὔραν» τοῦ
 45 δαιμονικοῦ πνεύματος τοῦ ἁέρος, «τοῦ νῦν ἐνεργοῦντος ἐν τοῖς υἱοῖς τῆς ἀπειθείας»,²⁵³ ὅλα ἐκεῖνα τὰ ἡρνήθης καὶ τὸ
 πολῦτιμον ἐκεῖνον καὶ περιμάχητον^{253α} ἀπόκτημα (τὴν παρθε-
 νίαν) τὸ ἀντήλλαξες μὲ μίαν μικράν ἡδονήν, ἡ ὅποια δι' ὀλίγον λιπαίνει τὸν φάρυγγά σου, ἀργότερον ὅμως θὰ δια-
 πιστώσῃς ὅτι εἶναι πικροτέρα καὶ ἀπὸ τὴν χολήν.^{253β}
3. Δι' αὐτὰ ποῖος εἶναι δυνατόν ἀφοῦ πενήθῃς νὰ μὴ εἴπῃ: «Πῶς ἐγένετο πόρνη πόλις πιστὴ Σιών;». ²⁵⁴ Πῶς δὲ εἶναι δυνατόν νὰ μὴ εἴπῃ ὁ ἴδιος ὁ Κύριος: πρὸς κάποιον ἐξ ἐκείνων οἱ ὅποιοι σήμερον περιπατοῦν ἐν πνεύματι Ἰε-
 5 ρεμίου: ²⁵⁵ «Εἶδες ἃ ἐποίησέ μοι ἡ παρθένος τοῦ Ἰσρα-
 ῆλ;» ²⁵⁶ «Ἐγὼ ἐμνηστευσάμην αὐτὴν ἑμαυτῷ ἐν πίστει καὶ

253. Ἔφεσ. 2, 2. Καὶ σήμερον τὰ δαιμόνια λέγονται «ἀερικά». Ἀδρα ἐννοεῖται ὁ πειρασμός, μαλακός καὶ θωπευτικός, ἀλλὰ καὶ καυστικός καὶ θανατηφόρος.

253α. «Περιμάχητος» λέγεται ἡ παρθενία καὶ κτήμα, ἐνθ' εἶναι καὶ χάρισμα, διότι ἀπαιτεῖ ἀπωστικὸν ἀγῶνα. Ἀκόμη καὶ οἱ Ἀρχαῖοι εἰς τὸ πρόσωπον τῆς παρθένου Ἀθηνᾶς διὰ τοῦ ὁρατοῦ, τὸ ὅποιον ἐκράτει, ἤθελον νὰ συμβολίσουν τὸν διὰ τὴν παρθενίαν ἀγῶνα, ὁποῖος ἀπαιτεῖ καὶ «σοφίαν», ἡ ὅποια ἐν προκειμένῳ λέγεται σοφροσύνη.

253β. Χαρακτηριστικὴ ἡ φράσις τοῦ Ἁγίου. Εἶναι «καταπότιον», δηλητηρίον ζαχαρωμένον ἡ ἡδονή, εἶναι πικρὰ ἡδονή, δηλητηριώδης καὶ θανατηφόρος.

254. Ἦσ. 1, 21. Τὸ παρόντων τοῦ Θεοῦ διὰ τὸν ἀπίστον Ἰσραὴλ.

255. Δηλ. τοὺς θρηνησάντας τὴν ἀποστασίαν τοῦ Ἰσραὴλ ἀπὸ τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ, ὅς θρηνηθεῖ ἰδιαιτέρως ὁ θρηνητικὸς Ἰερεμίας (πρβλ. διδύκλιον τοῦ «Θρηνη»).

256. Πρβλ. Ἰερ. 18, 13.

- ἀφθαροῖς, ἐν δικαιοσύνῃ καὶ ἐν κρίματι καὶ ἐν ἐλέει καὶ οἰκτιρμοῖς»,²⁵⁷ καθὼς τῆς ὑπεσχέθην διὰ τοῦ Προφήτου Ὡσηέ. Αὐτὴ ὁμῶς εἶχεν ἀγαπήσει «ἀλλοτρίους»²⁵⁸ καί, ζώντος ἐμοῦ τοῦ ἀνδρός αὐτῆς, «χρηματίζει μοιχαλῖς» καὶ δὲν φοβεῖται «γενομένη ἀνδρὶ ἐτέρῳ».²⁵⁹ Ἄρα γε τί θὰ ἔλεγεν
- 10 ὁ νυμφαγωγός σου, ὁ θεῖος καὶ μακάριος Παῦλος, καὶ ὁ ἀρχαῖος ἐκεῖνος καὶ ὁ σύγχρονός μας οὗτος, ὑπὸ τὴν καθοδήγησιν τοῦ ὁποίου, ὡς μεσολαβητοῦ καὶ διδασκάλου, ἀφοῦ ἐγκατέλειψες τὸν οἶκον τῆς μητρός σου, ἠνώθης μὲ τὸν Κύριον; Ἄρα γε ἕκαστος ἐκ τῶν δύο τούτων ἐλθὼν εἰς σφοδρὰν ταραχὴν ψυχῆς δὲν θὰ ἔλεγε: «φόβος γὰρ ὄν ἐφοβοῦμένην ἤλθέ μοι καὶ ὄν ἐδεδοίκειν συνήντησέ μοι;». ²⁶⁰ Διότι
- 15 ἐγὼ μὲν «ἡρμοσάμην σε ἐνὶ ἀνδρὶ παρθένον ἀγνήν, παραστήσαι τῷ Χριστῷ».²⁶¹ Καὶ πάντοτε ἐφοβοῦμένην μήπως «ὡς ὁ ὄφις ἐξηπάτησεν Εὐάν ἐν τῇ πανουργίᾳ αὐτοῦ»,²⁶² παρομοίως κάποτε φθαροῦν τὰ νοήματά σου.²⁶³ Διὰ τοῦτο προσεπάθουν διὰ μυρίων μὲν εὐχῶν καὶ διδασκαλιῶν νὰ καταστέλλω τὸν τάραχον τῶν παθῶν, διὰ μυρίων δὲ προφυλακτικῶν τρόπων νὰ περιφρουρήσω τὴν νύμφην τοῦ Χριστοῦ καὶ πάντοτε διηγούμην περὶ τοῦ θείου τῆς ἀγάμου, ὅτι ὡς γνωστὸν μόνον «ἡ ἀγασμος μεριμνᾷ τὰ τοῦ Κυρίου, ἵνα ἡ ἁγία τῷ σώματι καὶ τῷ πνεύματι».²⁶⁴ Ἐπίσης ἐξηγουν τὴν μεγάλην ἀξίαν τῆς παρθενίας καὶ προσαγορεύων σε «ναὸν τοῦ Θεοῦ»²⁶⁵ ἀνεκούφισον (τοὺς κόπους) καὶ ἐδιδον τρόπον
- 20 τινὰ πτερά εἰς τὴν ὀλοπρόθυμον πορείαν σου πρὸς τὸν Ἰησοῦν καὶ διὰ τοῦ φόβου τοῦ τρομεροῦ αὐτοῦ πράγματος²⁶⁶ σὲ ἐβοήθουν νὰ μὴ πέσης λέγων: «Εἴ τις τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ φθεῖρει, φθερεῖ τοῦτον ὁ Θεός».²⁶⁷ Καὶ μάλιστα σοῦ προσέθετον καὶ τὴν ἀσφάλειαν τῶν προσευχῶν μου,²⁶⁸ ἵνα οὕτως «ὀλόκληρον τὸ σῶμα καὶ ἡ ψυχὴ καὶ τὸ πνεῦμα ἀμέμπτως

257. Πρὸς λ. Ὡσηέ 2, 31.

258. Πρὸς λ. Ἰερ. 2, 35.

259. Ρωμ. 7, 3.

260. Ἰὼβ 8, 25.

261. Β' Κορ. 11, 2.

262. Β' Κορ. 11, 3.

263. Ἐ. ἀ.

264. Α' Κορ. 7, 34.

265. Β' Κορ. 6, 16.

266. Τρομερὸν πρᾶγμα ὀνομάζει τὴν πτῶσιν εἰς πορείαν.

267. Α' Κορ. 3, 17.

268. Συναχθεὶς κατὰ τὸ φαινόμενον νὰ διελθῇ ἡ ὁ Ἀπ. Παῦλος ἡ δὲ νῦν πνευματικὸς τῆς Πατῆρος. Αἱ προσευχαὶ τῶν πνευματικῶν Πατέρων δίδουν ἀσφάλειαν. Ὁ Μ. Βασίλειος ὡς πατὴρ προσήχετο ὑπὲρ τῶν ἀγωνιζομένων πνευματικῶν τέκνων του.

- 30 ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τηρη-
θείη».²⁶⁹ Ἄλλ', ὡς φαίνεται, ματαιῶς ἔχω κοπιᾶσει διὰ σέ
ὅλους αὐτοὺς τῶν κόπους καὶ μοῦ ἀπέβη τὸ πέρας τῶν
γλυκέων^{269α} ἐκείνων κόπων πικρὸν καὶ χρειάζεται νὰ στε-
νάζω πάλιν δι' ἐκείνην, διὰ τὴν ὁποίαν ἔπρεπε νὰ χαίρω.
Ἰδοὺ λοιπὸν ὅτι ἔχεις μὲν ἀπατηθῇ ὑπὸ τοῦ ὄψεως κατὰ
τρόπον πικρότερον ἀπὸ ὅ,τι ἡ Εὐα, ἔχουν δὲ φθαρῇ ὄχι μό-
35 νον τὰ νοήματά σου,^{269α} ἀλλὰ μαζὶ μὲ ἐκείνα καὶ τὸ σῶμα
σου ἀκόμη. Καὶ συνέβη τὸ φρικῶδες ἐκείνο, τὸ ὁποῖον καὶ
νὰ ἐκστομίσω διστάζω, ἀλλὰ δὲν δύναμαι νὰ τὸ ἀποσιωπή-
σω (διότι εἶναι ὡς πῦρ, τὸ ὁποῖον καίει μέσα εἰς τὰ ὅσα
μου καὶ ἔχω καθ' ὁλοκληρίαν παραλύσει καὶ δὲν δύναμαι νὰ
τὸ ὑπομείνω). Δηλαδή ἐπῆρες (τὸ σῶμα σου) «τὰ μέλη τοῦ
Χριστοῦ» καὶ «πεποίηκας πόρνης μέλη».²⁷⁰ Αὐτὸ τὸ κα-
40 κόν, μοναδικὸν εἰς τὸ εἶδος του μεταξὺ ὄλων τῶν ὁμοίων,
εἶναι ὑπεράνω συγκρίσεως. Αὐτὸ εἶναι ἐν τόλμημα νεοφα-
νὲς εἰς τὴν ζωὴν. «Διέλθετε, λέγει, νήσους Χεττιελμ καὶ ἴδε-
τε» καὶ εἰς Κηδάρ ἀποστείλατε καὶ νοήσατε σφόδρα, εἰ γέ-
γονε τοιαῦτα, εἰ ἀλλάσσονται ἔθνη θεοῦ αὐτῶν, καὶ αὐτοὶ
οὐκ εἰσὶ θεοί». ²⁷¹ Ἡ δὲ παρθένος «ἠλλάξατο τὴν δόξαν ἐν τῇ
45 αἰσχύνῃ αὐτῆς». ²⁷² «Ἐξέστη ὁ οὐρανὸς ἐπὶ τούτῳ καὶ ἔφρι-
ξεν ἡ γῆ ἐπὶ πλεῖον σφόδρα». ²⁷³ Ὅπως δὴποτε ὁ Κύριος λέ-
γει καὶ τώρα ὅτι «δύο καὶ πονηρὰ ἐποίησεν» ἡ παρθένος·
δηλαδή «ἐμὲ ἐγκατέλιπε», ²⁷⁴ τὸν ἀληθινὸν Ἅγιον Νυμφίον
τῶν ἁγίων ψυχῶν, καὶ ἐδραπέτευσεν πρὸς ἓνα ἄσεδῃ καὶ πα-
ράνομον φθορέα καὶ τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος. «Ἀπε-
50 μακρύνθη ἀπὸ τὸν Θεὸν τὸν σωτῆρα της»^{275α} καὶ «παρέστη-
σε τὰ μέλη αὐτῆς δοῦλα τῇ ἀκαθαρσίᾳ καὶ τῇ ἀνομίᾳ». ²⁷⁵
«Ἐλησμόνησεν ἐμὲ καὶ ἠκολούθησε τὸν ἑραστήν της». ^{275α}
4. Θὰ τὸν συνέφερε καλλίτερον «εἰ μύλος ὀνικός πε-

269. Α' θεο. 5, 23.

269α. Χαρακτηριστικὸς ὁ χαρακτηρισμὸς τῶν κόπων ὡς γλυκέων, διότι
ἐγίνοντο διὰ τὸ γλυκὺ ὄντως πρᾶγμα καὶ ὄνομα, τὸν Θεὸν καὶ τὴν σωτη-
ρίαν μιᾶς ψυχῆς, πλάσματος τοῦ Θεοῦ.

269β. Βλ. σημ. 263.

270. Α' Κορ. 6, 15.

271. Ἱερ. 2, 11.

272. Ἱ. ε. α.

273. Ἱερ. 2, 12.

274. Ἱερ. 2, 13.

274α. Δευτ. 32, 15. Τὸ χωρίον χαρακτηριστικώτατον: «...ἀπελάκτισεν
ὁ ἠγαπημένος»!

275. Ρωμ. 6, 19.

275α. Ὡση 2, 15. Ἐδὼ τελειῶνουν τὰ λόγια τοῦ πνευματικοῦ Πατρὸς
πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν. Ἀκολουθεῖ ἡ § 4 περὶ τοῦ παρανόμου φθορέως.

- ριέκειτο περί τὸν τράχηλον αὐτοῦ καὶ ἔρριπτο εἰς τὴν θάλασσαν»²⁷⁶ παρὰ τὸ ὅτι «ἐσκανδάλισε» τὴν παρθένον τοῦ Κυρίου. Ποῖος αὐθάδης δοῦλος ἐτρελλάθη ποτὲ τόσο πολὺ, ὥστε νὰ ἐπιβουλευθῇ τὴν συζυγικὴν κοίτην τοῦ κυρίου του; Ποῖος ληστής ἐπροχώρησεν εἰς τοιοῦτον σημεῖον ανοησίας, ὥστε νὰ ἀπλώσῃ τὰς χεῖρας του εἰς τὰ ἀφιερῶματα αὐτὰ τοῦ Θεοῦ, τὰ ὁποῖα δὲν εἶναι ἄψυχα σκεύη, ἀλλὰ σώματα ζῶντα καὶ ἔχοντα ἔνοικον ψυχὴν πλασμένην «κατ' εἰκόνα Θεοῦ»;²⁷⁷ α Ποῖος ἠκούσθη ποτὲ ὅτι ἐτόλμησεν εἰς τὸ κέντρον τῆς πόλεως καὶ ἐν μεσημβρίᾳ πλήρει νὰ ζωγραφίσῃ ἐπάνω εἰς τὴν εἰκόνα τοῦ βασιλέως μορφὰς χοίρων ἀκαθάρτων;²⁷⁸ β Ἐὰν κανεῖς παραβιάσῃ τὸν γάμον ἐνὸς ἀνθρώπου «χωρὶς οἰκτιρμῶν ἐπὶ δυσὶν ἢ τρισὶ μάρτυσιν ἀποθνήσκει. Πόσω δοκεῖτε, χείρονος ἀξιωθήσεται τιμωρίας ὁ τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καταπατήσας»²⁷⁹ καὶ μολύνας τὴν νύμφην ἢ ὁποῖα διὰ τῶν ὁμολογιῶν τῆς ἀφιερῶθῃ εἰς Αὐτόν, καὶ «ἐνυβρίσας τὸ Πνεῦμα» τῆς παρθένης;²⁸⁰ γ Ἀλλά, λέγει, «ἤθελε καὶ ἐκείνη» καὶ συνεπῶς «δὲν τὴν ἐβίασα χωρὶς τὴν θέλησίν της». (Ἀλλὰ τί ἄξιαν ἔχουν αὐτά;). Διότι καὶ ἡ ἁσωτος ἐκείνη δέσποινα, ἡ ἴδια ἐξετρελλάθη διὰ τὸν πάγκαλον Ἰωσήφ. Ὅμως ἡ τρέλλα τῆς ἀκολάστου δὲν ἐνίκησε τὴν ἀρετὴν τοῦ σώφρονος οὔτε καὶ παρεσύρθη ἐκεῖνος εἰς τὴν παρὰ νόμον πράξιν, παρ' ὅτι αὐτὴ μὲ τὰ χέρια τῆς τὸν ἐξεδίαζε πρὸς τοῦτο.²⁸¹ α Ἀλλὰ ἐκείνη, λέγει, τὸ εἶχεν ἤδη ἀποφασίσαι καὶ συνεπῶς δὲν ἦτο πλέον παρθένος. Καὶ ἂν ἐγὼ δὲν ἤθελον, θὰ εἶχε διαφθαρεῖ ἀπὸ κάποιον²⁸² ἄλλον. Naί, ἀλλὰ ἡ Γραφὴ λέγει ὅτι καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔπρεπε νὰ παραδοθῇ, ἀλλὰ οὐαὶ εἰς ἐκεῖνον διὰ τοῦ ὁποίου παρεδόθη.²⁸³ Καὶ τὰ σκάνδαλα «ἀνάγκη ἔλθειν», ἀλλ' ἀλοῖμονον εἰς ἐκεῖνον «δι' οὗ ἔρχονται».²⁸⁴

276. Ματθ. 8, 16.

276α. Γεν. 1, 27.

276β. Ἡ παρομοίωσις χαρακτηριστικὴ. Ἡ ἀσέλγεια εἶναι ἀκαθαρτότερα χοίρων. Πρὸς περὶ τοῦ Ἀσώτου, Λουκ. 15, 16: «ἐδόκειν χοίρους...».

277. Ἐβρ. 10, 29.

278. Ἐ. ἀ. Τὸ «Ἀγ. Πνεῦμα ἐδὲ ὀνομάζεται»· Πνεῦμα Παρθένης» λόγῳ τοῦ ὅτι ἐνοικεῖ εἰς τὰς καρδίας τῶν παρθένων, ἐνῶ ἀντιθέτως ἐντελής ἀφίσταται ἀπὸ τοῦς πορνισθόντας.

278α. Γεν. 39, 6 κέξ.

279. Ἐνταῦθα ὁ Μ. Βασιλεὺς τονεῖε ὅτι προκειμένου κακοῦ δὲν πρέπει νὰ γίνεταί ἑμιλλα οὔτε νὰ θεωρῆται τυχερὸς ὁ προλαβὼν νὰ πράξῃ αὐτό, διότι ἀπλοῦστατα ὅχι μόνον γίνεταί ἀθλιώτερος, ἀλλὰ καὶ κληρονομεῖ τὸ «οὐαὶ» τοῦ Χριστοῦ. «Ἀνάγκη γάρ ἐστιν ἔλθειν τὰ σκάνδαλα»· πλὴν οὐαὶ τῷ ἀνθρώπῳ ἐκείνῳ, δι' οὗ τὸ σκάνδαλον ἔρχεται» (Ματθ. 18, 7).

280. Ματθ. 26, 24.

281. Ματθ. 18, 7.

5. Κατόπιν τούτων θά εἴπω: «Μὴ ὁ πίπτων οὐκ ἀνίσταται ἢ ὁ ἀποστρέφων οὐκ ἐπιστρέφει;»²⁸² Διὰ τί ἡ παρθέ-
νος ἔστρεψε τὰ νῶτα τῆς εἰς τὸν Χριστὸν κατὰ τρόπον ἀ-
ναιδῆ, παρ' ὅτι ἤκουσε τὸν Νυμφίον Χριστὸν νὰ λέγῃ διὰ
τοῦ Ἰερεμίου: «Καὶ εἶπα μετὰ τὸ πορνεῦσαι αὐτὴν ταῦτα
πάντα· πρὸς με ἀνάτρεψον καὶ οὐκ ἀνέστρεψε. Μὴ ρητίνῃ
οὐκ ἔστιν ἐν Γαλααδ ἢ ἱατρὸς οὐκ ἔστιν ἐκεῖ; Διὰ τί οὐκ
ἀνέβη ἰασις θυγατρὸς λαοῦ μου;»²⁸³ Πράγματι, εἰς τὴν Ἀ-
γίαν Γραφὴν δύνασαι νὰ εὑρῇς πολλὰ μέσα πρὸς ἀπόκρου-
σιν τοῦ κακοῦ, πολλὰ δὲ φάρμακα τὰ ὁποῖα ὁδηγοῦν ἀπὸ
τὴν ἀπώλειαν εἰς τὴν σωτηρίαν: τὰ περὶ τοῦ θανάτου καὶ
10 τῆς ἀναστάσεως μυστήρια, τὰ λόγια περὶ τῆς φοβεραῖς κρί-
σεως καὶ αἰωνίου κολάσεως, τὰ δόγματα περὶ μετανοίας καὶ
ἀφέσεως ἁμαρτιῶν, τὰ ἀναρίθμητα ἐκεῖνα παραδείγματα
τῆς ἐπιστροφῆς: τὴν (ἀπολεσθεῖσαν) δραχμὴν,²⁸⁴ τὸ (ἀπο-
λωλὸς) πρόβατον,²⁸⁵ τὸν (ἄσωτον) υἱόν, ὁ ὁποῖος κατέφα-
γε τὸν θῖον (περιουσίαν) μετὰ πορνῶν, ὁ ὁποῖος «ἀπολω-
15 λὸς ἦν καὶ εὗρέθη καὶ νεκρὸς καὶ ἀνέζησεν».²⁸⁶ Ὡς χρησι-
μοποιήσωμεν αὐτὰ ὡς βοήθειαν^{286α} κατὰ τοῦ κακοῦ, ὡς θε-
ραπεύσωμεν διὰ τούτων τὴν ψυχὴν μας.

- Ἐνθυμήσου τὴν τελευταίαν ἡμέραν τῆς ζωῆς σου (διό-
τι ἀσφαλῶς δὲν πρόκειται νὰ ζήσης μόνη σὺ αἰωνίως).
Ἐνθυμήσου τὴν ἐπιθανάτιον ἀγωνίαν καὶ τὴν τελευταίαν
πνιγερὰν πνοὴν καὶ τὴν ὥραν τοῦ θανάτου καὶ τὴν κατε-
πείγουσαν ἀπόφασιν τοῦ Θεοῦ καὶ τοὺς καταφθάνοντας
20 Ἀγγέλους καὶ τὴν ψυχὴν σου ἢ ὁποῖα θὰ ταράσσεται μὲ
αὐτὰ εἰς φοβερόν θαυμὸν καὶ θὰ μαστιγώνεται ἐκ τῶν προ-
τέρων κατὰ τρόπον πικρόν ὑπὸ τῆς ἁμαρτωλῆς συνειδή-
σεως καὶ κατὰ τρόπον ἀξιολύπητον θὰ στρέφῃ τὴν προσο-
χήν τῆς εἰς τὰ ἐπὶ γῆς, καὶ (τέλος ἐνθυμήσου) τὴν ἀναπό-

282. Ἰερ. 8, 4.

283. Ἰερ. 8, 22. Ἡ «πόρνη» ἐδῶ εἶναι ὁ Ἰσραήλ. «Ρητίνῃ» ἡ ἀπειλὴ διὰ τὸ πᾶρ τῆς τιμωρίας. Παραπονεῖται ὁ Θεὸς ὅτι δὲν ἠθέλησε νὰ ἐπιστρέφῃ διὰ μετανοίας ὥστε νὰ τὴν θεραπεύσῃ. Ἡ «ἰασις» - θεραπεία κατὰ πρόληψιν.

284. Λουκ. 15, 8—9.

285. Λουκ. 15, 4—6.

286. Λουκ. 15, 24, 32. Τοὺς Τελόνιας ἔπειτα καὶ τὰς πόρναις, περὶ τῶν ὁποίων ὁ Κύριος εἶπεν ὅτι «προάγουσιν ἑαυτὰς (=προπορεύονται ἑμὲν) εἰς τὴν βασίλειαν τοῦ Θεοῦ» (Ματθ. 21, 31).

286α. Τεραστία καὶ ἀνυπολόγιστος, σωτηριώδης δὲ βοήθεια. Καὶ ὑπάρ-
χουν παραδείγματα ἁμαρτωλῶν, τῶν ὁποίων ἐγένετο δεκτὴ ἡ μετάνοια, τέσσα
καὶ τῶν κατηγοριῶν, ὥστε ὅλοι νὰ εὐρίσκωμεν τὸ ἀνάλογόν μας καὶ νὰ
ἐλθῃμεν ἀνακολόγητοι διὰ τὰς «προφάσεις ἐν ἁμαρτίαις» μας.

- φευκτον ἀνάγκην τῆς μακρᾶς ἐκείνης ἀποδημίας. Κάμε, σὲ παρακαλῶ, εἰς τὴν διάνοιάν σου τὸ διάγραμμα τῆς τελευταίας καταστροφῆς ὅλης ἀπὸ κοινοῦ τῆς ζωῆς (πάντων),
- 25 «ὅταν ἔλθῃ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ μετὰ τῶν Ἀγγέλων αὐτοῦ». ²⁸⁷ «Ἦξει γὰρ καὶ οὐ παρασιωπήσεται» ²⁸⁸ «ὅταν ἔλθῃ κρίναι ζῶντας καὶ νεκροὺς καὶ ἀποδοῦναι ἑκάστῳ κατὰ τὴν πρᾶξιν αὐτοῦ» ²⁸⁹ «ὅταν ἡ σάλπιγξ ²⁹⁰ α ἐκείνη, ἀφοῦ ἠχήσῃ ἐν μέγα καὶ φοδερὸν σάλπισμα, θὰ ἐξυπνίσῃ τοὺς ἐπὶ αἰῶνας κοιμωμένους «καὶ ἐκπορεύσονται οἱ τὰ ἀγαθὰ ποιήσαντες εἰς ἀνάστασιν ζωῆς, οἱ δὲ τὰ φαῦλα πράξαντες εἰς ἀνάστασιν κρίσεως». ²⁹¹
- 30 Ἐνθυμήσου τέλος τὴν θεοπτίαν τοῦ Δανιήλ, πῶς φέρει ὑπ' ὀψιν μας τὴν Κρίσιν. «Ἐθεώρουν, λέγει, ἕως ὅτου θρόνοι ἐτέθησαν καὶ ὁ Παλαιὸς τῶν ἡμερῶν ἐκαθέζετο καὶ τὸ ἔνδυμα αὐτοῦ λευκὸν ὡς χιῶν καὶ ἡ θρίξ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ ὥσει ἔριον καθαρὸν, οἱ τροχοὶ αὐτοῦ πῦρ φλέγον. Ποταμὸς πυρὸς εἴλκεν ἔμπροσθεν αὐτοῦ. Χίλια χιλιάδες (Ἀγγέλων) ἐλειτουργοῦν αὐτῷ καὶ μύρια μυριάδες παρειστήκεισαν αὐτῷ. Κριτήριον ἐκάθησε (=διὰ νὰ κρίνῃ) καὶ δίδλοι ἀνέωχθησαν». ²⁹¹ Ἦνοιχθησαν, διὰ νὰ τὰ καταστήσουν τὰ
- 35 πάντα συγχρόνως μετὰ σαφηνείας φανερά, τὰ καλὰ, τὰ φαῦλα, τὰ φανερά, τὰ κρυφά, τὰς πράξεις, τὰς σκέψεις, εἰς τρόπον ὥστε νὰ γίνουν ἀκουστά εἰς ὅλους καὶ τοὺς Ἀγγέλους καὶ τοὺς ἀνθρώπους.
- 40 Ποία ἄρα γε πρέπει νὰ εἶναι ἡ στάσις δι' ὅλα αὐτὰ ἐκείνων οἱ ὅποιοι ἔζησαν κακῶς; Ποῦ ἄρα γε θὰ δυνηθῇ νὰ ἐξαφανισθῇ ἡ ψυχὴ ἐκείνη, ἡ ὁποία ἐξαίφνης ἐφάνη γεμάτη καταισχύνῃ ἐνώπιον τόσων θεατῶν; Μὲ ποῖον δὲ σῶμα θὰ ὑπομείνῃ τὰς ἀνυποφόρους ἐκείνας καὶ χωρὶς τέλος τιμωρίας, ἐκεῖ ὅπου εἶναι τὸ πῦρ τὸ ἄσβεστον, ²⁹¹ α ὁ σκώληξ ²⁹¹ β ὁ τιμωρῶν αἰωνίως, ὁ πυθμὴν τοῦ Ἀδου ²⁹¹ γ ὁ σκοτεινὸς καὶ φρικτῶδης, αἱ πικραὶ θρηνωδαί. ἡ ἀνευ προηγουμένου
- 50 κραυγὴ καὶ ὁ κλαυθμὸς καὶ τὸ τρίξιμον ἐκ τρόμου τῶν δόντων καὶ ὅπου ἐν γένει δὲν ἔχουν τέλος αἱ φρικταὶ τιμω-

287. Ματθ. 25, 31.

288. Φαλμ. 49, 3.

289. Ματθ. 16, 27.

289α. Ματθ. 24, 31.

290. Ἰωάν. 5, 29.

291. Δανιήλ 7, 9—10.

291α. Μάρκ. 9, 43.

291β. Μάρκ. 9, 44.

291γ. Παρμ. 14, 12 καὶ 16, 25.

ρικοί; Δὲν ὑπάρχει τρόπος ἀπαλλαγῆς ἀπὸ αὐτὰ μετὰ τὸν θάνατον, οὔτε ὑπάρχει κάποια ἐπινόησις ἢ τέχνασμα, μετὰ τὰ ὁποῖα θὰ δυνηθῇ τις νὰ ἐκφύγῃ τὰ πικρά αὐτὰ κολαστήρια.

6. Αὐτὰ εἶναι δυνατόν νὰ τὰ ἀποφύγῃ κανεὶς ἀπὸ τώρα. Ἔως ὅτου εἶναι τοῦτο δυνατόν, ἅς σηκωθῶμεν ἀπὸ πτωσὶν μας καὶ ἅς μὴ ἀπελπισθῶμεν, ἐὰν ἀπελευθερωθῶμε ἀπὸ τὰ κακά. «Ἰησοῦς Χριστὸς ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον ἁμαρτωλοὺς σῶσαι».²⁹² «Δεῦτε προσκυνήσωμεν καὶ προσπέσωμεν αὐτῷ καὶ κλαύσωμεν ἐναντίον αὐτοῦ».²⁹³ Καλῶν ἡμᾶς εἰς μετάνοιαν ὁ Λόγος θεοῦ καὶ κράζει: Ὑπάρχει ὁδὸς σωτηρίας, ἂν θέλωμεν. Σὲ κατέπιε δεδαίως ὁ θάνατος ἀποκτήσας ἐπάνω σου δύναμιν. Ὅμως γνώριζε καλῶς ὅτι «ὁ Θεὸς ἀφήρεσε καὶ πάλιν πᾶν δάκρυον»²⁹⁴ ἀπὸ τὰ πρόσωπα τῶν μετανοούντων. «Πιστὸς Κύριος ἐν πᾶσι τοῖς λόγοις αὐτοῦ».²⁹⁵ Δὲν ψεύδεται, ὅταν λέγῃ: «Ἐὰν ὧσιν αἱ ἁμαρτίαι ὑμῶν ὡς φοινικοῦν, ὡς χιόνα λευκανῶ· ἐὰν δὲ ὧσιν ὡς κόκκινον, ὥσει ἔριον λευκανῶ».²⁹⁶ Ὁ μέγας τῶν ψυχῶν ἱατρός²⁹⁷ εἶναι πρόθυμος νὰ θεραπεύσῃ τὸ πάθος σου. Ἐκείνου λόγοι εἶναι, ἐκεῖνο τὸ γλυκὺ καὶ σωτήριον Στόμα εἶπεν: «Οὐ χρειᾶν ἔχουσιν οἱ ἰσχύοντες (=οἱ ὑγιεῖς) ἱατροῦ, ἀλλ' οἱ κακῶς ἔχοντες (=οἱ ἀσθενεῖς). Οὐκ ἦλθον καλέσαι δικαίους, ἀλλὰ ἁμαρτωλοὺς εἰς μετάνοιαν».²⁹⁸ Ὁ Κύριος θέλει νὰ σὲ καθαρῇ ἀπὸ τὸν πόνον τῆς πληγῆς σου²⁹⁹ καὶ νὰ σοῦ δείξῃ φῶς ἐκεῖ ὅπου ἐφαίνετο ὅτι ὑπῆρχε μόνον σκότος. Ὁ Ποιμὴν ὁ Καλός, ἀφοῦ ἄφησε τὰ μὴ πεπλανημένα πρόβατά του, σὲ ἀναζητεῖ.³⁰⁰ Ἐὰν τοῦ παραδώσῃς τὸν ἑαυτὸν σου, δὲν θὰ διστάσῃ οὔτε θὰ θεωρήσῃ ἀνάξιον δι' Αὐτὸν ὁ Φιλάνθρωπος νὰ σὲ θαστάσῃ ἐπάνω εἰς τοὺς ἰδικούς του ὤμους, χαίρων διότι εἶρε τὸ ἀπολωλὸς πρόβατόν του.³⁰⁰ Ὁ Πατὴρ ἰσχυαί καὶ ἀνιχνεύει τὴν ἐπιστροφὴν σου ἀπὸ τὴν πλάνην. Ἰδόνον σὺ ἐπίστρεψε καὶ ἐνῷ θὰ εἴσαι ἀκόμῃ μακράν, ἀφοῦ τρέξῃ πρὸς συνάντησίν σου, θὰ πέσῃ εἰς τὸν

292. Α' Τιμ. 1, 15.

293. Ψαλμ. 94, 6.

293α. Ἀποκ. 7, 17 καὶ 21, 4.

294. Ψαλμ. 144, 13α.

295. Ἠσ. 1, 18.

296. Νοεῖται ὁ Χριστός. Πρβλ. Ματθ. 9, 12.

297. Ἠσ. 2.

298. Ἠσ. 53, 10.

299. Πρβλ. Ματθ. 18, 12, 13.

300. Ἠσ. 2.

- 25 λαιμόν σου καὶ με φιλήματα ἀγάπης θὰ ἐναγκαλισθῇ³⁰¹ ἐκείνην ἢ ὅποια ἤδη θὰ ἔχη καθαρισθῇ ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν ὑπὸ τῆς μετανοίας. Καὶ θὰ ἐνδύσῃ τὴν ψυχὴν, ἢ ὅποια «ἐξεδύθη τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον ὁμοῦ μετὰ τῶν πράξεών του»,^{301α} «τὴν πρώτην στολὴν» καὶ θὰ φορέσῃ «δοκτύλιον εἰς τὰς χεῖρας», αἱ ὁποῖαι ἐξεπλύνθησαν ἀπὸ τὸ αἷμα τοῦ θανάτου (τῆς ψυχῆς), καὶ θὰ φορέσῃ «ὑποδήματα εἰς τοὺς πόδας»,³⁰² οἱ ὁποῖοι ἐγύρισαν ἀπὸ τὸν δρόμον τοῦ κακοῦ πρὸς τὸν δρόμον «τοῦ Εὐαγγελίου τῆς εἰρήνης». ³⁰³ Καὶ θὰ κηρύξῃ εἰς τοὺς ἰδικούς Του καὶ τοὺς Ἀγγέλους καὶ τοὺς ἀνθρώπους ἡμέραν εὐφροσύνης καὶ χαρᾶς³⁰⁴ καὶ θὰ ἐορτάσῃ τὴν σωτηρίαν σου με κάθε τρόπον. «Ἀμὴν γὰρ λέγω ὑμῖν, λέγει, ὅτι χαρὰ γίνεται ἐν οὐρανῷ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ ἐπὶ ἐνὶ ἁμαρτωλῷ μετανοοῦντι». ³⁰⁵ Καὶ ἂν κάποιος ἀπὸ ἐκείνους οἱ ὁποῖοι νομίζουν ὅτι «στέκουں καλῶς»^{306α} ἀπευθύνῃ κατηγορίαν ἐναντίον σου, ὅτι ἔγινες ἀμέσως δεκτὴ εἰς κοινωνίαν, ὁ ἴδιος ὁ Πανάγαθος Πατὴρ θὰ ἀπαντήσῃ διὰ λογαριασμόν σου καὶ θὰ εἴπῃ: «Εὐφρανθῆναι δεῖ καὶ χαρῆναι, ὅτι αὕτη ἡ θυγάτηρ μου νεκρά ἦν καὶ ἀνέζησε καὶ ἀπολώλυτα (=χαμένη) καὶ εὐρέθη». ³⁰⁶

301. Πρὸλ. Λουκ. 15, 20.

301α. Κολ. 3, 9.

302. Πρὸλ. Λουκ. 15, 22.

303. Πρὸλ. Ἐφ. 6, 15.

304. Πρὸλ. Λουκ. 15, 6, 8.

305. Πρὸλ. Λουκ. 15, 7—10.

305α. Α' Κορ. 10, 12: «ὁ δοκῶν ἐστάναι βλεπέτω μὴ πέσῃ».

306. Λουκ. 15, 32. — Ἡ Ἐπιστολή, ἐκτός ὅτι εἶναι ἀριστοῦργημα συμβουλευτικόν, ἀποδεικνύει εὐαγγελικὴν γνῶσιν τῆς Ἁγίας Γραφῆς, ἐκ τῆς ὁποίας ἀντλεῖ σχεδὸν ὁλόκληρον τὴν ἑλὴν, ἀκόμη καὶ τὰς λέξεις, ὥστε νὰ ἀποτελέσῃ τὸ ἀριστοῦργημά του. Πλὴν τῶν ἄλλων, καὶ αἱ τρεῖς Ἐπιστολαὶ πρὸς «ἐκπεσόντας» καὶ «ἐκπεσοῦσας» εἶναι ἀπαραίτητοι: ὁ Θεὸς δὲ διὰ τὸ «πάθος», ἀλλὰ καὶ γλυκεῖαι διὰ τὴν ἐλπίδα καὶ τὴν μετάνοιαν. Αὗτός ἐστιν ὁ Χριστιανισμός: μία πόλις πρὸς τὴν ἁμαρτίαν συνεχῆς, ἀλλ' ὅχι ἀπελπισ οὕτως χωρὶς σωμαχίαν καὶ βοήθειαν. Ἡ Ἁγία Τριάς, οἱ Ἅγιοι Ἀγγελοι, οἱ Ἅγιοι Πάντες εἶναι «ἐπὶ ποδός» διὰ τὴν μετάνοιαν καὶ ἐν ὅς: ἁμαρτωλοῦ, ἐάν «θελήσῃ» νὰ ἐπιστρέφῃ καὶ νὰ «πορευθῇ» πρὸς τὸν Πατέρα!

Ε Π Ι Σ Τ Ο Λ Η 47 (ΜΖ'—ΧΛVII)

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΦΙΛΟΝ ΓΡΗΓΟΡΙΟΝ^{308α}

- «Τίς δώσει μοι πτέρυγας ὥσει περιστερᾶς;»³⁰⁷ ἢ πῶς
 θὰ ἀνακαινισθῇ τὸ γῆρας μου, ὥστε νὰ δυνηθῶ νὰ ἔλθω
 πρὸς τὴν ἀγάπην σας καὶ νὰ ἀνακουφίσω οὕτω τὴν ἀγάπην
 τὴν ὅποιαν ἔχω διὰ σᾶς καὶ νὰ σᾶς διηγηθῶ τὰς λύπας τῆς
 5 ψυχῆς μου καὶ νὰ εὕρω διὰ μέσου ὑμῶν κάποιαν παρηγο-
 ρίαν εἰς τὰς θλίψεις; (Λέγομεν τοῦτο), διότι ἐξ ἀφορμῆς
 τῆς κοιμήσεώς τοῦ μακαρίου Εὐσεβίου τοῦ ἐπισκόπου μᾶς
 κατέλαβε φόβος μέγας, μήπως τέλος πάντων αὐτοὶ οἱ ὁ-
 10 ποῖοι κάποτε ἐνεδρεύουν ἐναντίον τῆς μητροπόλεως μας³⁰⁸
 καὶ ἐπιθυμοῦν νὰ σπεύρουν τὰ ζιζάνια³⁰⁸ τῆς αἰρέσεως, ἀφοῦ
 τώρα εὗρουν τὴν κατάλληλον εὐκαιρίαν, θὰ ἐκριζώσουν τὴν
 εὐσέβειαν ἢ ὅποια ἐσπάρη εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων μὲ
 πολὺν κόπον μὲ τὴν διάδοσιν τῶν ἰδικῶν των πονηρῶν δι-
 δασκαλιῶν καὶ οὕτω θὰ κατακομματιάσουν τὴν ἐνότητα αὐ-
 τῆς (τῆς μητροπόλεως), πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἀκριβῶς ἔκα-
 15 μον καὶ εἰς τὰς περιπτώσεις πολλῶν (ἄλλων) Ἐκκλησιῶν.^{309α}
 Ἐξ ἄλλου, ἐπεὶ δι' ἐφθασαν εἰς ἡμᾶς καὶ γράμματα ἐκ
 μέρους τοῦ Κλήρου, διὰ τῶν ὁποίων παρακαλοῦν νὰ μὴ ἐγ-

308α. Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη κατὰ τοὺς Βενεδικτίνους ἐκδότας Garnier - Maran δὲν εἶναι ἔργον τοῦ Μ. Βασιλείου, ἀλλὰ τοῦ πατρὸς τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ, Γρηγορίου ἐπισκόπου Ναζιανζοῦ, καὶ ἀπευθύνεται πρὸς τὸν Ἅγιον Εὐδόκειον Σαμοσατών, γραφεῖσα περὶ τὸ 370. Δι' αὐτῆς ὁ συγγραφεὺς τῆς ζητεῖ ἀπὸ τὸν παραλήπτην νὰ ὑποστηρίξῃ ἐν συγκεκριμένον πρόσωπον νὰ ἐκλεγῇ ἀρχιεπίσκοπος Καισαρείας εἰς διαδοχὴν τοῦ κοιμηθέντος ἀρχιεπισκόπου Εὐσεβίου (+370).

307. Φαλμ. 54, 7. Εἶναι προφανές ὅτι ὁ συγγραφεὺς ἦτο γέρον. Διὰ τοῦτο ἡ φράσις «τὸ γῆρας» μου ἦτο εὐκάλον νὰ ἐμβάλῃ εἰς ὑπονοίας περὶ ἑκ' ἄλλου συγγραφέως τῆς Ἐπιστολῆς.

308. Οἱ Ἀρειανοὶ διὰ νὰ ἐπικρατήσουν, ἐκαιροπολάκουν νὰ καταλάβουν τὰς ἀρχιερατικὰς καθέδρας. Πρὸς τοῦτο μετῆρχοντο διαφόρους τρόπους: ἔξορις, ἐκθρονίσεις, καθαιρέσεις. Ὁ φυσικὸς θάνατος ἐνὸς ἐπισκόπου τοῦ πρὸς ἑαυτὸν τὴν καλλιτέραν εὐκαιρίαν. Ἀποτέλεσμα ἦτο ὅτι μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν Ὀρθοδόξων διεξήγετο ὁξὺς ἀγὼν διὰ τὴν διαδοχὴν, μὲ ἀναγκαῖον ἐπακέλουθον ὅτι ἡμέρα τῇ ἡμέρᾳ ἠδύανεν ἢ ἀγρινία τῶν Ὀρθοδόξων διὰ τὴν τόχην τοῦ θρόνου.

309. Τὰ ζιζάνια, περὶ τῶν ὁποίων ὁμιλεῖ ὁ Κύριος εἰς τὴν παραβολὴν (Ματθ. 13, 25 κξ.) εἶναι οἱ αἰρετικοὶ καὶ αἱ αἰρετικαὶ διδασκαλίαι. Ἐσπάρησαν ὑπὸ τοῦ Διαβόλου εἰς τὸν ἀγρὸν τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας μὲ σκοπὸν νὰ ἐκριζωθῇ δι' αὐτῶν «ἡ πολλὴ κόπρη κατασπαράσσῃ ἐν ταῖς ψυχαῖς τῶν ἀνθρώπων εἰς τὸ εἶδος α», ἦτοι Ὀρθόδοξος πίστις.

309α. Ἡ διαφρεσις καὶ κατάρτησις τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἔργον τοῦ Διαβόλου καὶ ἐν γένει τῶν ἐχθρῶν τῆς Ἐκκλησίας.

- 15 καταλειφθοῦν εἰς μίαν τοιαύτην περίστασιν, ἀφοῦ μὲ τὴν σκέψιν μου ἔρριψα γύρω μου ἕν δλέμμα εἰς τὰς πέριξ Ἑκκλησίας, ἐνεθυμήθην τὴν ἀγάπην σας, ἀλλὰ καὶ τὴν ὀρθὴν πίστιν καὶ τὸν ζῆλον τὸν ὁποῖον ἔχετε πάντοτε ὑπὲρ τῶν Ἑκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ. Χάριν τούτου ἀπέστειλα τὸν ἀγαπητόν μου Εὐστάθιον τὸν συνδιάκονον νὰ παρακαλέσω τὴν σεμνοπρέπειάν³¹⁰ σας καὶ νὰ σᾶς ἰκετεύσω εἰς ὅλους τοὺς
- 10 (μέχρι τοῦδε) κόπους σας ὑπὲρ τῶν Ἑκκλησιῶν νὰ προσθέσετε καὶ τὸν παρόντα καὶ νὰ ἀνακουφίσετε καὶ τὸ ἰδικόν μου γῆρας μὲ μίαν συνάντησιν (μαζί μου), ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ὀρθόδοξον ταύτην Ἑκκλησίαν νὰ στηρίξετε τὴν περιβόητον ὀρθόδοξον πίστιν τῆς μὲ τὸ νὰ δώσετε εἰς αὐτὴν τῇ συνεργασίᾳ καὶ ἡμῶν (ἂν δεβαίως κριθῶμεν ἄξιοι νὰ σᾶς δοθησώμεν εἰς τὸ ἀγαθὸν αὐτὸ ἔργον). ποιμένα κατὰ
- 15 τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου, ὁ ὁποῖος δηλαδὴ νὰ δύναται νὰ ὀδηγῇ ὀρθῶς τὸν λαὸν Του. Μάλιστα ἔχομεν ὑπ' ὄψιν μας ἀνδρα,³¹¹ τὸν ὁποῖον οὔτε σεῖς ἀγνοεῖτε. Ἐὰν ἀξιωθῶμεν νὰ ἐπιτύχωμεν τὴν ἐκλογὴν τούτου, ἔχω τὴν βεβαιότητα ὅτι θὰ ἀποκτήσωμεν μεγάλην παρρησίαν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ θὰ προσφέρωμεν εἰς τὸν λαὸν ὁ ὁποῖος ἐπεκαλέσθη τὴν συμπαράστασίν μας μεγίστην εὐεργεσίαν.
- 30 Διὰ τοῦτο παρακαλῶ καὶ πάλιν καὶ πολλάκις νὰ ἀφήσετε κατὰ μέρος κάθε δισταγμὸν καὶ νὰ ἔλθετε εἰς συνάντησίν μας καὶ (μάλιστα φροντίσατε) νὰ προλάβετε τὰς δυσχερείας τοῦ χειμῶνος.³¹¹ α

310. Ἡ φράσις «ἡ σεμνοπρέπεια ὁμῶν» χρησιμοποιεῖται ἀντὶ τῆς προσωπικῆς ἀνταγωνίας «σύ». Ὅπως εἰς τὸν Θεὸν «κρίπει» πᾶσα δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνησις, κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον εἰς τὴν τὸν περὶ οὗ ὁ λόγος ἐπίσκοπον «ἐπρέπει», δηλ. ἡμιόζεν, ἀνῆκεν αὐτοδικαίως, λόγῳ τοῦ ἡθους τοῦ ὁ σεβασμός. Ἡ ἔκφρασις ἦτο καὶ συνήθης προσφώνησις περὶ ἐκκλησιαστικῶν μάλιστα προσώπων.

311. Ποίος ἀκριβῶς εἶναι ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος ἀνὴρ εἶναι ἀγνωστον. Πάντως, εἰάν πρόκειται περὶ τοῦ Μ. Βασιλείου, τότε τὰ λόγια τῆς ἐπιστολῆς «οὗ εἰ καταξιώθειμεν ἐπιτυχεῖν, οἶδα ὅτι μεγάλῃ παρρησίᾳ πρὸς τὸν Θεὸν κτησόμεθα καὶ τῇ ἐπικαλεσαμένῳ ἡμᾶς λαῷ μεγίστην εὐεργεσίαν καταθησόμεθα» φαίνονται προφητικά. Καὶ ἂν ἐπομένως δὲν εἶναι τοῦ ἰδίου τοῦ Μ. Β. ἡ Ἐπιστολὴ, ὥς περὶ αὐτοῦ γραφεῖσα ἔχει τὴν θέσιν τῆς ἐνταῦθα, μάλιστα ὥς πρώτη δὲν ἔγραψεν ὡς Ἐπίσκοπος.

311α. Εἶναι πιθανὸν ἡ τελευταία φράσις νὰ ἔχῃ μεταφορικὴν σημασίαν: «ἔλθετε..., ὥστε νὰ προλάβωμεν τὰς δυσχερείας ἐκ τοῦ χειμῶνος τῆς αἰρέσεως, εἰάν δὲν ἐκλεγῇ ὀρθόδοξος ἐπίσκοπος». Ἀλλ' ὅσον αὐτὸ εἶναι τὸ θέμα τῆς Ἐπιστολῆς: ἡ πρόληψις τῆς διαιρέσεως τῆς Ἑκκλησίας καὶ τὰ ζῆλτα τῶν αἰρετικῶν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 48 (ΜΗ'—ΧLVIII)

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΕΥΣΕΒΙΟΝ, ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ ΣΑΜΟΣΑΤΩΝ³¹²

Μόλις (σήμερον) κατώρθωσα νὰ εὔρω κάποιον ὁ ὁποῖος νὰ γίνῃ κομιστὴς γραμμάτων μου πρὸς τὴν θεοσέδειάν σου, διότι οἱ ἰδιοὶ μας ἐφοδῆθησαν τόσον πολὺ τὴν κακοκαιρίαν, ὥστε νὰ μὴ δύνανται νὰ ἐξέλθουν ἀπὸ τὰς οἰκίας των οὔτε δι' ἐλάχιστον³¹³ χρονικὸν διάστημα. Καὶ πράγματι, μᾶς ἔρριψε τόσον πολὺ χιόνι, ὥστε μαζὶ μὲ τὰς οἰκίας μας σκεπασμένοι (ὑπ' αὐτοῦ) νὰ εἴμεθα ἡναγκασμένοι ἐπὶ
 5 δύο μῆνας νὰ μένωμεν κλεισμένοι ὡς εἰς φωλεάς.

Ὅπωςδὴποτε λοιπὸν θὰ μᾶς συγχωρήσῃς, ἀφοῦ γνωρίζεις καὶ τὸ ἀτολμον τοῦ χαρακτῆρος τῶν Καππαδοκῶν, ἀλλὰ καὶ τὸ δυσκίνητον τῶν σωμάτων των, διὰ τὸ ὅτι δὲν σοῦ ἐγράψαμεν ἐνωρίτερον καὶ δὲν ἐφέραμεν εἰς γνῶσιν τῆς τιμιότητός σου τὰς πληροφορίας μας ἀπὸ τὴν Ἀντιόχειαν.^{313α} Ἐξάπαντος πλέον ὅσα σοῦ γνωρίζομεν εἶναι «πεπαιδευμένα» (ὡς νέα) καὶ «ψυχρά»,^{313β} ἀφοῦ (ἀσφαλῶς) θὰ τὰ ἔχῃς πρὸ πολλοῦ πληροφορηθῇ, ὡς εἶναι φυσικόν. Ἀλλ' ὁμως, ἐπειδὴ δὲν νομίζομεν ὅτι εἶναι ζήτημα (δὲν πειράζει) τὸ νὰ γνωστοποιοῦμεν τὰ ἤδη γνωστά, ἀπεστείλαμεν τὰς ἐπιστολάς, αἱ ὁποῖαι ἐκομίσθησαν πρὸς ὑμᾶς διὰ μέσου τοῦ ἀναγνώστου. Καὶ αὐτὰ μὲν (ἃς περιορισθῶν) εἰς τὰ μέχρις ἐδῶ.

Ἡ Κωνσταντινούπολις ὁμως ἐπὶ πολὺν ἤδη χρόνον
 15 χειρὶ τὸν Δημόφιλον,³¹⁴ ὡς καὶ αὐτοὶ οἱ ἴδιοι θὰ σᾶς ἀναγγεί-

312. Ἐγράφη ἡ τὰ τέλη τοῦ 370 ἢ τὰς ἀρχὰς τοῦ 371. Ὁ παραλήπτης ἅγιος Εὐσέβιος Σαμοσατῶν ὑπῆρξε μέγας στυλὸς τῆς Ὁρθοδοξίας. Περὶ τούτου βλ. Ἐπιστ. 30, σημ. 11.

313. Δύναται νὰ ἐρμηνευθῇ καὶ χρονικῶς (οὔτε δι' ἐλάχιστον χρονικὸν διάστημα) ἀλλὰ καὶ τοπικῶς (οὔτε ἀλίγα μέτρα). Τόσον βαρὺς ἦτο ὁ χειμὼν. Τὸ μνημονεύμενον ἀτολμον τοῦ ἥθους τῶν Καππαδοκῶν καθίστα βπὸ τοιαύτας συνθήκας ἀδύνατον τὴν ἐξέλευσιν ταχυδρόμου.

313α. Ἐννοεῖται ἡ τρίτη ἐξορία τοῦ Ἀγίου Μελετίου Ἀντιοχείας (370). Βλ. κατωτέρω, Ἐπιστ. 57.

313β. Εἰς τὸ καίμενον: «ἔωλόν ἐστι καὶ ψυχρόν». Κατὰ λέξιν καὶ σημερινὴν ἔκφρασιν σημαίνει: εἶναι «μπαγιάτικα καὶ παγωμένα», δὲν εἶναι πρόσφατα καὶ θερμά.

314. Ὁ Δημόφιλος, Θεσσαλονικεὺς τὴν πατρίδα, διετέλεσεν ἐπίσκοπος Βερροίας καὶ ἐν συνεχείᾳ (369—379) Ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως. Ἦτο Ἀρειανός. Φαίνεται ὅτι εἶχε πολὺ μεγάλη προσόντα, τὰ ὅποια ἐν συνδυασμῷ μὲ τὴν ματρισιανθεὶάν του ἔφεραν τὸν θρίαμβον τοῦ Ἀρειανισμοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ προσεταιρισθῇ τοὺς πάντας.

- λουν, αλλά και ὅπωςδήποτε ἔχει ἤδη καταστῆ γνωστὸν εἰς τὴν ὁσιότητά σου. Μάλιστα διαδίδεται ὁμοφώνως ἐκ μέρους ὄλων ὅσοι ἔρχονται ἀπὸ ἐκεῖ ἐδῶ ὅτι προσποιεῖται κάποιαν ὀρθότητα πίστεως καὶ εὐλαβειαν μὲ ἀποτέλεσμα καὶ τὰ μέχρι τώρα ἐν διαστάσει εὐρισκόμενα μέρη (τοῦ λαοῦ) τῆς πόλεως νὰ ὁμονοήσουν, (ἀλλά) καὶ νὰ δεχθῶν τὴν (τοιαύτην) ἐνωσιν μερικοὶ ἐκ τῶν πλησιοχώρων Ἐπισκόπων.
- 20 Ἀντιθέτως, οἱ ἰδικοὶ μας δὲν ἐφάνησαν καθόλου καλλίτεροι ἀπὸ τὰς ἐλπίδας (τὰς ὁποίας ἐστηρίζομεν εἰς αὐτούς). Διότι, ἀφοῦ ἦλθον ἀκριδῶς τὴν στιγμὴν τῆς ἀναχωρήσεώς σας, ἀφ' ἐνὸς μὲν εἶπον πολλά λυπηρὰ καὶ ἀφ' ἑτέρου ἔκαμον καὶ πολλὰ λυπηρὰ καὶ τέλος ἐφυγον, ἀφοῦ μᾶς ἐβεβαίωσαν ὅτι ὑφίσταται τὸ σχίσμα. Ἄν μὲν λοιπὸν πρόκηται νὰ γίνῃ κάτι τὸ καλλίτερον καὶ ἂν θὰ παύσουν νὰ δεικνύουν τὴν ἰδίαν σκληρὰν ἐμμονὴν (εἰς τὸ σχίσμα)
- 25 εἶναι ἄγνωστον εἰς ὅλους, πλὴν μόνου τοῦ Θεοῦ.^{314α}
- Ἡ παρούσα λοιπὸν κατάστασις εἶναι τοιαύτη. Εἰς ἧ ἀλλὰ ὁμῶς μέρη ἡ Ἐκκλησία μὲ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ ἔχει εὐστάθειαν^{314β} καὶ εὐχεται ὅπως καὶ πάλιν εὐθύς ὡς ἀρχίσῃ ἡ ἀνοιξίς νὰ σὲ ἰδῇ εἰς τὴν ἰδικήν μας Ἐκκλησίαν καὶ διὰ τῆς ἀγαθῆς σου διδασκαλίας νὰ ἀνανεωθῇ. Ὡς πρὸς δὲ τὸ σῶμα μου, δὲν εὐρίσκεται καθόλου εἰς καλλιτέραν ἀπὸ
- 30 τὴν συνήθη κατάστασιν.

Ε Π Ι Σ Τ Ο Λ Η 49 (ΜΘ'—ΧΙΛΙΧ)

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ ΑΡΚΑΔΙΟΝ³¹⁵

Ἡὐχαρίστησα τὸν ἅγιον Θεὸν διότι ἔλαθον τὸ γράμμα τῆς εὐλαβείας σας καὶ εὐχομαι καὶ ἐγὼ νὰ φανῶ ἄξιος τῆς ἐλπίδος τὴν ὁποίαν στηρίζετε εἰς ἐμέ, ἀλλὰ καὶ σεῖς νὰ

πλὴν μικρὰς ὁμάδος ζηλωτῶν Ὁρθοδόξων, οἱ ὅποιοι εἶχον περιορισθῇ εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀγίας Ἀναστασίας. Ἦ ἐπιτυχία τοῦ ὑφείλετο εἰς τὸ ὅτι «εἶχε πλῆθος ὀρθότητος καὶ εὐλαβείας» (π. 17). Ὑπεκρίνετο καὶ τὸν ὀρθόδοξον καὶ τὸν εὐλαβῆ! Τὸ 380 ὁ Μέγας Θεοδοσίος ἤλπιον ἀπὸ αὐτῶν νὰ δεχθῇ τὴν ἐν Νικαίᾳ Ἀ' Οἰκουμένην Σύνοδον. Δὲν τὴν ἐδέχθη καὶ ἐξεθρονίσθη. Τὸ 385 ἀπέθανεν εἰς Βέρροιν τῆς Μακεδονίας.

314α. Ἡ τελευταία πρότασις: «εἶναι ἄγνωστον...» εἶναι καὶ οἱ τελευταῖοι λόγοι τῆς Ἀπολογίας τοῦ Σεκράτους ἐνώπιον τῶν δικαστῶν του πρὸ τοῦ θανάτου του. Ἀλλὰ φαίνεται ἥτο κοινὴ ἔκφρασις.

314β. Πρὸς τὴν «δέξαι» τῆς Ἐκκλησίας: «ὑπὲρ εὐσταθείας τῶν ἁγίων τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησιῶν».

315. Ὁ ἐν λόγῳ Ἀρκάδιος εἶναι ἄγνωστος ἄλλοθεν. Περὶ τοῦ Ἀρκάδιου, κόμητος πριβάτων» βλ. Ἐπιστ. 15, 1ΜΒΑ, σ. 124.

λάβετε τέλειον τὸν μισθὸν διὰ τὴν πρὸς ἡμᾶς τιμὴν, μὲ τὴν ὁποίαν περιβάλλετε ἡμᾶς ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ.

- 5 Ὑψαριστήθημεν δὲ πάρα πολὺ καὶ διότι ἀνελάβετε τὴν χριστιανοπρεπὴ μέριμναν καὶ ἀνηγείρατε ναὸν εἰς δόξαν τοῦ ὀνόματος τοῦ Χριστοῦ καὶ πράγματι, ὥς ἔχει γραφῇ (ὑπὸ τοῦ Ψαλμφοῦ), «ἡγαπήσατε εὐπρέπειαν τοῦ οἴκου Κυρίου»,³¹⁶ ἐτοιμάσαντες (τοιουτοτρόπως) διὰ τὸν ἑαυτὸν σας τὴν οὐράνιον μονήν,^{316α} ἢ ὁποία ἔχει ἐτοιμασθῇ διὰ τὸ
10 ὄνομα τοῦ Χριστοῦ.^{316β}

- Ἐάν δυνηθῶμεν νὰ ἀνακαλύψωμεν λείψανα Μαρτύρων, ὑποσχόμεθα ὅτι καὶ ἡμεῖς θὰ σᾶς βοηθήσωμεν εἰς τὸν ζῆλον σας (περὶ τούτων). Διότι, ἂν «εἰς μνημόσυνον αἰώνιον ἔσται δίκαιος»,³¹⁷ ἀσφαλῶς καὶ ἡμεῖς θὰ γίνωμεν μέτοχοι τῆς ἀγαθῆς μνήμης, ἢ ὁποία θὰ δοθῇ εἰς σᾶς ἐκ μέρους τοῦ
15 Ἀγίου (Θεοῦ).

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 50 (Ν'—L)

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ INNOKENTION³¹⁸

Καὶ εἰς ποῖον ἄρα γε ἄλλον θὰ ἤρμοζε καὶ τὸ νὰ μεταδίδῃ εἰς τοὺς δειλοὺς θάρρος καὶ τὸ νὰ ἀφυπνίζῃ τοὺς κοιμωμένους, ὅσον εἰς τὴν θεοσέδειάν σου, τὸν Δεσπότην μας; Διότι σὺ τὴν εἰς ὅλα τελειότητά σου τὴν κατέστησες γνωστήν εἰς ἡμᾶς καὶ μὲ τοῦτο, μὲ τὸ ὅτι δηλαδὴ κατεδέχθης νὰ συγκαταβῇς καὶ πρὸς ἡμᾶς τοὺς ταπεινοὺς ὡς ἀληθινὸς

316 Ψαλμ. 25, 8.

316α. Πρβλ. Ἰωάν. 14, 2.

316β. Α' Κορ. 2, 9.

317. Πρβλ. Ψαλμ. 111, 6.

318. Κατὰ τινὰς πρόκειται περὶ τοῦ Ἀγίου Ἰννοκεντίου Α', πάπα Ρώμης (401—417). Ἄν τοῦτο εἶναι ὁρθόν, συγγραφεὺς τῆς δὲν εἶναι ὁ Ἅγιος Βασίλειος (+379). Κατὰ τινὰς εἶναι ἔργον τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου. Βέβαιον εἶναι ὅτι οἱ ἀποδιδόμενοι εἰς τὸν παραλήπτην χαρακτηρισμοὶ προϋποθέτουν ἐπίσκοπον ὑπερέχοντα, ὡς ἡγὰρ ἐστὶν ἐκείνου. Σχετικὴν μελέτην καὶ ἀπόδοσιν εἰς τὸν Ι. Χρυσόστομον ἔγραψεν ὁ J. Witig (παρὰ Deferrari καὶ Quasten). Τὰ αὐτὰ ἱσχύουν καὶ περὶ τῆς Ἐπιστ. 81, πρὸς τὸν αὐτόν. Εἶναι πιθανόν νὰ εἶναι λανθασμένος ὁ τίτλος.

Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Μ. Β. πάπας Ρώμης ἦτο ὁ Δάμασος Α' (866—884), περὶ τοῦ ὁποίου ἔμεινεν ὁ Μ. Β. ἔγραψεν ἀντίθετα τῆς παρούσης (βλ. Ἐπιστ. 215, 18—20, βλ. καὶ 1 MBA, Εἰσαγωγή, σ. 28). Πιθανὸν νὰ πρόκειται περὶ «εἰρηνικοῦ γράμματος», εἰς τὸ ὁποῖον ἀπαντᾷ ὁ Μ. Β. Τὸ ὄφρος τῆς Ἐπιστολῆς πάντως ὁδῶδες διαφέρει τοῦ γνωστοῦ «δασιλείανου».

- 5 μαθητῆς Ἐκείνου, ὁ Ὅποῖος εἶπεν ὅτι «ἐκεῖ εἰμι ἐν μέσῳ αὐτῶν» «οὐχ ὡς ὁ ἀνακείμενος, ἀλλ' ὡς ὁ διακονῶν».³¹⁹

- Πράγματι καὶ σὺ μᾶς ἔκρινες ἀξίους νὰ μᾶς προσφέρῃς ὁ ἴδιος τὴν πνευματικὴν σου εὐφροσύνην καὶ νὰ ἀνακουφί-
σης τὰς ψυχὰς μας μετὰ τὴν τιμὴν Ἐπιστολῇ σου καὶ ὡσὰν
ἀκριδῶς παιδιὰ νήπια νὰ μᾶς ἐναγκαλισθῇς μετὰ τὴν μεγα-
10 λωσύνην σου.

- Νὰ εὐχέσαι λοιπόν (παρακαλοῦμεν τὴν ἀγαθὴν σου
ψυχὴν) νὰ εἴμεθα ἄξιοι καὶ νὰ δεχώμεθα τὴν ὠφέλειαν ἐκ
μέρους τῶν «μεγάλων»³²⁰ μας, ἀλλὰ καὶ νὰ ἔχωμεν «στόμα
καὶ σοφίαν»³²¹ τοιαύτην, ὥστε νὰ τολμῶμεν νὰ δίδωμεν τὰς
δεούσας ἀπαντήσεις εἰς σὰς, οἱ ὅποιοι ὁδηγεῖσθε ὑπὸ τοῦ
Ἁγίου Πνεύματος,³²² τοῦ Ὁποῖου ἐπειδὴ πληροφοροῦμεθα
15 ὅτι σὺ εἶσαι φίλος καὶ ἀληθινὸς δοξαστῆς, ὁμολογοῦμεν ὅτι
σοὺ χρεωστοῦμεν μεγάλην εὐγνωμοσύνην διὰ τὴν σταθε-
ράν σου καὶ ἀκλινῇ πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπην. Εὐχόμεθα δὲ
«τὸ μέρος ἡμῶν»³²³ νὰ εὑρεθῇ μετὰ «τῶν ἀληθινῶν προσκυ-
νητῶν»,³²⁴ μετὰ τῶν ὁποίων εἴμεθα πεπεισμένοι ὅτι συγ-
καταλέγεται καὶ ἡ τελειότης σου, ἀλλὰ καὶ παρακαλοῦμεν
περὶ τούτου τὸν Κύριον, τὸν μέγαν καὶ ἀληθινὸν Ἐπίσκο-
πον,³²⁵ ὁ Ὅποῖος ἐγέμισε δλόκληρον τὴν οἰκουμένην με-
20 τὰ θαυμάσιά Του.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 51 (ΝΑ'—ΛΙ)

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ ΒΟΣΠΟΡΙΟΝ³²⁵

Ι. Φαντάζεσαι πόσον μοῦ ἔκαμε τὴν ψυχὴν νὰ πονέσῃ
ἡ πληροφορία τῆς συκοφαντίας ἐκείνης, τὴν ὁποίαν ἐξετό-

319. Λου. 22, 27—28.

320. Συνήθως εἰς τὴν ἀρχαίαν ἐκκλησιαστικὴν ὁρολογίαν μέγας ὄνομαζετο ὁ ἐπίσκοπος ἢ ὁ ἡγούμενος μοναστηρίου.

321. Πρὸς Δουκ. 21, 15: «Ἐγὼ γὰρ θέλω ὑμῖν σ τ ὅ μ α χ α ἰ
π ο φ ἰ α ν, ἥ οὐ δυνήσονται ἀντεπεῖν οὐδὲ ἀντιστῆναι πάντες οἱ ἀντικείμενοι ὑμῖν».

322. Πρὸς Μάρκ. 16, 11: «Οὐ γὰρ ὑμεῖς ἐστε οἱ λαλοῦντες, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον».

323. Πρὸς 1. Κορ. 24, 51. «Τὸ μέρος ἡμῶν» σημαίνει: ἡ μερίς, ἡ θέσις μας, ἡ κατάσταξις μας.

324. Πρὸς 1. Ιω. 4, 23: «Οἱ ἀληθινοὶ προσκυνεῖται προσκυνήσουσι τῷ Πατρὶ ἐν Πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ».

324α. Πρὸς Α' Πέτρ. 2, 25.

325. Ὁ Βοσπόριος ἦτο ἐπίσκοπος τῆς ἐν Καππαδοκίᾳ πόλεως Κολωνίας. Τούτου μνημονεύει ὁ Μ. Β. καὶ εἰς τὴν ἐπομένην Ἐπιστ. 53 (1,3). Ἄλλ' ἐνθ' ἐκ τῶν Ἐπιστ. τούτων φαίνεται ὅτι δὲν συνεπερίετο ὁ Βοσπό-

5 ξευσαν ἐναντίον μου μερικοί ἀπὸ ἐκείνους οἱ ὅποιοι δὲν φοβοῦνται τὸν Κριτὴν, ὁ Ὅποιος «ἀπολεῖ πάντας τοὺς λαλοῦντας τὸ ψεῦδος;»³²⁶ (Τόσον) ὥστε ὀλόκληρον τὴν νύκτα ἐξ αἰτίας τῶν λόγων τῆς ἀγάπης σου παρ' ὀλίγον νὰ μείνω ἄυπνος· τόσον πολὺ ἡ λύπη ἐτάραξε τὰ δάθη τῆς καρδίας μου. Διότι ὄντως, ὡς λέγει ὁ Σολομών, «συκοφαντία ἄνδρα ταπεινοῖ»,³²⁷ καὶ οὐδεὶς ὑπάρχει τόσον ἀνάληγτος, ὥστε νὰ μὴ ὑποφέρῃ ψυχικῶς καὶ νὰ μὴ «κατακαμφθῇ»³²⁸ (καταπέση) εἰς τὴν γῆν, ὅταν περιπέσῃ εἰς στόματα εὐκολα πρὸς ψευδολογίαν.

Ἄλλ' ὅμως εἶναι ἀνάγκη «πάντα στέγειν, πάντα ὑπομένειν»,³²⁹ ἀφοῦ «ἐπιρριψωμεν τὴν μέριμναν» διὰ τὴν «ἐκδίκησιν» μας εἰς τὸν Κύριον,³³⁰ ὁ Ὅποιος δὲν θὰ μᾶς παραδλέψῃ, διότι «ὁ συκοφαντῶν πένητα παροξύνει τὸν ποιήσαντα αὐτόν».³³¹

15 Λοιπόν, αὐτοὶ οἱ ὅποιοι συνέθεσαν τὸ νέον αὐτὸ δρᾶμα τῆς ἐναντίον μας συκοφαντίας φαίνεται ὅτι δὲν πιστεύουν ἐντελῶς εἰς τὸν Κύριον, ὁ Ὅποιος εἶπε κατηγορηματικῶς ὅτι θὰ δώσωμεν λόγον κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς Κρίσεως ἀκόμη καὶ «περὶ ἀργοῦ λόγου».³³² Εἶπέ μου ὅμως: ἀνεθεμάτισσέ ἐγὼ τὸν μακαριώτατον Διάνιον;³³² Διότι μὲ κατηγόρησαν

ριος τὰς κατὰ τοῦ Μ. Β. συκοφαντίας, ἀλλὰ καὶ διέλυεν αὐτὰς (ἐπιστ. 62, 1, 15—16), εἰς τὴν Ἐπιστ. 141, γράφειν ὁ Μ. Β. πρὸς τὸν φίλον του Ἀγ. Εὐσεβίου Σαμοσατών, λέγει καὶ περὶ τοῦ Βοσκορίου: «...Ἀλλὰ σχήματι μὲν ὄφθεν οἱ κλείουσ ἐσμέν μετ' ἀλλήλων προστιθέντος ἡμῖν καὶ τοῦ χρηστοῦ Βοσκορίου, ἀληθείᾳ δὲ πρὸς οὐδὲν ἡμῖν τῶν ἀναγκασιωτάτων συναίρονται» (=δοηθῶν, § 2, 7—9). Ἡ τελευταία αὕτη Ἐπιστ. ἐγγράφη τὸ 378. Φαίνεται λοιπόν ὅτι ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Βοσκοριος εἶχε ταχθῇ μὲ τὸ μέρος τῶν ἐχθρῶν τοῦ Μ. Β., ἀλλ' ἐπανήλθεν, χωρὶς καὶ νὰ δοθῇ «ἀληθείᾳ», ἀλλὰ «σχήματι». Ἦτο ἡ δυσκολιότέρα περίοδος διὰ τὸν Μ. Β.

326. Πρβλ. Ψαλμ. 5, 7.

327. Ἐκκλ. 7, 7.

327α. Πρβλ. Ψαλμ. 56, 7: «κατέκαμψαν τὴν ψυχὴν μου».

328. Α' Κορ. 13, 7.

329. Πρβλ. Ψαλμ. 54, 23 καὶ Ρωμ. 12, 19.

330. Παρμ. 14, 31.

331. Ματθ. 12, 36. «Πάν ῥημα ἀργόν, ὃ λαλήσουσιν ἄνθρωποι, ἀποδώσουσι περὶ αὐτοῦ λόγον ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως». Ἀ ρ γ ὁ ς δὲ λόγος εἶναι τὰ περιττά καὶ ἀνωφελῆ λόγια, πολὺ δὲ περισσότερον ἢ συκοφαντία.

332. Ὁ Διάνιος ἦτο ἀρχιεπίσκοπος Καισαρείας πρὸ τοῦ Εὐσεβίου (ἀκομήθη τὸ 362). Ἐξ ἀδυναμίας χαρακτῆρος ὑπέκρυψε καὶ ἐδέχθη καὶ ὑπέγραψε «τὸ ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως γραμμάτιον» (2, 10), δηλ. τὸ σάμβολον τῆς Συνόδου τῆς Κωνσταντινουπόλεως τοῦ 360, τὸ ὅποιον τοῦ προσεκόμισαν οἱ περὶ τὸν Γεώργιον. Μετὰ ταῦτα μετενόησε διὰ τοῦτο πικρῶς. (Βλ. καὶ IMBA, Εὐαγγέλιον, σ. 26). Οἱ στ. 28—39 εἶναι ὑπέρροχον ἐγκώμιόν του. Ἄλλ' ἔτι συγχρηστικὸν εἶναι τὸ παράδειγμα τοῦ Διανίου κατὰ τὰς τελευταίας του στιγμὰς (βλ. κατωτέρω, 2, 5—15).

- 20 διὰ τοῦτο. Ποῦ; ἢ πότε; Ποῖοι ἦσαν παρόντες; Μὲ ποῖαν δικαιολογίαν; Μὲ λόγια μόνον ἢ μὲ ἔγγραφον; Παρεσῴρθη ἀπὸ ἄλλους ἢ ἐγὼ ἔκαμον τὴν ἀρχὴν καὶ εἶχον τὴν πρωτο-
 25 βουλίαν τοῦ τολμήματος; Ὡ, πόση εἶναι ἡ ἀναίδεια ἐκεί-
 νων οἱ ὅποιοι λέγουν τὰ πάντα μὲ εὐκολίαν! Ὡ, πόση εἶ-
 ναι ἡ ἐκ μέρους των καταφρόνησις τῶν κριμάτων τοῦ Θεοῦ!
 Ἐκτὸς μήπως ἀσφαλῶς εἰς τὸ πλαστὸν δῖαμα των προσθέ-
 σουν καὶ τοῦτο τὸ τραγικόν, ὅτι τάχα ὑπῆρξα κάποτε καὶ
 30 παράφρων τόσο, ὥστε νὰ ἀγνοῶ ἐγὼ ὁ ἴδιος τὰ λόγια μου.
 25 Διότι ἐνόσῳ εἶμαι εἰς τὰ λογικά μου, δὲν γνωρίζω οὔτε νὰ
 ἔκαμον κάτι παρόμοιον οὔτε νὰ τὸ ἡσπάσθην (ἔστω) κατ'
 ἀρχήν.

- Ἀντιθέτως, γνωρίζω πολὺ καλῶς τοῦτο, ὅτι δηλαδὴ
 ἀπὸ τὴν πρώτην μου (παιδικήν) ἡλικίαν ἀνετράφην μὲ τὴν
 πρὸς αὐτὸν ἀγάπην καὶ ὅτι ἐθαύμαζον τὸν ἄνδρα, διότι ἀφ'
 30 ἐνὸς μὲν ἦτο σεβάσμιος εἰς τὴν θψιν καὶ ἀφ' ἐτέρου μεγα-
 30 λοπρεπή, ἀλλὰ καὶ πόσον εἶχεν ἱεροπρεπῇ μορφήν! Ὅταν
 ὁμως λοιπὸν ἐφθασα εἰς ἡλικίαν νὰ κρίνω, τότε πλέον τὸν
 ἀνεγνώριζον καὶ ἀπὸ τὰ ψυχικά του προτερήματα καὶ ἐχαι-
 ρόμην νὰ τὸν συναναστρέφωμαι, διότι μοῦ ἐδίδετο ἡ
 εὐκαιρία νὰ ἀντιλαμβάνωμαι τὴν ἀπλότητα, τὴν γεν-
 ναιοφροσύνην καὶ τὴν εἰλικρίνειαν τῶν τρόπων του καὶ ὅσα
 35 ἄλλα χαρακτηριστικά εἶχεν οὗτος, δηλαδὴ τὴν καλωσύνην
 35 τῆς ψυχῆς, τὴν μεγαλοφυΐαν καὶ συγχρόνως καὶ τὴν πραό-
 τητα, τὴν ὠραίαν του ἐμφάνισιν, τὴν ἀοργησίαν, τὴν εὐθυ-
 μίαν καὶ εὐπροσηγορίαν του ἐν συνδιασμῷ μὲ τὴν σεμνό-
 τητα. Ἀποτέλεσμα ὄλων αὐτῶν ἦτο ὅτι τὸν συγκατέλεγον
 μεταξὺ τῶν περιφανεστάτων ὡς πρὸς τὴν ἀρετὴν.

2. Παρὰ ταῦτα, περὶ τὸ τέλος τοῦ δίου του (διότι δὲν
 θὰ ἀποκρύψω τὴν ἀλήθειαν) ἐλυπήθημεν ἐξ αἰτίας του λύ-
 πην ἀνυπόφορον, τόσο ἐγώ, ὅσον καὶ πολλοὶ ἐκ τῶν φο-
 δουμένων τὸν Κύριον συμπατριωτῶν, διότι ὑπέγραψε τὴν
 ὁμολογίαν πίσεως, ἡ ὁποία ἐκομίσθη ἐνταῦθα ἀπὸ τὴν Κων-
 5 5 σταντινούπολιν ὑπὸ ἀνθρώπων τοῦ Γεωργίου.³³³ Μετὰ ταῦ-
 5 τα, ὡς ἤτα, ἰκανὸς οὗτος χάρις εἰς τὴν πραότητα καὶ ἐπιεί-

333. Ποῖος ὁ Γεώργιος; Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα πρόκειται περὶ τοῦ
 Γεωργίου Μητροπολίτου τῆς ἐν Σοφίᾳ Λαοδικείας, ἡμικραϊνικῶν φρονημά-
 των. Ὁ Γεώργιος αὐτὸς πρῶτον πρεσβύτερος τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ Ἐκκλη-
 σίας, καθαιρεθεὶς μέλλιστα ὑπὸ τοῦ Πάπα Ἀλεξάνδρου λόγῳ τῶν ἀρετικῶν
 του φρονημάτων, ἐκρωτοστάτησε εἰς τὰς Συνόδους Ἀριμίνου—Σαλευκείας,
 Νίκης, Κωνσταντινουπόλεως 360, καὶ 2 γράφει ὁ ἅγιος Ἀθανάσιος εἰς τὸ
 περὶ τῶν Συνόδων Ἀριμίνου καὶ Σαλευκείας ἔργον του. (Βλ. καὶ ΘΗΕ, 4,
 σ. 459).

- κείαν τοῦ χαρακτῆρος του νὰ συγκαταβαίνει καὶ νὰ μᾶς πληροφορῇ ὅλους μὲ τὴν πατρικὴν στοργὴν του, ὅταν πλέον ἔπεσεν εἰς τὴν ἀσθένειαν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν καὶ ἀπῆλθεν ἀπὸ τὴν παροῦσαν ζωὴν, ἀφοῦ μᾶς προσεκάλεσεν ἐπικαλούμενος μάρτυρα τὸν Κύριον, εἶπεν ὅτι συγκατετέθη μὲν εἰς τὸ ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως κομισθὲν «γραμμάτειον», ὅμως
- 10 οὐδέποτε ἐδέχθη κάτι μὲ σκοπὸν τὸν παραμερισμὸν τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως, τὸ ὁποῖον συνέταξαν οἱ Ἅγιοι Πατέρες εἰς Νίκαιαν. Ἐπίσης προσέθεσεν ὅτι δὲν ἐπίστευεν μὲ τὴν καρδίαν του κάτι διαφορετικὸν ἀπὸ ὅ,τι παρέλαβεν ἐξ ἀρχῆς. Ἀντιθέτως μάλιστα ἡύχετο νὰ μὴ χωρισθῇ ἀπὸ τὴν μερίδα τῶν μακαρίων ἐκείνων ἐπισκόπων, τῶν τριακο-
- 15 σίων δέκα καὶ ὀκτώ, οἱ ὁποῖοι διεκήρυξαν εἰς τὴν οἰκουμένην³³⁴ τὴν ὀρθόδοξον ὁμολογίαν.³³⁵ Κατόπιν τούτων ἡμεῖς ἀπεδόλομεν πᾶσαν ἐσωτερικὴν ἐπιφύλαξιν καὶ προσήλθομεν εἰς τὴν μετ' αὐτοῦ ἐπικοινωνίαν καὶ ἐπαύσαμεν νὰ εἴμεθα λυπημένοι μαζί του. Ἡ στάσις μας λοιπὸν ἔναντι τοῦ ἀνδρὸς τούτου ὑπῆρξε τοιαύτη. Ἄν ὅμως κανεὶς λέγῃ ὅτι τυγχάνει γνώστης κάποιας κακολογίας ἐκ μέρους μας ἔναντίον αὐτοῦ (τοῦ Διανίου), ἃς μὴ διαδίδῃ τοῦτο κρυ-
- 20 φῶς καὶ δουλοπρεπῶς, ἀλλ' ἀφοῦ ἔλθῃ εἰς φανεράν ἀντι-παραβολὴν μαζί μου νὰ μὲ ἐλέγξῃ μετὰ παρρησίας.

Ε Π Ι Σ Τ Ο Λ Η 52 (NB'—LII)

ΠΡΟΣ ΤΑΣ «ΚΑΝΟΝΙΚΑΣ»³³⁶

1. Ὅσον προηγουμένως μᾶς ἐστενοχώρησε μία λυπηρὰ διάδοσις, ἣ ὁποία ἔφθασεν εἰς τὴν ἀκοὴν μας, τόσον μᾶς ἔχαροποίησεν ὁ θεοφιλέστατος Ἐπίσκοπος, ὁ ἀδελφός μας βοσπόριος,³³⁷ ὁ ὁποῖος μᾶς ἔδωκε καλλιτέρας πληροφορίας προκειμένου περὶ τῆς εὐλαθείας σας. Μᾶς εἶπε λοιπὸν ὅτι
- 5 μὲ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ ὅλα ὅσα διεδόθησαν ἦσαν κατασκευάσματα ἀνθρώπων οἱ ὁποῖοι δὲν ἐγνώριζον καλῶς τὴν

334. Συνήθως οἰκουμένην ὀνομάζετο ἡ Ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία. Δὲν ἀποκλείεται ὅμως νὰ πρόκηται καὶ περὶ ὁλοκλήρου τῆς γῆς, ὅπερ καὶ τὸ πιθανώτερον.

335. «Ἐδοξέες κήρυγμα», εἰς τὸ κεῖμενον, εἶναι τὸ Σύμβολον τῆς Πίστεως τῆς Νικαίας (325).

336. «Κανονικά» ἐλέγοντο παρθενοῦσαι γυναῖκες, αἱ ὁποῖαι εἶχον κάμει εὐχὴν ἀφιέρωσης καὶ ἔχον πληροῦν Νάων κοινοδιακῶς καὶ ὑπὸ τὴν ἐπίδλεψιν τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀρχόντων.

337. Βλ. σημ. 325.

- ἀλήθειαν ἐν σχέσει μὲ σᾶς. Προσέθετεν ἀκόμη ὅτι εὔρε νὰ κυκλοφοροῦν μεταξύ σας ἀνόσιαι συκοφαντικαὶ διαδόσεις ἐναντίον μου καὶ μάλιστα τοιαῦται, ὁποίας εἶναι δυνατόν νὰ εἴπουν μόνον ὅσοι δὲν πιστεύουν ὅτι εἰς τὸν Κριτὴν κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἀνταποδόσεώς Του τῆς δικαίας θὰ δώσουν
- 10 λόγον ἀκόμη καὶ διὰ κάθε «ἀργὸν λόγον» των.³³⁸

- Κατόπιν τούτων ἡὐχαρίστησα τὸν Κύριον, διότι καὶ ἐγὼ ἐθεραπεύθην ὡς πρὸς τὴν ἐξ αἰτίας σας δολαφειὰν γνώ-
-στην, τὴν ὁποίαν, ὅπως εἶναι φανερόν, εἶχον παραδεχθῆ ἔνε-
-κα τῆς συκοφαντίας τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ διότι ἐπληρο-
-φορήθην ὅτι καὶ σεῖς ἀπεβάλετε τὰς ἐσφαλμένας δι' ἡμᾶς
ἀντιλήψεις σας, ἐξ ὧν ἤκούσατε νὰ σᾶς διαβεβαιώσῃ ὁ
ἀδελφός μας (Βοσπόριος). Οὗτος ἐξάπαντος μὲ δσα ἡδυ-
-νήθη νὰ σᾶς ἐκθέσῃ θὰ σᾶς ἀπέδειξῃ συγχρόνως καὶ τὰς
- 15 ἰδικὰς μου ἀντιλήψεις. Διότι καὶ εἰς τοὺς δύο μας τὸ φρό-
-νημα τῆς πίστεως εἶναι ἓν, ἐπειδὴ εἰμεθα κληρονόμοι τῶν
ἰδίων Πατέρων, ἐκείνων οἱ ὅποιοι ἄλλοτε εἰς τὴν Νίκαιαν
διεκήρυξαν τὸ μέγα κήρυγμα τῆς εὐσεβείας (τὸ Σύμβολον).
Τούτου τοῦ κηρύγματος εἶναι δυνατόν νὰ διαπιστώσῃ κα-
-νεῖς ὅτι ὅλα μὲν τὰ ἄλλα σημεῖα παραμένουν ἀσυκοφάντη-
-τα, ἐνῷ ἀντιθέτως τὸν ὅρον «ὁμοούσιος», τὸν ὁποῖον μερι-
-κοὶ τὸν παρανοοῦν,³³⁹ ὑπάρχουν ἄλλοι οἱ ὅποιοι ἀκόμη δὲν
τὸν ἔχουν ἀποδεχθῆ. Τούτους θὰ ἡδύνατο κανεῖς δικαίως
καὶ νὰ τοὺς μεμφθῇ, ἀλλὰ καὶ πάλιν ὁμῶς νὰ τοὺς κρίνῃ
ἀξίους συγγνώμης.

- Πάντως τὸ μὲν νὰ μὴ ἀκολουθῇ κανεῖς τοὺς Πατέρας
καὶ νὰ μὴ θεωρῇ τοὺς λόγους των ἐγκυροτέρους ἀπὸ τὴν
- 25 ἰδικὴν του γνώμην εἶναι ἐνέργεια ἀξιόμιμπος,³⁴⁰ διότι εἰ-

338. Πρὸλ. Ματθ. 12, 86 καὶ σημ. 331.

339. Ὁρθόδοξοὶ τινες παρεσβρόντο ἀπὸ τοῦς Ἀρειανοῦς καὶ ἐσβρόντο ὅποσον τὸν ὅρον «ὁμοούσιος». Ὁ λόγος ἦτο ὁ ἑξῆς: Πρῶτος τὸν ὅρον εἶχε χρησιμοποιήσῃ ὁ πατροπασχίτης Σαβέλλιος. Κατ' αὐτὸν ὁ Θεὸς εἶναι ὁμοούσιος, δηλ. ἔχει μίαν οὐσίαν. Οὐσία καὶ πρόσωπον διὰ τὸν Σαβέλλιον ἦτο τὸ ἴδιον πρᾶγμα. Οὕτως ἐδίδασκεν ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι εἷς, μία οὐσία, ἐν πρόσω-
-πον. Ὁ Πατὴρ, ὁ Κλῆς καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα κατ' αὐτὸν ἦσαν ἑ κ φ ἁ ν
σ ε ἰ ς τοῦ ἐνὸς προσώπου. Τὰ Τρία Πρόσωπα ὑπάρχουν, εἶπε, ὁ σ κ ἦ
σ ε ἰ, ὅχι κατὰ ἀλήθειαν. Ἐντεῦθεν ἐδίδασκεν ὅτι ὁ Ἰδιος Θεός, ὁ Πατὴρ,
ἔπαθεν, ἀνέστη καὶ ἦλθεν ὡς Ἅγιον Πνεῦμα. Διὰ τοῦτο ὀνομάσθη καὶ Πα-
-τροπασχίτης. Ἡ διδασκαλία τοῦ Σαβέλλiou καταδικάσθη. Πολλοὶ λοιπὸν ἐ-
-πίσκοποι ὀπισφιάζοντο τὸν ὅρον «ὁμοούσιος», ἐπειδὴ εἶχε χρησιμοποιηθῇ ἀπὸ
αἵρετικῶς. Ὁ Μέγας Βασίλειος εἰς τὴν ἐπιστολὴν αὐτὴν καὶ ἰδίως εἰς τὸ
κεφ. 3 καταδεικνύει, α) ὅτι ὁ Σαβέλλιος ἐχρησιμοποίησεν ἐσφαλμένως, ἀν-
τιθέτως πρὸς τὴν ὁμολοίαν του, τὸν ὅρον καὶ β) ποία εἶναι ἡ ὁρθὴ αὐτοῦ
χρῆσις καὶ ἔννοια, βλ. καὶ Ἐπιστ. 8, 1 ΜΒΑ, σ. 85, σημ. 121.

340. Τὰ λόγια αὐτὰ ἀποτελοῦν μίαν θαυμασίαν καὶ κλασσικὴν, δύνα-

ναι γεμάτη ἀπὸ αὐθάδειαν. Ἐξ ἄλλου ὁμως τὸ νὰ θεωρῇ κανεὶς τὸν ὅρον αὐτὸν ὑποπτον, λόγῳ τοῦ ὅτι οὗτος ἐσυκοφαντήθη ἀπὸ ἄλλους, αὐτὸ βεβαίως φαίνεται ὅτι κάπως τοὺς ἀπαλλάσσει μέχρις ἐνὸς σημείου ἀπὸ τὴν κατηγορίαν. Καὶ πράγματι, οἱ ἐπίσκοποι οἱ ὁποῖοι συνῆλθον εἰς Σύνοδον κατὰ τοῦ Παύλου τοῦ Σαμοσατέως,³⁴¹ κατηγορήσαν τὴν λέξιν ὡς μὴ σαφῇ.

30 Ἐκείνοι λοιπὸν οἱ ἐπίσκοποι ἔλεγον ὅτι ὁ ὅρος «ὁμοούσιος» δίδει τὴν ἔννοιαν περὶ μιᾶς οὐσίας καὶ τμημάτων ἀπὸ αὐτὴν, εἰς τρόπον ὥστε, ἂν ἡ μία οὐσία κατατμηθῇ, νὰ διδῇ εἰς ἐκείνα εἰς τὰ ὁποῖα διηρέθη τὴν προσηγορίαν τοῦ «ὁμοουσίου».

Ἀλλ' αὐτὸ τὸ ἐπιχείρημα προκειμένου μὲν περὶ χαλκοῦ καὶ τῶν νομισμάτων τὰ ὁποῖα γίνονται ἀπὸ αὐτὸν διακαίολογεῖται κάπως, ἐνῷ προκειμένου περὶ τοῦ Θεοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Θεοῦ Υἱοῦ ἡ οὐσία δὲν θεωρεῖται οὔτε πρεσβυτέρα οὔτε ἀνωτέρα ἀπὸ τοὺς δύο, διότι τοῦτο καὶ νὰ τὸ σκεφθῇ καὶ νὰ τὸ εἴπῃ κανεὶς ὑπερβαίνει καὶ τὴν ἀσέβειαν (ἀθεΐαν).³⁴² Διότι τί εἶναι δυνατόν νὰ εἶναι ἀρχαιότερον ἀπὸ τὸν ἀγέννητον (τὸν Πατέρα); Συνέπεια λοιπὸν τῆς θλασφημίας αὐτῆς εἶναι ὅτι ἀνατρέπεται ἡ πίστις καὶ εἰς τὸν Πατέρα καὶ εἰς τὸν Υἱόν, διότι ὅσα λαμβάνουν ὑπαρξιν ἀπὸ ἐν εἶναι μετὰ τῶν ἀδελφά.

ταὶ τις νὰ εἴπῃ, διατύπωσιν τῆς διδασκαλίας τῆς Ἐκκλησίας περὶ τῆς θέσεως τῶν Ἁγίων Πατέρων ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ. Πρέπει νὰ ἀκολουθῶμεν (δηλ. νὰ βαλῶμεν ὀπίσω αὐτῶν ἀποδεχόμενοι τὴν διδασκαλίαν των) τοὺς ἁγίους Πατέρας καὶ νὰ θεωρῶμεν τὴν διδασκαλίαν των *χωρὶς τέραν*, δηλ. ἐγκυροτέραν, ἀπὸ τὰς ἰδικὰς μας γνώμας. Τὸ νὰ θεωρῇ κανεὶς τὴν ἰδικὴν του γνώμην ὡς ἰσῆς ἀξίας μὲ τὰς διδασκαλίας τῶν Ἁγίων Πατέρων εἶναι δεῖγμα ὑπερβολικῆς αὐθαδείας καὶ εἶναι ἐγκλήματος ἁξίον. Ἀλλ' ἂν τὸ νὰ θεωρῇ τις τὴν γνώμην του ἰσῆς ἀξίας μὲ τὰς γνώμας τῶν Ἁγίων Πατέρων εἶναι δεῖγμα ὑπερβολικῆς αὐθαδείας, εἶναι ἀσυγκρίτως χειρότερον τὸ νὰ περιφροῇ τις τὰς γνώμας τῶν Ἁγίων Πατέρων.

341. Ὁ Παῦλος ὁ Σαμοσατεὺς ἦτο αἰρετικὸς ἐπίσκοπος Ἀντιοχείας (260—288). Ἀνῆκεν εἰς τοὺς δυναμικοὺς λεγομένους μοναρχικνοὺς ἢ υποθετιστάς. Κατ' αὐτὸν ὁ Πῶς καὶ τὸ Πνεῦμα δὲν εἶναι πρόσωπα, ἀλλὰ ἀπρόσωποι δυνάμεις. Ἡ ζωὴ του ἦτο πᾶν ἄλλο ἢ ἡ ἀρμόζουσα εἰς ἐπίσκοπον. Κατήργησε μετὰ ἐπανειλημμένως κατ' αὐτοῦ Σύνοδους τὸ 268, διότι ὑπεστηρίζετο ὑπὸ τῆς Ζηνοβίας, βασιλίσσης τῆς Παλμύρας, ἣτις εἶχε καταλάβει τὴν Ἀντιόχειαν καὶ ἐξεδιώχθη ὑπὸ τοῦ Ἀδρηλιανοῦ. Φαίνεται ὅτι καὶ αὐτὸς ἐχρησιμοποίησε τὸν ὅρον «ὁμοούσιος». Οἱ καθαίρεσαντες αὐτὸν ἐπίσκοποι ἐθεφθήσαν τὸν ὅρον «ὁμοούσιος» ὡς ἣν ἔννοιαν τὸν ἐχρησιμοποίησε ὁ Παῦλος, ὡς «τοῦ ἐθισμοῦ».

341α. Τὴν αἵρεσιν πολλὰκις οἱ Ἅγιοι Πατέρες ὀνομάζουν ἀθεΐαν. Τοὺς Παπικοὺς Πνευματομάχους ὁ Ἅγ. Φώτιος ὀνομάζει ἀθέους, ὅπως καὶ ὁ Ἐδγένιος Βούλγαρις.

2. Καὶ ἐπειδὴ ἀκόμη καὶ τότε ὑπῆρχον μερικοὶ οἱ ὁποῖοι ἔλεγον ὅτι ὁ Υἱὸς ἦλθεν «ἐξ οὐκ ὄντων» εἰς τὸ «εἶναι»,^{341β} οἱ Πατέρες διὰ νὰ ἐκριζώσουν καὶ αὐτὴν τὴν ἀσεβῆ δοξασίαν, προσέθεσαν τὸ «ὁμοούσιος». Πράγματι, ἡ σχέσις τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα εἶναι ἀχρονος καὶ ἀκατάπαυστος.^{341γ}
- 5 Ἀλλὰ καὶ τὰ προηγηθέντα λόγια δηλοῦν ὅτι αὐτὴ εἶναι ἡ γνώμη τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων. Διότι, ἀφοῦ εἶπον «Φῶς ἐκ Φωτός» καὶ ὅτι ὁ Υἱὸς ἐγεννήθη «ἐκ τῆς οὐσίας» τοῦ Πατρός, ἀλλὰ δὲν ἐδημιουργήθη, προσέθεσαν εἰς αὐτὰ τὸ «ὁμοούσιος», θέλοντες συγχρόνως νὰ δείξουν ὅτι ὅποιονδήποτε ὀρισμὸν ἤθελε δώσει κανεὶς εἰς τὸ Φῶς προκειμένου περὶ τοῦ Πατρός, αὐτὸς θὰ εἶναι ὁ κατάλληλος καὶ προκειμένου περὶ τοῦ Υἱοῦ. Διότι τὸ ἐν Φῶς τὸ ἀληθινὸν δὲν θὰ εἶναι
- 10 δυνατόν νὰ ἔχη καμμίαν παραλλαγὴν ἀπὸ τὸ ἄλλο Φῶς τὸ ἀληθινὸν ὡς πρὸς τὴν ἰδίαν ἀκριβῶς τὴν ἔννοιαν τῆς λέξεως φῶς. Ἀφοῦ λοιπὸν ἀναρχον μὲν Φῶς εἶναι ὁ Πατὴρ, γεννητὸν δὲ Φῶς ὁ Υἱός, ἀλλὰ Φῶς καὶ ὁ εἷς, Φῶς καὶ ὁ ἄλλος, δικαίως εἶπον (ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι) ὁμοούσιος, προκειμένου νὰ δείξουν ὅτι ἡ οὐσία των εἶναι «ὁμότιμος» (ἔχει τὴν αὐτὴν τιμὴν).

- Πράγματι, ὁμοούσια δὲν λέγονται (ἀπλῶς) τὰ ἀδελφὰ
- 15 μεταξὺ των, ὅπως ἀκριβῶς ἐνόμισαν μερικοί, ἀλλ' ὅταν καὶ τὸ αἴτιον καὶ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον λαμβάνει ὑπαρξιν ἀπὸ τὸ αἴτιον εἶναι τῆς ἰδίας οὐσίας, αὐτὰ λέγονται ὁμοούσια.

3. Αὐτὴ λοιπὸν ἡ λέξις («ὁμοούσιος») ἐπανορθώνει καὶ τὸ κακὸν τοῦ Σαβελλίου,³⁴² διότι ἀνατρέπει τὴν ἀποψίν του ὅτι ἡ ὑπόστασις εἶναι μία καὶ ἡ αὐτὴ καὶ δίδει εἰς τέλειον βαθμὸν τὴν σημασίαν τῶν (Τριῶν) Προσώπων. Πράγματι, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ εἶναι κάτι ὁμοούσιον μὲ τὸν ἑαυτὸν του, ἀλλὰ τὸ ἐν μὲ τὸ ἄλλο. Ἐπομένως ὁ ὁρος αὐτὸς εἶναι καλὸς καὶ ὀρθόδοξος, ἀφοῦ προσδιορίζει τὴν
- 5 ἰδιαιτερότητα τῶν ὑποστάσεων καὶ ταυτοχρόνως δεικνύει ὅτι ἡ οὐσία εἶναι ἀπαράλλακτος. Ὅταν λοιπὸν διδασκώμεθα ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι «ἐκ τῆς οὐσίας» τοῦ Πατρός καὶ ὅτι ἐγεννήθη, ἀλλ' ὄχι ἐδημιουργήθη (ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρός), ἃς μὴ κατανῶμεν εἰς τὰς σωματικὰς ἀντιλήψεις τῶν φυσικῶν φαινομένων. Διότι ἡ μία θεία οὐσία δὲν διηρέθη

341β. Φράσις τοῦ Ἀρείου. «Ἐξ οὐκ ὄντων» = ἐκ τῆς ἀνυπαρξίας, ὅτι δηλαδὴ δὲν εἶναι ἀναρχος καὶ ἀεὶς ὁ Υἱός. «Εἶναι» = ὑπαρξίς.

341γ. Εἰς τὸ κεῖμενον: «ἐκδοκτατος» = ὁ ἀνὴρ ἐνδιαμέσων διαστημάτων, ἀπολύτως συνεχής, ἄρα τῆς αὐτῆς ἀπολύτως οὐσίας: «Φῶς ἐκ Φωτός». Βλ. καὶ Ἐπιστ. 38.

342. Βλ. σημ. 89.

- 10 εἰς δύο, ἀφοῦ ἀφηρέθη ἀπὸ τὸν Πατέρα ἐν μέρος καὶ ἔγι-
 νεν Υἱός, οὔτε διὰ ρεύσεως ἐγέννησεν αὐτὴ, οὔτε διὰ προ-
 βολῆς,³⁴² ἀ ὅπως τὰ φυτὰ παρουσιάζουν τοὺς καρπούς. Ὁ
 τρόπος τῆς θείας γεννήσεως εἶναι ἀνέκφραστος καὶ ἀσύλ-
 ληπτος εἰς τὴν διάνοιαν τοῦ ἀνθρώπου.

- Πράγματι λοιπὸν εἶναι ἴδιον ταπεινοῦ καὶ σαρκικοῦ
 φρονήματος τὸ νὰ ἐξομοιώνῃ τὰ αἰδία μὲ τὰ φθαρτὰ καὶ τὰ
 πρόσκαιρα καὶ νὰ νομίζῃ ὅτι καὶ ὁ Θεὸς γεννᾷ κατὰ τὸν
 15 ἴδιον τρόπον, ὅπως καὶ τὰ σωματικὰ ὄντα, ἐνῷ θὰ ἔπρεπε
 νὰ ἐλάβανον ἀπὸ τὰς ἀντιθέτους ἐννοίας ἀφορμὰς δι' εὐ-
 σεβεῖς στοχασμούς, ὡς π.χ. «ἀφοῦ τὰ θνητὰ ἔχουν τοιου-
 τοτρόπως, ὁ Ἀθάνατος δὲν θὰ ἔχῃ παρομοίως (τὴν φύσιν).
 Οὔτε λοιπὸν πρέπει νὰ ἀρνήται κανεὶς τὴν θείαν γέννησιν,
 οὔτε ὁμως καὶ νὰ μολύνῃ τὴν διάνοιάν του μὲ σαρκικὰς ἀν-
 20 τιλήψεις.

4. Τὸ Πνεῦμα ἐξ ἄλλου τὸ "Ἅγιον συναριθμεῖται μὲν μὲ
 τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱόν, καὶ διὰ τὸν λόγον αὐτὸν εἶναι
 ὑπεράνω τῆς κτίσεως, «τάσσεται» ὁμως ὅπως διδασκόμεθα
 εἰς τὸ Εὐαγγέλιον ἀπὸ τὸν Κύριον, "Ὅστις λέγει: «Πορευ-
 θέντες βαπτίζετε εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ
 τοῦ Ἁγίου Πνεύματος».³⁴³ Ἐκεῖνος λοιπὸν ὁ ὁποῖος θέτει
 5 αὐτὸ πρὸ τοῦ Υἱοῦ ἢ τὸ ὀνομάζει ἀρχαιότερον ἀπὸ τὸν Πα-
 τέρα, αὐτὸς ἔρχεται μὲν εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ἐντολὴν
 τοῦ Θεοῦ, εἶναι δὲ ξένος τῆς ὑγιοῦς πίστεως, ἀφοῦ δὲν φυ-
 λάττει τὸν τρόπον τῆς δοξολογίας τὸν ὁποῖον παρέλαβεν,
 ἀλλὰ μὲ σκοπὸν τὴν ἀνθρωπαρέσκειαν ἐπινοεῖ ὁ ἴδιος και-
 νοφανῆ διατύπωσιν. Διότι, ἂν εἶναι τὸ Πνεῦμα ἀνώτερον
 τοῦ Θεοῦ, τότε δὲν εἶναι ἐκ τοῦ Θεοῦ. Διότι ἡ Γραφὴ λέ-
 10 γει: «Τὸ δὲ Πνεῦμα ἐκ τοῦ Θεοῦ».³⁴⁴ Ἄν λοιπὸν εἶναι ἐκ
 τοῦ Θεοῦ, πῶς εἶναι ἀρχαιότερον ἀπὸ Ἐκεῖνον, ἀπὸ τὸν Ὁ-
 ποῖον προέρχεται; Πόσον μεγάλη δὲ πρέπει νὰ εἶναι ἡ πα-
 ραφροσύνη. ὥστε, ἐνῷ εἰς εἶναι ὁ ἀγέννητος, νὰ λέγῃ τις
 ὅτι κάτι ἄλλο εἶναι ἀνώτερον ἀπὸ τὸν ἀγέννητον; Ἀλλὰ
 οὔτε εἶναι προγενέστερον τὸ Πνεῦμα ἀπὸ τὸν Μονογενῆ,
 ἀφοῦ τίποτε δὲν μεσολαβεῖ μεταξὺ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ. Ἄν δὲ
 15 δὲν λαμβάνῃ ὑπαρξιν ἐκ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ λαμβάνει τὸ εἶναι
 διὰ τοῦ Χριστοῦ, τότε δὲν ὑπάρχει καθόλου.³⁴⁵

342α. «Ρ ε θ σ ι ς» εἶναι ἡ ἐκρῆξ, ἀπορρῆξ, ἐκχυσις, ἐνῷ «προβολή»
 ἡ ἐμφάνισις, ἡ παρουσίαις ἐνὸς πράγματος, ὡς τοῦ καρποῦ εἰς τὸ φυτὸν.

343. Ματθ. 28, 19. Δηλαδὴ τρίτον κατὰ τάξιν.

344. Α' Κορ. 2, 12.

345. Ἀρὰ γε τὰ λόγια αὐτὰ ἀφήνουν περιθώριον διὰ τὸ Filioque:
 Δὲν τὸ ἀποκλείουν ἐντελῶς:

- “Ὡστε λοιπὸν ἡ καινοτομία ὅσον ἀφορᾷ τὴν τάξιν ἐμπερικλείει ἀρνησιν τῆς ἰδίας τῆς ὑπάρξεώς του, ἀλλὰ καὶ ἀποτελεῖ ἀπόρριψιν ὁλοκλήρου τῆς πίστεως. Εἶναι λοιπὸν ἐξ Ἰσου ἀσεβὲς καὶ νὰ καταδιδάξῃ τις τὸ Πνεῦμα εἰς τὴν τάξιν τῶν κτισμάτων καὶ νὰ τὸ τοποθετῇ ὑπεράνω τοῦ
- 20 Πατρὸς ἢ τοῦ Υἱοῦ, εἴτε ὡς πρὸς τὸν χρόνον εἴτε ὡς πρὸς τὴν σειράν.

- Αὐτὰ μὲν λοιπὸν εἶναι ἐκεῖνα περὶ τῶν ὁποίων ἐπληροφορήθην ὅτι διερευνῶνται ὑπὸ τῆς εὐλαβείας σας. Ἄν ὅμως ὁ Κύριος δώσῃ καὶ νὰ συναντηθῶμεν μεταξύ μας ἐπὶ τὸ αὐτό, ἴσως θὰ δυνηθῶμεν καὶ νὰ εἴπωμεν δι’ αὐτὰ κάτι περὶ σσότερον, ἀλλὰ καὶ νὰ εὕρωμεν ἀπὸ σᾶς κάποιαν πληρο-
- 25 φορίαν ἐπὶ τῶν θεμάτων τὰ ὁποῖα ἐρευνῶμεν.

Ε Π Ι Σ Τ Ο Λ Η 53 (ΝΓ'—LIII)

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΧΩΡΕΠΙΣΚΟΠΟΥΣ³⁴⁶

Ι. Τὸ ἀπρεπὲς³⁴⁷ αὐτὸ ζήτημα, διὰ τὸ ὁποῖον γράφω, καὶ μόνον³⁴⁸ διότι ἐγίνεν ἀντικείμενον ὑποψίας καὶ συζητήσεως, ἐγέμισε τὴν καρδίαν μου μὲ πόνον, ἐνῷ μέχρις ἐνὸς σημείου μοῦ ἐφάνη ἀπίστευτον.

- Αὐτὸ λοιπὸν τὸ γράμμα, τὸ ὁποῖον ἀσχολεῖται μὲ τὸ θέμα τοῦτο, ἐκείνος μὲν τοῦ ὁποῖου ἡ συνείδησις εἶναι ἐνοχος ἅς τὸ δεχθῇ ὡς θεραπείαν, ἐκείνος δὲ τοῦ ὁποῖου ἡ συνείδησις δὲν εἶναι ἐνοχος ὡς προφύλαξιν, ἐκείνος τέλος ὁ
- 5 ὁποῖος νομίζει ὅτι τὸ πρᾶγμα τοῦ εἶναι ἀδιάφορον, τὸ ὁποῖον εὐχομαι νὰ μὴ συμβαίῃ εἰς τὴν περίπτωσίν σας, ἅς

346. Ἡ Ἐπιστολὴ αὐτὴ φέρουσα καὶ τὴν ἐπιγραφὴν: «πρὸς τοὺς ὑφ' αὐτὸν ἐπισκόπους, ὥστε μὴ χειροτονεῖν ἐπὶ χρήμασι» λίαν ἐνωρὶς περιεβλήθη κανονικὸν κῶρος, μεταγενεστέρως δὲ ἐπεκυρώθη ὑπὸ τοῦ Β' Κανόνος τῆς Πενθέκτης Οἰκουμενικῆς Συνόδου. Ἐγγραφή ἐν ἀρχῇ τῆς Ἀρχιερατείας τοῦ Ἁγίου Βασιλείου, ἥτοι τὸ 370. Ἀσχολεῖται μὲ τὸ ζήτημα τῆς «σιμωνίας» δηλ. τῆς ἐκ μέρους τῶν ἐπισκόπων χειροτονίας Κληρικῶν ἐπὶ χρήμασιν. Οἱ χωρεπίσκοποι τὸ πρῶτον μνημονεύονται ὑπὸ τῶν Συνόδων Ἀγκύρας καὶ Νεοκαισαρείας. Βλ. καὶ IMBA, σ. 152, σημ. 418.

347. Τὴν «σιμωνίαν» ὁ Μ. Βασίλειος τὴν ὀνομάζει «ἔμπονον», δηλ. ἀπαράδεκτον, ἀρεπὴ καὶ ἐξευτελιστικὴν διὰ τὴν Ἐκκλησίαν. Ἡ λέξις ἔχει τὴν καταγωγὴν τῆς ἀπὸ τὸν Σίμωνα μάγον, ὁ ὅποιος εἰς τὴν Σαμάρειαν προσέφερε χρήματα, διὰ νὰ λάβῃ τὴν χάριν τῆς θαυματουργίας ἀπὸ τοῦ Ἁγ. Ἀποστόλου (Πράξ. 8, 18—22).

348. Ὅσον φοβερὸν εἶναι τὸ ἁμάρτημα τῆς σιμωνίας φαίνεται ἀπὸ τὸ ὅτι ὁ Ἅγιος Βασίλειος θεωρεῖ ἀπαράδεκτον ὅχι μόνον τὸ νὰ διαπιστωθῇ πτῶσις εἰς τὸ ἁμάρτημα αὐτό, ἀλλὰ καὶ νὰ διατυπωθῇ ἀπλή περὶ τούτου ὁμοφία ἢ νὰ γίνῃ συζητήσις τις περὶ αὐτοῦ.

τὸ δεχθῆ ὡς διαμαρτυρίαν.³⁴⁹

Ποῖον ὁμῶς εἶναι τὸ ζήτημα περὶ τοῦ ὁποίου ὁμιλῶ; Διαδίδεται ὅτι μερικοὶ ἀπὸ σᾶς λαμβάνουν ἀπὸ τοὺς χειροτονουμένους χρήματα καὶ ὅτι τὴν πράξιν των ταύτην κρύπτουν ὑπὸ τὸ ὄνομα τῆς εὐσεβείας. Αὐτὸ ὁμῶς εἶναι χειρότερον. Διότι, ὅταν πράττῃ κανεὶς τὸ κακὸν καὶ τὸ παρυσιάξῃ ὡς ἀγαθόν, γίνεται ἀξίος διπλασίας τιμωρίας, διὰ τὸν λόγον ὅτι καὶ τὸ ἴδιον τὸ ἀγαθὸν δὲν κάμνει, ἀλλὰ ἀντιθέτως χρησιμοποιοεῖ διὰ τὴν διάπραξιν τῆς ἁμαρτίας ὡς συνεργόν του τὸ καλόν, ὅπως θὰ ἠδύνατο νὰ εἴπῃ κανεὶς.

- 10 "Ἄν οὕτως ἔχουν τὰ πράγματα, εἰς τὸ ἐξῆς νὰ μὴ ἐπαληφθῇ τοῦτο, ἀλλὰ νὰ διορθωθῇ, διότι εἰς ἐκείνον ὁ ὁποῖος λαμβάνει τὰ χρήματα εἶναι ἀνάγκη νὰ εἴπωμεν αὐτὸ τὸ ὁποῖον ἐλέγχθῃ ἀπὸ τοὺς Ἁγίους Ἀποστόλους πρὸς ἐκείνον ὁ ὁποῖος ἠθέλε νὰ δώσῃ (χρήματα), διὰ νὰ ἀγοράσῃ τὴν μετοχὴν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος· «Τὸ ἀργύριόν σου σὺν σοὶ εἴη εἰς ἀπώλειαν».³⁵⁰ Πράγματι, ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἔνεκα ἀγνοίας θέλει νὰ ἀγοράσῃ (τὴν μέθεξιν τοῦ Πνεύματος) εἶναι ἐλαφρότερος (ἀνεκτότερος) ἀπὸ ἐκείνον ὁ ὁποῖος πωλεῖ τὴν δωρεάν τοῦ Θεοῦ.³⁵¹ Διότι πράγματι ἀγοραπωλησίᾳ ἔγινεν. Ἐάν λοιπὸν σὺ πωλῇς αὐτὸ τὸ ὁποῖον ἔλαβες δωρεάν, ἐπειδὴ διὰ τῆς ἐνεργείας σου αὐτῆς ἔχεις πωληθῇ
- 15 20 εἰς τὸν Σατανάν, θὰ σοὺ ἀφαιρεθῇ τὸ χάρισμα. Διότι εἰς τὰ πνευματικὰ καὶ τὴν Ἐκκλησίαν, ἐκεῖ δηλαδὴ ὅπου μᾶς ἔχει ὁ Θεὸς ἐμπιστευθῇ τὸ Σῶμα καὶ τὸ Αἷμα τοῦ Χριστοῦ, παρὰ νόμῳ εἰσάγεις ἐμπορίαν.

- Δὲν ἐπιτρέπεται ὁμῶς αὐτὰ νὰ γίνωνται ὅπως πράγματι γίνονται. Ἰδοὺ λέγω καὶ ποῖον εἶναι τὸ τέχνασμα. Νομίζουν ὅτι δὲν ἁμαρτάνουν μὲ τὸ νὰ μὴ παίρνουν ἐκ τῶν προτέρων τὰ χρήματα, ἀλλὰ μετὰ τὴν χειροτονίαν. Ὅποτε-
25 δήποτε καὶ ἂν λάβῃ χώραν τὸ «λαβεῖν» εἶναι «λαβεῖν».

2. Παρακαλῶ λοιπὸν ἐγκαταλείψατε αὐτὴν τὴν πρόσσ-
δον ἢ μᾶλλον τὴν ὁδὸν ἢ ὁποία ὁδηγεῖ εἰς τὴν γένηναν, καὶ μὴ καταστήσετε τοὺς ἑαυτοὺς σας ἀναξίους νὰ τελεῖτε τὰ ἅγια Μυστήρια μὲ τὸ νὰ μολύνετε τὰς χεῖρας σας μὲ τοιαύ-

349. Ὡς ἡ λέξις διαμαρτυρία ἔχει τὴν ἔννοιαν τὴν ὁποίαν ἔχει τὸ ῥῆμα διαμαρτύρομαι εἰς τὴν Παλαιὰν Διαθήκην. (τοὺς Ο΄) καὶ ὁμοίως τὸ Ἑβρ. 19, 10, 21, δηλ. «ὁρίσω μαρτυρίαν». Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει δέον ὅπως ἐρμηνευθῇ: ὡς μίαν μαρτυρίαν ἐκ μέρους μου παρὶ τοῦ ποῖα εἶναι ἡ ἐν προκειμένῳ ἀλήθεια. Τὴν ἐρμηνείαν αὐτὴν ἀσπάζεται καὶ ὁ Ζωνναρῆς.

350. Πράξ. 8, 20.

351. Πρβλ. Πράξ. 8, 20: «Ὅτι τὴν δωρεάν τοῦ Θεοῦ ἐνόμισας διὰ χρημάτων πωλεῖν».

- τας δωροληψίας.³⁵² Ἀλλὰ συγχωρήσατέ με. Ἀκριδῶς διότι κατ' ἀρχάς μὲν δὲν τὸ ἐπίστευσα, ἔπειτα ὅμως ἠναγκάσθην
- 5 νὰ τὸ πιστεύσω, σᾶς προειδοποιῶ:³⁵³ α) Ὅστις μετὰ ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἐπιστολὴν μου διαπράξῃ κάτι παρόμοιον, θὰ φύγῃ μὲν ὅπωςδήποτε ἀπὸ τὰ ἐδῶ θυσιαστήρια,³⁵⁴ θὰ εὑρεθῇ δὲ εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ἀναζητήσῃ ἄλλην ἐκκλησιαστικὴν περιφέρειαν, ὅπου θὰ δύναται, ἀφοῦ πρῶτον τὴν ἀγοράξῃ, νὰ μεταπωλῇ τὴν δωρεάν τοῦ Θεοῦ. Διότι ἡμεῖς καὶ αἱ Ἐκκλησίαι τοῦ Θεοῦ δὲν ἔχομεν «τοιαύτην συνήθειαν».³⁵⁴ Θὰ
- 10 προσθέσω ἔν ἀκόμῃ καὶ θὰ σταματήσω. Αὐτὰ γίνονται ἔνεκα φιλαργυρίας. Ἡ φιλαργυρία ὅμως εἶναι καὶ ρίζα ὅλων τῶν κακῶν³⁵⁵ καὶ ὀνομάζεται εἰδωλολατρία.³⁵⁶ Μὴ λοιπὸν δι' ὀλίγα χρήματα προτιμήσετε ἀπὸ τὸν Χριστὸν τὰ εἰδῶλα καὶ μὴ μιμηθῆτε πάλιν τὸν Ἰούδαν καὶ προδώσετε διὰ δευτέραν φοράν Ἐκείνον ὃ Ὅποῖος ἐσταυρώθῃ ὑπὲρ ἡμῶν ἅπας³⁵⁷
- 15 ἔξ αἰτίας τῶν χρημάτων. Διότι ὅχι μόνον τὰ «χωρία»,³⁵⁷ α

352. Τὸ κείμενον τοῦ Μεγάλου Βασιλείου χρησιμοποιεῖ τὴν λέξιν «λήμματα». «Λήμματα» κατὰ κυριολεξίαν εἶναι πᾶν ὅ,τι ὁ ἄνθρωπος λαμβάνει διὰ τῶν χειρῶν του. Ἡ λέξις παράγεται ἀπὸ τὸ ρῆμα λαμβάνω. Πρόκειται ὅμως περὶ δωροδοκίας ἢ δωροληψίας, μάλιστα διὰ πρᾶγμα τὸ ὅποιον ἔλαβον, ἀλλὰ καὶ διατάχθησαν νὰ μεταδίδουν δωρεάν, δηλ. τὴν χάριν τοῦ Ἀγ. Πνεύματος.

352α. Ἀσφαλῶς ἀναμύχῳμεν τὴν ἀπόλυτον σταθερότητα μὲ τὴν ὁποίαν ὁ Μέγας Πατὴρ τοποθετεῖ τὸ ζήτημα. Ἐκτὸς ὅμως ἀπὸ αὐτόν, τὸ ζήτημα τῆς σιμωνίας εἶναι τὸ θέμα τῶν ἑξῆς Κανόνων: α) 29ου τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων, β) 2ου τῆς Δ' Οἰκουμ. Συνόδου, γ) 22ου τῆς ἐν Τροάδι Συνόδου, δ) 5ου καὶ 19ου τῆς Ζ' Οἰκουμ. Συνόδου καὶ ε) τοῦ Ἀγίου Γεναδίου, Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως. Ἡ συνεχὴς ἀπανάληψις τοῦ Κανόνος τούτου δεικνύει ὅτι πολλοὶ ἦσαν οἱ ἀδιαφοροῦντες ἐκάστοτε διὰ τὴν τήρησίν του.

353. Ὁ Ἐπίσκοπος εἶναι κατὰ κύριον λόγον ἑφορος τῆς ἀγιότητος τῶν θυσιαστηρίων. Ἐντεῦθεν ὁ Μέγας Βασίλειος χρησιμοποιοῦν τὴν ἐξουσίαν του κατὰ πρῶτον καὶ κύριον λόγον προειδοποιεῖ ὅτι θὰ τοῦ ἀπαγορεύσῃ νὰ προσεγγίσῃ εἰς τὸ ἱερὸν θυσιαστήριον, τὴν Ἀγίαν Τράπεζαν, τοῦλάχιστον τῆς περιοχῆς εἰς τὴν ὁποίαν ἐπεκτείνεται ἡ δικαιοδοσία του, ἥτοι θὰ τὸν κάμῃ «ἀργόν».

354. Πρβλ. Α' Κορ. 11, 16. Τὸ κείμενον τοῦ Ἀγίου Ἀποστόλου Παύλου ἔχει ὥς ἑξῆς: «Εἰ τις δοκεῖ φιλόνηκος εἶναι, ἡμεῖς τοιαύτην συνήθειαν οὐκ ἔχομεν οὐδὲ αἱ Ἐκκλησίαι τοῦ Θεοῦ».

355. Πρβλ. Α' Τιμοθ. 6, 10: «Ρίζα γὰρ πάντων τῶν κακῶν ἔστιν ἡ φιλαργυρία, ἥς τινες ὁρμηθέντες ἀπεπλανήθησαν ἀπὸ τῆς πίστεως».

356. Πρβλ. Κολ. 3, 5: «Νεκρώσατε οὖν τὰ μέλη ὁμῶν τὰ ἐπὶ τῆς γῆς... καὶ τὴν πλεονεξίαν, ἥτις ἐστὶν εἰδωλολατρία».

357. Πρβλ. Ἑβρ. 9, 28 καὶ Α' Πέτρου 3, 18. Ἐκ τούτων ἡ μὲν Ἐπιστολὴ πρὸς Ἑβραίους λέγει ὅτι ὁ Χριστὸς «προσηνέχθη ἅπας εἰς τὸ πολλῶν ἀνευγεῖν ἁμαρτίας», ὁ δὲ ἅγιος Ἀπόστολος Πέτρος «ἔτι καὶ Χριστὸς ἅπας περὶ ἁμαρτιῶν ἀπέθανε, δίκαιος ὑπὲρ ἀδίκων, ἵνα ἡμεῖς προσαγάγῃ τῷ Θεῷ».

357α. Χ ω ρ ι α κατὰ τὸν Ζηναρῆν εἶναι αἱ διὰ χρημάτων ἀγοραζόμενα ἐνορία.

ἀλλὰ καὶ τὰ χέρια ἐκείνων οἱ ὅποιοι δέχονται τοὺς καρπούς αὐτοὺς θὰ ὀνομασθοῦν Ἀκελδαμά.³⁵⁸

Ε Π Ι Σ Τ Ο Λ Η 54 (ΝΔ'—LIV)

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΧΩΡΕΠΙΣΚΟΠΟΥΣ^{358α}

- Μὲ λυπεῖ πολὺ τὸ ὅτι ἔχουν ἐγκαταλειφθῇ πλέον οἱ Κανόνες τῶν Πατέρων καὶ κάθε εἶδους ἀκρίβεια ἔχει ἐξαφανισθῇ ἀπὸ τὰς Ἐκκλησίας.³⁵⁹ Φοβοῦμαι δὲ μήπως ἡ ἀδιαφορία αὕτη ὀλίγον κατ' ὀλίγον προχωρεῖ σταθερὰ καὶ τοιούτοτρόπως καταντήσουν τὰ ζητήματα τῆς Ἐκκλησίας εἰς πλήρη σύγχυσιν. Ἡ συνήθεια ἡ ὁποία ἀπὸ τὴν παλαιὰν ἐποχὴν ἐδέσποζεν εἰς τὰς Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ ἐπέλεγεν ἐκείνους οἱ ὅποιοι θὰ ὑπηρετοῦν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ἀφοῦ πρῶτον ἐξήταζε τὰ κατ' αὐτοὺς μὲ πολλὴν ἀκρίβειαν. Ἐξητάζετο δηλαδὴ σχολαστικῶς δλη ἡ ζωὴ των, μήπως εἶναι κακολόγοι, μήπως εἶναι μέθυσοι, μήπως εἶναι «ἐτοιμοὶ» διὰ λογομαχίας,³⁶⁰ ἂν διαπαιδαγωγοῦν τὰ νεαρὰ παιδιὰ των, ὥστε νὰ δυνηθοῦν νὰ κατορθώσουν τὸν ἀγιασμόν,³⁶¹ χωρὶς τὸν ὅποιον κανεὶς δὲν θὰ ἴδῃ τὸν Κύριον.³⁶²
- Αὐτὴν δὲ τὴν ἐξέτασιν τὴν ἔκαμνον οἱ γείτονες τῶν ὑποψηφίων πρεσβύτεροι καὶ διάκονοι, καὶ τὴν ἀνέφερον εἰς τοὺς χωρεπισκόπους, οἱ ὅποιοι, ἀφοῦ πρῶτον ἔκαμνον ψηφοφορίαν μεταξὺ ἐκείνων οἱ ὅποιοι ἔδιδον ἀληθινὴν μαρτυρίαν καὶ καθίστων τοῦτο γνωστὸν εἰς τὸν ἐπίσκοπον, μόνον τότε συγκατηριθμοῦν τὸν ἐκλεγέντα ὑπηρετήν^{362α} εἰς τὸ τά-

358. Οὕτως ὀνομάσθη «ὁ Ἀγρὸς τοῦ Κεραμέως», τὸ ὅποιον οἱ ἀρχιερεῖς τῶν Ἑβραίων ἠγόρασαν μὲ τὰ τριάκοντα ἀργύρια τοῖς Ἰούδα καὶ εἰς τὸν ὅποιον ὁ Ἰεὺς ὁ Ἰούδας ἀπαγχονισθεὶς ἐλάκησε μέρος καὶ ἐξεχύθη πάντα τὰ σπλάγχνα αὐτοῦ» (πρὸς Ματθ. 27, 8 καὶ Πράξ. 1, 18—19): «...ὥστε κληθῆναι τὸ χ ω ρ ῖ ο ν ἐκεῖνο τῇ ἰδίᾳ διαλέκτῳ Ἀκελδαμά. «Χ ω ρ ῖ ο ν» ἔδω σημαίνει μέρος, ἀγρὸς, «χωράφιον».

358α. Ἡ Ἐπιστολὴ γραφεῖσα περὶ τὸ 372 φέρει τὸν ὑπότιτλον: «ὥστε μὴ γίνεσθαι χωρὶς αὐτοῦ ὑπηρετάς παρὰ τοὺς κανόνας». Καὶ ἡ Ἐπιστολὴ αὕτη εἶναι Κ α ν ο ν ι κ ῆ.

359. Πολλοὶς ἡ Ἐκκλησία ἐφθασεν εἰς τελείαν σύγχυσιν, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ ἐπικρατήσῃ ἀδιαφορία διὰ τὴν τήρησιν τῆς ἀκρίβειας καὶ τῶν ἱερῶν Κανόνων. Ὁ Θεὸς ὁμως δι' ἀνδρῶν ὡς ὁ Μέγας Βασίλειος ἀποκατέστησε τὴν κανονικὴν τάξιν καὶ διεφύλαξε τὴν Παράδοσιν τῆς Ἐκκλησίας ἀσυλὸν καὶ ἀνθέκτονον.

360. Εἰς τὴν ἀπλὴν Ἑλληνικὴν θὰ ἐλέγομεν «ἐτοιμος γιὰ καυγᾶ».

361. Πρὸς Α' Θεο. 4, 3.

362. Πρὸς Εἰρηνὴν διδάσκετε μετὰ πάντων καὶ τὸν ἀγιασμόν, ὃ χωρὶς οὐδεὶς ὀφείλει τὸν Κύριον.

362α. Ἰπηρετάι: λέγονται: ἐνταῦθα οἱ ὑποδιάκονοι.

- γμα τῶν «ιερατικῶν».³⁶³ Τώρα ὅμως πρῶτον μὲν παρεμερίσατε ἡμᾶς καὶ δὲν καταδέχεσθε οὔτε καὶ νὰ ἀναφέρεσθε εἰς ἡμᾶς καὶ ἰδιοποιήθητε ὁλόκληρον τὴν ἐξουσίαν. Ἐκτὸς ὅμως ἀπὸ αὐτό, ἀδιαφοροῦντες διὰ τὸ ζήτημα τοῦτο, ἐδώσατε εἰς μερικοὺς πρεσβυτέρους καὶ διακόνους τὸ δικαίωμα νὰ εἰσάγουν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τοὺς ἀναξίους, ἐκείνους δηλ. τοὺς ὁποίους αὐτοὶ θέλουν, χωρὶς νὰ ἐξετάζουν τὴν ζωὴν των, λόγῳ ἰδιοτελοῦς ἀγάπης ἢ ἔνεκα συγγενείας ἢ (καὶ) ἔνεκα κάποιας ἄλλης φιλίας.³⁶⁴ Διὰ τοῦτο εἰς κάθε κώμην ἀριθμοῦνται ὑπηρετῶν μὲν πολλοί, ἄξιος ὅμως νὰ γίνῃ λειτουργὸς τοῦ Θυσιαστηρίου οὔτε εἰς, ὅπως σεῖς οἱ ἴδιοι μαρτυρεῖτε, ἐπεὶ διὰ κατὰ τὰς ἐκλογὰς (ιερέων) δὲν εὐρίσκετε ὑποψηφίους.³⁶⁵

Ἐπεὶ δὲ λοιπὸν βλέπω τὸ πρᾶγμα νὰ καταντᾷ ἀθεράπευτον καὶ μάλιστα τώρα, ὅτε οἱ πλείστοι προσπαθοῦν νὰ καταστοῦν ὑπηρετῶν τῆς Ἐκκλησίας φοβούμενοι τὴν στρατολογίαν,³⁶⁶ ἀναγκαστικῶς κατέληξα εἰς τὴν ἀπόφασιν νὰ ἀνανεώσω³⁶⁷ τοὺς Κανόνας τῶν Πατέρων. Σὰς διατάσσω λοιπὸν διὰ τῆς παρούσης νὰ μοῦ ἀποστείλετε κατάλογον

363. Οἱ «ιερατικοί» ἢ ἄλλως Κληρικοὶ ἀποτελοῦν διάφορα τάγματα. Περί τούτου περὶ καὶ «Ἀναφορὰν» θαλας Λειτουργίας τοῦ Ἀγ. Ἰωάν. τοῦ Χρυσόστομου, ὅπου ὁ ἱερούργον ἱερεὺς εἴχεται μετὰ τὸν καθαγιασμὸν τῶν Τιμίων Δώρων «ὅπῃ παντὸς ἱερατικοῦ καὶ μοναχικοῦ τάγματος». Τὰ τάγματα τῶν ἱερατικῶν πρέπει νὰ ἐννοηθοῦν ἢ τοπικῶς κατὰ ἐπισκοπὰς ἢ κατὰ βαθμοὺς ἱερωσύνης καὶ ὑπηρεσίας (ἀναγνώσται, ὑπηρετῶν, ὑποδιάκονοι, διάκονοι, πρεσβύτεροι κλπ.).

364. Εἰς τὸ σκίματον αὐτὸ ὁ Ἅγιος Βασίλειος προφανῶς κάμνει βλαπτικῶν κακῶν καὶ ἀνεπιτρεπτικῶν κριτηρίων, ἔνεκα τῆς ὑπερσχεσεως τῶν ὁποίων παρατηρεῖτο τὸ κατωτέρω μνημονευόμενον ἀπαράδεκτον κακόν, νὰ εἶναι δηλ. ἅπαντες οἱ κατωτέρων βαθμῶν κληρικοὶ ἀνάξιοι νὰ παραχθοῦν εἰς ἀνωτέρους. Ἡ ἰ δ ι ο τ ε λ ῆ ς ἀ γ ᾱ π η εἰς τὸ καίμενον: «προσπάθεια», ἐπεὶ δὲ «ἐ π α σ χ ο ν», ἐμπικθὺς τοὺς ἡγάρκων.

365. Βλ. καὶ προηγουμένην σημείωσιν. Ὅντως ἦτο λυπηρότατον τὸ φαινόμενον νὰ μὴ εὐρίσκονταί οὔτε ὑποψήφιοι!... Ποία ἡ διαδικασία καὶ ποῖα τὰ ἀπαιτούμενα προσόντα δι' ἑνα κληρικὸν ἐκθέτει ὁ Ἅγιος Κυπριανὸς εἰς τὴν Ἐπιστολὴν 68. Ἡ ἑλλειψὶς ἀξίων πρὸς ἱερωσύνην εἶναι παλαιά.

366. Οἱ Κληρικοὶ διὰ διατάγματος τοῦ ἐν ἁγίοις Βασιλέως ἡμῶν Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου ἀπηλλάσσοντο ὁλοσχερῶς πάσης «λειτουργίας», ἥτοι ὑποχρεώσεως προσφοράς ὑπηρεσίας εἰς τὸ Ρωμαϊκὸν Κράτος. Ὁ εὐεργετικὸς αὐτὸς νόμος, τοῦ ὁποίου τὸ πλῆρες καίμενον εὐρίσκεται εἰς τὴν Ἐκκλησιαστικὴν Ἱστορίαν τοῦ Βόσεβίου (βιβλίον I κεφ. 7, 1—3), εἶχε καὶ τὴν κακὴν πλευρὰν του. Πολλοὶ ἀνάξιοι, διὰ νὰ ἀποφύγουν τὴν στρατολογίαν, ἐζήτουν καὶ ἐπετύγχανον νὰ κατατάσσωνται εἰς τὸν Κλῆρον. Τὰ μέσα τὰ ὁποῖα μετῴρχοντο δὲν ἦσαν πάντοτε τίμια. Ἐν γένει ὅμως ἐξημίωνετο ἡ Ἐκκλησία ὑπηρετούμενη ἐπὶ ἀναξίων.

367. Ἦτοι ἀναναφέρω εἰς ἰσχύν τοὺς ἱεροὺς Κανόνας, οἱ ὅποιοι εἶχον ἐκτονώσῃ λόγῳ τῆς περὶ τὴν τήρησίν των ἀδιαφορίας τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀρχόντων.

- 30 τῶν ὑπηρετούντων εἰς ἑκάστην κώμην καὶ (νὰ ἀναγράφε-
τε) ἀπὸ ποῖον εἰσῆχθη (εἰς τὴν Ἐκκλησίαν) ἕκαστος ἐξ αὐ-
τῶν καὶ τί τρόπον ζωῆς ἀκολουθεῖ. Νὰ κρατήσετε ὁμως καὶ
σεῖς εἰς τὰ ἀρχεῖα σας τὸν κατάλογον αὐτόν, ὥστε νὰ δυ-
νάμεθα νὰ συγκρίνωμεν τὸ ἔγγραφον τὸ ὁποῖον θὰ εὕρισκε-
ται εἰς τὸ ἰδικόν μας ἀρχεῖον μὲ τὸ ἰδικόν σας, καὶ νὰ μὴ
δίδεται εἰς κανένα ἢ δυνατότης νὰ ἐγγράφη, ὅταν θέλῃ, εἰς
τὸν κατάλογον αὐτόν τὸν ἑαυτὸν του.³⁶⁸ Τοιοῦτοτρόπως
λοιπόν, ὅσοι εἰσῆχθησαν (εἰς ἐκκλησιαστικὴν διακονίαν)
35 ὑπὸ πρεσβυτέρων μετὰ τὴν πρώτην ἐπινέμησιν,³⁶⁹ νὰ ἐπα-
νέλθουν εἰς τὴν τάξιν τῶν λαϊκῶν. Νὰ γίνῃ δὲ ἐξ ὑπαρχῆς
ἐξέτασις τῶν κατ' αὐτοὺς ἐκ μέρους σας, καὶ ἂν μὲν εἶναι
ἄξιον, νὰ γίνουν δεκτοὶ μὲ τὴν ἰδικὴν σας ψῆφον.
- Ἐκκαθαρίσατε τὴν Ἐκκλησίαν ἐκδιώκοντες ἀπὸ αὐτὴν
40 τοὺς ἀναξίους, εἰς τὸ ἐξῆς δὲ νὰ ἐξετάζετε μὲν τοὺς ἀξίους
καὶ νὰ τοὺς δέχεσθε, νὰ μὴ τοὺς συγκαταλέγετε ὁμως (με-
ταξὺ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ὑπηρετῶν) πρὶν νὰ ἀναφερθῇτε
εἰς ἡμᾶς. Ἀλλως, νὰ γνωρίζετε ὅτι ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος θὰ
γίνῃ δεκτὸς εἰς ἐκκλησιαστικὴν διακονίαν ἄνευ τῆς ἰδικῆς
μας γνώμης θὰ θεωρῇται ὡς λαϊκός.

Ε Π Ι Σ Τ Ο Λ Η 55 (ΝΕ'—LV)

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΝ ΓΡΗΓΟΡΙΟΝ³⁷⁰

Ἀνέγνωσα μὲ κάθε μακροθυμίαν τὸ γράμμα σου καὶ

368. Ἀπὸ τὰ λόγια αὐτὰ τοῦ Μεγάλου Πατρὸς δυνάμεθα νὰ συμπε-
ράνωμεν ὅπως ἦτο ἡ θρασύτης ὀρισμένων, ἀποδ' ἐνέγραφον τοὺς ἑαυτοῦς
τινὲς ἐν ἀγνοίᾳ τῶν ἐπισκόπων εἰς τοὺς καταλόγους τῶν κληρικῶν, διὰ νὰ
ἀποφύγουν τὴν στρατιωτικὴν θητείαν! Τὰ μέτρα τὰ ὅποια ἔλαβεν ὁ Μέγας
Βασίλειος ἦσαν ὁραστικά, συνετὰ καὶ ἀποτελεσματικά. Ἦτο ταυτοχρό-
νως σοφώτατος καὶ πρακτικώτατος.

369. Ἐ π ι ν έ μ η σ ι ς λέγεται: ἑλληνιστὶ ἡ συνθέστερον διὰ τοῦ
ἐξελληνισθέντος λατινικοῦ ὀνόματος ἰνδικτιῶν, χρονολογικὴ μονὰς τοῦ Βυ-
ζαντινοῦ Κράτους, ἥτις ἐχρησίμευεν ὡς βᾶσις διὰ τὴν ἀνανέωσιν καὶ ἀνα-
προσκαρμυγὴν τῶν φόρων. Ἡ ἰνδικτιῶν ἢ ἐπινέμησις ἀποτελεῖτο ἀπὸ 15 ἔτη.
Ἀλλὰ καὶ κάθε ἔτος τῆς ἰνδικτιῶνος ἐχαρακτηρίζετο ὡς ἐπινέμησις. Ἡ
ἰνδικτιῶν εἰσῆχθη ὁπὸ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου τὸ 312. Ἐνταῦθα ὁ Μέ-
γας Βασίλειος ὡς «πρώτην ἐπινέμησιν» χαρακτηρίζει τὸ πρῶτον ἔτος τῆς
τότε διανομομένης ἰνδικτιῶνος, ἥτοι τὸ 372. Ἀρχὴ τῆς Ἰνδικτιῶνος εἶναι ἡ 1
Σεπτεμβρίου.

370. Μερικοὶ κώδικες ὀνομάζουν τὸν παραλήπτην «Παρηγόριον». Ἡ
Ἐπιστολὴ αὐτὴ εἶναι Κανονικὴ. Δι' αὐτῆς καταδικάζεται ὡς ἐπικίνδυνος
καὶ αἰτία σκανδάλου ἡ ἀρχὴ τοῦ νὰ συνοικοῦν οἱ παρθενοῦντες Κληρικοὶ
μετὰ γυναικῶν. Αἱ γυναῖκες αἱ ὅποιαι συγκατώκουν μετὰ τῶν Κληρικῶν τοῦ-

- ἀπορῶ πῶς, ἐνῷ ἦτο δυνατόν νὰ ἀπολογηθῆς εἰς ἡμᾶς συντόμως καὶ εὐκόλως διὰ τῆς πράξεως, καταδέχεσαι νὰ ἐπιμένης εἰς ὅσα σέ κατηγοροῦν, ἐνῷ προσπαθεῖς νὰ θεραπεύσης τὰ ἀνίστα μὲ τὰ πολλὰ λόγια. Γρηγόριε, δὲν εἴμεθα οὔτε οἱ πρῶτοι³⁷¹ οὔτε οἱ μόνοι οἱ ὅποιοι ἐνομοθετήσαμεν νὰ μὴ συγκατοικοῦν (εἰς τὴν αὐτὴν οἰκίαν) ἄνδρες καὶ γυναῖκες. Ἀνάγνωσε τὸν Κανὸνα³⁷² τὸν ὁποῖον ἐξέδωκαν οἱ Ἅγιοι Πατέρες ἡμῶν εἰς τὴν Σύνοδον τῆς Νικαίας. Οὗτος ἀπαγορεύει σαφῶς νὰ ὑπάρχουν «συνεῖσακτοι».

- Τὸ σεβάσμιον τῆς ἀγαμίας (τῶν Κληρικῶν) ἔγκειται εἰς τοῦτο, εἰς τὸ ὅτι δηλαδὴ ἔχουν χωρισθῇ ἀπὸ τὴν συναστροφὴν μὲ τὰς γυναῖκας. Τοιουτοτρόπως, ἂν κανεῖς, ἐνῷ κατ' ὄνομα εἶναι ἀφιερωμένος,³⁷³ εἰς τὴν πράξιν κἀμνει ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ἀρμόζουν εἰς τοὺς συνεζευγμένους μὲ γυναῖκας. εἶναι φανερόν ὅτι τὸ μὲν σεβάσμιον τῆς παρθενίας τὸ ἐπιδιώκει μόνον μὲ τὸ ὄνομα, ἐνῷ ἀπὸ τὴν ἀνεπίτρεπτον λόγῳ (τῆς μεσολαβούσης) ἡδονῆς³⁷⁴ συνοίκησιν δὲν ἀφίσταται. Θὰ ἔπρεπε λοιπὸν τόσον περισσότερον εὐκόλως νὰ ὑποχωρήσης εἰς τὴν ἀξίωσίν μας, ὅσον λέγεις ὅτι εἶσαι ἐλεύθερος ἀπὸ κάθε σωματικόν³⁷⁵ πάθος. Πράγματι, οὔτε πιστεύω (ὅσον καὶ ἂν ἄλλοι λέγουν τοῦτο), ὅτι ἄνθρωπος ὁ ὁποῖος ἔχει γίνει ἐβδομήκοντα ἐτῶν συγκατοικεῖ μὲ γυναῖκα λόγῳ πάθους, οὔτε καὶ διετάξαμεν αὐτὰ τὰ ὁποῖα διετάξαμεν, διότι δῆθεν πιστεύομεν ὅτι λαμβάνει χώραν κάποια ἄτοπος πράξις, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐδιδάχθημεν ἀπὸ τὸν Ἀπόστολον «νὰ μὴ θέτωμεν πρόσκοιμα ἢ σκάνδαλον εἰς τὸν ἀδελφόν».³⁷⁶ Καὶ γνωρίζομεν ὅτι αὐτὸ τὸ ὁποῖον γίνεται ἐκ

τῶν ἐλέγοντο «συνεῖσακτοι». Μὲ τὸ ζήτημα τῶν «συνεῖσακτων» ἠσχολήθησαν αἱ ἐν Νικαίᾳ, Τρούλλῳ καὶ Ἀντιοχείᾳ Σύνοδοι καὶ πολλοὶ Πατέρες, ἐν οἷς οἱ Ἅγιοι Κυπριανὸς καὶ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος.

371. Βλ. σημ. 370.

372. Ὁ Κανὼν οὗτος λέγει: «Ἀπηγόρευσε καθέλου ἡ μεγάλη Σύνοδος μῆτε Ἐπισκόπων, μῆτε πρεσβυτέρων, μῆτε διακόνων, μῆτε ὅλων τινὶ τῶν ἐν κλήρῳ ἔξεῖναι συνεῖσακτον ἔχειν, κλῆν εἰ μὴ ἄρα μητέρα ἢ ἀδελφὴν ἢ θεῖαν ἢ ἡ μόνον πρόσωπα πλῆσαν ὑποφίαν διακρίψουγεν» (Κανὼν Γ').

373. «Ἐπαγγελία» εἶναι αἱ ὑποσχέσεις τῆς μοναχικῆς πολιτείας. Ἐπαγγελλόμενος εἶναι ὁ ἀφιερωμένος εἰς τὴν ζωὴν τῆς ἀγνότητος καὶ παρθενίας.

374. Ἐνταῦθα ὁ Μ. Βασίλειος τονίζει ὅτι, ἔστω καὶ ἂν δὲν ὑπάρχῃ σωματικὸν πάθος, ὅμως ἐκ τῆς συνοικήσεως ἐμφιλοχερεῖ εἰς τὸν ἄνθρωπον ἡ ἡδονή. Ἐκ τοῦ ὅλου θέματος πάντως φαίνεται ἡ μεγίστη ἀκρίβεια τῶν Ἀγίων Πατέρων ὡς πρὸς τὴν ἀγγελικὴν ἀρετὴν τῆς παρθενίας, ἢ προσοχὴ ἔσθθεν, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς ἐξω.

375. Τὸ πάθος ὀνομάζεται σωματικόν πρὸς ἀποφυγὴν τῆς κακῆς ὀνομαζούσης φράσεως «σαρκικὸν πάθος».

376. Πρβλ. Ρωμ. 14, 13: «ἀλλὰ τοῦτο κρίνατε μᾶλλον, τὸ μὴ τιθεῖ-

- μέρους μερικῶν κατὰ τρόπον ὀρθόν, εἶναι δυνατόν νά γίνη εἰς ἄλλους ἀφορμή δι' ἁμαρτίαν. Αὐτός εἶναι ὁ λόγος ἕνεκα τοῦ ὁποίου, συμμορφούμενοι μέ τήν διαταγήν τῶν Ἀγίων Πατέρων, διετάξαμεν νά ἀποχωρισθῇς ἀπό τήν γυναῖκα αὐτήν. Διατί λοιπόν κατηγορεῖς τόν χωρεπίσκοπον καί ἐνθυμεῖσαι κάποιαν παλαιάν ἔχθραν; Ἀκόμη διατί ἀποδίδεις εἰς 25 ἡμᾶς τήν μορφήν ὅτι τάχα ἔχομεν εὐκόλον τήν ἀκοήν μας εἰς τὸ νά ἀποδέχεται τὰς συκοφαντίας καί δέν μέμφεσαι τόν ἑαυτόν σου, ἐφ' ὅσον δέν ἀνέχεται νά παύσῃ νά ἔξη τήν πρὸς τήν γυναῖκα (αὐτήν) συναναστροφὴν.³⁷⁷
- Λοιπόν, ἀπομάκρυνέ τήν ἀπό τήν οἰκίαν σου καί ἐγκατάστησέ τήν εἰς μοναστήριον. Ἐκείνη νά εἶναι μέ παρθένους καί σὺ νά ἐξυπηρετῇσαι ἀπὸ ἀνδρας, διὰ νά μὴ βλασφημῇται τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ ἐξ αἰτίας μας.³⁷⁸ Ὅσον ἐξακολουθεῖς νά κάμῃς αὐτά (τὰ ὁποῖα ἤδη κάμνεις), αἱ μυριάδες (δικαιολογίαι), τὰς ὁποίας διὰ τῶν ἐπιστολῶν σου παρατάσσεις, δέν θά σέ ὠφελήσουν καθόλου, ἀλλὰ θά πεθάνῃς ἐν ἀργίᾳ καί διὰ τήν ἀργίαν σου θά δώσης λόγον εἰς τόν Κύριον.³⁷⁹ Καί ἂν τολμήσῃς, χωρὶς νά διορθωθῇς, νά διατηρήσῃς τήν ἱερωσύνην,³⁸⁰ θά γίνῃς ἀνάθεμα εἰς ὅλον τόν λαόν καί ὅσοι θά σέ δέχωνται θά κηρυχθοῦν «ἀκοινώνητοι»³⁸¹ εἰς ὅλας τὰς Ἐκκλησίας.

ναὶ πρόσκομιμα ἢ σκάνδαλον τῷ ἀδελφῷ».

377. Ἡ ἀρχαία ἐλληνικὴ λέξις «συνήθεια» ἔχει καί τὴν σημασίαν τῆς σαρκικῆς μετὰ γυναικὸς μείξεως. Ἀσφαλῶς τὰ λόγια αὐτὰ θά ἤχουν πολὺ βαρέως.

378. Πρβλ. Ρωμ. 2, 24: «Τὸ γὰρ ὄνομα τοῦ Θεοῦ δι' ἡμᾶς βλασφημεῖται ἐν τοῖς ἔθνεσιν».

379. Ὁ ἱερεὺς θά δώσῃ λόγον διὰ τήν μὴ καλὴν ἐκτέλεσιν τῶν τῆς ἱερωσύνης, ἀλλὰ θά δώσῃ λόγον καί περὶ τῆς τυχόν ἀργίας του. Ἀπαξ χειροτονηθεὶς ὁφείλει νά ζῇ ὁσίως, ὥστε κέντρον καί περιεχόμενον τῆς ζωῆς του νά εἶναι ἡ ἀχραντὸς θυσία.

380. Ἡ φράσις «ἀντέχεσθαι τῆς ἱερωσύνης» σημαίνει: «νὰ ἐξακολουθήσῃς νά θέλῃς νά ἐνεργῇς τὰ τῆς ἱερωσύνης».

381. Εἰς τὸ καίμενον: «Ἐκκλήρυτοι». Εἶναι δὲ οὗτοι οἱ ἄπὸ ποινὴν προσωρινοῦ ἀπορισμοῦ, δηλ. ἀποχῆς ἀπὸ τήν θείαν Κοινωνίαν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον διὰ Χριστιανοῦς πρέπει νά εἶναι ἡ μεγαλύτερα ὁδόν: «Καὶ μία ἡμεῖν ἵστω ὁδόν, τὸ μὴ μετέχειν ἐκείνης τῆς ζωῆς» (1 Χρυσόστομος).

**ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ**

**ΜΕΓΑΛΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ
Α Π Α Ν Τ Α**

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ 26-55

ΚΕΙΜΕΝΟΝ ΚΡΙΤΙΚΟΝ : Υ. Courtonne

(Saint Basile, Lettres, tome I, Paris 1957, p. 63—142
Edit. «Les Belles Lettres» - Budé)

ΣΥΜΒΟΛΑ ΚΩΔΙΚΩΝ

Δι' ὧσους θὰ ἤθελον νὰ γκαρίζουν ἢ νὰ χρησιμεύουν τὸ κάτωθεν τοῦ κειμένου εὑρισκόμενον κριτικὸν ὑπόμνημα (apparatus) παραθέτομεν πίνακα τῶν κωδικῶν· χειρογράφων μετ' ἐξηγήσεων. Τοῦτον εἶχομεν παραθέσει καὶ εἰς τὸν τόμ. IMBA (σ. 40) λόγῳ γενομένου περὶ χειρογράφου παραδόσεως.

V = Vatopedinus 72, I' αἰ.

P = Patmiacus 57, I' αἰ.

B = Baroccianus 121, IA' αἰ.

M = Marcianus 61, IA' αἰ.

L = Laurentianus Mediceus IV—14, IA' ἢ IB' αἰ.

C = Parisinus Coislinianus 237, IA' αἰ.

Τὰ ἐξῆς τρία χειρόγραφα δὲν χρησιμεύουνται ἐπὶ τοῦ συνόλου τῆς ἐκδόσεως τῶν Ἐπιστολῶν, ἀλλὰ δι' ὠρισμένας Ἐπιστολάς, γίνεται δὲ ἐκάστοτε σχετικὴ μνεία:

P = Parisinus Suppl. gr. 1020, IA' αἰ.

Par. = Parisinus gr. 967, IA' αἰ.

G. = Parisinus Suppl. gr. 1021, II' αἰ.

*Ὅπου δὲ εἰς τὸ apparatus σημειοῦται Maur, ἐννοεῖται ἡ ἔκδοσις τῶν Βενεδικτίνων Garnier—Maran (Mauristes).

ΚΑΙΣΑΡΙΩ ΤΩ ΑΔΕΛΦΩ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ

Χάρις τῷ Θεῷ, τῷ τὰ ἑαυτοῦ θαυμάσια καὶ σοὶ ἐπιδεικνυ-
 μένῳ καὶ ἐκ τοσοῦτου θανάτου διασώσαντί σε τῇ τε πατρίδι
 καὶ ἡμῖν τοῖς προσήκουσι. Λείπεται δὴ οὖν μὴ ἀχαρί-
 τους ἡμᾶς δόξῃναι μὴδ' ἀναξίους τῆς τοσαύτης εὐεργε-
 σίας, ἀλλὰ κατὰ δύναμιν τὴν ἡμετέραν διαγγέλλειν τοῦ 5
 Θεοῦ τὰ παράδοξα καί, ἥς ἔργῳ πεπειράμεθα φιλανθρω-
 πίας, ταύτην ἀνυμνεῖν καὶ μὴ λόγῳ μόνον ἀποδιδόναι τὴν
 χάριν, ἀλλὰ καὶ ἔργῳ τοιοῦτον γενέσθαι οἷον καὶ νῦν εἶναι
 πειθόμεθα, τεκμαιρόμενοι τοῖς περὶ σέ θαύμασι. Καὶ ἔτι
 μειζόνως τῷ Θεῷ δουλεύειν παρακαλοῦμεν, προσθήκαις 10
 αἰ τοὺν φόβον συναύξοντα καὶ εἰς τὸ τέλειον προκόπτοντα,
 ἵνα φρόνιμοι οἰκονόμοι τῆς ζωῆς ἡμῶν ἀποδειχθῶμεν, εἰς
 ἣν ἡμᾶς ἡ ἀγαθότης τοῦ Θεοῦ ἐταμιεύσατο. Εἰ γάρ καὶ
 πάσιν ἡμῖν πρόσταγμά ἐστι παρακτεῖναι ἑαυτοὺς τῷ Θεῷ
 ὥστε ἐκ νεκρῶν ζῶντας, πῶς οὐχὶ μᾶλλον τοῖς ὑψωθεῖσιν 15
 ἐκ τῶν πυλῶν τοῦ θανάτου; Τοῦτο δ' ἂν μάλιστα, ὡς
 ἑμαυτὸν πείθω, κατορθωθείη, εἰ βουλευθείημεν αἰ τὴν
 αὐτὴν ἔχειν διάνοιαν ἣν εἶχομεν ἐπὶ τοῦ καιροῦ τῶν
 κινδύνων. Πάντως γάρ που εἰσῆει ἡμᾶς τοῦ βίου τὸ
 μάταιον καὶ ὡς οὐδὲν πιστὸν τῶν ἀνθρωπίνων οὔτε πάγιον, 20
 οὕτω βραδίας ἐχόντων τὰς μεταπτώσεις. Καὶ πού τις μετα-
 μέλεια μὲν ἐκ γε τῶν εἰκότων ἐνεγίνετο ἡμῖν ἐπὶ τοῖς
 φθάσασιν, ὑποσχέσεις δὲ περὶ τῶν ἐφεξῆς, εἰ περιω-
 θείημεν, Θεῷ δουλεύειν καὶ ἑαυτῶν ἐπιμέλεσθαι κατὰ
 πάσαν ἀκρίβειαν. Εἰ γάρ τινα ἡμῖν ἔννοιαν ὁ τοῦ θανάτου 25
 κίνδυνος ἐπικείμενος ἐνεδίδου, οἴμαι ὅτι ἢ ταῦτα ἢ ἐγγύ-
 τατα τούτων ἀναλογίζεσθαι τηνικαῦτα. Ὡστε ἀναγκαίου

11 προκόπτοντα: αἰ προκόπτοντα LC || 18 εἶχομεν: ἴχομεν MC ||
 20 οὔτε: οὐδέ LC || 21 βραδίας: βραδῖως LC || 22 γε: τε LC || 23
 ὑποσχέσεις: ὑπόσχεταις LC || 24 ἐπιμελεσθαι: ἐπιμελήσεσθαι LC

δφλήματος ἐκτίσει ὑπεύθυνοι καθεστήκαμεν. Ταῦτα, ὁμοῦ
 μὲν περιχαρὴς ὦν τῇ τοῦ Θεοῦ δωρεᾷ, ὁμοῦ δὲ καὶ φρον-
 τιδα ἔχων ὑπὲρ τῶν μελλόντων, ἀπεθάρσυνα ὑπομνησαι 30
 τὴν τελειότητά σου. Σὺν δὲ ἐστὶν εὐμενῶς καὶ ἡμέρως
 προσέσθαι ἡμῶν τοὺς λόγους, ὡς καὶ ἐν ταῖς κατ' ὁφθαλ-
 μοὺς ὁμιλίαις σοι σύνηθες.

XXVII

ΕΥΣΕΒΙΩ ΕΠΙΣΚΟΠΩ ΣΑΜΟΣΑΤΩΝ

Ὅτε, τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι καὶ τῇ βοηθείᾳ τῶν σῶν
 προσευχῶν, μικρὸν ἀναφέρειν ἐκ τῆς ἀρρωστίας ἐδοξα καὶ
 ἀνελεξάμην ἑμαυτοῦ τὰς δυνάμεις, τότε ὁ χειμὼν ἐπεγέ-
 νετο, οἴκοι κατείργων ἡμᾶς καὶ κατὰ χώραν μένειν συνα-
 ναγκάζων. Εἰ γὰρ καὶ πολλῷ κουφότερος τῆς συνηθείας 5
 ἀπήντησεν, ἀλλ' οὖν ἔμοιγε ἱκανὸς εἰς ἐμπόδιον οὐχ ὅπως
 ὀδοιπορεῖν δι' ἑμαυτοῦ, ἀλλ' οὐδὲ μικρὸν προκύπτειν τοῦ
 δωματίου δύνασθαι. Ἔστι δέ μοι οὐδὲ τοῦτο μικρόν, τὸ
 καταξιοῦσθαι διὰ γραμμάτων ὁμιλεῖν τῇ θεοσεβείᾳ σου
 καὶ τῇ ἐλπίδι τῶν ἀντιδόσεων ἥδη προαναπαύεσθαι. Εἰ δέ 10
 ὁ καιρὸς ἐνδόξη καὶ τῆς ζωῆς ἡμῖν ἔτι λείποιτο χρόνος καὶ
 μὴ ἄπορον ἡμῖν τὴν ὁδὸν ὁ λιμὸς ἀπεργάσασαιτο, ταχὺ ἂν
 τύχοιμεν τῆς ἐπιθυμίας διὰ τῶν σῶν προσευχῶν καί, ἐπὶ
 τῆς ἐστίας σε καταλαθόντες, κατὰ πάσαν σχολὴν τῶν
 μεγάλων θησαυρῶν τῆς ἐν σοὶ σοφίας ἐμφορηθείημεν. 15

XXVIII

Τῇ ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΝΕΟΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ ΠΑΡΑΜΥΘΗΤΙΚΗ

1 Ἀπῆλθαι μὲν τὰ συμβάντα τὴν ἡμῶν αὐτῶν παρουσίαν,
 τοῦ τε τὴν τιμὴν τῷ μακαρίῳ τοῖς οἰκειοτάτοις ὑμῖν

XXVII. — Titulus εὐσεβίῳ ἐπισκόπῳ σαμοσάτων Maur: τῷ
 αὐτῷ VPBMLC.

6 ἱκανός: ἱκανός M || 7 ἑμαυτοῦ: αὐτοῦ L || 11 ἡμῖν: ἡμῶν LC ||
 ἔτι om. L || 12 ἡμῖν: ἡμῶν L || ἀπεργάσασαιτο: -σοιτο L || ταχύ: τάχα
 BM || 15 μεγάλων: παραλλήλων L.

XXVIII. — 1 2 τοῦ: τῷ L.

συνεκπληρῶσαι καὶ τοῦ τῆς ἐπὶ τῷ πάθει κατηφείας ἀπ' αὐτῆς τῆς θέας τῶν σκυθρωποτέρων συμμετασχεῖν, καὶ ὥστε τῶν ἀναγκαίων βουλευμάτων ὑμῖν κοινωθήσαι. Ἐπεὶ 5 δὲ τὴν σωματικὴν συνάφειαν πολλὰ τὰ διακωλύοντα, λειπόμενον ἦν διὰ τοῦ γράμματος κοινωθεῖν ὑμῖν τῶν παρόντων. Τὰ μὲν οὖν τοῦ ἀνδρὸς θαύματα, ἐφ' οἷς καὶ μάλιστα τὴν ζημίαν ἡμῖν ἀφόρητον ὑπάρχειν λογιζόμεθα, οὐτ' ἂν ἐπιστολῆς μέτρον ὑποδέξαιτο, καὶ ἄλλως ἄωρον 10 ἀνδραγαθημάτων πλήθει τὸν λόγον προσάγειν, οὕτω συμπεπτωκυίας τῆς ψυχῆς ἡμῶν ἐπὶ τῇ λύτῃ. Τί γάρ τῶν ἐκείνου τοιοῦτον οἶον ἢ τῆς μνήμης ἡμῶν ἐκπεσεῖν, ἢ σιωπᾶσθαι ἄξιον νομισθῆναι; Πάντα μὲν γὰρ ἀθρόως εἰσάπαξ εἰπεῖν ἀμήχανον, τὸ δὲ ἐκ μέρους λέγειν δέδοικα 15 μὴ προδοσίαν ἔχη τῆς ἀληθείας. Οἴχεται ἀνὴρ διαφανέστατα δὴ τῶν καθ' ἑαυτὸν πασιν ὁμοῦ τοῖς ἀνθρωπίνους ὑπερενεγκὼν ἀγαθοῖς, ἔρεισμα πατρίδος, Ἐκκλησιῶν κόσμος, στύλος καὶ ἐδραῖωμα τῆς ἀληθείας, στερέωμα τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως, οἰκείους ἀσφάλεια, δυσμαχώτατος 20 τοῖς ὑπεναντίοις, φύλαξ πατρῶων θεσμῶν, νεωτεροποιίας ἐχθρὸς· ἐν ἑαυτῷ δεικνὺς τὸ παλαιὸν τῆς Ἐκκλησίας σχῆμα, οἷον ἀπὸ τινος ἱεροπρεποῦς εἰκόνας, τῆς ἀρχαίας καταστάσεως τὸ εἶδος τῆς ὑπ' αὐτὸν Ἐκκλησίας διαμορφῶν, ὥστε τοὺς αὐτῷ συγγενομένους τοῖς πρὸ 25 διακοσίων ἔτων καὶ ἐπέκεινα φωστήρων τρόπον ἐκλάμψαι συγγεγονέναι δοκεῖν. Οὕτως οὐδὲν οἰκοθεν οὐδὲ νεωτέρας φρενὸς εὐρημα προέφερεν ὁ ἀνὴρ, ἀλλὰ, κατὰ τὴν Μωσέως εὐλογίαν, ἥδαι προκομίζειν ἐκ τῶν ἀδύτων τῆς καρδίας αὐτοῦ ἀγαθῶν θησαυρῶν παλαιὰ παλαιῶν καὶ 30

3 τοῦ: τῷ L || 3π': ἐπ' LC || 5 ordo ὑμῖν βουλευμάτων LC || κοινωθήσαι: κοινῶσαι B || 9 ὑπάρχειν: ὑπάρχει LC || λογιζόμεθα: λογίζεσθαι LC || 10 οὐτ': οὐδ' L || 16 ἔχη: ἔχει ML || 18 ὑπερενεγκῶν: ὑπενεγκῶν C || 21-22 ἱεροποιίας ἐχθρὸς ἐν ἑαυτῷ δεικνὺς το om. P add. P² || 23 ordo τινος ἀπὸ L 28-29 μωσέως: μωυσείως C || 30 ἀγίων om. LC.

παλαιά ἀπὸ προσώπου νέων. Ταύτη τοι καὶ τῆς προτι-
 μήσεως οὐ κατὰ τὴν ἡλικίαν ἐν τοῖς συλλόγοις τῶν δημοτί-
 μων ἤξιοῦτο, ἀλλ' ὑπὲρ πάντας ἦν τῷ τῆς σοφίας ἀρχαίῳ,
 ἐκ κοινῆς συγχωρήσεως τὸ πρωτεῖον καρπούμενος. Ὅσον
 δὲ τῆς τοιαύτης ἀγωγῆς τὸ κέρδος οὐδεὶς ἂν ἐπιζητήσῃ, 35
 πρὸς ὅμῃς ἀποβλέπων. Μόνοι γὰρ ὦν ἴσμεν, ἡ κομιδῇ γε
 ἐν ὀλίγοις, ἐν χειμῶνι τοσοῦτ' καὶ λαίλαπι πραγμάτων
 ἀκούμαντον τῇ ἐκείνου κυβερνήσει τὴν ζωὴν διηγάγετε. Οὐ
 γὰρ ῥῆψατο ὅμῳν αἰρετικῶν πνευμάτων ζάλη, καταποντισ-
 μούς ἐπάγουσα καὶ ναυάγια ταῖς εὐπεριτρέπτοις ψυχαῖς. 40
 Μήτε δὲ ἄψαιτό ποτε, ὦ Δέσποτα τῶν ἀπάντων, ὅς τῷ
 σὺ θεράποντι Γρηγορίῳ. τῷ ἐξ ἀρχῆς πηξαμένῳ τὴν
 κρηπίδα τῆς Ἐκκλησίας τῆς ἐπὶ μήκιστον ἀταραξίας τὴν
 χάριν ἔδωκας. Ἦν μὴ προδῶτε ὑμεῖς ἐν τῷ παρόντι
 καιρῷ, μὴδὲ θρῆνων ἀμετρίᾳ καὶ τῷ ἐκδότους ἑαυτοὺς τοῖς 45
 λυπηροῖς ποιῆσαι τοὺς τῶν ἀναγκαίων καιροὺς τοῖς ἐφεδ-
 ρεύουσι πρόησθε. Ἀλλ' εἰ δεῖ πάντως θρηνεῖν (ὥσπερ οὖν
 οὐ φημι, ἵνα μὴ ὁμοιωθῶμεν ἐν τούτῳ τοῖς μὴ ἔχουσιν
 ἐλπίδα), ὑμεῖς, εἰ δοκεῖ, οἶόν τις χορὸς πενθήρης τὸν
 κορυφαῖον ἑαυτῶν προστησάμενοι, ἐμμελέστερον μετ' 50
 ἐκείνου τὸ συμβάν ἀποκλαύσατε.

2 Καίτοιγε εἰ καὶ μὴ ἐπ' ἐσχάτου γήρως ἤλαυνεν ὁ ἀνὴρ,
 ἀλλ' οὖν τοῦ γε χρόνου ἔνεκεν τῆς ὁμετέρας ἐπιστασίας
 οὐκ ἐνδεῶς εἶχε τοῦ βίου, τοῦ τε σώματος τοσοῦτον
 μετεῖχεν ὅσον τῆς ψυχῆς τὸ καρτερόν ἐν ταῖς ἀλγηδόσιν
 αὐτοῦ δεικνύναι. Τυχὸν δ' ἂν τις ὁμῶν ὑπολάβοι ὅτι καὶ ὁ 5
 χρόνος αὐξήσῃς συμπαθείας καὶ προσθήκῃ φίλτρου, οὐχὶ
 ἀφορμὴ κόρου τοῖς πειραθείσιν γίνεται, ὥστε, ὅσῳ ἐν
 πλείονι χρόνῳ τῆς εὐεργεσίας πεπειράσθῃ, τοσοῦτ' μάλλον

35 τοιαύτης: τοσαύτης L || 37 τοσαύτοι: τοσοῦτ' B || 44 ἔδωκας:
 δεδωκας M || 47 πρόησθε: προῖσθαι L || 48 οὐ om. VPBM || 49 ὑμεῖς:
 ὑμεῖς δὲ LC.

2 1 οὐδὲ καὶ L || ἐσχάτου: -τα L || γήρως: γήρους M || 4 ἐν:
 ἐπὶ LC || 7 γίνεται: ἐγένετο L ἐγγίνεται C || 8 πεπειράσθῃ: πειράσθαι L.

τῆς ἀπολείψεως ἐπαισθάνεσθε· σώματος δὲ δικαίου καὶ
 σκιά τοῦ παντός ἀξία τοῖς εὐλαβέσι. Καὶ εἴη γε πολλοὺς 10
 ὑμῶν ἐπὶ ταύτης εἶναι τῆς διανοίας (οὐδὲ γάρ αὐτοὺς
 ἀμελῶς ἔχειν τοῦ ἀνδρός φημι χρῆναι), ἀλλ' ἀνθρωπίνως
 συμβουλευτὸν τὸ λυπηρὸν διαφέρειν. Ἐπεὶ ὅσα γέ ἐστιν
 εἰπεῖν ἀποκλειομένους τὴν ζημίαν οὐδὲ ἐμὲ αὐτὸν δια-
 φεύγει. Σιωπῇ μὲν γλώττα ποταμοῖς ἴσα τὰς ἀκοάς ἐπι- 15
 κλύουσα, καρδίας δὲ βάθος, οὐδενὶ τέως καταληπτόν,
 ὀνειρῶν ἀσθενέστερον, ὅσα γε πρὸς ἀνθρώπους, διυπτά-
 μενον οἴχεται. Τίς δεῦτερον ἐκείνου προιδέσθαι τὸ μέλλον;
 Τίς ἐν οὕτῳ σταθερῶ καὶ παγίῳ τῆς ψυχῆς ἦθει ἀστραπῆς
 τάχιον τοῖς πράγμασιν ἐπελθεῖν ἱκανός; Ὡ πόλις πολλοῖς 20
 μὲν ἤδη προειλημμένη πάθῃσιν, ὅπ' οὐδενός γε μὴν οὕτως
 εἰς αὐτὰ τὰ καίρια τοῦ βίου ζημιωθεῖσα. Νῦν ἀπῆνθηκέ
 σοι κόσμος ὁ κάλλιστος· Ἐκκλησίᾳ δὲ μέμυκε καὶ σκυθρω-
 πάζουσι πανηγύρεις καὶ τὸ ἱερὸν συνέδριον τὸν κορυφαῖον
 ἐπιποθεῖ, λόγοι δὲ μυστικοὶ τὸν ἐξηγητὴν ἀναμένουσιν, οἱ 25
 παῖδες τὸν πατέρα, οἱ πρεσβῦται τὸν ἡλικιώτην, οἱ ἐν
 τέλει τὸν ἑξαρχον, ὁ δῆμος τὸν προστάτην, οἱ βίου δεό-
 μενοι τὸν τροφέα· πάντες ἐκ τῶν οἰκειοτάτων αὐτὸν ὀνομά-
 των ἀνακαλοῦμενοι, ἐπὶ οἰκείῳ πάθει οἰκτεῖον αὐτῷ καὶ
 προσήκοντα ἕκαστος τὸν θρήνον αἶρουσιν. Ἀλλὰ ποῦ μοι δ 30
 λόγος ὅψ' ἡδονῆς τῶν δακρύων ἐκφέρεται; Οὐκ ἀνανήψο-
 μεν; Οὐχ ἡμῶν αὐτῶν γενησόμεθα; Οὐκ ἀποβλέψομεν πρὸς
 τὸν κοινὸν Δεσπότην, ὃς, ἕκαστον τῶν ἀγίων τῇ ἰδίᾳ
 γενεῇ ἐπιτρέψας ὑπηρετήσασθαι, τοῖς καθήκουσι χρόνοις
 πρὸς ἑαυτὸν πάλιν ἀνεκαλέσατο; Νῦν ἐν καιρῷ τῶν ἐκεῖ 35
 νου φωνῶν ὑπομνήσθητε, ὃς, ἐκκλησιάζων ὑμῖν ἀεὶ

9 ἐπαισθάνεσθε: -θαι L || δι om. L || 10 παντός: παρόντος L || 14
 ἀποκλειομένους: ἀποκλειστέονους M ἀ-οκλειομένους L || 17 ὅσα: ὅσων
 L || 17-18 διυπτάμενον: -ων L || 19 ἐν om. L || 23 σοι: σου C ||
 28 ordo πάντες αὐτὸν LC || οἰκειοτάτων: οἰκείων L || 29 αὐτῷ: ἑαυτῷ
 LC || 30 αἶρουσιν: ἐρῶσι: VPBML² || 33 κοινόν etiam M²: κοινόν
 ἡμῶν M.

διαστέλλετο· « Βλέπετε, λέγων, τοὺς κύνας, βλέπετε τοὺς κακοὺς ἐργάτας. » Πολλοὶ οἱ κύνες. Τί λέγω κύνες; Λύκοι μὲν οὖν βαρεῖς, ἐν ἐπιφανείᾳ προβάτων τὸ δολερὸν ὑποκρύπτοντες, πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης τὸ Χριστοῦ ποίμνιον διασπῶσιν. Οὗς φυλακτέον ὑμῖν ἐγρηγορικοῦ τινος ποιμένος ἐπιστασίᾳ. Ὅν ὑμέτερον μὲν αἰτῆσαι, φιλονεικίας πάσης καὶ φιλοπρωτίας τὰς ψυχὰς καθαρεύοντας, τοῦ Κυρίου δὲ ἀναδείξαι, ὅς, ἀπὸ τοῦ μεγάλου προστάτου τῆς Ἐκκλησίας ὑμῶν Γρηγορίου μέχρι τοῦ μακαρίου τούτου, ἄλλον ἐπ' ἄλλῳ προστιθεῖς καὶ συναρμόζων αἰεὶ, οἷον, ἕκ τινος ἄρμου λίθων πολυτελῶν, θαυμαστὸν οἷον τὸ κάλλος τῆς Ἐκκλησίας ὑμῶν ἐχαρίσατο. Ὡστε οὐδὲ τῶν ἐφεξῆς ἀπελπιστέον. Οἶδε γὰρ Κύριος τοὺς ὄντας αὐτοῦ, καὶ ἀγάγοι ἂν εἰς τὸ μέσον τοὺς παρ' ἡμῶν τυχόν οὐ προσδοκώμενους.

3 Πάλαι με θέλοντα τῶν λόγων παύσασθαι ἢ δόδυνῃ τῆς καρδίας οὐκ ἐπιτρέπει, ἀλλ' ἐπισκῆπτω ὑμῖν πρὸς τῶν Πατέρων, πρὸς τῆς ὁρθῆς πίστεως, πρὸς τοῦ μακαρίου τούτου, διαναστῆναι τὴν ψυχὴν, οἰκεῖον ἑκαστον ἑαυτοῦ τὸ σπουδαζόμενον κρίναντα καὶ τῆς ἐφ' ἑκάτερα τῶν πραγμάτων ἐκθάσεως πρῶτον αὐτὸν ἀπολαύσειν ἡγούμενον, μηδὲ, τὸ τοῖς πολλοῖς συμβαῖνον, πρὸς τὸν πλησίον τῇ τῶν κοινῶν ἐπιμέλειαν ἀπωθεῖσθαι, εἴτα, ἑκάστου τῇ αὐτῇ διανοίᾳ τῶν πραγμάτων δλιγωροῦντος, λαβεῖν ἀπαντας ἴδιον ἑαυτοῖς κακὸν διὰ τῆς ἀμελείας ἐπισπασαμένους. Ταῦτα εἴτε ὡς γειτόνων συμπάθειαν, εἴτε ὡς ὁμοδοξούτων κοινωνίαν, εἴτε καί, ὅπερ ἀληθέστερόν ἐστι, τῇ τῆς ἀγάπης πειθομένων νόμῳ καὶ τὸν ἐκ τοῦ σιωπῆσαι κίνδυνον

39 μὲν οὖν etiam B^a; μὲν B || 40 χριστοῦ: τοῦ χριστοῦ C || 47 οἷον om. L || τὸ om. C || 50 ἂν om. C || τὸ om. LC || 50-51 προσδοκώμενους: προσδοκούμενους M.

3 5 κρίναντα: κρίνεται L || 7 τὴν om. L || 11 συμπάθειαν: -ει VPBMC || 12 κοινωνίαν: -ει VPBMC || 13 πειθομένων etiam M^a: -νω MC.

ἐκκλινόντων, μετὰ πάσης εὐνοίας δέξασθε, πεπεισμένοι
 ὅτι καύχημα ἡμῶν ἔστε, καθάπερ καὶ ἡμεῖς ὑμῶν εἰς τὴν 15
 ἡμέραν τοῦ Κυρίου, καὶ ὅτι ἐκ τοῦ δοθησομένου ποιμένος
 ὑμῖν, ἢ ἐπὶ πλεον τῷ συνδέσμῳ τῆς ἀγάπης ἐνωθησόμεθα,
 ἢ πρὸς παντελεῖ διάστασιν· ὃ μὴ γένοιτο, οὐδὲ ἔσται τῇ
 τοῦ Θεοῦ χάριτι, οὐδ' ἂν αὐτὸς ἴθιν εἴποιμι βλάσφημον
 οὐδέεν. Τοῦτο δὲ εἰδέναι ὑμᾶς βουλόμεθα, ὅτι εἰ καὶ πρὸς 20
 τὴν εἰρήνην τῶν Ἐκκλησιῶν συντρέχοντα ἡμῖν οὐκ ἔσχο-
 μεν τὸν μακάριον, διὰ τινας, ὡς αὐτὸς ἡμῖν διεβεβαιοῦτο,
 προλήψεις, ἀλλ' οὖν γε τῆς πρὸς αὐτὸν ὁδοδοξίας καὶ τοῦ
 αἰετῶν κοινωνῶν ἐπικαλεῖσθαι τῶν πρὸς τοὺς αἵρετικούς
 ἀγώνων, ὑπὸ μάρτυρι τῷ Θεῷ καὶ ἀνθρώποις τοῖς πεπειρα- 25
 μένοις ἡμῶν, οὐδένα καιρὸν ἀπελείφθημεν.

XXIX

Τῇ ἐκκλησίᾳ ἀγκύρας παραμυθητικῇ

Πολὺν ἡμῖν χρόνον σιωπὴν ἐνεποίησεν ἡ ἐκπληξίς τῆς
 βαρυτάτης ἀγγελίας τοῦ συμβάντος κακοῦ. Ἐπεὶ δὲ μικρὸν
 πῶς τῆς ἀφασίας ἀνηνέγκαμεν, ἦν, ὡς οἱ βροντῇ μεγάλῃ
 τὰς ἀκοὰς ἐκπλαγέντες, πεπόνθαμεν, ἀναγκαίως ἐπεστε-
 νάξαμεν τῷ συμβάντι καὶ μεταξὺ ὀδυρόμενοι τὴν ἐπιστο- 5
 λὴν ὑμῖν ἐξεπέμψαμεν. οὐ παρακλήσεως ἔνεκεν (τίς γάρ
 ἂν καὶ λόγος εὐρεθεῖη τοσαύτης συμφορᾶς ἱατρός;), ἀλλὰ
 τὴν ὀδύνην τῆς καρδίας ἡμῶν, καθ' ὅσον δυνατόν, ἐκ τῆς
 φωνῆς ταύτης ὑμῖν διασημαίνοντες. Νῦν ἐδεόμην τῶν
 Ἱερειῶν θρήνων καὶ εἰ δὴ τις ἄλλος τῶν μακαρίων 10

14 ἐκκλινόντων: -νάντων L || 16 κυρίου: γριπτοῦ L || 17 ἢ
 ἐπὶ etiam P²: ἐπὶ VPBM || 18 οὐδὲ: μηδὲ LC || 19 νῦν om. LC || 20
 οὐδὲν: οὐδὲ ἐν VBM || βουλόμεθα: βούλομαι L || 21 εἰρήνην: εἰρημένην B.

XXIX. — 3 πῶς: τῶς τό L || 4 ἐκπλαγίντες: καταπ- LC ||
 ἀναγκαίως: ἀναγκαίως νῦν LCP² || 6 ἐξεπέμψαμεν: -μπομεν L || 7 ἂν
 om. L.

ἀνδρῶν συμφορὰς μεγίστας ἐμπαθῶς ἀπωδύρατο. Πέπτω-
 κεν ἀνὴρ, στῆλος τῷ ὄντι καὶ ἐδραῖωμα τῆς ἀληθείας·
 μᾶλλον δὲ αὐτὸς μὲν πρὸς τὴν μακαρίαν ζωὴν ἀρθείς ἀφ'
 ἡμῶν οἴχεται, κίνδυνος δὲ οὐ μικρὸς μὴ πολλοὶ τῷ ἐρείσ-
 ματι τούτῳ ὑπεξαيرهθέντι συγκαταπέσωσι καὶ τὰ σαθρά 15
 τινῶν φανερὰ γένηται. Κέκλεισται στόμα παρρησίας τε
 δικαίας καὶ λόγοις χάριτος ἐπ' οἰκοδομῇ τῆς ἀδελφότητος
 βρύον. Οἴχεται δὲ φρενὸς βουλευμάτων τῆς ὄντως ἐν Θεῷ
 κινουμένης. Ὡς ποσάκις μοι (κατηγορήσω γὰρ ἑμαυτοῦ)
 ἐπήλθεν ἀγανακτῆσαι κατὰ τοῦ ἀνδρός, ὅτι, ὄλος γενό- 20
 μενος τῆς ἐπιθυμίας τοῦ ἀναλῦσαι καὶ σὺν Χριστῷ εἶναι,
 τὸ ἐπιμεῖναι ἐν τῇ σαρκὶ οὐ προετίμησε δι' ἡμᾶς. Πρὸς
 τίνα λοιπὸν τὰς φροντίδας τῶν ἐκκλησιαστικῶν ὑπερβώ-
 μεθα; Τίνα κοινωνῶν τῶν λυπηρῶν λάβωμεν; Τίνα μερίτην
 τῆς εὐφροσύνης; Ὡς τῆς δεινῆς ὄντως καὶ σκυθρωπῆς 25
 ἐρημίας. Πῶς ἀκριβῶς ὁμοιώθημεν πελεκᾶνι ἐρημικῷ;
 Ἀλλὰ μὴν τὰ γε συναφθέντα μέλη τῆς Ἐκκλησίας, οἷον
 ὑπὸ ψυχῆς τινος, τῆς ἐκείνου προστασίας εἰς μίαν συμπά-
 θειαν καὶ ἀκριβῇ κοινωνίαν συναρμοσθέντα, καὶ φυλάσσε-
 ται διὰ τοῦ συνδέσμου τῆς εἰρήνης πρὸς τὴν πνευματικὴν 30
 ἀρμοσθίαν παγίως καὶ φυλαχθήσεται εἰς αἰεὶ, τοῦτο τοῦ
 Θεοῦ χαριζομένου, ἐδραῖα μένειν καὶ ἀμετακίνητα τῆς
 μακαρίας ἐκείνης ψυχῆς τὰ ἔργα, ὅσα ἐνήθλησε ταῖς
 Ἐκκλησίαις τοῦ Θεοῦ. Πλὴν ἄλλ' ὁ ἀγὼν οὐ μικρὸς μὴ
 τινες πάλιν ἔριδες καὶ διχοστασίαι, ἐπὶ τὴν ἐκλογὴν τοῦ 35
 μεταστάντος ἀναφύεσθαι, πάντα ὁμοῦ τὸν κόπον ἐκ τῆς
 τυχοῦσης ἔριδος ἀνατρέψωσιν.

11 συμφορὰς μεγίστας: συμφορὰς μέγιστος LCP³ || 12 ἀληθείας:
 ἐκκλησίας LCP³ || 13 μὲν om. VPBM || 14 πολλοὶ: πολὺ L || 18 ἐν
 om. M || 20 ὄλος: ὅλης L || 21 ἀναλ ὕσαι: ἀναχωρῆσαι L || 22 ἐν om.
 LC || 23 ἐκκλησιαστικῶν: ἐκκλησιῶν LC || 24 μερίτην: μεριστήν LC ||
 25 εὐφροσύνης etiam P³: συγγνωμοσύνης VPB συγγνώμης M || 27 γέ:
 μὲν L || 28 πό: ἀπὸ L || 28-29 συμπάθειαν: -θίαν B || 29-30 φυλάσ-
 σεται: φυλάττει L φυλάττεται C || 35 ἔριδες: ἔρις LC || 36 μεταστάν-
 τος: προστατούντος LCP³ || 37 ἀνατρέψωσιν: ἀναστρέψωσιν B.

XXX

ΕΥΣΕΒΙΩ ΕΠΙΣΚΟΠΩ ΣΑΜΟΣΑΤΩΝ

Εἰ πάσας ἐφεξῆς γράφοιμι τὰς αἰτίας ὅφ' ὧν μέχρι τοῦ παρόντος κάτεσχέθην, καὶ πάνυ ὀρμημένος πρὸς τὴν σὴν θεοσέβειαν, ἱστορίας ἂν μῆκος ἀπέραντον ἐκπληρῶσαιμι. Νόσους μὲν ἐπαλλήλους καὶ χειμῶνος ἐπάχθειαν καὶ πραγμάτων συνοχὴν παρήμι λέγειν, γινώριμα ὄντα καὶ ἤδη προδεδηλωμένα τῇ τελειότητι σου. Νῦν δὲ καὶ ἦν μόνην εἶχον τοῦ βίου παραμυθίαν τὴν μητέρα, καὶ ταύτην ἀφῆρέθην ὑπὸ τῶν ἁμαρτιῶν. Καὶ μὴ καταγέλαστος μου ὡς ἐν τούτῳ τῆς ἡλικίας ὀρφανίαν ὀδυρομένου, ἀλλὰ σύγνωθί μοι ψυχῆς χωρισμὸν ἀνεκτὸς μὴ φέροντι, ἥς οὐδὲν ἀντάξιον ἐν τοῖς λειπομένοις ὀρῶ. Πάλιν οὖν μοι ὑπέστρεψε τὰ ἄρρωστήματα καὶ πάλιν ἐπὶ κλίνης κατὰκείμει, ἐπὶ μικρᾷ παντελῶς τῆς δυνάμεως σαλεύων καὶ μόνον οὐχὶ ἐφ' ἐκάστης ὥρας τὸ ἀναγκαῖον πέρας τῆς ζωῆς ἐκδεχόμενος. Αἱ δὲ Ἐκκλησίαι σχεδὸν τι παραπλησίως τῷ σώματί μου διάκεινται, ἀγαθῆς μὲν ἐλπίδος οὐδεμιᾶς ὑποφαινομένης, ἀεὶ δὲ πρὸς τὸ χεῖρον τῶν πραγμάτων ὑπορρέοντων. Τέως δὲ ἡ Νεοκαισάρεια καὶ ἡ Ἀγκυρα ἔδοξαν ἔχειν διαδόχους τῶν ἀπελθόντων, καὶ μέχρι τοῦ νῦν ἡσυχάζουσιν. Ἄλλ' οὐδὲ ἡμῖν οἱ ἐπιβουλευόντες ποιῆσαι τι τοῦ θυμοῦ καὶ τῆς πικρίας ἄξιον μέχρι τοῦ παρόντος συνεχωρήθησαν. Καὶ τούτου τὴν αἰτίαν ταῖς σαῖς ὑπὲρ τῶν Ἐκκλησιῶν πρεσβείαις προδήλως ἡμεῖς

XXX. — Titulus εὐσεβίῳ ἐπισκόπῳ σαμοσάτων Maur: τῷ αὐτῷ VPBMLC.

8 ἀναρτίων: ἁμαρτιῶν μεν LP^s || 9 ὀδυρομένου: ἀποδ- LCP^s || 11 τοῖς om. L || 13 μικρᾷς: μακρᾷς C || ordo τῆς δυνάμεως παντελῶς C || 14 οὐχί: οὐκ LCP^s || 20 οὐδέ: οὐδὲν LCP^s.

ἀνατίθεμεν. Ὡστε μὴ ἀποκάμῃς προσευχόμενος ὑπὲρ τῶν
Ἐκκλησιῶν καὶ θυσιῶν τὸν Θεόν. Τοὺς καταξιωθέντας 25
ἐξυπηρετεῖσθαι τῇ δσιότητί σου πάμπολλα πρόσειπε.

XXXI

ΕΥΣΕΒΩΝΑ ΕΠΙΣΚΟΠΩ

Οὐπω ἡμᾶς ὁ λιμὸς ἀνήκε, διόπερ ἀναγκαῖα ἡμῖν ἐστὶν
ἢ ἐπὶ τῆς πόλεως διαγωγή, ἢ οἰκονομίας ἕνεκεν. ἢ συμπα-
θείας τῶν θλιβομένων. Ὅθεν οὐδὲ νῦν ἡδυνήθην κοινω-
νῆσαι τῆς ὁδοῦ τῷ αἰδεσιμωτάτῳ ἀδελφῷ Ὑπατίῳ, ὃν οὐκ
αὐτὸ δὴ τοῦτο εὐφημίας ἕνεκεν ἀδελφὸν ἔχω προσαγο- 5
ρεύειν, ἀλλὰ διὰ τὴν ὑποῦσαν ἡμῖν ἐκ φύσεως οἰκειότητα.
Αἵματος γάρ ἐσμεν τοῦ αὐτοῦ. Ὅς ὁποῖα μὲν κάμνει οὐδὲ
τὴν σὴν ἔλαβε τιμιότητα. Λυπεῖ δὲ ἡμᾶς, ὅτι πᾶσα παρα-
μυθίας ἐλπίς ἐπ' αὐτῷ περικέκοπται, τῶν ἐχόντων τὰ
τῆς ἰάσεως χαρίσματα οὐδὲν ἐπ' αὐτοῦ τῶν συνήθων ἐνε- 10
ργῆσαι συγχωρηθέντων. Διὸ πάλιν τῶν σὼν προσευχῶν τὴν
βοήθειαν ἐπικαλεῖται. Ἐν δὲ τὰ συνήθη προστῆναι, καὶ
διὰ τὴν σεαυτοῦ περὶ τοὺς κάμνοντας εὐσπλαγχνίαν καὶ
δι' ἡμᾶς τοὺς ὑπὲρ αὐτοῦ πρεσβεύοντας, παρακλήθητι,
καί, εἰ μὲν οἷόν τε, πρὸς ἑαυτὸν μεταστεῖλαι τοὺς εὐλα- 15
βεστάτους τῶν ἀδελφῶν, ὥστε ὑπὸ ταῖς σαῖς ὄψεσι προ-
σαχθῆναι αὐτῷ τὴν ἐπιμέλειαν, εἰ δὲ τοῦτο ἀδύνατον,
μετὰ γραμμάτων αὐτὸν προπέμψαι καὶ συστήσαι τοῖς
Ἐμπροσθεν καταξίωσον.

24 ἀποκάμῃς: -μυι; M.

XXXI. — Titulus εὐσεβωνᾶ ἐπισκόπων: πρὸς εὐσεβωνᾶν ἐπίσκοπον
VPBM.

2 ἐπ': περ' C || 3 νῦν om. L || ἡδυνήθην: -θην M || 5 αὐτὸ δὲ
etiam P²: αὐτό P || 6 ἀλλὰ: ἀλλὰ καὶ L || ὑποῦσαν: προσοῦσαν LC
|| 15 ἑαυτὸν: σεαυτὸν V || 18 αὐτὸν: αὐτῶν C.

XXXII

ΣΩΦΡΟΝΙΩ ΜΑΓΙΣΤΡΩ

1 Ἀπολαύει τοῦ καιροῦ καὶ ὁ θεοφιλέστατος ἀδελφός
 ἡμῶν Γρηγόριος ὁ ἐπίσκοπος. Ὁδυνᾶται γὰρ μετὰ πάντων
 καὶ αὐτὸς ἐπηρείαις ἐπαλλήλοις, ὥσπερ τισὶ πληγαῖς
 ἀπροσδοκῆτοις τυπτόμενος. Ἄνθρωποι γὰρ μὴ φοβούμενοι
 τὸν Θεόν, τάχα πού καὶ ὑπὸ τοῦ μεγέθους τῶν κακῶν 5
 βιαζόμενοι, ἐπιηρεάζουσιν αὐτῷ ὡς χρήματα Καίσαριου
 παρ' αὐτῶν ἐλληφότος. Καὶ οὐ τὸ τῆς ζημίας βαρὺ· πάλαι
 γὰρ ἔμαθε χρημάτων ὑπερορᾶν, ἀλλ' ὅτι, μικρὰ παντελῶς
 δεξάμενοι τῶν ἐκείνου, διὰ τὸ ἐπὶ οἰκέταις αὐτοῦ
 γενέσθαι τὸν βίον καὶ ἀνθρώποις οὐδὲν οἰκετῶν αἶρε- 10
 τωτέροις τὸν τρόπον, οἱ, κατὰ πολλὴν ἄδειαν τὰ πλείστου
 ἄξια διανειμάμενοι, ἐλάχιστα παντελῶς ἀπέσωσαν
 τούτοις· ἃ νομίζοντες μηδενὶ ὑποκεῖσθαι, εὐθὺς ἀνάλω-
 σαν εἰς τοὺς δεομένους, καὶ διὰ τὴν ἑαυτῶν προαίρεσιν
 καὶ διὰ τὴν φωνὴν τοῦ κατοικομένου. Λέγεται γάρ 15
 τοῦτο εἰπεῖν ἀποθνήσκων, ὅτι τὰ ἐμὰ πάντα βούλομαι
 γενέσθαι τῶν πτωχῶν. Ὡς οὖν διάκονοι τῆς ἐντολῆς τοῦ
 Κυρίου εὐθὺς αὐτὰ φκονόμεσαν συμφερόντως, καὶ νῦν
 περιέστηκε πενία μὲν χριστιανοῦ, πολυπραγμοσύνη δὲ τῶν
 ἀγοραίων ἐνός. Διὸ ἐπῆλθε πάντα τῇ ἐπαινετῇ σου 20
 καλοκάγαθιά δηλῶσαι, ἵνα, καὶ τὸν ἄνδρα τιμῶν, δὲν ἐκ παλαιοῦ
 γνωρίζεις, καὶ τὸν Κύριον δοξάζων τὸν εἰς ἑαυτὸν ἀναδεχό-

XXXII. — Titulus σωφρονίῳ μαγίστρῳ· σωφρονίῳ μαγίστρῳ διὰ
 γρηγόριον ἐπίσκοπον VPBM τῷ αὐτῷ LC.

13 ἐπαλλήλοις· ἀ' λεπαλλήλοι· LCP² || 6 ὁδοὶ χρήματα ὡς L || καί-
 σαίου· -ρείο· C || 8 ἔμαθε· ἔμαθον· M || χρημάτων· -τα L || 9 τὸ ἐπὶ
 etiam B²· τὸ ἐπὶ· B || 11 οἱ om. L || 12 ἀπέσωσαν· ἀπίωσαν B || 19
 περιέστηκε· περίεστιν L || πενία· ἐν κενίᾳ L || 20 πάντα τῇ nos·
 τῇ πάντα VPBMLC || 22 γνωρίζεις· -ξῆς M.

μενον τὰ τοῖς δούλοις αὐτοῦ γινόμενα, καὶ ἡμᾶς τιμῶν
τοὺς ἐξαιρέτους σεαυτοῦ· καὶ διαλεχθῆς τῷ Κόμητι τῶν
θησαυρῶν περὶ αὐτοῦ τὰ εἰκότα, καὶ τρόπον ἐπινοήσης τῇ 15
μεγάλῃ σεαυτοῦ συνέσει ἀπαλλαγῆς τῶν ἐφυβριστῶν τούτων
καὶ ἀφορήτων ὀχλήσεων.

2 Πάντως δὲ οὐδεὶς οὕτως ἀγνοεῖ τὸν ἄνδρα ὥστε περὶ
αὐτοῦ τι τῶν ἀπρεπῶν ὑπολαβεῖν, ὥς ἄρα τῶν χρημάτων
περιεχόμενος σχηματίζεται τὰ τοιαῦτα. Ἐγγύθεν γὰρ τῆς
ἐλευθεριότητος αὐτοῦ ἡ ἀπόδειξις. Ἡδὲως ἐξίσταται τῶν
λειψάνων τῆς οὐσίας αὐτοῦ τῷ ταμειῷ, ὥστε ὑποδεχθῆναι 5
μὲν αὐτοῦ τὴν οὐσίαν, τὸν δὲ συνήγορον τοῦ ταμείου
λέγοντα πρὸς τοὺς ἐπιφυομένους καὶ ἀπαιτεῖν τὰς ἀπο-
δείξεις, διὰ τὸ ἡμέτερον πρὸς τὰ τοιαῦτα ἀνεπιτήδειον.
Ἐξεστί γάρ μαθεῖν τῇ τελειότητί σου ὅτι, ἕως ἐξῆν,
οὐδεὶς ἀπῆλθεν ἀποτυχῶν ὧν ἐβούλετο, ἀλλὰ τὸ ἐπιζητού- 10
μενον ἀπονητὶ ἕκαστος ἐκομίσαστο, ὥστε καὶ μεταμέλειν τοῖς
πολλοῖς διότι μὴ πλέον ἤτησαν ἀπ' ἀρχῆς· ὃ καὶ μάλιστα
πολλοὺς ἐποίησε τοὺς ἐπηρεαστάς. Πρὸς γὰρ τὸ τῶν
προλαβόντων ὑπόδειγμα ἀφορῶντες, ἄλλος ἄλλον διαδέχε-
ται συκοφαντῶν. Πρὸς οὖν πάντα ταῦτα τὴν σὴν σεμνό- 15
τητα παρακαλοῦμεν στήναι καὶ ὥσπερ τι βέδμα ἐπισχεῖν,
καὶ διακόψαι τῶν κακῶν τὴν συνέχειαν. Οἶδας δὲ ὅπως
βοηθήσης τῷ πράγματι, ὥστε μὴ ἀναμένειν παρ' ἡμῶν
διδαχθῆναι τὸν τρόπον, οἷ, δι' ἀπειρίαν τῶν τοῦ βίου πραγ-
μάτων, καὶ αὐτὸ τοῦτο ἀγνοοῦμεν, πῶς ἂν γένοιτο ἡμῖν τῆς 20
ἀπαλλαγῆς τυχεῖν. Καὶ σύμβουλος οὖν καὶ προστάτης

24 σεαυτοῦ: ἑαυτοῦ LC || διαλεχθῆς: -θείς L || 25 ordo τὰ εἰκότα
περ αὐτοῦ L || ἐπινοήσης: -σεις L || 26 σεαυτοῦ: ἑαυτοῦ L σεαυτοῦ C ||
ἀπαλλαγῆς: ἀπαλλάτῃς L.

25 ταμειῷ: ταμείω M || 6 ταμείου: ταμείου M || 12 διότι: διὰ τὸ
L. ἀπ': ἐξ LC || 15 ordo ταῦτα πάντα LC || 15-16 σεμνότης: σεμνο-
πρέπειαν LC || 18 βοηθήσης: -σεις VM || ἀναμένειν: ἀναμένειναι LC ||
19 διδάσκειν: δ ἀδελφίζεσθαι C || 20 αὐτό: οὐ B || αν: οὐ M || ἡμῖν:
ἡμᾶς L || 21 ἀπαλλαγῆς: ἀπαλλαγῆς M.

αὐτὸς γενοῦ, τὸ εἶδος τῆς βοηθείας διὰ τῆς μεγάλης σεαυ-
τοῦ φρονήσεως ἐξευρίσκων.

XXXIII

ΑΒΟΥΡΓΙΩ

Καὶ τίς οὕτω παλαιὰν ἑταιρείαν οἶδε τιμὰν καὶ ἀρετὴν
αἰδεῖσθαι καὶ κάμνουσι συναλγεῖν, ὡς αὐτὸς σύ; Ἐπεὶ οὖν
τὸν θεοφιλέστατον ἀδελφὸν ἡμῶν, Γρηγόριον τὸν ἐπίσ-
κοπον, κατέλαβε πράγματα, οὔτε ἄλλως φορητὰ καὶ
μάλιστα τῷ ἡθει αὐτοῦ ὑπεναντία, ἔδοξεν ἡμῖν κράτιστον 5
εἶναι ἐπὶ τὴν σὴν καταφυγεῖν προστασίαν καὶ παρὰ σοῦ
τινα εὐρέσθαι λύσιν τῶν συμφορῶν. Συμφορὰ γάρ ἐστιν
ἀφόρητος πράγματα ἀναγκάζεσθαι λέγειν τὸν μὴ πεφυκότα
μηδὲ βουλόμενον, καὶ χρήματα ἀπαιτεῖσθαι τὸν πένητα,
καὶ ἔλκεσθαι εἰς τὸ μέσον καὶ δημοκοπεῖσθαι τὸν πάλαι δι' ἡ- 10
συχίας τοῦ βίου παρελθεῖν κρίναντα. Εἴτε οὖν τῷ Κόμητι
τῶν θησαυρῶν διαλεχθῆναι χρήσιμον εἶναι κρίνης, εἴτε
τισὶν ἑτέροις, τῆς σῆς ἂν εἴη συνέσεως.

XXXIV

ΕΥΣΕΒΙΩ ΕΠΙΣΚΟΠΩ ΣΑΜΟΣΑΤΩΝ

Πῶς ἂν σιωπήσαιμεν ἐπὶ τοῖς παροῦσιν ἢ, τοῦτο καρτε-
ρεῖν μὴ δυνάμενοι, ἄξιόν τινα λόγον τῶν γινομένων

22-23 σεαυτοῦ: ἑαυτοῦ L || 23 ἐξευρίσκων: ἐξευρών LC.

XXXIII. — Titulus ἀβουργίῳ Maur: τῷ αὐτῷ VPBMLC.

1 ἑταιρείαν: ἑταιρίαν C || 7 εὐρίσθαι: περὶ ἡῶν εὐρίσθαι L ||
συμφορῶν: λυπηρῶν LC || 9 λέγειν: ἔχειν P² || 11 εἴτε: εἰ γε B || 12
κρίνης: κρίνεις VLC.

XXXIV. — Titulus εὐσεβίῳ ἐπισκόπῳ σαμοσάτων: εὐσεβίῳ ἐπι-
σκόπῳ σαμοσάτων πρεσβύτερος ὢν διὰ τὴν ταρσὸν ἐπιβουλευομένην V.

εθροίμεν, ὥστε μὴ στεναγμῷ προσεικέναι τὴν φωνὴν
 ἡμῶν, ἀλλὰ θρήνῳ τοῦ κακοῦ τὸ βάρος ἀρκούντως διαση-
 μαίνονται; Οἴχεται ἡμῖν καὶ ἡ Ταρσός. Καὶ οὐ τοῦτο μόνου 5
 δεινόν, καίπερ ἀφόρητον ὄν· ἔστι γὰρ τοῦτου χαλεπώτερον
 πόλιν τοσαύτην, οὕτως ἔχουσιν εὐκληρίας ὥστε Ἰσαύρους
 καὶ Κιλικας καὶ Καππαδόκας καὶ Σύρους δι' ἑαυτῆς
 συνάπτειν, ἐνὸς ἢ δυοῖν ἀπονοίαις ἀνθρώπων δλέθρου
 γενέσθαι πάρεργον, μελλόντων ὁμῶν καὶ βουλευομένων καὶ 10
 πρὸς ἀλλήλους ἀποσκοπούντων. Κράτιστον οὖν, κατὰ τὴν
 τῶν ἱατρῶν ἐπίνοιαν (πάντως δέ μοι πολλὴ ἀφθονία, διὰ
 τὴν σύνοικον ἀρρωστίαν, τῶν τοιούτων παραδειγμάτων),
 οἷ, ἐπειδὴν τὸ τῆς δδύνης μέγεθος υπερβάλλῃ, ἀναισθησίαν
 τῇ ἐπινοίᾳ ἐπιτεχνῶνται τῷ κάμνουντι, καὶ ταῖς ἡμετέ- 15
 ραῖς αὐτῶν ψυχαῖς, ὥς μὴ ταῖς ἀφορήτοις δδύναϊς συνέ-
 χεσθαι, ἀναλγησίαν τῶν κακῶν συνεύξασθαι. Οὐ μὴν ἀλλὰ,
 καίπερ οὕτως ἀβλίως ἔχοντες, μὴ παραμυθίᾳ κεκρήμεθα
 πρὸς τὴν σὴν ἀπιδεῖν ἡμερότητα καὶ ἐκ τῆς σῆς ἐννοίας
 καὶ μνήμης παρῆναι τῆς ψυχῆς τὸ λυπούμενον. Ὡςπερ 20
 γὰρ τοῖς ὀφθαλμοῖς, ἐπειδὴν ποτε συντόνως τὰ λαμπρὰ
 καταβλέψωσι, φέρει τινὰ ῥαστώνην πρὸς τὰ κυανὰ καὶ
 χλοάζοντα τῶν χρωμάτων ἐπανελθεῖν, οὕτω καὶ ταῖς
 ἡμετέραις ψυχαῖς οἷον πραεῖά τις ἐπαφὴ τὸ δδυνηρὸν
 ἐξαιροῖσα ἢ μνήμη τῆς σῆς πραότητος καὶ ἐμμελείας 25
 ἔστι, καὶ μάλιστα ὅταν ἐνθυμηθῶμεν ὅτι τὸ κατὰ σεαυτὸν
 ἅπαν ἐπλήρωσας. Ἐξ ὧν ἱκανῶς καὶ ἡμῖν τοῖς ἀνθρώποις,
 ἐὰν εὐγνωμόνως τὰ πράγματα κρίνωμεν, ὥς οὐδὲν ἐκ τῆς
 σῆς αἰτίας ἀπόλωλεν ἐνεδείξω, καὶ παρὰ Θεοῦ τῆς τῶν
 καλῶν προθυμίας μέγαν σεαυτῷ τὸν μισθὸν κατεκτήσω. 30

3 μὴ: μῆτε L || 6 ἔστι γὰρ τοῦτου χαλεπώτερον om. L || 7 εὐκλη-
 ρίας: εἰλικρίας L || 8 καὶ κίλικας ... σύρους: om. P || καὶ καππαδόκας
 κα?: κίππας· ὅκας τε καὶ L || 9 δυοῖν: δυεῖν LC || ἀπονοίαις nos: ἀπονοί-
 ας VPBMLC || 10 βουλευομένων: βουλομένων L || 14 ὑπερβάλλῃ:
 -άλλῃ C || 15 τῇ ἐπινοίᾳ: τῶν πόνων LCP² || 19 οἷς om. C || 21 γὰρ
 om. B || γὰρ: γάρ ποτε L || 22 ordo ῥαστώνην τινὰ L || 26 το om. P
 add. P² || 27 ἀνθρώποις: ἀνθρώπινους M || 30 σεαυτῷ: -τόν M.

Χαρίσαιοτο δέ σε ἡμῖν καὶ ταῖς ἑαυτοῦ Ἐκκλησίαις ὁ
Κύριος, ἐπ' ὠφελείᾳ τοῦ βίου καὶ διορθώσει τῶν ψυχῶν
ἡμῶν, καὶ καταξιώσει πάλιν τῆς ἐπωφελοῦς συντυχίας
σου.

XXXV

ΑΝΕΠΙΓΡΑΦΟΣ, ΥΠΕΡ ΛΕΟΝΤΙΟΥ

Περὶ πολλῶν μὲν ὡς διαφερόντων μοι ἐπέστειλά σοι,
περὶ πλείονων δὲ καὶ ἐπιστελῶ. Οὔτε γάρ τοὺς δεομένους
ἐπιλιπεῖν δυνατόν, οὔτε ἡμᾶς ἀρνεῖσθαι τὴν χάριν οἷόν τε.
Οὐ μὴν ἐστὶ τις οἰκειότερός μοι, οὔτε μᾶλλον ἀναπαύσαι
με ἐφ' οἷς ἂν εὖ τι πάθοι δυνάμενος τοῦ αἰδεσιμωτάτου 5
ἀδελφοῦ Λεοντίου· οὐ τὴν οἰκίαν οὕτω διάθες, ὥς ἂν εἰ
αὐτὸν ἐμέ καταλάβοις, μὴ ἐν τῇ πενίᾳ ταύτῃ ἐν ᾗ νῦν εἰμι
σὺν Θεῷ, ἀλλ' εὐπορίας τινὸς ἐπειλημμένον καὶ ἀγροῦς
κεκτημένον. Δῆλον γάρ ὅτι οὐκ ἂν ἐποίησάς με πένητα,
ἀλλ' ἐφύλαξας ἂν τὰ παρόντα ἢ ἐπέτεινας τὴν εὐπορίαν. 10
Τοῦτο οὖν ποιῆσαι σε καὶ ἐν τῇ προειρημένῃ μοι οἰκίᾳ τοῦ
ἀνδρὸς παρακαλοῦμεν. Μισθὸς δέ σοι ὑπὲρ πάντων ὁ
συνήθης παρ' ἐμοῦ, εὐχὴ πρὸς τὸν ἅγιον Θεὸν ὑπὲρ ὧν
κάμνεις, καλὸς τε καὶ ἀγαθὸς ὧν καὶ προλαμβάνων τὰς
αἰτήσεις τῶν δεομένων.

15

31 χαρίσαιοτο : -αιτο M -σεται L.

XXXV. — Exstat tantum in VLC. Titulus ἀνεπίγραφος ὑπὲρ
λεοντίου : ὑπὲρ λεοντίου V.

5 πάθοι Maur : παθο·μι VLC || 6 εἰ : ἢ VL || 7 καταλάβοις : -δης
VL || μὴ om. VL || 8 εὐπορίας : οὐκ εὐπορίας V || 11 σε V³ : μοι L
σοι VC.

XXXVI

ΑΝΕΠΙΓΡΑΦΟΣ ΕΠΙ ΕΠΙΚΟΥΡΙΑ

Ὁ πρεσβύτερος τοῦ χωρίου τοῦδε οἶμαι ὅτι πάλαι
 ἔγνωσαι τῇ εὐγενεῖ σου ὅτι ἐστὶν ἐμοὶ σύντροφος. Τί
 οὖν ἄλλο δεῖ με εἰπεῖν πρὸς τὸ δυσωπησαί σου τὴν
 χρηστότητα οἰκείως αὐτὸν ἰδεῖν καὶ βοηθῆσαι αὐτῷ εἰς
 τὰ πράγματα; Εἰ μὲν γὰρ ἐμὲ ἀγαπᾷς, ὥσπερ οὖν ἀγαπᾷς, 5
 δηλονότι καὶ οὗς αὐτ' ἐμαυτοῦ ἔχω ἀναπαύσαι πάσῃ δυνά-
 μει προαιρῇ. Τί οὖν ἐστὶν ὃ παρακαλῶ; Φυλαχθῆναι αὐτῷ
 τὴν παλαιὰν ἀπογραφὴν. Καί γάρ καὶ κάμνει οὐ μετρίως
 ἡμῖν ὑπηρετῶν πρὸς τὸν βίον, διὰ τὸ ἡμᾶς, ὥς αὐτὸς
 ἐπίστασαι, μηδὲν κεκτηῖσθαι ἴδιον, ἀλλὰ τοῖς τῶν φίλων 10
 καὶ συγγενῶν ἀρκεῖσθαι. Ὡς οὖν ἐμὸν οἶκον, μᾶλλον δὲ ὥς
 ἑαυτοῦ, οὕτω θέασαι τὸν τοῦ ἀδελφοῦ τοῦδε, καὶ ἀντὶ τῆς
 εἰς αὐτὸν εὐπορίας παρέξει Θεὸς καὶ σοὶ καὶ οἴκῳ καὶ
 γένει παντὶ σου τὴν συνήθειαν. Γίνωσκε δὲ μοι πάννυ
 ἐπιμελὲς εἶναι μηδὲ ἐκ τῆς ἐξιώσεως ἐπηρεασθῆναι τὸν 15
 ἄνθρωπον.

XXXVII

ΑΝΕΠΙΓΡΑΦΟΣ ΥΠΕΡ ΣΥΝΤΡΟΦΟΥ

Υφφρῶμαι λοιπὸν τῶν ἐπιστολῶν τὸ πλεῖστον. Βιαίως
 μὲν καὶ μὴ φέρων τὴν ἐπάχθειαν τῶν ἀπαιτούντων ἡμᾶς
 ἐκφωνεῖν ἀναγκάζομαι. Γράφω δ' οὖν ὁμῶς, ἄλλον ἀπαλ-

XXXVI. — Exstat tantum in VLC.

5 μὲν om. VL || 8 καὶ κάμνει: κάμνει V || 14 συνήθειαν: αὐτοῦ
 βοήθειαν V || μοι om. V || 15 μηδὲ: μηδὲν V.

XXXVII. — Exstat tantum in VLC. Titulus ἀνεπίγραφος ὑπὲρ
 συντρόφου: ὑπὲρ συντρόφου V.

λαγῆς τρόπον ἐπινοεῖν οὐκ ἔχων ἢ διδοὺς αὐτοῖς τὰς
 ἐπιστολάς ὡς αἰτοῦσιν ἐκάστοτε παρ' ἡμῶν. Φοβοῦμαι 5
 τοίνυν μὴ, ἐπειδὴ πολλοὶ προσκομίζουσι γράμματα, εἰς
 τῶν πολλῶν νομισθῇ καὶ ὁ ἀδελφὸς ὁ δεῖνα. Ἐγὼ γάρ
 πολλοὺς φίλους καὶ συγγενεῖς ἔχειν ἐπὶ τῆς πατρίδος
 ὁμολογῶ, καὶ αὐτὸς εἰς τὴν πατρικὴν τάξιν τετάχθαι διὰ
 τὸ σχῆμα τοῦτο εἰς ὃ ἔταξεν ἡμᾶς ὁ Κύριος. Σύντροφον 10
 δὲ τῆς θρεψαμένης με υἱὸν τοῦτον ἔχω ἕνα, καὶ εὐχομαι
 τὸν οἶκον ἐν ᾧ ἀνετράφην ἐπὶ τῆς ὁμοίας καταστάσεως
 διαμεῖναι, ἵνα μὴ τι ἢ πάντας εὐεργετοῦσα ἐπιδημία τῆς
 σῆς κοσμιότητος ἀφορμὴ πρὸς λύπην τῷ ἀνδρὶ γένηται.
 Ἄλλ' ἐπειδὴ ἔτι καὶ νῦν ἐκ τοῦ αὐτοῦ διατρέφομαι οἴκου, 15
 οὐδὲν ἔχων τῶν ἑμαυτοῦ, ἀρκοῦμενος δὲ τοῖς τῶν ἀγα-
 πητῶν, παρακαλῶ οὕτω φείσασθαι τῆς οἰκίας ἢ ἐνετράφην
 ὥς ἐμοὶ τῆς τροφῆς τὴν χορηγίαν διασώζοντα. Καὶ σε ὁ
 Θεὸς ἀντὶ τούτων τῆς αἰωνίου ἀναπαύσεως ἀξιώσειν.
 Ἐκεῖνό γε μὴν πάντων ἀληθέστατον γινώσκειν σου τὴν 20
 κοσμιότητα βούλομαι, ὅτι τῶν ἀνδραπόδων τὰ πλεῖστα παρ' ἡ-
 μῶν ὑπῆρξεν αὐτῷ μισθὸς τῆς τροφῆς ἡμῶν, τῶν γονέων
 ἡμῶν παρασχομένων. Ὁ δὲ μισθὸς οὐ παντελής ἐστὶ
 δωρεά, ἀλλὰ χρήσις διὰ βίου. Ὡστε, ἂν τι βαρὺ περὶ
 αὐτὰ γένηται, ἔξεστιν αὐτῷ πρὸς ἡμᾶς ἀποπέμψαι, καὶ 25
 ἐσόμεθα ἡμεῖς δι' ἑτέρας ὁδοῦ ὑπεύθυνοι τελέσμεαι καὶ
 ἀπαιτηταὶς πάλιν γινόμενοι.

5 ὡς om. V || 17 $\frac{\pi}{2}$: $\frac{\pi}{2}$ VL || 18 διασώζοντα : ζούσαν C || 22
 μισθός : μισθόν V || 22-23 γονέων ἡμῶν : γονέων V.

XXXVIII

ΓΡΗΓΟΡΙΩ ΑΔΕΛΦΩ ΠΕΡΙ ΔΙΑΦΟΡΑΣ
ΟΥΣΙΑΣ ΚΑΙ ΥΠΟΣΤΑΣΕΩΣ

1 Ἐπειδὴ πολλοὶ τὸ κοινὸν τῆς οὐσίας ἐπὶ τῶν μυστικῶν
 δογμάτων μὴ διακρίνοντες ἀπὸ τοῦ τῶν ὑποστάσεων λόγου
 ταῖς αὐταῖς συνεμπίπτουσιν ὑπονοαῖς, καὶ οἶονται διαφέ
 ρειν μὴδὲν οὐσίαν ἢ ὑπόστασιν λέγειν (ὅθεν καὶ ἤρεσέ τισι
 τῶν ἀνεξετάστως τὰ τοιαῦτα προσδεχομένων, ὥπερ μίαν 5
 οὐσίαν, οὕτως καὶ μίαν ὑπόστασιν λέγειν, καὶ τὸ ἐμπαλιν
 οἱ τὰς τρεῖς ὑποστάσεις παραδεχόμενοι καὶ τὴν τῶν
 οὐσιῶν διαίρεσιν κατὰ τὸν ἴσον ἀριθμὸν ἐκ τῆς ὁμολογίας
 ταύτης δογματίζειν οἶονται δεῖν), διὰ τοῦτο, ὥς ἂν μὴ
 καὶ σὺ τὰ ὅμοια πάθοις, ὑπόμνημά σοι διὰ βραχέων τὸν 10
 περὶ τούτου λόγον ἐποιησάμην. Ἔστι τοίνυν, ὥς ἐν ὀλίγῳ
 παραστήσαι, τοιαύτη τῶν λεγομένων ἡ ἔννοια.

2 Πάντων τῶν ὀνομάτων τὰ μὲν ἐπὶ πλειόνων καὶ τῷ
 ἀριθμῷ διαφερόντων λεγόμενα πραγμάτων καθολικωτέραν
 τινὰ τὴν σημασίαν ἔχει, οἷον ἄνθρωπος. Ὁ γὰρ τοῦτο
 εἰπὼν, τὴν κοινὴν φύσιν διὰ τοῦ ὀνόματος δείξας, οὐ
 περιέγραψε τῇ φωνῇ τὸν τινα ἄνθρωπον, τὸν ἰδίως ὑπὸ 5
 τοῦ ὀνόματος γνωριζόμενον. Οὐ γὰρ μᾶλλον Πέτρος
 ἄνθρωπός ἐστιν ἢ καὶ Ἀνδρέας καὶ Ἰωάννης καὶ Ἰάκωβος.
 Ἡ οὖν κοινότης τοῦ σημαινομένου, ὁμοίως ἐπὶ πάντας
 τοὺς ὑπὸ τὸ αὐτὸ ὄνομα τεταγμένους χωροῦσα, χρεῖαν ἔχει
 τῆς ὑποδιαστολῆς δι' ἧς οὐ τὸν καθόλου ἄνθρωπον, ἀλλὰ 10
 τὸν Πέτρον ἢ τὸν Ἰωάννην ἐπιγινώσκμεθα. Τὰ δὲ τῶν

ὀνομάτων ἰδικωτέραν ἔχει τὴν ἔνδειξιν, δι' ἧς οὐχ ἡ
 κοινότης τῆς φύσεως ἐνθεωρεῖται τῷ σημεινομένῳ, ἀλλὰ
 πράγματός τινος περιγραφὴ μηδεμίαν ἔχουσα πρὸς τὸ
 ὁμογενές, κατὰ τὸ ἰδιάζον, τὴν κοινωνίαν, οἷον ὁ Παῦλος 15
 ἢ ὁ Τιμόθεος. Οὐκ ἐστὶ γὰρ ἡ τοιαύτη φωνὴ ἐπὶ τὸ κοινὸν
 τῆς φύσεως φέρεται, ἀλλὰ χωρίσασα τῆς περιληπτικῆς
 σημασίας περιγεγραμμένων τινῶν πραγμάτων ἔμφασιν διὰ
 τῶν ὀνομάτων παρίστησιν. Ὅταν οὖν δύο ἢ καὶ πλείονων 20
 κατὰ τὸ αὐτὸ ὄντων, οἷον Παύλου καὶ Σιλουανοῦ καὶ Τιμο-
 θεοῦ, περὶ τῆς οὐσίας τῶν ἀνθρώπων ζητεῖται λόγος, οὐκ
 ἄλλον τις ἀποδώσει τῆς οὐσίας ἐπὶ τοῦ Παύλου λόγον,
 ἕτερον δὲ ἐπὶ τοῦ Σιλουανοῦ καὶ ἄλλον ἐπὶ τοῦ Τιμοθέου,
 ἀλλὰ δι' ὧν ἂν λόγων ἡ οὐσία τοῦ Παύλου δειχθῇ, οὗτοι καὶ 25
 τοῖς ἄλλοις ἐφαρμόσουσι, καὶ εἰσιν ἀλλήλοις δημοῦσοι οἱ
 τῷ αὐτῷ λόγῳ τῆς οὐσίας ὑπογραφόμενοι. Ἐπειδὴν δὲ τις
 τὸ κοινὸν μαθὼν ἐπὶ τὰ ἰδιάζοντα τρέψῃ τὴν θεωρίαν, δι'
 ὧν χωρίζεται τοῦ ἑτέρου τὸ ἕτερον, οὐκ ἐστὶ ὁ ἐκάστου
 γνωριστικὸς λόγος τῷ περὶ τοῦ ἄλλου διὰ πάντων συνε- 30
 νεχθήσεται, κἂν ἔν τισιν εὐρεθῇ τὸ κοινὸν ἔχων.

3 Τοῦτο τοίνυν φαμέν· τὸ ἰδίως λεγόμενον τῷ τῆς ὑπο-
 στάσεως δηλοῦσθαι ῥήματι. Ὁ γὰρ ἄνθρωπον εἰπὼν
 ἐσκεδασμένην τινὰ διάνοιαν τῷ ἀορίστῳ τῆς σημασίας τῇ
 ἀκοῇ ἐνεποίησεν, ὥστε τὴν μὲν φύσιν ἐκ τοῦ ὀνόματος
 δηλωθῆναι, τὸ δὲ ὑφεστὸς καὶ δηλούμενον ἰδίως ὑπὸ τοῦ 5
 ὀνόματος πρᾶγμα μὴ σημανθῆναι. Ὁ δὲ Παῦλον εἰπὼν
 ἔδειξεν ἐν τῷ δηλούμένῳ ὑπὸ τοῦ ὀνόματος πρᾶγματι
 ὑφεστῶσαν τὴν φύσιν. Τοῦτο οὖν ἐστὶν ἡ ὑπόστασις, οὐχ
 ἡ ἀόριστος τῆς οὐσίας ἔννοια μηδεμίαν ἐκ τῆς κοινότη-
 τος τοῦ σημεινομένου στάσιν εὐρίσκουσα, ἀλλ' ἡ τὸ κοινόν 10

2 12-15 δι' ἧς ... κοινωνίαν om. L || 12 οἷον ἢ οὐχὶ VBMC || 13
 τῆς : τίς B || 17 χωρίσασα : χωρήσασα M || 21-22 τῶν ἀνθρώπων ...
 οὐσίας om. L || 21 ζητεῖται : ζητῆται VC || 28 τὸ ἕτερον om. V.

3 1 ἰδίως : ἰδικῶς L || 5 ὑφιστός : -τως VMC || 6 μὴ om. LC add.
 C^s.

τε καὶ ἀπερίγραπτον ἐν τῇ τινι πράγματι διὰ τῶν ἐπιφαι-
 νομένων ἰδιωμάτων παριστάσῃ καὶ περιγράφουσα, ὥς καὶ
 τῇ Γραφῇ σύνηθες τὸ τοιοῦτο ποιεῖν ἐν ἄλλοις τε πολλοῖς
 καὶ ἐν τῇ κατὰ τὸν Ἰῶβ ἱστορίᾳ. Ἐπειδὴ γὰρ ἔμελλε τὰ
 περὶ αὐτοῦ διηγεῖσθαι, πρότερον τοῦ κοινοῦ μνημονεύσασα ¹⁵
 καὶ εἰποῦσα ἄνθρωπος, εὐθὺς ἀποτέμνει τῇ ἰδιάζοντι ἐν
 τῇ προσθήκῃ τοῦ τίς. Ἀλλὰ τῆς μὲν οὐσίας τὴν ὑπογραφὴν
 ὥς οὐδὲν φέρουσιν κέρδος πρὸς τὸν προκείμενον τοῦ
 λόγου σκοπὸν ἐσιώπησε, τὸν δὲ τινα διὰ τῶν οἰκείων γνω-
 ρισμάτων χαρακτηρίζει καὶ τόπον λέγουσα καὶ τὰ τοῦ ²⁰
 ἡθους γνωρίσματα καὶ ὅσα τῶν ἔξωθεν συμπαραληφθέντα
 χωρίζειν αὐτὸν καὶ ἀφιστᾶν ἡμέλλε τῆς κοινῆς σημασίας,
 ὥστε διὰ πάντων ἐναργῇ τοῦ ἱστορουμένου γενέσθαι τὴν
 ὑπογραφὴν ἐκ τοῦ ὀνόματος, ἐκ τοῦ τόπου, ἐκ τῶν τῆς
 ψυχῆς ἰδιωμάτων, ἐκ τῶν ἔξωθεν περὶ αὐτὸν θεωρουμένων. ²⁵
 Εἰ δὲ τὸν τῆς οὐσίας ἐδίδου λόγον, οὐδεμία ἂν ἐγένετο
 τῶν εἰρημένων ἐν τῇ τῆς φύσεως ἐρμηνείᾳ μύμη. Ὁ γὰρ
 αὐτὸς ἂν ἦν λόγος, ὃς καὶ ἐπὶ τοῦ Βαλδὰδ τοῦ Σαυχίτου
 καὶ Σοφᾶρ τοῦ Μιναίου καὶ ἐφ' ἑκάστου τῶν ἐκεῖ μνημο-
 νευθέντων ἀνθρώπων. Ὅν τοίνυν ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς ³⁰
 ἔγνωσεν διαφορᾶς λόγον ἐπὶ τε τῆς οὐσίας καὶ τῆς ὁποσ-
 τάσεως, τοῦτον μετατιθεῖς καὶ ἐπὶ τῶν θείων δογμάτων
 οὐχ ἁμαρτήσῃ. Πῶς τὸ εἶναι τοῦ Πατρὸς, ὃ τι ποτὲ
 ὁποτίθεται σου ἢ ἔννοια (πρὸς οὐδὲν γὰρ ἔστιν ἀπο-
 τεταγμένον νόημα τὴν ψυχὴν ἐπερείδῃν, διὰ τὸ πεπεισθαι ³⁵
 αὐτὸ ὑπὲρ πάντων εἶναι νόημα), τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ
 νοήσεις, τοῦτο ὡσαύτως καὶ ἐπὶ τοῦ Πνεύματος τοῦ
 Ἀγίου. Ὁ γὰρ τοῦ ἀκτίστου καὶ τοῦ ἀκαταλήπτου λόγος εἴς
 καὶ ὁ αὐτὸς ἐπὶ τε τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ

13 τοιοῦτο: -τον LC || 14 ἔμελλε: ἔμελε C || 22 ἡμέλλε: ἔμελε
 C || 24-25 ἐκ τῶν τῆς ψυχῆς ἰδιωμάτων om. V || 26 ἐδίδου: ἐδίδου C
 || 28 σαυχίτου: αὐγίτου PBM || 33 ἁμαρτήσῃ: -ση VLCP² -ταις M
 || πῶς: ὥς P || 34-35 ἀποτεταγμένον: ἰποτε- C || 38 τοῦ ἀκαταλήπ-
 του: ἀκαταλήπτου B.

Ἄγιου Πνεύματος ἔστιν. Οὐ γάρ τὸ μὲν μᾶλλον ἀκατάλη- 40
 πτόν τε καὶ ἄκτιστον, τὸ δὲ ἦττον. Ἐπεὶ δὲ χρὴ διὰ τῶν
 ἰδιαζόντων σημείων ἀσύγχυτον ἐπὶ τῆς Τριάδος τὴν
 διάκρισιν ἔχειν, τὸ μὲν κοινῶς ἐπιθεωρούμενον, ὅσον τὸ
 ἄκτιστον λέγω, ἢ τὸ ὑπὲρ πάσαν κατὰληψιν ἢ εἴ τι τοιοῦτο,
 οὐ συμπαραληψόμεθα εἰς τὴν τοῦ ἰδιαζόντος κρίσιν, ἐπι- 45
 ζητήσομεν δὲ μόνον δι' ὧν ἡ περὶ ἐκάστου ἔννοια τηλαυ-
 γῶς καὶ ἀμίκτως τῆς συνθεωρουμένης ἀφορισθῆσεται.

4 Καλῶς οὖν ἔχειν μοι δοκεῖ οὕτως ἀνιχνεύσαι τὸν λόγον.
 Πᾶν ὅπερ ἂν εἰς ἡμᾶς ἐκ θείας δυνάμεως ἀγαθὸν φθάσῃ
 τῆς πάντα ἐν πασὶν ἐνεργούσης χάριτος ἐνέργειαν εἶναι
 φάμεν, καθὼς φησιν ὁ Ἀπόστολος, ὅτι· ἅταυτα δὲ πάντα
 ἐνεργεῖ τὸ ἐν καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα διαιροῦν ἰδίᾳ ἐκάστῳ 5
 καθὼς βούλεται». Ζητοῦντες δὲ εἰ ἐκ μόνου τοῦ Ἄγιου
 Πνεύματος ἡ τῶν ἀγαθῶν χορηγία τὴν ἀρχὴν λαβοῦσα
 οὕτω παραγίνεται τοῖς ἀξίοις, πάλιν ὑπὸ τῆς Γραφῆς
 ὁδηγούμεθα εἰς τὸ τῆς χορηγίας τῶν ἀγαθῶν τῶν διὰ τοῦ
 Πνεύματος ἡμῖν ἐνεργουμένων ἀρχηγὸν καὶ αἷτιον τὸν 10
 Μονογενῆ Θεὸν εἶναι πιστεύειν. Πάντα γὰρ δι' αὐτοῦ
 γεγενῆσθαι καὶ ἐν αὐτῷ συνεστάναι παρὰ τῆς ἁγίας
 Γραφῆς ἐδιδάχθημεν. Ὅταν τοίνυν καὶ πρὸς ἐκείνην
 ὑψωθῶμεν τὴν ἔννοιαν, πάλιν ὑπὸ τῆς θεοπνεύστου
 χειραγωγίας ἀναγόμενοι διδασκόμεθα ὅτι δι' ἐκείνης μὲν 15
 πάντα τῆς δυνάμεως ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παρά-
 γεται, οὐ μὴν οὐδὲ ἐξ ἐκείνης ἀνάρχως, ἀλλὰ τίς ἔστι
 δύναμις ἀγεννήτως καὶ ἀνάρχως ὕφεσθῶσα, ἥτις ἔστιν
 αἰτία τῆς ἀπάντων τῶν ὄντων αἰτίας. Ἐκ γὰρ τοῦ Πατρὸς
 ὁ Υἱὸς, δι' οὗ τὰ πάντα, ᾧ πάντοτε τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον 20
 ἀχωρίστως συνεπινοεῖται. Οὐ γάρ ἔστιν ἐν περινοίᾳ τοῦ
 Υἱοῦ γενέσθαι μὴ προκαταυγασθέντα τῷ Πνεύματι. Ἐπειδὴ

44 τοιοῦτο: -τον VLC || 45-46 ἐπιζητήσομεν: -σωμεν M.

4 3 ἐν πᾶσιν om. M || 4 δι om. LC || 10 ordo ἐνεργουμένων ἡμῖν
 C || 13 καὶ om. V || 19 γάρ om. C || 20 ὁ om. C.

τοῖν τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, ἀφ' οὗ πᾶσα ἐπὶ τὴν κτίσιν ἡ
 τῶν ἀγαθῶν χορηγία πηγάζει, τοῦ Υἱοῦ μὲν ἡρτῆται, ὃ
 ἀδιαστάτως συγκαταλαμβάνεται, τῆς δὲ τοῦ Πατρὸς 15
 αἰτίας ἐξημμένον ἔχει τὸ εἶναι, ὅθεν καὶ ἐκπορεύεται,
 τοῦτο γνωριστικὸν τῆς κατὰ τὴν ὑπόστασιν ἰδιότητος
 σημείου ἔχει, τὸ μετὰ τὸν Υἱὸν καὶ σὺν αὐτῷ γνωρίζεσθαι
 καὶ τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ὑφεστάναι. Ὁ δὲ Υἱὸς δὲ τὸ ἐκ τοῦ
 Πατρὸς ἐκπορευόμενον Πνεῦμα δι' ἑαυτοῦ καὶ μεθ' 30
 ἑαυτοῦ γνωρίζων, μόνος μονογενὴς ἐκ τοῦ ἀγεννήτου
 φωτὸς ἐκλάμψας, οὐδεμίαν κατὰ τὸ ἰδιάζον τῶν γνωρισμά-
 των τὴν κοινωνίαν ἔχει πρὸς τὸν Πατέρα ἢ πρὸς τὸ
 Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, ἀλλὰ τοῖς εἰρημένοις σημείοις μόνος
 γνωρίζεται. Ὁ δὲ ἐπὶ πάντων Θεὸς ἐξαιρετὸν τι γνῶρισμα 35
 τῆς ἑαυτοῦ ὑποστάσεως τὸ Πατὴρ εἶναι καὶ ἐκ μηδεμιᾶς
 αἰτίας ὑποστῆναι μόνος ἔχει, καὶ διὰ τούτου πάλιν τοῦ
 σημείου καὶ αὐτὸς ἰδιαζόντως ἐπιγινώσκεται. Τούτου
 ἕνεκεν ἐν τῇ τῆς οὐσίας κοινότητι ἀσύμβατά φαμεν εἶναι
 καὶ ἀκοινωνήτα τὰ ἐπιθεωρούμενα τῇ Τριάδι γνῶρισμα 40
 δι' ὧν ἡ ἰδιότης παρίσταται τῶν ἐν τῇ πίστει παραδεδο-
 μένων προσώπων, ἑκάστου τοῖς ἰδίοις γνῶρισμασι διακε-
 κριμένως καταλαμβανομένου, ὥστε διὰ τῶν εἰρημένων
 σημείων τὸ κεχωρισμένον τῶν ὑποστάσεων ἐξευρεθῆναι
 κατὰ δὲ τὸ ἡπειρον καὶ ἀκατάληπτον καὶ τὸ ἀκτίστως 45
 εἶναι καὶ μηδενὶ τόπῳ περιεληφθαι καὶ πᾶσι τοῖς τοιού-
 τοις μηδεμίαν εἶναι παραλλαγὴν ἐν τῇ ζωοποιῷ φύσει
 (ἐπὶ Πατρὸς λέγω καὶ Υἱοῦ καὶ Πνεύματος Ἁγίου), ἀλλὰ
 τινα συνεχῇ καὶ ἀδιάσπαστον κοινωνίαν ἐν αὐτοῖς θεω-
 ρεῖσθαι. Καὶ δι' ὧν ἂν τις νοημάτων τὸ μεγαλεῖον ἐνός 50

23 κτίσιν: κτῆσιν PML || 23-24 ordo τῶν ἀγαθῶν ἰ, M || 25 συγκα-
 ταλαμβάνεται: συναντιλαμ- L || 28 τον υἱόν: τοῦ υἱοῦ L²C² || 29-30
 ὑπεστάται: οὗ ὅς υἱός ὁ τὸ ἐκ τοῦ πατρὸς: om. P add. P² || 29 ὁ τὸ: τὸ
 M || 31 μόνος: μόνους V || 34 γόνος: μόνος, V || 38 τούτου: τούτων V
 || 39 ἐν: ἐπὶ LC || 40 τῶν om. M || 48 ordo ἁγίου πνεύματος M || 50
 καὶ δι' ὧν: δι' ὧν V.

τινος τῶν ἐν τῇ ἁγίᾳ Τριάδι πιστευομένων κατανοήσκει,
 διὰ τῶν αὐτῶν προσελεύσεται ἀπαράλλάκτως ἐπὶ Πατρός
 καὶ Υἱοῦ καὶ Πνεύματος Ἁγίου τὴν δόξαν βλέπων, ἐν
 οὐδενὶ διαλείμματι μεταξύ Πατρός καὶ Υἱοῦ καὶ Ἁγίου Πνεύ-
 ματος τῆς διανοίας κενεμβατούσης. Διότι οὐδὲν ἐστὶ τὸ 55
 διὰ μέσου τούτων παρενειρόμενον οὔτε πρᾶγμα ὕφεστώς
 ἄλλο τι παρὰ τὴν θεῖαν φύσιν, ὥς καταμερίζειν αὐτὴν
 πρὸς ἑαυτὴν διὰ τῆς τοῦ ἁλλοτρίου παρεμπτώσεως
 δύνασθαι, οὔτε διαστήματός τινος ἀνυποστάτου κενότης,
 ἥτις κεχηνέναι ποιεῖ τῆς θείας οὐσίας τὴν πρὸς ἑαυτὴν 60
 ἁρμονίαν, τῇ παρενθήκῃ τοῦ κενοῦ τὸ συνεχές διαστέλ-
 λουσα. Ἄλλ' ὁ τὸν Πατέρα νοήσας αὐτὸν τε ἐφ' ἑαυτοῦ
 ἐνόησε καὶ τὸν Υἱὸν τῇ διανοίᾳ συμπαραδέξαστο. Ὁ δὲ
 τοῦτου λαβὼν τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα οὐκ ἀπεμέρισεν, ἀλλ'
 ἀκολουθῶς μὲν κατὰ τὴν τάξιν, συνημμένως δὲ κατὰ τὴν 65
 φύσιν, τῶν τριῶν κατὰ ταῦτόν συγκεκραμένῃ ἐν ἑαυτῷ
 τὴν πίστιν ἀνετυπώσατο. Καὶ ὁ τὸ Πνεῦμα μόνον εἰπὼν
 συμπεριέλαβε τῇ ὁμολογίᾳ ταύτῃ καὶ τὸν οὐ ἐστὶ τὸ
 Πνεῦμα. Καὶ ἐπειδὴ τοῦ Χριστοῦ ἐστὶ τὸ Πνεῦμα καὶ ἐκ
 τοῦ Θεοῦ καθὼς φησὶν ὁ Παῦλος· ὥσπερ ἐξ ἀλύσεως 70
 ὁ τοῦ ἐνδὸς ἄκρου ἀψάμενος καὶ τὸ ἕτερον ἄκρον συνεπιε-
 πάσατο, οὕτως ὁ τὸ Πνεῦμα ἐλκύσας, καθὼς φησὶν ὁ
 προφήτης, δι' αὐτοῦ καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸν Πατέρα συν-
 εφειλκύσατο. Καὶ εἰ τὸν Υἱὸν ἀληθινῶς τις λάβοι, ἔξει
 αὐτὸν ἐκατέρωθεν, πῇ μὲν τὸν ἑαυτοῦ Πατέρα, πῇ δὲ τὸ 75
 ἴδιον Πνεῦμα συνεπαγόμενον. Οὔτε γὰρ τοῦ Πατρός ὁ
 αἶς ἐν τῷ Πατρὶ ὧν ἀποτμηθῆναι δυνήσεται, οὔτε τοῦ
 Πνεύματός ποτε διαζευχθήσεται τοῦ ἰδίου ὁ πάντα ἐν
 αὐτῷ ἐνεργῶν. Ὡσαύτως δὲ καὶ ὁ τὸν Πατέρα δεξάμενος

56 ὕφεστώς: -τός BM || 57 ἄλλο τι: ἀλλ' ὅτι VBL || 66 κατὰ ταυ-
 τόν: κατ' αὐτόν B || ἑαυτῷ: ἐκάστῳ L || 69 καὶ ἐπειδὴ: ἐπειδὴ M || 70
 τοῦ θεοῦ: θεοῦ C || 73 τὸν πατέρα: τὸ πνεῦμα M || 74 ἀληθινῶς:
 ἀληθῶς L || 78-79 ἐν αὐτῷ om. M || 79 ἔξ καὶ: δὲ L || ὁ τὸν πατέρα:
 τὸν πατέρα B.

καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα συμπαραδέξατο τῇ δυνάμει. 80
 Οὐ γὰρ ἔστιν ἐπινοῆσαι τομὴν ἢ διαίρεσιν κατ' οὐδένα
 τρόπον, ὥς ἡ Υἱὸν χωρὶς Πατρὸς νοηθῆναι ἢ τὸ Πνεῦμα
 τοῦ Υἱοῦ διαζευχθῆναι, ἀλλὰ τις ἄρρητος καὶ ἀκατανόητος
 ἐν τούτοις καταλαμβάνεται καὶ ἡ κοινωνία καὶ ἡ διάκρισις,
 οὔτε τῆς τῶν ὑποστάσεων διαφορᾶς τὸ τῆς φύσεως 85
 συνεχὲς διασπώσης οὔτε τῆς κατὰ τὴν οὐσίαν κοινότητος
 τὸ ἰδιάζον τῶν γνωρισμάτων ἀναχεούσης. Μὴ θαυμάσης
 δὲ εἰ τὸ αὐτὸ καὶ συνημμένον καὶ διακεκριμένον εἶναι
 φαμεν καὶ τινα ἐπινοοῦμεν, ὥσπερ ἐν αἰνίγματι, καινὴν
 καὶ παράδοξον διάκρισιν τε συνημμένην καὶ διακεκριμένην 90
 συνάφειαν. Εἰ γὰρ μὴ τις ἐριστικῶς καὶ πρὸς ἐπήρειαν
 ἀκούοι τοῦ λόγου, καὶ ἐν τοῖς αἰσθητοῖς δυνατόν ἐστι τὸ
 τοιοῦτον εἶρεῖν.

5 Καὶ μου δέξασθε τὸν λόγον ὡς ὑπόδειγμα καὶ σκιὰν
 ἀληθείας, οὐχ ὡς αὐτὴν τὴν τῶν πραγμάτων ἀλήθειαν. Οὐ
 γὰρ δυνατόν ἐστι διὰ πάντων ἐφαρμοσθῆναι τὸ ἐν τοῖς
 ὑποδείγμασι θεωρούμενον τοῖς πρὸς ἃ ἡ τῶν ὑποδείγμα- 5
 των χρεια παραλαμβάνεται. Πόθεν οὖν φαμεν τὸ διακεκρι-
 μένον ἅμα καὶ συμφυὲς ἐκ τῶν κατὰ τὴν αἴσθησιν ἡμῖν
 προφανομένων ἀναλογιζέσθαι; Ἥδη ποτὲ τοῦ ἐν τῇ
 νεφέλῃ τόξου τὴν λαμπρότητα κατὰ τὸ ἔαρ, τεθέασαι,
 ἐκεῖνο λέγω τὸ τόξον ὅπερ ὁ κοινὸς λόγος ἱρὶν εἰωθεν
 ἐπονομάζειν, ὃ φασιν οἱ περὶ ταῦτα δεινοὶ τότε συνίστασ- 10
 θαι, ὅταν ἀνακεκραμένη τις ᾖ πρὸς τὸν ἀέρα νοτίς, τῆς
 τῶν πνευμάτων βίας τὸ ἐν τοῖς ἀτμοῖς ὕγρὸν καὶ παχὺ
 νεφῶδες ἤδη γενόμενον εἰς ὑετὸν ἀποθλιβούσης. Συνίστασ-
 θαι δὲ λέγουσιν οὕτως. Ἐπειδὴν ἡ τοῦ ἡλίου ἀκτίς κατὰ
 τὸ πλάγιον ὑποδραμοῖσα τὸ πυκνὸν τε καὶ συνηρεφές τῆς 15
 νεφώσεως, εἴτα κατὰ τὸ εὐθὺ νέφει τινὶ τὸν ἴδιον κύκλον

82 ἡ υἱόν: υἱόν P || 88 καὶ διακεκριμένον om. B || 89 φαμεν:
 ἔφαμεν L.

5 4 τοῖς πρὸς: πρὸς C || 6 ἡμῖν: ἡμῶν P || 12 οἶδο παχὺ καὶ B ||
 14 δι om. L.

έναπερείσηται, οἷόν τις καμπή καὶ ἐπάνοδος τοῦ φωτὸς
 πρὸς ἑαυτὸ γίνεται, τῆς αὐγῆς πρὸς τὸ ἔμπαλιν ἀπὸ τοῦ
 ὕγρου τε καὶ στίλβοντος ἀναλυούσης. Ἐπειδὴ γὰρ φύσις
 ἐστὶ ταῖς φλογώδεσι μαρμαρυγαῖς, εἴ τιτι λείψ προσπέ- 20
 σοιεν, πρὸς ἑαυτὰς πάλιν ἐπανακλᾶσθαι, κυκλοτερές δέ
 τοῦτο τὸ σχῆμα διὰ τῆς ἀκτίνος ἐν τῷ ὕγρῳ τε καὶ λείψ
 τοῦ ἀέρος γινόμενον, ἐξ ἀνάγκης κατὰ τὸ σχῆμα τοῦ
 ἡλιακοῦ κύκλου καὶ ὁ παρακείμενος τῷ νέφει ἀήρ διὰ τῆς
 ἀποστιλβούσης αὐγῆς περιγράφεται. Αὕτη τοίνυν ἡ αὐγή 25
 καὶ συνεχῆς ἐστὶ πρὸς ἑαυτὴν καὶ διήρηται. Πολύχρωμος
 γὰρ τις οὖσα καὶ πολυειδής, ἀφανῶς τοῖς ποικίλοις ἀνθεσι
 τῆς βαφῆς πρὸς ἑαυτὴν κατακιρνᾶται, τῶν ἑτεροχρoοῦν-
 των τὴν πρὸς ἀλλήλα συμβολὴν ἐκ τῶν ὤψεων ἡμῶν κατὰ τὸ
 λεληθὸς ὑποκλέπτουσα, ὥς μὴ ἂν ἐπιγνώσθῃται τοῦ 30
 γλαυκοῦ πρὸς τὸ πυραυγῆς τὸν διὰ μέσου τόπον τὸν
 μιγνύοντα δι' ἑαυτοῦ καὶ χωρίζοντα τὴν τῶν χροῶν ἑτερό-
 τητα, ἢ τοῦ πυραυγοῦς πρὸς τὸ πορφύρεον ἢ ἐκείνου πρὸς
 τὸ ἡλέκτρινον. Πάντων γὰρ αἱ αὐγαὶ κατὰ ταῦτόν δρώμε-
 ναι καὶ τηλαυγεῖς εἰσι καὶ τῆς πρὸς ἀλλήλας συναφείας 35
 τὰ σημεῖα κλέπτουσαι τοὺς ἐλέγχους ἐκφεύγουσιν, ὥς
 ἀμήχανοι ἐξευρεῖν μέχρι τίνος ἔστηκε τὸ πυρῶδες ἢ τὸ
 σμαραγδίζον τῆς αἴγλης καὶ ἀπὸ τίνος ἄρχεται μηκέτι
 τοιοῦτον εἶναι οἷον ἐν τῷ τηλαυγεί καθορᾶται. Ὡςπερ
 τοίνυν ἐν τῷ ὑποδείγματι καὶ τὰς τῶν χρωμάτων διαφορὰς 40
 φανερώς διαγινώσκωμεν καὶ διάστασιν ἑτέρου πρὸς τὸ
 ἕτερον οὐκ ἐστὶ τῇ αἰσθήσει καταλαβεῖν, οὕτω μοι λόγισαι
 δυνατὸν εἶναι καὶ περὶ τῶν θείων δογμάτων ἀναλογίσασθαι·
 τὰς μὲν τῶν ὑποστάσεων ιδιότητας, ὥςπερ τι αὐθός τῶν

18 γίνεται : γίνηται L || 20 τιτι : τι L || 23-24 κατὰ ... κύκλου om.
 L || 25 αὐγῆς : αὐτῆς B || 26 καὶ συνεχῆς : συνεχῆς V || πολύχρωμος :
 -χροῖς LP² || 30 ὑποκλέπτουσα : ὑπεκκλ- VM || ἂν om. L || 32 μιγ-
 νύοντα : μιγνύοντα LC || 35 ἀλλήλα. : ἀλλήλα L || 36 ἐκφεύγουσιν :
 φεύγουσιν LC || 38 μηκέτι : καὶ μηκέτι L || 44 τι om. L.

κατὰ τὴν ἴριν φαινομένων, ἐπαστράπτειν ἑκάστῳ τῶν ἐν 45
 τῇ Ἀγίᾳ Τριάδι πιστευομένων, τῆς δὲ κατὰ τὴν φύσιν
 ιδιότητος μηδεμίαν ἑτέρου πρὸς τὸ ἕτερον ἐπινοεῖσθαι
 διαφοράν, ἀλλ' ἐν τῇ κοινότητι τῆς οὐσίας τὰς γνωριστικὰς
 ιδιότητας ἐπιλάμπειν ἑκάστῳ. Καὶ γὰρ κάκει ἐν τῷ ὑπο-
 δείγματι ἡ ἀπαυγάζουσα τὴν πολύχρωμον ἐκείνην αὐγὴν 50
 μία οὐσία ἦν, ἡ διὰ τῆς ἡλιακῆς ἀκτίνος ἀνακλωμένη, τὸ
 δὲ ἄνθος τοῦ φαινομένου πολυειδές, πα-δεύοντος ἡμᾶς τοῦ
 λόγου καὶ διὰ τῆς κτίσεως μὴ κενοπαθεῖν τοῖς περὶ τοῦ
 δόγματος λόγοις, ὅταν εἰς τὸ δυσθεώρητον ἐμπεσόντες
 πρὸς τὴν τῶν λεγομένων συγκατάθεσιν λιγυγιάσωμεν. 55
 Ὡς περ γὰρ ἐπὶ τῶν τοῖς ὀφθαλμοῖς φαινομένων κρείττων
 ἐφάνη τοῦ λόγου τῆς αἰτίας ἡ πείρα, οὕτω καὶ τῶν ὑπερανα-
 θεηκότων δογμάτων κρείττων ἐστὶ τῆς διὰ λογισμῶν κατα-
 λήψεως ἡ πίστις, καὶ τὸ κεχωρισμένον ἐν ὑποστάσει καὶ
 τὸ συνημμένον ἐν τῇ οὐσίᾳ διδάσκουσα. Ἐπεὶ οὖν τὸ μὲν τι 60
 κοινὸν ἐν τῇ Ἀγίᾳ Τριάδι, τὸ δὲ ἰδιάζον ὁ λόγος ἐνεθεώ-
 ρησεν, ὁ μὲν τῆς κοινότητος λόγος εἰς τὴν οὐσίαν ἀνά-
 γεται, ἡ δὲ ὑπόστασις τὸ ἰδιάζον ἑκάστου σημείον ἐστίν.

Ὁ ἄλλ' ἴσως οἶεται τις μὴ συμβαίνειν τὸν ἀποδοθέντα
 περὶ τῆς ὑποστάσεως λόγον τῇ διανοίᾳ τῆς τοῦ Ἀποστόλου
 γραφῆς ἐν οἷς φησι περὶ τοῦ Κυρίου, ὅτι· «Ἀπαύγασμα τῆς
 δόξης αὐτοῦ καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως». Εἰ γὰρ ὑπό-
 στασιν ἀποδεδώκαμεν εἶναι τὴν συνδρομὴν τῶν περὶ ἑκά- 5
 στον ιδιωμάτων, ὁμολογεῖται δὲ ὡς περ ἐπὶ τοῦ Πατρὸς
 εἶναι τι τὸ ἰδιαζόντως ἐπιθεωρούμενον, δι' οὗ μόνος ἐπιγι-
 νώσκεται, κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ περὶ τοῦ Μονογε-
 νοῦς τὸ ἴσον πιστεύεται, πῶς ἐνταῦθα τὸ τῆς ὑποστά-
 σεως ὄνομα τῷ Πατρὶ μόνῳ προσμαρτυρεῖ ἡ Γραφή, τὸν δὲ 10

45 ἐπαστράπτειν: ἀπαυαστ- P || 49 ιδιότητος: οὐσιότητος C || 50
 πολύχρωμον: -χροον LCP⁴ || 51 οὐσία: οὐσα L || ἀνακλωμένη: ἀνα-
 κυλουμένη L || 53 καὶ οσα. P || κενοπαθεῖν: ξενο- M² || 55 λιγυγιάσω-
 μεν: εἰλ- L || 61-62 ἐνεθεώρησεν: ἰθεώρησεν B.

6 ὁμολογεῖται: ὁμολόγηται C.

Υἱὸν μορφήν λέγει τῆς ὑποστάσεως, οὐκ ἐν ἰσίοις, ἀλλ' ἐν τοῖς τοῦ Πατρὸς γνωρίσμασι χαρακτηριζόμενον; Εἰ γὰρ ἡ ὑπόστασις τὸ ἰδιάζον τῆς ἐκάστου υπάρξεως σημείον ἐστι, τοῦ δὲ Πατρὸς ἴδιον τὸ ἀγεννήτως εἶναι ὁμολογεῖται, μεμόρφωται δὲ ὁ Υἱὸς τοῖς τοῦ Πατρὸς ἰδιώμασιν, ἔρα 15 οὐκέτι διαμένει τῷ Πατρὶ κατ' ἐξαίρετον ἐπ' αὐτοῦ μόνου τὸ ἀγέννητον λέγεσθαι, εἴπερ τῷ ἰδιάζοντι τοῦ Πατρὸς καὶ ἡ τοῦ Μονογενοῦς χαρακτηρίζεται ὡς παρῆς.

7 Ἀλλ' ἡμεῖς τοῦτο φαμεν, ὅτι ἕτερον πληροῖ σκοπὸν ἐνταῦθα τῷ Ἀποστόλῳ ὁ λόγος, πρὸς δὲ βλέπων ταύταις ἐχρήσατο ταῖς φωναῖς, δόξης ἀπαύγασμα λέγων καὶ χαρακτήρα τῆς ὑποστάσεως, ὅνπερ ὁ ἀκριβῶς νοήσας οὐδὲν εὐρήσει τοῖς παρ' ἡμῶν εἰρημένοις μαχόμενον, ἀλλ' 5 ἐπὶ τινος ἰδιαζούσης ἐννοίας τὸν λόγον διεξαγόμενον. Οὐ γὰρ ὅπως διακριθεῖεν ἀπ' ἀλλήλων αἱ ὑποστάσεις διὰ τῶν ἐπιφαινομένων σημείων ὁ ἀποστολικὸς πραγματεύεται λόγος, ἀλλ' ὅπως τὸ γνήσιόν τε καὶ ἀδιάστατον καὶ συνημμένον τῆς τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα σχέσεως νοηθεῖ. 10 Ὡς γὰρ οὐκ εἶπεν· «ὃς ὢν δόξα τοῦ Πατρὸς», καίτοιγε τὸ ἀληθές οὕτως ἔχει, ἀλλὰ τοῦτο παραλιπὼν ὡς ὁμολογούμενον, τὸ μὴ ἄλλο τι δόξης εἶδος ἐπὶ τοῦ Πατρὸς καὶ ἕτερον ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ νοεῖν διδάσκων, αὐτῆς τῆς τοῦ Πατρὸς δόξης ἀπαύγασμα τὴν τοῦ Μονογενοῦς διορίζεται 15 δόξαν, τὸ ἀδιαστάτως συνεπινοεῖσθαι τῷ Πατρὶ τὸν Υἱὸν κατασκευάζων ἐκ τοῦ κατὰ τὸ φῶς ὑποδείγματος. Ὡς γὰρ ἐκ τῆς φλόγος μὲν ἡ ἀογῆ, οὐ μὴν ὕστερα μετὰ τὴν φλόγα ἐστὶν ἡ ἀογῆ, ἀλλ' ὁμοῦ τε ἡ φλόξ ἀνέλαμψε καὶ συναπηνυγάζθη τὸ φῶς, οὕτω βούλεται καὶ ἐκ τοῦ Πατρὸς μὲν τὸν 20 Υἱὸν νοεῖσθαι, οὐ μὴν παρατάσει τινὶ διαστηματικῇ τῆς τοῦ Πατρὸς υπάρξεως τὸν Μονογενῆ διορίζεσθαι, ἀλλ' αἰ

14 ὁμολογεῖται: ὁμολογήται C.

7 2 ὢν: ὁ M || 16 ἀδιαστάτως: ἀδιασπύτως C || 18-19 ordo isat μετὰ τὴν φλόγα M || 20 ordo μὲν καὶ ἐκ τοῦ πατρὸς LC || 21 παρατάσει: etiam M²: παραστάσει M.

τῷ αἰτίῳ τὸ ἐξ αὐτοῦ συνυπολαμβάνειν. Κατὰ τὸν αὐτὸν
οὖν τρόπον, ὥσπερ ἐφερμηνεύων τὸν προαποδοθέντα νοῦν,
καὶ ὑποστάσεως χαρακτηρὰ φησι τοῖς σωματικοῖς ἡμᾶς 25
ὑποδείγμασι πρὸς τὴν τῶν ἀοράτων χειραγωγῶν κατα-
νόησιν. Ὡς γὰρ τὸ σῶμα πάντως ἐστὶν ἐν σχήματι, ἀλλ'
ἕτερος μὲν ὁ τοῦ σχήματος, ἕτερος δὲ ὁ τοῦ σώματος
λόγος, καὶ οὐκ ἔν τις ἀποδιδούς τὸν ἑκατέρου τούτων
ὁρισμὸν συνενεχθεῖν τῷ περὶ τοῦ ἑτέρου, πλὴν ἀλλὰ κἄν 30
λόγῳ διακρίνης τὸ σχῆμα τοῦ σώματος, ἢ φύσις οὐ παρα-
δέχεται τὴν διάκρισιν, ἀλλὰ συνημμένως νοεῖται μετὰ τοῦ
ἑτέρου τὸ ἕτερον, οὕτως οἶεται δεῖν ὁ Ἀπόστολος· κἄν ὁ
τῆς πίστεως λόγος ἀσύγχυτον καὶ διηρημένην τὴν τῶν
ὑποστάσεων διδασκῇ διαφοράν, ἀλλὰ καὶ τὸ προσεχές καὶ 35
οἶονεῖ συμφυὲς τοῦ Μονογενοῦς πρὸς τὸν Πατέρα διὰ τῶν
εἰρημένων παρίστησιν, οὐχ ὥς οὐκ ὄντος ἐν ὑποστάσει καὶ
τοῦ Μονογενοῦς, ἀλλ' ὥς οὐ παραδεχομένου μεσότητά τινα
τῆς ἑαυτοῦ πρὸς τὸν Πατέρα ἐνώσεως· ὥστε τὸν τῷ
χαρακτήρι τοῦ Μονογενοῦς διὰ τῶν τῆς ψυχῆς ὁμμάτων 40
ἐνατενίσαντα καὶ τῆς τοῦ Πατρὸς ὑποστάσεως ἐν περινοίᾳ
γενέσθαι, οὐκ ἐπαλλασσομένης οὐδὲ συναναμιγνυμένης
τῆς ἐπιβεωρουμένης αὐτοῖς ιδιότητος, ὥς ἡ τῷ Πατρὶ
τὴν γέννησιν ἢ τῷ Υἱῷ τὴν ἀγεννησίαν ἐπιμορφάζειν,
ἀλλ' ὥς οὐκ ἐνδεχόμενον τὸ ἕτερον τοῦ ἑτέρου δια- 45
ζεύξαντας ἐφ' ἑαυτοῦ μόνον καταλαβεῖν τὸ λειπόμενον.
Οὐδὲ γὰρ ἐστὶ δυνατόν Υἱὸν ὀνομάσαντα μὴ καὶ Πατρός
ἐν περινοίᾳ γενέσθαι, σχετικῶς τῆς προσηγορίας ταύτης
καὶ τὸν Πατέρα συνεμφαινούσης.

8. Ἐπειδὴ τοίνυν ὁ ἑωρακὼς τὸν Υἱὸν ὁρᾷ τὸν Πατέρα,

23 τό: τῷ PLC || 25 ordo ὑποστάσεως χαρακτηρὰ φησι καὶ B ||
ὑποστάσεως χαρακτηρὰ φησι: om. L || 28 σχήματος: σῆματος; L²
|| σώματος: σχήματος; L || 35 διδασκῇ: -κει LC || 37 ὄντος: etiam L²:
ὄντως L || 38-40 ἀλλ' ὥς ... μονογενοῦς om. P add. P² || 43 ἐκθεω-
ρουμένης: -ούσης C || 45 ἐνδεχόμενος: -ου V || ordo τοῦ ἑτέρου τὸ
ἕτερον L || 45-46 διαζεύξαντας: -τα V -τος C || 46 μόνον: μόνου LC.

καθώς φησιν ἐν Εὐαγγελίοις ὁ Κύριος, διὰ τοῦτο χαρακτηρὰ φησιν εἶναι τὸν Μονογενῆ τῆς τοῦ Πατρὸς ὑποστάσεως. Καὶ ὡς ἂν μᾶλλον ἐπιγνωσθεῖη τὸ νόημα, καὶ ἄλλας συμπαραληψόμεθα τοῦ Ἀποστόλου φωνάς ἐν αἷς εἰκόνα 5 τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου καὶ τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ πάλιν εἰκόνα φησίν, οὐχὶ τῷ διαφέρειν τοῦ ἀρχετύπου τὴν εἰκόνα κατὰ τὸν τῆς ἀορασίας καὶ τῆς ἀγαθότητος λόγον, ἀλλ' ἵνα δειχθῇ ὅτι ταῦτόν τῷ πρωτοτύπῳ ἐστὶ, κἂν ἕτερον ᾖ. Οὐ γάρ ἂν ὁ τῆς εἰκόνης διασθῇ λόγος, εἰ μὴ διὰ πάντων 10 τὸ ἐναργές ἔχοι καὶ ἀπαράλλακτον. Οὐκοῦν ὁ τὸ τῆς εἰκόνης κατανοήσας κάλλος ἐν περινοίᾳ τοῦ ἀρχετύπου γίνεται. Καὶ ὁ τοῦ Υἱοῦ τὴν οἶκει μορφὴν τῇ διανοίᾳ λαβὼν τῆς πατρικῆς ὑποστάσεως τὸν χαρακτηρὰ ἀνετυπώσατο βλέπων διὰ τούτου ἐκείνον, οὐ τὴν ἀγεννησίαν τοῦ 15 Πατρὸς ἐν τῷ ἀπεικονίσματι βλέπων (ἡ γὰρ ἂν δι' ὅλου ταῦτόν ᾖ καὶ οὐχ ἕτερον), ἀλλὰ τὸ ἀγέννητον κάλλος ἐν τῷ γεννητῷ κατοπτεύσας. Ὡς περ ὁ ἐν τῷ καθαρῷ κατόπτρῳ τὴν γενομένην τῆς μορφῆς ἔμφασιν κατονοήσας ἐναργῆ τοῦ ἀπεικονισθέντος προσώπου τὴν γνῶσιν ἔσχεν, 20 οὕτως ὁ τὸν Υἱὸν ἐπιγνοὺς τὸν χαρακτηρὰ τῆς πατρικῆς ὑποστάσεως διὰ τῆς τοῦ Υἱοῦ γνώσεως ἐν τῇ καρδίᾳ ἐδέξατο. Πάντα γὰρ τὰ τοῦ Πατρὸς ἐν τῷ Υἱῷ καθορᾶται καὶ πάντα τὰ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Πατρὸς ἐστίν, ἐπειδὴ καὶ ὅλος 25 ὁ Υἱὸς ἐν τῷ Πατρὶ μένει καὶ ὅλον ἔχει πάλιν ἐν ἑαυτῷ τὸν Πατέρα. Ὡστε ἡ τοῦ Υἱοῦ ὑπόστασις οἶκει μορφὴ καὶ πρόσωπον γίνεται τῆς τοῦ Πατρὸς ἐπιγνώσεως, καὶ ἡ τοῦ Πατρὸς ὑπόστασις ἐν τῇ τοῦ Υἱοῦ μορφῇ ἐπιγινώσκεται, μενούσης αὐτοῖς τῆς ἐπιθεωρουμένης ιδιότητος εἰς 30 διάκρισιν ἐναργῆ τῶν ὑποστάσεων.

8 11 ἔχει: ἔχει LC || 16 ἡ: ἡ C || 18 ὥς περ: ὥς περ γὰρ C || 23 ἐδέξατο: εἰσιδέξατο LC || 29 ordo τῆς αὐτοῖς V || ordo τῆς ἐπιθεωρουμένης αὐτοῖς B.

XXXIX

ΙΟΥΛΙΑΝΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΩ

Ἡ μὲν παροιμία φησὶν· « Οὐ πόλεμον ἀγγέλλεις », ἐγὼ δὲ προσβείην ἐκ τῆς κωμῳδίας· « ὦ χρυσὸν ἀγγελίας ἐπὶδν. » Ἰθὶ οὖν, ἔργοις αὐτὸ δείξον καὶ σπευδε παρ' ἡμᾶς. Ἀφίξη γὰρ φίλος παρὰ φίλον. Ἡ δὲ περὶ τὰ πράγματα κοινὴ καὶ συνεχὴς ἀσχολία δοκεῖ μὲν εἶναι πῶς τοῖς 5 πάρεργον αὐτὸ ποιοῦσιν ἐπαχθής, οἱ δὲ τῆς ἐπιμελείας κοινωνοῦντές εἰσιν ἐπιεικεῖς, ὥς ἑμαυτὸν πείθω, καὶ συνετοὶ καὶ πάντως ἱκανοὶ πρὸς πάντα. Δίδωμι οὖν μοι βρασιάνην, ὥστε ἐξεῖναι μὴδὲν ὀλιγοῦντι καὶ ἀναπαύεσθαι. Σύνεσμεν γὰρ ἀλλήλοις οὐ μετὰ τῆς ἀδλικῆς ὑπο- 10 κρίσεως μόνῃς ἢς οἶμαι σε μέχρι τοῦ δεῦρο πεπειρασθαι, καὶ ἦν ἐπαινοῦντες μισοῦσι τηλικούτον μῖσος ἤλικον οὐδὲ τοὺς πολεμιωτάτους, ἀλλὰ μετὰ τῆς προσηκούσης ἀλλήλους ἐλευθερίας ἐξελέγχοντές τε, ὅταν δέῃ, καὶ ἐπιτιμῶντες οὐκ ἔλαττον φιλοῦμεν ἀλλήλους τῶν σφόδρα 15 ἑταίρων. Ἐνθεν ἔξεστιν ἡμῖν (ἀπείη δὲ φόβος) ἀνειμένους τε σπουδάζειν καὶ σπουδάζουσι μὴ ταλαιπωρεῖσθαι, καθεύδειν δὲ ἀδεῶς, ἐπεὶ καὶ ἐγγηγορῶς οὐχ ὑπὲρ ἑαυτοῦ μᾶλλον ἢ καὶ ὑπὲρ τῶν ἄλλων ἀπάγτων, ὥς εἰκός, ἐγγήγορα. Ταῦτα ἴσως κατηδολέσχῃσά σου καὶ κατελήρησα 20 παθὼν τι βλακῶδες (ἐπήνεσα γὰρ ἑμαυτὸν ὥσπερ Ἀστυδάμας), ἀλλ' ἵνα σε πείσω προὔργου τι μᾶλλον ἡμῖν τὴν σὴν παρουσίαν, ἅτε ἀνδρὸς ἑμφρονος, ποιήσκειν ἢ παραιρησεσθαι τι τοῦ καιροῦ ταῦτα ἐπέστειλα. Σπευδε οὖν, ὅπερ

ἔφην, δημοσίῳ χρησόμενος δρόμῳ. Συνδιατρίψας δὲ ἡμῖν 15
ἐφ' ὅσου σοι φίλον, οἵπερ ἂν θέλης ὑφ' ἡμῶν πεμπόμενος,
ὥς προσήκόν ἐστι, βαδίῃ.

XL

ΙΟΥΛΙΑΝΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΩ

Τὸ ἔμφυτόν μοι ἐκ παιδόθεν γαληνὸν καὶ φιλόφρονον
ἐπιδεικνύμενος μέχρι τοῦ παρόντος ὑπηκόους ἐκομισάμην
τοὺς οἰκούντας τὴν ὑφ' ἡλίον. Ἴδού γάρ πᾶν γένος βαρβά-
ρων μέχρις ὀρίων Ὠκεανοῦ δῶρά μοι κομίζον ἦκεν.
Ὅμοίως δὲ καὶ οἱ Σαγάδαρες οἱ περὶ τὸν Δανούδιον ἔκτρα- 5
φέντες, οἱ εὐμορφοποικιλοκαθαρόμορφοι, οἷς οὐκ ἔστι θέα
ἀνθρώπων, ἀλλὰ μορφή ἀγριαίνουσα, καὶ αὐτοὶ προκυλιν-
δούνται τοῖς ἔχνεσι τοῖς ἐμοῖς ὑπισχνούμενοί μοι ἐκεῖνα
ποιεῖν ἅπερ τῇ ἐμῇ βασιλείᾳ ἀρμόζει. Αὐτὸς δὲ ἐπέκεινα
τῆς τούτων δυνάμεως πεφρόνηκας ἐδλάβαιαν μὲν λέγων 10

XL. — Exstat tantum in MLC. Titulus Ἰουλιανὸς βασιλεὺς:
Ἰουλιανοῦ πρὸς τὸν ἅγιον βασιλεῖον M Ἰουλιανὸς βασιλεὺς; βασιλείῳ C.
1 μοι om. L || 2 μέχρι: μέχρι γε LC || ordo μέχρι γε τοῦ πρὸν-
τος ἐπιδεικνύμενος LC || ὑπηκόους: πάντας ὑπηκόους LC || 3 ἡλίον:
ἡλίῳ LC || 4 ὠκεανὸς: ὠκεανὸς ποταμοῦ L || ἦκεν: ἦκε κατὰ ποσὶ
τοῖς ἐμοῖς LC || 5 οἱ σαγάδαρες: σαγάδαρες L || περὶ etiam C²: κατὰ
LC || δανούδιον: δάνουδιν LC || 6 θία: τίς ὁμοιοειδής LC || 7 καὶ
αὐτοὶ: οὗτοι κατὰ τὴν ἑκαστῶσαν LC || 7-8 προκυλινδούνται etiam
C²: προκαλ- LC || 8 τοῖς ἔχνεσι: ἔχνεσι LC || 8-9 ordo ποιεῖν ἐκεῖνα
LC || 9 ordo ἀρμόζει βασιλείᾳ LC || αὐτὸς δὲ ἐπέκεινα: οὕτως δὲ ἐν
τούτῳ μόνῳ εἰσχωρεῖ ἀλλὰ δεῖ με σὺν πολλῷ τῷ τάξει καταλαβεῖν τὴν
περσῶν καὶ τροκυασσάσθαι σάκωριν ἐκείνον τὸν ἀπόγονον δαρείου γεγο-
νότα, ἄχρις οὐ ὑπόφορο, καὶ ὑποτελής μοι [μου L] γένηται, ἐν ταύτῳ δὲ
καὶ τὴν ἰνδῶν καὶ τῶν σαρακηνῶν περιεικίδε ἐκπορθῆσαι: ἄλλοι: οὗτοι
πάντες ἐν δευτέρᾳ τάξει τῆς ἐμῆς γένωνται ὑπόφοροι καὶ ὑποτελεῖς, ἀλλ'
αὐτὸς ἐπέκεινα LC || 10 πεφρόνηκας etiam C²: πεφρόντικας C || μὲν
om. LC.

ἐνδεδύσθαι, ἀναίδειαν δὲ προσλαβόμενος πανταχοῦ διαφη-
μίζειν ἀνάξιόν με τῆς Ῥωμαίων βασιλείας γεγονέναι. Ἡ
οὐκ οἶδας; Κώνστα τοῦ κρατίστου ἀπόγονος τυγχάνω καὶ
τούτων λεχθέντων μοι σοὺ ἕνεκα οὐδὲ ἐπὶ τοῦ παρόντος
ἐξίσταμαι τῆς πρὸς σέ διαθέσεως ἥς ἐγώ τε καὶ σὺ ἔτι
νέοι ὄντες ἅμα μετεσχήκαμεν τὰ βέλτιστα γράμματα. Καὶ
νῦν ἰδοὺ γαληνῷ τῷ φρονήματι θεοπίζω χιλιᾶδα λιτρῶν
χρυσίου ἐξαποσταλῆναί μοι παρὰ σοῦ ἐπὶ τὸν Περσικὸν
μέλλοντι διοδεύειν πόλεμον, ἔτι μου κατὰ τὴν λεωφόρον
ὕπάρχοντος.

Τοῦ οὖν ἐξονομασθέντος χρυσίου ἐξαριθμοκαμπανοτρυ-
τανίσας ἔκπεμψον δι' οἰκείου σου πιστοῦ δακτυλῷ τῷ σὺ
ἐκσφραγισάμενος, ὥστε, κἂν ὁψέ, ποτε γαληνότερόν σοι

11 προσλαβόμενος: προσαλλόμενος LC || πανταχοῦ: καὶ παν-
ταχοῦ LC || 11-12 διαφημίζειν: -ζων LC || 12 ῥωμαίων: τῶν
ῥωμαίων LC || 13 οἶδας: οἶσθα LC || κώνστα: αὐτός ὡς κώνστα LC
|| τυγχάνω: γίγνομαι LC || 14 τούτων: τούτων οὕτω LC || λεχθέντων
μοι: γνωσθέντων ἡμῖν LC || ἐπὶ τοῦ παρόντος: τῆς προτίρας LC ||
15 ἐξίσταμαι: ἐξέστημεν LC || τῆς πρὸς σέ om. LC || διαθέσεως
etiam M¹: διαστάσεως M || ἥς: ἥσπερ LC || 15-16 ἐγώ τε καὶ σὺ
ἔτι νέοι ὄντες: ἔτι νέοι ὄντες τῇ ἡλικίᾳ ἐγώ τε καὶ σὺ LC || 16 ἅμα
om. LC || τὰ βέλτιστα γράμματα om. LC || 16-17 καὶ νῦν ἰδοὺ:
ἀλλὰ LC || 17 χιλιᾶδα: δέκα ἑκατοντάδας LC || 17-18 ordo χρυσίου
λιτρῶν LC || 18-20 ἐπὶ τὸν περσικὸν μέλλοντι διοδεύειν πόλεμον ἔτι
μου κατὰ τὴν λεωφόρον ὑπάρχοντος: ἐν [τε add. L] τῇ παρόδῳ
μου [om. L] τῇ κατὰ τὴν καίσαρος ἔτι μου κατὰ τὴν λεωφόρον
ὑπάρχοντος σὺν πολλῷ τῷ τάχει ἀρικνουμένου μου κατὰ τὴν περσικὴν
ἐτοίμου ὄντος μου εἰ μὴ τοῦτο ποιήσεις [-σης L] πάντα τόπον ἀνασπένδαι
τῆς καίσαρος καὶ τὰ πάσαι αὐτῆς ἰγνηερμένα καλλιουργήματα κατα-
στρέφει κατὰ τόπον ναοὺς τε καὶ ἀγάλματα ἀναστῆσαι ὥστε μὴ πείσαι
πάντας εἶκειν βασιλεῖ ῥωμαίων καὶ μὴ υπεραΐρεσθαι LC || 21 τοῦ
οὖν ἐξονομασθέντος χρυσίου: τὸ οὖν ἐξονομασθὲν χρυσίον LC || 21-22
ἐξαριθμοκαμπανοτρυτανίσας: ἐξαριθμοζυγοκαμπανοτρυτανίσας LCM¹ ||
22 ἐκπέμψον: καὶ διαμετρίσας ἀσφαλῶς ἐξαποστείλον [ἐξαποστεύει
LC⁷] μοι εἰ συνείδης [συνείδης C] LC || σου πιστοῦ: πιστοῦ σου ὄντος.
LC || 23 ἐκσφραγισάμενος: σφραγισάμενος LC || ὥστε: ὥστε μὴ
ἐπεγνωκότα LC || ποτε: ποτε τοῦ καιροῦ τὸ ἀπαραίτητόν LC ||
γαληνότερόν: γαληνόν LC.

γενέσθαι περὶ τὰ ἀπεσταλμένα, ἐτοιμῶς ἔχοντός μου
 ἐξανασκαλεῦσαι πᾶσαν τὴν Καίσαρος πόλιν καὶ κατα- 25
 στρέψαι αὐτῆς τὰ ἐγγεγεμμένα καλλιεργήματα καὶ κατὰ
 τόπον ναοὺς καὶ βωμοὺς ἐξαναστήσαι καὶ πείσαι τοὺς ἐν
 αὐτῇ οἰκοῦντας εἶκειν βασιλεῖ Ῥωμαίων καὶ μὴ ὑπεραί-
 ρεσθαι. Ἄ γὰρ ἀνέγων κατέγων.

XLI

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΠΡΟΣ ΙΟΥΛΙΑΝΟΝ

1 Μικρά σου τὰ τῆς παρούσης τύχης ἀνδραγαθήματα,
 καὶ φαῦλα τὰ τῆς ἀριστείας ἧς αὐτὸς ἠρίστευσας οὐ καθ'
 ἡμῶν, ἀλλὰ καθ' ἑαυτοῦ. Ἐγὼ μὲν γὰρ τρόμφ πολλῶ συν-
 ἔχομαι ὅταν λάβω κατὰ νοὸν πορφυρίδα σε περιβεβλησθαι,
 στεφάνῳ δέ σου κοσμεῖσθαι τὴν ἄτιμον κεφαλὴν, ὅπερ 5
 δέχα εὐσεβείας οὐκ ἔντιμον, ἀλλ' ἄτιμον τὴν βασιλείαν
 καθίστησιν. Καταγελαστότερον δέ σου οὐδεὶς τεθέαται
 πώποτε, ὥστε σε ἐπανελθόντα καὶ ὑπερμεγέθη γεγονότα,
 ὅθεν φαῦλοι καὶ μισόκαλοι δαίμονες εἵλκυσάν σε εἰς τοῦτο
 μὴ μόνον τὸ ὑπὲρ πᾶσαν φύσιν φρονεῖν, ἀλλὰ καὶ εἰς 10
 Θεὸν ὑπεραίρεσθαι, καὶ τὴν πάντων μητέρα τιτθῖον

24 ἀπεσταλμένα: ἐπαισιμένα LC. || 24-29 ἐτοιμῶς ἔχοντος ...
 κατέγων om. LC.

XLI. — Exstat tantum in MLC. Titulus βασιλειος πρὸς Ιου-
 λιανόν: βασιλειος: Ιουλιανῷ πρὸς ταῦτα LC.

1 1 σου: σοι LC || 2-3 οὐ καθ' ἡμῶν: καθ' ἡμῶν οὐχί: δὲ καθ'
 ἡμῶν LC || 3 μὲν γὰρ: δὲ LC || πολλῶ om. LC || 4 περιβεβλησθαι:
 περιβεβλησθαι ὅπερ ἐστὶ βασιλικὸν προδήγμα LC || 5 κοσμεῖσθαι: κκοσ-
 μεῖσθαι LC || ordo τὴν ἄτιμον κοσμεῖσθαι LC || ὅπερ: ἤνπερ M ||
 6 τὴν βασιλείαν: σου τὴν βασιλείαν LC || 6-7 ordo καθίστησιν σου τὴν
 βασιλείαν LC || 7-9 καταγελαστότερον ... ὅθεν: ἀλλ' αὐτὸς ἐπανελθὼν
 καὶ ὑπερμεγέθους γεγόνμενος ὡς γε LC || 10 μὴ: οὐ LC || τὸ om. LC ||
 φρονεῖν: ἀνθρώπων LC || 11 τιτθῖον: καὶ τιθηνόν LC.

Ἐκκλησίαν παρυβρίζειν ἐπιχειρεῖν, μηνύσει χρησάμενος
 πρὸς με τὸν εὐτελέστατον δέκα σοι ἑκατοντάδας λιτρῶν
 χρυσοῦ ἐξαποσταλῆναι παρ' ἡμῶν. Καὶ ἡ ὁλκή τοῦ χρυ-
 σοῦ οὐκ ἐξέπληξέ μου τὴν διάνοιαν, εἰ καὶ μάλα πολλή 15
 καθέστηκε, δακρῦσαι δέ με πικρῶς παρεσκεύασεν ἐπὶ τῇ
 ταχίστῃ σου ἀπωλείᾳ. Ἐντεθύμῃμαι γὰρ ἐγὼ πῶς ἐγὼ τε
 καὶ σὺ ἀναμεμαθήκαμεν τὰ κάλλιστα γράμματα, κοινῇ δὲ
 διεξήλθομεν τὰς θεοπνεύστους Γραφάς, καὶ τότε ἐλάνθανέ 20
 σε οὐδέν, ἐπὶ δὲ τοῦ παρόντος ἀκόσμητος καθέστηκας ὑπὸ
 τοιοῦτου φρονήματος στρατοπεδευθείς. Ἥδεις γὰρ ἡμᾶς
 κατὰ τὴν χθές ἐπ' ἀπληστία χρημάτων μὴ πεπονθότας,
 καὶ νῦν ἰδοὺ κατὰ τὴν ἐνεστώσαν ἐπεζήτησας παρ' ἡμῶν
 χιλιάδα λιτρῶν χρυσοῦ ἐξαποσταλῆναι σοι. Φείσασθαι 25
 ἡμῶν τοίνυν θέλησον, ἀγαθότατε, τοσαῦτα κεκτημένων
 ὄσα, ἂν θελήσωμεν φαγεῖν, οὐκ ἐξαρκέσει ἡμῖν. Ἀργεῖ
 γὰρ παρ' ἡμῖν τέχνη μαγείρων, μάχαιρα δὲ τούτων αἵματι
 οὐ προσομιλεῖ. Τὰ βέλτιστα τῶν παρ' ἡμῖν βρωμάτων
 λαχάνων φύλλα σὺν ἄρτῳ βραχυτάτῳ καὶ ἐξεστηκότι οἶνῳ,

12 παρυβρίζειν: ἐνυβρίζειν LC || ἐπιχειρεῖν nos: -ρεῖς MLC ||
 || 13-14 δέκα σοι ἑκατοντάδας λιτρῶν χρυσοῦ ἐξαποσταλῆναι: χιλιάδα
 χρυσοῦ λιτρῶν ἐξαποσταλῆναι σοι LC || 14 ἡμῶν: ἐμοῦ LC || ἡ: ἡ
 μῖν LC || 14-15 ὁδοὶ τοῦ χρυσοῦ ὁλκή LC || 15 ἐξέπληξέ: ἐθάμβησέ
 LC || 16 δακρῦσαι δέ: ἀλλὰ δακρῦσαι LC || τῇ: τῇ τοιαύτῃ LC ||
 17 ἐγὼ πῶς: καθ' ἑαυτὸν ὥς LC || τε: τε αὐτὸς LC || 18 σὺ: ἡ σὺ
 καλοκάγαθία [κακο-L] LC || ἀναμεμαθήκαμεν: κοινῶς μεμαθήκαμεν LC
 || κάλλιστα: ἱερὰ καὶ βέλτιστα LC || 26 κοινῇ: καθ' ἑκάτεροι L ἐκά-
 τεροι C || 19 τὰς: τὰς ἀγίας καὶ LC || ἐλάνθανέ: ἐλάνθανε μὲν LC ||
 19-20 ὁδοὶ ἐλάνθανε μὲν σε τότε LC || 21 τοιοῦτου: τοῦ τοιοῦτου
 LC || γὰρ om. LC || 22 κατὰ τὴν: πρὸ τῆς LC || χθές: χθὲς γαληνό-
 τατε LC || πεπονθότας: πολιτεύεσθαι LC || 23 καὶ νῦν ἰδοὺ: νῦν δὲ LC
 || 2 χιλιάδα: δέκα ἑκα-
 τοντάδας LC || ἐξαποσταλῆναι σοι om. LC ||
 23-24 ὁδοὶ δέκα ἑκατοντάδας: χρυσοῦ λιτρῶν ἐπεζήτησας παρ' ἡμῶν LC
 || 25 ἀ αῖματι: γαληνότατε LC || κεκτημένων: ἡμῶν κεκτημένων
 LC || 26 ἂν: ἂν τιμερον LC || 27 γὰρ: γὰρ ὡς εἰκός LC || ὁδοὶ
 μαγείρων: τέχνη LC || τούτων: αὐτῶν LC || αἵματι: αἵμασιν LC || 28
 βέλτιστα: μέγιστα LC || ἡμῖν: ἡμῶν M || βρωμάτων: βρωμάτων ἐν
 οἷς ἡ δαψίλεια LC || 29 λαχάνων: χορτῶν LC || βραχυτάτω:
 τραχυτάτῳ LC || ἐξεστηκότι: τῷ ἐξεστηκότι LC.

ὥστε μὴ ἐκθαμβούμενα ἡμῶν τὰ αἰσθητήρια ὑπὸ τῆς γασ- 30
τριμαργίας ἐπ' ἀπληστία πολιτεύεσθαι.

2 Ἀπήγγειλε δὲ ἡμῖν Λαοσος ὁ περιβλεπτός σου
τριβοῦνος, ὁ κληρωθεὶς σοι πρὸς τὰ σπουδαζόμενα, ὡς
γυνή τις προσέλευσιν ἐποίησατο πρὸς τὴν ὑμετέραν γαλη-
νότητα ἐπ' ἀπωλεία παιδὸς αὐτῆς φαρμακευθέντος, καὶ
ὡς κέκριται παρ' ὑμῶν φαρμακοὺς μὲν μηδαμοῦ εἶναι καὶ 5
δύνας ἀναιρεῖσθαι, ἐκείνους δὲ μόνον ζῆν οἷς ἡ μάχη
πρὸς τὰ θηρία. Καὶ τοῦτο ὁρθῶς κριθέν παρ' ὑμῶν ξένον
μοι πέφηνε. Γέλωτος γὰρ ἀνάμεστον τυγχάνει τὸ τοιοῦτον
πῶς τὰ μέγιστα τῶν τραυμάτων ἀλγύνει μικροῖς φαρμά-
κοις ἰατρεύειν ἐπιχειρεῖς. Θεὸν γὰρ τολμήσας παρυδρῖσαι 10
μάτην χηρῶν καὶ ὀρφανῶν πρόνοϊαν ποιεῖ. Τὸ μὲν γὰρ
μανικὸν καὶ ἐπικίνδυνον, τὸ δὲ φιλοκτιρμόνος καὶ λογιστι-
κοῦ. Ἐπαχθὲς δὲ ἡμῖν που λέγειν πρὸς Βασιλέα ἰδιώτας
δύνας, ἐπαχθέστερον δὲ σοι τοῦτο γενήσεται τὸ λέγειν
πρὸς Θεόν. Τίς γὰρ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων μεσίτης εὐρεθείη; 15

30 ἐκθαμβούμενα : ἐκθαμβείσθαι LC || 31 ἀπληστία : ἀπροσόνη LC
|| πολιτεύεσθαι : μὴ πολιτεύεσθαι LC.

2 1 ἡμῖν : μοι καὶ τοῦτο LC || σου om. LC || 2 κληρωθεὶς : γνήσιός
LC || πρὸς : περὶ LC || σπουδαζόμενα : ἐσπουδασμένα LC || 3-4 πρὸς
τὴν ὑμετέραν γαληνότητα : ἐπὶ τῆς οἷς γαληνότητος LC || 5-6 καὶ
δύνας : δύνας δ LC || 6 ἐκείνους δ : ἢ ἐκείνου; LC || μόνον ζῆν : μόνους
περιποιεῖσθαι LC || 8 γέλωτος γὰρ : παντός γὰρ γέλωτος LC || ἀνά-
μεστον : -του M || τὸ τοιοῦτον om. LC || 9 μέγιστα : μεγάλα LC || τῶν
τραυμάτων ἀλγύνει : ἀλγὴ τῶν τραυμάτων LC || 10 ἰατρεύειν
ἐπιχειρεῖς : ἐπιχειρεῖς θεραπεύειν LC || τολμήσας παρυδρῖσαι :
ἐνυδρῖσας LC || 11 ordo χηρῶν καὶ ὀρφανῶν μάτην LC || ποιεῖ : ποιῇ
LC || 12-13 λογιστικοῦ : συμπαθοῦς LC || 13 ἐπαχθὲς δι : ἐπαχθὲς
LC || που ποσ : τοῦ MLC || 14 τοῦτο om. LC || γενήσεται : φανήσεται
LC || τὸ : τοῦ M || 15 τίς : οὐδείς LC || ordo μεσίτης θεοῦ καὶ ἀνθρώπων
LC || εὐρεθείη : φανήσεται LC.

XLII

ΠΡΟΣ ΧΙΛΩΝΑ ΤΟΝ ΑΥΤΟΥ ΜΑΘΗΤΗΝ

1 Σωτηρίου πράγματος αἷτιος γενήσομαι σοι, ὃ γνήσιε ἀδελφέ, εἰ ἡδέως συμβουλευθείης παρ' ἡμῶν τὰ πρακτέα, μάλιστα περὶ ὧν ἡμᾶς αὐτὸς παρεκάλεσας συμβουλευσά σοι. Τὸ μὲν γὰρ κατάρξασθαι τοῦ μονήρους βίου πολλοῖς ἴσως τετόλμηται, τὸ δὲ ἀξίως ἐπιτελέσαι ὀλίγοις τάχα που 5 πεπόνηται. Καὶ πάντως οὐκ ἐν προθέσει μόνον τὸ τέλος ὑπάρχει, ἀλλ' ἐν τῷ τέλει τὸ κέρδος τῶν πεπονημένων. Οὐκοῦν οὐδὲν ὄφελος τοῖς μὴ πρὸς τὸ τοῦ σκοποῦ τέλος ἐπειγομένοις, ἄχρι δὲ τῆς ἀρχῆς μόνης ἰσθῶσι τὸν τῶν μοναχῶν βίον· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ καταγέλαστον καταλι- 10 πάνουσι τὴν ἑαυτῶν πρόθεσιν, ἀνανδρίας καὶ ἀδουλίας παρὰ τῶν ἔξωθεν ἐγκαλοῦμενοι. Φησὶ γάρ καὶ ὁ Κύριος περὶ τῶν τοιούτων. « Τίς, βουλόμενος πύργον οἰκοδομήσαι, οὐχὶ πρῶτον καθίσας ψηφίζει τὴν δαπάνην, εἰ ἔχει τὰ πρὸς ἀπαρτισμόν; μὴ ποτε, θέντος αὐτοῦ θεμέλιον καὶ μὴ 15 ἰσχύοντος ἐκτελέσαι, ἄρξωνται ἐμπιάζειν αὐτῷ οἱ παραπορευόμενοι λέγοντες ὅτι ὁ ἄνθρωπος οὗτος θεμέλιον ἔθηκε καὶ οὐκ ἰσχυσεν ἐκτελέσαι. » Ἡ οὖν ἀρχὴ ἐχέτω

XLII. — Exstat tantum in Parisino gr. 967, praeter quaedam homiliarum manuscripta ex quibus Benedictini hanc epistolam ediderunt. Textus a Benedictinis editus transcriptus est a nobis et cum Parisino gr. 967, ex quo rarissime emendavimus, comparatus est. Titulus πρὸς χίλωνα τὸν αὐτοῦ μαθητήν: τοῦ αὐτοῦ μεγάλου βασιλείου πρὸς γέλιωνα τὸν ἑαυτοῦ μαθητήν Par.

1 1 αἷτιος: εὖ Par || 2 om. Par || 2 συμβουλευθείης: -θῆς Par || 3 αὐτὸς om. Par || 6 μόνον: μόνη Par || 10 μὴν: μὴν δ: Par || 12 γὰρ καὶ: γὰρ Par || 13 πύργον Par: οἶκον Maur || 16 ἰσχύοντες: ἰσχύοντος αὐτοῦ Par || 18 ἔθηκε: τίθεικε Par || ἐκτελέσαι: αὐτὸ ἐκτελέσαι Par.

τὴν προκοπὴν προθύμως ἐπὶ τῷ κατορθώματι. Καὶ γὰρ ὁ
 γενναϊότατος ἀθλητὴς Παῦλος, βουλόμενος ἡμᾶς μὴ ²⁰
 ἐπαμεριμνεῖν τοῖς προβεβιωμένοις ἀγαθοῖς, ἀλλ' ὁσημέραι
 εἰς τὸ πρόσω προκόπτειν, λέγει· « Τῶν ὀπισθεν ἐπιλανθαν-
 νόμενος, τοῖς δὲ ἔμπροσθεν ἐπεκτεινόμενος, κατὰ σκοπὸν
 διώκω ἐπὶ τὸ βραβεῖον τῆς ἁνω κλήσεως. » Τοιοῦτος γὰρ
 ὑπάρχει ὁλος ὁ τῶν ἀνθρώπων βίος, μὴ ἀρκούμενος τοῖς ²⁵
 φθάσασιν, ἀλλὰ τρεφόμενος οὐ τοῖς φθάσασι μᾶλλον, ἀλλὰ
 τοῖς μέλλουσι. Τί γὰρ ὠφελεῖ ἄνθρωπον ὁ χθιζὸς τῆς
 γαστρὸς κόρος, σήμερον τῆς ἐμφύτου πείνης τὴν οἰκίαν
 τῆς βρώσεως παραμυθίαν μὴ εὐρισκούσης; Οὕτως οὖν
 οὐδὲ ψυχῆς κέρδος τοῦ χθесиνοῦ κατορθώματος, τῆς ³⁰
 σημερινῆς ἀπολιμπανομένου δικαιοπραγίας. « Οἶον γὰρ εὖρω
 σε, φησί, τοιοῦτόν σε κρινῶ ».

2 Οὐκοῦν μάταιος μὲν τοῦ δικαίου ὁ κόπος, ἀνέγκλητος
 δὲ καὶ τοῦ ἀμαρτωλοῦ ὁ τρόπος, ἐπιγενομένης ἐναλλαγῆς,
 τῷ μὲν ἀπὸ τοῦ κρεῖττονός ἐπὶ τὸ χεῖρον, τῷ δὲ ἀπὸ
 τοῦ χείρονος ἐπὶ τὸ κρεῖττον μεταβληθέντι. Ταῦτα καὶ
 τοῦ Ἰεζεκιήλ ὡς ἐκ προσώπου τοῦ Κυρίου δογματίζοντός ⁵
 ἐστὶν ἀκοῦσαι. « Ἐάν γάρ, φησὶν, ἐκκλίνας ὁ δίκαιος πλημ-
 μελήσῃ, οὐ μὴ μνησθῶ τῶν δικαιοσυνῶν ὧν ἐποίησεν, ἀλλ'
 ἐν τῇ ἀμαρτίᾳ αὐτοῦ ἀποθανεῖται. » Τὸ δὲ αὐτὸ φησι καὶ
 περὶ τοῦ ἀμαρτωλοῦ· « Ἐάν ἐπιστρέψας ποιήσῃ δικαιοσύνην,
 ζωὴν ζήσεται ἐν αὐτῇ. » Ποῦ γὰρ οἱ τοσοῦτοι Μωσῇ τοῦ ¹⁰
 θεράποντος πόνοι, τῆς ἐν στιγμῇ ἀντιλογίας παραγραφα-

19 τῷ κατορθώματι: τὸ τῶν κατορθωμάτων τέλος: ἐπιγενομένη
 Par || καὶ γὰρ: τοῦτο γὰρ διδάσκει ἡμᾶς τῷ οἰκίῳ κατορθώματι καὶ
 Par || 20 βουλόμενος ἡμᾶς om. Par || 21 προβεβιωμένοις: βεβιωμέ-
 νοις ἡμῖν Par || 22 τὸ πρόσω: τὸ Par || λίγει: λέγειν Par || 24
 διώκω: διώκων Par || 30 χθесиνοῦ: χθιζοῦ Par || 32 ordo το: οὐτὴν
 σε φησὶ Par.

2 2 δι om. Par || 3 ἐπὶ: εἰς Par || 5 τοῦ κυρίου: κυρίου Par ||
 7 ἐκοίτηεν Par: ἐποίησεν ἔμπροσθεν Maur || 8 καὶ om. Par || 10
 ζῶν: ὅτι ζῶν (sic) Par || μωσῇ: μωϋσῇ Par || 11 ἐν στιγμῇ: στιγμῆς
 τῆς Par.

μένης αὐτοῦ τὴν εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας εἰσοδόν·
 Ποῦ δὲ καὶ ἡ τοῦ Γιεζῆ συναναστροφή πρὸς τὸν Ἑλισ-
 σαῖον, φιλοχρηματίας χάριν λέπραν ἐπισπασαμένου; Τί δὲ
 καὶ τοῦ πλήθους τῆς σοφίας τῷ Σολομῶντι ὄφελος καὶ ἡ 15
 προλαβοῦσα τοιαύτη ἔννοια εἰς Θεόν, ὕστερον ἐκ τῆς
 γυναικομανίας εἰς εἰδωλολατρείαν αὐτοῦ ἐκπεπτωκότος;
 Ἄλλ' οὐδὲ τὸν μακάριον Δαβὶδ ὁ μετεωρισμὸς ἀφήκεν
 ἀνέγκλητον διὰ τὴν εἰς τὴν τοῦ Οὐρίου πλημμέλειαν.
 Ἦρκει δὲ καὶ ἡ τοῦ Ἰούδα ἀπὸ τοῦ κρείττονος εἰς τὸ 20
 χεῖρον μετάπτωσις πρὸς ἀσφάλειαν τοῦ κατὰ Θεὸν πολι-
 τευομένου, ὅς, ἐν τοσοῦτοις χρόνοις μαθητευθεὶς τῷ
 Χριστῷ, ὕστερον μικρῷ λήμματι τὸν Διδάσκαλον ἀπεμπο-
 λήσας ἑαυτῷ ἀγχόνην ἐπραγματεύσατο. Τοῦτο οὖν γνωσ-
 τόν σοι ἔστω, ἀδελφέ, ὅτι οὐχ ὁ καλῶς ἀρχόμενος, οὗτος 25
 τέλειος, ἀλλ' ὁ καλῶς ἀποτιθέμενος οὗτος, δόκιμος παρὰ
 Θεῷ. « Μὴ οὖν ὧς ὕπνον τοῖς ὀφθαλμοῖς. ἀδελφέ, μηδὲ
 νυσταγμὸν σοῖς βλεφάροις », ἵνα « σωθῇς ὥσπερ δορκὰς
 ἐκ βρόχων καὶ ὥσπερ ὄρνεον ἐκ παγίδος. » Βλέπε γὰρ ὅτι
 ἐν μέσῳ παγίδων διαβαίνεις καὶ ἐπάνω τείχους ὕψηλοῦ 30
 περιπατεῖς ὅθεν οὐκ ἀκίνδυνον τῷ καταπεσόντι τὸ πτώμα.
 Μὴ οὖν εὐθέως εἰς ἀκρότητα ἀσκήσεως ἐκτείνης σεαυτὸν·
 μάλιστα μηδὲ θαρρήσεως σεαυτῷ, ἵνα μὴ ἐξ ἀπειρίας ἀφ'
 ὕψους τῆς ἀσκήσεως πέσης. Κρεῖσσον γάρ ἢ κατ' ὀλίγον
 προκοπῇ. Κατὰ μικρὸν οὖν κλέπτε τὰς ἡδονὰς τοῦ βίου 35
 ἐξαφανίζων σεαυτοῦ πᾶσαν συνήθειαν, μήποτε ἀθρόως
 πάσας ὁμοῦ ἐρεθίσας τὰς ἡδονὰς ὄχλον πειρασμῶν σεαυτῷ
 ἐπαγάγῃς. Ἠνίκα δ' ἂν τοῦ ἐνὸς πάθους τῆς ἡδονῆς κατὰ
 κράτος περιγένη, πρὸς τὴν ἑτέραν ἡδονὴν παρὰτάξαι καὶ

14-15 δι καὶ: δι Par || 16-17 ἐκ τῆς γυναικομανίας: γυναικομανίαις
 Par || 17 αὐτοῦ: τοῦτου Par || 19 εἰς τὴν τοῦ: εἰς τοῦ Par || 20 καὶ
 om. Par || τοῦ κρείττονος: τῆς κρείττονος Par || 23 χριστῷ: κυρίῳ
 Par || 25 ἔστω om. Par || 27 θεῷ: τῷ θεῷ Par || 27-28 τοῖς
 ὀφθαλμοῖς ἀδελφί μηδὲ νυσταγμὸν om. Par || 23 μηδὲ: εἰ μὴ Par || 36
 σεαυτοῦ: ἑαυτοῦ Par || 39 περιγίνῃ: -γίνῃ Par.

οὕτω πασῶν τῶν ἡδονῶν εὐκαίρως περιγενήσῃ. Ἡδονῆς γάρ 40
 ὄνομα μὲν ἔν, πράγματα δὲ διάφορα. Τοίνυν, ἀδελφέ, ἔσο
 πρῶτον μὲν ὑπομονητικὸς πρὸς πάντα πειρασμόν. Πειρασ-
 μοῖς δὲ ποταποῖς δοκιμάζεται ὁ πιστός, ζημίαις κοσμι-
 καῖς, ἐγκλήμασι, καταψεύσμασιν, ἀπειθείαις, καταλαλιαῖς,
 διωγμοῖς; Εἰς ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα δοκιμάζεται ὁ πιστός. 45
 Ἐπειτα δὲ καὶ ἡσύχιος ἔσο, μὴ προπετὴς ἐν λόγῳ, μὴ
 ἔριστικός, μὴ φιλονεικός, μὴ κενόδοξος, μὴ ἐξηγητικός,
 ἀλλὰ φιλόπιστος· μὴ ἐν λόγῳ πολὺς, ἔτοιμος δὲ ἵσθαι αἰεὶ,
 μὴ πρὸς διδασκαλίαν. ἀλλὰ πρὸς μάθησιν. Μὴ περιεργά-
 ζου βίους κοσμικοὺς ὅθεν οὐδὲν σοι προσγίνεται ὄφελος. 50
 Φησὶ γάρ· « Ὅπως ἂν μὴ λαλήσῃ τὸ στόμα μου τὰ ἔργα
 τῶν ἀνθρώπων ». Ὁ γάρ ἡδέως λαλῶν τὰ τῶν ἀμαρτωλῶν
 ἐτοίμως καθ' ἑαυτοῦ ἐξυπνίζει τὰς ἡδονάς. Μᾶλλον δὲ
 πολυπραγμόνει τὸν τῶν δικαίων βίον· οὕτω γάρ ἂν εὐρή-
 σεις ἑαυτῷ ὄφελος. Μὴ ἔσο φιλενδοίκτης περιάγων τὰς 55
 κόμας ἢ τὰς οἰκίας, φεῦγε δὲ ταύτας ὡς ψυχῶν παγίδας.
 Εἰ δέ τις διὰ πολλὴν ἐδράβειαν προτρέπεται σε εἰς τὸν
 ἑαυτοῦ οἶκον πολλῶν προφάσεων ἕνεκα, μανθανέτω ὁ
 τοιοῦτος ἀκολουθεῖν τῇ πίστει τοῦ ἑκατοντάρχου ὅς, τοῦ
 Ἰησοῦ θεραπείας χάριν πρὸς αὐτὸν ἐπειγομένου, παρητή- 60
 σατο λέγων· « Κύριε, οὐκ εἰμὶ ἱκανὸς ἵνα μου ὑπὸ τὴν
 στέγην εἰσέλθῃς, ἀλλὰ μόνον εἰπέ λόγον καὶ ἰαθήσεται ὁ
 παῖς μου. » Τοῦ δὲ Ἰησοῦ εἰπόντος αὐτῷ· « Ὑπαγε, ὡς
 ἐπίστευσας γεννηθήτω σοι », ἰάθη ὁ παῖς ἀπὸ τῆς ὥρας
 ἐκείνης. Τοῦτο οὖν γνωστόν σοι ἔστω, ἀδελφέ ὅτι, οὐχ ἡ 65
 τοῦ Χριστοῦ παρουσία, ἀλλ' ἡ πίστις τοῦ αἰτοῦντος ἡλευθέ-
 ρωσέτον κάμνοντα. Οὕτω καὶ νῦν, σοὶ εὐχομένου ἐν ᾧ ἦς
 τόφῳ καὶ τοῦ κάμνοντος πιστεύοντος ὅτι ταῖς σαῖς εὐχαῖς
 βοηθηθήσεται, ἀποδοθήσεται αὐτῷ πάντα καταθυμῶς.

42 πρῶτον μὲν : πρῶτον Par || ὑπομονητικός : ὑπομονικός Par || 48
 ἵσθαι : ἔσο Par || 50 προσγίνεται Par : -γένηται Maur || 51-55 φησὶ
 γὰρ ... ἑαυτῷ ὄφελος om. Par || 55 φιλενδοίκτης : φιλεκδημητής Par.

3 Πλέον δὲ τοῦ Κυρίου τοὺς οἰκείους σου μὴ ἀγαπήσεις.
 « Ὁ γὰρ ἀγαπῶν, φησί, πατέρα ἢ μητέρα ἢ ἀδελφούς ὑπὲρ
 ἐμὲ οὐκ ἔστι μου ἀξίος. » Τί δὲ βούλεται ἡ τοῦ Κυρίου
 ἐντολή; « Εἴ τις, φησὶν, οὐκ αἶρει τὸν σταυρὸν αὐτοῦ καὶ
 ἀκολουθεῖ μοι, οὐ δύναται μου εἶναι μαθητής. » Εἰ συναπέ- 5
 θανες τῷ Χριστῷ ἀπὸ τῶν συγγενῶν σου τῶν κατὰ σάρκα
 τί πάλιν ἐν αὐτοῖς ἀναστρέφεσθαι θέλεις; Εἰ δὲ ἀ κατέλυ-
 σας διὰ Χριστὸν πάλιν ταῦτα οἰκοδομεῖς διὰ τοὺς συγγε-
 νεῖς σου, παραβάτην σεαυτὸν καθιστᾷς. Μὴ οὖν διὰ χρέος
 τῶν συγγενῶν σου ἀναχωρήσης τοῦ τόπου σου· ἀναχωρῶν 10
 γὰρ ἐκ τοῦ τόπου σου ἴσως ἀναχωρήσεις ἐκ τοῦ τρόπου
 σου. Μὴ ἔσο ὀχλοχαρής, μὴ φιλόχωρος, μὴ φιλοπολίτης,
 ἀλλὰ φιλέρημος, ἐφ' ἑαυτῷ μένων αἰεὶ ἀμετεωρίστως τὴν
 εὐχήν καὶ τὴν ψαλμοδίαν ἔργον ἡγούμενος. Μηδὲ τῶν
 ἀναγνωσμάτων κατολιγώρησης, μάλιστα τῆς νέας Δια- 15
 θήκης, διὰ τὸ ἐκ τῆς παλαιᾶς Διαθήκης πολλάκις βλάβην
 ἐγγίνεσθαι, καὶ οὐχ ὅτι ἐγγράφη βλαβερά, ἀλλ' ὅτι ἡ τῶν
 βλαπτομένων διάνοια ἀσθενής. Πᾶς γὰρ ἄρτος τρόφιμος,
 ἀλλὰ τοῖς ἀσθενοῦσιν ἐπιβλαβής. Οὕτως οὖν « πᾶσα
 Γραφή θεόπνευστος καὶ ὠφέλιμος », καὶ οὐδὲν κοινὸν δι' 20
 αὐτῆς, εἰ μὴ τῷ λογιζομένῳ κοινὸν εἶναι ἐκείνῳ κοινόν.
 « Πάντα δὲ δοκίμαζε, τὸ καλὸν κάτεχε, ἀπὸ παντὸς εἵδους
 πονηροῦ ἀπέχου. » « Πάντα γὰρ ἔξεστιν, ἀλλ' οὐ πάντα
 συμφέρει. » Ἔσο οὖν τοῖς συντιγχνάνουσί σοι ἐν πᾶσιν
 ἀπρόσκοπος, προσχαρής, φιλάδελφος, ἡδύς, ταπεινόφρων, 25
 μὴ ἐκπίπτων τοῦ σκοποῦ τῆς φιλοξενίας διὰ βρωμάτων
 πολυτελείας, ἀρκούμενος δὲ τοῖς παροῦσι, τῆς καθη-
 μερινῆς χρείας τοῦ μονήρους βίου μηδὲν πλέον ἀπὸ τινος

3 1 ἀγαπήσεις: -σης Par || 7 ἀναστρέφεσθαι: ὑποστ- Par || 9
 σεαυτὸν: ἑαυτὸν Par || καθιστᾷς: συνι- Par || 11 ἀναχωρήσεις: -σης
 Par || ἐκ: καὶ Par || 13 ἀμετεωρίστως: ἀμερίστως Par || 15 μάλιστα:
 μάθι τὰ Par || 19 πᾶσα: καὶ πᾶσα Par || 21 ἱκεῖνω: ἱκεῖνο Par || 22
 τό: καὶ τό Par || 23 prius πάντα: ἀπαντα Par || 25 φιλάδελφος om.
 Par.

λάβης· και μάλιστα φύγε τὸν χρυσὸν ὡς ψυχῆς ἐπίβουλον
 καὶ ἁμαρτίας πατέρα, ὅπουργὸν δὲ τοῦ διαβόλου. Μὴ 30
 προφάσει τῆς εἰς τοὺς πένητας διακονίας σεαυτὸν ὑπό-
 δικον φιλοχρηματίας καταστήσης. Εἰ δὲ τις πτωχῶν
 ἕνεκα κομίσει σοι χρήματα, γνῶς δὲ τινὰς λειπομένους,
 αὐτῷ ἐκείνῳ ᾧ ὑπάρχει τὰ χρήματα ἀποκομίσει τοῖς ὕστε-
 ρομένοις ἀδελφοῖς συμβούλευσον, μήποτε μολύνη σου τὴν 35
 συνείδησιν ἢ τῶν χρημάτων ὑποδοχή.

4 Τὰς ἡδονὰς φεύγε, τὴν ἐγκράτειαν δίδωκε, καὶ τὸ μὲν
 σῶμα τοῖς πόνοις ἄσκει, τὴν δὲ ψυχὴν τοῖς πειρασμοῖς
 ἔθιζε. Τὴν σῶματος καὶ ψυχῆς ἀνάλυσιν ἀπάλλαγὴν παν-
 τὸς κακοῦ τιθέμενος ἐκδέχου τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν τὴν
 ἀπόλαυσιν ἧς πάντες οἱ ἅγιοι μέτοχοι γεγόνασι. Σὺ δὲ 5
 ἀδιαλείπτως ζυγιστάτων ἀντιπαρατίθεσο τῇ διαβολικῇ
 ἐννοίᾳ τὸν εὐσεβεῖ λογισμόν, ὥστε ἐπὶ τρυτάνης τῇ βροτῇ
 τῆς πλάστιγγος τούτῳ παραχωρῶν. Καὶ μάλιστα ὅταν ἐπα-
 ναστῇσῃ ἡ πονηρὰ ἐννοια λέγῃ· « Τί σοι τὸ ὄφελος τῆς ἐν
 τῷ τόπῳ τούτῳ διαγωγῆς; Τί σοι τὸ κέρδος τῆς ἀναχωρή- 10
 σεως τῆς ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων συνηθείας; Ἡ οὐκ ἔγνως
 τοὺς παρὰ τοῦ Θεοῦ τεταγμένους ἐπισκόπους τῶν τοῦ
 Θεοῦ Ἐκκλησιῶν τοῖς ἀνδράσι συνήθως συνδιαζώντας καὶ
 τὰς πνευματικὰς ἀδιαλείπτως ἐπιτελοῦντας πανηγύρεις
 ἐν αἷς μάλιστα πού τοις παραγενομένοις γίνεται ὄφελος; 15
 Ἐκεῖ γάρ ἀποκαλύψεις παροϊμιακῶν αἰνιγμάτων, λύσεις
 ἀποστολικῶν διδαγμάτων, εὐαγγελικῶν νοημάτων ἔκθεσις,
 θεολογίας ἀκρόασις, ἀδελφῶν πνευματικῶν συντυχίαι
 μεγάλην τοῖς ἐντυχάνουσιν ἐκ τῆς θέας τοῦ προσώπου

31 σεαυτὸν: ἐαυτὸν Par || 33 λειπομένους Par: εἶναι λειπομένους
 Maur.

4 3 ἔθιζε: καρτερεῖ Par || ἀνάλυσιν: διάλυσιν Par || 4 τιθέμενος:
 κειθόμενος Par || ἐκδέχου: ἐκδέχου δι μᾶλλον Par || 6 ἀντιπαρα-
 τίθεσο: -τίθει Par || 17 νοημάτων: διαταγμάτων Par || ἔκθεσις:
 ἐκθέσεις Par || 18 συντυχίαι: -χίαι Par || 19 ἐντυχάνουσιν: συν-
 Par || θέας τοῦ προσώπου: προσώπου αὐτοῦ τοῦ πνεύματος χάριτος
 Par.

τὴν ὀφέλειαν παρεχόντων. Σὺ δὲ τοσοῦτων ἀγαθῶν ἀλλό- 20
 τριον σεαυτὸν καταστήσας κάθησαι ἐνθάδε ἐξηγριωμένος
 ἴσως τοῖς θηροῖν. Ὅρξ· γὰρ ἐνταῦθα ἡρεμίαν πολλήν,
 ἀπανθρωπίαν οὐκ ὀλίγην, ἀπορίαν διδασκαλίας, ἀδελφῶν
 ἀλλοτριώσιν καὶ τὸ πνεῦμα περὶ τὴν ἐντολήν τοῦ Θεοῦ
 ἀργίαν ἔχον πολλήν. » Ὅταν οὖν τοιαύταις καὶ τοσαύταις 25
 εὐλογοφανέσι προφάσεσιν ἐπαναστάσῃ ἡ πονηρὰ ἔννοια
 καταρρήξαι σε θέλῃ, ἀντιπαράθεσ αὐτῇ διὰ τοῦ εὐσεβοῦς
 λογισμοῦ τὴν πείραν τοῦ πράγματος λέγων· « Ἐπειδὴ σὺ
 λέγεις μοι καλὰ τὰ ἐν τῷ κόσμῳ εἶναι, διὰ τοῦτο ἐγὼ
 ἐνταῦθα μετόκησα ἀνάξιον ἐμαυτὸν κρίνας τῶν τοῦ κόσμου 30
 καλῶν. Παραμέμικται γὰρ τοῖς τοῦ κόσμου καλοῖς τὰ κακά,
 καὶ μᾶλλον ὑπεραίρει τὰ κακά. Παραγενόμενος γὰρ ποτε ἐν
 ταῖς πνευματικαῖς πανηγύρεσιν ἐνὶ μὲν ἀδελφῷ μόλις
 ποτὲ περιέτυχον, τὸ μὲν δοκεῖν, φοβουμένῳ τὸν Κύριον,
 κρατουμένῳ δὲ ὑπὸ τοῦ διαβόλου, καὶ ἤκουσα παρ' αὐτοῦ 35
 λόγους κομποῦς καὶ μύθους πεπλασμένους εἰς ἀπάτην
 τῶν ἐντυγχανόντων. Πολλοῖς δὲ μετ' αὐτὸν συνέτυχον
 κλέπταις, ἄρπαξι, τυράννοις. Εἶδον μεθυόντων σχῆμα
 ἄσχημον, τὰ αἵματα τῶν καταπονουμένων. Εἶδον δὲ καὶ
 κάλλος γυναικῶν βασανίζον μου τὴν σωφροσύνην. Καὶ τὸ 40
 μὲν τῆς πορνείας ἔργον διέφυγον, τὴν δὲ ἐμαυτοῦ παρθε-
 νίαν ἐμόλυνα κατὰ διάνοιαν καρδίας. Καὶ πολλῶν μὲν
 ἀκήκοα λόγων ψυχωφελῶν· πλὴν παρ' οὐδενὶ τῶν διδασκά-
 λων εἶδρον ἀξίαν τῶν λόγων τὴν ἀρετὴν. Μετὰ δὲ τοῦτο
 πάλιν μυρίων ἤκουσα τραγωδημάτων μέλεσι τεθρυμμέ- 45
 νοις ἐνδεομένων. Πάλιν ἀκήκοα κιθάρας ἡδὺ ἡχοῦσης,
 τῶν κρότων τῶν ἀλλομένων, τῆς φωνῆς τῶν γελοια-

20 παρεχόντων: παρῆχουσα Par || 21 καταστήσας: κατέστησας καὶ
 Par || ἐνθάδε: ἐνταῦθα Par || 22 ἴσως: ἴσος Par || γὰρ: δι Par ||
 72 καταρρήξαι: -ήσσειν Par || 32 καὶ: μᾶλλον ὑπεραίρει τὰ κακά om.
 Par || 37 ἐντυγχανόντων: συντ- Par || αὐτὸν: αὐτοῦ Par || 44 ἀξίαν
 τῶν λόγων τὴν ἀρετὴν: ἀξίον τὸν λόγον Par || 46 πάλιν: ἀπάτην Par
 || 47 ἀλλομένων: ὁρχουμένων Par.

στῶν, μωρίας πολλῆς καὶ εὐτραπείας, ὄχλου ἀμυθή-
του βοῆς. Εἶδον τὰ δάκρυα τῶν συληθέντων, τὰς δδύνας
τῶν ἀπαγομένων ὑπὸ τῆς τυραννίδος, τὴν οἰμωγὴν τῶν 50
βασανιζομένων. Καὶ εἶδον, καὶ ἰδοὺ οὐκ ἦν πανήγυρις
πνευματικῇ, ἀλλὰ θάλασσα ἀνεμιζομένη καὶ ταραττομένη
πάντας ὁμοῦ τοῖς αὐτῆς κύμασι καλύψαι σπουδάζουσα.
Λέγε μοι, ὦ κακὴ ἔννοια, καὶ ὁ τῆς προσκαιροῦ ἡδυπα-
θείας τε καὶ κενοδοξίας δαίμων, τί μοι τὸ ὄφελος τῆς 55
τούτων θεωρίας τε καὶ ἀκροάσεως, μὴδενὶ τῶν ἀδικουμένων
βοηθῆσαι ἰσχύοντι, μήτε δὲ τοῖς ἀδυνάτοις ἐπαμύναι, μήτε
τοὺς σφαλλομένους διορθώσασθαι συγχωρουμένῳ, τάχα δὲ
μέλλοντι καὶ ἑμαυτὸν προσπολλύειν; Ὡςπερ γὰρ ὀλίγον
ὔδωρ καθαρὸν ὑπὸ πολλῆς ζάλης ἀνέμου καὶ κονιορτοῦ 60
ἀφανίζεται, οὕτως ἡ νομιζομένη καλὰ ἐν τῷ βίῳ ποιεῖν
ὑπὸ τοῦ πλήθους τῶν κακῶν καλύπτεται. Αἱ μὲν γὰρ
τραγῳδαίαι ὥςπερ σκόλοπες τοῖς κατὰ τὸν βίον δι' εὐθυμίας
καὶ χαρᾶς ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν ἐμπήσσονται, ἵνα τῆς
ψαλμωδίας ἐπισκοτῶσιν τὸ καθαρὸν. Αἱ δὲ οἰμωγαὶ καὶ ὁ 65
δδυρμὸς τῶν ἀδικουμένων ἀνθρώπων παρὰ τῶν δημοφύλων
ἐπάγονται, ἵνα δευχθῇ τῶν πενήτων ἡ ὑπομονή.

5 Τίς οὖν ὠφέλεια ἐμοὶ ἢ δηλονότι τῆς ψυχῆς ἡ βλάβη;
Διὰ τοῦτο οὖν ἐγὼ μεταναστεύω ἐπὶ τὰ ὄρη ὡς στρουθιον.
Ὡς στρουθιον γὰρ ἐρρύσθην ἐκ τῆς παγίδος τῶν θηρευ-
όντων. Καὶ γὰρ ἐν ταύτῃ τῇ ἐρήμῳ διάγω, ὦ κακὴ ἔννοια,
ἐν ἣ ὁ Κύριος διέτριβεν. Ἐνταῦθα ἡ δρὺς ἡ Μαμβρὴ, 5
ἐνταῦθα ἡ οὐρανοφόρος κλίμαξ, καὶ αἱ τῶν ἀγγέλων
παρεμβολαὶ αἱ τῷ Ἰακώβ ὀφθεῖσαι, ἐνταῦθα ἡ ἔρημος
ἐν ἣ ὁ λαὸς ἀγνισθεὶς ἐνομοθετήθη καὶ οὕτως εἰς τὴν
γῆν τῆς ἐπαγγελίας εἰσελθὼν εἶδε Θεόν. Ἐνταῦθα τὸ

51 ἰδοὺ om. Par || 52 καὶ ταραττομένη om. Par || 53 αὐτῆς: ἐαυτῆς
Par || 57 τοῖς ἀδυνάτοις: ἐπαμύναι: τῶν ἀδικούντων τὴν ὁρμὴν ἀνακόψαι
δυναμένῳ Par || μήτε: μήτε δὲ Par || 59 ἑμαυτὸν: ἐαυτὸν Par || 61
ποιεῖν: ποιεῖν ἐνώπιον τῶν ἀνθρώπων Par || 63 ὥςπερ: ὡς Par ||
65 ἐπισκοτῶσιν: ἐπισκοτῆσιν Par.

δρος τὸ Καρμήλιον ἐν ᾧ Ἡλίας ἀδλιζόμενος τῷ Θεῷ 10
 εὐηρέστησεν. Ἐνταῦθα τὸ πῆδλον ἐν ᾧ ἀναχωρήσας
 Ἔσδρας πάσας τὰς θεοπνεύστους βίβλους προστάγματι
 Θεοῦ ἐξηρεύεατο. Ἐνταῦθα ἡ ἔρημος ἐν ᾗ ὁ μακά-
 ριος Ἰωάννης ἀκριδοφαγῶν μετάνοιαν τοῖς ἀνθρώποις
 ἐκήρυξεν. Ἐνταῦθα τὸ δρος τῶν ἐλαιῶν εἰς ὃ ὁ Χριστὸς 15
 ἀνερχόμενος προσήυχετο ἡμᾶς διδάσκων προσεύχεσθαι.
 Ἐνταῦθα ὁ Χριστὸς ὁ τῆς ἐρήμου φίλος. Φησὶ γάρ· « Ὅπου
 εἰσὶ δύο ἢ τρεῖς συνηγμένοι εἰς τὸ ἕμὸν ὄνομα, ἐκεῖ εἰμι
 ἐν μέσῳ αὐτῶν. » Ἐνταῦθα ἡ στενὴ καὶ τεθλιμμένη ὁδὸς
 ἡ ἀπάγουσα εἰς τὴν ζωὴν. Ἐνταῦθα διδάσκαλοι καὶ προφη- 20
 ται, οἱ ἐν ἐρημίαις πλανώμενοι καὶ ὄρεσι καὶ σπηλαίοις
 καὶ ταῖς ὁπαῖς τῆς γῆς. Ἐνταῦθα ἀπόστολοι καὶ εὐαγγε-
 λισταὶ καὶ ὁ τῶν μοναχῶν ἐρημοπολίτης βίος. Ταῦτα
 τοῖνυν ἔκουσίως καταδέδεγμαι, ἵνα λάβω ἅπερ τοῖς μάρτυσι
 τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῖς ἄλλοις πᾶσιν ἁγίοις ἐπήγγελται, ἵνα 25
 ἀψευδῶς λέγω· « Διὰ τοὺς λόγους τῶν χειλέων σου ἐγὼ
 ἐφύλαξα δδοὺς σκληράς. » Ἐγὼ γάρ τὸν μὲν θεοφιλεῖ
 Ἀβραάμ τῇ τοῦ Θεοῦ φωνῇ πειθόμενον καὶ εἰς τὴν ἔρημον
 μετοικοῦντα, καὶ Ἰσαάκ καταδυναστευόμενον, καὶ Ἰακώβ
 τὸν πατριάρχην ξενιτεύοντα, Ἰωσήφ τὸν σόφρονα διαπι- 30
 πρασκόμενον, τοὺς τῆς ἐγκρατείας εὐρετάς τρεῖς παῖδας
 πυρομαχοῦντας, Δαυιδ δεῦτερον εἰς λάκκον λεόντων
 παραβαλλόμενον, τὸν παρρησιαστὴν Ἱερემίαν εἰς λάκκον
 βορβόρου καταδικαζόμενον, Ἡσαΐαν τὸν τῶν ἀποκρύφων
 θεατὴν πριζόμενον, τὸν Ἰσραὴλ αἰχμαλωτιζόμενον, Ἰωάν- 35
 νην τὸν τῆς μοιχείας ἔλεγχον ἀποτεμνόμενον, ἀναιρουμέ-
 νους τοὺς Χριστοῦ μάρτυρας. Καὶ ἵνα τί μακρολογῶ, ὅπου
 γε καὶ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ ἐσταυρώθη ὑπὲρ ἡμῶν, ἵνα τῷ ἑαυ-

5 11 ἐμοὶ om. Par || 15 ὁ χρ-στός: χριστός Par || 17 ὁ χριστός:
 χριστός Par || 19 ἐν μέσῳ: μετ' Par || 22 ἀπόστολοι καὶ: ἀπόστολοι
 Par || 24 τοῖνυν: οὖν Par || 25 ἁγίοις om. Par || 29 καὶ Ἰακώβ: Ἰακώβ
 Par || 33 παραβαλλόμενον: βαλλόμενον Par || 34-35 Ἡσαΐαν ... πρι-
 ζόμενον om. Par || 37 χριστοῦ: τοῦ χριστοῦ Par.

τοῦ θανάτου ἡμᾶς ζωοποίησιν καὶ πάντας ἡμᾶς πρὸς τὴν
 ὑπομονὴν ἀλείψῃ καὶ ἐλκύσῃ ; Πρὸς τοῦτον ἐπείγομαι καὶ 60
 πρὸς τὸν Πατέρα καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον. Γνήσιος εὐρε-
 θῆναι ἀγωνίζομαι, ἀνάξιον ἑμαυτὸν κρίνας τῶν τοῦ κόσμου
 καλῶν. Πλὴν ἀλλ' οὐδὲ ἐγὼ διὰ τὸν κόσμον, ἀλλ' ὁ κόσμος
 δι' ἐμέ. » Ταῦτα οὖν ἐν ἑαυτῷ ἐπιλογιζόμενος καὶ τελῶν
 αὐτὰ σπουδαίως κατὰ τὸ εἰρημένον σοι, ἀγωνίῃς ὑπὲρ τῆς 65
 ἀληθείας ἕως θανάτου. Καὶ γὰρ ὁ Χριστὸς ὑπήκοος γέγονε
 μέχρι θανάτου. Ἀλλὰ καὶ ὁ Ἀπόστολός φησι· « Βλέπετε
 μήποτε ἔσται ἐν τινι ὑμῶν καρδία πονηρὰ εἰς τὸ ἀποστη-
 ναι ἀπὸ Θεοῦ ζῶντος, ἀλλὰ ἀλλήλους παρακαλεῖτε καὶ εἰς
 τὸν ἕνα οἰκοδομεῖτε ἄχρις οὗ τὸ σήμερον λέγεται. » Τὸ γὰρ 50
 σήμερον σημαίνει ὅλον τὸν χρόνον τῆς ζωῆς ἡμῶν. Οὕτως
 οὖν πολιτευόμενος, ἀδελφέ, καὶ σεαυτὸν σώσεις καὶ ἡμᾶς
 εὐφρανεῖς καὶ τὸν Θεὸν δοξάσεις εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν
 αἰώνων. Ἀμήν.

XLIII

ΝΟΥΘΕΣΙΑ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΝΕΟΥΣ

Μάθε σὺ ὁ μονάζων καὶ πιστὸς ἄνθρωπος καὶ τῆς
 εὐσεβείας ἐργάτης, καὶ διδάχῃτι εὐαγγελικὴν πολιτείαν,
 σώματος δουλαγωγίαν, φρόνημα ταπεινόν, ἐννοίας καθα-
 ρότητα, ὀργῆς ἀφανισμόν. Ἀγгарευόμενος, προστίθει διὰ
 τὸν Κύριον ἀποστερούμενος, μὴ δικάζου· μισούμενος, 5
 ἀγάπα· διωκόμενος, ἀνέχου· βλασφημούμενος, παρακάλει.

42 ἀγωνίζομαι: ἀγωνιζόμενος Par || ἑμαυτὸν: ἑαυτὸν Par || 44
 ἐπιλογιζόμενος: λογιζόμενος Par || 45 αὐτὰ: πάντα Par || 47 ἀλλὰ
 om. Par || 49 καὶ: om. Par || 50 οἰκοδομεῖτε: -μοῦντες Par || 50-51
 λέγεται τὸ γὰρ σήμερον om. Par || 51 σημαίνει: ὁ σημαίνει Par ||
 52 σεαυτὸν: ἑαυτον Par.

XLIII. — Exstat in nullo manuscriptorum quae S. Basilii
 epistolas continent. Textus ex quibusdam homiliarum manus-
 criptis a Benedictinis editus tantum transcriptus est a nobis.

Νεκρώθητι τῇ ἁμαρτίᾳ, σταυρώθητι τῷ Θεῷ· ὅλην τὴν μέριμναν μετὰβες ἐπὶ τὸν Κύριον, ἵνα εὗρεθῇς ὅπου ἀγγέλων μυριάδες, πρωτοτόκων πανηγύρεις, ἀποστόλων θρόνοι, προφητῶν προεδρίαι, σκηπτρα πατριαρχῶν, μαρτύρων 10 στέφανοι, δικαίων ἔταινοι. Ἐκείνοις σεαυτὸν τοῖς δικαίοις ἐπιθύμησον συναριθμηθῆναι ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν. Αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

XLIV

ΠΡΟΣ ΜΟΝΑΧΟΝ ΕΚΠΕΣΟΝΤΑ

1 Χαίρειν οὐ λέγομεν, ὅτι οὐκ ἔστι χαίρειν τοῖς ἀσεβέσιν. Ἔτι γάρ ἀπιστία με περιέχει καὶ οὐκ ἐπέρχεται μου εἰς τὴν καρδίαν τὸ τηλικούτου ἀτόπημα καὶ τὸ ἐπιχείρημα τὸ μέγα 8 ἔπραξας, εἴ γε κατὰ τὸ φαινόμενον ἤδη πᾶσιν οὕτως ἔχει. Θαυμάζω γάρ πῶς ἢ τοσαύτη σοφία κατεπόθη, 5 πῶς ἢ τοσαύτη ἀκρίβεια διελύθη, πόθεν ἢ τοσαύτη τύφλωσις περιεχέθη, πῶς μὴδὲν τὸ σύνολον ἐννοήσας τοιαύτην καὶ τοσαύτην ἀπώλειαν ψυχῶν εἰργάσω. Εἰ γάρ ἀληθές τοῦτο, παραδέδωκας καὶ τὴν σαυτοῦ ψυχὴν τῷ βυθῷ καὶ πάντων τῶν ἀκουόντων τὴν ἀσέβειαν ταύτην τὸν τόνον 10 παρέλυσας. Τὴν πίστιν ἠθέτησας, τοῦ ἀγῶνος τοῦ καλοῦ ἡστόχησας. Διὸ ἀλγῶ ἐπὶ σοί. Ποῖος γάρ ἱερεὺς ἀκούων οὐ θρηνήσει; Ποῖος ἐκκλησιαστικὸς οὐ κόπτεται; Ποῖος λαϊκὸς οὐ σκυθροπάζει; Ποῖος ἀσκητὴς οὐ πενθεῖ; Τάχα

XLIV. — Exstat tantum in Parisino gr. 967 et in Parisino Suppl. gr. 1021 Textus a Benedictinis editus tantum transcriptus est a nobis et cum manuscriptis praedictis comparatus. Titulus πρὸς μοναχὸν ἐκπεσόντα· τοῦ αὐτοῦ πρὸς μοναχὸν ἐκπεσόντα Par G.

1 10 ordo ταύτην τὴν ἀσέβειαν Par G || 11 τὴν πίστιν ἠθέτησας om. Par G.

καὶ ὁ ἥλιος ἐσκότασεν ἐπὶ τῷ σῷ πτώματι καὶ αἱ δυνάμεις 15
τῶν οὐρανῶν ἐσαλεύθησαν ἐπὶ τῇ σῇ ἀπωλείᾳ. Ἐδάκρυσαν
καὶ οἱ ἀναίσθητοι λίθοι ἐπὶ τῇ σῇ μανίᾳ, ἔκλαυσαν δὲ
καὶ οἱ ἐχθροὶ διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῆς ἀνομίας σου. Ὡ
πολλῆς πωρώσεως, ὡ δεινῆς ὁμότητος. Οὐ Θεὸν ἐφο-
βήθης, οὐκ ἀνθρώπους ᾔδέσθης. οὐ φίλους ἐνετράπης, 20
ἀλλ' ὅμοι πάντα ἐναυάγησας, ὅμοι πάντα ἐσυλήθης. Διὸ
πάλιν ἀλγῶ ἐπὶ σοί, ἄβλιε. Ὁ τῆς βασιλείας πᾶσι τὸν
τόνον ἀπαγγέλλων, τῆς βασιλείας ἐξέπεσες. Ὁ τῆς διδα-
σκαλίας τὸν φόβον πᾶσιν ἐμποιδῶν, οὐκ ἔσχες φόβον
Θεοῦ ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν σου. Ὁ ἀγιοσύνην κηρύσ- 25
σων, ἐναγῆς εὐρίσκη. Ὁ ἐπὶ ἀκτημοσύνη σεμνυνόμενος,
συλοχρηματῶν ἐφευρίσκη. Ὁ τὴν τοῦ Θεοῦ κόλασιν ἐπι-
δεικνύμενος διὰ τῆς ὑφηγήσεως, αὐτὸς κόλασιν σεαυτῷ
προεξένησας. Πῶς σε θρηνήσω; Πῶς ἀλγήσω ἐπὶ σοί;
Πῶς ἐξέπεσεν ὁ ἠωσφόρος ὁ πρῶτ' ἀνατέλλων καὶ συνε- 30
τρίβη ἐπὶ τῆς γῆς; Παντὸς ἀκούοντος ἠχήσει τὰ ἀμφό-
τερα ὦτα. Πῶς ὁ Ναζιραῖος, ὁ ἐκλάμπων ὑπὲρ χρυ-
σίον, ἐσκότασεν ὑπὲρ ἀσβόλην; Υἱὸς Σιών ὁ τίμιος πῶς
ἐγένετο σκευὸς ἄχρηστον; Οὐ ἡ μνήμη τῶν θείων Γραφῶν
ὑπὸ πάντων ἐλαλεῖτο, σήμερον ἀπώλετο τὸ μνημόσυνον 35
αὐτοῦ μετ' ἡχου. Ὁ δεῦνους δέξεως ἀπώλετο. Ὁ πολύνους
πολύπλοκον ἁμαρτίαν εἰργάσατο. Οἱ γὰρ ὀφελημένοι ὑπὸ
τῆς σῆς διδασκαλίας ἐβλάβησαν ὑπὸ τῆς σῆς ἀπωλείας. Οἱ
τὰς ἀκοὰς παρατιθέντες ἐπὶ τῇ σῇ ὁμιλίᾳ ἔφραξαν τὰ
ὦτα ἐπὶ τῇ σῇ ἀπωλείᾳ. Ἐγὼ δὲ θρηνῶν καὶ σκυθρωπιάζων 40
καὶ παρειμένους πάντοθεν καὶ σποδὸν ὄσει ἄρτου ἐσθίων
καὶ σάκκον ἐπὶ τῇ πληγῇ μου ἐπιρρίψας τοιαυτὰ σοι ἐγκώ-
μια διεξέρχομαι, μᾶλλον δὲ ἐπιταφίους λόγους συντάσσω
ἀπαράκλητος καὶ ἀθεράπευτος διατελῶ, ὅτι παράκλησις
κέκρυπται ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν μου καὶ οὐκ ἔστι μάλαγμα 45

24 ordo πᾶσι τὸν φόβον Par G || 40 σκυθρωπιάζων: σκυθρωπάζων
καὶ παριστάμενος σκυθρωπὸς Par G.

ἐπιθεῖναι, οὔτε ἔλαιον, οὔτε καταδέσµους. Ἔστι γάρ ἡ πληγὴ μου ὀδυνηρά. Πόθεν ἰαθήσομαι;

2 Εἰ τις οὖν ἔτι ἐλπίς ὑπολείπεται σοι σωτηρίας, εἴ τις βραχεῖα μνήμη περὶ τὸν Θεόν, εἴ τις πόθος τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, εἴ τις φόβος τῶν τεθησαυρισμένων κολάσεων τοῖς ἀμετανοήτοις. ἀνάνηψον ταχέως, ἐπάρον τοὺς ὀφθαλμοὺς σου εἰς τὸν οὐρανόν, ἔλθε εἰς συναίσθησιν, παῦσαι ἀπὸ 5 τῆς πονηρίας σου, ἀπόσεισαι τὴν περιχυθεῖσάν σοι μέθην, ἐπανάστα τῷ καταβαλόντι σε. Ἰσχυσον ἐκ γῆς ἐπαναστήναι. Μνήσθητι τοῦ ἀγαθοῦ Ποιμένου, ὅτι καταδιώκων ἐξελεῖται σε. Κὰν ἢ δύο σκέλη ἢ λοθὸς ὀπίου, ἀποπήδησον ἀπὸ τοῦ τραυματίσαντός σε. Μνήσθητι τῶν 10 οἰκτιρισμῶν τοῦ Θεοῦ ὅτι θεραπεύει ἔλαιον καὶ οἶνον. Μὴ ἀπελπίσης τὴν σωτηρίαν. Ἀνάλαβε τὴν μνήμην τῶν γεγραμμένων, ὅτι ὁ πίπτων ἀνίσταται καὶ ὁ ἀποστρέφων ἐπιστρέφει, ὁ πεπληγὼς θεραπεύεται, ὁ θηριάλωτος περιγίνεται, ὁ ἐξομολογούμενος οὐκ ἀποβάλλεται. Οὐ θέλει γάρ 15 ὁ Κύριος τὸν θάνατον τοῦ ἁμαρτωλοῦ ὥς τὸ ἐπιστρέψαι καὶ ζῆν αὐτόν. Μὴ ὥς εἰς βάθος κακῶν ἐμπροσθεν καταφρονήσης. Καيرὸς ἀνοχῆς ἔστι, καيرὸς μακροθυμίας, καيرὸς ἰάσεως, καيرὸς διορθώσεως. Ὡλλίσθησας; Ἐξεγείρου. Ἡμαρτες; Ἡσώχασον. Μὴ στής ἐν ὁδοῖς ἁμαρτωλῶν, 20 ἀλλὰ ἀποπήδησον. Ὅταν γὰρ ἐπιστραφεῖς στενάξεις, τότε σωθήσῃ. Ἔστι γὰρ ἐκ πόνων ὕγεια καὶ ἐξ ἰδρώτων σωτηρία. Ὅρα οὖν μήποτε συνθήκας βουλόμενός τινων φυλάττειν παραβῆς τὰς πρὸς τὸν Θεὸν συνθήκας δις ὁμολόγησας ἐπὶ πολλῶν μαρτύρων. Μὴ οὖν διὰ τινας λογισμοὺς ἀνθρώ- 25 πίνους ὀκνήσης ἔλθειν πρὸς με. Ἐγὼ γὰρ ἀναλαβὼν τὸν νεκρόν μου θρηνήσω, ἐγὼ θεραπεύσω, ἐγὼ πικρῶς κλάυσομαι ἐπὶ τὸ σύντριμμα τῆς θυγατρὸς τοῦ γένους μου. Πάντες σε δέχονται, πάντες σοι συμπουήσουσι. Μὴ ἀναπέσης, μνήσθητι ἡμερῶν ἀρχαίων. Ἔστι σωτηρία, ἔστι 30

διόρθωσις. Θάρσει, μὴ ἀπελπίσῃς. Οὐκ ἔστι νόμος καταδικάζων τὸν χωρὶς οἰκτιρμῶν θάνατον, ἀλλὰ χάρις ὑπερτιθεμένη τὴν κόλασιν, ἐκδεχομένη τὴν διόρθωσιν. Οὐπω ἐκλείσθησαν αἱ θύραι, ἀκούει δὲ νυμφίος, οὐ κυριεύει ἁμαρτία. Ἀναπάλαισον πάλιν, μὴ κατοκνήσῃς καὶ σεαυτὸν 35 οἰκτείρησον καὶ πάντας ἡμᾶς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος νῦν καὶ ἀεὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, Ἀμήν.

XLV

ΠΡΟΣ ΜΟΝΑΖΟΝΤΑ ΕΚΠΕΣΟΝΤΑ

1 Διττός μοι φόβος ἐνέσκηψε τοῖς τῆς διανοίας κόλποις ἐκ τῆς περὶ σέ ὑποθέσεως. Ἡ γάρ τις τρόπος ἀσυμπαθῆς προκαταρξάμενος εἰς μισανθρωπίας ἐγκλημά με ρίπτει. Ἡ αὖθις συμπαθεῖν ἐθέλοντα καὶ πρὸς τὰ πάθη καταμαλακίζεσθαι κακῶς μετατίθῃσι. Διόπερ καὶ διαχαράττειν μέλ- 5 λων τουτί μου τὸ γράμμα, τὴν μὲν χεῖρα ναρκῶσαν τοῖς λογισμοῖς ἐνέκρυσσα, τὸ δὲ πρόσωπον, ἠπορημένον ἐκ τῆς ἐπὶ σοὶ κατηφείας, ἀλλοιδῶσαι οὐκ ἴσχυσα, τοσαύτης μοι ἐπὶ σοὶ κεχυμένης αἰσχύνῃς ὥς καὶ τὴν τοῦ στόματος σύμπτυξιν παραχρήμα πίπτειν, τῶν χειλέων μου εἰς 10 κλαυθμὸν ἐκτρεπομένων. Οἴ μοι, τί γράψω ἢ τί λογίσωμαι, ἐν τριόδῳ ἀπειλημένος ἐὰν ἔλθω εἰς μνήμην τῆς προτέρας σου ματαίας ἀναστροφῆς ὅτε σε περιέρρει πλοῦτος καὶ τὸ χαμερπές δοξάριον; Φρίττω· ἦνίκα εἶπετό σοι κολάκων πλήθῃ, καὶ τρυφῆς ἀπόλαυσις πρόσκαιρος μετὰ 15 προφανοῦς κινδύνου καὶ ἀδίκων πόρων, καὶ πῇ μὲν ἀρχον-

37 εἰς: καὶ εἰς Par G.

XLV. — 1 2 ordo ἀσυμπαθῆς τρόπος: LC || 3 μισανθρωπίας: μισανδελφία: C. || 4-5 καταμαλκίζεσθαι: μαλακίεσθαι LC || 6 τουτί: τί L || 9 στόματος: σώματος: PC || 11 λογίσωμαι: λογίσομαι VMC || 12-13 ordo ματαίας: σου προτέρας: LC || 13 σε: σοι L || πλοῦτος: ὁ πλοῦτος: M || 15 πλῆθος: πλῆθος MLC.

τικοί φόβοι διερρίπιζόν σου τὴν τῆς σωτηρίας ὑπόνοιαν, πᾶς δὲ δημοσίων θόρυβοι διεσάλευόν σου τὴν ἐστίαν, ἥ τε συνοχή τῶν κακῶν ἀπεσφαίριζέ σου τὸν νοῦν πρὸς τὸν δυνάμενόν σοι βῶσθαι· ἥνικα κατὰ μικρὸν ἐμελέτας περι- 20 βλέπεσθαι τὸν Σωτῆρα, φέροντα μὲν πρὸς ὠφέλειαν τοὺς φόβους, βυόμενον δέ σε καὶ σκέποντα, παίζοντα κατ' αὐτοῦ ἐν ταῖς ἀδείαις· ἥνικα ἐγυμνάζου πρὸς μεταβολὴν σεμνοῦ τρόπου, σκυβαλίζων μὲν σου τὴν πολυκίνδυνον περιουσίαν, οἴκου τε θεραπείαν καὶ συνοίκου 25 ὁμιλίαν ἀπαρνούμενος. Ὅλος δὲ μετάρσιος, ὥσπερ ξένος καὶ ἀλήτης ἀγροῦς καὶ πόλεις ἐξαμείβων κατέδραμες ἐπὶ τὰ Ἱεροσόλυμα, ἔνθα σοι καὶ αὐτὸς συνδιατρίβων ἐμακάριζον τῶν ἀθλητικῶν πόνων, ὅτε ἐβδοματικούς κύκλους νῆστις διατελῶν Θεῷ προσεφιλοσόφεις, ὁμοῦ καὶ τὰς τῶν 30 ἀνθρώπων συντυχίας λόγῳ τροπῆς ὑποφεύγων, ἡσυχίαν δὲ καὶ μονοτροπίαν ἑαυτῷ ἐφαρμόσας τοὺς πολιτικούς θορύβους ἐξέκλινας. Σάκκῳ δὲ τραχεῖ τὸ σῶμά σου διανύττων καὶ ζώῃ σκληρῇ τὴν δοφὺν σου περισφίγγων καρτερικῶς τὰ δοτὰ σου διέθλιβες. Λαγόνας τε ταῖς ἐνδείαις κοιλαίνων 35 μέχρι τῶν νωτιαίων μερῶν ὑπεχαύνωσας, καὶ φασκίας μὲν ἀπαλῆς τὴν χρῆσιν ἀπηρνήσω, ἔνδοθεν δὲ τὰς λαπάρας σικύας δίκην ὑφελκύσας τοῖς νεφριτικοῖς χωρίοις προσκολλησθαι ἐδιάζου, ὅλην δὲ τὴν τῆς σαρκὸς πιμελὴν ἐκκενώσας, τοὺς τῶν ὑπογαστρίων ὀχετοὺς γενναίως ἐξήρανας, 40 γαστέρα τε αὐτὴν ταῖς αἰσιταῖς συμπτύξας, τὰ πλευριτικά μέρη, ὥσπερ τινὰ στέγης ἐξοχήν, τοῖς τοῦ ὀμφαλοῦ μέρεσιν ἐπεσκίαζες, καὶ, συνεσταλμένῳ βλῶ τῷ ὀργάνῳ, κατὰ τὰς νυκτερινὰς ὥρας ἀνθομολογούμενος τῷ Θεῷ, τοῖς τῶν

20 βοηθεῖν : βοηθῆσαι M || 20-21 περιβλέπεσθαι : περιφρέεσθαι πρὸς M || 21 τόν : σοι τόν LC 29 τῶν ἀθλητικῶν πόνων : τὸν ἀθλητικὸν πόνον C || 30 νῆστις : νήστης M || 33 ἐξ κλινας : -νες P² || 34 ὀσφύν σου : ὀσφύν VPBM || 38 ὑφελκύσας : ἀφ- L ἐφ- C || 39-40 ἐκκενύσας : ἐκένωσας C || 40 ἐξήρανας : ξηράνας LC || 41 συμπτύξας : συνέπτυξας L || πλευριτικά : πλευρικά L || 42-43 μέρεσιν : μέλεσιν C.

δακρύων δχετοῖς τὴν γενειάδα ξμβροχον καθωμάλιζες. Καὶ 45
 τί με δεῖ καταλέγειν ἕκαστα; Μυήσῃτη δσα ἀγίων στόματα
 φιλήματι κατησιπάσω, δσα ἱερὰ σώματα περιεπιτύξω. ὅσοι
 σου τὰς χεῖρας ὡς ἀχράντους περιέβαλλον, ὅσοι δοῦλοι
 Θεοῦ, ὡς περ λάτρες, ὑπέδραμον τοῖς γόνασι σου περι-
 πλεκόμενοι.

50

2 Καὶ τούτων τὸ τέλος τί; Μοιχικῆς φήμης διαβολή,
 βέλους δεξιτέρον διπταμένη, τιτρώσκει ἡμῶν τὰς ἀκοάς,
 ἀκμαιοτέρῳ τῷ κέντρῳ τὰ σπλάγχνα ἡμῶν διανύττουσα.
 Τίς ἢ τοῦ Γόητος τοσαύτη ἐντεχνος ποικιλία εἰς τοσοῦτόν
 σε περιήγαγεν δλέθριον σκέλισμα; Ποῖα πολὺπλοκα τοῦ 5
 διαδόλου δίκτυα περισφίξαντά σε τὰς τῆς ἀρετῆς
 ἐνεργείας ἀκινήτους ἀπῆλεγξε; Ποῦ μοι τὰ διηγήματα
 τῶν σὸν πόνων οἴχεται; Ἄρα γὰρ ἀπιστῆσαι ἄξιον; Καὶ
 πῶς οὐχὶ ἐκ τῶν ἐναργῶν καὶ τὰ τέως ἀφανῆ εἰς πίστιν
 δεξώμεθα, εἰ τὰς τῷ Θεῷ προσφυγούσας ψυχὰς φρικτοῖς 10
 ὄρκοις κατέκλεισας, ὅποτε παρατετηρημένως τοῦ ναὶ καὶ
 τοῦ οὐ τοῦ περιττόν τῷ διαδόλῳ προσενέμηται; Ὅμοῦ
 τοίνυν καὶ παρορκίας δλεθρίου γέγονας ἔγγυος καὶ φαυλι-
 σας τῆς ἀσκήσεως τὸν χαρακτήρα μέχρι τῶν Ἀποστόλων
 καὶ αὐτοῦ τοῦ Κυρίου ἀνέπεμψας τὸ αἶσχος. Κατήσχυνας 15
 τὸ τῆς ἀγνείας καύχημα, ἐμώμῃσω τῆς σωφροσύνης τὸ
 ἐπάγγελμα, ἐγενόμεθα αἰχμαλώτων τραγῳδία, Ἰουδαίους
 καὶ Ἕλλησι δραματοῦργεῖται τὰ ἡμέτερα. Διέτεμες φρό-
 νημα μοναχῶν, τοὺς ἀκριβεστέρους εἰς φόβον καὶ δειλίαν
 ἤγαγες, θαυμάζοντας ἔτι τοῦ διαδόλου τὴν δύναμιν τοὺς 20
 ἀδιαφόρους εἰς ἀκολασίας ζῆλον μετέθηκας. Ἐλυσας ὅσον
 ἐπὶ σοὶ τὸ τοῦ Χριστοῦ καύχημα· «Θαρρεῖτε, λέγοντος,

49 λάτρες: λάτρες VL.

2 3 διανύττουσα: νύττουσα M || 4 τοῦ γόητος: om. LC || 5 δλέθριον:
 δλεθρον L || 10 δεξώμεθα: δεξιόμεθα VLC || προσφυγούσας: προσφει-
 γούσας LC || 11 κατέκλεισας: κατέκλυσας; L || παρατετηρημένως: -νος
 VP || 12 περιττόν: περισσόν LC || προσενέμηται: προσνέμων P
 προνενιμηται C || 15 ἀνέπεμψας: ἀναπέμψας LC || 19 ἀκριβεστέρους:
 -τάτους M || 22 θαρρεῖτε: θαρσεῖτε VMC.

ἐγὼ νενίκηκα τὸν κόσμον καὶ τὸν τούτου ἄρχοντα. » Ἐκέ-
 ρασας τῇ πατρίδι κρατῆρα δυσφημίας· ὄντως εἰς ἔργον
 ἤγαγες τὰς Παροιμίας· « Ὡς ἑλαφος τοξευθεὶς εἰς τὸ 25
 ἦπαρ. » Ἀλλὰ τί νῦν; Οὐδέ πέπτωκεν ὁ τῆς ἰσχύος πύργος,
 ἀδελφέ, οὐδὲ ἐμωμήθη τὰ τῆς ἐπιστροφῆς φάρμακα, οὐδὲ
 ἀπεκλείσθη τοῦ καταφευκτηρίου ἡ πόλις. Μὴ τῷ βάθει
 τῶν κακῶν ἐναπομείνης, μὴ χρήσης σεαυτὸν τῷ Ἀνθρω-
 ποκτόνῳ. Οὔτεν ἀνορθοῦν κατερραγμένους ὁ Κύριος. Φεῦγε 30
 μὴ μακράν, ἀλλὰ πρὸς ἡμᾶς ἀνάδραμε. Ἀνάλαβε πάλιν
 νεανικοὺς πόνους, δευτέροις κατορθώμασι διαλύων τὴν
 χαμαὶζήλον καὶ γλοιώδη ἡδονήν. Ἀνάενυσον εἰς τὴν τοῦ
 τέλους ἡμέραν, ὅτῳ προσεγγίσασαν τῇ ζωῇ ἡμῶν, καὶ
 γυνῶμι πῶς λοιπὸν Ἰουδαίων καὶ Ἑλλήνων παῖδες συνε- 35
 λαύνονται πρὸς θεοσέβειαν, καὶ μὴ ἀπαξιαπλῶς ἀπαρνήσῃ
 τὸν τοῦ κόσμου Σωτῆρα· μὴ σε ἡ φρικωδεστάτη ἐκείνη
 καταλάβῃ ἀπόφασις, ὅτι « Οὐκ οἶδα ὑμᾶς τίνες ἐστέ. »

XLVI

ΠΡΟΣ ΠΑΡΘΕΝΟΝ ΕΚΠΕΣΟΥΣΑΝ

1 Νῦν καιρὸς ἐκβοῆσαι τὸ προφητικὸν ἐκεῖνο καὶ εἰπεῖν·
 « Τίς δώσει τῇ κεφαλῇ μου ὕδωρ καὶ τοῖς ὀφθαλμοῖς μου
 πηγὴν δακρύων, καὶ κλαύσομαι τοὺς τετραυματισμένους
 θυγατρὸς λαοῦ μου; » Εἰ γάρ καὶ τούτους βαθεῖα περιέχει
 σιγή, καὶ κεῖνται ἀπαξ κεκαρωμένοι τῷ δεινῷ, καὶ τῷ 5
 καιρῷ τῆς πληγῆς ἀφηρημένοι καὶ αὐτὴν ἤδη τοῦ πάθους
 τὴν αἰσθησιν, ἀλλ' οὐχ ἡμᾶς γε παριέναι ἀδακρυτὶ τοσοῦτο

30 φεῦγε: φύγε LC || 33 γλοιώδη: γελοιώδη P^a γλυώδη BLC || 35
 ὁρδο λοιπὸν πῶς LC || 86 ἀπαρνήση: ἀρνήση LC.

XLVI. — In titulo προς: εἰς LC.

1 3 τοὺς τετραυματισμένους: τὸ σύντριμμα LC || 7 ὁρδο ἀδακρυτὶ
 παριέναι LC || τοσοῦτο: τοιοῦτο VB τοιοῦτον M τηλαοῦτον LC.

πτῶμα χρή. Εἰ γάρ Ἱερεμίας τοὺς ἐν πολέμῳ τὰ σώματα
 πεπληγότας μυρίων θρῆνων ἀξιους ἔκρινε, τί ἂν τις εἶποι
 πρὸς τηλικαύτην ψυχῶν συμφοράν; « Οἱ τραυματῖαι σου, 10
 φησὶν, οὐ τραυματῖαι βομφαίας, καὶ οἱ νεκροὶ σου οὐ
 νεκροὶ πολέμου. » Ἀλλὰ τὸ κέντρον τοῦ ὄντως θανάτου,
 τὴν χαλεπὴν ἁμαρτίαν δδύρομαι, καὶ τὰ πεπυρωμένα τοῦ
 Πονηροῦ βέλη, ψυχὰς ὁμοῦ μετὰ σωμάτων βαρβαρικῶς
 καταφλέξαντα. Ὁ μεγάλα ἂν στενάξειαν οἱ τοῦ Θεοῦ 15
 νόμοι, τηλικοῦτον ἄγος ἐπὶ γῆς ἐπιβλέποντες, οἷγε, ἀπα-
 γορεύοντες αἰεὶ καὶ βοῶντες πάλαι μὲν· « Οὐκ ἐπιθυ-
 μήσεις τὴν γυναῖκα τοῦ πλησίον σου », διὰ δὲ τῶν ἁγίων
 Εὐαγγελίων· « Ὅτι πᾶς ὁ βλέπων γυναῖκα πρὸς τὸ ἐπιθυ-
 μῆσαι αὐτὴν ἤδη ἐμοίχευσεν αὐτὴν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ », 20
 νῦν δὲ ἐφορῶσιν αὐτὴν ἀδεῶς μοιχευομένην τοῦ Δεσπότης
 τὴν νόμφην. Στενάξεις δ' ἂν καὶ αὐτὰ τῶν ἁγίων τὰ πνεύ-
 ματα· Φινεὲς μὲν ὁ ζηλωτὴς, ὅτι μὴ καὶ νῦν ἔξεστιν αὐτῷ
 τὸν σειρομάστην μετὰ χειρὸς λαβόντι σωματικῶς ἐκδικῆσαι
 τὸ μύσος· ὁ δὲ βαπτιστὴς Ἰωάννης, ὅτι μὴ δύναται κατα- 25
 λιπὼν τὰς ἄνω διατριβάς, καθάπερ τότε τὴν ἔρημον, ἐπὶ
 τὸν ἔλεγχον τῆς παρανομίας δραμεῖν, καὶ, εἰ παθεῖν τι
 δεοί, τὴν κεφαλὴν ἀποθέσθαι μᾶλλον ἢ τὴν παρρησίαν.
 Μᾶλλον δέ, εἴπερ ἡμῖν, κατὰ τὸν μακάριον Ἀβελ, καὶ αὐτὸς
 ἀποθανὼν ἔτι λαλεῖ καὶ βοᾷ νῦν καὶ κέκραγε μεῖζον ἢ περὶ 30
 τῆς Ἡρωδιάδος τότε· « Οὐκ ἔξεστί σοι ἔχειν αὐτὴν ».
 Καὶ γάρ, εἰ τὸ σῶμα Ἰωάννου, κατὰ τὸ ἀναγκαῖον τῇ φύσει,

8 τὰ σώματα : τὸ σῶμα LC || 15 ἂν : γ' ἂν LC || 16 ἐπιβλέποντες :
 βλέποντες LCP² 18 οἷγε : οἱ καὶ LC || 18 τὴν om. LC || 19 βλέ-
 πων : ἐμβλέπων M ἐμβλέψας LC || γυναῖκα : -καὶ LC || 21 δὲ : οὖν LC ||
 22 νόμφην : νόμιν η; ἡ κεφαλὴ ὁ χριστός P² || στενάξεις : -αν BMLC ||
 22-23 πνεύματα etiam M² : τάγματα M || 24 ordo λαβόντι μετὰ
 χειρὸς LC || 29 μᾶλλον δὲ : τάχα δὲ μᾶλλον LC || ἡμῖν : καὶ ἡμῖν
 LC || κατὰ : καὶ κατὰ LC || 30 ordo καὶ βοᾷ νῦν nos : βοᾷ καὶ νῦν
 VPBM καὶ νῦν βοᾷ LC || ἡ : Ἰωάννης ἢ LC || 32 καὶ γὰρ εἰ τὸ etiam
 M² : τὸ μὲν γὰρ εἰ τὸ V τὸ μὲν γὰρ BM || Ἰωάννου om. P.

τὸν θεῖον ὄρον ἐδέξατο καὶ ἡ γλῶσσα σιγῇ, « Ἄλλ' ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ οὐ δέδεται ». Ὁ γάρ, ἐπειδὴ συνδούλου γάμος ἦθετεῖτο, μέχρι θανάτου τὴν παρρησίαν προαγαγὼν τί ἂν 35 πάθοι τηλικαύτην ἐφορῶν ὄθριν περὶ τὸν ἅγιον τοῦ Κυρίου νυμφῶνα;

2 Ἀλλὰ σύ, τῆς θείας ἐκείνης κοινωνίας τὸν ζυγὸν ἀπορρήξασα, καὶ τὸν μὲν ἄχραντον τοῦ ἀληθινοῦ Βασιλέως ἀποδράσας νυμφῶνα, πρὸς δὲ τὴν ἄτιμον ταύτην καὶ ἀσεβῆ φθορὰν αἰσχυρῶς πεσοῦσα, ἐπεὶ οὐκ ἔχεις πῶς τὴν πικρὰν ταύτην κατηγορίαν ἐκφύγῃς, οὐδὲ τίς ἐστὶ σοι τρόπος 5 οὐδὲ μηχανὴ τὸ δεινὸν συγκαλύψαι, ὁμόσε τῇ τόλμῃ χωρεῖς. Καὶ ἐπειδὴ περ ἀσεβής, ἐμπεσὼν εἰς βάθος κακῶν, λοιπὸν καταφρονεῖ, αὐτὰς ἀπαρνητὰς πρὸς τὸν Νυμφίον συνθήκας, οὔτε εἶναι παρθένος, οὔτε ὑποσχέσθαι ποτέ * βοῶσα, ἢ πολλὰ μὲν ἐδέξω, πολλὰ δὲ ἐπεδείξω παρθενίας 10 συνθήματα. Μνήσθητι τῆς καλῆς ὁμολογίας, ἣν ὡμολόγησας ἐνώπιον Θεοῦ καὶ ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων. Μνήσθητι τῆς σεμνῆς συνοδίας καὶ ἱεροῦ παρθένων χοροῦ καὶ συναγωγῆς Κυρίου καὶ Ἐκκλησίας ὁσίων, καὶ γηραλέας ἐν Χριστῷ μάμμης νεαζούσης ἄρτι καὶ ἀκμαζούσης τὴν ἀρε- 15 τήν, καὶ μητρὸς ἐν Κυρίῳ πρὸς ἐκείνην ἀμύλωμένης καὶ ξένοις τισὶ καὶ ἀήθεσι πόνοις καταλύειν φιλονεικούσης τῆς συνηθείας τὸ κράτος, καὶ ἀδελφῆς ὁμοίως τὰ μὲν ἐκείνας μιμουμένης, τὰ δὲ καὶ ὑπερβαίνειν φιλοτιμουμένης, καὶ τοῖς παρθενικοῖς πλεονεκτήμασιν ὑπερακον- 20 τιζούσης τὰ προγονικὰ κατορθώματα, καὶ σε τὴν ἀδελφὴν,

33 καὶ: καὶ Vb.

2 1 σύ: καὶ L || κοινωνίας: συντρέξας LC || 1-2 ἀπορρήξασα: ἀπορρίψασα LCP³ || 3 ἀποδράσας: ἀπο ράσας L, 4 ἐπεὶ: ἐπειδὴ, LC || 5 ἐκφύγῃς: ἀποφ- LC || ἐστὶ om. LC || 5-6 τρόπος: οὐδὲ om. LC || 6 εἰνόν: δεινόν τοῦτο LC || 8 ordo καταφρονεῖ λοιπὸν LC || τον: τὸν ἀληθινόν, LC || 10 ἢ om. L || 12-13 μνήσθητι: τῆς σεμνῆς συνοδίας om. L || 15 ἄρτι: ἔτι LC || καὶ: ἡ τότε καὶ VPBM || 18 τῆς: τὰ τῆς LC || τὸ κράτος om. LC || τὰ μὲν: τὰ μὲν κατὰ κράτος LC || 19 ἐκείνας etiam M³: -νς VPBM -νην L || καὶ om. C.

ὡς ᾔετο, πρὸς τὴν τῶν ἰσῶν ἀμίλλαν καὶ λόγῳ καὶ βίῳ
 φιλοπόνως ἐκκαλουμένης. Μνήσθητι τούτων καὶ ἀγγε-
 λικῆς περὶ τὸν Θεὸν μετ' ἐκείνων χορείας καὶ πνευ-
 ματικῆς ἐν σαρκὶ ζωῆς καὶ οὐρανίου ἐπὶ γῆς πολιτεύ- 25
 ματος. Μνήσθητι ἡμερῶν ἀβορύθων καὶ νυκτῶν πεφωτισ-
 μένων καὶ ῥόδων πνευματικῶν καὶ ψαλμωδίας εὐῆχου καὶ
 προσευχῶν ἁγίων καὶ ἀγνῆς κοίτης καὶ ἐγκρατοῦς τρα-
 πέζης καὶ παρθενικῆς προόδου. Ποῦ μὲν σοι τὸ σεμνὸν
 ἐκεῖνο σχῆμα, ποῦ δὲ τὸ κόσμιον ἦθος καὶ ἐσθῆς λιτὴ καὶ 30
 παρβένῳ πρέπουσα καὶ καλὸν μὲν τὸ ἐξ αἰδοῦς ἐρύθημα,
 εὐπρεπὲς δὲ ἡ ἐξ ἐγκρατείας καὶ ἀγρυπνίας ἐπανθοῖσα
 ὡχρότης καὶ πάσης εὐχροίας χαριέστερον ἐπιλάμπουσα;
 Ποσάκις ἐν προσευχαῖς ὑπὲρ τοῦ τηρῆσαι τὴν παρθενίαν
 ἄσπιλον ἰσως ἐξέχεας δάκρυα; Πόσα δὲ γράμματα πρὸς 35
 τοὺς ἁγίους ἐχάραξας, δι' ὧν ἡξίους ὑπερφύεσθαι σου,
 οὐχ ἵνα γάμου ἀνθρωπίνου, μᾶλλον δὲ τῆς ἀτίμου ταύ-
 τῆς φθορᾶς ἐπιτύχῃς, ἀλλ' ἵνα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ μὴ
 ἐκπέσῃς; Πόσα δὲ δῶρα τοῦ Νυμφίου ἐδέξω; Τί δεῖ καὶ
 λέγειν τὰς δι' Ἐκεῖνον παρὰ τῶν Ἐκεῖνου τιμὰς; Τὰς 40
 μετὰ παρθένων συμβιώσεις; Τὰς σὺν ἐκείναις προόδους;
 Τὰς παρὰ παρθένων δεξιώσεις; Τὰ ἐπὶ παρθενίᾳ ἐγκώμια;
 Τὰς παρθενικὰς εὐλογίας; Τὰ ὡς πρὸς παρθένον γράμ-
 ματα; Ἀλλὰ νῦν ὀλίγην αὔραν δεξαμένη τοῦ ἀερίου πνεύ-
 ματος, τοῦ νῦν ἐνεργούντος ἐν τοῖς υἱοῖς τῆς ἀπειθείας, 45
 πάντων ἐκείνων ἑξαρνος γέγονας, καὶ τὸ τίμιον ἐκεῖνο καὶ

23 φιλοπόνως: φιλοτίμος C || 28 ἀγνῆς: ἀγνῆς καὶ ἀμιάντου
 LC || 28-29 οὐδο προόδου καὶ τραπέζης ἐγκρατοῦς L προόδου
 καὶ ἐγκρατοῦς τραπέζης C || 29 ποῦ: καὶ καλῶς εὐχομένης τὴν
 παρθενίαν σοι ἄφθορον [ἁγίαφθορον L] τηρηθῆναι ποῦ LC || 30 δι': δι'
 σοι LC || λιτὴ καὶ: λιτὴ LC || 31 ordo πρέπουσα παρθένω LC ||
 35 δάκρυα: δάκρυον L || πόσα: ποσάκις LC || δὲ om. LC || 36 ἐχάρα-
 ξας: πολλάκις ἐχάραξας VPBM || 37 ordo ἀνθρωπίνου γάμου LC ||
 37-38 ἀτίμου ταύτης: ἀτιμίας τῆς L || 39 πόσα: ποσάκις LC || 40
 ἐκεῖνον: ἐκείνων L || παρὰ τῶν ἐκείνου om. L || 42 παρὰ om. L ||
 παρθενίᾳ: -ίας L || 44 ἀερίου: ἀέρος VBM || 44-45 πνεύματος etiam
 P²; τοῦ πνεύματος VPBM.

περιμάχητον κτήμα βραχείας ἡδονῆς ἀντικατηλλάξω, ἢ πρὸς καιρὸν λιπαίνει σὸν φάρυγγα, ὅστερον μέντοι πικρότερον χολῆς εὐρήσεις.

3 Ἐπὶ τούτοις τίς οὐκ ἂν πενθήσας εἴποι· « Πῶς γέγνετο πόρνη πόλις πιστὴ Σιών; » Πῶς δὲ οὐκ ἂν αὐτὸς ὁ Κύριος ἀποφθέγξαιτο πρὸς τινα τῶν νῦν ἐν πνεύματι Ἱερεμίου περιπατούντων· « Εἶδες & ἐποίησέ μοι ἡ παρθένος τοῦ Ἰσραὴλ; Ἐγὼ ἐμνηστευσάμην αὐτὴν ἐμαυτῷ ἐν πίστει καὶ ἀφθαρσίᾳ, ἐν δικαιοσύνῃ καὶ ἐν κρίματι καὶ ἐν ἐλέει καὶ οἰκτιρμοῖς, καθὼς διὰ Ὡσηὲ τοῦ προφήτου αὐτῇ ἐπηγγειλάμην. Αὐτὴ δὲ ἡγαπήκει ἄλλοτρίους καὶ, ζῶντος ἐμοῦ τοῦ ἀνδρός, μοιχαλὶς χρηματίζει καὶ οὐ φοβεῖται γενομένη ἀνδρὶ ἑτέρῳ. » Τί δὲ ἄρα ὁ νυμφαγωγός, ὁ βεῖος καὶ μακάριος Παῦλος, ὃς τε ἀρχαῖος ἐκεῖνος καὶ ὁ νέος οὗτος, ὅφ' ᾧ μεσίτη καὶ διδασκάλῳ τὸν μητρῶον οἶκον καταλιποῦσα τῷ Κυρίῳ συνήφθη; Ἄρα οὐκ ἂν εἴποι τῷ τοσοῦτ' ἀκατῷ περιπαθήσας ἐκότερος· « Φόβος γάρ ὃν ἐφοδούμην ἦλθέ μοι καὶ ὃν ἐδοδοίκεν συνήντησέ μοι· ἐγὼ μὲν γάρ σε ἡρμουςάμην ἐνὶ ἀνδρὶ παρθένον ἀγνὴν παραστήσαι τῷ Χριστῷ; » Καὶ ἐφοδούμην αἰεὶ μή πως, ὥς ὁ ὄφις ἐξηπάτησεν Εὐάν ἐν τῇ πανουργίᾳ αὐτοῦ, οὕτω φθαρῇ ποτε τὰ νοήματά σου. Διὰ τοι τοῦτο μυρίαὶ μὲν ἐπ' ὧδαίς ἐπειρώμην αἰεὶ καταστέλλειν τῶν παθῶν τὸν τάραχον, μυρίαὶ δὲ φυλακαῖς συντηρεῖν τοῦ Κυρίου ἡν νύμφην, καὶ τὸν βίον αἰεὶ τῆς ἀγάμου διεξῆειν, ὅτι δὴ μόνη ἡ ἄγαμος μεριμνᾷ τὰ τοῦ Κυρίου, ἵν' ᾗ ἅγια τῷ σώματι καὶ τῷ πνεύματι· καὶ τὸ ἀξίωμα τῆς παρθενίας ὑψηλούμην, καὶ, ναὸν σε Θεοῦ

48 μέντοι· διὲ LC.

3 4 ἡ om. L || τοῦ om. LC || 5 Ἰσραὴλ· ἱερουσαλήμ C || 6 καὶ ἐν κρίματι· ἐν κρίματι LC || 7 διὰ· κατὰ διὰ C || αὐτῇ om. L || 9 τοῦ· τοῦ ἀθανάτου VPBM || γενομένη· -νῃ L || 12 μητρίων· πατρίων LC || 13 ἄρα om. L || τῷ om. M || 15 σε om. VPBM || 17 ὁ om. L || 18 ποτε om. LC || 19 τοι om. LC || ἐπιδαίς· ταῖς πνευματικαῖς ἐπ' ὧδαίς VPBM || 21 τὸν βίον· τοῦ βίου M || 22 αἰεὶ om. LC || διεξῆειν· διεξῆεν M || δὴ· διὲ B αἰεὶ M || ordo μόνη δὴ L.

προσαγορεύων, οἷον· πτερὸν ἐδίδουν τῇ προθυμίᾳ πρὸς 25
 Ἰησοῦν ἀνακουφίζων, καὶ τῷ φόβῳ τοῦ δεινοῦ πρὸς τὸ μὴ
 πεσεῖν ἐβοήθουν λέγων· « Εἴ τις τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ φθει-
 ρει, φθερεῖ τοῦτου ὁ Θεός. » Καὶ δὴ καὶ τὴν ἐκ τῶν εὐχῶν
 προσετίθουν ἀσφάλειαν, εἴ πως ὁλόκληρόν σοι τὸ σῶμα
 καὶ ἡ ψυχὴ καὶ τὸ πνεῦμα ἀμέμπτως ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ 30
 Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ τηρηθῇ. Ἀλλὰ γὰρ εἰς ταῦτα
 πάντα κεκοπίακα εἰς σέ, καὶ μοι πικρὸν ἐξέβη τῶν γλυ-
 κέων ἐκείνων πόνων τὸ πέρας, καὶ στένειν ἀνάγκη πάλιν
 ἐφ' ἣ ἔδει με χαίρειν. Ἰδοὺ γὰρ ἡπάτησαι μὲν ὁπὸ τοῦ
 ὄψεως τῆς Εὐας πικρότερον. Ἐφθαρται δέ σοι οὐ τὰ 35
 νοήματα μόνον, ἀλλὰ γὰρ σὺν ἐκείνοις καὶ αὐτὸ τὸ σῶμα·
 καὶ τὸ φρικῶδες ἐκεῖνο, ὃ καὶ εἰπεῖν ὁκνῶ καὶ σιωπᾶν οὐ
 δύναμαι (ἔστι γὰρ ὡς πῦρ καιόμενον ἐν τοῖς δαστέοις μου,
 καὶ παρεῖμαι πάντοθεν καὶ οὐ δύναμαι φέρειν), ἄρῃσα τὰ
 μέλη τοῦ Χριστοῦ πεποίηκας πόρνης μέλη. Τοῦτο μόνον 40
 ἐν πᾶσι κακὸν ἀσύγκριτον, τοῦτο καινὸν ἐν βίῳ τὸ τόλμημα.
 « Ὅτι διέλθετε, φησί, νήσους Χεττιεῖμ καὶ ἴδετε· καὶ εἰς
 Κηδάρ ἀποστείλατε καὶ νοήσατε σφόδρα εἰ γέγονε τοιαῦτα,
 εἰ ἀλλάξονται ἔθνη θεοῦς αὐτῶν, καὶ αὐτοὶ οὐκ εἰσὶ θεοί. »
 Ἡ δὲ παρθένος ἡλλάξατο τὴν δόξαν ἐν τῇ αἰσχύνῃ αὐτῆς. 45
 Ἐξέστη ὁ οὐρανὸς ἐπὶ τούτῳ καὶ ἔφριξεν ἡ γῆ ἐπὶ πλεῖον
 σφόδρα. Λέγει πάντως καὶ νῦν ὁ Κύριος ὅτι « Δύο καὶ
 πονηρὰ ἐποίησεν ἡ παρθένος· ἐμὲ ἐγκατέλιπε τὸν ἀληθινὸν
 ἁγίων ψυχῶν ἅγιον νυμφίον, καὶ ἀπέδρα πρὸς ἀσεβῆ καὶ

25 ordo τῇ προθυμίᾳ ἰδίδουν LC || 27 λέγων om. VPBM || 27-
 28 φθείρει: [φθείρη L]: φθείρει λέγων VPBM || 28 φθερεῖ: φθεροῖ B
 || τὴν om. L || εὐχῶν: προσευχῶν μου LC || 29 προσετίθουν: -θην
 LC || σοι: σου LC || 32 πικρὸν: πικρότερον LC || 33 στένειν: πενθεῖν
 LC || πάλιν om. LC || 36 γὰρ om. LC || 37 σιωπᾶν: σιγᾶν LC ||
 38 ἐν: καὶ φλεγόμενον ἐν LC || 39 ἄρῃσα: ἄρῃσα γὰρ LCP^a || 40
 ordo μέλη πόρνης M || 41 κακὸν etiam M^a: κακὸν καὶ VPBM || τὸ
 om. M || 45 δόξαν: δόξαν αὐτῆς καὶ ἡ δόξα LC || 46 ἡ γῆ om. L ||
 47 πάντως om. LC || ὁ om. VPB || 48 ἐγκατέλιπε: -λείπει PB || 49
 ἁγίων: τῶν ἁγίων P^a || ἅγιον: τὸν ἅγιον LC || ordo ἁγίων ψυχῶν
 ἁγίων LG.

παράνομον ψυχῆς ὁμοῦ καὶ σώματος φθορέα. Ἀπέστη 50
ἀπὸ Θεοῦ σωτήρος αὐτῆς καὶ παρέστηκεν τὰ μέλη αὐτῆς
δοῦλα τῇ ἀκαθαρσίᾳ καὶ τῇ ἀνομίᾳ. Ἐμοῦ ἐπελάθετο καὶ
ὀπίσω τοῦ ἔραστοῦ αὐτῆς ἐπορεύετο. »

4 Συνέφερεν αὐτῷ εἰ μύλος ὀνικὸς περιέκειτο περὶ τὸν
τράχηλον αὐτοῦ καὶ ἔρριπτο εἰς τὴν θάλασσαν, ἥ ὅτι
ἐσκανδάλισε τὴν παρθένον Κυρίου. Τίς δοῦλος αὐθάδης
εἰς τοσοῦτον ἑμάνη ὡς δεσποτικῇ κοίτῃ ἑαυτὸν ἐπιρρίψαι ;
Ποῖος ληστής ἐπὶ τοσοῦτον ἀπόνοίᾳ προήχθη ὡς αὐτῶν 5
ἐφάψασθαι τῶν τοῦ Θεοῦ ἀναθημάτων, οὐ σκευδὸν ἀψύχων,
ἀλλὰ σωμάτων ζώντων καὶ ψυχὴν ἔναικον ἔχόντων κατ'
εἰκόνα Θεοῦ πεποιημένην ; Τίς ἀπ' αἰῶνος ἠκούσθη ἐν
μέσῃ πόλει καὶ σταθερῇ μεσημβρίᾳ εἰκόνη βασιλικῇ χοίρων
μορφᾶς ἀκαθάρτων ἐπιγράψαι τολμήσας ; Ἀθετήσας τις 10
γάμον ἀνθρώπου, χωρὶς οἰκτιρμῶν, ἐπὶ δυσὶν ἢ τρισὶ
μάρτυσιν, ἀποθνήσκει. Πόσῳ, δοκεῖτε, χείρονος ἀξιωθήσε-
ται τιμωρίας ὁ τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καταπατήσας καὶ τὴν
αὐτῷ καθομολογηθεῖσαν νύμφην νοθεύσας καὶ τὸ πνεῦμα
τῆς παρθενίας ἐνυβρίσας ; Ἄλλ' ἐβούλετο, φησὶν, ἐκείνη, 15
καὶ οὐκ ἄκουσαν ἐβιασάμην. Καὶ γὰρ ἡ δέσποινα ἡ ἁγία
αὐτῇ τῷ καλῷ Ἰωσήφ ἐπεμάνη, ἀλλ' οὐκ ἐνίκησε τὴν ἀρε-
τὴν τοῦ σώφρονος ἡ μανία τῆς ἀκολάστου, οὐδέ, χερσὶν
αὐτῆς βιαζομένης, πρὸς τὴν παρανομίαν ἐκείνος ἐδιάσθη.
Ἄλλ' ἐκέκριτο ἐκείνη τοῦτο, φησὶν, καὶ οὐκέτι ἦν παρθέ- 20
νος· καί, εἰ ἐγὼ μὴ ἐβουλόμην, πρὸς ἄλλον ἂν ἐφθάρη. Καὶ
γὰρ καὶ τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, φησὶν, ἔδει παραδοθῆναι,

52 δοῦλα om. L || ἀνομίᾳ : ἀνομίᾳ εἰς τὴν ἀνομίαν VPBM || ἑμοῦ :
ἑμοῦ δὲ LC.

4 3 κυρίου om. LC || 5 ποῖος : ἢ ποῖος LC || ἐπὶ : εἰς LC || 7 καὶ
om. LC || 8-10 ἠκούσθη ... τολμήσας : ἤκουσε ... τολμήσαντα LC ||
9 οὐδὲ βεβηκότα εἰκόνη LC || 10-11 οὐδὲ γάμον τις ἀνθρώπου M τις
ἀνθρώπου γάμον LC || 15 ἐνυβρίσας : καθε- LC || 16 ἐβιασάμην : ἐβια-
σάμην αὐτήν LC || 17 αὐτῇ : ἡ αἰγυπτία αὐτῇ, LCP³ || 20 φησιν om.
L || 21 εἰ ἐγὼ μὴ ἐβουλόμην : σὺ εἰ μὴ ἐβούλου L || ἐφθάρη : διεφθάρη
M || 21-22 καὶ γὰρ καὶ : καὶ γὰρ LC.

ἀλλ' οὐαὶ δι' οὗ παρεδόθη· καὶ τὰ σκάνδαλα ἄλθειν ἀνάγκη,
ἀλλ' οὐαὶ δι' οὗ ἔρχεται.

5 Ἐπὶ τούτοις· « Μὴ δὲ πίπτων οὐκ ἀνίσταται, ἢ δὲ ἀπο-
στρέφων οὐκ ἐπιστρέφει; » Διὰ τί ἀπέστρεψεν ἡ παρθένος
ἀποστροφὴν ἀναιδῆ, καίτοι ἀκούσασα Χριστοῦ τοῦ νυμφίου
διὰ Ἱερεμίου λέγοντος· « Καὶ εἶπα μετὰ τὸ πορνεύσαι αὐτὴν
ταῦτα πάντα· πρὸς με ἀνάστρεψον, καὶ οὐκ ἀνέστρεψε. 5
Μὴ ῥητίνῃ οὐκ ἔστιν ἐν Γαλααδ, ἡ ἱατρὸς οὐκ ἔστιν;
ἐκεῖ Διὰ τί οὐκ ἀνέβη ἱασις θυγατρὸς λαοῦ μου; »
Ἡ πολλὰ μὲν ἂν εὖροις ἐν τῇ βίᾳ Γραφῇ τοῦ κακοῦ
ἀλεξήματα, πολλὰ δὲ ἐξ ἀπωλείας εἰς σωτηρίαν
φάρμακα· τὰ περὶ θανάτου καὶ ἀναστάσεως μυστήρια, τὰ 10
περὶ κρίσεως φοβεράς καὶ αἰωνίου κολάσεως ῥήματα, τὰ
περὶ μετανοίας καὶ ἀφέσεως ἁμαρτημάτων δόγματα, τὰ
μυρία ἐκεῖνα τῆς ἐπιστροφῆς ὑποδείγματα· τὴν δραχμὴν,
τὸ πρόβατον, τὸν υἱὸν τὸν καταφαγόντα τὸν βίου μετὰ
τῶν πορνῶν, τὸν ἀπολωλότα καὶ εὗρεθέντα, τὸν νεκρὸν καὶ 15
ἀναζήσαντα. Τούτοις χρησώμεθα τοῦ κακοῦ βοηθήμασι,
διὰ τούτων τὴν ψυχὴν ἑαυτῶν ἰασώμεθα. Λαβὲ εἰς ἔννοιαν
τὴν ἐσχάτην ἡμέραν (οὐ γὰρ δὴ μόνη σὺ τὸν αἰῶνα βιώ-
σεις) καὶ συνοχὴν καὶ πνιγμὸν καὶ θανάτου ὄραν καὶ ἀπό-
φασιν Θεοῦ κατεπείγουσαν καὶ ἀγγέλους ἐπισπείδοντας, 20
καὶ ψυχὴν ἐν τούτοις δεινῶς θορυβουμένην καὶ ἁμαρτωλῶ
συνειδῶτι πικρῶς προμαστιγυμένην καὶ πρὸς τὰ τῇδε
ἐλσεῖν ὡς ἐπιστρέφουσιν καὶ ἀπαραίτητον τῆς μακρᾶς

23 παρεδόθη: ἔρχεται L || 23-24 καὶ τὰ ... ἔρχεται om. L.

5 2 διὰ τί: διότι PL || 3 ἀποστροφὴν: ἐπισ- L || καίτοι: καί το
γε LC || ordo τοῦ Χριστοῦ νυμφίου VPBM || 4 τὸ om. B || 6 καὶ οὐκ
ἀνέστρεψε om. L || 8 ἦ: καὶ PLC || 10 φάρμακα: φάρμακα καὶ LC ||
11 καὶ om. L || κολάσεως: om. L || 12 ἁμαρτημάτων: ἁμαρτῶν LC ||
13 ἐπιστροφῆς: ὑποσ- LC || 14 τὸ: καὶ τὸ LC || 15 τῶν om. LC ||
νεκρὸν καὶ: νεκρὸν καὶ: πάλιν LC || 13 βοηθήμασι: ἀλεξήμασι LC ||
17 λαβὲ: λαβὲ δὲ LC || 18 τὴν om. PB add. P* || σὺ om. L || 19 καὶ
συνοχὴν: ἀλλὰ συνοχὴν LC || 22 προμαστιγυμένην: μαστιγ- LC ||
23 ἐπιστρέφουσιν: ὑποσ- M.

ἐκείνης ἀποδημίας ἀνάγκην. Διάγραφόν μοι τῇ διανοίᾳ τὴν
 τελευταίαν τοῦ κοινοῦ βίου καταστροφὴν, ὅταν ἔλθῃ δ' Ὑλὸς 25
 τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ μετὰ τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ,
 « Ἦξει γάρ καὶ οὐ παρασιωπήσεται »· ὅταν ἔλθῃ κρίναι
 ζῶντας καὶ νεκροὺς καὶ ἀποδοῦναι ἑκάστῳ κατὰ τὴν πρᾶξιν
 αὐτοῦ· ὅταν ἡ σάλπιγξ ἐκείνη, μέγα τι καὶ φοβερὸν ἠχή- 30
 σασα, τοὺς ἀπ' αἰῶνος ἐξυπνίῃ καθεύδοντας, καὶ ἐκπο-
 ρεύσονται οἱ τὰ ἀγαθὰ ποιήσαντες εἰς ἀνάστασιν ζωῆς,
 οἱ δὲ τὰ φαῦλα πράξαντες εἰς ἀνάστασιν κρίσεως.
 Μνησθητι τῆς τοῦ Δανιὴλ θεοπτίας, ὅπως ἡμῖν ὕπ' ὀψιν
 ἔγει τὴν Κρίσιν. « Ἐθεώρουν, φησὶν, ἕως ὅτου θρόνοι 35
 ἐτέθησαν καὶ Παλαιὸς ἡμερῶν ἐκαθέζετο, καὶ τὸ ἔνδυμα
 αὐτοῦ λευκὸν ὡς χιῶν, καὶ ἡ θριξὶς τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ
 ὥσει ἔριον καθαρὸν, οἱ τροχοὶ αὐτοῦ πῦρ φλέγον. Ποταμὸς
 πυρὸς εἴλκεν ἔμπροσθεν αὐτοῦ. Χίλιαι χιλιάδες ἐλει- 40
 τούργουν αὐτῷ καὶ μύριαι μυριάδες παρειστήκεισαν αὐτοῦ.
 Κριτῆριον ἐκάθισε καὶ βιβλοὶ ἀνεφύχθησαν », τὰ καλὰ, τὰ
 φαῦλα, τὰ φανερά, τὰ κεκρυμμένα, τὰ πράγματα, τὰ ἐνθυ-
 μήματα, τὰ πάντα ἀθρόως εἰς ἐξάκουστον τοῖς πᾶσι καὶ
 ἀγγέλοις καὶ ἀνθρώποις σαφῶς ἀνακαλύπτουσαι. Πρὸς
 ταῦτα ποταποὺς εἶναι ἀνάγκη τοὺς κακῶς βεβιωκότας;
 Ποῦ ἄρα ἡ ψυχὴ ἐκείνη καταδύσεται, ἡ ἐν ὀψεσι τοσού- 45
 των θεατῶν ἐξαίφνης ὀφθεῖσα αἰσχύνης ἀνάπλεως; Ποίῳ
 δὲ σώματι τὰς ἀπεράντους ἐκείνας καὶ ἀνυπολόστους ὑπο-
 στήσεται μάλιστα, ὅπου πῦρ ἄσβεστον καὶ σκόληξ ἀθά-
 νατα κολάζων καὶ πυθμὴν ἄδου σκοτεινὸς καὶ φρικώδης

24 ordo ἀποδημίας ἐκείνης: M || τῇ διανοίᾳ om. L || 30-31 ἐκπορεύ-
 ονται: ἀναστ./σονται LC || 33 ὅπως: πῶς P ὅς L ὡς C || ἡμῖν ὕπ'
 ὀψιν: ὕπ' ὀψεσὶ σου L ὕπ' ὀψιν σοι C || 34 κρίσιν: κρίσιν ὅτι LC ||
 ordo φησὶν ἐθεώρουν LC || ὅταν: οὐ M || 35 ἐκαθέζετο: ἐκάθητο LC ||
 36 ὡς: ὥσει LC || αὐτοῦ: αὐτοῦ λευκὸν B || 37 ὥσει: om. B || ὥσει:
 ὡς LC || 39 καὶ μύρια: ... αὐτοῦ, om. B || αὐτοῦ: αὐτῷ VLC || 41
 πράγματα: πράγματα τὰ ἐνθυμήματα BLCP³ || τὰ ἐνθυμήματα om. P
 add. P³ || 42 τὰ πάντα: ταῦτα πάντα LC || ἀθρόως: φανερώς LC ||
 48-49 ἀθάνατα: -τος L.

καὶ οἰμωγαὶ πικραὶ καὶ ὀλολυγμοὶ ἐξαίσιος καὶ κλαυθμὸς 50
καὶ βρυγμοὶ δδόντων καὶ πέρας οὐκ ἔχει τὰ δεινὰ ; Τούτων
οὐκ ἔστιν ἀπαλλαγὴ μετὰ θάνατον, οὐδὲ τις ἐπίνοια οὐδὲ
μηχανὴ τοῦ διεκδύναί τὰ πικρὰ κολαστήρια.

6 Ταῦτα φεύγειν ἔξεστι νῦν. Ὡς ἔξεστιν, ἑαυτοὺς ἀπὸ
τοῦ πτώματος ἀναλάβωμεν μηδὲ ἀπελπίσωμεν ἑαυτῶν, ἐάν
ἀναλύσωμεν ἀπὸ τῶν κακῶν. Ἰησοῦς Χριστὸς ἦλθεν εἰς τὸν
κόσμον ἁμαρτωλοὺς σῶσαι. « Δεῦτε, προσκυνήσωμεν καὶ
προσπέσωμεν αὐτῷ καὶ κλαύσωμεν ἐναντίον αὐτοῦ. » 5
Ἡμεῖς ἐπὶ μετάνοιαν καλῶν ὁ Λόγος βοᾷ καὶ κέκραγεν.
Ἔστιν ὁδὸς σωτηρίας, ἐάν θέλωμεν. Κατέπιεν ὁ θάνατος
ἰσχύσας, ἀλλ' εὖ ἴσθι ὅτι πάλιν ἀφείλεν ὁ Θεὸς πᾶν
δάκρυον ἀπὸ παντὸς προσώπου τῶν μετανοούντων. Πιστὸς
Κύριος ἐν πᾶσι τοῖς λόγοις αὐτοῦ. Οὐ ψεύδεται εἰπὼν 10
« Ἐάν ᾧσιν αἱ ἁμαρτίαι ὑμῶν ὥς φοινικοῦν, ὥς χιόνα
λευκανῶ· ἐάν δὲ ᾧσιν ὥς κόκκινον, ὥσεϊ ἔριον λευκανῶ. »
Ἐτοιμός ἐστιν ὁ μέγας τῶν ψυχῶν ἱατρὸς ἰάσασθαι σου τὸ
πάθος. Ἐκείνου ῥήματά ἐστιν, ἐκεῖνο τὸ γλυκὺ καὶ σωτή-
ριον στόμα εἶπεν· « Οὐ χρειᾶν ἔχουσιν οἱ ἰσχύοντες ἱατροῦ, 15
ἀλλ' οἱ κακῶς ἔχοντες. Οὐκ ἦλθον καλέσαι δικαίους, ἀλλὰ
ἁμαρτωλοὺς, εἰς μετάνοιαν ». Βούλεται Κύριος καθαρῶσαι
σε ἀπὸ τοῦ πόνου τῆς πληγῆς καὶ δεῖξαι σοὶ φῶς ἀπὸ σκό-
τους. Σὲ ζητεῖ ὁ Ποιμὴν ὁ καλός, καταλιπὼν τὰ μὴ πεπλα-
νημένα. Ἐάν ἐπιδῷς σεαυτὴν, οὐκ ὀκνήσει οὐδ' ἀπαξιώσει 20
σε ὁ φιάνθρωπος ἐπὶ τῶν ὤμων βαστάσαι τῶν ἰδίων, χαίρων
ὅτι εὗρεν αὐτοῦ τὸ πρόβατον τὸ ἀπολωλός. Ἔστηκεν ὁ
Πατὴρ καὶ ἀναμένει τὴν σὴν ἀπὸ τῆς πλάνης ἐπάνοδον.
Μόνον ἀνάλυσον, καί, ἔτι σου μακρὰν οὔσης, προσδραμὼν
ἐπιπесеῖται ἐπὶ τὸν τράχηλόν σου, καὶ φιλικοῖς ἀσπασμοῖς 25
περιπτύσσεται τὴν ὑπὸ τῆς μετάνοίας ἤδη κεκαθαρμένην.

6 2 ἑαυτῶν : ἑαυτοὺς C || 6 ordo ἐπὶ μετάνοιαν ἡμεῖς M || 12 ὥσεϊ :
ὥς BLC || 17 μετάνοιαν : μετάνοιαν τίς οὖν ἰστί σοι πρόφασις ἢ τινι
ἀλλῳ ταῦτα αὐτοῦ βοῶντος P² || 21 βαστάσαι : βαστάξαι V || 22
ordo τὸ πρόβατον αὐτοῦ C.

Καὶ στολὴν ἐνδύσει, τὴν πρώτην, ψυχὴν ἀπεκδυσαμένην
τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον σὺν ταῖς αὐτοῦ πράξεσι, καὶ περι-
θήσει δακτύλιον χερσὶν ἀποτιλυναμέναις τοῦ θανάτου τὸ
αἷμα, καὶ ὑποδήσει πόδας ἀποστρέψαντας ἀπὸ ὁδοῦ κακῆς 30
πρὸς τὸν ὁρόμον τοῦ Εὐαγγελίου τῆς εἰρήνης. Καὶ εὐφρο-
σύνης καὶ χαρᾶς ἡμέραν καταγγελεῖ τοῖς ἰδίοις καὶ ἀγγέ-
λοις καὶ ἀνθρώποις, καὶ παντὶ τρόπῳ τὴν σὴν ἑορτάσει
σωτηρίαν. « Ἄμην γάρ λέγω, φησὶν, ὑμῖν ὅτι χαρὰ γίνεται
ἐν οὐρανῷ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ ἐπὶ ἐνὶ ἁμαρτωλῷ μετανο- 35
οῦντι. » Κἂν ἐγκαλέσῃ τις τῶν ἐατάναι δοκούντων ὅτι
ταχύ προσελήφθης, αὐτὸς δὲ ἀγαθὸς Πατὴρ ὑπὲρ σοῦ ἀπο-
λογήσεται λέγων· « Εὐφρανθήναι δεῖ καὶ χαρῆναι, ὅτι
αὕτη ἡ θυγάτηρ μου νεκρά ἦν καὶ ἀνέζησε, καὶ ἀπολωλυῖα
καὶ εὗρέθη ».

40

28 οὐδὲ κρᾶξις αὐτοῦ C || 35 ἁμαρτωλῷ: ἀνθρώπῳ LC || 36
ἐγκαλέσῃ: -σει L.

XLVII

ΓΡΗΓΟΡΙΩ ΕΤΑΙΡΩ

« Τίς δώσει μοι πτέρυγας ὥσει περιστερᾶς ; » ἢ πῶς ἀνακαινισθῇ μου τὸ γῆρας, ὥστε με δυνηθῆναι διαβῆναι πρὸς τὴν ὑμετέραν ἀγάπην καὶ τὸν τε πόθον ὃν ἔχω ἐφ' ὑμῖν ἀναπαύσαι καὶ τὰ λυπηρὰ τῆς ψυχῆς διηγῆσασθαι καὶ δι' ὑμῶν εὐρέσθαι τινὰ παραμυθίαν τῶν θλίψεων ; Ἐπὶ 5 γάρ τῇ κοιμήσει τοῦ μακαρίου Εὐσεβίου τοῦ ἐπισκόπου φόβος ἡμᾶς κατέλαβεν οὐ μικρὸς μὴ ποτε οἷ ποτε ἐφεδρεύοντες τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς μητροπόλεως ἡμῶν καὶ βουλόμενοι αὐτὴν αἰρετικῶν ζιζανίων πληρῶσαι, καιροῦ νῦν λαβόμενοι, τὴν πολλὰ καμάτῳ κατασπαρείσαν ἐν ταῖς 10 ψυχαῖς τῶν ἀνθρώπων εὐσέβειαν ταῖς παρ' ἑαυτῶν πονηραῖς διδασκαλίαις ἐκκριλώσωσι καὶ ταύτης τὴν ἐνότητα κατατέμωσιν, ὅπερ καὶ ἐπὶ πολλῶν Ἐκκλησιῶν πεποιήκα- σιν. Ἐπεὶ δὲ καὶ γράμματα πρὸς ἡμᾶς ἀφίκετο τοῦ κλήρου παρακαλοῦντα μὴ παροφθῆναι ἐν καιρῷ τοιοῦτῳ, 15 περιβλεψάμενος ἐν κύκλῳ ἐμνήσθην τῆς ὑμετέρας ἀγάπης καὶ τῆς δρθῆς πίστεως καὶ τοῦ ζήλου ὃν ἔχετε ἀεὶ ὑπὲρ τῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ. Καὶ τούτου ἕνεκεν ἀπέστειλα τὸν ἀγαπητὸν Εὐδοτάβιον τὸν συνδιάκονον παρακαλέσαι

XLVII. — Exstat tantum in VLC. Titulus γρηγορίῳ ἑταίρῳ Maur : τῷ αὐτῷ V γρηγορίῳ ἑταίρῳ [ἑτέρῳ L] περὶ τῆς κοιμήσεως εὐσεβίου τοῦ ἐπισκόπου καὶ ὅτι ἔχει πρὸ ὀφθαλμῶν τὸν εἰς τὴν [τὴν om. L] ἐπισκοπὴν ἐπιτήθειον LC.

12 ἐκριλώσωσι : -σουσι L || 14 ordio ἀνέκατο πρὸς ἡμᾶς L.

ὁμῶν τὴν σεμνοπρέπειαν καὶ δυσωπῆσαι πᾶσι τοῖς ὑπὲρ 20
τῶν Ἑκκλησιῶν καμάτοις, καὶ τὸν παρόντα ἐπιθεῖναι
κάμοι τε τὸ γήρας τῇ συντυχίᾳ ἀναπαῦσαι καὶ τῇ ὀρθῇ
Ἑκκλησίᾳ τὴν περιδότην εὐσέβειαν διορθώσασθαι δόντας
αὐτῇ μεθ' ἡμῶν (εἰ ἄρα καταξιοβείημεν συναντιλαβέσθαι
ὑμῖν τοῦ ἀγαθοῦ ἔργου) ποιμένα κατὰ τὸ βούλημα τοῦ 25
Κυρίου, δυνάμενον διευθῆναι τὸν λαὸν αὐτοῦ. Ἐχομεν γάρ
πρὸ ὀφθαλμῶν ἀνδρα οὐδὲ αὐτοὶ ἀγνοεῖτε· οὐ εἰ κατα-
ξιοβείημεν ἐπιτυχεῖν, οἶδα ὅτι μεγάλην παρρησίαν πρὸς
τὸν Θεὸν κτησόμεθα καὶ τῷ ἐπικαλεσαμένῳ ἡμᾶς λαφ
μεγίστην εὐεργεσίαν καταθησόμεθα. Ἀλλὰ παρακαλῶ καὶ 30
πάλιν καὶ πολλάκις πάντα ὅκνον ὑπερθεμένους ἀπαντῆσαι
καὶ προλαβεῖν τὰ ἐκ τοῦ χειμῶνος δυσχερῆ.

XLVIII

ΕΥΣΕΒΙΩ ΕΠΙΣΚΟΠΩ ΣΑΜΟΣΑΤΩΝ

Μόλις ἡμῖν ὑπῆρξεν ἐπιτυχεῖν διακόνου γραμμάτων
πρὸς τὴν σὴν θεοσέβειαν, ἐπεὶ οἷγε παρ' ἡμῖν οὕτω κατέ-
πηξαν τὸν χειμῶνα ὥς μηδὲ τὸ μικρότατον προκύπτειν
τῶν δοματίων ἀνέχεσθαι. Καὶ γὰρ τοσούτῳ πλήθει χιόνων
κατενίφημεν ὥς αὐτοῖς οἴκοις καταχωσθέντες δύο μῆνας 5
ἤδη ταῖς καταδύσεσιν ἐμφωλεύειν. Συγγνώσει οὖν πάντως
ἡμῖν τό τε ἄτολμον τῶν Καππαδοκῶν ἡβῶν καὶ τὸ τῶν
σωμάτων δυσκίνητον ἐπιστάμενος, εἰ μὴ θᾶττον ἐπεστεί-
λαμεν, μηδ' εἰς γυνῶσιν ἡγάγομεν τῇ τιμιότητι σου τὰ ἀπο

26 κυρίου: θεοῦ L.

XLVIII. — Titulus εὐσεβίου ἐπισκόπου σαμοσάτων Maur: τῷ
αὐτῷ ἀπολογία διὰ τὸ βαρὺ τοῦ χειμῶνος καὶ περὶ δημοφίλου ἐπισκό-
που μετάνοειν φημιζομένου V τῷ αὐτῷ PBM εὐσεβίου ἐπισκόπου LC.

1 ἐκτῆρξεν: ἐπ- B || 3 μικρότατον: σμι- C || 4 δοματίων: δοματίων
LC || 5 καταχωσθέντες: -τας LC || 6 συγγνώσει: -ση VLC || 7 καπ-
παδοκῶν: -κακῶν LCP || ἡβῶν: ἡβος M || 8-9 ἐπεστείλαμεν: ἀπ- L.

τῆς Ἀντιοχείας, ἃ πάντως γνωρίζειν σοι ξωλόν ἐστι καὶ 10
 ψυχρὸν πάλαι μεμαθηκότι, ὥς τὸ εἰκός· πλὴν ἄλλ' οὐδὲν
 ἡγούμενοι πρᾶγμα καὶ τὰ ἐγνωσμένα σημαίνειν, ἀπεστεί-
 λαμεν τὰς διὰ τοῦ ἀναγνώστου κοιμισθείσας ἐπιστολάς.
 Καὶ ταῦτα μὲν εἰς τοσοῦτον. Ἡ δὲ Κωνσταντινούπολις
 ἔχει τὸν Δημόφιλον πολὺν ἤδη χρόνον, ὥς καὶ αὐτοὶ οὗτοι 15
 ἀπαγγελοῦσι καὶ προκεκήρυκται πάντως τῇ δαιότητί σου.
 Καὶ τι περὶ αὐτὸν πλάσμα ὁρθότητος καὶ εὐλαβείας παρὰ
 πάντων συμφώνως τῶν ἀφικνουμένων θρυλεῖται, ὥς καὶ τὰ
 διεστώτα τῆς πόλεως μέρη εἰς ταῦτόν συνελθεῖν καὶ τῶν
 πλησιοχώρων τινὰς ἐπισκόπων τὴν ἔνωσιν καταδέξασθαι. 20
 Οἱ δ' ἡμέτεροι οὐδὲν ἀμείνους ἐφάνησαν τῶν ἐλπίδων.
 Ἐπιστάντες γὰρ εὐθὺς κατὰ πόδας τῆς ὑμετέρας ἐξόδου,
 πολλὰ μὲν εἶπαν λυπηρά, πολλὰ δὲ ἐποίησαν, καὶ τέλος
 ἀνεχώρησαν βεβαιώσαντες ἡμῖν τὸ σχίσμα. Εἰ μὲν οὖν τι
 γενήσεται βέλτιον καὶ εἰ παύσονται τῆς κακίας, ἄδηλον 25
 παντὶ πλὴν ἢ τῷ Θεῷ. Τὰ μὲν παρόντα τοιαῦτα. Ἡ δὲ
 λοιπὴ Ἐκκλησία εὐσταθεῖ τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι, καὶ εὐχεται
 ὁμοῦ τῷ ἡρι ἰδεῖν σε πάλιν ἐπὶ τῆς ἡμετέρας καὶ ἀνανεω-
 θῆναι διὰ τῆς ἀγαθῆς σου διδασκαλίας. Κάμοι δὲ τὸ σῶμα
 οὐδὲν ἀμείνουν τῆς συνηθείας ἔχει. 30

XLIX

ΑΡΚΑΔΙΩ ΕΠΙΣΚΟΠΩ

Ἡ χαρίστησα τῷ ἁγίῳ Θεῷ γράμμασιν ἔντυχὸν τῆς
 ἐδλαβείας ὑμῶν, καὶ εὐχομαι αὐτός τε τῆς ἐλπίδος ἦν

10 πάντως: πάντως μὲν L || 14 ἢ om. VBM || ordo κωνσταντινού-
 πολις δὲ VBM || 15 πολὺν ... χρόνον: πολὺς ... χρόνος VBML || 16
 ἀπαγγελοῦσι: -λλουσι C || 17 αὐτόν: αὐτῶν L || 18 θρυλεῖται: -λλεῖ-
 ται M || 23 εἶπαν: εἶπον MLC || 24 τὸ om. L || σχίσμα: σχῆμα C
 || 26 ἢ: εἰ VBMC || μὲν: μὲν οὖν BLCP³.

XLIX. — Exstat tantum in VLC. 2 τῆς: τὴν C.

ἔχετε ἐφ' ἡμῖν ἀξίος εἶναι καὶ ὑμᾶς τὸν ἐπὶ τῇ τιμῇ
 ἡμῶν, ἣν ἐπὶ τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ τιμᾶτε
 ἡμᾶς, μισθὸν τέλειον κομίσασθαι. Ὑπερήσθημεν δὲ ὅτι καί, 5
 μέριμναν πρέπουσαν χριστιανῶ ἀναλαβόντας, εἰς δόξαν
 τοῦ ὀνόματος τοῦ Χριστοῦ οἶκον ἡγείρατε καὶ ἡγαπήσατε
 τῷ ὄντι, κατὰ τὸ γεγραμμένον, εὐπρέπειαν οἴκου Κυρίου,
 ἐδρεπίσαντες ἑαυτοῖς τὴν οὐράνιον μονήν, τὴν ἡτοι-
 μασμένην ἐν τῇ ἀναπαύσει τοῖς ἀγαπῶσι τὸ ὄνομα τοῦ 10
 Χριστοῦ. Ἐάν δὲ δυνηθῶμεν περινοῆσαι λείψανα μαρτύ-
 ρων, εὐχόμεθα καὶ αὐτοὶ συμβαλέσθαι ὑμῶν τῇ σπουδῇ. Εἰ
 γὰρ εἰς μνημόσυνον αἰώνιον ἔσται δίκαιος, κοινωνοὶ ἐσθί-
 μεθα δηλονότι τῆς ἀγαθῆς μνήμης τῆς δοθησομένης ὑμῖν
 παρὰ τοῦ Ἀγίου. 15

L

ΙΝΝΟΚΕΝΤΙΩ ΕΠΙΣΚΟΠΩ

Καὶ τίνι ἄλλῳ ἔπρεπε καὶ δευλοῖς θάρσος ἐμποιεῖν καὶ
 καθεύδοντας διυπνίζειν, ἢ τῇ σφὶ τοῦ ἡμετέρου Δεσπότης
 θεοσεβείᾳ, ὅς τὴν ἐν πάσι σεαυτοῦ τελειότητα καὶ ἐν
 τούτῳ ἐγνώρισας, τῷ καταδέξασθαι καὶ ἡμῖν τοῖς ταπει- 5
 νοῖς συγκαταβῆναι, ὡς ἀληθινὸς μαθητὴς τοῦ εἰπόντος
 ὅτι «Ἐκεῖ εἰμι ἐν μέσῳ ὑμῶν», οὐχ ὡς ὁ ἀνακείμενος, ἀλλ'
 «Ὡς ὁ διακονῶν». Κατηξίωσας γὰρ καὶ αὐτὸς διακονῆσαι
 ἡμῖν τὴν σὴν πνευματικὴν εὐφροσύνην καὶ τοῖς τιμίῳις
 ἑαυτοῦ γράμμασιν ἀναλαβεῖν ἡμῶν τὰς ψυχὰς καὶ ὥστερ
 παίδων νηπιότητα τῷ ἑαυτοῦ μεγέθει προσαγαλλίσασθαι. 10
 Εὐχου οὖν (δεόμεθά σου τῆς ἀγαθῆς ψυχῆς) ἀξιόους ἡμᾶς
 εἶναι καὶ υποδέχεσθαι τὰς παρὰ τῶν μεγάλων ὑμῶν ὀφε-
 λείας καὶ λαμβάνειν στόμα καὶ σοφίαν εἰς τὸ τολμᾶν

L. — Exstat tantum in VLC. Titulus Ἰννοκεντίῳ ἐπισκόπῳ
 Μαρ: Ἰννοκεντίῳ ἐπισκόπῳ βώμης VLC.

9 ἑαυτοῦ: σου V || 13 στόμα om. L.

ἀντιφθέγγεσθαι ὑμῖν τοῖς ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἀγο-
 μένοις, οὗ φίλῳ σε εἶναι καὶ δοξαστήρα ἀληθινὸν ἀκού- 15
 οντες, μεγάλην ἐπὶ τῇ στερρᾷ σου καὶ ἀκλινεῖ περὶ τὸν
 Θεὸν ἀγάπῃ τὴν χάριν ὁμολογοῦμεν, ἐρχόμενοι μετὰ τῶν
 ἀληθινῶν προσκυνητῶν ἐδρεβῆναι ἡμῶν τὸ μέρος, ἐν οἷς
 πέπεισμεθα εἶναι καὶ τὴν σὴν τελειότητα, καὶ τοῦ μεγά-
 λου καὶ ἀληθινοῦ Ἐπισκόπου τοῦ πάσαν τὴν οἰκουμένην 20
 τοῦ ἰδίου πληρώσαντος θαύματος, τοῦ Κυρίου δεόμεθα.

LI

ΒΟΣΠΟΡΙΩ ΕΠΙΣΚΟΠΩ

1 Πῶς μου οἶε τὴν ψυχὴν ὠδύνησεν ἡ ἀκοὴ τῆς συκο-
 φαντίας ἐκείνης, ἣν κατέχεάν μοι τινες τῶν μὴ φοβου-
 μένων τὸν Κριτὴν, ὅς ἀπολεῖ πάντας τοὺς λαλοῦντας τὸ
 ψεῦδος; Ὡστε πάσαν τὴν νύκτα ἐπὶ τοῖς ῥήμασι τῆς
 ἀγάπης σου ὀλίγου δεῖν ἄψινον διαμεῖναι, οὕτω μέσης 5
 ἡψατό μου τῆς καρδίας ἡ λύπη. Ὅντως γάρ, κατὰ τὸν
 Σολομῶντα, « Συκοφαντία ἄνδρα ταπεινοί », καὶ οὐδεὶς
 οὕτως ἀνάληγτος ὥς μὴ παθεῖν τὴν ψυχὴν καὶ κατα-
 καμφθῆναι εἰς γῆν, στόμασιν εἰς ψευδολογίαν ἐκόλοισ
 παραπεισών. Ἀλλὰ γὰρ ἀνάγκη πάντα στέγειν, πάντα ὑπο- 10
 μένειν, τὴν ὑπὲρ ἑαυτῶν ἐκδίκησιν ἐπιρρίψαντας τῷ
 Κυρίῳ, ὅς οὐ περιόψεται ἡμᾶς, διότι « Ὁ συκοφαντῶν
 πάνητα παροξύνει τὸν ποιήσαντα αὐτόν ». Οἱ μέντοι τὸ
 καινὸν τοῦτο δρᾶμα τῆς καθ' ἡμῶν βλασφημίας συνθέντες
 εἰκόλασι παντελῶς ἀπιστεῖν τῷ Κυρίῳ, ὅς καὶ περὶ ἀργοῦ 15

16 ἀκλινεῖ: -νῇ C.

LI. — Non exstat in B. Titulus βοσπορίῳ ἐπισκόπῳ: βοσπορίῳ
 ἐπισκόπῳ κατὰ συκοφαντῶν V.

1 2 κατέχεάν: -τον LC || 5 ἄψινον: -ος L || 9 εἰς: πρὸς LC || 11
 ταυτῶν: αὐτῶν LC || ἐπιρρίψαντας: ἐπιτρέψαντας LP² || τῷ: ἐπὶ τῷ
 M || 12-15 ὅς οὐ περιόψεται ... τῷ κυρίῳ om. VPM add. P² || 14
 καινόν: κοινόν C.

ῥήματος δώσειν ἡμᾶς λόγον ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως
 ἀπεφάνετο. Ἐγὼ δέ, εἶπέ μοι, τὸν μακαριώτατον Διάνιον
 ἀνεθεμάτισα; Τοῦτο γάρ ἡμῶν κατήγγειλαν. Ποῦ ἢ πότε;
 Τίνων παρόντων; Ἐπὶ ποίᾳ προφάσει; Ψιλοῖς ῥήμασιν ἢ
 ἐγγράφοις; Ἐτέροις ἀκολουθῶν ἢ αὐτὸς κατάρχων καὶ 10
 αὐθεντῶν τοῦ τολμήματος; Ὡς τῆς ἀναιδεΐας τῶν πάντα
 φθειγγομένων βαδίδως. Ὡς τῆς καταφρονήσεως τῶν τοῦ Θεοῦ
 κριμάτων. Πλὴν εἰ μὴ ἄρα τῷ πλάσματι αὐτῶν καὶ τοῦτο
 προστραγωδήσωσιν, ὅτι ἐγενόμην καὶ ἔκφρων ποτέ, ὥστε
 ἀγνοεῖν αὐτὸς τὰ ἑαυτοῦ ῥήματα. Ἐπὶ γάρ τῶν λογισμῶν 15
 ὑπάρχων τῶν ἑμαυτοῦ, οὐδὲν οἶδα ποιήσας τοιοῦτον, οὐδὲ
 προελόμενος τὴν ἀρχὴν. Ἀλλ' ἐκεῖνο μᾶλλον ἑμαυτῷ συνε-
 πίσταμαι, ὅτι ἐκ πρώτης ἡλικίας συνετράφην τῷ περὶ
 αὐτὸν φιλτρῷ, καὶ ἀπέβλεπον πρὸς τὸν ἄνδρα, ὡς μὲν
 γεραρὸς ἰδεῖν, ὡς δὲ μεγαλοπρεπής, ὅσον δὲ ἔχων τὸ 20
 ἱεροπρεπὲς ἐν τῷ εἶδει. Ἐπεὶ δέ μοι λοιπὸν καὶ ὁ λόγος
 παρῆν, τότε δὴ καὶ ἀπὸ τῶν τῆς ψυχῆς ἀγαθῶν αὐτὸν
 ἐπεγίνωσκον, καὶ ἔχαιρον αὐτοῦ τῇ συνουσίᾳ, τὸ ἀπλοῦν
 καὶ γενναῖον καὶ ἐλευθέριον τῶν τρόπων καταμανθάνων
 καὶ ὅσα ἄλλα ἦν τοῦ ἀνδρὸς ἴδια, ἢ τῆς ψυχῆς ἡμερότης, 25
 τὸ μεγαλοφυές τε ὁμοῦ καὶ πρῶτον, τὸ εὐπρεπές, τὸ ἀόργη-
 τον, τὸ φαιδρὸν καὶ εὐπρόσιτον τῇ σεμνότητι κεκραμένον.
 Ὡστε αὐτὸν ἐναριθμίου εἶχον τοῖς περιφανεστάτοις κατ'
 ἀρετὴν.

2 Περί μέντοι τὰ τελευταῖα τοῦ Βίου (οὐ γὰρ ἀποκρύψομαι
 τέληθές) ἐλυπήθημεν ἐπ' αὐτῷ λύπην οὐκ ἀνεκτὴν. μετὰ
 πολλῶν τῶν ἐν τῇ πατρίδι φοβουμένων τὸν Κύριον, ἐπὶ τῇ
 ὑπογραφῇ τῆς πίστεως, τῆς ὑπὸ τῶν περὶ Γεώργιον ἀπὸ
 Κωνσταντινουπόλεως κοιμισθείσης. Εἶτα, οἷος ἐκεῖνος 5

18 κατήγγειλαν: κατήνεγκαν VM || 19 ποίᾳ προφάσει: ποίας προφά-
 σεως L || 23 αὐτῶν: ἑαυτῶν LC || 24 προστραγωδήσωσιν: -σοῦσιν
 VLC || 28 πρώτης: τῆς πρώτης L || συνετράφην: -φειν M || 32 οὐδὲ
 αὐτὸν ἀγαθῶν LC || 34 ἐλευθέριον: ἐλεόθερον VM || 35 ἦν om. LC.

2 2 τέληθές: τὸ ἀληθές LC || ἐλυπήθημεν: -θην LC.

πράοτητι τρόπου καὶ ἐπιεικείᾳ πάντας πληροφοροῦσιν ἐν σπλάγχνοις πατρικοῖς ἀνεχόμενος, ἤδη καταπεσὼν εἰς τὴν ἀρρωστίαν ὑφ' ἧς καὶ μετήλθεν ἀπὸ τοῦ βίου, προσκαλεσάμενος ἡμᾶς ἔφη ὑπὸ μάρτυρι τῷ Κυρίῳ συντεβεῖσθαι μὲν τῷ ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως γραμματεῖ, μηδὲν δὲ 10 ἐπ' ἀθετήσῃ τῆς κατὰ Νικαίαν ὑπὸ τῶν ἁγίων Πατέρων ἐκτεθείσης πίστεως προελεσθαι· μηδὲ ἄλλως ἔχειν ἐν τῇ καρδίᾳ ἢ ὥς παρέλαθεν ἐξ ἀρχῆς, ἀλλὰ καὶ εὐχεσθαι μὴ χωρισθῆναι τῆς μερίδος τῶν μακαρίων ἐκείνων ἐπισκόπων, τῶν τριακοσίων δέκα καὶ ὀκτώ, τῶν τὸ εὐσεβὲς κήρυγμα 15 διαγγειλάντων τῇ οἰκουμένῃ· ὥστε ἡμᾶς, λύσαντας πᾶσαν τῶν καρδιῶν τὴν διάκρισιν, προσελθεῖν τῇ κοινωνίᾳ καὶ λυπουμένους παύσασθαι. Τὰ μὲν οὖν ἡμέτερα πρὸς τὸν ἄνδρα τοιαῦτα. Εἰ δὲ τις λέγοι τινὰ βλασφημίαν εἰς αὐτὸν ἡμῖν συνεγνώκεναι, μὴ κατὰ γνώμιν θρυλείτω δουλοπρε- 20 πῶς, ἀλλ' εἰς τὸ φανερὸν ἀντικαταστάς διελεγχέτω μετὰ παρρησίας.

LII

ΚΑΝΟΝΙΚΑΙΣ

1 Ὅσον ἠνίασεν ἡμᾶς πρότερον φήμη λυπηρὰ τὰς ἀκοὰς ἡμῶν περιχρήσασα, τοσοῦτον ηὐφρανεν ἡμᾶς ὁ θεοφιλέστατος ἐπίσκοπος, ὁ ἀδελφὸς ἡμῶν Βοσπόριος, τὰ χρη- 10 τώτερα τῆς εὐλαβείας ὑμῶν διηγησάμενος. Ἐφη γάρ τῃ

9 κυρίῳ: κυρίῳ ἐν ἀπλότῃ καρδίᾳ LCP² || 10 γραμματεῖ: -τίῳ P || δὲ: δὲ πεπραχέναι L² || 12-13 προελεσθαι ... ἀρχῆς om. VPM add. P² || 13 ἀλλὰ καί: ἀλλ' VM || 15 prius τῶν om. VM || δέκα καὶ ὀκτώ: δεκαοκτώ LC || 16 ἡμᾶς: ἡμεῖς ἐπὶ τῇ πληροφορίᾳ ταύτῃ LCP² || 17 διάκρισιν: διακρισιν ὥς καὶ αὐτὸς ἐπίσταται LC || 19 εἰς αὐτόν: ἀδύμιτον εἰς αὐτόν P² εἰς αὐτόν ἀδύμιτον LC || 20 θρυλείτω: θρῦλλ- M.

LII. — 1 Ὁ ηὐφρανεν: εὐ- MLC || 3 ὁ ἀδελφός: ἀδελφός LC || 4 τῆς: περὶ τῆς C.

τοῦ Θεοῦ χάριτι πάντα ἐκεῖνα τὰ θρυληθέντα ἀνθρώπων 5
 εἶναι κατασκευάσματα οὐκ ἀκριβῶς τὴν καθ' ὑμᾶς ἐπι-
 σταμένων ἀλήθειαν. Προσεπετίθει δὲ ὅτι καὶ διαβολὰς
 εἶρε παρ' ὑμῖν καθ' ἡμῶν ἀνοσίας καὶ τοιαύτας οἷας
 εἰποιεν ἂν οἱ μὴ ἐκδεχόμενοι καὶ περὶ ἀργοῦ ῥήματος
 δώσειν λόγον τῷ Κριτῇ ἐν ἡμέρᾳ τῆς ἀνταποδόσεως αὐτοῦ 10
 τῆς δικαίας. Ὡστε ἡὐχαρίστησα τῷ Κυρίῳ αὐτός τε
 ἰαθείς τὴν ἐφ' ὑμῖν βλάβην, ἣν, ὥς ἔοικεν, ἐκ συκοφαντίας
 ἀνθρώπων ἤμην παραδεξάμενος, ὑμᾶς τε ἀκούσας ἀποτε-
 βείσθαι τὰς ψευδεῖς περὶ ἡμῶν ὑπολήψεις, ἐξ ὧν ἠκού-
 σατε τοῦ ἀδελφοῦ ἡμῶν βεβαιωσαμένου· ὅς ἐν οἷς τὸ καθ' ἐ- 15
 αὐτὸν ὑμῖν παρέστησε συναπέδειξε πάντως καὶ τὸ ἡμέ-
 τερον. Ἐν γὰρ ἐν ἀμφοτέροις ἡμῖν τὸ τῆς πίστεως
 φρόνημα, ἐπειδὴ καὶ τῶν αὐτῶν Πατέρων κληρονόμοι τῶν
 κατὰ τὴν Νικαίαν ποτὲ τὸ μέγα τῆς εὐσεβείας ἐξαγγει-
 λάντων κήρυγμα· οὗ τὰ μὲν ἄλλα πάντα μαθεῖν ἔστιν 20
 ἀσυκοφάντητα, τὴν δὲ τοῦ ὁμοουσίου φωνὴν, κακῶς παρὰ
 τινῶν ἐκληφθεῖσαν, εἰσὶ τινες οἱ μὴ πῶ παραδεξάμενοι·
 οὗς καὶ μέψαιτο ἂν τις δικαίως· καὶ πάλιν μέντοι συγγνώ-
 μης αὐτοὺς ἀξιῶσκειν. Τὸ μὲν γὰρ Πατράσι μὴ ἀκολουθεῖν
 καὶ τὴν ἐκείνων φωνὴν κυριωτέραν τίθεσθαι τῆς ἑαυτῶν 25
 γνώμης ἐγκλήματος βέβαιον, ὥς αὐθαδεῖας γέμον· τὸ δὲ πάλιν
 ὑφ' ἐτέρων διαβληθεῖσαν αὐτῇ ὑποπτον ἔχειν, τοῦτο δὴ πῶς
 δοκεῖ τοῦ ἐγκλήματος αὐτοὺς μετρίως ἔλευθεροῦν. Καὶ γὰρ
 τῷ ὄντι οἱ ἐπὶ Παύλῳ τῷ Σαμσαταεὶ συνελθόντες διέβαλον
 τὴν λέξιν ὥς οὐκ εὐσημον. Ἐφασαν γὰρ ἐκεῖνοι τὴν τοῦ 30
 ὁμοουσίου φωνὴν παριστᾶν ἔννοιαν οὐσίας τε καὶ τῶν ἀπ'
 αὐτῆς. Ὡστε καταμερισθεῖσαν τὴν οὐσίαν παρέχειν τοῦ
 ὁμοουσίου τὴν προσηγορίαν τοῖς εἰς αὐτὴν διηρέθη. Τοῦτο δὲ

5 θρυληθέντα: θρυλλ- M || 7 προσεπετίθει: προσετίθει MLC || 9
 οὐδο ἂν εἴποιεν C || 10 ἡμέρα: τῇ ἡμέρᾳ LC || 11 τῆς δικαίας:
 τῇ δικαίᾳ LC || 15 βεβαιωσαμένου: διαβε- LG || τό: τὰ LC || 17 ἐν
 ἀμφοτέροις: ἀμφοτέροις B || 20 πάντα μαθεῖν: παντάπασιν LCP¹ ||
 26 ὥς: καὶ LC || 27 δὴ οὐκ. LC || 33 εἰς οὐκ. L.

ἐπὶ χαλκοῦ μὲν καὶ τῶν ἀπ' αὐτοῦ νομισμάτων ἔχει τινὰ
 λόγον τὸ διανόημα, ἐπὶ Θεοῦ δὲ Πατρὸς καὶ Θεοῦ Υἱοῦ 35
 οὐκ οὐσία πρεσβυτέρα οὐδ' ὑπερκειμένη ἀμφοῖν θεωρεῖται·
 ἀσεβείας γὰρ ἐπέκεινα τοῦτο καὶ νοῆσαι καὶ φθέγγασθαι.
 Τί γάρ ἂν γένοιτο τοῦ ἀγεννήτου πρεσβύτερον; Ἀναιρεῖται
 δὲ ἐκ τῆς βλασφημίας ταύτης καὶ ἡ εἰς τὸν Πατέρα καὶ
 Υἱὸν πίστις· ἀδελφὰ γὰρ ἀλλήλοις τὰ ἐξ ἑνὸς ὕφεστώτα. 40

2 Καὶ ἐπειδὴ ἐξ οὐκ ὄντων εἰς τὸ εἶναι παρήχθαι τὸν Υἱὸν
 ἔτι τότε ἦσαν οἱ λέγοντες, ἵνα καὶ ταύτην ἐκτέμωσι τὴν
 ἀσέβειαν, τὸ ὁμοούσιον προσειρήκασιν. Ἄχρονος γὰρ
 καὶ ἀδιάστατος ἡ τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα συνάφεια.
 Δηλοὶ δὲ καὶ τὰ προλαβόντα ῥήματα ταύτην εἶναι τῶν 5
 ἀνδρῶν τὴν διάνοιαν. Εἰπόντες γὰρ Φῶς ἐκ Φωτὸς καὶ ἐκ
 τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς τὸν Υἱὸν γεγενῆσθαι, οὐχὶ δὲ
 πεποιθῆσθαι, ἐπήγαγον τούτοις τὸ ὁμοούσιον, παραδει-
 κνύντες ὅτι ὕπερ ἂν τις ἀποδῇ φωτὸς λόγον ἐπὶ Πατρός,
 οὗτος ἀρμόσει καὶ ἐπὶ Υἱοῦ. Φῶς γὰρ ἀληθινὸν πρὸς φῶς 10
 ἀληθινόν, κατ' αὐτὴν τοῦ φωτὸς τὴν ἔννοιαν, οὐδεμίαν
 ἔξει παραλλαγὴν. Ἐπεὶ οὖν ἔστιν ἀναρχον φῶς ὁ Πατήρ,
 γεννητὸν δὲ φῶς ὁ Υἱός, φῶς δὲ καὶ φῶς ἑκάτερος,
 ὁμοούσιον εἶπαν δικαίως, ἵνα τὸ τῆς φύσεως ὁμότημον
 παραστήσωσιν. Οὐ γάρ τὰ ἀδελφὰ ἀλλήλοις ὁμοούσια 15
 λέγεται, ὅπερ τινὲς ὑπελήφασιν, ἀλλ' ὅταν καὶ τὸ αἷτιον
 καὶ τὸ ἐκ τοῦ αἰτίου τὴν ὑπαρξιν ἔχον τῆς αὐτῆς ὑπάρχει
 φύσεως, ὁμοούσια λέγεται.

3 Αὕτη δὲ ἡ φωνὴ καὶ τὸ τοῦ Σαβελλίου κακὸν ἐπανορθοῦ-
 ται· ἀναιρεῖ γὰρ τὴν ταυτότητα τῆς ὑποστάσεως καὶ
 εἰσάγει τελείαν τῶν προσώπων τὴν ἔννοιαν· οὐ γὰρ αὐτὸ τί

35 ordo δὲ θεοῦ LC.

2 6 εἰπόντες: -τος B || 7 τον υἱόν om. B || γεγενῆσθαι: γεγενῆσθαι
 B || 9 ὅπερ: ὅπερ L || 10 υἱοῦ: τοῦ υἱοῦ C || 10-11 πρὸς φῶς ἀληθινόν
 om. L || 13 ἑκάτερος: -ον LC || 14 εἶπαν: εἶποι ἂν L εἶποιεν ἂν C ||
 17 ὑπάρχει: -χει ML.

3 3 αὐτὸ τί: αὐτότητι B.

ἔστιν ἑαυτῷ ὁμοούσιον, ἀλλ' ἕτερον ἑτέρῳ· ὥστε καλῶς
 ἔχει καὶ εὐσεβῶς, τῶν τε ὑποστάσεων τὴν ἰδιότητα δι- 5
 ρίζουσα καὶ τῆς φύσεως τὸ ἀπαράλλακτον παριστάσα.
 "Ὅταν δὲ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς τὸν Υἱὸν εἶναι διδα-
 σκώμεθα καὶ γεννηθέντα, ἀλλ' οὐχὶ ποιηθέντα, μὴ κατα-
 πίπτωμεν ἐπὶ τὰς σωματικὰς τῶν παθῶν ἐννοίας. Οὐ γάρ
 ἐμέρισθη ἡ οὐσία ἀπὸ Πατρὸς εἰς Υἱόν, οὐδὲ βύβισα 10
 ἐγέννησεν, οὐδὲ προβαλοῦσα, ὥς τὰ φυτὰ τοὺς καρπούς,
 ἀλλ' ἄρρητος καὶ ἀνεπινόητος λογισμοῖς ἀνθρώπων τῆς
 θείας γεννήσεως ὁ τρόπος. Ταπεινῆς γὰρ τῷ ὄντι καὶ
 σαρκίνης ἔστι διανοίας τοῖς φθαρτοῖς καὶ προσκαίροις
 ἀφομοιοῦν τὰ αἰδία καὶ οἰεσθαι ὅτι, ὥς τὰ σωματικά, οὕτω 15
 γεννᾷ καὶ ὁ Θεὸς ὁμοίως, δέον ἐκ τῶν ἐναντίων λαμβάνειν
 τὰς ἀφορμὰς πρὸς τὴν εὐσέβειαν, ὅτι, ἐπειδὴ τὰ θνητὰ
 οὕτως, ὁ Ἀθάνατος οὐχ οὕτως. Οὕτε οὖν ἀρνεῖσθαι δεῖ
 τὴν θείαν γέννησιν, οὔτε σωματικαῖς ἐννοίαις καταρρυ-
 ποῦν ἑαυτοῦ τὴν διάνοιαν. 20

4 Τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον Πατρὶ μὲν καὶ Υἱῷ συναριθμεῖ-
 ται, διὸ καὶ ὑπὲρ τὴν κτίσιν ἔστι, τέτακται δὲ ὥς ἐν
 Εὐαγγελίῳ δεδιδάγμεθα παρὰ τοῦ Κυρίου εἰπόντος· « Πο-
 ρευθέντες βαπτίζεσθε εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ
 Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. » Ὁ δὲ προτιθεὶς Υἱοῦ ἢ 5
 πρεσβύτερον λέγων Πατρός, οὗτος ἀνθίσταται μὲν τῇ τοῦ
 Θεοῦ διαταγῇ, ἀλλότριος δὲ τῆς ὁγιανοῦσης πίστεως, μὴ
 οὐ παρέλαβε τρόπον δοξολογίας ὑψάττων, ἀλλ' ἑαυτῷ
 καινοφωνίαν εἰς ἀρέσκειαν ἀνθρώπων ἐπινοῶν. Εἰ γὰρ
 ἀνώτερον Θεοῦ, οὐκ ἐκ τοῦ Θεοῦ. Γέγραπται γάρ· « Τὸ δὲ 10
 Πνεῦμα ἐκ τοῦ Θεοῦ. » Εἰ δὲ ἐκ τοῦ Θεοῦ, πῶς πρεσβύ-

4 ἑαυτῷ: ἑαυτό L || 8 γεννηθέντα: τον γεννηθέντα C || 11 προβα-
 λούσα: προλαβοῦσα L || 14 τοῖς: καὶ M || 17 ὅτι om. C.

4 2 διὸ: διότι LC || ὡς: ὡς καὶ LC || 5 ὁ δὲ om. P add. P^a ||
 προτιθεὶς om. P προθεὶς add. P^a || 5-6 υἱοῦ ἢ πρεσβύτερον om. P
 add. P^a || 6 λέγων om. P εἶναι λέγων add. P^a || πατρός om. P
 add. P^a || οὕτως: οὕτως C || 9 καινοφωνίαν: καινοφωνίαν VMP^a ||
 10-11 γέγραπται: ... εἰ ἐκ τοῦ θεοῦ om. B.

τερόν ἐστι τοῦ ἔξ οὗ ἐστι; Τίς δὲ καὶ ἡ παράνοια, ἐνός
 ὄντος τοῦ ἀγεννήτου, ἄλλο τι λέγειν τοῦ ἀγεννήτου ἀνώ-
 τερον; Ἄλλ' οὐδὲ τοῦ Μονογενοῦς πρότερον· οὐδὲν γάρ
 μέσον Υἱοῦ καὶ Πατρός. Εἰ δὲ μὴ ἐστὶν ἐκ Θεοῦ, διὰ 15
 Χριστοῦ δὲ ἐστὶν, οὐδὲ ἐστὶ τὸ παράπαν. Ὡστε ἡ περὶ
 τὴν τάξιν καινοτομία αὐτῆς τῆς ὑπάρξεως ἀθέτησιν ἔχει
 καὶ ὅλης τῆς πίστεώς ἐστὶν ἄρνησις. Ὁμοίως οὖν ἐστὶν
 ἀσεβές καὶ ἐπὶ τὴν κτίσιν καταγαγεῖν καὶ ὑπερτιθέναι
 αὐτὸ Υἱοῦ ἢ Πατρός, ἢ κατὰ τὸν χρόνον, ἢ κατὰ τὴν 20
 τάξιν. Ἄ μὲν οὖν ἤκουσα ἐπιζητεῖσθαι παρὰ τῆς εὐλα-
 βείας ὑμῶν, ταῦτά ἐστιν· ἐὰν δὲ ὁ Θεὸς καὶ εἰς
 ταῦτόν ἡμᾶς ἀλλήλοις γενέσθαι, τάχα ἂν τι καὶ περὶ
 τούτων πλέον εἴποιμεν καὶ αὐτοὶ δ' ἂν περὶ ὧν ἐπιζητοῦ-
 μεν εὐροιμέν τινα παρ' ὑμῶν πληροφορίαν. 25

LIII

ΧΩΡΕΠΙΣΚΟΠΟΙΣ

1 Τὸ τοῦ πράγματος ἁποπον περὶ οὗ γράφω, διότι μὲν
 ὅλως ὑπωπτεύθη καὶ ἐλαλήθη, δδύνης ἐπιλήρωσέ μου τὴν
 ψυχὴν, τέως δὲ ἐφάνη μοι ἄπιστον. Τὸ οὖν περὶ αὐτοῦ
 γράμμα, ὃ μὲν συνεγνωκῶς ἑαυτῷ δεξάσθω ὡς ἴαμα, ὃ δὲ
 μὴ συνεγνωκῶς ὡς προφυλακτήριον, ὃ δὲ ἀδιάφορος, ὅπερ 5
 ἀπεύχομαι ἐφ' ὑμῖν εὐρεθῆναι, ὡς διαμαρτυρίαν. Τί δὲ
 ἐστὶν δλέγω; Φασὶ τινές τινας ὑμῶν παρὰ τῶν χειροτο-
 νουμένων λαμβάνειν χρήματα, ἐπισκιάζειν δὲ δυνάμτι

15 θεοῦ: τοῦ θεοῦ M || 20 υἱοῦ: ἡ υἱοῦ LC || πατρός: καὶ πατρός M.

LIII. — Titulus χωρεπισκόποις: πρὸς τοὺς ὑπ' αὐτὸν ἐπισκόπους
 ὥστε μὴ χειροτονεῖν ἐπὶ χρήμασιν V πρὸς τοὺς ὑπ' αὐτὸν ἐπισκόπους
 PBM.

1 1 διότι Maur: διὰ τι VPBMLC || 2 ὑπωπτεύθη: ὑποκ- B ||
 3 οὖν: γοῦν C || 5 προφυλακτήριον: φυλακτήριον C || ὅπερ: ἄπερ L ||
 7 τινές οἱ. L.

εὐσεβείας. Τοῦτο δὲ χεῖρόν ἐστιν. Ἐάν γάρ τις τὸ κακὸν
 ἐν προσήχηματι τοῦ ἀγαθοῦ ποιῇ, διπλασίονος τιμωρίας 10
 ἐστὶν ἄξιος, διότι αὐτό τε τὸ οὐκ ἀγαθὸν ἐργάζεται καὶ
 κέχρηται εἰς τὸ τελῆσαι τὴν ἁμαρτίαν, ὥς ἂν εἴποι τις,
 τῷ καλῷ συνεργῷ. Ταῦτα εἰ οὕτως ἔχει, τοῦ λοιποῦ μὴ
 γινέσθω, ἀλλὰ διορθωθῆτω, ἵνα ἀνάγκη λέγειν πρὸς τὸν
 δεχόμενον τὸ ἀργύριον ὑπερ ἑρρήθη παρὰ τῶν Ἀποστόλων 15
 πρὸς τὸν θέλοντα δοῦναι, ἵνα Πνεύματος Ἁγίου μετουσίαν
 ὀνήσῃται· «Τὸ ἀργύριόν σου σὺν σοὶ εἴη εἰς ἀπώλειαν». Κου-
 φότερος γὰρ ὁ δι' ἀπειρίαν ὀνήσασθαι θέλων, ἢ ὁ πεπρασκών
 τὴν τοῦ Θεοῦ δωρεάν. Πρῶσις γὰρ ἐγένετο, καὶ, ὁ σὺ
 δωρεάν ἔλαβες, ἐὰν πωλῇς, ὥσπερ πεπραμένος τῷ Σατανᾷ 20
 ἀφαιρεθῇ τοῦ χαρίσματος. Καπηλείαν γὰρ ἐπεισάγεις
 τοῖς πνευματικοῖς καὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἔνθα πεπιστεύμεθα
 σῶμα καὶ αἷμα Χριστοῦ. Ταῦτα οὕτω γίνεσθαι οὐ χρή. Ὁ
 δὲ ἐστὶ τὸ τέχνασμα, λέγω. Νομίζουσι μὴ ἁμαρτάνειν τῷ
 μὴ προλαμβάνειν, ἀλλὰ μετὰ τὴν χειροτονίαν λαμβάνειν. 25
 Λαβεῖν δὲ ἔστιν ὅτε δὴ ποτε τὸ λαβεῖν.

2 Παρακαλῶ οὖν, ταύτην τὴν πρόσοδον, μᾶλλον δὲ τὴν
 προσαγωγὴν τὴν ἐπὶ γέενναν ἀπόθεσθε, καὶ μὴ, τὰς χεῖρας
 μολύναντες τοιούτοις λήμμασιν, ἑαυτοὺς ἀναξίους ποιή-
 σῃτε τοῦ ἐπιτελεῖν ἁγία μυστήρια. Σύγγνωτε δέ μοι.
 Πρῶτον μὲν ὥς ἀπίστῃσας, εἶτα ὅς ὡς πεισθεὶς ἀπειλῶ. 5
 Εἰ τις μετὰ ταύτην μου τὴν ἐπιστολὴν πράξειέ τι τοιοῦ-
 του, τῶν μὲν ἐνταῦθα θύσιασθηρίων ἀναχωρήσει, ζητήσῃ
 δὲ ἔνθα τὴν τοῦ Θεοῦ δωρεάν ἀγοράζων μεταπωλεῖν δύνα-
 ται. Ὅμοις γὰρ καὶ αἱ Ἐκκλησίαι τοῦ Θεοῦ τοιαύτην

13 καλῶ: ἀγαθῶ C || 17-18 κουφότερος: -ον M || 19 ordo δωρεάν
 τοῦ θεοῦ LC || 21 ἀφαιρεθῇ: -ται B² || 22 ἔνθα: ἐάν C || 23 οὐ
 om. C || 24 τὸ om. LC || 24-25 τῷ μὴ: τῷ μὴ ἅμα VPBM || 25
 ἰλλὰ ... λαμβάνειν om. B || 26 τὸ om. MLC.

2 2 ἀπόθεσθε: ἀποθέσθαι LP³ || 4 ἁγία: ἁγνὰ LC || 5 μὲν om. L
 || ἀπιστήσας: ἀπιστήσαντι L || εἶτα δέ: εἶτα LC || 6 τι om. LC || 7
 θυσιασθηρίων: μυστηρίων G.

συνήθειαν οὐκ ἔχομεν. Ἐν δὲ προσθεῖς παύσομαι. Διὰ 10
 φιλαργυρίαν γίνεται ταῦτα. Ἡ δὲ φιλαργυρία καὶ βίζα
 πάντων τῶν κακῶν ἐστὶ καὶ δνομάζεται εἰδωλολατρεία. Μὴ
 οὖν τοῦ Χριστοῦ προτιμήσητε τὰ εἰδωλα διὰ μικρὸν ἀργύ-
 ριον, μηδὲ πάλιν τὸν Ἰούδα μισηθήσεθε, λήμματι προδι-
 δόντες δεύτερον τὸν ἅπαξ ὑπὲρ ἡμῶν σταυρωθέντα. Ἐπει 15
 καὶ τὰ χωρία καὶ αἱ χεῖρες τῶν τοὺς καρποὺς τούτους
 δεχομένων Ἀκελδαμὰ κληθήσονται.

LIV

ΧΩΡΕΠΙΣΚΟΠΟΙΣ

Πάνυ με λυπεῖ ὅτι ἐπιλελοιπίαισι λοιπὸν οἱ τῶν Πατέρων
 κανόνες καὶ πᾶσα ἀκριβεία τῶν Ἐκκλησιῶν ἀπελήλათαι,
 καὶ φοβοῦμαι μὴ, κατὰ μικρὸν τῆς ἀδιαφορίας ταύτης ὀδῶ
 προϊούσης, εἰς παντελεῖ σύγχυσιν ἔλθῃ τὰ τῆς Ἐκκλησίας
 πράγματα. Τοὺς ὑπηρετοῦντας τῇ Ἐκκλησίᾳ ἢ πάλαι ταῖς 5
 τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαις ἐμπολιτευομένη συνήθεια μετὰ
 πάσης ἀκριβείας δοκιμάζουσα παρεδέχετο· καὶ ἐπολυπραγ-
 μονεῖτο πᾶσα αὐτῶν ἡ ἀναστροφή, εἰ μὴ λοῖδοροὶ εἰσιν, εἰ
 μὴ μέθυσοι, εἰ μὴ πρόχειροὶ πρὸς τὰς μάχας, εἰ παιδαγω-
 γοῦσιν ἑαυτῶν τὴν νεότητα, ὥστε κατορθοῦν δύνασθαι τὸν 10
 ἁγιασμόν, οὗ χωρὶς οὐδεὶς ὄψεται τὸν Κύριον. Καὶ τοῦτο
 ἐξήταζον μὲν πρεσβύτεροι καὶ διάκονοι οἱ συνοικοῦντες
 αὐτοῖς, ἐπανέφερον δὲ τοῖς χωρεπισκόποις, οἱ, τὰς παρὰ
 τῶν ἀληθινῶς μαρτυρούντων δεξάμενοι ψήφους καὶ ὑπο-
 μνήσαντες τὸν ἐπίσκοπον, οὕτως ἐνηριθμοῦν τὸν ὑπηρέ- 15

10 συνήθειαν: βοηθειαν C || 13 τοῦ: πρὸ τοῦ L || προτιμήσητε:
 τιμήσητε L || τὰ om. B || 14-15 προδιδόντες: παραδι- LC || 16
 τοῦτους: τούτων VLG.

LIV. — Non exstat in B. Titulus χωρεπισκόποις: χωρεπισκόποις
 ὥστε μὴ γίνεσθαι χωρὶς αὐτοῦ ὑπηρετάς παρὰ τοὺς κανόνας V.

3 φοβοῦμαι: δέδοικα M || 5 ἡ om. V.

την τῷ τάγματι τῶν ἱερατικῶν. Νῦν δὲ πρῶτον μὲν ἡμᾶς
 παρωσάμενοι καὶ μηδὲ ἐπαναφέρειν ἡμῖν καταδεχόμενοι,
 εἰς ἑαυτοὺς τὴν ὅλην περιεστήσατε αὐθεντίαν. Ἐπειτα
 καταρραθυμοῦντες τοῦ πράγματος, πρεσβυτέροις καὶ δια-
 κόνοις ἐπιτρέψατε οὓς ἂν ἐθέλωσιν ἀπὸ ἀνεξετάστου βίου, 20
 κατὰ προσπάθειαν, ἢ τὴν ἀπὸ συγγενείας, ἢ τὴν ἐξ ἄλλης
 τινὸς φιλίας, ἐπεισάγειν τῇ Ἐκκλησίᾳ τοὺς ἀναξίους. Διὸ
 πολλοὶ μὲν ὑπηρεταὶ ἀριθμοῦνται καθ' ἑκάστην κώμην,
 ἄξιος δὲ λειτουργίας θυσιαστηρίου οὐδεὶς, ὥς ὑμεῖς αὐτοὶ
 μαρτυρεῖτε, ἀποροῦντες ἀνδρῶν ἐν ταῖς ψηφοφορίαις. 25
 Ἐπεὶ οὖν ὁρῶ τὸ πρᾶγμα λοιπὸν εἰς ἀνήκεστον προῖον,
 μάλιστα νῦν, τῶν πλείστων φόβῳ τῆς στρατολογίας εἰσποι-
 ούντων ἑαυτοὺς τῇ ὑπηρεσίᾳ, ἀναγκάως ἦλθον εἰς τὸ
 ἀνανεώσασθαι τοὺς τῶν Πατέρων κανόνας, καὶ ἐπιστέλλω
 ὑμῖν ἀποστεῖλαι μοι τὴν ἀναγραφὴν ἑκάστης κώμης τῶν 30
 ὑπηρετούντων καὶ ὑπὸ τίνος εἰσῆκται ἕκαστος καὶ ἐν ποίῳ
 βίῳ ἐστίν. Ἐχετε δὲ καὶ αὐτοὶ παρ' ἑαυτοῖς τὴν ἀναγρα-
 φήν, ὥστε συγκρίνεσθαι τοῖς παρ' ἡμῖν ἀποκειμένοις· γράμ-
 μασι τὰ ὑμέτερα καὶ μηδενὶ ἐξεῖναι ἑαυτὸν ὅτε βούλεται
 παρεγγράφειν. Οὕτω μέντοι μετὰ τὴν πρώτην ἐπινύμνησιν 35
 εἴ τινας ὑπὸ πρεσβυτέρων εἰσῆχθησαν, ἐπὶ τοὺς λαϊκοὺς
 ἀπορριψώσιν. Ἄνωθεν δὲ γένηται αὐτῶν παρ' ὑμῶν ἐξε-
 τασίς, κἂν μὲν ἄξιοι ᾖσι, τῇ ὑμετέρᾳ ψήφῳ παραδεχθή-
 τωσαν. Ἐπικαθαρίσατε τὴν Ἐκκλησίαν τοὺς ἀναξίους αὐτῆς
 ἀπελαύνοντες, καὶ τοῦ λοιποῦ ἐξετάζετε μὲν τοὺς 40
 ἀξίους καὶ παραδέχεσθε, μὴ ἀριθμεῖτε δὲ πρὶν εἰς ἡμᾶς
 ἐπανενεγκεῖν, ἢ γινώσκετε ὅτι λαϊκὸς ῥίπται ὁ ἄνευ ἡμε-
 τέρας γνώμης εἰς ὑπηρεσίαν παραδεχθεὶς.

18 αὐθεντίαν : -τείαν L || 24 θυσιαστηρίου : τοῦ θυσιαστηρίου LC ||
 οὐδὲς : οὐδὲ εἰς LC || ordo αὐτοὶ ὑμεῖς LC || 39 ἐπικαθαρίσατε : ἐπι-
 καθαρίσατε VM || 40 ἀπελαύνοντες : ἀπιδάσαντες LC || 42 ἐπανενεγ-
 κεῖν : ἐπενεγκεῖν ML.

LV

ΓΡΗΓΟΡΙΩ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΩ

Ἐνέτυχόν σου τοῖς γράμμασι μετὰ πάσης μακροθυμίας, καὶ ἐθαύμασα πῶς, δυνάμενος ἡμῖν συντόμως καὶ ἐκκόλως ἀπολογῆσασθαι διὰ τῶν πραγμάτων, τοῖς μὲν κατηγορο- μένοις ἐπιμένειν καταδέχῃ, λόγοις δὲ μακροῖς θεραπεύειν ἐπιχειρεῖς τὰ ἀνίατα. Οὔτε πρῶτοι οὔτε μόνοι, ὦ Γρηγό- 5 ριε, ἐνομοθετήσαμεν γυναῖκας ἀνδράσι μὴ συνοικεῖν. Ἄλλ' ἀνάγνωθι τὸν κανόνα τὸν ἐξενεχθέντα παρὰ τῶν ἁγίων Πατέρων ἡμῶν ἐν τῇ συνόδῳ Νικαίας, ὅς φανερώς ἀπηγό- ρευσε συνεισακτοὺς μὴ εἶναι. Ἀγαμία δὲ ἐν τούτῳ ἔχει τὸ σεμνόν, ἐν τῷ κεχωρισθαι τῆς μετὰ γυναικῶν διαγωγῆς. 10 Ὡς, ἐὰν ἐπαγγελλόμενός τις τῷ ὀνόματι ἔργῳ τὰ τῶν ταῖς γυναίξι συνοικούντων ποιῇ, δῆλός ἐστι τὸ μὲν τῆς παρθενίας σεμνόν ἐν τῇ προσηγορίᾳ διώκων, τοῦ δὲ καθ' ἡδονὴν ἀπρεποῦς μὴ ἀφιστάμενος. Τοσοῦτ' οὖν μᾶλλον ἔχρην σε ἐκκόλως εἶξαι ἡμῶν τῇ ἀξιώσει ὁσπερ λέγεις 15 ἐλεύθερος εἶναι παντὸς σωματικοῦ πάθους. Οὔτε γὰρ τὸν ἐβδομηκονταετῇ γεγονότα πείθομαι ἐμπαθῶς συνοικεῖν γυναικί, οὔτε ὡς ἐπιγενομένη τινὶ ἀτόπῳ πρᾶξει ὀρίσαμεν & καὶ ὀρίσαμεν, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐδιδάχθημεν παρὰ τοῦ Ἀπο- στόλου μὴ τιθέναι πρόσκομμα τῷ ἀδελφῷ ἢ σκάνδαλον. 20 Οἶδαμεν δὲ ὅτι τὸ παρὰ τινῶν ὕγιως γινόμενον ἄλλοις ἀφορμὴ πρὸς ἁμαρτίαν ὑπάρξει. Τούτου ἕνεκεν προσε-

LV. — In titulo γρηγορίῳ etiam L¹C²: παρηγορίῳ LC.

3 ἀπολογῆσασθαι: ἀπολογίσασθαι B || 5-6 ὦ γρηγόριε etiam C²: παρηγόριε LC || 7 τὸν κανόνα τὸν ἐξενεχθέντα: τὸν ἐξενηχθέντα κανόνα LC || ἐν: τὸν ἐν LC || ν: καίας: -ίη L || 10 γυναικῶν: -κός LC || 12 ταῖς om. LC || δῆλός: δῆλός τις L || 14 τοσοῦτ': -τον V || οὖν: δὲ L || 18 ordo ἀ: ὅπω τινὶ C || 19 καὶ om. LC || 20 ἢ: εἰς C || ordo ἢ σκάνδαλον τῷ ἀδελφῷ L || 22 ὑπάρξει: ὑπέρχει LC.

τάξαμεν, ἐπόμενοι τῇ διαταγῇ τῶν ἁγίων Πατέρων, χωρισθῆναι σε τοῦ γυναιίου. Τί οὖν ἐγκαλεῖς τῷ χωρεπισκόπῳ καὶ παλαιᾷς ἔχθρας μέμνησαι; Τί δὲ ἡμᾶς καταμέμφῃ ὡς εὐκόλους ἀκοάς ἔχοντας εἰς τὸ τὰς διαβολὰς προσέεισθαι, ἀλλ' οὐχὶ σεαυτῷ μὴ ἀνεχομένῳ ἀποστῆναι τῆς πρὸς τὴν γυναῖκα συνηθείας; Ἐκβαλε τοίνυν αὐτὴν ἀπὸ τοῦ οἴκου σου καὶ κατάστησον αὐτὴν ἐν μοναστηρίῳ. Ἔστω ἐκείνη μετὰ παρθένων καὶ σὺ ὑπηρέτου ὑπὸ ἀνδρῶν, ἵνα μὴ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ δι' ἡμᾶς βλασφημῇται. Ἔως ἂν ταῦτα ποιῇς, αἱ μυριάδες ἁπὸ συγγράφεις διὰ τῶν ἐπιστολῶν οὐδὲν ὠφελήσουσί σε. ἀλλὰ τελευτήσεις ἀργῶν καὶ δώσεις τῷ Κυρίῳ λόγον τῆς σεαυτοῦ ἀργίας. Ἐάν δὲ τολμήσῃς, μὴ διορθωσάμενος σεαυτὸν, ἀντέχεσθαι τῆς ἱερωσύνης, ἀνάθεμα ἔσται παντὶ τῷ λαῷ καὶ οἱ δεχόμενοί σε ἐκκήρυκτοὶ κατὰ πᾶσαν Ἐκκλησίαν γενήσονται.

26-27 προσέεισθαι ἀλλ' οὐχὶ om. P add. P^a || 27 σεαυτῷ μὴ ἀνεχομένῳ; σεαυτὸν μὴ ἀνεχόμενον V om. P σεαυτοῦ μὴ ἀνεχομένου add. P^a || ἀποστῆναι τῆς om. P add. P^a || 28 ἐκβαλε; -λλε C || 31 ἡμᾶς; ἡμᾶς LC || ἂν; ὅ' ἂν LC || 32 ποιῇς; ποιᾷς M || ἁπὸ; ἁπὸ L || 34 σεαυτοῦ; ἐαυτοῦ BC || 35 σεαυτὸν; σεαυτὸν LC || 36 ἔσται; ἔσται VMLCP^a.